

Неъматулло ИБРОҲИМОВ
Муҳаммад ЮСУПОВ

АРАБ ТИЛИ
ГРАММАТИКАСИ

2

81.2
У-15

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

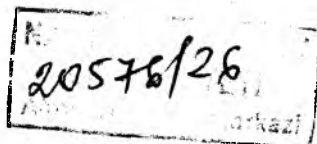
**Неъматулло ИБРОҲИМОВ
Муҳаммад ЮСУПОВ**

АРАБ ТИЛИ ГРАММАТИКАСИ

**Икки жилдлик
II жилд**

*Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
олий ўқув юртлари талабалари учун
дарслик сифатида тавсия этган*

**Тўлдирилган ва тузатилган
иккинчи нашр**

Наманган – 2009

Дарслик араб тили грамматикаси назарий масалаларини ўзбек тилида изчил равишда изоҳловчи илк китобдир. Шунингдек, ушбу дарсликдан назарий мавзуларни мустаҳкамлашга қаратилган машқлар, матнлар ва суҳбатлар ҳам ўрин олган. Муаллифлар унда араб тилидаги грамматик ҳодисаларни ўзбек тилига қиёслаган ҳолда изоҳлаб, уни ўзлаштириш жараёнини осонлаштирганлар.

Дарслик араб тилини мукамал ўрганишни истаган мухлислар – университет ва институтлар талабалари, мактаб, мадраса ўқувчилари, шунингдек, курс тингловчиларига мўлжалланган.

Муаллифлар ушбу дарсликни падари бузрукворлари **Иброҳимжон ДОВУДОВ, Мирзамаҳмудхон ЮСУПОВ**ларнинг ҳамда волидаи мухтарамаларининг руҳи покларига бағишлайдилар.

Масъул муҳаррирлар:

академик

**АЛИБЕК РУСТАМОВ,
АБДУЛАЗИЗ МАНСУР.**

**Тақризчилар: филология фанлари доктори Т.А.Мухторов,
филология фанлари номзоди М.Саидумаров,
филология фанлари номзоди Ш.Шомусаров.**

НГ $\frac{727-1769,5-1365700}{728 (71,0) - (12)}$ 2009

ISBN 978 - 9943-344-73=0

*Муаллифлар ва ноширнинг рухсатисиз қайта
нашр этиш тақиқланади.*

© Н. Иброҳимов, М. Юсупов.

ЎН ЕТТИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

بوشلانغىچ <i>بوشلانغىچ</i>	پورتلاش <i>پورتلاش</i>
IV أَجَالَ الْعَيْنِ <i>кўзни жаланг-латмок</i>	أولِي <i>дастлабки, энг зарурий</i>
أَخْتِجَاج <i>қаршилиқ, эътироз</i>	بَارِع <i>қобилиятли, уста, маҳоратли</i>
أَحْمَدُ عَاكِف <i>Аҳмад Окиф</i>	بَأْس <i>куч, қувват</i>
IV أَخْرَجَ <i>чиқармок</i>	بِاسْتِمْرَارٍ <i>бетўхтов, узлуксиз</i>
إِذْلَالٌ <i>хўрлаш, таҳқирлаш</i>	رَافِعَةً <i>равишда</i>
أَسْتَفْرَابٌ <i>ажабланиш</i>	بِأَسْرِهِ <i>бор-буди билан, бутунлай</i>
أَسْتِنْكَافٌ <i>бегонасираш</i>	بِأَسَلٍ <i>баҳодир, жасур</i>
أَسْرٌ <i>арқон, бўйинбоғ (хай-вонлар учун)</i>	بَانٌ <i>қўп. بِنَاةٌ қурувчи</i>
أَسْمَنْتِي <i>цементдан ишланган</i>	بَرَدٌ (ب) <i>совимок</i>
IV أَعْمَى <i>хушидан кетмок (على)</i>	بَفْتِيكَتْ <i>бифштекс</i>
أَفْرَادُ الْأُسْرَةِ <i>оила аъзолари</i>	بِكَاءٌ <i>йиғи, йиғлаш</i>
IV أَقَامَ <i>ўрнатмок</i>	بِالْأَيِّنِ <i>платина</i>
IV أَقْبَلَ <i>олдинга силжитмок</i>	بِالْبَلَدِيَّةِ <i>шаҳар ҳокимлиги</i>
أَقْرَابٌ <i>яқинлашиш</i>	بِالْبَلَلِ <i>хўлламок, намламोक</i>
IV أَقْضَلَ <i>ёпмок, беркитмок</i>	بِالْبِجَامَةِ <i>пижама</i>
I أَكَلَ (ب) <i>йўқ қилмок</i>	بَيْنَ مِئَةٍ وَمِئَتَيْ جُنَيْهِ <i>юз-икки юз жунайх орасида</i>
آلِيَّةٌ <i>механизм</i>	تَامٌ <i>тўла, том маънодаги</i>
IV أَرْزَلَ <i>туширмок, ташламोक</i>	

V خۇرسىنموك
 VI تَبَادُل ۆзаро алмашишмоk
 VI السَّلَامُ وَالسَّلَامَةُ تَبَادُلُ салом-
 алик қилишмоk
 VI تَبَاتُهَا секинламоk, секин-
 аста орқада қолмоk
 VI تَبَانٌ турли-туман бўлмоk
 V تَتَبَعُ ўрганмоk
 VI تَبَاءَبٌ эснамоk, хомуза
 тортмоk
 VI تَجَادَبٌ ўзига тортмоk,
 жалб этмоk
 VI تَجَاسَرَ жасорат қилмоk
 VI تَجَاهَلٌ ўзнии билмасликка
 олмоk
 VI تَجَاوَزَ ўтмоk, ошиб ўтмоk,
 ўтиб кетмоk
 VI تَحَارَبَ уруш олиб бормоk,
 урушмоk
 VI تَحَالَفَ ўзаро келишмоk,
 иттифок тузмоk
 VI تَحَامَلٌ (ниманидир) кийна-
 либ бажармоk
 تَحَدَّ беҳаё қилик
 VI تَخَاصَمَ урушиб қолмоk,
 жанжаллашмоk

VI تَخَاطَفَ ўзига тортмоk
 V تَخَطَّ типирчиламоk
 تَخَطِطٌ лойиха, план
 V تَخَلَّفَ орқада қолмоk
 VI تَدَارَكَ олдиндан тушуниб
 етмоk
 VI تَدَاعَى бир-бирини турт-
 киламоk, итаришмоk
 VI تَدَاوَلَ ишлатмоk, амалда
 қўлламоk
 V تَدَخَّلَ аралашмоk
 V تَذَمَّرَ афсус қилмоk
 VI تَرَاءَى кўриниб турмоk
 VI تَرَاجَعَ қайтармоk, такрор-
 ламоk; чекинмоk, орқага
 юрмоk
 VI تَرَكَضَ биргалашиб югу-
 ришмоk, чопишмоk
 VI تَرَامَى ташланмоk, бир-
 бирдан узоқда бўлмоk
 VI تَرَاوَحَ ўзгариб турмоk,
 чикиб-тушиб турмоk
 V تَرَوَّحَ гандиракламоk, оёқда
 зўрға турмоk
 V تَرَيَّدَ кўпаймоk, ошмоk

VI *تَسَاءَل* ўзидан-ўзи сўрамоқ
VI *تَسَارَع* тезлашмоқ
VI *تَسَاقَط* ёғмоқ, тўкилмоқ.
VI *تَسَاوَى* тенг бўлмоқ, тенг-
лашмоқ
VI *تَشَاءَم* тушкунликка
тушмоқ
VI *تَشَابَه* бир-бирига ўхшамоқ
VI *تَشَاجَر* жиқиллашмоқ,
айтишиб қолмоқ
تَشَجِع руҳни кўтариш, далда
бериш
VI *تَصَاعَد* кўплашиб кўтари-
лишмоқ
VI *تَصَافَح* қўл қисиб сўраш-
моқ
VI *تَصَاعَل* озаймоқ, пасаймоқ,
сўнмоқ
VI *تَصَامَن* бирдам бўлмоқ,
бирдамликда бўлмоқ
VI *تَصَائِق* сиқилмоқ, диққат
бўлмоқ
V *تَضَوَّر* оғриқ тортмоқ, азоб
чекмоқ
VI *تَطَاوَل* (*кимгадир*) кўпол-
лик қилмоқ

VI *تَطَايَر* хар томонга учиб
кетмоқ
VI *تَطَاهَر* ўзини кўрсатмоқ;
намоёиш ташкил этмоқ
تَطَاهَرُ بِالْبِكَاءِ ўзини йиғлаган
қилиб кўрсатмоқ
VI *تَعَادَل* тенглашмоқ
تَعَامَة бахтсизлик, бадбахтлик
VI *تَعَاظَم* кўпаймоқ, кагта
бўлмоқ
VI *تَعَالَى* кўтарилмоқ, юқори-
ламоқ; гердаймоқ
VI *تَعَامَل* (*ким биландир*)
муомалада бўлмоқ (*مع*)
VI *تَعَاوَن* ўзаро ёрдамлашмоқ,
хамкорлик қилмоқ
تَعَذِيبٌ азоб бериш, қийнаш
تَعَسَن бахтсиз, бадбахт
V *تَعَقَّل* ўйламоқ, ақлни иш-
латмоқ
VI *تَعَاَل* келажакка ишонмоқ,
оптимист бўлмоқ
VI *تَقَاظَم* жиддий тус олмоқ,
кучаймоқ
VI *تَقَاهَم* бир-бирини тушун-
моқ

VI **فَقَّاسَمَ** ўзаро тақсимлаб
олмоқ
VI **فَقَّاضَى** (*мас.тўловни*) талаб
килмоқ
VI **فَقَّاطَعَ** ўзаро кесишмоқ,
кесиб ўтмоқ
VI **فَقَّاعَدَ** нафақага чикмоқ,
нафақахўр бўлмоқ
V **فَقَّقَلَصَ** озаймоқ, камаймоқ
VI **فَقَّقَاتَرَ** кўпаймоқ
VI **فَقَّقَانَا** ўзаро тенг бўлмоқ
VI **فَقَّقَلَشَى** йўқолиб кетмоқ,
йўқ бўлмоқ
I **فَقَّقَمَ (u) فَقَّقَمَ** бўлиб ўтмоқ,
амалга ошмоқ
VI **فَقَّقَارَضَ** ўзини касалга
солмоқ
VI **فَقَّقَاسُ** бир-бирига тегиб
турмоқ
فَقَّقَاسٌ туташув
فَقَّقَاسٌ كَهْرَبَانِي ток симларининг
ўзаро тегиб туриши
VI **فَقَّقَالِكَ** ўзини тутиб олмоқ
VI **فَقَّقَايَل** эгилмоқ, энгашмоқ
VI **فَقَّقَاتَرَ** ёғилиб кетмоқ, сочи-
либ кетмоқ

VI **فَقَّقَارَعَ** талашмоқ
VI **فَقَّقَاتَوَّبَ** навбат билан
алмашмоқ
VI **فَقَّقَاتَوَّلَ** емоқ, овқатланмоқ;
дахлдор бўлмоқ, алоқадор
бўлмоқ; олмоқ, қўлга
олмоқ
V **فَقَّقَاتَسَّكَ** тарки дунё қилиб
яшамоқ
V **فَقَّقَاتَوَّازَى** йўқ бўлмоқ, ғойиб
бўлмоқ
VI **فَقَّقَاتَوَّازَنَ** мувозанатда бўлмоқ,
тенг бўлмоқ
VI **فَقَّقَاتَوَّاصَلَ** бетўхтов бўлмоқ,
давом этмоқ
VI **فَقَّقَاتَوَّاضَعَ** камтар бўлмоқ
VI **فَقَّقَاتَوَّافَرَ** мўл-кўл бўлмоқ,
сероб бўлмоқ
VI **فَقَّقَاتَوَّالَى** орқама-орқа содир
бўлмоқ
VI **فَقَّقَاتَوَّائَى** секинламоқ
فَقَّقَاتَقَلَّ огирлик
فَقَّقَاتَمَلَّ ширакайф, маст
فَقَّقَاتَنَائِمَى икки ёқлама
فَقَّقَاتَنَوَّبَ *кўп.* **فَقَّقَاتَنَابَ** кийим

I جَوَّعَ (y) оч қолмоқ,
қорни очмоқ
جَامِعَةٌ تَكْنِيكِيَّةٌ техника универ-
ситети
جَبَانَةٌ қўрқоқлик
جُنَّةٌ мурда, жасад
جَدَلٌ хурсанд, қувноқ
جَرِيحٌ ярадор
جَرِيْمَةٌ жиноят, гуноҳ
جِلْدَةٌ тери бўлаги; ~ بِنُو ватан-
дошлар, ҳамюртлар
جُنَيْتٌ жунайх (*Мисрнинг пул
бирлиги*)
جَوَازٌ паспорт
جُيْنَةٌ уруғ донаси, мағиз
جَوْجٌ оғир, қийин
I حَرَفٌ (и) ўзгартир-
моқ
حَرْقَةٌ кўп. حُرُقٌ ғазаб
حَرِيْقٌ кўп. حَرَائِقُ ёнгин
حَرَامٌ тасма, камар
I حَسَبٌ (a) ҳисобламоқ,
ўйламоқ, гумон қилмоқ
حَصَّةٌ дарс соати

حَقْلُ الْأَقَامِ миналар жойлаш-
тирилган ер
حُمُقٌ аҳмоқлик
I حَمَلٌ (u) кўтармоқ,
ташимоқ, олиб юрмоқ
حَيٌّ кўп. أَحْيَاءٌ маҳалла
حَالٌ бўш, банд эмас
حَالِدٌ ўлмас, абадий
حَضَارَةٌ сабзавот
I حَطْوَةٌ (y) қадам ташла-
моқ, ҳатламоқ
حُطْوَةٌ кўп. حُطُوتٌ қадам
حَفِيَّةٌ кўп. حَفَايَا сир, асрор
حَلْقٌ яратиш, пайдо қилиш
حَنْزِيرٌ кўп. حَنْزَيْرٌ тўнғиз, чўчка
حِيَارٌ бодринг
حَيِيَّةُ الْأَمَلِ кўнгил қолиш,
ихлос қайтиш
III دَاهِمٌ тўсатдан босиб
келмоқ, ёпирилмоқ
دُخَانٌ тутун
دَنَسٌ ифлос, нопок
I دَهْمٌ (u) дўққисдан келиб
қолмоқ
II ذَكَرٌ эсга солмоқ, эслатмоқ

رَاحِلٌ ўлган, ўтиб кетган

III رَاقِبٌ назорат қилмоқ,
кузатмоқ

رُئِمَا эҳтимол

رَزَائِلٌ хотиржамлик

رَفِيعٌ нозик, ингичка

رُفْمَانٌ анор

رَمْلٌ кўп. رَمَالٌ қум

رَثَّةٌ жаранг

I رَحِمٌ (a) сикмоқ, эзмоқ,
қисмоқ

رُخْرِفٌ кўп. رُخْرَافٌ безак, накш,
накшли безак

رُفْرَاةٌ кўп. رُفْرَاَتٌ хўрсиниш

رُذْدٌ билак

رُذْبِقٌ симоб

I سَادَةٌ (y) ҳукм сурмоқ,
хукмронлик қилмоқ

سَالَفٌ ўтган, ўтиб кетган

سَانِحٌ кўп. سَائِحٌ сайёҳ, турист

سَانِقٌ ҳайдовчи, шофёр

I سَعْبٌ (a) тортмоқ,
тортиб чиқармоқ

سُغْرِيَّةٌ мазах, мазах қилиш

سَفَاهَةٌ ақли заифлик

سَلَامَةٌ хотиржамлик, саломат-
лик

سُلْطَنَةٌ ҳокимият

سِرَّةٌ юриш, бориш

I شَبٌّ ёнмоқ, ёниб кетмоқ

I شَيْخٌ (a) тўймоқ, қорни
тўймоқ

شَبْعَانٌ қорни тўқ

شَبِيَّةٌ ўхшаш

شُرْبَةٌ шўрва

شُرْبَةُ الْخُضْرَاءِ сабзавотли шўрва

شُرْبَةُ مَجْهُزَةٍ بِطَرِيقَةِ أُوزْبَكِيَّةٍ ўзбекча
шўрва

شَفِيعٌ ҳомий, тарафдор

شَلْلٌ шол, паралич

III صَارَحٌ очик-ойдин
гап лашмоқ

صَامِتٌ жим турувчи, сукут
сақловчи

I صَحَا (y) ўзига келмоқ,
хушёр тортмоқ

صَفَاءٌ тиниклик, беғуборлик

صَفَارَةٌ ҳуштак

I صَفَعٌ (a) тарсаки солмоқ

I ضاق (u) камаймок, кам

бўлмок

ضائع мойил

ضالة курул

ضحيج шовкин

I ضحا (y) кўринмок

طاغ кўп. طغاة босқинчи

ظريف оз, озгина, арзимас

микдорда

طماطم помидор

II طوق кучоқламок

I ظفر (nимагадир) етишмок (—)

ظلمة қоронғулик

I عاد (y) бўлмок, айлан-

мок; ما ~ يخرج чикмай

қўйди

غازف чолғучи. созанда

غاصفة кўп. غواصف бўрон

غامر одамга тўла

I عجز (u) ожиз бўлмок,

кучсиз бўлмок

عذب чучук, ичимлик (суб)

عذر кўп. اغذار узр, кечирим

عسكري аскар, солдат

I عطف (a) бурилмок

عطفة тор кўча

على كل حال ҳар ҳолда, нима

бўлганида ҳам

كؤن. أعمدة столба

عناء азоб, ташвиш

عبد қатгий, қаттик турувчи

عئن عسلية қўй кўз, жигарранг

кўз

عابر ўтган; الزمان ~ من қадим

замондан

III غادر кетмок, ташлаб кет-

мок, чиқиб кетмок

غامض хира

غاية мақсад

غباش ғира-ширалик

I غص (u) тўлиб тошмок,

лим бўлмок

كؤن. اغصان шох, новда

كؤن. اغلال кишан

غلاء қимматчилик

غمذ кин

I غمر (y) ўраб олмок,

камраб олмок

فراش капалак

فَرَاوَلَةٌ қулупнай
 أَفْرَادٌ қўп. أَفْرَادٌ киши, шахс; أَفْرَادٌ
 الأُسْرَةَ оила аъзолари
 فَرْقٌ фарқ
 فَرِيدٌ ягона
 II فَضَّلَ афзал кўрмоқ
 فُلُوسٌ пул
 فَوْضِيٌّ ҳар томонга тарвақай-
 лаб кетган
 فِي نَشَاطٍ эпчиллик билан
 I قَدْرٌ (u) قُدْرَةٌ қодир бўлмоқ,
 эплай олмоқ
 II قَدَّرَ баҳоланмоқ
 قَلَقٌ ташвиш, хавотирлик
 قَنَدِيلٌ қўп. قَنَادِيلٌ қандил
 II قَبْدٌ бўйнидан бойламоқ,
 богламоқ
 III كَابَرٌ гердаймоқ
 I كَبِيرٌ (y) كَبِيرٌ катта бўлмоқ,
 катталашмоқ
 كَثْفٌ елка
 مَا كَثِيرًا кўпинча
 كَذِبٌ алдов, алдамчилик

كَرَمٌ бағрикенглик; كَرَمٌ الضِّيَافَةِ
 меҳмондўстлик; أَهْلُ الْكَرَمِ
 саховатлилар
 كُفْرٌ куфрлик
 كَلْبٌ қўп. كِلَابٌ ит
 II كَلَفَ (мас. фалон сўм)
 турмоқ, баҳоланмоқ
 II كَمَلٌ тугатмоқ, ниҳоясига
 етказмоқ
 كَهْلٌ ўрта ёшли одам
 لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ Аллоҳдан бошқа
 илоҳ йўқ
 لا بَأْسَ ҳечкиси йўқ, ёмон
 эмас
 لا عِبَ чарчок, ҳолдан тойган
 لا مَعَ ялтироқ
 كُنْ لَطِيفٌ қўп. لَطَافٌ мулойим
 كُنْ لَفِظًا қўп. أَلْفَاظٌ сўз, ибора
 لَوْحَةٌ картина, сурат, панно
 لَوْحَةٌ زَيْتِيَّةٌ ёғли бўёқ билан
 ишланган сурат
 ... فَحَسْبُ بَلٍ ... فَحَسْبُ لَيْسَ (لَا) ...
 қат..., балки...,
 ... - гина эмас, балки...
 كُنْ لِنَامٍ қўп. لِنَامٍ пасткаш

مَارَ كۆپ. مَارَةٌ йўловчи, пиёда
مَال كۆپ. أَمْوَالٌ пул
مُبَاشِرَةٌ амалга ошириш; ~ бе-
восита, тўғридан-тўғри
مُبَالَأَةٌ эътибор бериш; ~ بِاللَا
эътиборсизлик билан
مِتْرٌ метро
مَتَسَكٌ қаландар, таркидунё
қилган киши
مَتَل كۆپ. أَمْثَالٌ мақол, матал
مُجْرَدٌ оддий; ~ ب...нинг ўзи
مَجْمَعٌ мажмуа, комплекс
مَجْمَعِ الْمَصَانِعِ комбинат
مَخْجُورٌ банд, бўш эмас
مَحَلٌ магазин
مَخْرَج كۆپ. مَخَارِجٌ чиқиш йўли
مَذْهُوكٌ эзилган, эзиб юмша-
тилган; ~ بِطَاطِسَ картошка
пюреси
مَرْغُوبٌ кўрқувга тушган, хур-
киган
مُضَادٌ зид, тескари
مَعَ السَّلَامَةِ хайр, кўришгунча
مَعْدِن كۆپ. مَعَادِنٌ металл

مَقْلَبٌ қайнатилган
مَقْهَى كۆپ. مَقَاهٌ қаҳвахона
مَكْبَرٌ катталаштирувчи
مَكْبَرُ الصَّوْتِ овоз кучайтиргич
مَكْرُوْنَةٌ макарон
مُكْعَبٌ куб, куб шаклидаги
I مَل (a) مَلَلٌ зерикмоқ
مِلْحٌ шўр
مِلْحُوطٌ сезиларли
مِمْلَحَةٌ туздон
مُنْحَفَضٌ пастлик, пасттекислик
مَنْشُودٌ кидирилган, ахтарила-
ётган
مُواخَذَةٌ гина; ~ لَ айбга
қўшманг!, кечирасиз!
مَوْج كۆپ. أَمْوَاجٌ тўлқин
مَاضِجٌ пишган, етилган
مَاطِرٌ кўз
III مَاقْشٌ муҳокама қилмоқ,
бахслашмоқ
III مَاقْضٌ зиддиятда бўлмоқ,
зид бўлмоқ
مَحِيْلٌ новча, сарвқомат
مَحِيْلٌ хурмо дарахти

I نَدَا (y) баланд бўлмоқ,
 баланд овозли бўлмоқ
 I نَسَبَ (u) мансуб (тегиш-
 ли) деб ҳисобламоқ, йўймоқ
 نَسِيمَ шабада
 I نَشَبَ (a) бошланиб
 кетмоқ
 I نَقَصَ (y) камчил бўлмоқ
 I نَمَى (u) ўсмоқ, кўпаймоқ
 نَهَارَكَ سَعِيدًا салом, хайрли кун!
 نُوْرَ кўп. أَنْوَارُ النُّوْرِ -
 неон лампалари
 II نَوْمَ ухлатмоқ
 نَوْمٍ مَغْنَطِيسِي гипноз
 نَائِلٌ улкан, кучли
 I هَبَطَ (u) тушмоқ,
 пастламоқ
 هَدِيرَ гумбурлаш, дангиллаш

هَوْلٌ даҳшат, кўркув
 وَاقِعٌ воқелик
 وَحِيدٌ ягона
 كُرْبٍ أَوْزَاقٍ барг, япрок
 وَسَاطَةٌ воситачилик
 وَشَكٌّ тезлик, яқинлик; عَلَى ~
 ... арафасида
 وَضِعٌ вазият
 وَغَدٌ ваъда
 وَقُوفٌ тик туриш, туриш
 يَاقَةٌ ёқа
 كُرْبٍ أَيْتَامٌ етим
 يَدٌ عَامِلَةٌ ишчи кучи

§ 110. VI БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг VI боби III боб феъли олдига ئ-
 кўшимчасини кўшиш билан ҳосил қилинади. Ўтган
 замон вазни تَفَاعَلَ бўлиб, шахс-сонда куйидагича
 тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَفَاعَلَ	تَفَاعَلَا	تَفَاعَلُوا
	МН	تَفَاعَلْتُمْ	تَفَاعَلْنَا	تَفَاعَلْنَ
II	МЗ	تَفَاعَلْتَ	تَفَاعَلْتُمَا	تَفَاعَلْتُمْ
	МН	تَفَاعَلْتُمْ	تَفَاعَلْتُمَا	تَفَاعَلْتُنَّ
I	МЗ	تَفَاعَلْتُ		تَفَاعَلْنَا
	МН			

Масалан:

طَارَحَ → طَرَحَ – бир-бирига иргитмок феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	طَارَحَ	طَارَحَا	طَارَحُوا
	МН	طَارَحْتُمْ	طَارَحْنَا	طَارَحْنَ
II	МЗ	طَارَحْتَ	طَارَحْتُمَا	طَارَحْتُمْ
	МН	طَارَحْتُمْ	طَارَحْتُمَا	طَارَحْتُنَّ
I	МЗ	طَارَحْتُ		طَارَحْنَا
	МН			

طَارَحْنَا الْكُرَةَ أَثناءَ اللَّعْبِ – Ўйин давомида тўпни бир-биримизга отишдик.

Солим феълларнинг ўтган замон мажхул нисбати куйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تُفَوِّعِلُ	تُفَوِّعِلَا	تُفَوِّعِلُوا
	MH	تُفَوِّعِلْتِ	تُفَوِّعِلْنَا	تُفَوِّعِلْنَ
II	M3	تُفَوِّعِلْتِ	تُفَوِّعِلْتُمَا	تُفَوِّعِلْتُمْ
	MH	تُفَوِّعِلْتِ	تُفَوِّعِلْتُمَا	تُفَوِّعِلْتُنَّ
I	M3 MH	تُفَوِّعِلْتِ		تُفَوِّعِلْنَا

تُطَوِّرِحَتِ الْكُرَّةُ أَثْنَاءَ اللَّغَبِ – Уйин давомида тўп у ёқдан-бу ёққа отилди.

VI боб солим феълларининг ҳозирги-келаси замони вази **يَتَفَاعَلُ** дир. У шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلُونَ
	MH	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلْنَ
II	M3	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلُونَ
	MH	يَتَفَاعَلِينَ	يَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلْنَ
I	M3 MH	أَتَفَاعَلُ		تَتَفَاعَلُ

Масалан:

تَمَّارَسُ → تَمَّارَسُ савдолашмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَمَّارَسُ	تَمَّارَسَانِ	تَمَّارَسُونَ
	МН	تَمَّارَسُنَّ	تَمَّارَسَانِ	تَمَّارَسُنَّ
II	МЗ	تَمَّارَسُ	تَمَّارَسَانِ	تَمَّارَسُونَ
	МН	تَمَّارَسِينَ	تَمَّارَسَانِ	تَمَّارَسُنَّ
I	МЗ	أَتَمَّارَسُ		تَمَّارَسُ
	МН			

يَتَمَّارَسُ الْجَمِيعُ فِي السُّوقِ أَثَاءَ الشَّرَاءِ – Бозорда барча харид қилишда савдолашади.

VI боб солим феълининг мажхул нисбати ҳозирги-келаси замонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُتَمَّاعِلُ	يُتَمَّاعِلَانِ	يُتَمَّاعِلُونَ
	МН	تُتَمَّاعِلُنَّ	تُتَمَّاعِلَانِ	يُتَمَّاعِلُنَّ
II	МЗ	تُتَمَّاعِلُ	تُتَمَّاعِلَانِ	تُتَمَّاعِلُونَ
	МН	تُتَمَّاعِلِينَ	تُتَمَّاعِلَانِ	تُتَمَّاعِلُنَّ
I	МЗ	أَتَمَّاعِلُ		تُتَمَّاعِلُ
	МН			

VI боб феъли қуйидаги маъноларни ифодалайди:

1. Иш-ҳаракатнинг кўпчилик томонидан бажарилганлигини билдиради:

كُتِبَ – ёзмок → تَكْتَبُ – ўзаро ёзишмок,

صَعِدَ – кўтарилмок → تَصَاعَدَ – кўпчилик бўлиб кўта-
рилмок, سَأَلَ – сўрамок → تَسَاءَلَ – бир-биридан сўрамок.

Иш-ҳаракатнинг бажарилишидаги тадрижийликни билдиради:

كُتِرَ – кўпаймок → تَكَثَّرَ – аста-секин кўпаймок,

ضُوِلَ – пасаймок → تَضَاعَلَّ – аста-секин пасаймок,
озаймок.

3. I боб феъли ифодалаган иш-ҳаракатни ўзи амалга ошираётган қилиб кўрсатиш маъносини ифодалайди:

مَرِضَ – касал бўлмок → تَمَارَضَ – ўзини касалликка сол-
мок, عَلِمَ – билмок → تَعَالَمَ – ўзини олим қилиб кўрсатмок,

جَهَلَ – беҳабар бўлмок → تَجَاهَلَ – ўзини билмасликка солмок.

Амалий машғулот учун топшириқлар

423-машқ. Қуйидаги сўзлардан VI боб феъли ҳосил қилинг ва уларнинг маъносини аниқлашга уриниб кўринг:

جَهَالَةٌ - билимсизлик; جَادِيَةٌ - жалб этиш; مُصَافِحَةٌ - қўл бериб сўрашиш; سَفُوطٌ - тушиш, ёғиш; حِصَامٌ - жанжаллашиш; ظُهُورٌ - кўриниш; كَثِيرٌ - кўп; اِبْدَالٌ - алмаштириш; تِرَاعٌ - зиддият, низо; شِجَارٌ - даҳанаки жанг; عَدَلٌ - тенг, баравар; مَلِكٌ - эга бўлмок.

424-ماشқ. Қуйидаги феълларни ўтган ва Ҳозирги-келаси замонда тусланг:

- 1) تَبَادَلٌ 2) تَشَاجَرٌ 3) تَعَامَلٌ 4) تَحَامَلٌ 5) تَظَاهَرَ
6) تَسَاقَطٌ 7) تَوَاجَعٌ 8) تَنَازَرٌ 9) تَنَازَعٌ 10) تَصَافَحَ
11) تَجَاهَلَ 12) تَمَالَكَ 13) تَكَاتَرَ 14) تَفَاقَمَ 15) تَخَاصَمَ

425 - машқ. Қуйидаги феълларнинг ўзагини топинг ва уларнинг бобини аниқланг:

- 1) تَلَاَحِقُ 2) يَرْقُصُن 3) بَلَغَ 4) يَسِيرُ 5) تَتَقَدَّمُونَ 6) تَغَلَّبَ
7) تَتَلَفَّتُ 8) تَنْظُرُ 9) يَجْرِي 10) يُدَاعِبُ 11) نَسِيرُ 12) أَعُوذُ
13) يُجِيبُ 14) يَلَامِسُ 15) يُفْشِي 16) تَتْرُكِينَ 17) أَمْسَكَ 18)
أَسْلَمْتُ 19) يُعِيدُ 20) تَتَكَلَّمُ 21) يَخَافُونَ 22) يَتَمَوَّجُ 23) أَلْقَدْتُ

426-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги VI боб феълларини топинг, замони, шахс-сонини аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) يتنازع هذان اللاعبان الكرة في نشاط وحذق. 2) قد سمعت صفارة الحكم تعلن انتهاء المباراة بنتيجة واحد لواحد فتعادل الفريقان. 3) تتجاذب أنوار النيون البصر. 4) يتساقط الثلج كفراشات من الزئبق. 5) تظاهرت سعاد بالبهاء قائلة: لا إله إلا الله، لا إله إلا الله. 6) أجال الشاب عينيه العسليتين الجميلتين فتخاطفت ناظره السيارات والعربات والترامات والمارة. 7) تبادل أفراد الأسرة نظرات الاستغراب ولكن لم يقولوا شيئا. 8) في مطار القاهرة وقف سامي أمام موظف الجوازات وتبادل هذا الموظف بعض النظرات مع زميله. 9) عندما ظهر الإسلام تكاثرت المكتبات العربية في قصور الملوك والسلاطين والأمراء والوزراء ورجال الدولة. 10) قابل أحمد في الشارع محمدا فتصافحا فرحين: 11) تساقطت ذرات الثلج البيضاء من شعره الأسود اللامع الطويل على ياقة

قميصه. 12) كلهم متزوجون وتكرر عائلاتهم عاما بعد عام ودخلهم الحدود يضيق يوما بعد يوم عن كفاية حاجاتهم الأولية والدينار اليمني يتقلص يوما بعد يوم والغلاء يتفاقم يوما بعد يوم والقلق يكثر يوما بعد يوم. 13) هل هي تشاجرت مساء أمس معك يا أحمد؟ 14) أنا ألاحظ هذه الحقيقة دون أن أفهم شيئا في السياسة. لماذا هولاء يلاحظونها؟ ربما هو يتجاهلها. 15) - على كل حال فأنا ضيفتكم لا مندوبة السلطة في قريبتكم. تراجع على بعض الشيء: - أنتم السلطة والسلطة أنتم! 16) أنا أتعامل مع الناس وبحسب هؤلاء الناس كرم الضيافة كذبا والصدق حمقا والأخلاق سفاهة والإنسانية خداعا. 17) اسمحي لي يا ابنتي أن أسألك سؤالا صغيرا... أرجو ألا تظنني أتدخل في شؤونك الخاصة ولكن يهمني أن اتبع أخبارك... أنت ابنتي وتعلمين كم أحبك... ماذا حدث يا ابنتي، منذ مدة ما عدت تخرجين مع سليمة؟ فهل تخاصمتما؟ لقد كانت تبذولي شابة لطيفة! 18) كانت زينب على وشك البكاء ولكن تمالكت نفسها. 19) يتحرك عمال المطعم كالنومين مغناطيسيا ومن جوفهم تتناثر احتجاجات الزبائن على تأخر طلباتهم. 20) تحاملت الفتاة على نفسها محاولة الوقوف... المكتبة تدور بها... رفوف الكتب تصعد وتقبط أمواجا هائلة.

427-ماشқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантыни топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Дарвозабон; у ёқ-бу ёққа юрмоқ; меню, таомнома; бош силкитмоқ; менинг чиройли отим; турли хил ўсимликлардан олинган дорилар; мусобақа тугаганидан сўнг; мустақил ватанимиз; ташки душманлар; Яман Араб Республикаси; отнинг эгаси; ҳужумчининг имкониятлари; юрак хасталиги; муолажа воситалари; иқтисодий кризис; келаси йилдан бошлаб; бу матннинг янги сўзлари; яқин кунлар ичида; янги квартирамиздаги

шароит; турли кушлар; куриган ўтинлар; мени кечиринглар (мз.); Машраб боғининг бош дарвозаси.

428-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Дўстлар залга киришдан илгари ўзаро кўз уриштириб олдилар. 2. Ўғлим шошилиб вагондан тушди ва биз кўл қисишиб сўрашдик. 3. Хадижа кулиб юборай дер ва ўзини зўрға босиб турар эди. 4. Яқин кунларда киш бошланади. Оппок корлар тинмай ёғади. 5. Республикамизда иқтисодий вазият йилдан-йилга яхшиланиб боряпти. Ҳар холда сизлар (мз.) буни сезаётган бўлсангиз керак. 6. Университетимиз волейбол командаси билан иқтисодиёт институти командаси ўртасидаги мусобақа 3:3 ҳисоби билан тугади ва бу икки команда дуранг натижага эришди. 7. Раққоса кизларнинг майин ҳаракатлари залдаги томошабинларнинг кўзларини ўзига жалб қилди. 8. Меҳмонларнинг келиши уй бекасига ёқмади ва уларга ўзини зўрғагина хурсанд қилиб кўрсатди. 9. Ўғилларим, нима учун ўзаро жанжаллашасизлар? 10. Мен иш куним давомида жуда кўп ва турли-туман одамлар билан муомала қиламан. Улар ичида яхшилари ҳам кўп, ёмонлари ҳам йўқ эмас. 11. Баҳорда мевали дарахтларнинг гуллари оппок кор каби ерга оҳиста тўкилади ва бу манзара менга жуда хуш келади. 12. Сўнгги йилларда бозорда Хитойнинг сифатсиз товарлари жуда кўпайиб кетди.

§ 111. VI БОБ НОТУҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ЎТГАН ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ўтган замонида қуйидаги ўзгариш содир бўлади: I боб – **بَتَّ** → VI боб – **تَبَّاسَا** → **تَبَّاسَا**. Демак, **بَتَّ** → **تَبَّ** – бир-бирига хабар қилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَبَّاتُ	تَبَّاتَا	تَبَّاتُوا
	МН	تَبَّاتَتْ	تَبَّاتَا	تَبَّاتْنَ
II	МЗ	تَبَّاتْتِ	تَبَّاتْتُمَا	تَبَّاتْتُمْ
	МН	تَبَّاتْتِ	تَبَّاتْتُمَا	تَبَّاتْتُنَّ
I	МЗ МН	تَبَّاتْتُ		تَبَّاتْنَا

Бу феълнинг мажхул нисбати қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تُبَّوْتُ	تُبَّوْنَا	تُبَّوْنَا
	МН	تُبَّوْتِ	تُبَّوْنَا	تُبَّوْنِ
II	МЗ	تُبَّوْتِ	تُبَّوْتُمَا	تُبَّوْتُمْ
	МН	تُبَّوْتِ	تُبَّوْتُمَا	تُبَّوْتُنَّ
I	МЗ МН	تُبَّوْتُ		تُبَّوْنَا

II. Ҳамзали феълларнинг ўтган замонида ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришларгина содир бўлади. Масалан:

أَزَرَ → تَأَزَّرَ – бир-бирига ёрдам бермоқ феъли

تَأَزَّرَ → تَشَاعَرَ – бир-бирдан қасос олмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَأَزَّرَ	تَأَزَّرَا	تَأَزَّرُوا	تَشَاعَرَ	تَشَاعَرَا	تَشَاعَرُوا
	МН	تَأَزَّرَتْ	تَأَزَّرَتَا	تَأَزَّرْنَ	تَشَاعَرَتْ	تَشَاعَرَتَا	تَشَاعَرْنَ
II	МЗ	تَأَزَّرْتُ	تَأَزَّرْتُمَا	تَأَزَّرْتُمْ	تَشَاعَرْتُ	تَشَاعَرْتُمَا	تَشَاعَرْتُمْ
	МН	تَأَزَّرْتِ	تَأَزَّرْتُمَا	تَأَزَّرْتُنَّ	تَشَاعَرْتِ	تَشَاعَرْتُمَا	تَشَاعَرْتُنَّ
I	МЗ МН	تَأَزَّرْتُ		تَأَزَّرْنَا	تَشَاعَرْتُ		تَشَاعَرْنَا

مَنَّا → تَمَّانًا - шартлашмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَمَّانًا	تَمَّانًا	تَمَّانُوا
	МН	تَمَّانَات	تَمَّانَاتَا	تَمَّانَان
II	МЗ	تَمَّانَات	تَمَّانَاتُمَا	تَمَّانَاتُمْ
	МН	تَمَّانَاتِ	تَمَّانَاتُمَا	تَمَّانَاتُنَّ
I	МЗ МН	تَمَّانَات		تَمَّانَاتَا

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам ҳамзанинг имлосига алоқадор ўзгаришлар бўлади, ҳолос. Масалан:

تَوَزَّرَ → تُوَزِّرُ - феъли

تَوَثَّرَ → تُوَثِّرُ - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تُوَزِّرُ	تُوَوِّرَا	تُوُوَزِرُوا	تُوَثِّرُ	تُوُوَثِّرَا	تُوُوَثِّرُوا
	МН	تُوُوَزِّرَتُ	تُوُوَزِّرَتَا	تُوُوَزِّرُنَ	تُوُوَثِّرَتُ	تُوُوَثِّرَتَا	تُوُوَثِّرُنَ
II	МЗ	تُوُوَزِّرَتُ	تُوُوَزِّرِمَا	تُوُوَزِّرْتُمْ	تُوُوَثِّرَتُ	تُوُوَثِّرِمَا	تُوُوَثِّرْتُمْ
	МН	تُوُوَزِّرَتُ	تُوُوَزِّرِمَا	تُوُوَزِّرْتُمْ	تُوُوَثِّرَتُ	тُوُوَثِّرِمَا	тُوُوَثِّرْتُمْ
I	МЗ МН	تُوُوَزِّرَتُ		تُوُوَزِّرَتَا	тُوُوَثِّرَتُ		тُوُوَثِّرَتَا

تَمَاتَا → تَمُوْتِي - шартлашмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَمُوْتِي	تَمُوْتِيْنَا	تَمُوْتِيْنَا
	МН	تَمُوْتِيْتُ	تَمُوْتِيْتَا	تَمُوْتِيْتُنَ
II	МЗ	تَمُوْتِيْتُ	тَمُوْتِيْتِمَا	тَمُوْتِيْتُمْ
	МН	тَمُوْتِيْتُ	тَمُوْتِيْتِمَا	тَمُوْتِيْتُنَ
I	МЗ МН	тَمُوْتِيْتُ		тَمُوْتِيْتَا

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ўтган замони солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

وَتَرَ → تَوَاتَرَ – олдин-кейин
келмоқ феъли

يَسِرَ → تَيَاسَرَ – биргалашиб
кимор ўйнамоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تَوَاتَرَ	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُوا	تَيَاسَرَ	تَيَاسَرَا	تَيَاسَرُوا
	MH	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرْتَا	تَوَاتَرْنَ	تَيَاسَرَتْ	تَيَاسَرْتَا	تَيَاسَرْنَ
II	M3	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرْتَمَا	تَوَاتَرْتُمْ	تَيَاسَرَتْ	تَيَاسَرْتَمَا	تَيَاسَرْتُمْ
	MH	تَوَاتَرْتِ	تَوَاتَرْتَمَا	تَوَاتَرْتُنَّ	تَيَاسَرْتِ	تَيَاسَرْتَمَا	تَيَاسَرْتُنَّ
I	M3 MH	تَوَاتَرْتُ		تَوَاتَرْنَا	تَيَاسَرْتُ		تَيَاسَرْنَا

Бу феълларнинг мажхул нисбатига ҳам ўзгариш содир бўлмайди. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تَوَاتَرَ	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُوا	تَيَاسَرَ	تَيَاسَرَا	تَيَاسَرُوا
	MH	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرْتَا	تَوَاتَرْنَ	تَيَاسَرَتْ	تَيَاسَرْتَا	تَيَاسَرْنَ
II	M3	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرْتَمَا	تَوَاتَرْتُمْ	تَيَاسَرَتْ	تَيَاسَرْتَمَا	تَيَاسَرْتُمْ
	MH	تَوَاتَرْتِ	تَوَاتَرْتَمَا	تَوَاتَرْتُنَّ	تَيَاسَرْتِ	تَيَاسَرْتَمَا	تَيَاسَرْتُنَّ
I	M3 MH	تَوَاتَرْتُ		تَوَاتَرْنَا	تَيَاسَرْتُ		تَيَاسَرْنَا

2. Ажваф феълларда иккинчи ўзак ундош ўрни-даги ҳарфи иллатга солим ҳарф сифатида қаралади. Масалан:

(شور) → تَشَاوَرَ – ўзаро маслаҳат-
лашмоқ

(زيد) → تَزَايَدَ – нархни
оширмоқ

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تَشَاوَرَ	تَشَاوَرَا	تَشَاوَرُوا	تَزَايَدَ	تَزَايَدَا	تَزَايَدُوا
	MH	تَشَاوَرْتِ	تَشَاوَرْتَا	تَشَاوَرْنَ	تَزَايَدْتُ	تَزَايَدْتَا	تَزَايَدْنَا
II	M3	تَشَاوَرْتِ	تَشَاوَرْتَمَا	تَشَاوَرْتُمْ	تَزَايَدْتُ	تَزَايَدْتَمَا	تَزَايَدْتُمْ
	MH	تَشَاوَرْتِ	تَشَاوَرْتَمَا	تَشَاوَرْتُنَّ	تَزَايَدْتُ	تَزَايَدْتَمَا	تَزَايَدْتُنَّ
I	M3 MH	تَشَاوَرْتُ		تَشَاوَرْنَا	تَزَايَدْتُ		تَزَايَدْنَا

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам заиф феълларга хос ўзгаришлар содир бўлмайди:

تَشَاوَرَ → تَشَاوَرْتُ – феъли

تَزَايَدَ → تَزَايَدْتُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تَشَاوَرْتُ	تَشَاوَرْتَا	تَشَاوَرْنَا	تَزَايَدْتُ	تَزَايَدْتَا	تَزَايَدْنَا
	MH	تَشَاوَرْتِ	تَشَاوَرْتَا	تَشَاوَرْنَا	تَزَايَدْتُ	تَزَايَدْتَا	تَزَايَدْنَا
II	M3	تَشَاوَرْتُ	تَشَاوَرْتَمَا	تَشَاوَرْتُمْ	تَزَايَدْتُ	تَزَايَدْتَمَا	تَزَايَدْتُمْ
	MH	تَشَاوَرْتُ	تَشَاوَرْتَمَا	تَشَاوَرْتُنَّ	تَزَايَدْتُ	تَزَايَدْتَمَا	تَزَايَدْتُنَّ
I	M3 MH	تَشَاوَرْتُ		تَشَاوَرْنَا	تَزَايَدْتُ		تَزَايَدْنَا

3. Ноқис феълларда I боб *بكى* феълидаги ўзгариш содир бўлади, чунки уларнинг охириги қўшимчалари бир хилдир. Масалан:

(حجو) → *تَحَاجَى* – ўзаро топишмоқ (سقى) → *تَسَاقَى* – ўзаро ичишмоқ

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	<i>تَحَاجَى</i>	<i>تَحَاجَيَا</i>	<i>تَحَاجَوْا</i>	<i>تَسَاقَى</i>	<i>تَسَاقَيَا</i>	<i>تَسَاقَوْا</i>
	MH	<i>تَحَاجَتَ</i>	<i>تَحَاجَتَا</i>	<i>تَحَاجَيْنَ</i>	<i>تَسَاقَتَ</i>	<i>تَسَاقَتَا</i>	<i>تَسَاقَيْنَ</i>
II	M3	<i>تَحَاجَيْتَ</i>	<i>تَحَاجَيْتُمَا</i>	<i>تَحَاجَيْتُمْ</i>	<i>تَسَاقَيْتَ</i>	<i>تَسَاقَيْتُمَا</i>	<i>تَسَاقَيْتُمْ</i>
	MH	<i>تَحَاجَيْتِ</i>	<i>تَحَاجَيْتُمَا</i>	<i>تَحَاجَيْتُنَّ</i>	<i>تَسَاقَيْتِ</i>	<i>تَسَاقَيْتُمَا</i>	<i>تَسَاقَيْتُنَّ</i>
I	M3 MH	<i>تَحَاجَيْتُ</i>		<i>تَحَاجَيْنَا</i>	<i>تَسَاقَيْتُ</i>		<i>تَسَاقَيْنَا</i>

Бу феълларнинг мажхул нисбатида I боб *لَقَى* – феълидаги (аниқ нисбат) ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

تَحَاجَى → *تُحَاجَى* – феъли

تَسَاقَى → *تُسَاقَى* – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	<i>تُحَاجَى</i>	<i>تُحَاجَيَا</i>	<i>تُحَاجَوْا</i>	<i>تُسَاقَى</i>	<i>تُسَاقَيَا</i>	<i>تُسَاقَوْا</i>
	MH	<i>تُحَاجَيْتَ</i>	<i>تُحَاجَيْتَا</i>	<i>تُحَاجَيْنَ</i>	<i>تُسَاقَيْتَ</i>	<i>تُسَاقَيْتَا</i>	<i>تُسَاقَيْنَ</i>
II	M3	<i>تُحَاجَيْتَ</i>	<i>تُحَاجَيْتُمَا</i>	<i>تُحَاجَيْتُمْ</i>	<i>تُسَاقَيْتَ</i>	<i>تُسَاقَيْتُمَا</i>	<i>تُسَاقَيْتُمْ</i>
	MH	<i>تُحَاجَيْتِ</i>	<i>تُحَاجَيْتُمَا</i>	<i>تُحَاجَيْتُنَّ</i>	<i>تُسَاقَيْتِ</i>	<i>تُسَاقَيْتُمَا</i>	<i>تُسَاقَيْتُنَّ</i>
I	M3 MH	<i>تُحَاجَيْتُ</i>		<i>تُحَاجَيْنَا</i>	<i>تُسَاقَيْتُ</i>		<i>تُسَاقَيْنَا</i>

§ 112. VI БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛИНИНГ ҲОЗИРГИ-КЕЛАСИ ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ҳозирги-келаси замонида куйидаги товуш ўзгаришлари содир бўлади: Масалан: табасса – йатабасасу → йатабассу.

تَبَّاتٌ → تَبَّاتٌ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَبَّاتٌ	تَبَّاتَانِ	تَبَّاتُونَ
	МН	تَبَّاتٌ	تَبَّاتَانِ	تَبَّاتِينَ
II	МЗ	تَبَّاتٌ	تَبَّاتَانِ	تَبَّاتُونَ
	МН	تَبَّاتِينَ	تَبَّاتَانِ	تَبَّاتِينَ
I	МЗ МН	أَبَّاتٌ		تَبَّاتٌ

Бу феълларнинг мажхул нисбатида феълдаги олд кўшимчанинг ҳаракати ўзгаради холос. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُبَّاتٌ	يُبَّاتَانِ	يُبَّاتُونَ
	МН	يُبَّاتٌ	يُبَّاتَانِ	يُبَّاتِينَ
II	МЗ	يُبَّاتٌ	يُبَّاتَانِ	يُبَّاتُونَ
	МН	يُبَّاتِينَ	يُبَّاتَانِ	يُبَّاتِينَ
I	МЗ МН	أُبَّاتٌ		يُبَّاتٌ

II. Ҳамзали феълларнинг ҳозирги-келаси замонида ҳамзанинг имлосига боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

تَأَزَّرُ → يَتَأَزَّرُ – феъли

يَتَأَذَّرُ → يَتَأَذَّرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَأَزَّرُ	يَتَأَزَّرَانِ	يَتَأَزَّرُونَ	يَتَأَذَّرُ	يَتَأَذَّرَانِ	يَتَأَذَّرُونَ
	МН	تَتَأَزَّرُ	تَتَأَزَّرَانِ	يَتَأَزَّرُونَ	تَتَأَذَّرُ	تَتَأَذَّرَانِ	يَتَأَذَّرُونَ
II	МЗ	تَتَأَزَّرُ	تَتَأَزَّرَانِ	تَتَأَزَّرُونَ	تَتَأَذَّرُ	تَتَأَذَّرَانِ	تَتَأَذَّرُونَ
	МН	تَتَأَزَّرِينَ	تَتَأَزَّرَانِ	تَتَأَزَّرُونَ	تَتَأَذَّرِينَ	تَتَأَذَّرَانِ	تَتَأَذَّرُونَ
I	МЗ	أَتَأَزَّرُ		تَتَأَزَّرُ	أَتَأَذَّرُ		تَتَأَذَّرُ
	МН						

يَتَمَأَّلُ → يَتَمَأَّلُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَمَأَّلُ	يَتَمَأَّلَانِ	يَتَمَأَّلُونَ
	МН	تَتَمَأَّلُ	تَتَمَأَّلَانِ	يَتَمَأَّلُونَ
II	МЗ	تَتَمَأَّلُ	تَتَمَأَّلَانِ	تَتَمَأَّلُونَ
	МН	تَتَمَأَّلِينَ	تَتَمَأَّلَانِ	تَتَمَأَّلُونَ
I	МЗ	أَتَمَأَّلُ		تَتَمَأَّلُ
	МН			

Бу феълларнинг мажхул нисбатида биринчи бўғиндаги «а» унлиси «у» га ўзгаради холос. Масалан:

يَتَمَأَّلُ → يَتَأَزَّرُ, يَتَأَذَّرُ → يَتَمَأَّلُ, يَتَمَأَّلُ → يَتَمَأَّلُ.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

– феъли $\text{تَوَاتَرُ} \rightarrow \text{تَوَاتَرُ}$

– феъли $\text{يَتَّيَسِرُ} \rightarrow \text{يَتَّيَسِرُ}$

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	MЗ	يَتَوَاتَرُ	يَتَوَاتَرَانِ	يَتَوَاتَرُونَ	يَتَّيَسِرُ	يَتَّيَسِرَانِ	يَتَّيَسِرُونَ
	MН	تَتَوَاتَرُ	تَتَوَاتَرَانِ	تَتَوَاتَرُونَ	تَتَّيَسِرُ	تَتَّيَسِرَانِ	تَتَّيَسِرُونَ
II	MЗ	تَتَوَاتَرُ	تَتَوَاتَرَانِ	تَتَوَاتَرُونَ	تَتَّيَسِرُ	تَتَّيَسِرَانِ	تَتَّيَسِرُونَ
	MН	تَتَوَاتَرِينَ	تَتَوَاتَرَانِ	تَتَوَاتَرُونَ	تَتَّيَسِرِينَ	تَتَّيَسِرَانِ	تَتَّيَسِرُونَ
I	MЗ	أَتَوَاتَرُ		تَتَوَاتَرُ	أَتَّيَسِرُ		تَتَّيَسِرُ
	MН						

Бу феълларнинг мажхул нисбатида биринчи бўгиндаги «а» → «у» товуш ўзгариши содир бўлади:

. $\text{يَتَوَاتَرُ} \rightarrow \text{يُتَوَاتَرُ}$, $\text{يَتَّيَسِرُ} \rightarrow \text{يُتَّيَسِرُ}$.

1. Ажваф феълларнинг ҳозирги-келаси замонида иккинчи ўзак ундош ҳисобланган ҳарфи иллатга солим ҳарфлар сифатида қаралади:

– феъли $\text{تَشَاوَرُ} \rightarrow \text{تَشَاوَرُ}$

– феъли $\text{تَزَايَدُ} \rightarrow \text{تَزَايَدُ}$

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	MЗ	يَتَشَاوَرُ	يَتَشَاوَرَانِ	يَتَشَاوَرُونَ	يَتَزَايَدُ	يَتَزَايَدَانِ	يَتَزَايَدُونَ
	MН	تَتَشَاوَرُ	تَتَشَاوَرَانِ	تَتَشَاوَرُونَ	تَتَزَايَدُ	تَتَزَايَدَانِ	تَتَزَايَدُونَ
II	MЗ	تَتَشَاوَرُ	تَتَشَاوَرَانِ	تَتَشَاوَرُونَ	تَتَزَايَدُ	تَتَزَايَدَانِ	تَتَزَايَدُونَ
	MН	تَتَشَاوَرِينَ	تَتَشَاوَرَانِ	تَتَشَاوَرُونَ	تَتَزَايَدِينَ	تَتَزَايَدَانِ	تَتَزَايَدُونَ
I	MЗ	أَتَشَاوَرُ		تَتَشَاوَرُ	أَتَزَايَدُ		تَتَزَايَدُ
	MН						

Бу феълларнинг мажхул нисбатида феъл олдидаги кўшимчанинг ҳаракати даммага ўзгаради:

يُتَزَايِدُ → يَتَزَاوَرُ , يُتَشَاوَرُ → يَتَشَاوَرُ .

2. Ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замони I боб *لَقِيَ* – *يَلْقَى* феъли (аниқ нисбат) каби тусланади. Масалан:

يَتَحَاجِي → تَحَاجَى – феъли

يَتَسَاقَى → تَسَاقَى – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَتَحَاجِي	يَتَحَاجِيَان	يَتَحَاجُوْنَ	يَتَسَاقَى	يَتَسَاقِيَان	يَتَسَاقُوْنَ
	MH	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَان	تَتَحَاجِيْنَ	تَتَسَاقَى	تَتَسَاقِيَان	تَتَسَاقِيْنَ
II	M3	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَان	تَتَحَاجُوْنَ	تَتَسَاقَى	تَتَسَاقِيَان	تَتَسَاقُوْنَ
	MH	تَتَحَاجِيْنَ	تَتَحَاجِيَان	تَتَحَاجِيْنَ	تَتَسَاقِيْنَ	تَتَسَاقِيَان	تَتَسَاقِيْنَ
I	M3	أَتَحَاجِي		نَتَحَاجِي	أَتَسَاقَى		نَتَسَاقَى
	MH						

Ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замони мажхул нисбатида ҳам феъл олдидаги кўшимчанинг ҳаракати даммага ўзгаради. Масалан:

يَتَحَاجِي → يُتَحَاجِي , يَتَسَاقَى → يُتَسَاقَى ва ҳ.з.

Амалий машғулот учун топшириқлар

429-машқ. Қуйидаги феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг:

تَمَائِلٌ – у ёқ-бу ёққа тебранмоқ; تَوَالِي - узлуксиз давом этмоқ; تَبَاطَأٌ - секинламоқ; تَعَاوَنٌ - ҳамкорлик қилмоқ; تَجَاوَزٌ - ўтказиб юбормоқ; تَدَاوَلٌ - амалда ишлатмоқ; تَسَاءَلٌ –

ўсмоқчилаб сўрамоқ; تَرَأَى - кўриниб турмоқ; تَقَاضَى -
 тўлов талаб қилмоқ; تَعَالَى - кўтарилмоқ; تَطَاوَلَ - қўполлик
 қилмоқ; تَرَاوَحَ - тебранмоқ, бориб-келиб турмоқ; تَضَائِقَ -
 диққат бўлмоқ; تَنَاولَ - тановул қилмоқ; تَنَوبَ - навбати
 билан бажармоқ; تَوَافَرَ - мўл-кўл бўлмоқ.

430-машқ. Қуйидаги феълларнинг шахс-сонини ўзгартирмаган ҳолда ҳозирги-келаси замон шаклини топинг:

- 1) تَجَاوَزْتُ (2) تَنَاولْنَا (3) تَعَالَتْ (4) تَنَاولْنَا (5) تَوَافَرْتُمَا
 6) تَقَاضَيْنَ (7) تَسَاءَلُوا (8) تَطَاوَلْتُمْ (9) تَضَائِقُنَا (10) تَدَاوَلْتَ
 11) تَوَالُونَ (12) تَعَاوَلْتُمْ (13) تَبَاطَأْتُ (14) تَمَایَلَا (15) تَرَأَيْنَا

431-машқ. Қуйидаги феълларнинг шахс-сонини ўзгартирмаган ҳолда ўтган замон шаклини топинг:

- 1) تَعَالَى (2) يَتَدَاوَلْنَ (3) تَتَرَأَيْنَ (4) أَتَضَائِقُ (5) يَتَطَاوَلَانِ
 6) تَتَقَاضُونَ (7) تَتَبَاطِئُونَ (8) تَتَسَاءَلِينَ (9) تَتَوَافَرُ (10) يَتَعَاوَلُونَ
 11) يَتَجَاوِرَانِ (12) يَتَوَالُونَ (13) تَتَمَایَلُ (14) أَتَنَوبُ (15) تَتَنَاولُ

432-машқ. Қуйидаги феълларнинг ўзагини, бобини, шахс-сонини аниқланг:

- 1) يَتَظَاهِرُونَ (2) يُغَطِّينَ (3) يُنَادُونَ (4) يُقْضِي (5) يُتَوَقَّوْنَ (6) يُلْقُونَ
 7) يُرْضِي (8) يَتَكَافَرُونَ (9) يُرُونَ (10) تَلِينُ (11) تُؤْمِنُ (12) يُعُوذُونَ

433-ماشق. Қўйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг
ва ўзбекчага ўғиринг:

- 1) ابني الصغير تلميذ في المدرسة الابتدائية. كل يوم هويرجع إلى البيت في الظهر
- 2) لا يعجز القوم إذا تعاونوا (مثل عربي).
- 3) تتوافر جميع المعادن اللازمة للصناعة في أوزبكستان كما يوجد فيها الذهب والفضة
- 4) الفريقان قويان ويتناوب أعضاء هذين الفريقين الكرة باستمرار ولا يستطيع
- 5) أحد الوصول إلى مرمى الفريق الآخر. (5) انظر يا صديقي إلى هذه المناظر الجميلة فهناك
- 6) الأشجار العالية والتخيل يتمايل مع النسيم. (6) توجد في محلاتنا مجموعة جميلة من الهدايا
- 7) وتتراوح أثمانها بين مئة ومئتي جنيه. (7) لماذا ما تناولتما غداءكما مع أعضاء أسركما؟
- 8) أتى الضرب على هذه القرية من بعيد وتوالت الانفجارات وتوالت الحرائق وتعالَت
- 9) أعمدة الدخان. (9) من خلال أغصان الرمان الفوضوية تراءت له في غباش غامض
- 10) عمارات أسمىتية مكعبة. (10) هم يفهمون الشتائم العربية ويتداولونها كما يتداولون
- 11) الأملاك العربية. (11) أنا طالبة جامعية مثلك ولست ضالعة في شؤون السياسة ولكن
- 12) تضايقت جدا لما حدث أمس. (12) لم تكن سعاد في وضع أفضل فهي الأخرى تتساءل في
- 13) أعماقها: ماذا يقول عني هؤلاء الناس؟ (13) أنت تتناول على أخيك وبدون حق.
- 14) - هذا الطعام رائع ومائدة مثل هذه تكلف في العاصمة مبلغا ضخما من المال. - هي
- 15) هنا أيضا تكلف غالية... نحن لا نتقاضى ولا ندفع مقابل الخدمة هذا هو الفرق الوحيد.
- 16) لم تصدق سعاد هذا الكلام فتساءلت مثلما تدافع عن نفسها بمحوم مضاد.
- 17) يبحث علي بعينه عبر النافذة عن ثمرة واحدة ناضجة فلا يعثر عليها... تداهم خيبة
- 18) أمل طفيفة. يتجاوزها ويعود للتفكير في وضعه الحرج. (17) نحن سوف لا نبالي بأرواحنا
- 19) وسوف نجمع أفهامنا ونتعاون معا لإدراك تلك الغاية. (18) توالى الأمراء الآخرون
- 20) فأخرجوا سيوفهم من غمدها وكان كل يحمل بيده سيفاً. (19) عندما تقرب الأسد من
- 21) البئر رأى الأرنب قد تباطأ في الطريق وتخلف. (20) كان الأرنب يصفق بيديه لنجاته من

يد الموت وكان يتمايل جدلا في الهواء كالغصون والأوراق. (21) تمت الحركة وعلت الأصوات وسادت الحرية وتوارت الرزاة. (22) لما رأت نفسها بجانب ذلك الفتى ترامت عليه وطوقت عنقه بزنديها. (23) فقد تساوى في الثرى راحل غدا وماض من ألوف الستين (من عمر الخيام).

434-ماشқ. Қўйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Ўтган йили содир бўлган ишдан ўртоқларим орасида hozirгача сиқилиб юраман. 2. Бозорларда мевалар жуда сероб. Нархлари юз сўм - икки юз сўм орасида ўзгариб туради. 3. Менинг ўша мақсадимни тушуниб етмагани учун дўстим мендан хижолатда эди, шунинг учун йўлда мендан кўра секинлай бошлади ва орқада қолиб кетди. 4. Ўзбек халқи албатта ўзининг эзгу мақсадларига етади, бу йўлда бир-бири билан ҳамкорлик қилади ва керак бўлса, жонини ҳам аямайди. 5. Иш кунларида биз тушликни университет ошхонасида қиламиз, нонушта билан кечлигимизни эса, уйда оила аъзоларимиз билан биргаликда баҳам кўрамиз. 6. Баҳор бошланиши билан шамол эса бошлайди, боғимиздаги мевали дарахтлар у ёқ-бу ёққа эгилади. 7. «Навбаҳор» командасининг бу ўйинчиси мусобақада маҳорат билан ўйнади, командадаги бошқа ўйинчилар билан тўпни тинмай бир-бирларига уза-тишди ва натижада нариги команда аъзолари тўпни эгаллай олмади. 8. Бозорларимизда озиқ-овқат маҳсулотлари, турли хил мевалар жуда мўл-кўл. 9. Анжирнинг тарвақайлаб кетган шохлари ва қалин барглари орасидан унинг сапсариқ йирик мевалари кўриниб турибди. 10. Кеча кучли шамол бўлиб ўтди ва саҳродаги

чанг - тўзон ва қум осмонга кўтарилди. 11. Биз жуда кўп инглизча сўз ва ибораларни биламиз ҳамда уларни меҳнат фаолиятимизда ишлатамиз. 12. Ўғлим, нима учун сен синглингга кўполлик қиляп-сан, сен унга чиройли муомалада бўлишинг керак. 13. Тошкент - Кўқон автомобиль йўлида ишлар кечаю кундуз тинмай давом этаётир. 14. Асир ўлимдан қутулиб қолганини ҳаммадан бирма-бир сўраб чикди. 15. Урушда портлашлар, ёнғинлар узок муддат давом этади.

§ 113. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ ШАРТ МАЙЛИ

VI боб солим феълларининг шарт майли куйидагича вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَا	يَتَفَاعَلُوا
	МН	تَتَفَاعَلْنَ	تَتَفَاعَلَا	يَتَفَاعَلْنَ
II	МЗ	تَتَفَاعَلُ	تَتَفَاعَلَا	تَتَفَاعَلُوا
	МН	تَتَفَاعَلِي	تَتَفَاعَلَا	تَتَفَاعَلْنَ
I	МЗ	أَتَفَاعَلُ		تَتَفَاعَلُ
	МН			

Нотўғри феълларнинг шарт майли:

I. Иккиланган феълларнинг шарт майли уч хил вариантда ҳосил бўлиши мумкин. Масалан: تَبَّاتُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَبَاتُ	يَبَاتَانَا	يَبَاتُوا	يَبَاتُ	يَبَاتَانَا	يَبَاتُوا
	МН	تَبَاتُ	تَبَاتَانَا	تَبَاتِنَ	تَبَاتُ	تَبَاتَانَا	تَبَاتِنَ
II	МЗ	تَبَاتُ	تَبَاتَانَا	تَبَاتُوا	تَبَاتُ	تَبَاتَانَا	تَبَاتُوا
	МН	تَبَاتِي	تَبَاتَانَا	تَبَاتِنَ	تَبَاتِي	تَبَاتَانَا	تَبَاتِنَ
I	МЗ МН	أَبَاتُ		تَبَاتُ	أَبَاتُ		تَبَاتُ

3 - вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَبَاتُ	يَبَاتَانَا	يَبَاتُوا
	МН	تَبَاتُ	تَبَاتَانَا	يَبَاتِنَ
II	МЗ	تَبَاتُ	تَبَاتَانَا	تَبَاتُوا
	МН	تَبَاتِي	تَبَاتَانَا	تَبَاتِنَ
I	МЗ МН	أَبَاتُ		تَبَاتُ

II. Ҳамзали феълларнинг шарт майли солим феълларниқидан кескин фарқ қилмайди. Масалан:

تَازُرُ → تَبَارُزُ – феъли

تَبَاعَرُ → تَبَاعَرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَبَارُزُ	يَبَارُزَا	يَبَارُزُوا	يَبَاعَرُ	يَبَاعَرَا	يَبَاعَرُوا
	МН	تَبَارُزُ	تَبَارُزَا	يَبَارُزِنَ	تَبَاعَرُ	تَبَاعَرَا	يَبَاعَرِنَ
II	МЗ	تَبَارُزُ	تَبَارُزَا	تَبَارُزُوا	تَبَاعَرُ	تَبَاعَرَا	تَبَاعَرُوا
	МН	تَبَارُزِي	تَبَارُزَا	تَبَارُزِنَ	تَبَاعَرِي	تَبَاعَرَا	تَبَاعَرِنَ
I	МЗ МН	أَبَارُزُ		تَبَارُزُ	أَبَاعَرُ		تَبَاعَرُ

تَمَاتَا → تَمَاتَا феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَمَاتَا	تَمَاتَا	يَتَمَاتَوْنَ
	МН	تَمَاتَا	تَمَاتَا	يَتَمَاتُونَ
II	МЗ	تَمَاتَا	تَمَاتَا	تَمَاتَوْنَا
	МН	تَمَاتَا	تَمَاتَا	تَمَاتَانَا
I	МЗ МН	أَتَمَاتَا		تَمَاتَا

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг шарт майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَوَاتَرُ → تَوَاتَرُ – феъли

تَيَاسَرُ → تَيَاسَرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَوَاتَرُ	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُوا	تَيَاسَرُ	تَيَاسَرَا	تَيَاسَرُوا
	МН	تَوَاتَرُ	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُونَ	تَيَاسَرُ	تَيَاسَرَا	تَيَاسَرُونَ
II	МЗ	تَوَاتَرُ	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُوا	تَيَاسَرُ	تَيَاسَرَا	تَيَاسَرُوا
	МН	تَوَاتَرِي	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُونَ	تَيَاسَرِي	تَيَاسَرَا	تَيَاسَرُونَ
I	МЗ МН	أَتَوَاتَرُ		تَوَاتَرُ	أَتَيَاسَرُ		تَيَاسَرُ

2. Ажваф феълларнинг шарт майли ҳам солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تَشَاوَرُ	تَشَاوَرَا	تَشَاوَرُوا	تَرَايَدُ	تَرَايَدَا	تَرَايَدُوا
	MH	تَتَشَاوَرُ	تَتَشَاوَرَا	تَتَشَاوَرُونَ	تَتَرَايَدُ	تَتَرَايَدَا	تَتَرَايَدُونَ
II	M3	تَتَشَاوَرُ	تَتَشَاوَرَا	تَتَشَاوَرُوا	تَتَرَايَدُ	تَتَرَايَدَا	تَتَرَايَدُوا
	MH	تَتَشَاوَرِي	تَتَشَاوَرَا	تَتَشَاوَرُونَ	تَتَرَايَدِي	تَتَرَايَدَا	تَتَرَايَدُونَ
I	M3	أَتَشَاوَرُ		تَتَشَاوَرُ	أَتَرَايَدُ		تَتَرَايَدُ
	MH						

3. Нокис феълларнинг шарт майлида учинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қискага ўзгаради. Масалан:

تَحَاجِي → تَحَاجِي - феъли

تَسَاقِي → تَسَاقِي - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تَحَاجُ	تَحَاجِيَا	تَحَاجُوا	تَسَاقُ	تَسَاقِيَا	تَسَاقُوا
	MH	تَتَحَاجُ	تَتَحَاجِيَا	تَتَحَاجِينُ	تَتَسَاقُ	تَتَسَاقِيَا	تَتَسَاقِينُ
II	M3	تَتَحَاجُ	تَتَحَاجِيَا	تَتَحَاجُوا	تَتَسَاقُ	تَتَسَاقِيَا	تَتَسَاقُوا
	MH	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَا	تَتَحَاجِينُ	تَتَسَاقِي	تَتَسَاقِيَا	تَتَسَاقِينُ
I	M3	أَتَحَاجُ		تَتَحَاجُ	أَتَسَاقُ		تَتَسَاقُ
	MH						

§ 114. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ БУЙРУҚ МАЙЛИ

Солим феълларнинг буйруқ майли II шахсда қуйидаги вазнда ҳосил бўлади: تَفَاعَلُ → تَفَاعَلُ → تَفَاعَلُ .

Буйруқ майли шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَفَاعَلَ	تَفَاعَلَا	تَفَاعَلُوا
МН	تَفَاعَلِي	تَفَاعَلَا	تَفَاعَلْنَ

Нотўғри феълларнинг буйруқ майли:

I. Иккиланган феълларнинг буйруқ майли шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлади. Масалан: تَبَّاتٌ - феъли:

1 - вариант

2 - вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَبَّاتٌ	تَبَّاتَا	تَبَّاتُوا	تَبَّاتٌ	تَبَّاتَا	تَبَّاتُوا
МН	تَبَّاتِي	تَبَّاتَا	تَبَّاتْنِ	تَبَّاتِي	تَبَّاتَا	تَبَّاتْنِ

3 - вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَبَّاتٌ	تَبَّاتَا	تَبَّاتُوا
МН	تَبَّاتِي	تَبَّاتَا	تَبَّاتْنِ

II. Ҳамзали феълларнинг буйруқ майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَأَزَّرُ → تَأَزَّرُوا - феъли

تَعَاَزَرَ → تَعَاَزَرُوا - феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَأَزَّرُ	تَأَزَّرَا	تَأَزَّرُوا	تَعَاَزَرَ	تَعَاَزَرَا	تَعَاَزَرُوا
МН	تَأَزَّرِي	تَأَزَّرَا	تَأَزَّرْنِ	تَعَاَزَرِي	تَعَاَزَرَا	تَعَاَزَرْنِ

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَمَانًا	تَمَانًا	تَمَالُورَا
МН	تَمَانِي	تَمَانًا	تَمَالَان

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг буйруқ майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَوَاتَرًا → تَوَاتَرُ – феъли

تَيَاسَرًا → تَيَاسَرُ – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَوَاتَرُ	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُوا	تَيَاسَرُ	تَيَاسَرَا	تَيَاسَرُوا
МН	تَوَاتَرِي	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُونَ	تَيَاسَرِي	تَيَاسَرَا	تَيَاسَرُونَ

2. Ажваф феълларнинг буйруқ майли ҳам солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَشَاوَرًا → تَشَاوَرُ – феъли

تَزَايَدًا → تَزَايَدُ – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَشَاوَرُ	تَشَاوَرَا	تَشَاوَرُوا	تَزَايَدُ	تَزَايَدَا	تَزَايَدُوا
МН	تَشَاوَرِي	تَشَاوَرَا	تَشَاوَرُونَ	تَزَايَدِي	تَزَايَدَا	تَزَايَدُونَ

3. Ноқис феълларнинг буйруқ майлида шарт майлидаги каби ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

تَحَاجِيًا → تَحَاجِي – феъли

تَسَاقِيًا → تَسَاقِي – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَحَاج	تَحَاجِيَا	تَحَاجُوا	تَسَاق	تَسَاقِيَا	تَسَاقُوا
МН	تَحَاجِي	تَحَاجِيَا	تَحَاجِيْنَ	تَسَاقِي	تَسَاقِيَا	تَسَاقِيْنَ

Амалий машғулот учун топшириқлар

435-машқ. Қуйидаги феълларни шарт майлида тусланг:

تَنَاولَ - эгалламоқ; تَصَاعَدَ - аста-секин кўтарилмоқ; **ОВҚАТЛАНМОҚ**; تَرَكَضَ - у ёқ-бу ёққа чопмоқ; **ЎЗИГА САВОЛ БЕРМОҚ**; تَوَارَى - йўқолмоқ; تَخَاصَمَ - жиқиллашмоқ; تَسَارَعَ - тезлашмоқ; تَمَارَضَ - ўзини касалга солмоқ; تَجَاهَلَ - ўзини гўлликка солмоқ.

436-машқ. Қуйидаги феълларни буйруқ майлида тусланг:

تَدَارَكَ - секин-аста тушуниб етмоқ; تَمَآيَلَ - у ёқ-буёққа эгилмоқ; تَشَابَهَ - бир-бирига ўхшамоқ; تَقَاسَمَ - хомталаш қилмоқ; تَبَاطَأَ - секинламоқ; تَوَانَى - секинламоқ.

437-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

1) عندئذ لم يتمالك صاحب البيت نفسه من السؤال. (2) اسبح لي أن أدعوك إلى المطعم، هيا بنا نتناول فطورنا معا. (3) لم يتساءل علي إذا كان قد فرض نفسه على هذا التحدي أم التحدي هو فرض نفسه عليه. (4) هوشاب اطيف حقا ولم نتخاصم ولكن قررنا أن نفارق بعضنا بعضا. (5) من يمارض يمرض حتى يموت. (6) صرخت النساء صراخ الخوف والألم وأغمي على بعضهن فلم يتصاعد ضجيج الرجال من ناحية. (7) إن يأت الخريف تتراكم أوراق الأشجار أمام الأرياح الباردة. (8) إن يتوار النور وتغمر الظلمة الوادي فتسارع العواصف من أعالي الجبال نحو المنخفضات. (9) تعالوا نبحت لنا عن مكان

إنساني. 10) يا أمير، لا تكابر ولا تتجاهل الواقع وإذا كنت تريد أن تذكرني فأستطيع أن أذكرك أيضاً. 11) لا بأس يا خديجة انسي القصة... تعالي نشرب فنجان قهوة. 12) أرادت زينب أن تحرف الحديث عن مجراه فندمرت ولكن لم يتداركها أمير بسرعة. 13) نادى الأم بصوت وديع: - الفطور جاهز، تعالوا قبل أن يبرد الشاي! 14) لم تخاطر ببال أمير أمه فلم يتساءل عن صحتها. 15) إن تشابه صورتان فذاك جائز، فالماء المالح والماء العذب شبيهان في الصفاء. 16) أنت لا تقدم لنا الأعذار، نحن لا نهملها فلتساعد زفرائك الباردة من قلبك. 17) عندما رأى الأسد الأرنب قد تباطأ وتخلف قال له: - لا تتوان يا أرنب في السير ولا تتخلف وأقبل. 18) لتقم الصبايا ليرقصن ولتيمالين بقاماتهن النحيلة. 19) لتبق جثتهما مطروحتين على هذا التراب الدنس فلتتقاسم لحمهما الكلاب. 20) تعالوا إلي أيها المتعبون وأنا أريحكم. 21) كانت المباحثات الثنائية مكرسة لمسائل الاقتصادية ولذا لم تتناول العلاقات الثنائية بين البلدين.

438-машиқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Болаларим, тушлик ва кечлик овқатларингизни вақтида тановул қилсангизлар, касал бўлмайсизлар.
2. «Пахтакор» командаси ўтган мусобақада катта маҳорат билан ўйнади, шунинг учун икки команда ўртасидаги ҳисоб мутлақо тенг бўлмади.
3. Агар Фотима ўзини йиғлаётган қилиб кўрсатса, айтинглار (мн.), у ўзини йиғлаётганга солмасин.
4. Группадаги талабалар ажабланиш назари билан бир-бирларига қарасалар, сен уларга ҳеч нарса демагин (мн.) ва ўқитувчининг саволларига жавоб беравер.
5. Ислом пайдо бўлишидан олдин араб мамлакатларида кутубхоналар умуман кўп эмас эди.
6. Агар билетдаги саволларни яхши билсангиз (мн.), ўзингизни билмасликка солманг, агар билмасангиз, ўзингизни билагон қилиб кўрсатманг.
7. Ҳар қандай

нозик вазиятда ҳам, дўстим, ўзингизни кўлга олинг. Бақириб гапириш, бировга кўл кўтариш одобдан эмаслигини яхши биласиз. 8. Ўғлим, ўртоғингиз билан ҳеч қачон жанжаллашманг, урушманг, уни кўрганда, кўл бериб сўрашинг. 9. Синглим кечадан буён ҳеч нарса тановул қилгани йўқ. 10. Агар сизлар (мз.) бир-бирларингизга ёрдам берсангизлар, ўзаро ҳамкорлик қилсангизлар ва бир-бирларингизни кўллаб-қувватласангизлар, ҳеч ким сизларнинг устингиздан ғолиб бўлолмайди. 11. Мен ҳеч нарсадан ва мутлақо сиқилганим йўқ, уйимизда мевалар мўл-кўл, озиқ-овқат етарли, ҳеч ким мени хафа қилмайди. 12. Фарзандларим, сизлар кўчада, жамоат жойларида одамларга кўпол муомала қилманглар. 13. Симобдан яратилган капалаклар каби осмондан оппоқ қор ёғса, болалар иссиқ уйларидан чиқиб, кўчаларда қор ўйнай бошлайдилар. 14. Портлашлар узок давом этмади, бир оз вақт ўтгандан кейин тўхтади. 15. Биз ўз вақтида уйимизга етиб олишимиз керак, шунинг учун, қизим, қадамингизни секинлатманг, орқада қолиб кетманг, балки тезроқ юриб, менга етиб олинг.

439-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

Небил: فارك سعيد، يا أستاذ.

Астоз: فاركم سعيد، يا أولادي.

Аҳд: لا مؤاخذه. هل هذه المقاعد خالية أو محجوزة؟

Астоз: هي غير محجوزة، تفضلوا.

Небил: شكرا. يا أصدقائي تعالوا نجلس هنا. انظر يا أحمد هل هناك قائمة ألوان

الطعام؟

أحمد: نعم، ها هي ذي. ماذا تريد أن تأخذ يا نبيل؟ شربة الخضار أم شربة

الدجاج؟

نبيل: سأخذ شربة الدجاج وأنت؟

أحمد: أما أنا فأريد شربة مجهزة بطريقة أوزبكية.

نبيل: طيب وماذا تريد أن تأكل بعد الشربة؟ كبابا مع الخضار أو سمكا مقليا مع

البطاطس أو بفتيكا؟

أحمد: أنا أفضل بفتيكا مع المكرونة وأنت؟

نبيل: سأخذ سمكا مع البطاطس المدهوكة.

أحمد: لماذا لم تأخذ شيئا من السلاطة؟

نبيل: نعم، سنأخذ سلاطة من طماطم وخيار.

أحمد: ماذا نأخذ من الحلوى؟

نبيل: أحب عصيرا من الفواكه ولا سيما عصير البرتقال أو الفراولة.

أحمد: آخذ أنا أيضا كوبا من عصير الفراولة.

نبيل: هل أعجبتك الشربة الأوزبكية؟

أحمد: لا بأس بها، وكيف سمكك؟ هل هولندي؟

نبيل: نعم، لذيد فعلا.

أحمد: أعطني من فضلك الملححة. الأكل لذيد ولكن ينقصه الملح قليلا.

نبيل: تفضل، هذه هي الملححة.

أحمد: شكرا جزيلًا. أنا شعبت الآن ولا أريد أن أكل أكثر من ذلك.

نبيل: أنا شعبت أيضا. يا سفرجي، من فضلك تعال. نريد أن ندفع لك الأموال.

أحمد: أيها الأصدقاء لقد أكلنا غداء لذيدا وشبعنا جدا. فيمكن كل منا أن يذهب

إلى حيث يشاء. أما أنا فأذهب إلى مكتبة جامعنا لأكمل بعض واجباتي.

ثم أرجع إلى منزلي، إلى اللقاء الجديد.

440-машқ. Қуйидаги сұхбатни арабчага ўғиринг:

Набил: Ассалому алайкум (хайрли тонг), дўстим Хусайн.

Хусайн: Ваалайкум ассалом (хайрли тонг), Набил. Қаерга кетаяпсиз?

Набил: Ошхонага кетаяпман.

Хусайн: Нонушта қилмаганмисиз?

Набил: Йўқ, сиз-чи?

Хусайн: Мен ҳам нонушта қилмаганман. Шунинг учун ошхонага сиз билан бораман. Нонуштага нима оламыз?

Набил: Мен озгина сарийёғ ва пишлоқ билан яримта обинон олмоқчиман.

Хусайн: Мен эса бир бўлак қайнатиб пиширилган гўшт, яримта обинон ва бир стакан сутли қаҳва оламан. Сиз нима ичмоқчисиз?

Набил: Мен бир стакан шакарли қора чой олмоқчиман. Сиз санчки олдингизми?

Хусайн: Ҳа, олдим. Сиз-чи?

Набил: Йўқ. Мен олмапман.

Хусайн: Марҳамат, мана сизга санчки.

Набил: Раҳмат. Жуда миннатдорман.

Хусайн: Гўшт жуда ширин экан. Фақат бир оз тузи кам. Менга туздонни бериб юборинг, илтимос.

Набил: Марҳамат, мана туздон.

Хусайн: Раҳмат.

Набил: Мана биз нонушта қилиб бўлдик.

Хусайн: Ҳа, менинг энди қорним тўйди.

Набил: Менинг ҳам.

Хусайн: Хайр, саломат бўлинг.

Набил: Яқинда яна кўришгунча. Сиз ҳам саломат бўлинг.

441-машқ. Оила аъзоларингиз билан қилган кечлигингиз ҳақида қисқа ҳикоя ёзинг.

§ 115. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ ИСТАК МАЙЛИ

Солим феълларнинг истак майли куйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَا	يَتَفَاعَلُوا
	МН	تَتَفَاعَلُ	تَتَفَاعَلَا	يَتَفَاعَلْنَ
II	МЗ	تَتَفَاعَلُ	تَتَفَاعَلَا	تَتَفَاعَلُوا
	МН	تَتَفَاعَلِي	تَتَفَاعَلَا	تَتَفَاعَلْنَ
I	МЗ	أَتَفَاعَلُ		تَتَفَاعَلُ
	МН			

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг истак майли куйидагича ҳосил бўлади:

فِعْلَانَّ - تَبَّاتُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَبَّاتُ	يَتَبَّاتَا	يَتَبَّاتُوا
	МН	تَتَبَّاتُ	تَتَبَّاتَا	يَتَبَّاتْنَ
II	МЗ	تَتَبَّاتُ	تَتَبَّاتَا	تَتَبَّاتُوا
	МН	تَتَبَّاتِي	تَتَبَّاتَا	تَتَبَّاتْنَ
I	МЗ	أَتَبَّاتُ		تَتَبَّاتُ
	МН			

II. Ҳамзали феълларнинг истак майли солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَازَرَ → يَازَرُ – феъли

تَشَاعَرَ → يَشَاعَرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَازَرُ	يَازَرَا	يَازَرُوا	يَشَاعَرَ	يَشَاعَرَا	يَشَاعَرُوا
	МН	تَازَرُ	تَازَرَا	يَازَرُنَ	تَشَاعَرَ	تَشَاعَرَا	يَشَاعَرُنَ
II	МЗ	تَازَرُ	تَازَرَا	تَازَرُوا	تَشَاعَرَ	تَشَاعَرَا	تَشَاعَرُوا
	МН	تَازِرِي	تَازَرَا	تَازَرُنَ	تَشَاعَرِي	تَشَاعَرَا	تَشَاعَرُنَ
I	МЗ МН	أَازَرُ		تَازَرُ	أَشَاعَرَ		تَشَاعَرَ

تَمَاتَا → يَتَمَاتَا феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَمَاتَا	يَتَمَاتَا	يَتَمَاتُوا
	МН	تَتَمَاتَا	تَتَمَاتَا	يَتَمَاتَانِ
II	МЗ	تَتَمَاتَا	تَتَمَاتَا	تَتَمَاتُوا
	МН	تَتَمَاتِي	تَتَمَاتَا	تَتَمَاتَانِ
I	МЗ МН	أَتَمَاتَا		تَتَمَاتَا

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг истак майли солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

فَوَاتِرٌ → فَوَاتِرٌ – феъли

يَتَّيَسَّرُ → تَيَّاسَرٌ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	فَوَاتِرٌ	فَوَاتِرَا	فَوَاتِرُوا	تَيَّاسَرٌ	تَيَّاسَرَا	تَيَّاسَرُوا
	MН	فَوَاتِرٌ	فَوَاتِرَا	فَوَاتِرُنْ	تَيَّاسَرٌ	تَيَّاسَرَا	تَيَّاسَرُنْ
II	M3	فَوَاتِرٌ	فَوَاتِرَا	فَوَاتِرُوا	تَيَّاسَرٌ	تَيَّاسَرَا	تَيَّاسَرُوا
	MН	فَوَاتِرِي	فَوَاتِرَا	فَوَاتِرُنْ	تَيَّاسَرِي	تَيَّاسَرَا	تَيَّاسَرُنْ
I	M3 MН	أَفَوَاتِرٌ		فَوَاتِرٌ	أَتَيَّاسَرٌ		تَيَّاسَرٌ

2. Ажваф феълларнинг истак майли ҳам солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

نَشَاوَرٌ → نَشَاوَرٌ – феъли

نَزَّيْدٌ → نَزَّيْدٌ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	نَشَاوَرٌ	نَشَاوَرَا	نَشَاوَرُوا	نَزَّيْدٌ	نَزَّيْدَا	نَزَّيْدُوا
	MН	نَشَاوَرٌ	نَشَاوَرَا	نَشَاوَرُنْ	نَزَّيْدٌ	نَزَّيْدَا	نَزَّيْدُنْ
II	M3	نَشَاوَرٌ	نَشَاوَرَا	نَشَاوَرُوا	نَزَّيْدٌ	نَزَّيْدَا	نَزَّيْدُوا
	MН	نَشَاوَرِي	نَشَاوَرَا	نَشَاوَرُنْ	نَزَّيْدِي	نَزَّيْدَا	نَزَّيْدُنْ
I	M3 MН	أَنَشَاوَرٌ		نَشَاوَرٌ	أَنَزَّيْدٌ		نَزَّيْدٌ

3. Ноқис феълларнинг истак майли айрим шахс ва сонда ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замониға ўхшаб кетади. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَتَحَاجِي	يَتَحَاجِيَا	يَتَحَاجُوا	يَتَسَاقَى	يَتَسَاقِيَا	يَتَسَاقُوا
	MH	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَا	يَتَحَاجِينْ	تَتَسَاقَى	تَتَسَاقِيَا	يَتَسَاقِينْ
II	M3	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَا	تَتَحَاجُوا	تَتَسَاقَى	تَتَسَاقِيَا	تَتَسَاقُوا
	MH	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَا	تَتَحَاجِينْ	تَتَسَاقَى	تَتَسَاقِيَا	تَتَسَاقِينْ
I	M3	أَتَحَاجِي		نَتَحَاجِي	أَتَسَاقَى		نَتَسَاقَى
	MH						

Амалий машғулот учун топшириқлар

442-машқ. Қуйидаги феълларни истак майлида тусланг:

تَهَامَمَ - бир-бирини тушунмоқ; تَجَاسَرَ - жасоратли бўлмоқ; تَنَاوَلَ тановул қилмоқ; تَعَاظَمَ - кучаймоқ; تَلَّاشَى - йўқ бўлмоқ; تَحَارَبَ - уруш олиб бормоқ; تَضَاءَلَ - ўча бошламоқ; تَبَادَلَ - алмашишмоқ.

443-машқ. Истак майлида турган қуйидаги феълларнинг ўзагини, бобини, нисбатини ва шахс-сонини аниқланг:

- 1) يُسَارِعُوا (2) يُقَوِّينَ (3) تَنَامَ (4) يُنَاجُوا (5) يَتَخَاصَمَا (6) يَتَكَلَّمْنَ
 7) يُرَضِيْ (8) يُرِي (9) نُلْقِي (10) يُؤْتُوا (11) يَنْسِينَ (12) تَتَفَاجَأَنَّ

444-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

1) نستطيع الآن أن نفاهم معه مباشرة دون وساطة عمه. 2) كان معهم أيضا ضيف غريب ودعاه أبوهم ليتناول معهم العشاء. 3) أخذت دباباتنا تتدفق على الطريق... وحاول العسكري الجريح مرة أخرى أن يتناول المدفع. 4) يجب عليهم أن يتعلموا، أن يصحوا، أن يضحوا، أن يدفعوا الثمن، يجب أن يتلاشوا وألا يكونوا. 5) لم تعد تصرخ مرعوبة حين يتقرب منها وجه والدها: النار في قلبي لن تتضاءل! 6) إن صفع خد رجل منهم ظل ذلك الرجل جامدا صامتا مثلما أتت ضربة من السماء فمن الكفر أن يتجاسر ويرفع عينيه ليرى من أنزلها. 7) في هذا المساء عندما تعظم هول العاصفة كان من الضروري أن تتحارب الرمال والأتربة في الفضاء. 8) اليوم صادفت صديقي ولكن لم نستطع أن نتبادل التحية والسلام. 9) الحديث بين المثقفين يجوز أن يتناول الأدب والفنون والعلوم. 10) لن يتطير هذا الكلام الغريب حول منازل الجيران. 11) حاولت السيدة ألا تتأهب أمام السيدات ولكن لم تقدر. 12) لن تتوارى الأنوار في بيوتنا ولن تتلاشى الحياة فيها. 13) يمكن للناس أن يتراكموا مسرعين من أبواب منازلهم ومخارجها. 14) لم ترد نبيلة أن تتسارع الألفاظ من شفتيها بسرعة الدموع من أجفائها. 15) لن تتصاعد رنات الكؤوس في هذا البيت التعس. 16) هوفرد وأتم ثلاثة فمن الجبانة أن تتحالفوا على إذلاله وتعذيبه.

445-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Бундай сокин тунда кум ва тупроқларнинг осмонда туғён уриши мумкин эмас эди. 2. Муътабар жаноблар олдида хомуза тортишингиз (мн.) жойиз эмас. 3. Биз ота-боболаримизни ҳурмат қилиш, уларни улуғлаш борасида ўзаро келишиб олишимиз керак. 4. Билиб қўйинг, мен ҳаёт эканман, фарзандларим барҳаёт экан, бу хонадоннинг чироғи ҳеч қачон ўчмайди. 5. Биз танта-

налар залига киришимиздан илгари хурматли меҳмонлар билан салом-алик қилишимиз керак. 6. Ўғлим, кечлик овқатингизни тановул қилишдан илгари кўлларингизни яхшилаб совун билан ювганингиз маъқул. 7. Дўстларимиздан бирортасининг ўртачилигисиз ўзимиз бевосита бир-биримизни тушуна олаяпмиз. 8. Талабалар, сизлар замонанинг энг илғор кишиларисизлар, сизларнинг суҳбатингиз одоб, ахлоқ, давлатлар ўртасидаги муносабатлар, хориж янгиликлари каби масалалар борасида бўлиши керак. 9. Қизларим, бу хонадон маҳаллада энг эътиборли хонадонлардан биридир, шунинг учун ундан ҳеч қачон аёл кишининг йиғлаган товуши чикмаслиги керак. 10. Устоз, бизга чиройли арабий ибораларни ўргатишингизни сўраймиз, биз уларни оғзаки нутқимизда ишлатишни хоҳлаймиз.

§ 116. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ МАСДАРИ

VI боб солим феълларининг масдари **تَفَاعَلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

تَشَارَكَ – бирга иштирок этишмоқ → **تَشَارَكُوا** – бирга иштирок этиш, **تَصَاعَدَ** – секин-аста кўтарилмоқ → **تَصَاعَدُوا** – секин-аста кўтарилиш, **تَضَارَبَ** – муштлашмоқ → **تَضَارَبُوا** – муштлашиш.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг масдари:

تَحَابَّ – ўзаро севишмоқ → **تَحَابَّبُوا** – ўзаро севишиш,

تَصَافَّ – саф бўлмоқ → **تَصَافَّفُوا** – сафланиш.

II. Ҳамзали феълларнинг масдари солим феъллар-
никидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَاَزَّرَ – ўзаро ёрдамлашмоқ → تَاَزَّرَ – ўзаро ёрдам-
лашиш, تَنَاوَبَ – эснамоқ → تَنَاوَبَ – эснаш,

تَكَافَأَ – тенглашмоқ → تَكَافَأَ – тенглашиш.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг масдари солим
феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَوَاتَرَ – олдин-кейин келмоқ → تَوَاتَرَ – олдин-кейин
келиш, تَيَاسَرَ – биргалашиб қимор ўйнамоқ → تَيَاسَرَ – бир-
галашиб қимор ўйнаш.

2. Ажваф феълларнинг масдари ҳам солим феъллар-
ники кабидир:

تَشَاوَرَ – ўзаро маслаҳатлашмоқ → تَشَاوَرَ – ўзаро масла-
ҳатлашиш, تَرَايَدَ – нархни оширмоқ → تَرَايَدَ – нархни
ошириш.

3. Ноқис феълларнинг масдари:

تَحَاجَى – ўзаро топишмоқ айтмоқ → تَحَاجَى (аниқ ҳолатда
التَّحَاجَى) – ўзаро топишмоқ айтиш,

تَسَاقَى – ўзаро ичишмоқ → تَسَاقَى (аниқ ҳолатда -
التَّسَاقَى) – ўзаро ичишиш.

Амалий машғулот учун топшириқлар

446-машқ. Қуйидаги феъллардан масдар ҳосил
қилинг:

تَقَاطَعَ - кесишмоқ; تَنَاوَلَ - тановул қилмоқ; تَبَادَلَ - ўзаро
алмашишмоқ; تَفَاهَمَ - бир-бирини тушунмоқ; تَوَازَنَ -

мувозанатда бўлмок; تَرَاجَع - орқага чекинишмок; تَعَاوَنَ - ўзаро ёрдам бермок; تَعَالَى - ўзини катта олмок.

447-машқ. Қуйидаги феъллардан масдарлар ҳосил қилинг ва уларни аниқ ва ноаниқ ҳолатларга солинг:

(1) تَوَالَى (2) تَقَاضَى (3) تَرَاعَى (4) تَعَالَى

448-машқ. Қуйидаги феъллардан масдарлар ҳосил қилинг ва уларни аниқ ва ноаниқ ҳолатларда ҳар уч келишикда турланг:

(1) تَوَالَى (2) تَبَاطَأَ (3) تَضَاعَلَ (4) تَلَأَشَى

449-машқ. Қуйидаги масдарларнинг қайси боб феълликини эканлигини топинг ва маъноларини аниқланг:

(1) مُعَارَضَةٌ (2) تَأْدِبٌ (3) إِبْرَازٌ (4) إِثْمَامٌ (5) إِتَاحَةٌ (6) مُطَابِقَةٌ
(7) تَطَوُّرٌ (8) إِطْفَاءٌ (9) مُضَاهَاةٌ (10) تَقْدِيمٌ (11) إِغْلَاقٌ (12) مُغَادَاةٌ
(13) إِعَادَةٌ (14) إِعْدَادٌ (15) ظَنٌّ (16) تَقَاضٍ (17) قِرَاءَةٌ (18) إِقَامَةٌ
(19) تَفَوُّقٌ (20) تَغْيِيرٌ (21) إِلْغَاءٌ (22) مُلَاءَمَةٌ (23) تَكْرِيمٌ (24) تَقْوٌ

450-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ўзбекчага ўғиринг ва VI боб феъли масдарларига эътибор беринг:

(1) يجب على كل سائق أن ينفذ تعليمات شرطي المرور أو ما تشير إليه مصابيح المرور
المقامة عند تقاطع الطرق أوفي الميادين. (2) عليك بتناول الدواء كل صباح لتحسن
صحتك. (3) جرت في القاهرة مباحثات حول التبادل التجاري بين وفدي جمهورية
أوزبكستان وجمهورية مصر العربية. (4) لم يحدث مثل هذا التوازن في اقتصاد الحكومة منذ
سنوات عديدة. (5) تمت في المباحثات الثنائية مناقشة تطور التعاون بين البلدين. (6) جرت
المباحثات في جومن التفاهم الودي. (7) ما رأيكم الآن في تناول غازوزة أيها الأصدقاء؟

8) تستطيع السينما أن تكون وسيلة تفاهم بين الشعوب. 9) زاد عدد دبابات العدو المصابة في أرض المعركة وبدأت الدبابات المتبقية تعطف للتراجع. 10) كان البعض يذبحون استكافه عن مخالطة شعب المقاهي إلى التعالي البرجوازي. 11) بدت قامته النحيلة أقصر مما هي عليه حقا... ويزيد تسارع خطواته. 12) غص ذهن أمير بتساؤلات شتى: كيف تقبلها أمه؟ وكيف يكون موقف علي؟ وعبد الرحيم؟ 13) عندما أشرفا على القرية قال بتواضع وتشجيع: - ها قد وصلنا... تلك هي قريتي... 14) صاحب المطعم أقفل الباب من الخارج على بعض الشبان ليناموا فيه وحدث تماس كهربائي فشب حريق وأكل الحريق المطعم وكل أولئك الشبان. 15) ومنذ البداية خلق بينه وبينها توازن ملحوظ وكان يذكر نفسه دائما بضرورة خلق تكافؤ بين قوته المعنوية وقوتها المادية.

451-ماشқ. Куйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ўзбекчага ўғиринг ва тагига чизилган масдарларнинг қайси боб феълиники эканлигини аниқланг:

1) كثيرا ما تخط أمير في مثل هذه التساؤلات. 2) هذه مساعدة أخوية ولا تقدر بثمن وهي رمز مادي ومعنوي لتضامن الشعوب مع شعبنا. 3) لم يدرك علي من قبل معنوي عبارة «التفاؤل الثوري». 4) لا بد لشخص ما من مصارحة أمير بما حدث. 5) أنا البنت الصغيرة التعمسة قررت مغادرة عالمكم بموتي... 6) سألها الحكيم: - كيف خرجت من مدينتك؟ وفي أية بلدة طالت إقامتك؟ 7) لقد كان ملكا وقد كان واسع الإدراك. 8) ليس هناك ما هو أمر من فراقك. 9) أسرعني إلى ولا تخافي مراقبة هؤلاء الخنازير. 10) سكت الشاب ونظرت المرأتان إليه بإعجاب وشفقة. 11) جريمتي أيها الرجال هي إدراكي تعاستكم وشعوري يتقل قيودكم. 12) هل مللت النظر إلى خفايا نفسي فطابت روحك الوداع والتفريق؟

452-ماشқ. VI боб феъли масдарларини ишлатган ҳолда қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Иккови ўртасида ҳеч қачон ўзаро бир-бирини тушуниш бўлмаган эди. 2. Камтарлик ва мулойимлик

инсоннинг бебаҳо зийнатидир. 3. Азиз фуқаролар, электр симларини доим назорат қилинглар, қисқа туташув бўлмасин. 4. У (мн.) трамвайдан тушди ва унинг қадам ташлаши тезлашди. 5. Нима қилай? Кимга гапирай? Хонага киришим билан турли-туман саволлар хаёлимни чулғаб олади. 6. Автомобиль ҳайдовчи чорраҳаларда жуда эҳтиёт бўлиш керак. 7. Ўзбекистон ва Россия ҳукуматлари ўртасида қишлоқ хўжалик маҳсулотларини айрибошлаш масаласида музокаралар бўлиб ўтди. 8. Сиз турли уколларни олишни хоҳламадингиз, шунинг учун саломатлигингиз яхши бўлиб кетмаяпти, синглим. 9. Буржуйларча кеккайиш ҳеч қандай наф келтирмайди, буни биз ҳаммамиз яхши биламиз. 10. «Оптимизм» иборасини ҳамма ҳар хил тушунади. 11. Қўшни давлатлар, қўшни ҳукуматлар билан ўзаро ҳамкорликни ривожлантиришимиз лозим. 12. Яшасин халқлар ўртасидаги дўстлик, яшасин бутун дунё меҳнаткашлари ўртасидаги бирдамлик. 13. Оилада эр билан хотин ўртасидаги ўзаро бир-бирини тушуниш фарзандлар тарбиясида катта роль ўйнайди. 14. Шаҳримиз кундан-кун обод бўлаяпти, кўчалар ва майдонлар кенгаймоқда, янги-янги чорраҳалар пайдо бўлиб, унга светофорлар ўрнатилмоқда. 15. Ҳар икки командадаги кучлар ўртасида мувозанатнинг йўқлиги сабабли аъзолар ўртасида ихтилоф пайдо бўлди.

§ 117. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ СИФАТДОШЛАРИ

Солим феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши **مُتَّفَاعِلٌ** вазнида ҳосил бўлади:

تَشَارَكَ – бирга иштирок этмоқ → مُتَشَارِكَةٌ، مُتَشَارِكًا – бирга иштирок этувчи، تَصَاعَدَ – аста-секин кўтарилмоқ → مُتَصَاعِدَةٌ، مُتَصَاعِدًا – аста-секин кўтарилувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши مُتَفَاعَلٌ вазнида ҳосил бўлади:

تَشَارَكَ – бирга иштирок этмоқ → مُتَشَارِكَةٌ، مُتَشَارِكًا – бирга иштирок этилган، تَصَاعَدَ – аста-секин кўтарилмоқ → مُتَصَاعِدَةٌ، مُتَصَاعِدًا – аста-секин кўтарилган.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади:

تَحَابَّ – ўзаро севишмоқ → مُتَحَابِّينَ، مُتَحَابِّينَ – ўзаро севишувчи، تَصَافَّ – сафланмоқ → مُتَصَافِّينَ، مُتَصَافِّينَ – сафланувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади:

تَحَابَّ – ўзаро севишмоқ → مُتَحَابِّينَ، مُتَحَابِّينَ – ўзаро севишган، تَصَافَّ – сафланмоқ → مُتَصَافِّينَ، مُتَصَافِّينَ – сафланган.

II. Ҳамзали феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади:

تَآزَرَ – ўзаро ёрдам бермоқ → مُتَآزِرِينَ، مُتَآزِرِينَ – ўзаро ёрдам берувчи، تَنَاءَبَ – эснамоқ → مُتَنَاءِبِينَ، مُتَنَاءِبِينَ – эсновчи، تَنَكَّفَ – тенглашмоқ → مُتَنَكِّفِينَ، مُتَنَكِّفِينَ – тенглашувчи.

а) мажхул нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади:

ўзаро ёрдам бермоқ → مُتَازَرٌ، مُتَازَرَةٌ – ўзаро ёрдамлашилган, تَنَاءَبٌ – эснамоқ → مُتَنَاءَبٌ، مُتَنَاءَبَةٌ – эсналган، تَنَكَّافًا – тенглашмоқ → مُتَنَكَّافًا، مُتَنَكَّافَةٌ – тенглашилган.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши солим феълларникидан фарқ қилмайди:

تَوَاتَرَ – олдин-кейин келмоқ → مُتَوَاتِرٌ، مُتَوَاتِرَةٌ – олдин-кейин келувчи، تَيَاسَرَ – биргалашиб қимор ўйнамоқ → مُتَيَاسِرٌ، مُتَيَاسِرَةٌ – биргалашиб қимор ўйновчи;

б) мажхул нисбат сифатдоши солим феълларникидан фарқ қилмайди:

تَوَاتَرَ – олдин-кейин келмоқ → مُتَوَاتِرٌ، مُتَوَاتِرَةٌ – олдин-кейин келинган، تَيَاسَرَ – биргалашиб қимор ўйнамоқ → مُتَيَاسِرٌ، مُتَيَاسِرَةٌ – биргалашиб қимор ўйналган.

2. Ажваф феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши солим феълларникига ўхшаш бўлади:

تَشَاوَرَ – ўзаро маслаҳатлашмоқ → مُتَشَاوِرٌ، مُتَشَاوِرَةٌ – ўзаро маслаҳатлашувчи، تَزَايَدَ – нархни оширмоқ → مُتَزَايِدٌ، مُتَزَايِدَةٌ – нархни оширувчи;

б) мажхул нисбат сифатдоши ҳам солим феълларникига ўхшаш бўлади:

– ئَشَاوَرَّ – ўзаро маслаҳатлашмоқ → مُتَشَاوَرَّةً، مُتَشَاوِرًا – ўзаро маслаҳатлашилган, تَرَايَدَ – нархни оширмоқ → مُتَرَايِدَةً، مُتَرَايِدًا – нархни оширилган.

3. Ноқис феълларнинг сифатдошлари:

а) аниқ нисбат сифатдоши солим феълларникидан қуйидагича фарқ қилади:

تَحَاجَى – ўзаро топишмоқ айтмоқ → مُتَحَاجٍ (аниқ ҳолатда - الْمُتَحَاجِي)، مُتَحَاجِيَةً – ўзаро топишмоқ айтилган, تَسَاقَى – ўзаро ичишмоқ → مُتَسَاقٍ (аниқ ҳолатда - الْمُتَسَاقِي)، مُتَسَاقِيَةً – ўзаро ичишилган.

Эслатма. VI боб феъли маъно жиҳатидан кўпинча ўзлик-мажхул нисбатидаги феълга яқин тургани учун унинг мажхул нисбат сифатдоши кўпроқ ўрин ва пайт номлари вазифасини бажаради.

Амалий машғулот учун топшириқлар

453-машқ. Қуйидаги феъллардан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг:

تَشَاءَمَ - тушкунликка тушмоқ; تَفَاعَدَ - нафақага чиқмоқ;
تَبَّيَّنَ - бир-биридан фарқ қилмоқ; تَوَاصَعَ - камтар бўлмоқ;
تَوَاصَلَ - узлуксиз давом этмоқ; تَشَابَهَ - бир-бирига ўхшамок;
تَدَافَعَ - бир-бирини туртишмоқ; تَبَادَلَ - ўзаро алмашмоқ;
تَرَامَى - бир-биридан узоқ бўлмоқ; تَرَاَجَعَ - чекинмоқ; تَوَازَنَ - мувозанатда бўлмоқ; تَصَاعَدَ - кўтарилишмоқ; تَطَاهَرَ - намойишга чиқмоқ; تَجَاوَزَ - ошмоқ, ўтмоқ; تَتَاءَبَ - эснамоқ.

454-машқ. Қуйидаги сифатдошларнинг аниқ ёки ноаниқ ҳолатларини топинг:

- 1) مُتَرَامٍ (2) مُتَشَابِهَةٌ (3) الْمُتَوَازِنَةُ (4) مُتَشَابِهُونَ (5) مُتَبَادِلَاتٌ (6) الْمُتَدَافِعَةُ

455-машқ. Қуйидаги сифатдошларни келишиқларда турланг:

- 1) مُتَوَازِنَانِ (2) مُتَدَافِعُونَ (3) الْمُتَرَامِي * (4) مُتَرَامِيَاتٌ (5) مُتَظَاهِرَانِ

456-машқ. Қуйидаги сифатдошларнинг иккилик ва кўплик шаклларини топинг:

- 1) الْمُتَدَافِعُ (2) مُتَرَامٍ (3) مُتَشَابِهَةٌ (4) مُتَقَاعِدَةٌ (5) مُتَوَاضِعٌ

457-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги VI боб сифатдошларини топинг, уларнинг гапдаги вазифасини аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) جميع القوميات في جمهوريتنا متساوية في شتى الحقوق. (2) عبر أحمد عاكف عطفة ضيقة إلى الحي المنشود وشاهد فيما حوله مقاهي عامرة ودكاكين متباينة. (3) المناضلون الفيتناميون أقرب إلى هذا العامل المتقاعد من بني جلدته من الرجعيين. (4) جرت عينا الكهل على النوافذ ويزحم الكهل المتدافعين حوله حتى ظفر بضالته في مقدمة غربة الدرجة الثانية. (5) ثم سارت العربية سيرتها الشملة المريحة ومرت بميدان المحطة التراموي الأطراف. (6) تُحسب السنة الماضية في بلدنا العزيز من السنوات المتوازنة اقتصاديا. (7) البناء متألف من عدة غرف متشابهة في شكلها وحجمها. (8) في بيت التاجر جلس الضيف يقلب بين يديه مجموعة من الرسائل الخاصة المتبادلة بين عظماء التاريخ. (9) بدأت الدبابات تتحول خارجة وسط حقول الألغام وبدأ البعض الآخر يعطف متراجعا. (10) فجأة نشبت معركة بين مكبر الصوت وبين هدير آليات الشرطة المتصاعد باقتراب الآليات من المتظاهرين. (11) حين خطا متجاوزا العتبة إلى داخل المقهى سُحب القميص قليلا من تحت حزامه

الأسود العريض وهبطت بعض الحبيبات البيض على ظهره. 12) هن إبراهيم كفيه متظاهرا باللامبالاة. 13) أقبل زوجها من الحمام مثانيا في بيجمته. 14) في مثل هذه الحالة لا يمكن أن ننال حقوقنا بسهولة... لا بد لنا من نضال متواصل وعيد لإجبار الظغاة على فتح الأبواب. 15) تذكر على حصة الأدب العربي وأبا العلاء... لسبب ما لا يدركه. لم يحب أبا العلاء بسخريته المشائمة. 16) وفي حالة شلل تام يمسح البيت بنظرات مبللة بالدمع يتحسس قطع الأثاث المتواضعة والجدران والصور.

458-ماشқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, тагига чизилган сифатдошларнинг қайси боб феълидан эканлигини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) لقد أصبحت أمانا متشابهات في الموم وصارت الحروق والآلام ملازمة لهذه الأيام. 2) علة العاشق متميزة عن سائر العلل. 3) وعد أهل الكرم نقد متداول وأما وعد اللتام فهو عناء. 4) كان في سالف العصر يقال وكان له ببغاء حسن الصوت أخضر اللون متكلم. 5) كل ما قاله الوزير كان مناقضا لأقواله الأخرى. 6) ألقى الوزير بنار الشوق في قلوب مردييه. 7) لقد أصبحنا بدونك أيتاما محرومين من آباتنا وأمهاتنا. 8) كيف للمقيد بالأغلال أن ينعم بالسرور؟ 9) كان في عهد ذلك الملك عازف للكمان مطرب بارع. 10) الفن خطوة من المعروف الظاهر نحو المجهول الخفي. 11) هذه فرصة مناسبة لزيارة هذا المتنسك وستكون العاصفة عذري وأثوابي المبللة شفيعي. 12) في ظلام الليل ينادي الأخ أخاه والأب أبناءه والأم أطفالها وكلنا جائعون. 13) أيتها الريح، تمرين أنا مترنحة فرحة وآونة متأوهة نادية فسمعك ولا نشاهدك.

459-ماشқ. VI боб сифатдошларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Душманнинг пиёда қўшинлари танкларимизнинг кучли зарбаси остида чекинганлари ҳолда орқага қочдилар. 2. Тошкентда илгари бир-бирига ўхшаш жуда кўп уйлар қурилган эди. 3. Намойишчилар подшоҳ саройини

ўраб олдилар ва қўлларини кўтариб бақиринишга бошла-
дилар. 4. Араб тилини яхши ўрганиш учун узлуксиз
ўқиш ва машқ қилиш лозим. 5. Сиз, азизим (мз.), пес-
симист бўлманг, ҳамма нарсага ишонч кўзи билан
карашга ўрганинг! 6. Мада шу камтарин хона меники.
Ичкарига киринг (мз.), менинг азиз меҳмоним бўлинг.
7. Анави ҳомуза тортаётган аёл ким? Нимага у эснаяп-
ти? Ёки касал эканми? 8. Мамлакатнинг ҳаво чегарала-
ридан ўтиб ичкарига кирган самолёт уриб туширилиши
керак. 9. Тоғнинг юқори чўққисига кўтарилаётган йи-
гитлар барча қийинчиликларни енгиб ўтдилар. 10. Ибн
Си-но билан Ал-Беруний ўртасидаги ўзаро илмий ёзиш-
малар илм-фан тарихи учун катта аҳамиятга эга.
11. Узок-узокларга чўзилиб кетган бу далалар отамдан
қолган далалардир. 12. Оломон бир-бирини туртишиб
олдинга интилмоқда. 13. Мен Тошкентда ўқиётган
пайтимда отам ишламас эдилар, улар нафақахўр эдилар.
14. Шаҳарнинг марказий кўчаларида турли-туман, бир-
биридан фарқ қилувчи ресторанлар, қаҳвахоналар жуда
кўп. 15. Бизнинг жамиятимизда эркаклар билан
аёлларнинг барча соҳадаги ҳуқуқлари баравардир.

ЎН ЕТТИНЧИ МАТН

مترو طشقند.

متروھومن أحدث وأسرع وسائل النقل في العالم وطشقند هي مدينة وحيدة في آسيا
المركزية حيث توجد وسيلة النقل هذه. وقد تم إنشاء الخط الأول للمترو منذ بضع
سنوات. ويربط هذا الخط القسم الجنوبي للمدينة حيث تكثر الأيدي العاملة بشرقي طشقند
وهذا القسم معروف بتكاثر مصانعه ومعامله المختلفة وبعد بضعة أعوام أنشأ بناء المترو

الخط الثاني منه وهو يوصل الركاب من مجمع مصانع الطائرات ومحطة السكك الحديدية الشمالية حتى مدينة الطلاب حيث تقع جامعة أوزبكستان الأهلية والجامعة التكنيكية. وفي أيامنا هذه تجري الأعمال الإنشائية في الخط الثالث للمترو. وتنوي بلدية طشقند زيادة عدد الخطوط للمترو في المستقبل وسوف تربط هذه الخطوط كل أطراف المدينة بعضها ببعض.

أحد السياح الأجانب بعد أن رأى محطات المترو سماها متاحف فريدة من نوعها. وفي الحقيقة محطات المترو جميلة جدا وهي نادرة بزخارفها الأوزبكية ونقوشها الشرقية وتخطيطها العصري ولا سيما محطة «مستقلليك» ومحطة «باختاكار» مشهورتان بنقوشهما الملونة وقناديلهما الرائعة وإحدى من محطات المترو تسمى باسم شاعرنا العبقري عليشير نوائي وهناك عدد من اللوحات الفنية المكرسة لمؤلفات هذا الشاعر الخالدة. أما المحطات الأخرى فهي مزينة أيضا باللوحات الزيتية وتحكي هذه اللوحات عن حياة شعبنا الأوزبكي الباسل من غابر الزمان إلى يومنا هذا.

وليس مترو طشقند بمجرد وسيلة النقل فحسب بل هو فخر سكان أوزبكستان بأسرها.

(Э.Талабовнинг «Учебное пособие по разговорной практике арабского языка» китобидан айрим ўзгарттишлар билан)

460-машқ. Ўн еттинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг.

461-машқ. Ўн еттинчи матн асосида қўйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) ما هو أحدث وأسرع وسائل النقل؟ (2) متى تم إنشاء الخط الأول للمترو في طشقند؟ (3) بأي قسم من أقسام المدينة يربط الخط الأول؟ (4) ما هو اتجاه الخط الثاني للمترو؟ (5) أين تقع الجامعتان الكبيرتان في طشقند؟ (6) في أي خط تجري الأعمال الإنشائية في الوقت الحاضر؟ (7) كيف سمي أحد السياح الأجانب محطات المترو؟ (8) بم مشهورة محطات مترو طشقند؟ (9) ماذا يوجد في محطة «عليشير نوائي»؟ (10) هل تعجبك

محطات مترو طشقند؟ (11) هل يوجد مترو في مدن أخرى؟ (12) هل يتمتع طلاب جامعة الدراسات الشرقية بخدمة المترو؟ (13) لماذا نعرف المترو فخرا لسكان أوزبكستان.

462-ماشқ. Ўн еттинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

463-ماشқ. Ўн еттинчи матндан масдар ва сифатдошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканлигини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

464-ماشқ. Ўн еттинчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошларини ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

465-ماشқ. Ўзингизга энг яқин метро бекатини араб тилида ёзма тасвирланг.

466-ماشқ. «Амир Темур хиёбони» метро бекати ҳақида араб тилида баён ёзинг.

467-ماشқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

في نشاط وحذق، صفارة الحكم، بنتيجة واحد لواحد، لراشات من الزئبق، عينان عسلتان جميلتان، لا بأس، باستمرار، تبادل التحية والسلام، بنوجلدة، تماس كهربائي، من غابر الزمان، بطاطس مدهوكة، باللامبالاة، في نشاط، أنوار النيون، نوم مغناطيسي، أفراد الأسرة، مع السلامة، في مطار القاهرة، تلميذ من المدرسة الابتدائية، مجموعة جميلة من البدلات، أغصان الرمان، صاحب البيت، شاب لطيف، أوراق الأشجار، المباحثات الثنائية، مسائل اقتصادية، العلاقات بين البلدين، سمك مقلي، بفتيك مع المكرونة، عصير من الفواكه، الشربة الأوزبكية، تقاطع الطرق، في جومن التفاهم الودي، تساؤلات شتى؛

ЎН САККИЗИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

أثر из

إحسان кўп. إحاسيس сезги, хис-
сиёт.

اختصاصي мутахассис

إذا ундай бўлса

أرجوحة арғимчоқ, хайинчалак

IV أرضى рози қилмоқ, хур-
санд килмоқ

استكمال такомилга етказиш

أشبه ўхшаш

إشراف назорат

IV أطلق بصراً кўз ташламоқ

IV أظلم зулмат босмоқ

أفغى илон

ألي автоматик

إناء идиш

VII البثق келиб чикмоқ,
чикиб келмоқ

VII البجع ўз жонига қасд
қилмоқ

VII البسط мамнун бўлмоқ,
хурсанд бўлмоқ

VII البعث келиб чикмоқ

الئقال ўтиш, кўчиш, ўзгариш

VII الحدز келиб чикмоқ (зот
ҳақида)

VII الحنى эгилмоқ, таъзим
қилмоқ

VII الخفض пастламоқ,
пасаймоқ

VII انخلع узилиб чикмоқ

VII الدفع ташланмоқ, ўзини
отмоқ; учиб кетмоқ, бориб
тушмоқ

VII الدفع في га шошилмоқ

VII الدلع ловулламоқ
(аланга), суқилиб кирмоқ

VII الدلق тўкилмоқ, оқмоқ

VII الدهش таажжубланмоқ

VII الثروى яширинмоқ, бер-
кинмоқ

VII أساب оқмоқ

VII السجم уйғунлашмоқ

VII السحب чекинмоқ

أنسبة бўйга етган қиз

VII الشَّغَلَ (нима биландир) овора
 бўлмоқ, банд бўлмоқ
 VII النَّصَبَ тўкилмоқ, ёғилмоқ
 VII انْصَرَفَ жўнамоқ, кетмоқ
 VII انْضَمَّ кўшилмоқ, бирик-
 моқ
 الطَّبَاغُ таассурот
 VII انْطَفَأَ ўчмоқ, сўнмоқ
 VII انْطَلَقَ жўнамоқ, йўлга
 тушмоқ; ажралиб чиқмоқ,
 ўрнидан жилмоқ
 VII انْطَلَى муваффақиятли
 чиқмоқ
 VII انْعَدَمَ йўқ бўлмоқ
 VII انْعَكَسَ акс этмоқ
 VII انْعَمَسَ энгаймоқ, энгаш-
 моқ, мук тушмоқ
 VII انْفَتَحَ очилмоқ
 VII انْفَجَرَ ёрилмоқ
 VII انْفَرَجَ тарқалиб кетмоқ
 VII انْفَرَدَ узлатга чекинмоқ
 VII انْفَصَلَ ажралмоқ, айрил-
 моқ
 VII انْقَصَمَ синмоқ, куламоқ

VII انْقَضَ синиб куламоқ,
 парчаланмоқ
 VII انْقَضَى ўтмоқ, ўтиб кетмоқ
 VII انْقَطَعَ узилмоқ, тўхтаб
 колмоқ
 VII انْقَلَبَ ўзгармоқ, айланмоқ
 VII انْقَلَعَ кетмоқ
 VII انْكَبَّ берилиб кетмоқ,
 мук тушмоқ
 VII انْكَسَرَ синмоқ, синиб
 майдаланмоқ
 VII انْكَفَأَ узоқлашмоқ
 VII انْكَمَشَ ғуж бўлмоқ
 VII انْكَمَى йўқолмоқ, йўқ
 бўлмоқ
 VII انْهَارَ ўзини ташламоқ
 VII انْهَالَ ёғилмоқ, ғувиллаб
 тўкилмоқ
 VII انْهَمَرَ оқмоқ, куйилмоқ
 انْهَبَلَ аҳмоқ, тентак
 IV اَهْدَى совға қилмоқ, ҳадя
 қилмоқ
 اَوْتوماتيكي автоматик
 IV اَوْشَكَ (ниманингдир) арафа-
 сида бўлмоқ

بَشْرٌ инсоният

بَشِعَ ярамас

بَصَلَ пиёз

بِطَاقَةٌ откритка

بِنِي жигарранг

بِهَيْمَةً кўп. بَهَانِمَ уй хайвони

V نَأَلَمَ қийналмоқ, азоб торт-
моқ

V تَحَدَّى тарафдор бўлмоқ,
тарафида турмоқ

V تَحَمَّلَ чидамоқ, сабр қил-
моқ

V تَدَبَّرَ эҳтиёткорона иш
тутмоқ

تَرَائِمٌ тўпланиб қолган нарса

تَصْوِيرٌ суратга олиш, тасвир

V تَضَرَّعَ ялинмоқ, бўйин
эгмоқ

V تَفَحَّصَ текширмоқ, син-
чиклаб қарамоқ

V تَفَرَّقَ тарқалмоқ, ҳар
томонга кетмоқ

تَفْرِغٌ оғиз

I جَفَّ (u) جَفَّافٌ қуримоқ

جَوَادٌ чопқир от

جَوْهَرٌ модда

جَيْفَةٌ ўлакса, мурда

جَاكُورَةٌ томорқа

جَدَّةٌ жаҳду жадал

جَسَاءٌ шўрва, суюқ овқат

I حَقَّ (u) حَقٌّ тегиш бўлмоқ,
зарур бўлмоқ

حَلْمٌ туш, туш кўриш

حَمَاسٌ шавқ-завқ

حَبْرَةٌ билим, тажриба

حُرُودَاتٌ кўп. галантерея

حَلِيَّةٌ асалари яшиғи

خَوَانٌ хонтахта

دَاءٌ касаллик, иллат

III دَاعَبَ ҳазиллашмоқ,
ўйнашмоқ

I دَحَرَ енгилмоқ

دَخِيلَةٌ ички қисм, ич

دَفْعَةٌ марта

I ذَابَ (y) ذَوْبَانٌ эримоқ, суюқ-
ликка айланмоқ

I ذَبَلَ (y) ذُبُولٌ сўлмоқ,

رَنْبَةٌ погон

رَدِيءٌ ёмон

II رَكْوَزْ гўпламоқ, йиғмоқ
(мас. *диққатни*)
بُرْوَاسِبْ кўп. сарқитлар, чиқин-
дилар
رَوَائِحْ кўп. атирлар, атир-упа
زَاوِيَةٌ бурчак
I زَعَقْ (а) زَعَقْ қийқирмоқ
زَعْرُودَةٌ кўп. زَعَارِيدُ аёлларнинг
ҳиссиётли қичқирғи
زُلَّالْ булоқ суви
I سَجَنَ (y) سَجَنَ қамоққа олмоқ
سِرَاجْ чирок
سَفَرْ нарх, баҳо
سَلْمَ كَهْرَبَانِيَّ эскалатор
سُلُوكْ хулқ, одоб
سَهْمْ камоннинг ўқи
سَيَّارَةٌ أُجْرَةٌ такси
سَيَّلْ кўп. سَيُولْ сел, сув оқими
سَيَّيْ ёмон
I شَحْ (y) شَحْ озаймоқ
شُدُودٌ фавқулоддалик, нонор-
маллик
شَقَاءْ қийноқ, азоб
شِقَّةٌ ёруқ, тешиқ, тирқиш

صَحْنٌ тарелка
صَدَّ тўсиш, беркитиш
صَدَأٌ занг
صَرَافٌ кассир
II صَوَّبَ йўналтирмоқ, таш-
ламоқ (мас. *назарияни*)
ضَابِطٌ зобит, офицер
I ضَاعَ (u) ضَاعَ йўқолмоқ,
ҳалок бўлмоқ
ضَيْلٌ хира, сўник
طَوَّالِعْ кўп. طَوَّالِعُ юлдуз
طَبِيعٌ феъл-атвор
طَلَسِمَ кўп. طَلَّاسِمُ сирлар, асрор
I طَنَ (u) طَنِينَ гинғилламоқ
(мас. ари)
ظَمًا ташналиқ, чанқоқлик
I عَجَّ (u) عَجِيجٌ тўлиб – тошиб
ётмоқ, кўп бўлмоқ
II عَذَبَ азоб бермоқ, қийнамоқ
عَطَّرَ атир
عَلَى طُولِ الْخَطِّ фронт чизиғи
бўйлаб
عَمِيلٌ кўп. عَمَلَاءُ айғоқчи, агент
عَنْصَرِيٌّ ирқий

راضية عيشة باхтли, тўкин-
сочин ҳаёт
غزارة лим тўлалик, тўлиб-
тошганлик
غزير лим-лим, юм-юм
II غلف ўрамок, (ниманингдир
ичига) ўр б қўймоқ
فرو мўйна, юнг
فيللا вилла
قرارة қаър, чуқурлик
قرطاس кўп. قرطيس канцелярия
товари
قفاز қўлқоп
قماش кўп. اقمشة газлама
كابوس босинқираш
I لاح (y) كورينموك, пайдо
бўлмок
لحن оханг, куй
لهب аланга, олов
لوم пасткашлик
مازق қийин вазият, берк кўча
مبسوط мамнун
مبطن астарли

مدفوعات кўп. тўловлар
مريخ Марс
I مزج (y) مزج аралаштирмок,
қориштирмок
مستقيم тўғри, эгилмаган
مشعر кўп. مشاعر ҳиссиёт
مغلف кўп. معالف оғилхона,
қўра
مغضن ажин босган
نامة шитирлаш, шарпа
نجم кўп. نجوم юлдуз
نوط кўп. ألواط жетон
هادى сокин, тинч
هدف кўп. أهداف нишон
I هم (y) هم ният қилмок,
хохламок
همة ҳиммат
الله худо ҳақи!
ورود келиш, кириш
يقظة уйғоқлик
يوم الأرض Замин куни
(Фаластин халқининг
байрами)

§ 118. VII БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг VII боби I боб феъли олдига **اَلْ** қўшимчасини қўшиш билан ҳосил бўлади. Ўтган замонда унинг вазни **اَلْفَعْلُ** бўлиб, вазн олдидаги алиф васлалари ҳамзадир. У алоҳида ёки гап бошида келганида ! ўқилади ва ўтган замонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَلْفَعْلُ	اَلْفَعْلَا	اَلْفَعْلُوْا
	МН	اَتَفَعَلْتُ	اَتَفَعَلْتَا	اَتَفَعَلْتُمْ
II	МЗ	اَتَفَعَلْتُ	اَتَفَعَلْتُمَا	اَتَفَعَلْتُمْ
	МН	اَتَفَعَلْتُمْ	اَتَفَعَلْتُمْ	اَتَفَعَلْتُمْ
I	МЗ МН	اَتَفَعَلْتُ		اَتَفَعَلْنَا

Масалан:

عَتَقَ → اَلْعَتَقُ – бўғилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَلْعَتَقُ	اَلْعَتَقَا	اَلْعَتَقُوْا
	МН	اَتَعَقْتُ	اَتَعَقْتَا	اَتَعَقْتُمْ
II	МЗ	اَتَعَقْتُ	اَتَعَقْتُمَا	اَتَعَقْتُمْ
	МН	اَتَعَقْتُمْ	اَتَعَقْتُمْ	اَتَعَقْتُمْ
I	МЗ МН	اَتَعَقْتُ		اَتَعَقْنَا

هُمَا قَدْ أَخْتَقَا مِنْ قَلَّةِ الْهَوَاءِ – У икковлари (мз) ҳавонинг камлигидан бўғилишган эди.

Эслатма. VII боб феъллари ўзлик-мажхул маънодаги феъллар бўлганлигидан ҳозирги араб тилида бу феълларнинг мажхул нисбати ишлатилмайди.

VII боб солим феълларининг ҳозирги-келаси замони вази يَنْفَعِلُ дир. У шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْفَعِلُ	يَنْفَعِلَانِ	يَنْفَعِلُونَ
	МН	تَنْفَعِلُ	تَنْفَعِلَانِ	يَنْفَعِلْنَ
II	МЗ	تَنْفَعِلُ	تَنْفَعِلَانِ	تَنْفَعِلُونَ
	МН	تَنْفَعِلِينَ	تَنْفَعِلَانِ	تَنْفَعِلْنَ
I	МЗ МН	أَنْفَعِلُ		تَنْفَعِلُ

Масалан:

يَنْكَسِرُ → أَلْكَسَرُ – синмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْكَسِرُ	يَنْكَسِرَانِ	يَنْكَسِرُونَ
	МН	تَنْكَسِرُ	تَنْكَسِرَانِ	يَنْكَسِرْنَ
II	МЗ	تَنْكَسِرُ	تَنْكَسِرَانِ	تَنْكَسِرُونَ
	МН	تَنْكَسِرِينَ	تَنْكَسِرَانِ	تَنْكَسِرْنَ
I	МЗ МН	أَلْكَسَرُ		تَنْكَسِرُ

VII боб феъли асосан I бобдаги феълнинг ўтимсиз шаклини ёки ўзлик-мажхул нисбатини билдиради.

Масалан: كَسَرَ – синдирмоқ → اِنكسَرَ – синмоқ,

حَطَفَ – ўғирламоқ → اَلحَطَفَ – ўғирланмоқ.

Баъзан VII боб феъли I боб феъли билан бир хил нисбатдаги феълни билдиради, лекин маъноларида бир оз фарқ мавжуд. Масалан:

فَرَدَ – ёлғиз бўлмоқ → اِنفَرَدَ – ёлғизликни ихтиёр қилмоқ.

§ 119. VII БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ЎТҒАН ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларда I бобда бўлганидек 2 - ва 3 - ўзак ундош ўртасидаги унлининг, шунингдек 3 - ўзак ундошдан кейинги бўғиннинг характериға боғлиқ бўлган товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан:

حَلَّ → اَحَلَّ – ечилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَحَلَّ	اَحَلَّآ	اَحَلُّوْا
	МН	اَحَلَّتْ	اَحَلَّتَا	اَحَلَّلْنَ
II	МЗ	اَحَلَّلْتُ	اَحَلَّلْتَمَا	اَحَلَّلْتُمْ
	МН	اَحَلَّلْتِ	اَحَلَّلْتِمَا	اَحَلَّلْتُنَّ
I	МЗ	اَحَلَّلْتُ		اَحَلَّلْنَا
	МН			

II. Ҳамзали феълларда фақат ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади. Шунини ҳам айтиш керакки, биринчи ва иккинчи ўзак ундоши ҳамзадан иборат

бўлган феълларнинг ҳозирги араб тилида
мутлақ учрамайди.

VII боби

جَزَأَ → اَجْزَأَ – тақсимланмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَجْزَأَ	اَجْزَأَا	اَجْزَؤُوا
	МН	اَجْزَأَتْ	اَجْزَأَتَا	اَجْزَأَانْ
II	МЗ	اَجْزَأَتْ	اَجْزَأَتَمَا	اَجْزَأْتُمْ
	МН	اَجْزَأَتْ	اَجْزَأَتَمَا	اَجْزَأْتُنْ
I	МЗ МН	اَجْزَأْتُ		اَجْزَأْنَا

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ўтган замони солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

وَجَدَ → اَوَجَدَ – мавжуд бўлмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَوَجَدَ	اَوَجَدَا	اَوَجَدُوا
	МН	اَوَجَدَتْ	اَوَجَدَتَا	اَوَجَدْنِ
II	МЗ	اَوَجَدَتْ	اَوَجَدَتَمَا	اَوَجَدْتُمْ
	МН	اَوَجَدَتْ	اَوَجَدَتَمَا	اَوَجَدْتُنْ
I	МЗ МН	اَوَجَدْتُ		اَوَجَدْنَا

1. Ажваф феълларнинг ўтган замони айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқаради. Масалан:

– أَلْجَابُ → جَابَ (جوب) – тарқалмоқ (туман) феъли
 – أَلْبَاعُ → بَاعَ (بيع) – сотилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўplik	Бирлик	Иккилик	Кўplik
III	M3	أَلْجَابُ	أَلْجَابَا	أَلْجَابُوا	أَلْبَاعُ	أَلْبَاعَا	أَلْبَاعُوا
	MH	أَلْجَابَتْ	أَلْجَابَتَا	أَلْجَبْنَ	أَلْبَاعَتْ	أَلْبَاعَتَا	أَلْبَعْنَ
II	M3	أَلْجَبْتُ	أَلْجَبْتُمَا	أَلْجَبْتُمْ	أَلْبَعْتُ	أَلْبَعْتُمَا	أَلْبَعْتُمْ
	MH	أَلْجَبْتِ	أَلْجَبْتُمَا	أَلْجَبْتُنَّ	أَلْبَعْتِ	أَلْبَعْتُمَا	أَلْبَعْتُنَّ
I	M3 MH	أَلْجَبْتُ		أَلْجَبْنَا	أَلْبَعْتُ		أَلْبَعْنَا

3. Ноқис феълларнинг ўтган замонида I боб ҳақи феълидаги товуш ўзгариши содир бўлади. Масалан:

– أَلْسَرِيَّ → سَرَى (سرو) – четлатилмоқ феъли
 – أَلْقَضَى → قَضَى (قضی) – амалга ошмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўplik	Бирлик	Иккилик	Кўplik
III	M3	أَلْسَرِيَّ	أَلْسَرِيَّيَا	أَلْسَرُوا	أَلْقَضَى	أَلْقَضَيَا	أَلْقَضُوا
	MH	أَلْسَرْتِ	أَلْسَرْنَا	أَلْسَرْنَ	أَلْقَضَتْ	أَلْقَضَتَا	أَلْقَضْنَ
II	M3	أَلْسَرَيْتُ	أَلْسَرَيْتُمَا	أَلْسَرَيْتُمْ	أَلْقَضَيْتُ	أَلْقَضَيْتُمَا	أَلْقَضَيْتُمْ
	MH	أَلْسَرَيْتِ	أَلْسَرَيْتُمَا	أَلْسَرَيْتُنَّ	أَلْقَضَيْتِ	أَلْقَضَيْتُمَا	أَلْقَضَيْتُنَّ
I	M3 MH	أَلْسَرَيْتُ		أَلْسَرَيْنَا	أَلْقَضَيْتُ		أَلْقَضَيْنَا

§ 120. VII БОБ НОТУҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ҲОЗИРГИ-КЕЛАСИ ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ҳозирги-келаси замони куйидагича тусланади:

أَحَلَّ → يَنْحَلُّ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَنْحَلُّ	يَنْحَلَّانِ	يَنْحَلُّونَ
	МН	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّانِ	يَنْحَلُّنَ
II	МЗ	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّانِ	تَنْحَلُّونَ
	МН	تَنْحَلُّنَ	تَنْحَلَّانِ	تَنْحَلُّنَ
I	МЗ	أَحَلَّ		تَنْحَلُّ
	МН			

II. Ҳамзали феълларнинг ҳозирги-келаси замони ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришларни ҳисобга олмаганда, солим феъллар билан бир хил бўлади. Масалан:

• أَحَزَّ → يَنْحَزُّ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْحَزُّ	يَنْحَزُّانِ	يَنْحَزُّونَ
	МН	يَنْحَزُّ	يَنْحَزُّانِ	يَنْحَزُّنَ
II	МЗ	يَنْحَزُّ	يَنْحَزُّانِ	يَنْحَزُّونَ
	МН	يَنْحَزُّنَ	يَنْحَزُّانِ	يَنْحَزُّنَ
I	МЗ	أَحَزَّ		يَنْحَزُّ
	МН			

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَوَجَّدُ → اَلْوَجْدُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَوَجَّدُ	يَتَوَجَّدَانِ	يَتَوَجَّدُونَ
	МН	تَتَوَجَّدُ	تَتَوَجَّدَانِ	يَتَوَجَّدُونَ
II	МЗ	تَتَوَجَّدُ	تَتَوَجَّدَانِ	تَتَوَجَّدُونَ
	МН	تَتَوَجَّدِينَ	تَتَوَجَّدَانِ	تَتَوَجَّدُونَ
I	МЗ	اَلْوَجْدُ		تَتَوَجَّدُونَ
	МН			

2. Ажваф феълларнинг ҳозирги-келаси замонида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли баъзи шахсларда қисқаради:

يَنْجَابُ → اَلنَّجَابُ – феъли

يَتَّبَعُ → اَلتَّبَاعُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْجَابُ	يَنْجَابَانِ	يَنْجَابُونَ	يَتَّبَعُ	يَتَّبَعَانِ	يَتَّبَعُونَ
	МН	تَنْجَابُ	تَنْجَابَانِ	يَنْجَبْنَ	تَتَّبَعُ	تَتَّبَعَانِ	يَتَّبَعْنَ
II	МЗ	تَنْجَابُ	تَنْجَابَانِ	تَنْجَابُونَ	تَتَّبَعُ	تَتَّبَعَانِ	تَتَّبَعُونَ
	МН	تَنْجَابِينَ	تَنْجَابَانِ	تَنْجَبْنَ	تَتَّبَعِينَ	تَتَّبَعَانِ	تَتَّبَعْنَ
I	МЗ	اَلنَّجَابُ		تَنْجَابُ	اَلتَّبَاعُ		تَتَّبَعُ
	МН						

2. Ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замонида I боб *حَكِي* - *يَحْكِي* феъли шахс-сонигаги товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан:

يَسْرِي - феъли → أَسْرِي

يَنْقُضِي - феъли → أُنْقِضِي

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَسْرِي	يَسْرِيَان	يَسْرُوْنَ	يَنْقُضِي	يَنْقُضِيَان	يَنْقُضُوْنَ
	MH	تَسْرِي	تَسْرِيَان	تَسْرِيْنَ	تَنْقُضِي	تَنْقُضِيَان	تَنْقُضِيْنَ
II	M3	تَسْرِي	تَسْرِيَان	تَسْرُوْنَ	تَنْقُضِي	تَنْقُضِيَان	تَنْقُضُوْنَ
	MH	تَسْرِيْنَ	تَسْرِيَان	تَسْرِيْنَ	تَنْقُضِيْنَ	تَنْقُضِيَان	تَنْقُضِيْنَ
I	M3	أَسْرِي		تَسْرِي	أُنْقِضِي		تَنْقُضِي
	MH						

Амалий машғулот учун топшириқлар

468-машқ. Қуйидаги феъллардан VII боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларнинг маъноларини аниқлашга уриниб кўринг:

حَدَرَ - йирик бўлмоқ; شَعَلَ - банд қилмоқ; خَدَرَ - пасайтирмоқ; بَخَعَ - ўлдирмоқ; صَرَفَ - сарфламоқ; طَلَّقَ - озод бўлмоқ; قَطَعَ - кесмоқ; حَنَا - эгмоқ; صَبَّ - қуймоқ; دَلَعَ - чиқармоқ; فَجَّرَ - портлатмоқ; هَمَرَ - қуймоқ; هَالَ - тўкмоқ; دَفَعَ - итармоқ; كَفَأَ - силжимок; خَفَضَ - пасайтирмоқ; دَهَشَ - ҳайрон бўлмоқ; فَرَجَ - тарқамок.

469-машқ. Қуйидаги феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг:

الذَّهَشَ - лол қолмоқ; اذْفَعَ - отилиб кетмоқ; الفَجَرَ - ёрилмоқ; اَطَّلَقَ - ўрнидан жилмоқ; انْقَطَعَ - узилиб қолмоқ;

الْحَدَرَ - қелиб чиқмоқ; الْفَتْحَ - очилмоқ; الْخَفْضَ - пасаймоқ;
 انْصَرَفَ - жұнамоқ; انْذَلَعَ - ловулламоқ; انْشَغَلَ - диққати
 бошқа томонга тортилмоқ; انْذَلِقَ - тўкилмоқ; انْهَمَرَ - окмоқ;
 انْبَخَعَ - ўз жонига қасд қилмоқ; انْسَجَمَ - уйғунлашмоқ.

470-машқ. Қуйидаги феълларнинг ўзагини, бобини, замонини, шахсини ва сонини аниқланг:

1) أَصْقَرُ	2) يُرِيحَانُ	3) قَلْنَا	4) يَنْهَلُنْ	5) تَبْكُونُ
6) يِيَالْفَنَ	7) أَخَذُوا	8) يَتَقَدَّمُونَ	9) تَتَدَاوَعِينَ	10) تَعُودُونَ
11) تُحْسِنَانِ	12) رَأَيْتَا	13) مَنَلْتُمُ	14) أَتَوَقَّفُ	15) تَتَحَوَّلُ
16) تَتَحَدَّثِينَ	17) سَأَحَاوِلُ	18) تَهْزِينَ	19) كُنْ	20) تَذَقِّنُ

471-машқ. Қуйидаги нотўғри феълларни ўтган замонда тусланг:

انْحَتَى - энгашмоқ; انْهَالَ - тўкилмоқ; انْكَفَى - узоқлашмоқ;
 انْصَبَ - қуйилмоқ; انْسَكَ - ёниқ бўлмоқ; انْصَاعَ - қолипга
 тушмоқ.

472-машқ. Қуйидаги нотўғри феълларни ҳозирги келаси замонда тусланг:

انْحَضَ - тарқалмоқ; انْبَاعَ - сотилмоқ; انْخَضَ -
 ҳадиксирамоқ; انْجَرَى - киришмоқ; انْجَزَا - бўлинмоқ; انْشَوَى -
 қовурилмоқ; انْبَغَى - керак бўлмоқ; انْحَلَّ - ечилмоқ.

473-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қуйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

- 1) تقدمتُ إلى العربي بسرعة وقلت بالعربية: السلام عليكم. فاندعش العربي وقال:
 وعليكم السلام. 2) اندفعت الكرة إلى الهدف ولم يستطع الحارس صدها. 3) كانت

بمتحف الفنون الإسلامية. (5) ما بين دكان أقمشة ودكان تحف وجواهر رأى أمواجاً من الخلق لا تنقطع. (6) هم يتحدثون بلغتهم وينحدرون من الأصل العنصري والثقافي الواحد. (7) دق الجرس فانفتح الباب وظهرت أمه على عتبتها تلوح على ثغرها ابتسامة ترحيب. (8) ماذا يقول الناس عندما يسمعون الزغاريد تتطلق من حرارتها مرتفعة وكان رأسها يكاد ينفجر من شدة الألم. (4) انطلق الترام فمر هذا المنزل؟ (9) لقد انخفض العجز في نظام المدفوعات في الجمهورية في السنة الماضية عما كان عليه منذ سنتين. (10) أخذ الزيون مجموعة من المعروضات وانصرف مسروراً. (11) أهال الضرب على الدبابات من بقية المدافع على طول الخط. (12) أحس إبراهيم بفرحة غامرة وانفجرت في نفسه معظم الأحاسيس. (13) يتحول الحلم إلى كابوس وتندلع ألسنة اللهب من شبايك العمارات العالية. (14) انطلقوا جميعاً في ضحكة واحدة أشبه ببيكاء جماعي. (15) انفتح باب الغرفة المجاورة بعنف واندفع علي غاضباً. (16) أهال عليه بعضهم بالضرب وراح البعض يتفرجون. (17) كان قد بلغ منتصف الأسفلت حين زعقت بقربه سيارة أجرة مسرعة وانصبت على رأسه شتائم السائق. (18) ما لكما متوقفان عن العمل؟ هيا لقد انصرف الأحمق فعوداً إلى العمل. (19) عوضاً عن أن يركز كل اهتمامه في صحن الحساء فقد انشغل قليلاً بتفحص الوجوه المحيطة بالمائدة فقبل أن يوضع الصحن على المائدة اندلقت منه قطرات على كتف الضابط فوق الرتبة تماماً. (20) هز إبراهيم كتفيه وانعطف إلى المطبخ مصفراً لحنا. (21) هي لا تبكي... لا صوت ولا نأمة مجرد دموع غزيرة تنهمر وتندافع على الخدين المفضنين. (22) «صحيح يا زينب، صحيح ولكن نستطيع أن نمثل الدور» وانحنى بصورة مسرحية قائلاً مداعباً: «أنا أدعو الأتسة الجميلة إلى مشاهدة فيلم هذا المساء». (23) انبختت سعاد ودحرت بلا هوادة فحاولت التملص من المأزق. (24) هي جميلة حقاً... حتى الفيلات الحديثة هنا تنسجم مع الجوالشرقي. (25) الآن تنضم موجتنا العاملة إلى موجات البرنامج العام. (26) تُحضي وتبقى العيشة الراضية وتمحى آثارنا الماضية. (من رباعيات عمر الخيام)

1. Боғимизда пишиб етилган мевалар бўронда ерга гур тўкилди. 2. Иккинчи жаҳон уруши Европанинг барча худудларида бир вақтда аланга олган. 3. Шаҳримизда машиналар сони чексиз ошиб кетди, шунинг учун кўчаларда автомобиллар оқими кечасию кундузи узилмайди. 4. Самолёт тайёрагоҳдан катта тезлик билан кўтарилди. 5. Тоғ устидаги қор сувлари бетўхтов оқиб тушади ва дарё сувларига қўшилиб кетади. 6. Ўтган йили қишлоғимиздан ҳеч бир аёл ўз жониға қасд қилмаган. 7. Икки ўғил оналарининг олдиға киришди ва унга таъзим қилиб эгилишди. 8. Синглим хонада бир муддат турди ва ашулани эшитиб бўлганидан кейин ошхона томонға йўл олди. 9. Ёнғиндан чиқаётган тутун бутун ўрмонға ёйилиб кетди. 10. Бугун эрталаб араб тили дарси бўлмади ва талабалар афсусланган ҳолда уйларига жўнадилар.

§ 121. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ ШАРТ МАЙЛИ

VII боб солим феълларининг шарт майли қуйидаги вазнда шаклланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْعَلُ	يَفْعَلَا	يَفْعَلُوا
	МН	تَفْعَلْنَ	تَفْعَلَا	يَتَفَعَّلْنَ
II	МЗ	تَفْعَلُ	تَفْعَلَا	تَفْعَلُوا
	МН	تَتَفَعَّلِي	تَفْعَلَا	تَتَفَعَّلْنَ
I	МЗ	أَفْعَلُ		تَفْعَلُ
	МН			

Нотўғри феълларнинг шарт майли:

I. Иккиланган феълларнинг шарт майли уч хил вариантда ҳосил бўлиши мумкин. Масалан: **أَحَلَّ** – феъли

1 - вариант

2 - вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْحَلُّ	يَنْحَلَّ	يَنْحَلُّوا	يَنْحَلُّ	يَنْحَلَّ	يَنْحَلُّوا
	МН	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّ	يَنْحَلِّلْنَ	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّ	يَنْحَلِّلْنَ
II	МЗ	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّ	تَنْحَلُّوا	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّ	تَنْحَلُّوا
	МН	تَنْحَلِّي	تَنْحَلَّ	تَنْحَلِّلْنَ	تَنْحَلِّي	تَنْحَلَّ	تَنْحَلِّلْنَ
I	МЗ	أَحَلَّ		تَنْحَلُّ	أَحَلَّ		تَنْحَلُّ
	МН						

3 - вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْحَلُّ	يَنْحَلَّ	يَنْحَلُّوا
	МН	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّ	يَنْحَلِّلْنَ
II	МЗ	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّ	تَنْحَلُّوا
	МН	تَنْحَلِّي	تَنْحَلَّ	تَنْحَلِّلْنَ
I	МЗ	أَحَلَّ		تَنْحَلُّ
	МН			

III. Ҳамзали феълларнинг шарт майли солим феъллар шарт майлидан ҳамзанинг имлоси билангина фарк қилади. Масалан:

أَجَزَى → ائْجَزَى феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْجَرِي	يَنْجَرَانَا	يَنْجَرُونَا
	МН	تَنْجَرِي	تَنْجَرَانَا	يَنْجَرُونَن
II	МЗ	تَنْجَرِي	تَنْجَرَانَا	تَنْجَرُونَا
	МН	تَنْجَرِنِي	تَنْجَرَانَا	تَنْجَرُونَن
I	МЗ МН	أَجَزِي		تَنْجَرِي

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг шарт майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَلْوَجَدُ → ائْوَجَدُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَّوَجَدُ	يَتَّوَجِدَانَا	يَتَّوَجِدُونَا
	МН	تَتَّوَجَدُ	تَتَّوَجِدَانَا	يَتَّوَجِدُونَن
II	МЗ	تَتَّوَجَدُ	تَتَّوَجِدَانَا	تَتَّوَجِدُونَا
	МН	تَتَّوَجِدُنِي	تَتَّوَجِدَانَا	تَتَّوَجِدُونَن
I	МЗ МН	أَلْوَجَدُ		تَتَّوَجِدُ

2. Ажваф феълларнинг шарт майлида айрим шахсонларнинг иккинчи ўзак ундоши ўрнидаги чўзиқ унли қисқаради. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَنْجَبُ	يَنْجَابَا	يَنْجَابُوا	يَتَّبِعُ	يَتَّبَاعَا	يَتَّبَاعُوا
	MH	تَنْجَبُ	تَنْجَابَا	يَنْجَبْنَ	تَتَّبِعُ	تَتَّبَاعَا	يَتَّبِعْنَ
II	M3	تَنْجَبُ	تَنْجَابَا	تَنْجَابُوا	تَتَّبِعُ	تَتَّبَاعَا	تَتَّبَاعُوا
	MH	تَنْجَابِي	تَنْجَابَا	تَنْجَبْنَ	تَتَّبَاعِي	تَتَّبَاعَا	تَتَّبِعْنَ
I	M3	أَلْجَبُ		نَجَبُ	أَتَبِعُ		تَتَّبِعُ
	MH						

3. Ноқис феълларнинг шарт майли айрим шахс-сонда учинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унлининг кискариши йўли билан ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَنْسِرُ	يَنْسَرِيَا	يَنْسِرُوا	يَنْقَضِي	يَنْقَضِيَا	يَنْقَضُوا
	MH	تَنْسِرُ	تَنْسَرِيَا	يَنْسِرِينَ	تَنْقَضِي	تَنْقَضِيَا	يَنْقَضِينَ
II	M3	تَنْسِرُ	تَنْسَرِيَا	تَنْسِرُوا	تَنْقَضِي	تَنْقَضِيَا	تَنْقَضُوا
	MH	تَنْسَرِي	تَنْسَرِيَا	تَنْسِرِينَ	تَنْقَضِي	تَنْقَضِيَا	تَنْقَضِينَ
I	M3	أَلْسَرِي		نَسِرُ	أَلْقَضِي		نَقَضِي
	MH						

§ 122. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ БУЙРУҚ МАЙЛИ

Солим феълларнинг буйруқ майли II шахсда қуйидаги вазнда ҳосил бўлади: $\text{أَفْعَلُ} \rightarrow \text{نُفَعِلُ} \rightarrow \text{تُنْفَعِلُ} \rightarrow \text{تَفَعَّلُ}$.

Буйруқ майли сон ва жинсда қуйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَفْعَلُ	أَفْعَلَا	أَفْعَلُوا
МН	أَفْعَلِي	أَفْعَلَا	أَفْعَلْنَ

Нотўғри феълларнинг буйрук майли:

I. Иккиланган феълларнинг буйрук майли шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлади. Масалан: يَنْحَلُّ - أَنْحَلُ феъли:

1 - вариант

2 - вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَنْحَلُّ	أَنْحَلَّا	أَنْحَلُّوا	أَنْحَلَّ	أَنْحَلَّا	أَنْحَلُّوا
МН	أَنْحَلِّي	أَنْحَلَّا	أَنْحَلِّلْنَ	أَنْحَلِّي	أَنْحَلَّا	أَنْحَلِّلْنَ

3 - вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَنْحَلِّلُ	أَنْحَلَّلَا	أَنْحَلِّلُوا
МН	أَنْحَلِّلِي	أَنْحَلَّلَا	أَنْحَلِّلْنَ

II. Ҳамзали феълларнинг буйрук майли солим феълларникидан фарк қилмайди. Масалан:

يَنْجِزُ → أَنْجِزُ феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَنْجِزُ	أَنْجِزْنَا	أَنْجِزُوا
МН	أَنْجِزِي	أَنْجِزْنَا	أَنْجِزْنَ

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг буйруқ майли солим феълларники кабидир. Масалан:

أَنُوجِدُ → تَوَجَدُ феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَنُوجِدُ	أَنُوجِدَا	أَنُوجِدُوا
МН	أَنُوجِدِي	أَنُوجِدَا	أَنُوجِدُنْ

2. Ажваф феълларнинг буйруқ майлида шарт майли каби айрим шахс-сонда иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли кискаради. Масалан:

أَتَجَابُ → تَجَابُ – феъли

أَتَبَاعُ → تَبَاعُ – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَتَجَابُ	أَتَجَابَا	أَتَجَابُوا	أَتَبَاعُ	أَتَبَاعَا	أَتَبَاعُوا
МН	أَتَجَابِي	أَتَجَابَا	أَتَجَابِنْ	أَتَبَاعِي	أَتَبَاعَا	أَتَبَاعِنْ

3. Ноқис феълларнинг буйруқ майлида ҳам айрим шахс-сонда учинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли кискаради. Масалан:

أَنَسْرِي → تَسْرِي – феъли

أَنَقْضِي → تَقْضِي – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَنَسْرِي	أَنَسْرِيَا	أَنَسْرُوا	أَنَقْضِي	أَنَقْضِيَا	أَنَقْضُوا
МН	أَنَسْرِي	أَنَسْرِيَا	أَنَسْرِينْ	أَنَقْضِي	أَنَقْضِيَا	أَنَقْضِينْ

§ 123. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ ИСТАК МАЙЛИ

Солим феълларнинг истақ майли қуйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْفَعِلُ	يَنْفَعِلَا	يَنْفَعِلُوا
	МН	تَنْفَعِلُ	تَنْفَعِلَا	يَنْفَعِلْنَ
II	МЗ	تَنْفَعِلُ	تَنْفَعِلَا	تَنْفَعِلُوا
	МН	تَنْفَعِلِي	تَنْفَعِلَا	تَنْفَعِلْنَ
I	МЗ	أَنْفَعِلُ		نَنْفَعِلُ
	МН			

Масалан:

يَنْسَحِبُ - اَنْسَحِبُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْسَحِبُ	يَنْسَحِبَا	يَنْسَحِبُوا
	МН	تَنْسَحِبُ	تَنْسَحِبَا	يَنْسَحِبْنَ
II	МЗ	تَنْسَحِبُ	تَنْسَحِبَا	تَنْسَحِبُوا
	МН	تَنْسَحِبِي	تَنْسَحِبَا	تَنْسَحِبْنَ
I	МЗ	أَنْسَحِبُ		نَنْسَحِبُ
	МН			

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг истак майли қуйида-
гичадир:

يَنْحَلُّ - اَنْحَلُّ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْحَلُّ	يَنْحَلَّا	يَنْحَلُّوا
	МН	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّا	يَنْحَلِّلْنَ
II	МЗ	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّا	تَنْحَلُّوا
	МН	تَنْحَلِّي	تَنْحَلَّا	تَنْحَلِّلْنَ
I	МЗ	أَنْحَلُّ		نَنْحَلُّ
	МН			

II. Ҳамзали феълларнинг истак майли солим феълларникидан фарк қилмайди. Масалан:

يَنْجِزِي - الْجَزَاءُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْجِزِي	يَنْجِرِنَا	يَنْجِرُونَا
	МН	تَنْجِزِي	تَنْجِرِنَا	يَنْجِرُون
II	МЗ	تَنْجِزِي	تَنْجِرِنَا	تَنْجِرُونَا
	МН	تَنْجِرِنِي	تَنْجِرِنَا	تَنْجِرُون
I	МЗ МН	أَنْجِزِي		تَنْجِرِي

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг истак майли солим феълларники кабидир. Масалан:

يَنْوَجِدُ - الْوَجْدُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْوَجِدُ	يَنْوَجِدَا	يَنْوَجِدُوا
	МН	تَنْوَجِدُ	تَنْوَجِدَا	يَنْوَجِدُن
II	МЗ	تَنْوَجِدُ	تَنْوَجِدَا	تَنْوَجِدُوا
	МН	تَنْوَجِدِي	تَنْوَجِدَا	تَنْوَجِدُن
I	МЗ МН	أَنْوَجِدُ		تَنْوَجِدُ

2. Ажваф феълларнинг истак майли қуйидагича тусланади:

أَجَابَ → يَنْجَابُ – феъли

أَتَبَعَ → يَتَّبَعُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَنْجَابُ	يَنْجَابَا	يَنْجَابُوا	يَتَّبَعُ	يَتَّبَعَا	يَتَّبَعُوا
	MH	تَنْجَابُ	تَنْجَابَا	يَنْجَبْنَ	تَتَّبَعُ	تَتَّبَعَا	يَتَّبَعْنَ
II	M3	تَنْجَابُ	تَنْجَابَا	تَنْجَابُوا	تَتَّبَعُ	تَتَّبَعَا	تَتَّبَعُوا
	MH	تَنْجَابِي	تَنْجَابَا	تَنْجَبْنَ	تَتَّبَعِي	تَتَّبَعَا	تَتَّبَعْنَ
I	M3	أَجَابَ		تَنْجَابُ	أَتَبَعَ		تَتَّبَعُ
	MH						

2. Нокис феълларнинг истак майли I боб **يَكِي** – **بَكِي** феълнинг истак майли каби тусланади. Масалан:

أَسْرَى → يَسْرِي – феъли

أَنَقَضَى → يَنْقِضِي – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَسْرِي	يَسْرِيَا	يَسْرُوا	يَنْقِضِي	يَنْقِضِيَا	يَنْقِضُوا
	MH	تَسْرِي	تَسْرِيَا	يَسْرِين	تَنْقِضِي	تَنْقِضِيَا	يَنْقِضِين
II	M3	تَسْرِي	تَسْرِيَا	تَسْرُوا	تَنْقِضِي	تَنْقِضِيَا	تَنْقِضُوا
	MH	تَسْرِي	تَسْرِيَا	تَسْرِين	تَنْقِضِي	تَنْقِضِيَا	تَنْقِضِين
I	M3	أَسْرَى		تَسْرِي	أَنْقِضِي		تَنْقِضِي
	MH						

Амалий машғулот учун топшириқлар

475-машқ. Қуйидаги феълларни шарт майлида тусланг:

اُطْلَى - кетмоқ; اِسَابَ - оқмоқ; اَبَعَثَ - келиб чиқмоқ; اِطْلَى - муваффақиятли чиқмоқ; اِنْفَرَدَ - узлатга чекинмоқ; اِنْحَلَعَ - узилиб чиқмоқ; اِنْفَصَلَ - ажралмоқ; اِنْقَضَ - парчаланмоқ; اِنْقَضَى - ўтмоқ; اِنْكَسَرَ - синмоқ.

476-машқ. Қуйидаги феълларни буйруқ майлида тусланг:

اِنصَدَّ - уриб қайтарилмоқ; اِنْعَزَلَ - узлатга кетмоқ; اِنْفَتَحَ - очилмоқ; اِنصَرَفَ - жўнамоқ; اِنْعَقَدَ - чакирилмоқ; اِنْفَرَجَ - пар-чаланмоқ; اِنصَلَحَ - яхшиланмоқ; اِنْعَكَفَ - ёлғиз яшамоқ; اِنْفَرَشَ - тўшалмоқ; اِنصَابَ - адо бўлмоқ; اِنْعَادَ - қайтарилмоқ; اِنْقَضَ - парчаланмоқ.

477-машқ. Қуйидаги феълларни истақ майлида тусланг:

اِنقَسَمَ - бўлинмоқ; اِنقَضَى - ўтмоқ; اِنقَامَ - ўрнатилмоқ; اِنقَصَرَ - оққа бўялмоқ; اِنقَلَبَ - айланмоқ; اِنكْرَشَ - кувилмоқ; اِنكَسَرَ - синмоқ; اِنكشَفَ - кашф этилмоқ; اِنكَمَدَ - ғамгин бўлмоқ; اِنكشَحَ - тарқалиб кетмоқ; اِنكفَأَ - узоклашмоқ; اِنمَسَكَ - ушлаб олинмоқ.

478-ماشқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг,
VII боб феълларининг майлини аниқланг ва гапларни
ўзбекчага ўғиринг:

- 1) أنتم تعذبون شعبنا ولا يحق لنا أن نتعذب! انقلعوا ونحن نتدبر شؤوننا... انقلعوا!
- 2) الجماعة هنا أصبحوا أشد لؤما بعد يوم الأرض وما عادوا يتقون كثيرا حتى بعملاتهم الحقيقيين... دعك من هذه المسرحية يا معلم، لن تنطلي اللعبة عليهم... 3) انطلقت نبيلة عائدة إلى منزلها... أما أمير فقد ظل واقفا في مكانه ولم ينطلق باتجاه المطعم. 4) في الحقيقة لديه فكرة عما ينبغي أن يقدم عليه. 5) يجب علي أن أتركك... يجب علينا أن نفصل... من نحن حتى نتحدى كل هذه الرواسب والتراكمات البشعة؟ 6) سنخرج إلى ضاحية المدينة بعد أن تقضي الساعة. 7) يا بنتي العزيزة لماذا لم تنهاري علي تعاقبيني وتقبلين خدي؟ 8) كان من الضروري في الصباح الباكر المقبل أن يندفع والدها إلى سريرها ولكن لم يفعل هذا. 9) يا رب هل يرضيك هذا الظمأ والماء ينساب أمامي زلالا (من عمر الخيام) 10) تحمل الداء ولا تطلبن له الدواء وانفرد بالشقاء. 11) إن يذبل الورد وينقض عهد بستانه لا يعود الليل. 12) لماذا أظلمت صفحة مرآتك؟ هي أظلمت بالسبب التالي: قد علاها الصدأ ولم يفصل عنها. 13) كان لديه إناء ولكن لم يجد سبيلا إلى الماء فلما وجد الماء انكسر الإناء. 14) هذه المائدة دائمة ولن ينقطع ورودها إليكم. 15) مجلسنا رائع ونريد ألا ينقضي هذا المجلس ولا ينقض خوان الكرم. 16) أود بكل قلبي أن أندفع بجواد الهمة نحو النجوم. 17) هذا الكلام وذلك الصوت لم ينبعثا من فمك. 18) قال الأرنب: أين لي قدم لأسير وقد ضاعت يداي وقدماي ويريد قلبي أن ينخلع من جسمي؟ 19) كن مستقيما كالسهم وانطلق من القوس فكل سهم مستقيم ينطلق بلا شك من القوس. 20) العقلاء جميعا ينحنون لمن ينحني لهم. 21) تفرقوا أيها الواقفون بقرب هاتين الجيفتين وانصرفوا مسرعين. 22) توارى النور الضئيل وغمرت الظلمة الأودية قبل أن تنهمر الثلوج بغزارة. 23) لم يقبض الرعب على نفوس الفلاحين ولم تنزوا البهائم

بقرب المعالف. (24) أجاب خليل قائلا: النور الحقيقي ينبثق من داخل الإنسان. (25) إن عاد متضرعا متظاهرا بالتوبة لا تفتحوا له الأبواب، الأفعى إذا سجنت في القفص لن تقلب حمامة. (26) جف زيت السراج فشح نوره ببطء ثم انطفأ. (27) أريد أن أنقلب بحيرة هادئة وأريد أن تنعكس على وجهي أشعة القمر والنجوم. (28) متى تذب هذه الثلوج وتفتح الطرقات نذهب إلى الجبل. (29) أما اللبنانيون فيظلون صامتين وقلوبهم المغلفة بالتراب لن تنكسر وأموالهم لن ييكوا. (30) من قلب المرأة الحساس يجوز أن تنبثق سعادة البشر.

479-машиқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантини топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Ватандошлар; ишчи кучи; ўзаро кўз уруштириб олмоқ; оппоқ қорлар; иқтисодий вазият; университетимиз волейбол командаси; дуранг натижа; раққоса кизларнинг майин ҳаракатлари; оила аъзоларимиз билан; баҳор бошланиши билан; мевали дарахтлар; Тошкент - Ўш автомобиль йўли; ажабланиш назари билан; ислом пайдо бўлишидан олдин; ўзаро ҳамкорлик; бир оз вақт ўтгандан кейин; озгина сариеғ ёки пишлоқ билан яримта обинон; бир стакан шакарли қора чой; жуда миннатдорман; сокин тун; хонадоннинг чироғи; тантаналар зали; замонанинг энг илғор кишилари; хориж янгиликлари; чиройли арабий иборалар.

480-машиқ. VII боб феълларидан фойдаланиб қуйидаги гапларни арабчага ўгиринг:

1. Ариқларда тиниқ сувлар оқишини жуда-жуда истаймиз. 2. Нима учун, синғлим, Сиз узлатга чекинмоқчи бўласиз?! 3. Мана шу дастурхон устидаги нознеъматлар ҳеч қачон узилмасин. 4. Биз бир – биримиз-

дан ажралмасликка қарор қилдик. 5. Болалар, уйларингизга кетинглар, бу ерда ўйнаманглар, ота - онангиз билан кечки овқатни тановул қилинглар. 6. Ишқ нури, имон нури инсоннинг қалбидан чиқиб келиши керак. 7. Чакмоқ ва момақалди роқ ўтиб кетмай туриб, биз кўчага чикмаймиз. 8. Мана бу қимматбаҳо идиш. Унинг синишига йўл қўймаслигимиз керак. 9. Бу фикр ҳеч қачон сенинг миянгдан келиб чикмаган. 10. Маймун ҳеч қачон оҳуга айланиб қолмайди. 11. Оппоқ қорнинг ёғишини нафақат мактаб ўқувчилари, балки талабалар ҳам жуда хоҳлашади. 12. Талабалар, сизлар устозларингизга ҳар доим таъзимда бўлинглар. 13. Қачонки қорлар эриб, тоғ йўллари очилса, биз Шохимардонга борамиз ва у ерда турли хил гулларни терамиз. 14. Инсоннинг ҳақиқий саодати ҳеч қачон моддий бойликдан келиб чикмаган ва чикмайди ҳам. 15. Сизларнинг (мн.) бу йиғинингиз жуда ажойиб экан, шунинг учун унинг ҳеч қачон тугамаслигини истайман.

481-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганнг, сўз ва ибораларини ёдланг:

عند مدخل المترو

محمود: نحن متأخرون عن محاضرة الأستاذ المصري حول العلاقات الثقافية الثانية بين

البلدين. لذا يجوز لنا أن نركب المترو.

أنور: حسن جدا. ولكن كيف ندخل المترو؟

محمود: أترى حرف «M» فوق مدخل البناية المتواضعة أمامك؟

أنور: نعم، ما معنى هذه الحرف؟

محمود: هي رمز للمترو وتشير إلى مدخله.

أنور: طيب وكيف ندفع النقود وكيف نحصل على التذكرة؟

محمود: هذا شيء بسيط جدا. أولا نحن لا نحصل على التذاكر بل نحصل على الأنواط وهي عبارة عن قطعة بلاستيكية. نحن ندفع النقود للصراف ونأخذ منه الأنواط. وبعد ذلك نتوجه إلى المرر ونلقي أنواطنا عبر فتحة آلة الإشراف الأوتوماتيكي.

أنور: ماذا نعمل بعد كل ذلك؟

محمود: تسمح لنا هذه الآلة بالدخول ويفتح المرر وتنزل بالسلم الكهربائي إلى رصيف المحطة مباشرة.

أنور: هل هذا سلم كهربائي؟ والله هو مريح ورائع جدا.

محمود: نعم، هو مريح فعلا وهذه المحطة واحدة من أجمل محطات مترو طشقند.

482-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Фуод: Мен «Чилонзор» метро бекатига қандай борсам бўлади?

Карим: Озгина юргангингиздан кейин «Амир Темур хиёбони» метро бекатига етасиз. Мен ҳам «Чилонзор» бекатига боришим керак эди. Келинг, яхшиси, бирга кетамиз.

Фуод: Хўп бўлади, айтинг-чи, метро бекатлари ер остида жойлашганми?

Карим: Ҳа, Тошкент метросининг барча бекатлари ер остига қурилган. Мана бекатга яқинлашиб қолдик.

Фуод: «М» белгиси метро бекатини билдирадими?

Карим: Ҳа, худди шундай. Мана, бекатга етиб келдик.

Фуод: Аввал зинадан пастга тушамизми?

Карим: Ҳа, аввал пастга тушамиз ва у ерда кассирдан жетон оламиз.

Фуод: Жетонни нима қиламиз?

- Карим:** Уни автомат назоратчининг тирқишига ташлаймиз ва ундан сўнг бизга йўлак очилади.
- Фуод:** Йўлакдан ўтганимиздан кейин нима қиламиз?
- Карим:** Ундан кейин эскалаторга ўтамиз ва у бизни метро бекатига тушириб қўяди.
- Фуод:** Эскалатор жуда ажойиб экан.
- Карим:** Мана, бекатга етиб тушдик. Энди метро поезда келгунича мана бу ўриндикда ўтирамиз.
- Фуод:** Бекат чиндан ҳам жуда гўзал экан. Миллий нақшлар, оппоқ деворлар уни жуда безаб турибди. Манави қандиллар бўлса метро учун махсус ишланган бўлса керак, шундай эмасми?
- Карим:** Худди шундай. Ана, метро поезда якинлашиб келаяпти. Эҳтиёт бўлинг. Мана вагонга ҳам чиқиб олдик.
- Фуод:** Ҳа, вагон ҳам жуда чиройли экан. Нафақат чиройли, балки озода ҳам. Биз жуда тез кетаямиз, чамамда.
- Карим:** Ҳа, метро ер остида катта тезлик билан ҳаракат қилади. Ер устидаги ҳеч бир транспорт воситаси унга ета олмайди. Мана, «Чилонзор» бекатига ҳам етиб келдик.
- Фуод:** Шундайми? Раҳмат. Менга ҳамроҳ бўлганингиз учун Сизга ташаккур билдираман.
- Карим:** Арзимади. Саломат бўлинг.

483–*машқ.* «*Ҳамид Олимжон*» ва «*Мустақиллик майдони*» метро бекатлари ҳақида араб тилида ёзма баён тайёрланг.

§ 124. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ МАСДАРИ

VII боб солим феълининг масдари **أَفْعَالٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَقْلَبَ – ағдарилмоқ → أَقْلَابٌ – ағдалиш,

أَخْطَفَ – ўғирланмоқ → أَخْطَافٌ – ўғирланиш,

أَخْنَقَ – бўғилмоқ → أَخْنَاقٌ – бўғилиш.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг масдари. Масалан:

أَحْلَلَ – ечилмоқ → أَحْلَالٌ – ечилиш,

أَخْطَطَ – чизилмоқ → أَخْطَاطٌ – чизилиш.

II. Ҳамзали феълларнинг масдари солим феълларники кабидир. Масалан:

أَجَزَّ – тақсимланмоқ → أَجْزَاءٌ – тақсимланиш,

أَدْرَأَ – хужум қилмоқ → أَدْرَاءٌ – хужум қилиш.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг масдари солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَوْجَدَ – мавжуд бўлмоқ → أَوْجَادٌ – мавжуд бўлиш, мавжудлик.

2. Ажваф феъллардан масдар ҳосил бўлганида, иккинчи ўзак ундоши , бўлса ҳам, ى бўлса ҳам, ى товушига ўзгариб кетади. Масалан:

أَجَابَ – тарқалмоқ → أَجْوَابٌ → أَجِيَابٌ – тарқалиш,

أَبَاعَ – сотилмоқ → أَيْبَاعٌ – сотилиш.

3. Ноқис феълларнинг масдаридида учинчи ўзак ундош ўрнидаги ҳарфи иллат ҳамзага ўзгаради. Масалан:

أَسْرَى – четлатилмоқ → أَسْرَاءٌ – четлатилиш,

أَقْضَى – амалга ошмоқ → أَقْضَاءٌ – амалга ошиш.

§ 125. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ СИФАТДОШЛАРИ

Солим феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши مُتَفَعِّلٌ вазнида ҳосил бўлади:

أَجْزَرَ – сўйилмоқ → مُنْجِرَةٌ، مُنْجِرٌ – сўйилувчи,

أَسْحَبَ – чекинмоқ → مُنْجِبَةٌ، مُنْجِبٌ – чекинувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши مُتَفَعِّلٌ вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَجْزَرَ – сўйилмоқ → مُنْجِرَةٌ، مُنْجِرٌ .

أَسْحَبَ – чекинмоқ → مُنْجِبَةٌ، مُنْجِبٌ .

Эслатма. VII боб феълларининг маъноси ўзлик-мажхул нисбати маъноси каби бўлгани сабабли, унинг мажхул нисбат сифатдошлари сифатдош маъносида ишлатилмайди, лекин ўрин ва пайт номлари сифатида ишлатилиши мумкин.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши куйидагича ҳосил бўлади:

أَحْلَ – ечилмоқ → مُنْحَلَةٌ، مُنْحَلٌ – ечилган,

أَخْطَ – чизилмоқ → مُنْحَطَةٌ، مُنْحَطٌ – чизилган.

б) мажхул нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади: $\text{أَحْل} - \text{ечилмоқ} \rightarrow \text{مُنْحَلَّة}, \text{مُنْحَل}$,
 $\text{أَخْط} - \text{чизилмоқ} \rightarrow \text{مُنْخَطَّة}, \text{مُنْخَط}$.

II. Ҳамзали феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши қуйидаги шаклда бўлади:

$\text{أَجْرَأ} - \text{тақсимланмоқ} \rightarrow \text{مُنْجَرِيَّة}, \text{مُنْجَرِي}$ – тақсимланган,

$\text{أَنْدَرَأ} - \text{хужум қилмоқ} \rightarrow \text{مُنْدَرِيَّة}, \text{مُنْدَرِي}$ – хужум қилинган,

б) мажхул нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади:

$\text{أَجْرَأ} - \text{тақсимланмоқ} \rightarrow \text{مُنْجَرَأة}, \text{مُنْجَرَأ}$,

$\text{أَنْدَرَأ} - \text{хужум қилмоқ} \rightarrow \text{مُنْدَرَأة}, \text{مُنْدَرَأ}$.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

$\text{أَوْجَد} - \text{мавжуд бўлмоқ} \rightarrow \text{مُتَوَجِّدَة}, \text{مُتَوَجِّد}$ – мавжуд

бўлган,

б) мажхул нисбат сифатдоши:

$\text{أَوْجَد} - \text{мавжуд бўлмоқ} \rightarrow \text{مُتَوَجِّدَة}, \text{مُتَوَجِّد}$.

2. Ажваф феълларнинг аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари шаклан бир хил бўлади. Масалан:

$\text{أَنْجَب} - \text{тарқалмоқ} \rightarrow \text{مُنْجَابَة}, \text{مُنْجَاب}$ – тарқалувчи,

$\text{أَبَاع} - \text{сотилмоқ} \rightarrow \text{مُنْبَاعَة}, \text{مُنْبَاع}$ – сотилган.

3. Ноқис феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

$\text{أَسْرَى} - \text{четлатилмоқ} \rightarrow \text{مُنْسَرِي}$ (аниқ ҳолатда - الْمُنْسَرِي),

مُنْسَرِيَّة – четлатилган,

- أَقْضَى – амалга ошмоқ → مُنْقَضٍ (аниқ ҳолатда - الْمُنْقَضِي),
 مُنْقَضِيَةٌ – амалга ошувчи,
 б) мажҳул нисбат сифатдоши:
 أَسْرَى – четлатилмоқ → مُنْسَرَى (аниқ ҳолатда - الْمُنْسَرَى),
 مُنْسَرَأٌ – ,
 أَلْقَضَى – амалга ошмоқ → مُنْقَضَى (аниқ ҳолатда - الْمُنْقَضَى),
 مُنْقَضَاءٌ – .

Амалий машғулот учун топшириқлар

484–*машқ.* Қуйидаги феъллардан масдар ҳосил қилинг:

الْقَصَمَ – синмоқ; الدَّفَعَ – ташланмоқ; ائْفَرَدَ – узлатга чекинмоқ; ائْطَفَأَ – сўнмоқ; ائْسَابَ – окмоқ; ائْسَحَبَ – чекинмоқ; ائْطَغَ – таассурот қолдирмоқ; ائْطَلَقَ – жўнамоқ; ائْغَدَمَ – йўқ бўлмоқ; ائْصَرَفَ – жўнамоқ; ائْغَكْسَ – акс этмоқ.

485–*машқ.* Қуйидаги феъллардан аниқ нисбат сифатдоши ҳосил қилинг:

ائْغَمَسَ – энгашмоқ; ائْسَحَبَ – чекинмоқ; ائْذَهَشَ – тааж-жубланмоқ; ائْبَسَطَ – мамнун бўлмоқ; ائْخَفَضَ – пастламоқ; ائْكَبَ – мук тушмоқ; ائْغَلَبَ – ағдарилмоқ; ائْهَمَرَ – қуйилмоқ.

486–*машқ.* Қуйидаги масдарлардан феъл ҳосил қилинг:

ائْسَجَمَ – уйғунлашув; ائْهَمَارَ – оқиш; ائْصَابَ – тўкилиш; ائْطَلَقَ – жўнаш; ائْضَمَامَ – қўшилиш; ائْكَفَاءَ – узоқлашиш; ائْهِيَالَ –

ёгилиш; الْكِمَاشُ – тўпланиш; الْمَخَاءُ – йўколиш; الدَّلَاعُ – ловуллаш; الْخِفَاضُ – пастлашиш; الْبِيخَاعُ – ўз жонига қасд қилиш; الصِّرَافُ – жўнаш; الْفِتَاحُ – очилиш; الْحِدَارُ – келиб чиқиш; الْحِنَاءُ – эгилиш.

487–*машқ. Қуйидаги сифатдошлар қайси феълдан эканлигини аниқланг:*

مُنْحَلٌ – хал қилинган; مُنْسَابٌ – оқувчи; مُنْدَكٌ – вайрон бўлган; مُنْهَمِلٌ – шариллаб ёққан; مُنْسَاقٌ – қувилган; مُنْسَحِبٌ – чекинувчи; مُنْهَلِكٌ – ўзини хавф-хатарга қўювчи; مُنْحَبِسٌ – ҳибсга олинган; مُنْصَرِمٌ – ўтиб кетган.

488–*машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги VII боб феъли масдар ва сифатдошларини топинг ва маъноларига эътибор беринг:*

1) في الصباح أراد الشيخ الانصراف. 2) اندهش الرشيد للحماس والاندفاع في كلام الرجل العجوز. 3) كانت عقول الجهاز الآلية هذه تحس بأي شذوذ طفيف في انسياب الزيت في الأنابيب وتصححه. 4) أبصر إبراهيم الدبابات المدافعة قد برزت في الخط وبدأت في التقدم لمطاردة العدو المنسحب. 5) فتح أمير عينيه على وسعهما دفعة واحدة للحظات كان مندهشاً من حدة انتقاله المفاجئ من النوم إلى اليقظة. 6) أطلق أمير بصره عبر النافذة المنخفضة المطوقة بمحورة ريفية صغيرة. 7) اندفعت الأم في كشف مشاعرها وخافت أن يترك هذا الاندفاع أثراً سيئاً على ابنها. 8) وفجأة سمع أمير صوت انقصاص الأرجوحة المعدنية الحديثة المعدة للأطفال. 9) هم إبراهيم بالخروج إلى الدكان القريب وتوقف مندهشاً عند الباب. 10) يقطع أمير البصل بالسكين بمحذر شديد من انعدام الخبرة. 11) طلاسم كثيرة تعج في دخليته خلية نحل كبيرة وهي تنطن وتنطن بلا

انقطاع: 12) تقربت منه قليلا وردت وهي تصوب نظرها إلى السيدة العجوز المغمسة
 في جريدتها. 13) هو لا يريد أن يخلق لديها الانطباع الرديء. 14) في الزاوية البعيدة
 كانت أختي منكب على بعض المراجع لاستكمال دراستها. 15) لحظة الحياة الأخيرة توشك
 على الانطفاء في لحظة الموت الأولى. 16) إذا رمينا بسهم فليس اندفاع السهم منا، فمن
 القوس. 17) توجه بوجهك إلى الخائط واجلس منفردا وفكر فيما مضى. 18) وهكذا
 قال الوزير لكل أمير على انفراد. 19) لقد كنا منبسطين وكنا جميعا جوهرًا واحدًا ولم تكن
 لنا في تلك الناحية رؤوس ولا أقدام. 20) ليس غضب هذا كغضب من طالع المريخ وهو
 منقلب السلوك وطبعه يكون حينًا غالبًا وحينًا آخر مغلوبًا. 21) من قمم الجبال تمضي
 السيول المتدفقة ومن أجسامنا تمضي الذكريات الممزوجة بالعشق. 22) أينما وجد الماء
 الجاري وجدت الخضرة وحيثما وجد الدمع المنهمر وجدت الرحمة. 23) إذا شاء صار
 الغم سرورًا وأصبح القيد في القدمين حرية وانطلاقًا. 24) النور الخارجي يجيء من
 الشمس وأما النور الباطني فهو من انعكاس الأنوار الأخرى. 25) أيها الأسد المنفرد في
 قرارة هذا البئر، نفسك الشبيهة بالأرنب قد أراقت دمك وشربته.

489—*ماشқ. VII боб феъли масдари ва сифатдош-*
ларидаи фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Мен бу азиз меҳмонларда шахримиздан жуда
 ажойиб таассуротлар қолишини истайман. 2. Имтиҳон
 олдидан барча талабаларни китобларга мук тушган
 ҳолда кўри-шимиз мумкин. 3. Қаерда оқиб турган қонни
 кўрсангиз, билингки, у ерда уруш бўлиб ўтган. 4. Хўжа
 Аҳмад Яссавий умрининг сўнгги йилларини узлатда
 ўтказган. 5. Тоғдан шовуллаб тушаётган сув дунёда энг
 ширин ва энг тоза сувдир. 6. Гурӯҳ раҳбари ҳар бир
 талаба билан алоҳида суҳбат олиб бориши ва уни гурӯҳ
 журналида қайд қилиб бориши керак. 7. Тажрибанинг
 йўқлигидан биз дастлабки йилларда таржима қилишда

кўп қийинчиликлар кўрганмиз. 8. Трубалардан сув оқиб турмаслиги лозим. 9. Орқага чекинаётган пиёдалар ҳеч нарсага қарамай қочишда давом этардилар. 10. Ўғлим менинг бу саволимдан ҳайратланиб қараб қолди. 11. Йиллик таътилимни томорқа билан ўралган пастқам уйларда ўтказишни ният қиламан. 12. Биз талабалик йилларида кун бўйи китобларга мук тушган ҳолда ўтирар эдик. 13. Сиз (мн.) ёлғиз яшаманг, узлатга чекиниш сизни қийнайди. 14. Ўша кезларда биз яшаган умримиздан мамнун эдик. 15. Камондан отилган ўк осмонга кетди ва учаётган қушни уриб туширди.

ЎН САККИЗИНЧИ МАТН

في المخزن العام المركزي

غدا أحد من أكبر الأعياد في أسرتنا وهو يوم ميلاد أختي الصغيرة. عندما رجعت من الجامعة تقربت والديّ مني وقالت بصوت منخفض:
 - ماذا تهدي لأختك بمناسبة يوم ميلادها غدا؟
 فأجبت قائلاً:

- كما سمعت من صديقاً ما هي تريد أن تكون لديها آلة التصوير.

- إذا نذهب بعد الغداء معاً إلى المخزن العام المركزي المنفتح مؤخراً في الحي المجاور
 ونأخذ إحدى من آلات التصوير.

تغدينا أنا ووالديّ مسرعين وتوجهنا إلى هذا المخزن المركزي. هذا المخزن العام عبارة
 عن عدة أقسام كقسم الملابس الجاهزة وقسم الأحذية وقسم الآلات الموسيقية وقسم
 أدوات الكتابة وقسم الروائح والعمور وإلخ.

صعدنا أنا ووالديّ بالسلم الكهربائي إلى الطابق الأعلى ووجدنا بين الأقسام المختلفة
 قسم آلات التصوير. دخلنا القسم ورأينا فيه أنواعاً مختلفة وأشكالاً متعددة من الآلات.

أرتنا البائعة عددا منها ولكن لم نعرف أي منها يعجب أختي فدعت والدي اختصاصي القسم وطلبت منه أن يساعد في اختيار الآلات وأخيرا بمساعدة الاختصاصي وجدنا ما يناسب أختي من تلك الآلات. ثم دفعنا سعرها وأخذناها في الخروج.

بعد أن خرجنا من القسم قالت لي والدي:

- يا ابني، هيا نأخذ لك قفازا.

فقبلت هذا الاقتراح بسرور وتوجهنا نحو قسم الخردوات. كان هذا القسم أسفل من ذلك القسم بطابق واحد. فنزلنا إلى هذا الطابق ووجدنا قسم الخردوات، يا لها من قفازات. قد رأينا هناك عددا كبيرا منها وبعد تفحص طويل أخذنا قفازا من الجلد البني اللون مبطنا بالفرو.

ثم مررنا أيضا بقسم القراطيس وأخذنا هناك بضعة دفاتر وعدة أقلام وبطاقة بريد جميلة ملونة لنهني أختي الصغيرة بيوم ميلادها وخرجنا من المخزن المركزي مسوطين فرحين.

(Э. Талабовнинг «Учебное пособие по разговорной практике арабского языка» китобидан айрим ўзгартишлар билан).

490-ماشқ. Ўн саккизинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини кўйинг ва ўзбек тилига ўғиринг.

491-ماشқ. Ўн саккизинчи матн асосида куйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) أي عيد من الأعياد غدا في الأسرة؟ (2) ماذا قالت الوالدة لابنها بعد رجوعه من الجامعة؟ (3) ما هو جواب الابن لسؤال والدته؟ (4) إلى أين ذهب بعد الغداء؟ (5) أين يقع المخزن المركزي؟ (6) أية أقسام توجد في هذا المخزن الكبير؟ (7) في أي طابق يقع قسم آلات التصوير؟ (8) ماذا أرهما البائعة؟ (9) من أوصاهما بشراء آلة التصوير هذه؟ (10) إلى أي قسم من الأقسام توجهها بعد شراء آلة التصوير؟ (11) ماذا قالت الوالدة

12) في أي طابق كان قسم الخردوات؟ (13) أي لون من القفازات أخذنا؟

14) ماذا أخذنا غير آلة التصوير والقفاز؟ (15) هل هما كانا مبسوطين؟

492—ماشқ. Ўн саккизинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

493—ماشқ. Ўн саккизинчи матндан масдар ва сифатдошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

494—ماشқ. Ўн саккизинчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

495—ماشқ. Шаҳрингиздаги энг катта магазин ҳақида араб тилида баён ёзинг.

496—ماشқ. Волидангизнинг туғилган кунлари ҳақида араб тилида ҳикоя тайёрланг.

497—ماشқ. Куйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

أطلق بصرا، على طول الخط، عيشة راضية، يوم الأرض، من شدة الألم، متحف
الفنون الإسلامية، ابتسامة ترحيب، منذ ستين، السنة الذهب، سيارة أجرة، مجرد دموع
غزيرة، في الصباح الباكر المقبل، جواد المهمة، بحيرة هادئة، أشعة القمر، قلب المرأة
الحساس، بناية متواضعة، السلم الكهربائي، رصيف المخطأ، أجمل محطات مترو طاشقند،
انسياب الزيت، مطاردة العدو المنسحب، حاكورة ريفية صغيرة، في الزاوية البعيدة، من
قمم الجبال، يوم ميلاد أختي، بصوت منخفض، آلة التصوير، المخزن العام المركزي،
الحي المجاور، قسم الملابس الجاهزة، بعد تفحص طويل.

ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

VIII ابتاع сотиб олмоқ, харид қилмоқ VIII ابتداء бошланмоқ VIII ابتداء бошланғич VIII اتبسم табассум қилмоқ VIII ابتل хўл бўлмоқ, ивимоқ VIII انجاة йўланмоқ, йўл олмоқ VIII اتخذ бирлашмоқ VIII اتخذ (мас. қарор) қабул қилмоқ, (мас. чора) кўрмоқ VIII اتسع ифлос бўлмоқ, ифлосланмоқ VIII اتصل боғлиқ бўлмоқ, боғланмоқ VIII اتضح ойдинлашмоқ, равшан бўлмоқ VIII اتكا суянмоқ, энгашмоқ VIII اتجاج ўраб олмоқ, домига тортмоқ VIII اتجج қаршилиқ қилмоқ, эътироз билдирмоқ VIII اتحفظ сақланмоқ	VIII اتحقر нафратланмоқ VIII اتحل босиб олмоқ, эгаллаб олмоқ VIII احتمل бардош бермоқ; кўтармоқ; эҳтимоли бор бўлмоқ VIII اتحوى ўз ичига олмоқ VIII اتخار танламоқ, танлаб олмоқ VIII اتختبا яширинмоқ VIII اتخص (бирор нарсага) алоқадор бўлмоқ, махсус бўлмоқ (بـ) VIII اتخلف турли хил бўлмоқ VIII ادعى даъво қилмоқ VIII ادباء кут. адиб VIII ارتجاج дам олмоқ, ҳордик чиқармоқ VIII ارتداد зиёрат қилмоқ, бормоқ, бориб кўрмоқ VIII ارتبط боғлиқ бўлмоқ VIII ارتجى бўшашмоқ, шалпаймоқ

VIII ارتعش титрамоқ, қалти-
рамоқ
VIII ارتعى ўтламоқ, ўтлаб
юрмоқ
VIII ارتقى кўтарилмоқ
VIII أرملة бева аёл
VIII ازداد кўпаймоқ, ошмоқ
VIII ازدحم тикин бўлмоқ,
тикилинч бўлмоқ
VIII ازدرى нафратланмоқ;
масхараламоқ
VIII ازدهر гуллаб-яшнамоқ
VIII استلم олмоқ, қабул
килиб олмоқ
VIII استمع эшитмоқ, кулоқ
солмоқ (إلى)
VIII استوى тенг бўлмоқ, тенг-
лашмоқ
VIII اشتاق соғинмоқ
VIII اشترك қатнашмоқ, ишти-
рок этмоқ
VIII اشترى сотиб олмоқ,
харид қилмоқ
VIII اشغل шуғулланмоқ,
ишламоқ

IV اشفق шафқат қилмоқ,
рахм қилмоқ
VIII اصطاد қўлга туширмоқ,
тутиб олмоқ
VIII اصطبر сабр қилмоқ,
чидамоқ
VIII اصطف сафланмоқ
VIII اصطفى танламоқ, сара-
ламоқ
VIII اصطنع ўзини нимадир
қилаётган қилиб кўрсат-
моқ
VIII اصطنع الصفير кушга ўхша-
тиб хуштак чалмоқ
VIII اصطر мажбур бўлмоқ
VIII اصطرم алангаланмоқ
VIII اضطهد таъқиб қилмоқ
VIII اطلع танишиб чиқмоқ,
хабардор бўлмоқ
VIII اغتبر ҳисобланмоқ
VIII اغتم ғам емоқ, ташвиш-
ланмоқ
VIII افتح очилмоқ
VIII افتخر фахрланмоқ
VIII اقترب яқинлашмоқ (من)

VIII أَفْتَرَسَ ғажиб ташламоқ
VIII أَفْتَنَعَ қаноатланмоқ
VIII أَكْشَفَ билиб қолмоқ,
сезиб қолмоқ
VIII أَكْفَى кифояланмоқ
VIII أَلْفَعُ ножам бўлмоқ,
хавотирланмоқ
VIII أَلْتَحَقَّ кирмоқ, қабул
қилинмоқ (мас. мактабга)
VIII أَلْتَفَّ сиқиб боғламоқ,
ўрамоқ
VIII أَلْتَفَّتَ ўгирилмоқ, бурил-
моқ
VIII أَلْتَقَى учратмоқ, топмоқ
VIII أَمْتَارَ устун бўлмоқ,
юқори бўлмоқ, ажралиб
турмоқ
VIII أَمْتَدَّ чўзилмоқ
VIII أَمْتَقَعَ оқармоқ, бўзармоқ
VIII أَمْتَلَأُ тўлмоқ, тўлиб кет-
моқ; тўймоқ
VIII أَمْتَطَرَ кутмоқ
VIII أَمْتَقَى танламоқ,
сараламоқ
VIII أَمْتَهَى тугатмоқ; етиб кел-
моқ

IV أَمَجَزَ амалга оширмоқ
IV أَمَضَجَ пиширмоқ,
пишитмоқ
VIII أَمْتَدَى йўл топиб олмоқ
VIII أَمْتَزَّ силкинмоқ
VIII أَمْتَمَّ қизиқмоқ, қизиқиб
карамоқ
VI أَوَغَلَ ич-ичига кириб
кетмоқ
III يَبَارِكُ اللهُ فِيكَ: بَارَكَ Оллоҳ
Сизга эзгуликни аямасин!
(«Муборак бўлсин!»
сўзининг жавоби)
باريسُ Париж
III بَاشَرَ амалга оширмоқ
بَخُورٌ хушбўй тутатқи
بَدِيعٌ ажойиб, аъло даража-
даги
بُرُودَةٌ совуқлик, совуқ ҳаво
تَقَدَّمَ ривожланиш, тараққиёт
تَلَوٌ орқасидан, орқадан
VI تَوَاصَلَ давом этмоқ
جَاحِظٌ кўзи шилпик, шилпик
кўзли
III جَالَسَ бирга ўтирмоқ

جامِح كучли (истак)

جامِعَة تَرْبِيَة педагогика универ-
ситети

II جَرَب سинаб кўрмоқ, кийиб
кўрмоқ

جِهَة томон, тараф

حَيَالَة кўп. حَيَال تузок, қопқон

II حَدَق тикилиб қармоқ

حَرِيص очкўз, тўймас

حَسْبِكَ сенинг учун кифоя

حَظ бахт, омад

حَلْزُونِي айланма, спиралсимон

I حَلَم (u) حَلَم орзу қилмоқ

حَلِي кўп. حَلِي тақинчок

حَمَار кўп. حَمِير эшак

حَنَان меҳр

II حَوْل бурмоқ, ўгирмоқ

حَيْث қайсики,...

حَيْلَة кўп. حَيْل хийла

حَانُ الْخَلِيلِي Хон ал-Халилий

(Қоҳирадаги маҳалла номи)

حُطَة режа, лойиҳа

I حَلَق (y) حَلَق яратмоқ

حَلْوَة хилват

دَعَة мулойимлик

ذَقِين синчковлик билан бажа-
рилган

ذَمِيَة кўғирчок

ذَقِين ияк, жағ

رَأْسِيَا кўндалангига

رَبَاطُ الْعُنُق галстук

رَدْهَة зал, фойэ

رُشْدِي Рушдий

زَمْهَرِير қаттиқ совуқ

زَهْر гул

زَوْج жуфт

I سَد (u) سَد тўсмоқ

سَد (эхтиёжни) қондириш

I سَقَى (u) سَقَى сув бермоқ,
суғормоқ

شَاهِق баланд

II شَكَل ташкил этмоқ

I شَن (y) شَن олиб бормоқ,
бажармоқ

I شَن الْعَرَب уруш қилмоқ

شَنْطَة кўп. شَنْط сумка, халта

شَهَادَة шаҳодатнома, ҳужжат

شِيك чек

صَالَةً зал

الْوَزْدِ Сизга атиргулдек
тонг тилайман (эрталабки
салом турларидан бири)

صَفِيرٌ хуштак

I صَفَطَ (a) босмоқ, эзмок

I ضَمَّ (y) ўз ичига олмок

طَائِيَةٌ сузиб юрадиган нарса

طَاهِرٌ пок, покиза

II طَبِقَ кўл билан ёпмок

طَبِقٌ мувофиклик

... طَبِقًا لـ... га мувофик

غَامِرٌ гуллаб-яшнаган

III غَايِنَ кўздан кечирмок

عَبْنَا бекорга, фойдасиз, хайф

I عَقَدَ (u) عَقْدَ (мас. шартнома)

тузмок

عَلَامَةٌ баҳо, балл (мактабда)

عَلْبَةٌ кўп. عَلْبٌ кути, коробка

غَائِرٌ чукур

غُرٌ тажрибасиз, ғўр

I غَرِقَ (a) غَرِقَ чўкмок, ғарк

бўлмок

غَمَازَةٌ янокдаги кулдиргич

فَاتِحٌ оч, очик (ранг)

فَارِعٌ сарвқомат, келишган

فِدَائِيٌّ партизан

فَسِيحٌ кенг, катта

فَوَارَةٌ фонтан

فَوْضَى тўс-тўполон, анархия

فَارِسٌ кучли, ашаддий

I قَاسَ (u) قِيَاسٌ ўлчамок

قَشْعَرِيَّةٌ титрок, қалтираш

قَطْعُ الْأَثَانِТ мебель синиқлари

قَلْبُ الْمَدِينَةِ шаҳар маркази

I قَلَقَ (a) قَلَقٌ ташвишланмок

II قَوَى куч бахш этмок,

кучайтирмак

I كَتَمَ (y) كَتَمَ яширмак,

беркитмок

كُحْلٌ сурма

كُرَّاسَةٌ дафтар

رَسْمٌ كُرَّاسَةٌ расм дафтар

كَفٌّ кафт

كَمِيَّةٌ микдор

كُوخٌ кўп. أَكُوخٌ кулба

كُونٌ борлик, дунё

لَيْلَى Лайло

مَبْرُوكٌ ёки مَبْرُوكٌ муборак

бўлсин! (кийим-кечак)

مَخْطُوطَةٌ кўлёзма

مَرْعى кўп. مَرَاعٍ яйлов

مُسْتَشْرِقٌ шарқшунос

مُسْتَعِدٌّ тайёр турган, hozир

турган

مُسْتَوَى даража

مُسْتَدٌ ўриндиқ, кресло

المُصْطَفَى танлаб олинган, сара

(пайгамбаримиз С.А.В.

номларидан бири)

مَطْبُوعٌ нашр қилинган

مَطَرٌ кўп. اَمْطَارٌ ёмғир

مَظْهَرٌ кўп. مَظَاهِرٌ ҳодиса

مَعَ الْأَسْفِ афсуски...

مَعْرُوضٌ кўргазма

مَعْرُوقٌ озғин, озиб-тўзиб кетган

مُقْتَرِسٌ конхўр, ёввойи

مُقْتَصِلٌ кўнгилга ёқадиган

مَقَاسٌ размер

مُقَلَّةٌ кўз

مِنْ جِهَةٍ إِلَى أُخْرَى айрим жойлар-

да

مِنْ حُسْنِ الْحِطِّ яхшиямки,...

مُنْدِيلٌ рўмолча

مُؤْتَمَرٌ конференция

مُؤَسَّسَةٌ ташкилот

مَوْقِدٌ ўчоқ

مَوْهُوبٌ талантли

مَيْدَانُ الْأَزْهَرِ Ал-Азҳар майдони

(Қоҳирада)

III نَاسِبٌ муносиб бўлмоқ,

рост келмоқ

I نَبَسٌ (a) نَبَسٌ бирор нарса демок

نِهَائِيٌّ сўнгги, охирги

هَاجِحٌ ғазаб

هَجْرٌ ҳажр, ҳижрон

هُوِيَّةٌ шахс, шахсият

§ 126. VIII БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг VIII боби биринчи ўзак ундошдан сўнг **تَ** қўшимчасини қўшиш билан ҳосил бўлади. Ўтган замонда унинг вазни **أَفْعَلٌ** бўлиб, феъл

олдидаги алиф васлани ҳамзадир. Бу феъл шахс-сонда куйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَفْعَلْ	أَفْعَلَا	أَفْعَلُوا
	МН	أَفْعَلْتِ	أَفْعَلْتَا	أَفْعَلْنَ
II	МЗ	أَفْعَلْتِ	أَفْعَلْتُمَا	أَفْعَلْتُمْ
	МН	أَفْعَلْتِ	أَفْعَلْتُمَا	أَفْعَلْتُمْ
I	МЗ МН	أَفْعَلْتُ		أَفْعَلْنَا

Масалан:

أَفْسَمَ → أَفْسَمَ – ўзаро бўлиб олмок феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَفْسَمَ	أَفْسَمَا	أَفْسَمُوا
	МН	أَفْسَمْتِ	أَفْسَمْتَا	أَفْسَمْنَ
II	МЗ	أَفْسَمْتِ	أَفْسَمْتُمَا	أَفْسَمْتُمْ
	МН	أَفْسَمْتِ	أَفْسَمْتُمَا	أَفْسَمْتُمْ
I	МЗ МН	أَفْسَمْتُ		أَفْسَمْنَا

أَفْسَمْنَا الرُّبْحَ كَامِلًا – Фойдани тўлалигича ўзаро бўлиб олдик.

Солим феълларнинг ўтган замон мажхул нисбати أَفْعَلُ вазнида бўлиб, унинг шахс-сон кўшимчалари аниқ нисбат кўшимчалари билан бир хилдир. Масалан:

عَرَّضَ الْأَرْضَ بَيْنَ الدُّوَلِ – Ер давлатлар ўртасида бўлиб олинди.

VIII боб солим феълларининг ҳозирги-келаси замони вази **يَفْعَلُ** дир. У шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَفْعَلُ	يَفْعَلَانِ	يَفْعَلُونَ
	MH	تَفْعَلُ	تَفْعَلَانِ	يَفْعَلْنَ
II	M3	تَفْعَلُ	تَفْعَلَانِ	تَفْعَلُونَ
	MH	تَفْعَلِينَ	تَفْعَلَانِ	تَفْعَلْنَ
I	M3 MH	أَفْعَلُ		نَفْعَلُ

Масалан:

شَغَلَ → اشْتَغَلَ – қуйманмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَشْتَغَلُ	يَشْتَغَلَانِ	يَشْتَغَلُونَ
	MH	تَشْتَغَلُ	تَشْتَغَلَانِ	يَشْتَغَلْنَ
II	M3	تَشْتَغَلُ	تَشْتَغَلَانِ	تَشْتَغَلُونَ
	MH	تَشْتَغَلِينَ	تَشْتَغَلَانِ	تَشْتَغَلْنَ
I	M3 MH	أَشْتَغَلُ		نَشْتَغَلُ

كُلَّ يَوْمٍ يَشْتَغَلُ صَدِيقِي فِي بَسْتَانِهِ – Дўстим ҳар куни боғида қуйманди.

VIII боб солим феъли ҳозирги-келаси замонининг мажхул нисбати **يُفْتَعَلُ** вазнида бўлиб, унинг шахс-сон қўшимчалари аниқ нисбат феъли билан бир хилдир.

VIII боб феълини ҳосил қилишда қуйидагиларни эътиборга олиш зарур:

1. Агар биринчи ўзак ундош **ص، ض، ط** товушларидан иборат бўлса, VIII бобни ҳосил қилувчи **ـ** қўшимчаси ассимиляцияга учрайди ва **ـط** га ўзгаради. Масалан:

صَنَعَ → **أَصْطَنَعَ** – ўзи учун ишлаб чиқармоқ,

صَلَعَ → **أَصْطَلَعَ** – кучли бўлмоқ,

طَلَعَ → **أَطْلَعَ** – танишиб чиқмоқ.

2. Агар биринчи ўзак ундош **ذ، د، ط** товушларидан иборат бўлса, мазкур **ـ** товуши тўлалигича шу товушларга ўзгаради:

ذَكَرَ → **أَذْكَرَ** → **أَذْكَرَ** – эсламоқ,

ظَلَمَ → **أَظْلَمَ** → **أَظْلَمَ** – зулмланмоқ,

دَغَمَ → **أَدَغَمَ** → **أَدَغَمَ** – қўшилмоқ.

3. Агар биринчи ўзак ундош **ز** товушидан иборат бўлса, мазкур **ـ** товуши жузъий ассимиляцияга учрайди ва у **ذ** товушига ўзгаради. Масалан:

زَهَرَ → **أَزْهَرَ** → **أَزْهَرَ** – гуллаб яшнамоқ,

زَرَعَ → اَزْرَعُ → اَزْدَرَعُ – етиштирмақ (хосилни).

VIII боб феъли куйидаги маъноларга эга:

1. I боб феълининг ўзлик-мажхул нисбатини билдиради. Бунда I бобдаги ўтимли феъл ўтимсизга айланади. Масалан:

رَفَعَ - кўтармоқ → اَرْفَعُ – кўтарилмоқ,

شَغَلَ - банд қилмоқ → اَشْتِغَلُ – шуғулланмоқ.

2. I бобдаги иш-ҳаракатни гапирувчи шахс ўзи учун, ўз манфаатини кўзлаб бажарганини билдиради. Масалан:

قَسَمَ - бўлмоқ → اَقْسَمُ – ўзи учун бўлмоқ,

قَطَعَ - кесмоқ → اَقْتَطَعُ – ўзи учун кесмоқ.

3. Баъзан I ёки VI боб феъли ифодалаган иш-ҳаракат билан бир хил маънони ифодалаши ҳам мумкин. Масалан:

اَخْتَصَمَ = تَخَاصَمَ – ўзаро жанжаллашмоқ,

اَخْتَلَعَ = خَلَعَ – ечмоқ (кийимни).

4. Айрим VIII боб феълларининг маъно тараққиёти жуда мураккаб бўлиб, бошқа боблар маъносига қиёслаш йўли билан аниқлаб бўлмайди. Буни фақат луғат ёрдамида аниқлаш мумкин. Масалан:

حَرَمَ – маҳрум қилмоқ → اَحْتَرَمَ – ҳурмат қилмоқ,

عَبَّرَ – шарҳламоқ → اَعْتَبَرَ – эътиборга олмоқ.

§ 127. VIII БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ЎТГАН ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ўтган замонида қуйидаги ўзгариш содир бўлади. Масалан:

حَزَّ - أَحْتَزُّ - حَزَّوْا

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَحْتَزُّ	أَحْتَزَّا	أَحْتَزُّوْا
	МН	أَحْتَزْنَا	أَحْتَزْتُمَا	أَحْتَزْنَا
II	МЗ	أَحْتَزَّزْتُ	أَحْتَزَّزْتُمَا	أَحْتَزَّزْتُمْ
	МН	أَحْتَزَّزْتُ	أَحْتَزَّزْتُمَا	أَحْتَزَّزْتُمْ
I	МЗ МН	أَحْتَزَّزْتُ		أَحْتَزَّزْنَا

Бу феълнинг мажхул нисбати қуйидагича тусланади:

أَحْتَزُّ → أَحْتَزُّوْا

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَحْتَزُّ	أَحْتَزَّا	أَحْتَزُّوْا
	МН	أَحْتَزْنَا	أَحْتَزْتُمَا	أَحْتَزْنَا
II	МЗ	أَحْتَزَّزْتُ	أَحْتَزَّزْتُمَا	أَحْتَزَّزْتُمْ
	МН	أَحْتَزَّزْتُ	أَحْتَزَّزْتُمَا	أَحْتَزَّزْتُمْ
I	МЗ МН	أَحْتَزَّزْتُ		أَحْتَزَّزْنَا

II. Ҳамза товуши биринчи ўзак ундош ўрнида келганида, айрим феълларда ҳамза тўла ассимиляцияга учрайди ва унинг ҳисобига **أَخَذَ** товуши иккиланади. Масалан:

أَخَذَ → أَخَذَ - қабул қилмоқ (қарор) феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَخَذَ	أَخَذَا	أَخَذُوا
	МН	أَخَذَتْ	أَخَذَتَا	أَخَذْنَ
II	МЗ	أَخَذْتَ	أَخَذْتُمَا	أَخَذْتُمْ
	МН	أَخَذْتِ	أَخَذْتُمَا	أَخَذْتُنَّ
I	МЗ	أَخَذْتُ		أَخَذْنَا
	МН			

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам шу ўзгариш содир бўлади:

أَخَذَ → أَخَذَ . Шахс-сонда тусланиши аниқ нисбатдан фарқ қилмайди.

Биринчи ўзак ундош ўрнида келган ҳамза айрим феълларда ассимиляцияга учрамайди. Масалан:

أَمَرَ → أَمَرَ - маслаҳатлашмоқ.

Эслатма. Баъзан бу тоифадаги феъллар «'и'» → «'ū» товуш ўзгариши қондасига биноан **أَمَرَ** феъли → **أَيْتَلَفَ** шаклида бўлиши мумкин.

Бу феълнинг мажхул нисбати қуйидаги шаклда бўлади: **أَمَرَ = أَيْتَلَفَ → أَمَرَ = أَمَرَ** . Шахс-сон қўшимчалари юқоридаги феълларники билан бир хилдир.

Иккинчи ёки учинчи ўзак ундоши ҳамзадан иборат бўлган феълларда фақат ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади:

فَاد → أَفَادَ – кўзгамоқ феъли

لَجَأَ → أَلَجَأَ – яширинмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَفَادَ	أَفَادَا	أَفَادُوا	أَلَجَأَ	أَلَجَأَا	أَلَجَأُوا
	МН	أَفَادَتْ	أَفَادَاتَا	أَفَادَتُنْ	أَلَجَأَتْ	أَلَجَأَاتَا	أَلَجَأَتُنْ
II	МЗ	أَفَادَتْ	أَفَادَتُمَا	أَفَادْتُمْ	أَلَجَأَتْ	أَلَجَأَتُمَا	أَلَجَأْتُمْ
	МН	أَفَادَتْ	أَفَادَتُمَا	أَفَادْتُمْ	أَلَجَأَتْ	أَلَجَأَتُمَا	أَلَجَأْتُمْ
I	МЗ	أَفَادَتْ		أَفَادَتَا	أَلَجَأَتْ		أَلَجَأَاتَا
	МН						

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади. Шахсон кўшимчалари эса ўзгармайди: أَفَادَ → أَفَادَ , أَلَجَأَ → أَلَجَأَ.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларда биринчи ўзак ундош ўрнида келган , ҳарфи тўла ассимиляцияга учрайди ва иккилантириб талаффуз қилинади. Масалан:

وَحَدَّ → أَوْحَدَّ → أَحَدَّ – бирлашмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَحَدَّ	أَحَدَا	أَحَدُوا
	МН	أَحَدَتْ	أَحَدَاتَا	أَحَدَتُنْ
II	МЗ	أَحَدَتْ	أَحَدَتُمَا	أَحَدْتُمْ
	МН	أَحَدَتْ	أَحَدَتُمَا	أَحَدْتُمْ
I	МЗ	أَحَدَتْ		أَحَدَاتَا
	МН			

Бу феъл мажхул нисбатда куйидаги шаклда бўлади:
 اتَّخَذَ → اتَّخَذَ . Шахс-сон қўшимчалари эса ўзгармайди.

Биринчи ўзак ундоши ўрнида *ى* товуши келган феълларнинг VIII боби ҳозирги араб тилида деярли ишлатилмайди.

3. Ажваф феълларнинг айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқага ўзгаради. Масалан:

(روح) → أَرْتَاخ – дам олмоқ феъли

(ميز) → أَمْتَاز – ажралиб турмоқ

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَرْتَاخ	أَرْتَاخَا	أَرْتَاخُوا	أَمْتَاز	أَمْتَازَا	أَمْتَازُوا
	МН	أَرْتَاخَتْ	أَرْتَاخَا	أَرْتَاخُنْ	أَمْتَازَتْ	أَمْتَازَا	أَمْتَازُنْ
II	МЗ	أَرْتَاخَتْ	أَرْتَاخَمَا	أَرْتَاخْتُمْ	أَمْتَازَتْ	أَمْتَازَمَا	أَمْتَازْتُمْ
	МН	أَرْتَاخَتْ	أَرْتَاخَمَا	أَرْتَاخْتُنْ	أَمْتَازَتْ	أَمْتَازَمَا	أَمْتَازْتُنْ
I	МЗ МН	أَرْتَاخْتُ		أَرْتَاخْنَا	أَمْتَازْتُ		أَمْتَازْنَا

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам айрим шахсларда чўзиқ унли қисқага ўзгаради. Масалан:

أَرْتَاخ → أَرْتِيح – феъли

أَمْتَاز → أَمْتِيز – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَرْتِيح	أَرْتِيحَا	أَرْتِيحُوا	أَمْتِيز	أَمْتِيزَا	أَمْتِيزُوا
	МН	أَرْتِيحَتْ	أَرْتِيحَا	أَرْتِيحُنْ	أَمْتِيزَتْ	أَمْتِيزَا	أَمْتِيزُنْ
II	МЗ	أَرْتِيحَتْ	أَرْتِيحَمَا	أَرْتِيحْتُمْ	أَمْتِيزَتْ	أَمْتِيزَمَا	أَمْتِيزْتُمْ
	МН	أَرْتِيحَتْ	أَرْتِيحَمَا	أَرْتِيحْتُنْ	أَمْتِيزَتْ	أَمْتِيزَمَا	أَمْتِيزْتُنْ
I	МЗ МН	أَرْتِيحْتُ		أَرْتِيحْنَا	أَمْتِيزْتُ		أَمْتِيزْنَا

Айрим ажваф феълларда иккинчи ўзак ундош ўрнидаги , харфига харфи иллат сифатида қаралмайди ва бу феъл солим феъллар каби тусланади. Масалан:

(زوج) → ازدوج – жуфтлашмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	ازدوج	ازدوجا	ازدوجوا
	МН	ازدوجت	ازدوجتا	ازدوجن
II	МЗ	ازدوجت	ازدوجتما	ازدوجتم
	МН	ازدوجت	ازدوجتما	ازدوجتن
I	МЗ	ازدوجت		ازدوجنا
	МН			

Бу феълнинг мажхул нисбати солим феълларнинг мажхул нисбати билан бир хил тусланади: ازدوج → ازدوج .

4. Ноқис феълларнинг ўтган замонида I боб بكي феълидаги товуш ўзгариши содир бўлади. Масалан:

(خلو) → اخلی – узоклашмоқ

(ردى) → اردى – киймоқ

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اخلی	اخلیا	اخلوا	اردى	ارتدیا	ارتدوا
	МН	اختلفت	اختلفنا	اختلفین	ارتدت	ارتدتا	ارتدین
II	МЗ	اختلفت	اختلفتما	اختلفتم	ارتدیت	ارتدیتما	ارتدیتم
	МН	اختلفت	اختلفتما	اختلفتن	ارتدیت	ارتدیتما	ارتدیتن
I	МЗ	اختلفت		اختلفنا	ارتدیت		ارتدینا
	МН						

Бу феълларнинг мажхул нисбати I бобдаги لَقِيَ - феълнинг аниқ нисбати билан бир хил кўшимчаларда тугаганлиги сабабли, уларнинг тусланиши ҳам бир хил бўлади: آرئدى → آرئدى , آخلى → آخلى .

§ 128. VIII БОБ НОТУҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ҲОЗИРГИ-КЕЛАСИ ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ҳозирги-келаси замонида қуйидаги товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан: آخز → يفتعل – йаҳтазизу → йаҳтаззу:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَرُّ	يَحْتَرَّان	يَحْتَرُّونَ
	МН	يَحْتَرُّونَ	يَحْتَرُّونَ	يَحْتَرُّونَ
II	МЗ	يَحْتَرُّونَ	يَحْتَرُّونَ	يَحْتَرُّونَ
	МН	يَحْتَرُّونَ	يَحْتَرُّونَ	يَحْتَرُّونَ
I	МЗ	أَحْتَرُّ		يَحْتَرُّ
	МН			

Бу феълларнинг мажхул нисбатида феъл олдидаги يَحْتَرُّ , آخز кўшимчаларининг ҳаракати даммага ўзгаради: يَحْتَرُّ → يَحْتَرُّ . Шахс-сон кўшимчалари ўзгаришсиз қолади.

II. Биринчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феълларнинг ўтган замони ҳам икки хил бўлади:

1. آخذ – типидagi феъллар. Буларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларникидан фарқ қилмайди:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	MЗ	يَتَّخِذُ	يَتَّخِذَانِ	يَتَّخِذُونَ
	MН	تَتَّخِذُ	تَتَّخِذَانِ	يَتَّخِذْنَ
II	MЗ	تَتَّخِذُ	تَتَّخِذَانِ	تَتَّخِذُونَ
	MН	تَتَّخِذِينَ	تَتَّخِذَانِ	تَتَّخِذْنَ
I	MЗ	أَتَّخِذُ		نَتَّخِذُ
	MН			

Бу феъл мажхул нисбатининг шахс-сон кўшимчалари аниқ нисбатникидан фарқ қилмайди: يَتَّخِذُ – يَتَّخِذُ .

2. يَأْتِمُرُ – أَتَمَّرُ типдаги феъллар. Булар ҳам hozirги-келаси замонда биринчи типдаги феъллар билан бир хил тусланади.

Иккинчи ёки учинчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феъллар солим феъллар каби тусланади. Бунда фақат ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлиши мумкин. Масалан:

يَفْتَنِدُ → أَفْتَدُ – феъли

يَلْتَجِي → أَلْتَجَى – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	MЗ	يَفْتَنِدُ	يَفْتَنِدَانِ	يَفْتَنِدُونَ	يَلْتَجِي	يَلْتَجِنَانِ	يَلْتَجُونَ
	MН	تَفْتَنِدُ	تَفْتَنِدَانِ	يَفْتَنِدْنَ	تَلْتَجِي	تَلْتَجِنَانِ	يَلْتَجِنْنَ
II	MЗ	تَفْتَنِدُ	تَفْتَنِدَانِ	تَفْتَنِدُونَ	تَلْتَجِي	تَلْتَجِنَانِ	تَلْتَجُونَ
	MН	تَفْتَنِدِينَ	تَفْتَنِدَانِ	تَفْتَنِدْنَ	تَلْتَجِينَ	تَلْتَجِنَانِ	تَلْتَجِنْنَ
I	MЗ	أَفْتَدُ		نَفْتَدُ	أَلْتَجِي		نَلْتَجِي
	MН						

Бу феълларнинг мажхул нисбатида шахс-сон қўшимчалари аниқ нисбатники билан бир хил бўлади:

يَفْتَنِدُ → يَفْتَنَادُ , يَلْتَجِي → يَلْتَجَا .

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг hozirги-келаси замонда ўтган замондаги ўзгаришлар содир бўлади. Шахс-сон қўшимчалари солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَّحِدُ → اتَّحَدُ :

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَّحِدُ	يَتَّحِدَانِ	يَتَّحِدُونَ
	МН	تَتَّحِدُ	تَتَّحِدَانِ	يَتَّحِدْنَ
II	МЗ	تَتَّحِدُ	تَتَّحِدَانِ	تَتَّحِدُونَ
	МН	تَتَّحِدِينَ	تَتَّحِدَانِ	تَتَّحِدْنَ
I	МЗ	اتَّحَدُ		تَتَّحِدُ
	МН			

Бу феълнинг мажхул нисбатида шахс-сон қўшимчалари ўзгаришсиз қолади: يَتَّحِدُ → اتَّحَدُ .

2. Ажваф феълларнинг айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқага ўзгаради. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	MЗ	يَرْتَاخُ	يَرْتَاخَانِ	يَرْتَاخُونَ	يَمْتَازُ	يَمْتَازَانِ	يَمْتَازُونَ
	MН	تَرْتَاخُ	تَرْتَاخَانِ	يَرْتَاخِنَ	لَمْتَازُ	لَمْتَازَانِ	يَمْتَازِنَ
II	MЗ	تَرْتَاخُ	تَرْتَاخَانِ	تَرْتَاخُونَ	تَمْتَازُ	تَمْتَازَانِ	تَمْتَازُونَ
	MН	تَرْتَاخِيْنَ	تَرْتَاخَانِ	تَرْتَاخِنَ	تَمْتَازِيْنَ	تَمْتَازَانِ	تَمْتَازِنَ
I	MЗ	أَرْتَاخُ		تَرْتَاخُ	أَمْتَازُ		لَمْتَازُ
	MН						

Бу фeълларнинг мажхул нисбатида биринчи бўгиндаги унли «-у-» га ўзгаради холос:

يَمْتَازُ → يَمْتَازُ, يَرْتَاخُ → يَرْتَاخُ .

Ўтган замонда солим фeъллар каби тусланадиган ажваф фeълларнинг ҳозирги-келаси замони ҳам солим фeъллар каби тусланади. Масалан: يَزْدُوْجُ → اَزْدُوْجُ . Бу фeълнинг мажхул нисбати куйидаги кўринишга эга бўлади: يَزْدُوْجُ → يَزْدُوْجُ .

3. Ноқис фeълларнинг ҳозирги-келаси замони I боб *يَكِي* - *بَكِي* фeъли каби кўшимчаларга эга бўлади. Масалан:

фезли - یختلی → آختلی

фезли - یرتدی → آرتدی

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	یختلی	یختلیان	یختلون	یرتدی	یرتدیан	یرтдоп
	MH	تختلی	تختلیان	یختلین	رتدی	رتدیان	رتدین
II	M3	تختلی	تختلیان	تختلون	رتدی	رتدیان	رتдоп
	MH	تختلین	تختلیان	تختلین	رتدین	رتدیان	رتدین
I	M3	آختلی		تختلی	آرتدی		رتدی
	MH						

Бул фезлларнинг мажхул нисбати I бобلقى - لقی феълидаги каби қўшимчаларга эга бўлади. Масалан:

фезли - یختلی → یختلی

фезли - یرتدی → یرتدی

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	یختلی	یختلیان	یختلون	یرтدی	یرтدیан	یرтдоп
	MH	تختلی	تختلیان	یختلین	رتدی	رتدیان	رتدین
II	M3	تختلی	تختلیان	تختلون	رتدی	رتدیان	رتдоп
	MH	تختلین	تختلیان	تختلین	رتدین	رتدیان	رتدین
I	M3	آختلی		تختلی	آرتدی		رتدی
	MH						

Амалий машғулот учун топшириқлар

498-машқ. Қуйидаги феъллардан VIII боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларни ўтган ва ҳозирги - келаси замонда тусланг:

قَرُبَ - эшитмок, رَعَشَ - титрамок, مَفَعَ - ютоқиб ичмок, سَمِعَ - яқинлашмок, خَلَفَ - орқада қолмок, صَنَعَ - қилмок, لَفَتَ - бурмок, ضَرِمَ - ёнмок, ضَهَدَ - таъқиб қилмок, شَغَلَ - банд қилмок.

499-машқ. Қуйидаги нотўғри феъллардан VIII боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларни ўтган замонда тусланг:

شَرَى (и) - олди-сотди қилмок; وَضَحَ (и) - аниқ бўлмок; نَهَا (у) - ман қилмок; وَجَهَ (и) - тарсакиламок; بَدَأَ (а) - бошламок; رَفِيَ (а) - олдинламок; وَصَلَ (и) - келмок; بَاعَ (и) - сотмок; حَوَى (и) - йиғмок; مَلَأَ (а) - тўлдирмок; لَأَغَ (у) - азоб тортмок; خَصَّ (у) - алоқадор бўлмок.

500-машқ. Қуйидаги нотўғри феъллардан VIII боб феъли ҳосил қилинг ва уларни ҳозирги-келаси замонда тусланг:

ضَرَّ (у) - зарар кўрмок, جَاخَ (у) - ҳалок қилмок, دَعَا (у) - чорламок, لَقِيَ (а) - учратмок, هَزَّ (у) - силкитмок, زَرَى (и) - хўрламок, وَسَعَ (у) - кенг бўлмок, لَفَّ (у) - ўрамок, مَلَأَ (а) - тўлдирмок, زَادَ (и) - кўпаймок, بَلَّ (у) - хўлламок, نَهَا (у) - ман қилмок.

501-ماشқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг
ва ўзбекчага ўғиринг, VIII боб феълларини топинг:

- 1) دخل أحمد غرفة الدرس و استمع إلى محاضرة الأستاذ المصري. (2) اشترى عادل كراسة جديدة و اشترى سعيد كراسة رسم كبيرة. (3) عند ما تنتهي الدروس أذهب إلى المطعم لأتناول الغداء. (4) في شهر مارس يتدئ فصل الربيع فصل الزهر و الحياة. (5) في كلية الآداب يدرس الطلاب اللغات وما يتصل بها. (6) يحتوي جناح المعرض هذا على صالين وكل منهما تحتوي على ما أنجزته جمهوريتنا من تقدم في الصناعة والزراعة بعد الاستقلال. (7) لقد انتهت مباراة كرة القدم وقد سمعت صفارة الحكم. (8) امتنع وجه الطبيب بعد معانيته المريض معانية دقيقة. (9) التاعت الأم على ابنتها وقلقت عليها أكثر ما يكون القلق. (10) تختلف الحياة النباتية من مكان لآخر طبقا للظروف الطبيعية. (11) من كل ما تقدم يتضح لنا ما يأتي... (12) التفت الرشيد عبر النافذة فإذا الترام قد تحرك من محطته. (13) انتهى أحمد عاكف إلى ميدان الأزهر واتجه إلى خان الخليلي حيث كان بيته الجديد. (14) ارتقت خديجة درجات سلم حلزوني إلى الطابق الثاني حيث عثرت بالشقة المطلوبة. (15) تمتد ردهة هذا البيت من الصالة على يسار القادم وعلى يمينها تقع حجرتان وفي الناحية المقابلة المطبخ والحمام. (16) لم أنس طلبها حتى في أسبوط فابتعت بها حلينا عاجية وبخورا لطيفا. (17) امتلأت نوافذ عربات القطار بالرووس المتطلعة حتى وقف شاغلا الرصيف الطويل. (18) تخصص الاتفاقية الثانية بإتمام إنشاء مشروع السد العالي في وضعه النهائي. (19) أراد الاستعمار أن يهدم القومية فعمد إلى محاربة اللغة العربية حربا فكان يغلق المدارس العربية ويضطهد معلمي العربية وأدباءها. (20) اشتغلت عاملا في بناء الميناء فلما توقف العمل اضطرت إلى العودة إلى باريس بحثا عن الرزق. (21) ترتعش الشفة قليلا... تلتقي الدموع عند غمازة الذقن الفاترة. (22) حين اقترب علي من البيت اتسعت خطاه... بدت قامته الفارعة النحيلة أقصر مما هي عليه حقا... ازداد تسارع خطواته ولم يعد يتمالك نفسه. (23) راحت الفتاة تحديق في الصور واحدة تلو الأخرى... في كل وجه

تري وجه أمير فتجتاحها قشعريرة حادة ولم تتمكن من مواصلة الشهادة. (24) اهتز جسد
 عبد الرحيم بكاء مكتوم وهو يغمر وجهه المتعب بكفيه المعروفتين. (25) المكتبة تدور بما
 ...رفوف الكتب تصعد، وهبط أمواج هائلة...والجريدة تدور وتلتف حول عنقها
 وتضغط بعنف. (26) عين الحريص على الدنيا لا تمتلئ ولا يغمض لها جفن. (27) دخلت
 الأرملة واتجهت نحو الأريكة وابتل مكان قعودها بما جرى من دمعها. (28) من الآداب
 امتلاء بالنور الفلك ومن العلم امتلأت بالنور الأرض. (29) إذا وضع شخص شوكة تحت
 ذيل حمار فالحمار لا يستطيع دفع ذلك فيقفز ويظل يقفز فتزداد الشوكة إيغالا فلا بد من
 عاقل ليخرجها. (30) هم قد ادعوا أنفسهم يساوون للملوك وظنوا أنهم مثل الوزراء.
 (31) يصطنع الصياد الصغير لكي يوقع الطائر في حباله. (32) هو من الحسد يزدرى البشر
 ومن الحسد يشن الحرب على السعادة. (33) كيف لي أن أنيس بكلمة ونار القلب قد
 اضطربت وأسد المهجر قد أصبح هائجا مفترسا. (34) أهلا، أهلا، يا حبيب الشعب والله
 قد اشتقنا.

502—ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Мен эскалаторда метро платформасидан бекатга
 кўтарилдим ва кўчага йўл олдим. 2. Дарахтларнинг шох-
 лари шамолда тинмай силкиниб турди. 3. Синглим мак-
 табдан чарчаб келади ва тўғри диванга томон юзланади.
 4. Университетда ўқишлар тўхтагач, мен қишлоғимга
 кетишга мажбур бўламан ва у ерда деҳқончилик ишла-
 рида отамга ёрдам бераман. 5. Мен ҳар куни радиодан
 ўша машҳур хонанда аёлнинг ашуласини тинглайман.
 6. Факультетда дарсларимиз пешиндан кейин тугайди ва
 мен уйга қайтаман. 7. Биз марказий универмагга бордик,
 унинг юқори қаватига кўтарилдик ва галантерея бўли-
 мидан ўзимиз учун соябон сотиб олдик. 8. Яна бир неча
 кундан кейин гуллар фасли бўлган баҳор бошланади.
 9. Қўшни маҳаллада яқинда очилган марказий универ-

маг тайёр кийимлар бўлими, оёқ кийимлар бўлими, ёзув-чизув товарлари бўлими, галантерея бўлими каби бир неча бўлимларни ўз ичига олади. 10. Қишлоқ ҳаёти шаҳарникидан тубдан фарқ қилади. 11. Узок суҳбатдан сўнг бизга қуйидагилар маълум бўлди. 12. Мен Мустақиллик майдонига яқинлашдим ва метро бекати томон йўл олдим. 13. Фарғона водийси худуди шимолдан жанубга ва ғарбдан шарққа томон чўзилиб кетган ва атрофи тоғлар билан ўралган. 14. Бозор турли хил одамлар билан тўлган, кимдир сотади, кимдир сотиб олади. 15. Мен университетга киришдан олдин заводда оддий ишчи бўлиб ишлаганман. 16. Аҳмаднинг чиройли қора кўзлари катта очилди, бир оздан кейин киприклари пирпиради.

503-маишқ. Қуйидаги суҳбатни ўрғанинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

- كريم: صباح الخير، أريد أن أشتري قميصا.
 البائع: صباح النور، أهلا وسهلا بك، عندنا مجموعات جميلة. هي وصلت اليوم فقط وتتكون المجموعة من قميص ورباط عنق ومنديل. تفضل، انظر.
 كريم: من أي قماش هذه المجموعة؟
 البائع: من القطن، القطن الاوزبكي الممتاز.
 كريم: هل عندك لون أزرق من القمصان؟
 البائع: نعم، عندنا لون أزرق فاتح بديع. هل تعجبك هذه المجموعة؟ ومقاس القميص فيها يناسبك.
 كريم: نعم، كم ثمنها؟
 البائع: ليست غالية. هي بألف سوم فقط.
 كريم: حسن، آخذها وهذا هو المبلغ.
 البائع: شكراً.

504-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Нодира: Ассалому алайкум, мен ўзимга кўйлак сотиб олмоқчи эдим.
- Сотувчи аёл: Марҳамат, бизда хилма-хил кўйлақлар мавжуд. Сизга мана бу кўйлак ёқадими?
- Нодира: Бу кўйлагингиз қандай материалдан?
- Сотувчи аёл: Бу кўйлак табиий ипакдан тикилган.
- Нодира: Бу кўйлакнинг размери қанақа?
- Сотувчи аёл: Размери ўртача.
- Нодира: Йўқ. Бу кўйлак менинг размеримдан кичик экан. Бундан каттароқ размердаги кўйлагингиз борми?
- Сотувчи аёл: Ҳа. Мана буниси каттароқ размери. Бу сизга рост келади.
- Нодира: Нархи қанча экан?
- Сотувчи аёл: Кўп қиммат эмас. Минг сўм.
- Нодира: Мана пул, марҳамат.
- Сотувчи аёл: Раҳмат, сизга хизмат қилганимиздан мамнунмиз, келиб туринг.

§ 129. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ ШАРТ МАЙЛИ

VIII боб солим феълларининг шарт майли қуйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْعَلُ	يَفْعَلَا	يَفْعَلُوا
	МН	تَفْعَلُ	تَفْعَلَا	يَفْعَلْنَ
II	МЗ	تَفْعَلُ	تَفْعَلَا	تَفْعَلُوا
	МН	تَفْعَلِي	تَفْعَلَا	تَفْعَلْنَ
I	МЗ	أَفْعَلُ		نَفْعَلُ
	МН			

Нотўғри феълларнинг шарт майли:

I. Иккиланган феълларнинг шарт майли уч хил вариантда ҳосил бўлиши мумкин. Масалан: أَحْتَرُ феъли

1 - вариант

2 - вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَرُ	يَحْتَرَا	يَحْتَرُوا	يَحْتَرُ	يَحْتَرَا	يَحْتَرُوا
	МН	يَحْتَرُونَ	يَحْتَرُونَ	يَحْتَرُونَ	يَحْتَرُونَ	يَحْتَرُونَ	يَحْتَرُونَ
II	МЗ	تَحْتَرُ	تَحْتَرَا	تَحْتَرُوا	تَحْتَرُ	تَحْتَرَا	تَحْتَرُوا
	МН	تَحْتَرُونَ	تَحْتَرُونَ	تَحْتَرُونَ	تَحْتَرُونَ	تَحْتَرُونَ	تَحْتَرُونَ
I	МЗ	أَحْتَرُ		لَحْتَرُ	أَحْتَرُ		لَحْتَرُ
	МН						

3 - вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَرُ	يَحْتَرَا	يَحْتَرُوا
	МН	تَحْتَرُونَ	تَحْتَرَا	يَحْتَرُونَ
II	МЗ	تَحْتَرُ	تَحْتَرَا	تَحْتَرُوا
	МН	تَحْتَرُونَ	تَحْتَرَا	تَحْتَرُونَ
I	МЗ	أَحْتَرُ		لَحْتَرُ
	МН			

II. Ҳамзали феълларда ҳамза биринчи ёки иккинчи ўзак ундош ўрнида келган бўлса, шарт майли қўшимчалари солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَّخِذُ → يَتَّخِذُ, يَفْتَنِدُ → يَفْتَنِدُ .

Агар ҳамза учинчи ўзак ундош ўрнида бўлса, ҳамзанинг имлосига алоқадор ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَنْجِي	يَنْجِنَا	يَنْجِنُوا
	MH	تَنْجِي	تَنْجِنَا	يَنْجِنَنَّ
II	M3	تَنْجِي	تَنْجِنَا	تَنْجِنُوا
	MH	تَنْجِي	تَنْجِنَا	تَنْجِنَنَّ
I	M3	أَنْجِي		نَنْجِي
	MH			

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларда шарт майлига хос ўзгаришлар содир бўлмайди. Шахс-сон кўшимчалари ҳам солим феълларники билан бир хил бўлади. Масалан: يَتَّحِدُ → يَتَّحِدُ .

2. Ажваф феълларнинг айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқаради. Масалан:

يُرْتَحِخُ → يَرْتَحِخُ – феъли

يَمْتَرُ → يَمْتَرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يُرْتَحِخُ	يُرْتَحِخَا	يُرْتَحِخُوا	يَمْتَرُ	يَمْتَارَا	يَمْتَارُوا
	MH	تُرْتَحِخُ	تُرْتَحِخَا	يُرْتَحِخُنَّ	تَمْتَرُ	تَمْتَارَا	يَمْتَرَنَّ
II	M3	تُرْتَحِخُ	تُرْتَحِخَا	تُرْتَحِخُوا	تَمْتَرُ	تَمْتَارَا	تَمْتَارُوا
	MH	تُرْتَحِخُ	تُرْتَحِخَا	تُرْتَحِخُنَّ	تَمْتَارِي	تَمْتَارَا	تَمْتَرَنَّ
I	M3	أُرْتَحِخُ		تُرْتَحِخُ	أَمْتَرُ		تَمْتَرُ
	MH						

3. Ноқис феълларнинг шарт майли I боб **يَكِي - يَكِي** феълининг шарт майли билан бир хил тусланади. Масалан:

يَخْتَلِي - يَخْتَلِي → يَخْتَلِي

يُرْتَدِي - يُرْتَدِي → يُرْتَدِي

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَخْتَلِي	يَخْتَلِيَا	يَخْتَلُوا	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدُوا
	MH	تَخْتَلِي	تَخْتَلِيَا	يَخْتَلِينْ	تُرْتَدِي	تُرْتَدِيَا	يُرْتَدِينْ
II	M3	تَخْتَلِي	تَخْتَلِيَا	تَخْتَلُوا	تُرْتَدِي	تُرْتَدِيَا	تُرْتَدُوا
	MH	تَخْتَلِي	تَخْتَلِيَا	تَخْتَلِينْ	تُرْتَدِي	تُرْتَدِيَا	تُرْتَدِينْ
I	M3	أَخْتَلِي		تَخْتَلِي	أُرْتَدِي		تُرْتَدِي
	MH	أَخْتَلِي		تَخْتَلِي	أُرْتَدِي		تُرْتَدِي

§ 130. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ БУЙРУҚ МАЙЛИ

Солим феълларнинг буйруқ майли II шахсда куйидаги вазнда ҳосил бўлади: **أَفْعَلُ → فَعِلَ → تَفَعَّلَ → تَفَعَّلَ**.

Буйруқ майли сон ва жинсда куйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
M3	أَفْعَلُ	أَفْعَلَا	أَفْعَلُوا
MH	أَفْعَلِي	أَفْعَلَا	أَفْعَلِينْ

Нотўғри феълларнинг буйруқ майли:

I. Иккиланган феълларнинг буйруқ майли шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлади. Масалан:

يَحْتَرُ - يَحْتَرُ - أَحْتَرُ

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَحْتَرًا	أَحْتَرَا	أَحْتَرُوا	أَحْتَرًا	أَحْتَرَا	أَحْتَرُوا
МН	أَحْتَرِي	أَحْتَرَا	أَحْتَرُونَ	أَحْتَرِي	أَحْتَرَا	أَحْتَرُونَ

3 - вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَحْتَرِزُ	أَحْتَرَا	أَحْتَرُوا
МН	أَحْتَرِي	أَحْتَرَا	أَحْتَرُونَ

II. Ҳамзали феълларда ҳамза биринчи ёки иккинчи ўзак ундош ўрнида келганида, буйруқ майли солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَفْتَدُ → أَفْتَدُ , أَلْخَذُ → يَتَّخِذُ .

Агар ҳамза учинчи ўзак ундош ўрнида бўлса, ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади:

أَلْتَجَى феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَلْتَجِي	أَلْتَجِيَا	أَلْتَجُوا
МН	أَلْتَجِي	أَلْتَجِيَا	أَلْتَجِينِ

III. Заиф феълларнинг буйруқ майли:

1. Солимсифат феълларнинг буйруқ майли солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан: أَلْتَجِي → أَلْتَجِدُ феъли.

2. Ажваф феълларнинг буйруқ майлида шарт майлида бўлгани каби ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

Артаҳ → يرتاح – феъли

– феъли -- يمتاز → امتاز

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أرتَح	أرتَاحَا	أرتَاحُوا	أمتَز	أمتَازَا	أمتَازُوا
МН	أرتَاحِي	أرتَاحَا	أرتَاحُنْ	أمتَازِي	أمتَازَا	أمتَازُنْ

3. Ноқис феълларнинг буйруқ майлида учинчи ўзақ ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқаради. Масалан:

– феъли -- اختلفي → اختلف

– феъли -- ارتدى → ارتدى

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	اختلف	اختلفَا	اختلفُوا	ارتد	ارتدَا	ارتدُوا
МН	اختلفِي	اختلفَا	اختلفِنْ	ارتدِي	ارتدَا	ارتدِنْ

§ 131. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ ИСТАК МАЙЛИ

Солим феълларнинг истақ майли куйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْتَعِلْ	يَفْتَعِلَا	يَفْتَعِلُوا
	МН	تَفْتَعِلْ	تَفْتَعِلَا	يَفْتَعِلُنْ
II	МЗ	تَفْتَعِلْ	تَفْتَعِلَا	تَفْتَعِلُوا
	МН	تَفْتَعِلِي	تَفْتَعِلَا	تَفْتَعِلُنْ
I	МЗ	أَفْتَعِلْ		نَفْتَعِلْ
	МН			

Масалан:

أَشْرَكَ → يَشْتَرِكُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَشْتَرِكُ	يَشْتَرِكَا	يَشْتَرِكُوا
	МН	يَشْتَرِكُونَ	يَشْتَرِكَا	يَشْتَرِكُونَ
II	МЗ	تَشْتَرِكُ	تَشْتَرِكَا	تَشْتَرِكُوا
	МН	تَشْتَرِكُونَ	تَشْتَرِكَا	تَشْتَرِكُونَ
I	МЗ МН	أَشْرَكَ		تَشْتَرَكُوا

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг истак майли қуйидагича тусланади:

يَحْتَرُ - أَحْرُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَرُ	يَحْتَرَا	يَحْتَرُوا
	МН	يَحْتَرُونَ	يَحْتَرَا	يَحْتَرُونَ
II	МЗ	تَحْتَرُ	تَحْتَرَا	تَحْتَرُوا
	МН	تَحْتَرُونَ	تَحْتَرَا	تَحْتَرُونَ
I	МЗ МН	أَحْرُ		تَحْتَرُوا

II. Агар феълнинг биринчи ёки иккинчи ўзақ ундоши ўрнида ҳамза товуши келса, бу феълнинг истак майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَفْتِنِدُ → يَفْتِنِدُ - أَفْتَادُ, يَتَّخِذُ → يَتَّخِذُ - آتَّخَذَ.

Агар учинчи ўзак ундоши ўрнида ҳамза товуши келса, ҳамзанинг имлосига алоқадор ўзгаришларгина содир бўлади. Масалан:

فَعْلِيَّ → أَلْتَجَى фъели

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَلْتَجِي	يَلْتَجِيَانَا	يَلْتَجُونَا
	МН	تَلْتَجِي	تَلْتَجِيَانَا	يَلْتَجِيْن
II	МЗ	تَلْتَجِي	تَلْتَجِيَانَا	تَلْتَجُونَا
	МН	تَلْتَجِيْنِي	تَلْتَجِيَانَا	تَلْتَجِيْن
I	МЗ	أَلْتَجِي		تَلْتَجِي
	МН			

III. Заиф фъеллар:

1. Солимсифат фъелларнинг истак майли солим фъелларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَّحِدُ → يَتَّحِدُ - اَلْتَّحَدُ .

4. Ажваф фъелларнинг истак майлининг кўшимчалари солим фъеллар истак майлининг кўшимчалари каби бўлади. Масалан:

يَمْتَازُ → يَمْتَازُ - اَمْتَازُ , يَمْتَاخُ → يَمْتَاخُ - اَرْمَاخُ .

5. Ноқис фъелларнинг истак майли I боб يَكِي - يَكِي фъелининг истак майли билан бир хил тусланади. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَلِي	يَحْتَلِيَا	يَحْتَلُوا	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدُوا
	МН	يَحْتَلِي	يَحْتَلِيَا	يَحْتَلِينَ	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدِينَ
II	МЗ	يَحْتَلِي	يَحْتَلِيَا	يَحْتَلُوا	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدُوا
	МН	يَحْتَلِي	يَحْتَلِيَا	يَحْتَلِينَ	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدِينَ
I	МЗ МН	أَحْتَلِي		يَحْتَلِي	أُرْتَدِي		يُرْتَدِي

Амалий машғулот учун топшириқлар

505-машқ. Қуйидаги феълларни шарт майлида тусланг:

اصْطَفَ - сафланмоқ; اغْتَمَ - ғам ёмоқ; اَنْظَرَ - кутмоқ; اَلْخَذَ - қабул қилмоқ; اشْتَرَى - сотиб олмоқ; اَكْتَشَفَ - билиб қолмоқ; اَحْتَمَلَ - бардош бермоқ.

506-машқ. Қуйидаги феълларни буйруқ майлида (ҳар уч шахсда) тусланг:

اِبْتَاغَ - сотиб олмоқ; اِشْتَعَلَ - ишламоқ; اِتَّفَقَ - тил топишмоқ; اِكْتَفَى - кифояланмоқ; اِتَّضَعَ - равшан бўлмоқ; اِنْتَقَى - танламоқ.

507-машқ. Қуйидаги феълларни истак майлида тусланг:

اَنْظَرَ - кутмоқ; اَلْجَمَ - юзланмоқ; اِفْتَتَحَ - қаноатланмоқ; اِمْتَلَأَ - тўлмоқ; اِضْطَرَمَ - алангаланмоқ; اِكْتَأَ - суянмоқ; اِخْتَفَى - яширинмоқ; اِخْتَارَ - танламоқ.

508-ماشқ.Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг,
VIII боб феълларини топинг, уларнинг ўзагини аниқланг,
майлини топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) أعطيني يا سميرة آلة التصوير واصطفوا جميعا يا أصدقائي في شكل جميل أمام
- 2) النافورة. إذا أقبل الترام أو الباص فانتظر حتى ينزل الركاب أولا ثم اصعد بحسب
- 3) دورك. حينما الجديد من حسن الحظ غني بماكولاته السوقية. لقد أرسلتُ الخادم ليتاع
- 4) لنا أكلا من السوق. كان من الضروري أن يحصل على مبلغ معين كي يشتري ما يلزمه
- 5) في الطريق إلي وطنه. إخوتك يعملون والصغير ناجح في المدرسة والحمد لله ليس ضروريا
- 6) أن تشتغل أنت واكمل دراستك. تردد أمير كثيرا قبل أن يتفق مع نفسه على هذا
- 7) القرار. هذه هي الدنيا يا صاحبي بحث عن حظك ولا تنتظره. 8) هيا، أيها الصديق
- 8) الجميل، اذهب في سبيلك ودعني أعد وحدي إلي البيت ... لا أتمنى أن يكتشف أبي أمري
- 9) معك. لم يقنع أمير ولكن أراد إنهاء الموضوع. 10) صوت الناي هذا نار لا هواء فلا
- 11) كان من لم تضطرم في قلبه مثل هذه النار. لا يستطيع غر أن يدرك حال من أنضجتهم
- 12) التجارب فلنقصر القول على ما قلناه ونكتف به. 12) كن ذا أمل ولكن قف عند حد في
- 13) أملك فالقشة لا تستطيع أن تحتمل الجبل. كيف كان الذهب و الفضة ينضجان في
- 14) المنجم إذا لم يختفيا في جوف الثرى؟! 14) سوف أحمل همك فلا تغمي، فأنا أكثر إشفاقا
- 15) عليك من أبيك وأمك. 15) اختر لنفسك عشق ذلك الحمي، هو باق وهو يسقيك شرابا
- 16) ويزيد قوة روحك. 16) لا تتخذ من نفسك مقياسا لأحوال الطاهرين. 17) اتجه بوجهك
- 18) إلي الحائط واجلس منفردا واختر لنفسك الخلوة عن وجودك. 18) لا تمض في طريق اليأس
- 19) ففي الكون آمال! ولا تتجه نحو الظلمات ففي الكون شمس! 19) هي كالإناء تظل طافية
- 20) ما لم تمتلئ فالإناء إذا امتلأ غرق في الماء. 2) لقد خلق الألم والحزن حتى تتضح لك سعادة
- 21) القلب بضدها. 21) أيها الخادم، أين قصر الخليفة حتى اتجه إليه بحصاني ومتاعي؟ 22) لقد
- 23) جعلت تراب المهم كحلا لعيني حتى يمتلئ بجرا مقلتيّ بالجوهر. 23) في تلك الزاوية تنظر
- 24) السيدة إلي الصبايا لتنتقى منهن عروسة لوحيدها. 34) قالت مريم: اتكني يا أخي علي هذا

المسند واقترّب قليلا من الموقد.

1. Саволимга берган жавобингиздан мен мутлақо коникмадим. 2. Ҳаммадан ҳам олдин биз бу масалада ўзаро келишиб олишимиз керак. 3. Ҳаётимиз яхши, ризқимиз етарли, тўкин-сочин, шунинг учун отамнинг бирор жойда ишлашларига зарурат йўқ. 4. Марҳамат, ўтиринг, меҳмон (мн.), мен ўғлимни иккита иссиқ обинон ва пиширилган гўшт олиб келиш учун бозорга жўнатдим. Биргалашиб ўтириб, чой ичамиз. 5. Биз табиатдан инъом-эҳсон кутиб ўтирмаслигимиз керак, балки ўзимиз ҳаракат қилишимиз керак, айтганлар-ку, ҳаракатда баракат дёб. 6. Фарзандларим, сизлар ҳеч ғам чекманглар, ҳамма нарса жойида бўлади ва бу қийинчиликлар ўтиб кетади. 7. Агар сизлар (мз.) ёмонлик сари юзлансангизлар, ҳеч кимдан яхшилик кутманглар. 8. Дўстим янги либосларини кийди, сочларини таради ва шаҳар парки томон жўнаш учун машинасига ўтирди. 9. Мана бу ёстикқа суяниб ўтиринглар (мн.). 10. Ўқиган маърузалари яна ҳам равшан ва тушунарли бўлиши учун устозимиз маърузани секинлик билан, шошилмай ўқийдилар. 11. Шаҳримиздаги марказий универмаг ичида эскалатор бор. Сиз (мн.) эскалатор томонга юзлансангиз, унинг ўзи сизни юқори қаватга чиқариб қўяди. 12. Мана биз галантерея бўлимидамиз. Агар сиз қўлқоп сотиб олмоқчи бўлсангиз, мана бу астари жунли қўлқоплардан бирини танлашингизни маслаҳат бераман. 13. Мен сиздан ўтиниб сўрайман, бу ҳақда кўп гапирманг. Гапларингизга бардош бера олмайман. 14. Биз билган нарсаларимиз билан кифояланмаслигимиз керак, балки яна

хам кўпроқ нарсани билишга интилишимиз керак. 15. Барча талабалар ҳовлига чиқсинлар ва сафлансинлар. 16. Суод билан Набила кутубхонадан бир неча китоб олишди ва бу билан кифояланмасдан, йўлда иккита газета ва иккита журнал ҳам сотиб олишди. 17. Талабалар (мн.), аудиториядан барча чиққунигача кутиб туринглар, сўнг кириб ўринларингизга ўтиринглар. 18. Паст овоз билан гаплашайлик, бу нарсани онамиз билиб қолмасликлари керак.

510-маишқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг; яна бир киши иштирокида ижро этинг, ижрода сўзларнинг талаффузига, нутқдаги интонацияга эътибор беринг:

تولّفين: قل لي يا حمدي، هل أعجبتك الحفلة الموسيقية؟

حمّدي: نعم، الحفلة رائعة وعازف كمان نسيت اسمه رائع أيضا.

تولّفين: أنا أحب جدا أن أستمع إلي الموسيقى الأوزبكية الكلاسيكية لذا كنت

مبسوطا جدا بالاستماع إليها. وما هو رأيك في هذه الموسيقى يا حمدي؟

حمّدي: أما أنا فلا أفهم الموسيقى الكلاسيكية. أحب أنا الموسيقى المعاصرة والرقصات

الحديثة.

تولّفين: هل شاهدت حفلات فرقة «بهار» للرقص؟

حمّدي: نعم، شاهدت مرتين. مرة في قاعة تركستان وثانية في قاعة الاستقلال.

تولّفين: يا خسارة! أنا ما كنت موجودا في طشقند في تلك الأيام ولكن سمعت عن

نجاح هذه الفرقة وخاصة عن نجاح الرقصات الأوزبكيات في فتهن.

حمّدي: نعم، هذه الفرقة لها برنامج مؤلف من الرقصات الأوزبكية التقليدية ولكن

مفهومة لنا للعرب بدون تعليق وفعلا بعد أن انتهت الحفلة تواصل التصفيق

خلال نصف ساعة وطلب المشاهدون إعادة الرقص الأخير.

تولقین: آه، هذا الرقص رقص «تَنَاورَ» الأوزبكي القديم المشهور وهو من إخراج

الراقصة الأوزبكية الشهيرة الراحلة مُكرَّمته تورغوناييفا.

حَمْدِي: هل ستقام حفلة موسيقية للفرق الأخرى في الأيام القليلة المقبلة؟

تولقین: لا أعرف. ربما فرقة «صدي» ستقيم حفلاتها قبيل رأس السنة الجديدة وهذه

الفرقة مشهورة في جمهوريتنا بأغانها الحديثة والمعاصرة.

حَمْدِي: عظيم! يجب علينا أن نَحجز التذاكر من الآن.

تولقین: نعم، لا بد لنا أن نشترى التذاكر من قبل.

حَمْدِي: تعال لنحجز التذاكر.

511-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Бердикул: Намангандаги «Навбахор» ашула ва рақс ансамбли ҳақида эшитганмисиз, Баҳодир?

Баҳодир: Ҳа, «Навбахор» вилоятимизнинг энг машҳур ансамблларида биридир. Унга илгари республикамизда таниқли бўлган санъаткорлар раҳбарлик қилишган. Ҳозирги раҳбари ҳам вилоятимизнинг энг таланти, энг фаол бастакоридир.

Бердикул: Бу ансамбл сўнгги марта қачон концерт берган?

Баҳодир: Ансамблнинг сўнгги концерти республикамизнинг мустақиллик байрами олдидан бўлган эди.

Бердикул: Сиз концертда иштирок этганмидингиз?

Баҳодир: Ҳа, концерт Намангандаги «Ёшлик» ўйингоҳида бўлган эди. Ўйингоҳ томошабинлар билан лиқ тўла эди. Бирорта бўш ўриндик йўқ эди.

Бердикул: Сизга хонандаларнинг ашулалари ёқдими?

Баҳодир: Хонандалар ашулани жуда маромига етказиб ижро этдилар, айниқса лирик хонанданинг замонавий ўзбекча ашуласи ҳаммага маъкул келди ва томошабинларнинг қарсағи ярим соат давом этди.

Бердикул: Ансамбл дастурида рақс номерлари ҳам бор эканми?

Баҳодир: Ҳа, албатта. Ансамблнинг раққоса қизлари рақсларни зўр маҳорат билан ижро этдилар. Улар ўзбекча рақслардан ташқари, хинд, афғон, араб, турк халқлари рақсларини ҳам қойилмақом қилиб ижро этишди.

Бердикул: Ансамбл яна қачон концерт берар экан, эшитмадингизми?

Баҳодир: Кеча Наманган телевидениеси ўз кўрсатувлари охирида эълон қилишича, «Навбаҳор» ансамбли 8 март Халқаро хотин - қизлар байрами олдида Навоий номидаги театр биносида концерт берар экан.

Бердикул: Яна олдинда бир неча кун бор экан. Лекин мен олдиндан билет олиб қўйишим керак, чунки бу ансамблнинг мухлислари жуда кўп.

Баҳодир: Билетлар концертга бир ҳафта қолганида театр биносидаги кассада сотилар экан. Сиз, Бердикул, бориб кассадан билет сотиб олишингиз мумкин.

Бердикул: Мен албатта бориб билет сотиб оламан. Маслаҳатингиз учун катта раҳмат, Баҳодир.

§ 132. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ МАСДАРИ

Солим феълларнинг масдари **أَفْعَالٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَقْسَمَ – ўзаро бўлиб олмоқ → **أَقْسَمَ** – ўзаро бўлиб олиш,

أَعْتَرَضَ – қаршилик қилмоқ → **أَعْتَرَضَ** – қаршилик қилиш, **أَشْتَرَكَ** – қатнашмоқ → **أَشْتَرَكَ** – қатнашиш.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг масдари:

أَحْتَرَأَ – кесмоқ → **أَحْتَرَأَ** – кесиш,

أَرْتَدَّ – тарк этмоқ → **أَرْتَدَّ** – тарк этиш.

II. Ҳамзали феълларнинг масдари солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَتَّخَذَ – қабул қилмоқ (қарорни) → **أَتَّخَذَ** – қабул қилиш,

إِتَّمَرَ – маслаҳатлашмоқ → **إِتَّمَرَ** – маслаҳатлашиш,

أَفْتَادَ – кўзгамоқ (оловни) → **أَفْتَادَ** – кўзгаш (оловни),

أَلْتَجَأَ – яширинмоқ → **أَلْتَجَأَ** – яшириниш.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг масдари солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَتَّحَدَ – бирлашмоқ → **أَتَّحَدَ** – бирлашиш.

2. Ажваф феълларнинг масдарида иккинчи ўзак ундош **و** дан иборат бўлса, **و** га ўзгаради. Агар **و** бўлса, **و** лигича қолаверади. Масалан:

أَرْتَاخَ – дам олмоқ → **أَرْتَاخَ** – дам олиш,

(سوق) - آستاق - ҳайдамоқ → آستياق - ҳайдаш.

3. Ноқис феълларнинг масдаридида учинчи ўзак ундош ўрнидаги و ёки ى харфи ҳамзага айланади.

Масалан:

اختلى - узоқлашмоқ → اختلاء - узоқлашиш,

آرتدى - киймоқ → آرتداء - кийиш.

§ 133. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ СИФАТДОШЛАРИ

Солим феълларнинг аниқ нисбат сифатдоши **مُفْتَعَل** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أقسَم - ўзаро бўлиб олмоқ → مُقسِمَة، مُقسِمَة - ўзаро бўлиб олувчи, اشتَرَكَ - қатнашмоқ → مُشْتَرِكَة، مُشْتَرِك - қатнашувчи,

أعترض - қаршилиқ қилмоқ → مُعْتَرِضَة، مُعْتَرِض - қаршилиқ қилувчи.

Бу феълларнинг мажхул нисбат сифатдоши **مُفْتَعَل** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أقسَم - ўзаро бўлиб олмоқ → مُقسِمَة، مُقسِمَة - ўзаро бўлиб олинган, أعترض - қаршилиқ қилмоқ → مُعْتَرِضَة، مُعْتَرِض - қаршилиқка учраган.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади:

أحترَ - кесмоқ → مُحْتَرِزٌ → مُحْتَرٌّ، مُحْتَرَّةٌ - кесувчи,

آرتدَ - тарк этмоқ → مُرْتَدِدٌ → مُرْتَدٌّ، مُرْتَدَّةٌ - тарк этувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади. Масалан:

أَحْتَرَّ – кесмок → مُحْتَرَزٌ → مُحْتَرَزٌ، مُحْتَرَزَةٌ – кесилган,
أَرْتَدَّ – тарк этмок → مُرْتَدَّدٌ → مُرْتَدَّدٌ، مُرْتَدَّدَةٌ – тарк этилган.

II. Ҳамзали феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

أَخَذَ – қабул қилмок (қарорни) → مُتَّخِذٌ، مُتَّخِذَةٌ – қабул қилувчи (қарорни), أَفْتَادَ – қўзғамок (оловни) → مُفْتَنِدٌ، مُفْتَنِدَةٌ – қўзғовчи (оловни), أَلْتَجَأَ – яширинмок → مُلْتَجِئٌ، مُلْتَجِئَةٌ – яширинувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши:

أَخَذَ – қабул қилмок (қарорни) → مُتَّخِذٌ، مُتَّخِذَةٌ – қабул қилинган (қарор), أَفْتَادَ – қўзғамок (оловни) → مُفْتَأَدٌ، مُفْتَأَدَةٌ – қўзғатилган (олов).

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

أَتَّحَدَ – бирлашмок → مُتَّحِدٌ، مُتَّحِدَةٌ – бирлашувчи,
أَتَّصَلَ – алоқа ўрнатмок → مُتَّصِلٌ، مُتَّصِلَةٌ – алоқа тикловчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши:

أَتَّحَدَ – бирлашмок → مُتَّحِدٌ، مُتَّحِدَةٌ – бирлашилган,
أَتَّصَلَ – алоқа ўрнатмок → مُتَّصِلٌ، مُتَّصِلَةٌ – алоқа ўрна-
тилган.

2. Ажваф феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдошида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли сақланиб қолади. Масалан:

أَرْتَاخَ – дам олмок → مُرْتَوِّخٌ → مُرْتَاخٌ، مُرْتَاخَةٌ – дам олувчи,

أَمْتَارَ – ажралиб турмок → مُمْتَرِزٌ → مُمْتَارٌ، مُمْتَارَةٌ – ажралиб
турувчи.

Лекин: **أَزْدَوْجٌ** – жуфтлашмоқ → **مُزْدَوْجَةٌ** – жуфтлашувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши ҳам аниқ нисбат сифатдоши билан бир хил бўлади. Масалан:

أَرْتَاخٌ – дам олмоқ → **مُرْتَوَّخٌ** → **مُرْتَاخَةٌ** – дам олинган,

أَمْتَارٌ – ажралиб турмоқ → **مُمْتَرٌّ** → **مُمْتَارَةٌ** – ажратилган нарса.

Лекин: **أَزْدَوْجٌ** – жуфтлашмоқ → **مُزْدَوْجٌ** – жуфтланган.

3. Ноқис феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

أَخْتَلَى – узоклашмоқ → **مُخْتَلٍ** (аниқ ҳолатда - **المُخْتَلِي**), **مُخْتَلِيَّةٌ** – узоклашувчи, **أَرْتَدَى** – киймоқ → **مُرْتَدٍ** (аниқ ҳолатда - **المُرْتَدِي**), **مُرْتَدِيَّةٌ** – кийинувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши:

أَخْتَلَى – узоклашмоқ → **مُخْتَلَى** (аниқ ҳолатда - **المُخْتَلَى**), **مُخْتَلَاةٌ** – узоклашилган, **أَرْتَدَى** – киймоқ → **مُرْتَدَى** (аниқ ҳолатда - **المُرْتَدَى**), **مُرْتَدَاةٌ** – кийилган.

Амалий машғулот учун топшириқлар

512-машқ. Қуйидаги феъллардан масдар ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг:

اِخْتَلَفَ - турли хил бўлмоқ; **اِبْتَسَمَ** - табассум қилмоқ; **اِضْطَرَّ** - мажбур бўлмоқ; **اِحْتَفَظَ** - сақланмоқ; **اِمْتَارَ** - юқори даражада бўлмоқ; **اِنْكَأَ** - энгашмоқ; **اِتَّحَدَ** - бирлашмоқ; **اِسْتَوَى** - тенг

бўлмоқ; ارتاح - дам олмоқ; احتل - босиб олмоқ; اختص - хос
бўлмоқ; اضطهد - таъкиб қилмоқ; ازدحم - тиқилинч бўлмоқ;
اهتم - эътибор бермоқ; اتسع - ифлос бўлмоқ; احتمل - эҳти-
моли бор бўлмоқ; اشترك - қатнашмоқ; ارتخى - шалвирамоқ;
اختبا - яширинмоқ; اضطفى - пок бўлмоқ.

513-машқ. Қуйидаги масдарларнинг феълларини топинг:

اقتصد - тежаш; اختلاف - турли хил бўлиш; ارتياد - кезиш;
اضطرب - сабр қилиш; اتجاه - юзланиш; اتسع - кенгайиш; التفات
- ўгирилиш; اهتمام - эътибор бериш; اطلع - ўрганиш; امتلاء -
тўлиш; اختيار - танлаш; اختلال - босиб олиш; ازدهار - гуллаб -
яшнаш; اتفق - сулҳ тузиш; احتجاج - норозилик.

514-машқ. Қуйидаги феъллардан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг ҳамда маъносини аниқланг:

اقتصد - тежамок; ارتاد - бормоқ; اضطرب - сабрли бўлмоқ;
اختلف - турли хил бўлмоқ; اتسع - кенгаймоқ; اضطاد - қўлга
туширмақ; اتجه - йўл олмоқ; اطلع - ўрганмоқ; ارتعى -
ўтламоқ; التفات - ўгирилмоқ; احتل - босиб олмоқ; ازدهر -
гуллаб - яшнамоқ; اهتم - эътибор бермоқ; امتلا - тўлмоқ;
ازدرى - таҳқирламоқ; اختار - танламоқ; اتخذ - қабул қилмоқ;
اتفق - келишмоқ; احتج - эътироз билдирмоқ; اتدى - тўғри
йўлни топмоқ.

515-машқ. Қуйидаги сифатдошларнинг феълени ҳосил қилинг ва уларнинг қайси боб феъли эканлигини топинг:

مُحْتَفَظٌ - сақланган; مُمْتَنَزٌ - аъло даражадаги; مُبْتَسِمٌ - табассум қилувчи; مُسْتَوَىٌ - даража; مُشْتَرِكٌ - иштирокчи; مُرْتَاخٌ - хордиги чикқан; مُضْطَرٌّ - мажбур бўлган; مُتَسَخَّخٌ - ифлосланган; مُصْطَفَىٌ - сараланган; مُتَكَبِّرٌ - энгашган; مُهْتَمٌّ - эътибор берувчи; مُخْتَبِئٌ - яширинган; مُحْتَمَلٌ - эҳтимоли бор; مُحْتَلٌ - босиб олинган.

516-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги VIII боб феъли масдари ва сифатдошларини топинг ҳамда гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) ندخل كل يوم غرفة الدرس ونستمع فيها إلى محاضرات مختلفة. (2) في السنة الماضية التمتحت في جامعتنا كلية جديدة وهي كلية الاقتصاد. (3) يؤدي تنوع المظاهر الطبيعية في البلدان الواسعة الحدود إلى اختلاف درجة الحرارة وكمية الأمطار من جهة إلى أخرى. (4) بعد غد نركب المترو إلى محطة «باختكور» من هناك سنغير القطار في اتجاه آخر إلى محطة «ميدان مستقلميك». (5) أيها الصديق اعبّر الطريق رأسياً مع الالتفات يساراً في نصفه الأول ويمينا في نصفه الثاني. (6) ما زالت ألوان النقوش داخل المساجد والمدارس محفظة برونقها وجمالها منذ القرون الوسطى. (7) اسم جمهورية مصر العربية كان الجمهورية العربية المتحدة في السابق. (8) أخي الوحيد كان فدائياً في أراضي فلسطين المحتلة. (9) وجد أحمد نفسه في صالة صغيرة مزدحمة بأحزمة المتاع والمقاعد وقطع الأثاث. (10) كان الجو رطباً ومحملاً البرودة. (11) قال رشدي باهتمام مبتسماً: ... (12) الفنادق السورية مصنفة إلى عدة درجات: منها فنادق الدرجة الممتازة والأولى والثانية. (13) في الحقيقة كل شيء جميل وأول شيء مهم هو اختيار الفندق المناسب. (14) عقدت حكومة جمهورية مصر العربية مع حكومة أوزبكستان المستقلة اتفاقيتين. (15) وقد أدى هذا التحسن في

نسبة التبادل التجاري إلى تحسين مستوى تجارتنا الداخلية والخارجية. (16) باشر الموظف المختص بفتح الحقائق والشطوط وقال بعد أن فتح العلبة الأولى... (17) أين متحف الفنون الإسلامية؟ نحن مهتمون جدا بفنون الشعوب الإسلامية في القرون الوسطى. (18) كثيرون من زملائي يريدون ارتياد الفضاء ويحلمون بهذا. (19) يقاس نجاح المصانع والمعامل بزيادة إنتاجها وبتوسع مساحتها وبسدها لحاجة البلاد. (20) لقد ساعدت أعمال المستشرقين للاطلاع على اللغة العربية وآدابها وتاريخ العرب. (21) كان عدد الدول المشتركة في هذا المؤتمر كثيرا جدا. (22) أصبح من يريد أن يتلقى شيئا من العلم مضطرا إلى أن يلتحق بالمدارس الفرنسية. (23) قد كافح الجزائريون كفاحا شديدا في فترة الاحتلال لأجل استقلالهم. (24) خطا أمير مهدوء مجالسة صديقه المتكئ على المجلة. (25) لم يتدخل أحمد في الحوار النشيط... كان ذهنه مشغولا حتى الامتلاء بمشاكلته الحادة. (26) كانت يد لبيبة مرتاحة بين يدي أمها المطبقتين عليها بخنان ودعة. (27) تصبغ الحياة عينا حين يصبح الإنسان غريبا... مضطهدا في وطنه. (28) أما ربة المنزل فقد ظلت مع الفوضى والصحون المتسخة محاولة إعادة الوضع إلى حالته الطبيعية السليمة. (29) الشهادة موجودة والعلامات ممتازة والصحة جيدة والرغبة جامحة والطريق مسدود. (30) عليكم التحقق من هوية القتيل قبل اتخاذ الإجراءات القانونية. (31) من حول الخدام تتناثر احتجاجات الزبائن على تأخر طلباتهم. (32) لم تجب سعاد... ظلت جامدة جاحظة العينين محدقة في عالم غير مرئي... وذراعاها مرتجتان كذراععي دمية قماشية. (33) يا من أنت لي كالمصطفى أما مستعد لأربط حزامي وأقف أمامك للخدمة. (34) إذا كنت يا رجل بحاجة إلى الاهتمام بالشمس فلا تحول وجهك عنها. (35) أنت بإطفائك شموع البصر تقوى شموع روحك وتصبح ليلاك لاصطبارك عنها مجنونة بك. (36) اذهب يا صديقي وتأمل حيل الأرنيب الثعلبية وانظر مكره وخطته لاصطياد الأسد. (37) يا من أطرت مني طائري! حسبك ارتطبه في مراعي الظلم! (38) ينتظر جمهوريتنا في المستقبل ازدهار في شتى الميادين. (39) ظهر زميلي ذات مرة باحتقار وازدراء إلى صديقه. (40) قد غضبت الطبيعة لموت العام العجوز فقامت تأخذ بثأره من الحياة المختبئة في الأكواخ وتحاربها بالبرد القارس والزهريو الشهيد.

517-машқ. 516 - машқдан VIII боб феъли масдарларини топинг ва уларнинг қандай ўзакдан эканини аниқланг.

518-машқ. 516 - машқдан VIII боб феъли сифатдошларини топинг ва уларнинг қандай ўзакдан эканини аниқланг, гапдаги вазифасини тушунтиринг.

519-машқ. VIII боб феъли масдарларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўгиринг:

1. Мана бу хужжатларни ўрганишингиз учун атиги икки кун керак бўлади. 2. Университетимиз худудининг кенгайиши сўнгги йилларда анча тезлашди. 3. Космосга парвоз қилиш ҳар бир йигитнинг орзу ва истагидир. 4. Мана очик дала. Биз учун энг муҳими футбол ўйнаш учун мос ерни танлашдир. 5. Бизнинг мустақил Ўзбекистонимизда ёшларнинг тарбиясига, таълим олишига эътибор жуда катта. 6. Ўқувчи дарсда у ёқ-бу ёққа ўгирилишсиз доскага юзланган ҳолда ўтириши лозим. 7. Дўстим мени узоқдан кўрди ва мен томонга кела бошлади. 8. Давлатлар ўртасидаги ихтилоф ёмон оқибатларга олиб келиши мумкин. 9. Менинг энг катта акам иқтисод факультетида бозор иқтисодиёти фанидан дарс беради. 10. Бизнинг ота-боболаримиз мўғул босқинчилари юртимизни босиб олган пайтда, уларга қарши қаттиқ кураш олиб борган. 11. Қуён жуда эпчил хайвон, уни қўлга тушириш осон иш эмас. 12. Мижозларнинг эътирозларига қулоқ солишимиз керак, уларнинг фикрларини ўрганишимиз керак. 13. Ҳаётимизнинг моддий ва маънавий томонларини яхшилашга қаратилган қарорларни қабул қилиш билан бирга, уларни ҳаётга татбиқ этишимиз ҳам лозим. 14. Мен сизларнинг суҳбатингизга аралашмайман, менинг ҳаёлим бошқа ташвишлар билан тўла банд.

520-машқ. VIII боб феъли сифатдошларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Шер ўрмондаги дарахтлар орасига яширинган куённи кўриб қолди. 2. Синглимнинг туғилган кунига магазиндан латта кўғирчоқ сотиб олдим, кўғирчоқнинг шалвираган икки кўли икки ёнида ётарди. 3. Ўзбекистон ҳукумати делегацияси Дамашқнинг люкс меҳмонхоналаридан бирида музокаралар олиб борди. 4. Хизматкор аёл ювилмаган идиш-товоқларни олиб чиқиб кетди. 5. Ибн Сино, Беруний каби олимларимиз ўз ватанларида ҳам таъқиб остида яшаганлар. 6. Ўғлимдан хат олганимдан кейин кўнглим таскин топди. 7. Юмшоқ диванга суяниб ўтирган Сабрий бирданига ўрнидан туриб кетди. 8. Университетга киролмаганимдан кейин заводда ишлашга мажбур бўлдим. 9. Синглим ғарб санъатига жуда қизиқади ва у ҳақда турли китобларни ўқийди. 10. Божхонанинг чемоданларни текширишга ажратилган ходими дарров сумка ва чемоданларни текширишни бошлади. 11. Кафедрамиз аъзоларининг илмий даражалари бошқа-ларга қараганда юқори. 12. Фаластин халқи босиб олинган ерларини озод қилиш учун курашни давом эттирмоқда. 13. Бирлашган Араб Амирликлари араб давлатлари ичида энг тараққий этган давлатлардан бири ҳисобланади. 14. Кўшнимиз Хадича хола ҳали ҳам ёшлигидаги гўзаллигини сақлаб келмоқда. 15. Марказий универмагнинг галантерея бўлимида турли хил кўлқоплар сотилапти.

ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ МАТН

طشقند

طشقند مدينة قديمة كسمرقند وبخارى وغيرهما من مدن آسيا المركزية. طشقند عاصمة جمهورية أوزبكستان المستقلة. وهي مدينة جميلة عامرة كثيرة الأشجار والأزهار والمياه. وفي البلدة وضواحيها كثير من الحدائق والمنتزهات وفيها عدد كبير من المدارس الابتدائية والثانوية والمعاهد والمكتبات والمتاحف والمسارح ودور السينما والقصور وغيرها من المؤسسات الثقافية.

في طشقند عدة جامعات كبيرة وهي جامعة أوزبكستان الأهلية باسم ميرزا أولوغبيك والجامعة التكنيكية والجامعة الزراعية والجامعة الاقتصادية والجامعة التربوية وجامعة العلاقات الدبلوماسية والاقتصادية بين الدول والجامعة الإسلامية. في مكتبات هذه الجامعات توجد كثير من الكتب المطبوعة والمخطوطة باللغات الأوزبكية والأجنبية وكليات هذه الجامعات مزودة بأحدث الوسائل الإلكترونية والكمبيوترات.

أكاديمية العلوم لأوزبكستان المستقلة تقوم بتشكيل الشؤون العلمية وتضم عدة معاهد للبحوث العلمية المرتبطة بصناعة الجمهورية وزراعتها وحياتها المعنوية مثل معهد التاريخ ومعهد الدراسات الشرقية ومعهد اللغة والآداب ومعهد الاقتصاد وغيرها من المعاهد المختلفة.

وفي السنوات الأخيرة تم بناء عدة قصور وهي قصر تركستان وقصر الإستقلال وقصر الفنون. وفي هذه القصور يقدم عادة أشهر الفنانين والمطربين براجمهم المفضلة وكذلك تم بناء العديد من الفنادق وهي فندق أوزبكستان وفندق «تشارسو» والفنادق الأخرى. وهذان الفندقان أصبحا في الآونة الأخيرة رمزا لجمال طشقند.

وفي قلب المدينة ميدان فسيح وفي هذا الميدان بناية شاهقة وضخمة وهي للوزارات والمؤسسات الحكومية المختلفة. أمام هذه البناية بين الأزهار فواراة مياه طويلة وجديدة من نوعها وتجاه هذه الفواراة بناية طويلة للمكتبة باسم الشاعر نوائي.

وفي طشقند عدة وسائل النقل وبينها مترو طشقند يُعتبر فخرا لسكان هذه المدينة وضيوفها.

طشقند مدينة عديدة السكان وشوارعها الجديدة عريضة ومستقيمة وبنائهما شاهقة وجميلة. في طشقند كثير من السيارات والباصات والترام ويفتخر سكان طشقند بوسائل النقل هذه حق الافتخار.

521-ماشқ. Ўн тўққизинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, ўзбекчага ўғиринг ва янги сўзларини ёдланг.

522-ماشқ. Ўн тўққизинчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) هل مدينة طشقند قديمة أم جديدة؟ (2) ماذا يوجد في طشقند من المؤسسات الثقافية؟ (3) أية جامعات توجد في طشقند؟ (4) بأية أمور تقوم أكاديمية العلوم لأوزبكستان؟ (5) أية معاهد للبحوث العلمية توجد في أكاديمية العلوم؟ (6) متى تم بناء القصور مثل قصر تركستان وقصر الاستقلال؟ (7) من يقدم برامج في هذه القصور؟ (8) ماذا تعرف عن الفنادق في طشقند؟ (9) ماذا يوجد في الميدان الفسيح في وسط المدينة؟ (10) هل الفوارة أمام البناية الشاهقة جديدة النوع؟ (11) ماذا تعرف عن وسائل النقل في طشقند؟ (12) أية وسيلة النقل بيت في الآونة الأخيرة؟ (13) هل شوارع طشقند الجديدة عريضة أو ضيقة؟ (14) بأية جوانبها تعجبك طشقند؟ (15) هل أنت تحب طشقند ولماذا؟

523-ماشқ. Ўн тўққизинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

524-ماشқ. Ўн тўққизинчи матндан масдар ва сифат-дошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканлигини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

525-машқ. Ўн тўққизинчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

526-машқ. Тугилиб ўсган шахрингиз ҳақида араб тилида баён ёзинг.

527-машқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

خان الحليلي، شنّ الحرب، طبقا للقرار، ميدان الأزهر، في شهر مارس، جناح
المعرض هذا، تقدم في الصناعة والزراعة، معانة دقيقة، الحياة النباتية، عبر النافذة،
درجات سلم حلزوني، الشقة المطلوبة، مواصلة المشاهدة، رفوف الكتب، عين الحريص
على الدنيا، مجموعة من قميص ورباط عتق ومنديل، القطن الأوزبكي الممتاز، في شكل
جميل، من حسن الحظ، صوت الناي، في جو الثرى، مأكولات سوقية، سعادة القلب،
قصر الخليفة، في تلك الزاوية، رقصات أوزبكية تقليدية، قاعة تركستان، بدون تعليق،
خلال نصف ساعة، كلية الاقتصاد، درجة الحرارة، كمية الأمطار، من جهة إلى أخرى،
ألوان النقوش، أراضي فلسطين المحتلة.

ЙИГИРМАНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

قائۇتە	суд амалиёти	X استدار	айланиб ўтмоқ
VIII احتقن	(юзига) қон югурмоқ	X استدرج	жалб қилмоқ, тортмоқ
إحصائىة	статистик маълумот	X استدرک	тўғриламоқ
IX اخمر	қизармоқ	X استراح	дам олмоқ, хордик чиқармоқ
VIII اختفى	яширинмоқ	X استرجع	чиқариб олмоқ, тортиб олмоқ
IX اخضر	яшил ранга кирмоқ	X استشار	маслаҳат сўрамоқ
IX اربد	кулранг тусга кирмоқ	X استشعر	сезмоқ, сезиб олмоқ
IX ازرق	кўкармоқ	X استشهد	шаҳид бўлмоқ
X استبدل	алмаштирмоқ	X استطلع	билишга ҳаракат қилмоқ, кўнглига қўл солиб кўрмоқ
X استنى	истисно қилмоқ	X استعاد	тикламоқ; қайта ўрнига келтирмоқ
X استجوب	сўроқ қилмоқ, сўроқка тутмоқ	X استعار	(ниманидир) қарзга олмоқ
X استحال	имкон бўлмай қолмоқ, илож топмай қолмоқ	X استعان	ёрдам сўрамоқ
X استحسن	маъқулламоқ	X استعبد	қул қилмоқ
X استحق	арзимоқ, муносиб бўлмоқ	X استعجل	шошилмоқ, тезлашмоқ
X استخلف	онт ичишни сўрамоқ	X استعد	тайёрланмоқ
X استخدم	ишлатмоқ, ишга солмоқ		

اسْتَعْرَابٌ арабшунослик
 X اسْتَعْرَضَ томоша қилмоқ
 X اسْتَعْظَفَ ялинмоқ, ёлбормоқ
 X اسْتَعْمَلَ ишлатмоқ, истеъ-
 мол қилмоқ
 X اسْتَعَاثَ ёрдам сўрамоқ
 X اسْتَعْرَبَ ажабланмоқ, тааж-
 жубда қолмоқ
 X اسْتَفْفَرَ гуноҳни кечишни
 сўрамоқ, мағфират сўрамоқ
 X اسْتَفْلَ фойдаланмоқ
 X اسْتَفْرَ қўрқитиб юбормоқ
 X اسْتَفْسَرَ тафсилотни сўра-
 моқ, сўраб билмоқ
 X اسْتَفْرَ жойлашмоқ,
 тинчимок, ўрнашмоқ
 X اسْتَكْمَلَ ниҳоясига етказмоқ
 X اسْتَلْطَفَ эркаламоқ
 X اسْتَلْقَى чўзилиб ётмоқ,
 чалқанча ётмоқ
 X اسْتَمَالَ ўзига жалб қилмоқ
 X اسْتَمْتَعَ хузур қилмоқ,
 мазза қилмоқ
 X اسْتَمَدَّ олмоқ
 X اسْتَمَرَّ давом этмоқ

اسْتِنَاجَاتٌ хулосалар
 X اسْتَشَقَّ тўйиб - тўйиб
 нафас олмоқ
 X اسْتَكْرَهَ инкор қилмоқ
 X اسْتَكْفَهَ бегонасирамоқ,
 ётсирамоқ
 X اسْتَوْرَدَ четдан товар олмоқ,
 импорт қилмоқ
 X اسْتَيْقَطَ уйғонмоқ
 اسْطَوَانَةٌ пластинка
 الإسْكَندَرُ ذُو الْقَرْنَيْنِ Искандар
 Зулқарнайн
 IX اسْوَدَّ қораймоқ
 VIII اسْتَهْرَ машҳур бўлмоқ
 IX اصْفَرَّ сарғаймоқ
 IV اصْطَرَابٌ АСАБ чалкашлик
 пайдо бўлмоқ
 اصْطَرَابٌ чалкашлик
 VIII اصْطَرَبَ التَّنِضُّ томир ури-
 ши тезлашмоқ
 IV اَضْمَرَ сир тутмоқ,
 яширмоқ
 اِعَادَةٌ қайтариш
 اِعَادَةُ الْبِنَاءِ қайта тиклаш
 IV اَغْرَبَ ифодаламоқ (عَنْ)

IX اغوج эгилмок, букилмок

XII اغرزق тўлиб тошмок,

ғилч бўлмок

اغنية кўп. اغان кўшиқ, ашула

VIII اقترح (бирор фикрни)

таклиф қилмок

اللبوم альбом

IV الحق етиб олмок

VIII اتية ўзига келмок, хушига

келмок, эйтибор бермок

باتيفون патефон

بدن кўп. ابدان тана

برقالي тўқсарик

بريد почта

بشرة тери, эт

ابطال кўп. ابطال қахрамон

I بلغ (y) بلوغ етиб бормок,

етиб келмок

بنفسجي бинафшаранг

بنو امية умавийлар

بنو العباس аббосийлар

I تاء (u) تية серрайиб қолмок,

боши қотмок

ترميم ремонт

V تصبب оқмок, оқиб тушмок

V تطلم шикоят қилмок

V تطور ривожланмок

V تعلم ўрганмок, билмок

تعليق изох, шарҳ

V تعود одатланмок

تعليدي анъанавий, традицион

V توجع оғрик тортмок,

азобланмок

ثانية кўп. ثوان секунд

ثارية кўп. جوار чўри

جمرة чўғ

جمعية жамият

جمعية الآثار الروسية рус археоло-

гик жамияти

I خاز (u) خيرة лол қолмок

حاسم хал қилувчи

I حجز (u) حجز олдиндан

банд қилмок

I حرم маҳрум бўлмок

حشد тўда, оломон

حضان кўп. احضان кучоқ; استقبال

حضان кучоқ очиб кутиб

олмок

خَجَلٌ хижолатлик
 دَرَاِسَاتٌ شَرْقِيَّةٌ шарқшунослик
 I دَفَعَ (a) دَفَعَ тўламок
 I دَفَعَ الْحِسَابَ ҳисоб-китоб
 қилмок
 دَلِيلٌ كُنْ. اَدَلَّةٌ гувоҳ, далил
 رَأْسُ السَّنَةِ الْجَدِيدَةِ янги йил
 رَاهِنٌ ҳозирги, ҳозирда
 мавжуд бўлган
 رَانِعٌ ажойиб, зўр
 II رَتَّبَ йўлга қўймок, ишга
 туширмак
 رَسْمٌ كُنْ. رُسُومٌ бож, солиқ
 رَفِيقَةٌ дугона, ҳамроҳ
 رُوحٌ كُنْ. اَرْوَاحٌ рух, жон
 I رَوَى (u) رَوَايَةٌ ҳикоя қилмок,
 айтиб бермок
 رُخْرَفٌ كُنْ. رُخْرَافٌ безак, нақш
 زَنْجٌ كُنْ. زَنْجُوْجٌ зинжий, негр
 II زَوَّدَ таъминламок
 I سَخِرَ (a) سَخِرِيٌّ масхара
 қилмок
 سَكَرَانٌ كُنْ. سَكَارَى маст, кайфи
 тарақ
 سَكُونٌ сукунат, жимлик

سَلْطَنَةٌ салтанат
 شَى ҳар хил, турли
 شِدَّةٌ кучлилик, шиддат
 شَرْطٌ шарт; ~...шарти
 билан
 شَرْطَةٌ عَسْكَرِيَّةٌ ҳарбий полиция
 شَرْطَةٌ مَدَنِيَّةٌ граждандан (ноҳарбий)
 полицияси
 صَرَحَ كُنْ. صُرُوحٌ катта уй, қаср
 I صَفَقَ (u) صَفَقَ қарсиллатиб
 ёпмок
 صِنْفٌ كُنْ. اَصْنَافٌ тур, хил, шакл
 ضَمْنٌ ичида, таркибида
 طَبٌّ شَرْعِيٌّ суд медицинаси
 عَبْدٌ كُنْ. عَبِيدٌ қул, банда
 عَرَقٌ тер, томчи тер
 II عَزَزَ кучайтирмак, куч
 бағишламок
 عُمْدَةٌ қишлоқ оксоқоли
 عُمْلَةٌ كُنْ. عُمْلَاتٌ валюта
 غَبَاوَةٌ тентаклик, аҳмоқлик
 فَاتِحٌ босқинчи
 فَارَسٌ كُنْ. فَرَسَانٌ отлик, чавандоз
 فَعَجْرٌ эрта тонг

فِرَاشٌ тўшак

I فَرَحٌ (a) хурсанд бўлмок

فَنَاءٌ сахн, очиклик жой

فَالَكِيٌّ астроном

فَوَادٌ кўп. أَفْنَدَةٌ қалб, юрак

فَاسٌ мн. فَاسِيَةٌ ёвуз, шафкатсиз

فَوَائِدٌ кўп. قَوَائِنٌ қонун

III قَاوِمٌ қаршилиқ кўрсатмок

قَبْضَةٌ кўп. قَبْضَاتٌ мушт

قَدَى кўп. أَقْدِيَّةٌ гард

I قَرَنٌ (u) бириктирмок,

биргалиқда амалга оширмок

قَرَحٌ ёки قَوْسٌ ~ камалақ

قَشْدَةٌ қаймок

قَطْرَةٌ кўп. قَطْرَاتٌ томчи

I قَطْفٌ (u) قُطُوفٌ узмок, термок

(мас. гулни)

كِمَانٌ гижжак

كِيْمَاوِيٌّ химиявий

I لَفْتٌ (u) لَفْتٌ (диққатни)

жалб қилмок

I لَفْظٌ (u) لَفْظٌ туфлаб ташламок,

оғиздан чиқариб ташламок

I لَوِيٌّ (u) لَوِيٌّ бурмок, эгмок

مَبْعُوثٌ вакил

II مَثَلٌ вакил бўлмок

مَحْكَمَةٌ кўп. مَحَاكِمٌ суд

مَرْجِعٌ кўп. مَرَاجِعٌ кўлланма

مَرْصَدٌ кўп. مَرَاصِدٌ расадхона

مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ Муовия ибн

Аби Суфён (Суфённинг

ўгли Муовия)

النِّيَانُ مَعْوُجٌ нотўғри шарх-

ланган, шарҳи бузук

مُمْتَلِكَاتٌ бойлик, мулк

مِنْ قَبْلِ олдиндан

مَنْعِيشٌ тетиклантирувчи, кув-

ватбахш

مُهْمَلٌ ишлатилмай ётган,

эски

مِهْنَةٌ ҳунар, касб-ҳунар

مُؤَامَرَةٌ фитна

مُوسِيقَى музика

III نَاجِيٌّ ялинмок, муножот

қилмок

نَائِمٌ кўп. نِيَامٌ ухлоқ, ухлаётган

نَبْضٌ томир уриши, пульс

نَدَاءٌ мурожаат

نَرْجِسٌ нарғис

I نَشَرَ (y) нашр этмок
 نَصْرَةٌ кўркамлик, латофат
 نِكْرَانْ инкор қилиш
 نَيْلِي кўк, нилий
 هَاوِيَةٌ чуқурлик, тубсизлик
 I هَبَّ (y) ўрнидан
 кўзгалмок

I هَبَّ وَاقْفَا сапчиб ўрнидан
 турмок
 II هَمَّ буткул вайрон
 қилмок
 I هَمِدَ (y) бўшашмок,
 ҳолсизланмок
 وَغُورَةٌ паст-баландлик
 يَا خَسَارَةً афсуски...

§ 134. IX БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг IX боби ўтган замонда **أَفْعَلُ** вазнига эга бўлиб, у қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَفْعَلُ	أَفْعَلَا	أَفْعَلُوا
	МН	أَفْعَلْتُمْ	أَفْعَلْتُمْ	أَفْعَلْتُمْ
II	МЗ	أَفْعَلْتِ	أَفْعَلْتُمَا	أَفْعَلْتُمْ
	МН	أَفْعَلْتُمْ	أَفْعَلْتُمْ	أَفْعَلْتُمْ
I	МЗ	أَفْعَلْتِ		أَفْعَلْتُمْ
	МН	أَفْعَلْتُمْ		أَفْعَلْتُمْ

Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَحْمَرٌ	أَحْمَرَا	أَحْمَرُوا
	МН	أَحْمَرْت	أَحْمَرْتَا	أَحْمَرْتُمْ
II	МЗ	أَحْمَرْت	أَحْمَرْتُمَا	أَحْمَرْتُمْ
	МН	أَحْمَرْت	أَحْمَرْتُمَا	أَحْمَرْتُمْ
I	МЗ	أَحْمَرْت		أَحْمَرْتَا
	МН			

أَحْمَرْتِ أَلْيَوْمَ مِنْ قَلَّةِ التَّوَمِ - Уйқунинг камлигидан кўзлар кизарди.

Эслатма. IX боб феълидан мажхул нисбат шакли ҳамда мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил бўлмайди.

IX боб феълининг ҳозирги-келаси замони вазни **يَفْعَلُ** дир. У шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْعَلُ	يَفْعَلَانِ	يَفْعَلُونَ
	МН	تَفْعَلُ	تَفْعَلَانِ	يَفْعَلُنَّ
II	МЗ	تَفْعَلُ	تَفْعَلَانِ	تَفْعَلُونَ
	МН	تَفْعَلَيْنِ	تَفْعَلَانِ	تَفْعَلُنَّ
I	МЗ	أَفْعَلُ		تَفْعَلُ
	МН			

IX боб феъли асосан **فَعْلَاءَ** – **أَفْعَلُ** вазнида ҳосил бўлиб, рангни ёки жисмоний хусусиятни билдирувчи сифатлардан шаклланади ва шу сифат билдирган ранг ёки

хусусиятни ўзида мужассам этиш маъносини билдиради. Масалан:

أَخْضَرُ – яшил, зангор → أَخْضَرٌ – яшил рангга кирмоқ,

أَصْفَرُ – сариқ → أَصْفَرٌ – сарғаймоқ.

Ўз-ўзидан маълумки, бу феъллар маъно жиҳатидан ўзлик-мажхул нисбатидадир.

IX боб феъли бошқа бобларга нисбатан анча кам ишлатилади. Унинг иккиланган, ҳамзали ўзакдан ясалган вариантлари ҳозирги араб тилида ишлатилмайди. Заиф ўзаклар ичидан фақат ажваф феъллар гуруҳига мансуб феъллар мавжуд. Бунда ҳам иккинчи ўзак ундош ўрнида келган و ёки ى ҳарфлариға ҳарфи иллат сифатида қаралмайди ва бу феъллар солим феъллардан фарқ қилмайди. Масалан:

أَسْوَدُ – қора → أَسْوَدٌ – қораймоқ,

أَبْيَضُ – оқ → أَبْيَضٌ – оқармоқ.

IX боб феълининг шарт майли уч вариантда ясалади. Масалан: يَحْمَرُ – أَحْمَرٌ феъли

1 - вариант

2 - вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا
	МН	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ
II	МЗ	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا
	МН	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ
I	МЗ	أَحْمَرُ		يَحْمَرُ	أَحْمَرُ		يَحْمَرُ
	МН						

3 – вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا
	МН	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ
II	МЗ	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا
	МН	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ
I	МЗ	يَحْمَرُونَ		يَحْمَرُونَ
	МН			

IX боб феълининг буйруқ майли ҳам уч вариантда шаклланади:

1 - вариант

2 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا
МН	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ

3 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا
МН	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ

IX боб феълининг истак майли қуйидагича ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْعَلُ	يَفْعَلَا	يَفْعَلُوا
	МН	تَفْعَلُ	تَفْعَلَا	يَفْعَلْنَ
II	МЗ	تَفْعَلُ	تَفْعَلَا	تَفْعَلُوا
	МН	تَفْعَلِي	تَفْعَلَا	تَفْعَلْنَ
I	МЗ	أَفْعَلُ		تَفْعَلُ
	МН			

IX боб феълининг масдари **أَفْعَلَالٌ** вазнида ҳосил бўлади:

أَحْمَرٌ – қизармоқ → أَحْمِرَارٌ – қизариш,

أَسْوَدٌ – қораймоқ → أَسْوَدَادٌ – қорайиш.

IX боб феълининг аниқ нисбат сифатдоши **مُفْعَلٌ** шаклида ҳосил бўлади:

أَحْمَرٌ – қизармоқ → مُحْمَرَةٌ، مُحْمَرَةٌ – қизарган,

أَبْيَضٌ – оқармоқ → مُبْيَضَةٌ، مُبْيَضَةٌ – оқарган.

Амалий машғулот учун топшириқлар

528-машқ. Қуйидаги сифатлардан IX боб феъли ҳосил қилинг ва маъноларини тушунтиринг:

أَحْمَرٌ - қизил, أَصْغَلٌ - калласи кичик, أَشْهَلٌ - кўккўз, أَحْوَلٌ -

ғилай, أَحَدَبٌ - букри, أَشْمَطٌ - соч-соқоли оқ, أَسْمَرٌ -

буғдойранг, أَجْعَدُ - сочи жингалак, أَغْتَشُ - олти панжали,

أَدْرُدُ - тиши йўқ, أَغْسَرُ - чапақай, أَبْجَرُ - қорни катта.

529-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги IX боб феъллари ва уларнинг функционал формаларини топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) اضطرب نبض الأسيرة وأخذ وجهها يحمر ويصفر. (2) اسود من الخجل وجه ذلك الرجل. (3) رفعت رأسها نحو ازرقاق السماء. (4) احتقن وجهه واحمرت عيناه المربدتان. (5) كان طريق النهر يشبه بشيء لتلك الوعورة وذلك الاعوجاج. (6) نور الشمس به ألوان قزح، قوس قزح: احمرار وبرتقالي وازرقاق ونيلي واصفرار وبنفسجي. (7) كانت عينا سوزان محمرتين كالجمر. (8) البذور عندما تخفي تحت الأرض تصبح سرا في اخضرار صفحة البستان. (9) أصاب الاضطراب قانونهم وأحكامهم بما جاءهم به تلك الصحف المعوجة البيان. (10) أنتم عبيد الغباوة والغباوة هي أشد اسودادا من بشرة الزنوج. (11) أفلا ترى لون وجهي مصفرا كالذهب؟ (12) الوجه المحمر يضم صوت الشكر وأما الوجه المصفر فيضم صوت الصبر والكران. (13) لقد لوى فمه وذكر اسم ذلك الرجل المحترم ساخرا فبقي فمه معوجا.

530-машқ. IX боб феъли масдари, сифатдошларини ишлатган ҳолда қуйидаги гапларни арбчага ўғиринг:

1. Бемор узоқ муддат ётиб қолганидан озиб кетган, юзлари сарғайган эди. 2. Боғдаги ям-яшилликни кўриб, ҳамма чарчокларим тарқалиб кетди. 3. Ўғил-чам мени кўриб, узоқдан чопиб келди, унинг яноқлари чўғ каби қип-қизил тусга кирди. 4. Толиба дарсда ўқитувчининг саволларига жавоб бера олмади ва хижолатлиқдан юзи қорайиб кетди. 5. Қорнинг қалинлигидан ер ҳам, осмон ҳам оппоқ рангга кирди. 6. Биз кеча шахримиздаги Марказий универмагга бордик ва менга қўнғирранг костюм сотиб олдик. 7. Наманган ва унинг атрофида ям-яшил тоғлар ва дам олиш жойлари жуда кўп. 8. Мусаффо кўм-

кўк осмонимизда ҳар доим тинчлик бўлсин. 9. Биз эрта баҳорда дарахтларнинг эгилган шохларини кесиб ташлаймиз. 10. Дехқонларнинг юзи ёзнинг иссиқ шамолида қорайиб кетади.

531-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг:

سليم: أريد أن أعرف رأيك يا كريم.

كريم: في أي موضوع؟

سليم: سيزورني غدا طالب مصري يمر بطشقند في طريقه إلى الصين وسيبقى ليلة

واحدة هنا في طشقند. إلى أين تقترح أن نذهب معه؟

كريم: إلى أحد من المتاحف مثل متحف الفنون أو حديقة الشاعر نوائي ...

سليم: ولكن سيأتي في المساء لا في الصباح ويسافر في فجر اليوم التالي.

كريم: إذن خذه إلى أحد القصور مثل قصر الفنون باسم عليشير نوائي أو قصر

تركستان أو قصر الإستقلال.

سليم: هذه فكرة هائلة! فهو سيسمع الأغاني الأوزبكية والموسيقى الأوزبكية

الحديثة والقديمة.

كريم: وسيري الرقص الشعبي الأوزبكي في تنفيذ أشهر الراقصات وسيعجبه رقص

أوزبكي أصيل.

سليم: هذا اقتراح جميل ولهذا أدعوك إلى مقابلة صديقي والذهاب معنا إلى أحد من

هذه القصور.

كريم: سأذهب معك ولكن بشرط أن تدفع أنت الحساب.

532-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Сомий: Дўстим Аҳмад, бу менинг Наманганга биринчи зиёратим. Мен бу шаҳар ҳақида ҳеч

нарсa билмайман. Менга шаҳар ҳақида маълумот берсангиз.

Аҳмад: Сизни Наманганда нималар қизиқтиради, азизим Сомий?

Сомий: Масалан, Наманганда қандай меҳмонхо-налар бор ва уларнинг қайси бири яхши?

Аҳмад: Наманганда «Орзу», «Чорсу», «Наманган», «Фазо» меҳмонхоналари мавжуд. Уларнинг барчаси ҳам яхши. Хоналари чиройли, мебеллар билан жиҳозланган. Ресторан, сартарошхона каби хизмат бўлимлари яхши хизмат қилади.

Сомий: Шаҳарда қандай кўнгил очар жойлар бор?

Аҳмад: Шаҳарда Алишер Навоий номли музикали драма театри, бир неча кинотеатрлар, Бобур ва Машраб номли иккита дам олиш парки доимо очик.

Сомий: Наманганда қандай спорт иншоотлари бор?

Аҳмад: Шаҳарда «Спартак» ўйингоҳи анчадан буён мавжуд эди. Кейинчалик «Ёшлик» ўйингоҳи қурилди. Бундан ташқари бир неча спорт заллари қурилган. Кейинги йилларда теннис корти, «Паҳлавон» ва «Алпомиш» спорт мажмуалари қуриб ишга туширилди. Наманганнинг «Навбахор» футбол командаси республикамизнинг энг кучли командаларидан бири ҳисобланади.

Сомий: Наманганда қандай олий ўқув юртлари мавжуд?

Аҳмад: Наманганда Муҳандислик - педагогика институти, Иқтисодиёт институти ва Наманган университети мавжуд.

Сомий: Наманган ҳақидаги бу кимматли маълумотлар учун миннатдорлик билдираман. Раҳмат.

Аҳмад: Арзимаиди. Шаҳримизга хуш келибсиз. Бу шаҳарда вақтингиз марокли ўтади деган умиддаман.

Сомий: Бу яхши тилакларингиз учун раҳмат. Хайр.

Аҳмад: Хайр. Саломат бўлинг.

§ 135. X БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг X боби I боб феъли олдига **اَسْتَفْعَلُ** қўшимчасини қўшиш билан ҳосил қилинади. Унинг ўтган замони вазни **اَسْتَفْعَل** бўлиб, у шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَسْتَفْعَل	اَسْتَفْعَلَا	اَسْتَفْعَلُوا
	МН	اَسْتَفْعَلْت	اَسْتَفْعَلْتَا	اَسْتَفْعَلْتُمْ
II	МЗ	اَسْتَفْعَلْت	اَسْتَفْعَلْتُمَا	اَسْتَفْعَلْتُمْ
	МН	اَسْتَفْعَلْت	اَسْتَفْعَلْتُمَا	اَسْتَفْعَلْتُمْ
I	МЗ	اَسْتَفْعَلْت		اَسْتَفْعَلْنَا
	МН			

Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	أَسْتُرْجَلَ	أَسْتُرْجَلَا	أَسْتُرْجَلُوا
	MH	أَسْتُرْجَلْتُ	أَسْتُرْجَلْنَا	أَسْتُرْجَلْنَا
II	M3	أَسْتُرْجَلْتُ	أَسْتُرْجَلْتُمَا	أَسْتُرْجَلْتُمْ
	MH	أَسْتُرْجَلْتُ	أَسْتُرْجَلْتُمَا	أَسْتُرْجَلْتُنَّ
I	M3 MH	أَسْتُرْجَلْتُ		أَسْتُرْجَلْنَا

أَسْتُرْجَلَ ابْنِي الْكَبِيرُ فِي هَذِهِ السَّنَةِ - Бу йил катта ўғлим балоғатга етди.

Солиф феълларнинг ўтган замон мажхул нисбати куйидаги вазнга эга: **أَسْتَفْعَلَ**. Мажхул нисбат феъли шахс-сон кўшимчалари аниқ нисбат кўшимчалари билан бир хилдир.

X боб феълининг ҳозирги-келаси замони куйидаги вазнда тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَسْتَفْعَلُ	يَسْتَفْعَلَانِ	يَسْتَفْعَلُونَ
	MH	يَسْتَفْعَلُ	يَسْتَفْعَلَانِ	يَسْتَفْعَلُونَ
II	M3	يَسْتَفْعَلُ	يَسْتَفْعَلَانِ	يَسْتَفْعَلُونَ
	MH	يَسْتَفْعَلِينَ	يَسْتَفْعَلَانِ	يَسْتَفْعَلُونَ
I	M3 MH	يَسْتَفْعَلُ		يَسْتَفْعَلُونَ

Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	<i>يَسْتَفِرُّ</i>	<i>يَسْتَفِرَّانِ</i>	<i>يَسْتَفِرُّونَ</i>
	МН	<i>تَسْتَفِرُّ</i>	<i>تَسْتَفِرَّانِ</i>	<i>يَسْتَفِرُّونَ</i>
II	МЗ	<i>تَسْتَفِرُّ</i>	<i>تَسْتَفِرَّانِ</i>	<i>تَسْتَفِرُّونَ</i>
	МН	<i>تَسْتَفِرُّونَ</i>	<i>تَسْتَفِرَّانِ</i>	<i>تَسْتَفِرُّونَ</i>
I	МЗ	<i>أَسْتَفِرُّ</i>		<i>تَسْتَفِرُّ</i>
	МН			

نَسْتَفِرُّ *اللَّهِ لَيْلًا وَ نَهَارًا* — Биз Оллоҳдан туну кун кечирим сўраймиз.

X боб ҳозирги-келаси замонининг мажхул нисбати *يُسْتَفْعَلُ* вазнида бўлиб, унинг шахс-сон кўшимчалари аниқ нисбат феъли билан бир хилдир. Масалан:

سَوْفَ نُسْتَرْخِصُ *الْأَسْعَارُ* *الْحَالِيَةَ* *بَعْدَ* *شَهْرَيْنِ* — Икки ойдан кейин ҳозирги нарх-наволар арзон ҳисобланиб қолади.

X боб феъли қуйидаги маъноларга эга:

1. I боб феъли ифодалаган иш-ҳаракатни бажаришни илтимос қилиш, қидириш, ўша иш-ҳаракатга етишиш маъноларини билдиради. Масалан:

خَدَمَ — хизмат қилмоқ → *أَسْتَخْدَمُ* — хизматдан фойдаланмоқ,

أَذِنَ — рухсат бермоқ → *أَسْتَأْذِنُ* — рухсат сўрамоқ,

رَحِمَ — раҳм қилмоқ → *أَسْتَرْحِمُ* — раҳм-шафқат сўрамоқ,

خَرَجَ — чиқмоқ → *أَسْتَخْرُجُ* — кавлаб чиқармоқ.

2. I боб феъли ифодалаган иш-ҳаракатни мавжуд деб ҳисоблаш маъносини билдиради. Масалан:

حَسَنٌ – яхши бўлмоқ → استحسنَ – яхши деб ҳисобламоқ,

كَبِيرٌ – катта бўлмоқ → استكبرَ – катта деб ҳисобламоқ.

3. Айрим IV боб феъли ифодалаган иш-ҳаракатнинг ўзлик-мажҳул нисбатини билдиради. Масалан:

أَيْقَطَ – уйғотмоқ → استَيْقَطَ – уйғонмоқ,

أَذَكَرَ – эслатмоқ → استَذَكَرَ – эсга тушмоқ.

4. Айрим отлардан ҳосил бўлади ва шу от билдирган мансабга тайинлаш маъносини билдиради. Масалан:

خَلَفَ – ўринбосар → استَخَلَفَ – ўринбосар этиб тайинланмоқ,

وَزِيرٌ – вазир → استَوَزَّرَ – вазир этиб тайинланмоқ,

خَادِمٌ – хизматкор → استَخَدَمَ – хизматга қабул қилмоқ.

5. Айрим отлардан ҳосил бўлади ва шу от билдирган маънога айланишни билдиради. Масалан:

حَجَرَ – тош → استَحَجَرَ – тошга айланмоқ,

نَسَرَ – бургут → استَنَسَرَ – бургутга айланмоқ.

§ 136. X БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ЎТГАН ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ўтган замонида шу феълнинг IV, VII, VIII бобларидаги каби товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан: غَلَّ - استَغَلَّ – фойда кўрмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَسْتَعْلَ	أَسْتَعْلَا	أَسْتَعْلُوا
	МН	أَسْتَعْلَتُنَّ	أَسْتَعْلَتَا	أَسْتَعْلُنَّ
II	МЗ	أَسْتَفْلَتَ	أَسْتَفْلَتَمَا	أَسْتَفْلَتُمْ
	МН	أَسْتَفْلَتْنَ	أَسْتَفْلَتْنَا	أَسْتَفْلَتُنَّ
I	МЗ	أَسْتَفْلَتُ		أَسْتَفْلَتْنَا
	МН			

Бу феълнинг мажхул нисбатида **أَسْتَعْلَ** – **أَسْتَعْلُوا** ўзгариши содир бўлади. Бу феъл шахс-сонда аниқ нисбат билан бир хил кўшимчаларга эга.

II. Ҳамзали феълларнинг ўтган замони ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар ҳисобга олинмаса, солим феъллардан фарқ қилмайди. Масалан:

أَصْلَ → أَسْأَصَلَ – илдизи билан
суғурмок феъли

شَامَ → أَسْتَشَامَ – ёмонга
йўймок феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَسْأَصَلَ	أَسْأَصَلَا	أَسْأَصَلُوا	أَسْتَشَامَ	أَسْتَشَامَا	أَسْتَشَامُوا
	МН	أَسْأَصَلْتُنَّ	أَسْأَصَلْتَا	أَسْأَصَلْتُنَّ	أَسْتَشَامْتِ	أَسْتَشَامَتَا	أَسْتَشَامْتُنَّ
II	МЗ	أَسْأَصَلْتِ	أَسْأَصَلْتَمَا	أَسْأَصَلْتُمْ	أَسْتَشَامْتِ	أَسْتَشَامْتَمَا	أَسْتَشَامْتُمْ
	МН	أَسْأَصَلْتْنَ	أَسْأَصَلْتْنَا	أَسْأَصَلْتُنَّ	أَسْتَشَامْتِ	أَسْتَشَامْتَنَا	أَسْتَشَامْتُنَّ
I	МЗ	أَسْأَصَلْتُ		أَسْأَصَلْنَا	أَسْتَشَامْتُ		أَسْتَشَامْنَا
	МН						

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	استشأ	استشأ	استشؤوا
	МН	استشأت	استشأتا	استشأن
II	МЗ	استشأت	استشأتما	استشأنم
	МН	استشأت	استشأتما	استشأنن
I	МЗ	استشأت		استشأنا
	МН			

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришларгина содир бўлади, шахс-сон қўшимчалари ўзгармайди:

استشئى → استشأ , استشئيم → استشأ , استشؤا → استشأ

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ўтган замони солим феъллардан фарқ қилмайди. Масалан:

استوثق → وثق
ишонч ҳосил
қилмоқ феъли

استيسر → يسر
бўлмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	استوثق	استوثقا	استوثقوا	استيسر	استيسرا	استيسروا
	МН	استوثقت	استوثقتا	استوثقن	استيسرت	استيسرتا	استيسرون
II	МЗ	استوثقت	استوثقتما	استوثقتهم	استيسرت	استيسرتما	استيسرتهم
	МН	استوثقت	استوثقتما	استوثقن	استيسرت	استيسرتما	استيسرتن
I	МЗ	استوثقت		استوثقنا	استيسرت		استيسرونا
	МН						

Бу феъллар мажхул нисбатда $\text{أَسْتَوْتِق} \rightarrow \text{أَسْتَوْتِق} \rightarrow \text{أَسْتَوْتِق}$ шаклида бўлади ва уларнинг шахс-сон кўшимчаси аниқ нисбатники билан бир хилдир.

2. Ажваф феълларнинг ўтган замони айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзик унли қисқаради. Масалан:

(شور) أَسْتَشَارَ – маслаҳат сўрамоқ феъли
 (زيد) أَسْتَزَادَ – кўлайтиришга уринмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَسْتَشَارَ	أَسْتَشَارَا	أَسْتَشَارُوا	أَسْتَزَادَ	أَسْتَزَادَا	أَسْتَزَادُوا
	МН	أَسْتَشَارَتْ	أَسْتَشَارَاتَا	أَسْتَشَرْنَ	أَسْتَزَادَتْ	أَسْتَزَادَاتَا	أَسْتَزَدْنَ
II	МЗ	أَسْتَشَرْتُ	أَسْتَشَرْتُمَا	أَسْتَشَرْتُمْ	أَسْتَزَدْتُ	أَسْتَزَدْتُمَا	أَسْتَزَدْتُمْ
	МН	أَسْتَشَرْتُ	أَسْتَشَرْتُمَا	أَسْتَشَرْتُنَّ	أَسْتَزَدْتُ	أَسْتَزَدْتُمَا	أَسْتَزَدْتُنَّ
I	МЗ МН	أَسْتَشَرْتُ		أَسْتَشَرْنَا	أَسْتَزَدْتُ		أَسْتَزَدْنَا

3. Ноқис феълларнинг ўтган замонида I боб بَكِي феълнинг тусланишидаги ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

(قصر) أَسْتَقَصَى – тадқиқ қилмоқ феъли
 (شفى) أَسْتَشَفَى – даво изламоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَسْتَقَصَى	أَسْتَقَصَيَا	أَسْتَقَصَوْا	أَسْتَشَفَى	أَسْتَشَفَيَا	أَسْتَشَفَوْا
	МН	أَسْتَقَصَتْ	أَسْتَقَصَيَاتَا	أَسْتَقَصَيْنَّ	أَسْتَشَفَتْ	أَسْتَشَفَيَاتَا	أَسْتَشَفَيْنَّ
II	МЗ	أَسْتَقَصَيْتُ	أَسْتَقَصَيْتُمَا	أَسْتَقَصَيْتُمْ	أَسْتَشَفَيْتُ	أَسْتَشَفَيْتُمَا	أَسْتَشَفَيْتُمْ
	МН	أَسْتَقَصَيْتُ	أَسْتَقَصَيْتُمَا	أَسْتَقَصَيْتُنَّ	أَسْتَشَفَيْتُ	أَسْتَشَفَيْتُمَا	أَسْتَشَفَيْتُنَّ
I	МЗ МН	أَسْتَقَصَيْتُ		أَسْتَقَصَيْتْنَا	أَسْتَشَفَيْتُ		أَسْتَشَفَيْتْنَا

Бу феъллар мажхул нисбатда I боб *لَقِيَ* - феъли билан бир хил кўшимчага эга бўлади: *أَسْتَقْصَى* → *أَسْتَقْصَى* , *أَسْتَشْفَى* → *أَسْتَشْفَى* . Шахс-сонда ҳам *لَقِيَ* феъли каби тусланади.

§ 137. X БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ҲОЗИРГИ-КЕЛАСИ ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ҳозирги-келаси замонида куйидаги ўзгаришлар содир бўлади:

أَسْتَفْعَلُ → *يَسْتَفْعَلُ* йастағлилу → йастағиллу → *يَسْتَفْعَلُ* .

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	<i>يَسْتَفْعَلُ</i>	<i>يَسْتَفْعَلَانِ</i>	<i>يَسْتَفْعَلُونَ</i>
	МН	<i>يَسْتَفْعَلُونَ</i>	<i>يَسْتَفْعَلُونَ</i>	<i>يَسْتَفْعَلُونَ</i>
II	МЗ	<i>تَسْتَفْعَلُ</i>	<i>تَسْتَفْعَلَانِ</i>	<i>تَسْتَفْعَلُونَ</i>
	МН	<i>تَسْتَفْعَلِينَ</i>	<i>تَسْتَفْعَلَانِ</i>	<i>تَسْتَفْعَلُونَ</i>
I	МЗ	<i>أَسْتَفْعَلُ</i>		<i>أَسْتَفْعَلُ</i>
	МН			

Бу феъл мажхул нисбатда куйидаги шаклда бўлади: *يَسْتَفْعَلُ* → *يُسْتَفْعَلُ* . Шахс-сон кўшимчалари эса, аниқ нисбат билан бир хилдир.

II. Ҳамзали феълларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларникидан фарк қилмайди:

يَسْتَشِيئُ → *أَسْتَشِيئُ* , *يَسْتَشِينُمُ* → *أَسْتَشِينُمُ* , *يَسْتَأْصِلُ* → *أَسْتَأْصِلُ* .

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам ҳамза имлосига боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади:

يَسْتَشِيئُ → *يَسْتَشِيئُ* ; *يَسْتَشِينُمُ* → *يَسْتَشِينُمُ* ; *يَسْتَأْصِلُ* → *يَسْتَأْصِلُ* .

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَيْسِرُ → أَسْتَيْسِرُ, يَسْتَوْتِقُ → أَسْتَوْتِقُ.

Шунингдек, бу феълларнинг мажхул нисбати ҳам солим феъллар каби тусланади. Масалан:

يُسْتَيْسِرُ → يُسْتَوْتِقُ, يُسْتَيْسِرُ → يُسْتَوْتِقُ.

2. Ажваф феълларнинг ҳозирги-келаси замонида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли чўзиқлигича қолади. Фақат II ва III шахс муаннас кўплигида чўзиқ унли қисқага ўзгаради. Масалан:

أَسْتَشَارَ → يَسْتَشِيرُ – феъли

أَسْتَزَادَ → يَسْتَزِيدُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَشِيرُ	يَسْتَشِيرَانِ	يَسْتَشِيرُونَ	يَسْتَزِيدُ	يَسْتَزِيدَانِ	يَسْتَزِيدُونَ
	МН	تَسْتَشِيرُ	تَسْتَشِيرَانِ	يَسْتَشِرُونَ	تَسْتَزِيدُ	تَسْتَزِيدَانِ	يَسْتَزِيدُونَ
II	МЗ	تَسْتَشِيرُ	تَسْتَشِيرَانِ	تَسْتَشِيرُونَ	تَسْتَزِيدُ	تَسْتَزِيدَانِ	تَسْتَزِيدُونَ
	МН	تَسْتَشِيرِينَ	تَسْتَشِيرَانِ	تَسْتَشِرُونَ	تَسْتَزِيدِينَ	تَسْتَزِيدَانِ	تَسْتَزِيدُونَ
I	МЗ	أَسْتَشِيرُ		أَسْتَشِيرُ	أَسْتَزِيدُ		أَسْتَزِيدُ
	МН						

Бу феълларнинг мажхул нисбати қуйидагича яасалади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُسْتَشَارُ	يُسْتَشَارَانِ	يُسْتَشَارُونَ	يُسْتَزَادُ	يُسْتَزَادَانِ	يُسْتَزَادُونَ
	МН	تُسْتَشَارُ	تُسْتَشَارَانِ	يُسْتَشِرُونَ	تُسْتَزَادُ	تُسْتَزَادَانِ	يُسْتَزَادُونَ
II	МЗ	تُسْتَشَارُ	تُسْتَشَارَانِ	تُسْتَشَارُونَ	تُسْتَزَادُ	تُسْتَزَادَانِ	تُسْتَزَادُونَ
	МН	تُسْتَشَارِينَ	تُسْتَشَارَانِ	تُسْتَشِرُونَ	تُسْتَزَادِينَ	تُسْتَزَادَانِ	تُسْتَزَادُونَ
I	МЗ	أَسْتَشَارُ		أَسْتَشَارُ	أَسْتَزَادُ		أَسْتَزَادُ
	МН						

3. Ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замонида I боб *يَكِي* – *يَكِي* феълида содир бўладиган товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан:

يَسْتَشْفِي → *أَسْتَشْفِي*, *يَسْتَقْصِي* → *أَسْتَقْصِي*.

Бу феълларнинг мажхул нисбатида I боб *يَلْقِي* – *يَلْقِي* феълида содир бўладиган товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан:

يُسْتَشْفِي → *يَسْتَشْفِي*, *يُسْتَقْصِي* → *يَسْتَقْصِي*.

Амалий машғулот учун топшириқлар

533-машқ. Қуйидаги феъллардан X боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг:

عَمِلَ (а) - ишламоқ, *قَبِلَ* (а) - қабул қилмоқ, *فَسَرَ* (у) - изоҳламоқ, *حَسَنَ* (у) - яхши бўлмоқ, *خَدَمَ* (и) - хизмат қилмоқ.

534-машқ. Қуйидаги нотўғри феъллардан X боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларни ўтган замонда тусланг:

يَقَطَ (а) - уйғоқ бўлмоқ, *طَاعَ* (у) - итоат этмоқ, *لَقِيَ* (а) - учратмоқ, *وَرَدَ* (и) - келмоқ, кирмоқ, *غَلَّ* (и) - фойда келтирмоқ, *حَقَّ* (и) - ҳақли бўлмоқ.

535-машқ. Қуйидаги феълларнинг ўзагини, бобини, замонини, шахсини ва сонини аниқланг:

1) *يُؤَامِرُونَ* 2) *تَأَخَّرُونَ* 3) *سَتِمُ* 4) *تَنَاءَبَتْ* 5) *يَسْتَشُونَ* 6) *أَنَارَتْ*
7) *يَتَفَاضِلِينَ* 8) *تَنَقَّلِينَ* 9) *تَكُونَا* 10) *الْتَقِينَ* 11) *تَسْتَمِرُونَ* 12) *تَتَمَاسَانِ*

13) اَمْتَرَنَ (14) اسْتَمَأَلُوا (15) يَنْتَهِيْنَ (16) لُحْنَا (17) اِهْتَمَفْتُ (18) لُوْجِرُ
19) اُنْحَدْنَا (20) يَتَّفِقُوْنَ

536-ماشқ. Қуйидаги нотўғри феъллардан X боб феъли ҳосил қилинг ва уларни ҳозирги-келаси замонда тусланг:

مَرَّ (y) - ўтмоқ, جَابَ (y) - саёҳат қилмоқ, لَقِيَ (a) - учратмоқ,
دَارَ (y) - айланмоқ, فَرَّ (и) - қўрқитмоқ, عَادَ (y) - қайтмоқ,
رَاحَ (y) - кетмоқ, жўнамоқ.

537-ماشқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг. X боб феълларини топинг ва маъноларига эътибор беринг:

1) استيقظت اليوم من نومي صباحا باكرا ثم قمت بالتمارين الرياضية. (2) ذهبت
إلى الحديقة في يوم من أيام الربيع. أعجبتني جمال أزهارها ونضرة أوراقها وطيب أريجها وما
استطعت ألا أقطف منها الورد والنرجس. (3) كان رأسها يكاد ينفجر من شدة الألم
فاستلقت علي فراشها بثياب النهار. (4) أهم ما تستورده الهند: الآلات والسيارات والمواد
الكيمياوية. (5) ألا يستحقّ زوجك منك مثل هذه الهدايا يا بنتي؟ (6) هنا بلغ الصديقان
فناء المحطة فأمسكا سيارة فاستغلاها. (7) بعد حين من الزمان اكتشف الإنسان الذهب
والفضة وبدأ يستعملهما في التجارة. (8) لا يوجد ضمن عفشى المذكور أصناف ممنوعة أو ما
يستحقّ رسوما جمركية. (9) أول من رتب البريد في الإسلام معاوية بن أبي سفيان واستمر
بعده في دولة بني أمية وبني العباس. (10) كان يقف الضيف مع الحاضرين وأخذ الضيفة من
يدها ليقدمها إليهم وسط حشد من المحترمين وبدأت الضيفة تستجوبه.
11) عندما تعطل سيارتي سأسعين بك يا صديقي. (12) بدأت الدبابات تتحول خارجه
من حقل الألغام وبدأ البعض الآخر يستدير متراجعا. (13) استدارت البنت علي جنبها

الأيمن لتواجه أمها النائمة. 14) استفزه تصرف السائق هذا فراح يصرخ بقبضته من وراء السيارة ... 15) هو يستحق شيئا من الاستلطاف وهي بدورها تستحق التشجيع. 16) تصيبت قطرات العرق الصافية من جبينها ثم همد جسدها فجأة واستلقت علي سريرها الصغير مغمضة العينين تائهة ... 17) غص ذهن أمير بتساؤلات شتى : كيف ستقبلها أمه وكيف سيكون موقف أخته؟ 18) في سكون هائل غادروا مكان الحادث واستعاد عبد الرحيم شيئا من توازنه وبدأ يروي كيف جاء رجال الشرطة العسكرية والمدنية. 19) لقد استفسر الحكيم بهذا الطريق من تلك الجارية عن أحوالها. 20) إذا وقع في فم الإنسان الحي قذى لا يستريح حتى يلفظه. 21) تستحسن جميع شعوب أوزبكستان سياسة حكومتها. 22) سوف نستخدم كل الوسائل والطرق لتعزيز قدرة جمهوريتنا الاقتصادية والاجتماعية. 23) مضت النفوس في الصحراء واستراحت أرواحهم وأبدانهم. 24) كيف تقول يا أخي "لا تخف!" لمن لا يستشعر الخوف وأي درس تعلمه وهو ليس محتاجا للدرس؟

538-машиқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Тошкент - Қўқон йўлининг ўртасида эски машина-бузилиб қолди ва мен автомобиль тузатувчи усталардан ёрдам сўрадим. 2. Махбусни ҳар қуни камеранинг ўзида бир неча бор сўроқ қилишди. 3. Тошкент шаҳри Ўзбекистоннинг пойтахти сифатида ҳар қандай мақтовга сазовордир. 4. Тошкентнинг озода ва кенг паркларида ёшлар ва кексалар кечқурунлари мириқиб дам оладилар. 5. Пойтахт одамлари одатда жуда барвақт уйғонадилар ва эрта тонгда ишларига жўнайдилар. 6. Мен ўнг томонимга ўғирилдим ва рўпарада баланд «Орзу» меҳмонхонасига кўзим тушди. 7. Мен Марказий универмагнинг тайёр кийимлар бўлимига яқинлашдим ва сотувчидан менинг размеримдаги қора костюм ҳақи-

да сўрадим. 8. Отам мени зўр қувонч ва чексиз хурсандлик билан қарши олдилар. 9. Пахтакор аёллар кун бўйи далада меҳнат қиладилар ва кечкурун уйларига келиб, ўринларида чўзилмайдилар, балки оила аъзолари учун кечлик тайёрлайдилар. 10. Сизнинг бу ишларингиздан мен кўрқмайман. 11. Темурийлар тарихи музейи қурилиши узоқ давом этгани йўқ. 12. Яқин кунлар ичида янги акция қогозлари сотувга чиқарилади ва биз уларни савдо - сотиқ ишларида ишлата бошлаймиз. 13. Ўзбекистон илгари қурилиш материалларини четдан сотиб олар эди. 14. Дастурхондаги мевалар менга жуда ёқди ва улардан олма билан узумга қўлимни чўзмай тура олмадим.

§ 138. X БОБ ФЕЪЛИНИНГ ШАРТ МАЙЛИ

X боб солим феълларининг шарт майли қуйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَفْعَلُ	يَسْتَفْعَلَا	يَسْتَفْعَلُوا
	МН	يَسْتَفْعَلْنَ	يَسْتَفْعَلَا	يَسْتَفْعَلْنَ
II	МЗ	تَسْتَفْعَلُ	تَسْتَفْعَلَا	تَسْتَفْعَلُوا
	МН	تَسْتَفْعَلِي	تَسْتَفْعَلَا	تَسْتَفْعَلْنَ
I	МЗ	أَسْتَفْعَلُ		نَسْتَفْعَلُ
	МН			

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг шарт майли I, IV, VII, VIII боблар шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлиши мумкин. Масалан: *أَسْتَفْعَلُ* феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُوا	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُوا
	МН	يَسْتَعْلِفُونَ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُونَ	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُونَ
II	МЗ	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُوا	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُوا
	МН	يَسْتَعْلِفُونَ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُونَ	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُونَ
I	МЗ	أَسْتَعْلِفُ		نَسْتَعْلِفُ	أَسْتَعْلِفُ		نَسْتَعْلِفُ
	МН						

3 – вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُوا
	МН	يَسْتَعْلِفُونَ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُونَ
II	МЗ	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُوا
	МН	يَسْتَعْلِفُونَ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُونَ
I	МЗ	أَسْتَعْلِفُ		نَسْتَعْلِفُ
	МН			

II. Ҳамзали феълларнинг шарт майли солим феъллардан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَعْلِفُ → يَسْتَعْلِفَانِ, يَسْتَعْلِفُونَ → يَسْتَعْلِفَانِ, يَسْتَعْلِفُونَ → يَسْتَعْلِفُونَ.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг шарт майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَعْلِفُ → يَسْتَعْلِفَانِ, يَسْتَعْلِفُونَ → يَسْتَعْلِفَانِ.

2. Ажваф феълларнинг айрим шахсларида иккинчи ўзақ ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқаради. Масалан:

Астшар → Ҳстшр - феъли

Ҳстзид → Астзид - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	Ҳстшр	Ҳстшр	Ҳстшр	Ҳстзид	Ҳстзид	Ҳстзид
	MH	Ҳстшр	Ҳстшр	Ҳстшр	Ҳстзид	Ҳстзид	Ҳстзид
II	M3	Ҳстшр	Ҳстшр	Ҳстшр	Ҳстзид	Ҳстзид	Ҳстзид
	MH	Ҳстшр	Ҳстшр	Ҳстшр	Ҳстзид	Ҳстзид	Ҳстзид
I	M3	Ҳстшр		Ҳстшр	Ҳстзид		Ҳстзид
	MH						

3. Ноқис феълларнинг шарт майли айрим шахсларида учинчи ўзақ ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқага айланади. Масалан:

Ҳстқви → Астқви - феъли

Ҳстқфи → Астқфи - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	Ҳстқви	Ҳстқви	Ҳстқви	Ҳстқфи	Ҳстқфи	Ҳстқфи
	MH	Ҳстқви	Ҳстқви	Ҳстқви	Ҳстқфи	Ҳстқфи	Ҳстқфи
II	M3	Ҳстқви	Ҳстқви	Ҳстқви	Ҳстқфи	Ҳстқфи	Ҳстқфи
	MH	Ҳстқви	Ҳстқви	Ҳстқви	Ҳстқфи	Ҳстқфи	Ҳстқфи
I	M3	Ҳстқви		Ҳстқви	Ҳстқфи		Ҳстқфи
	MH						

§ 139. X БОБ ФЕЪЛИНИНГ БУЙРУҚ МАЙЛИ

Солим феълларнинг буйруқ майли II шахсда қуйидаги вазнда ҳосил бўлади: $\text{تَسْتَفْعِلُ} \rightarrow \text{تَسْتَفْعِلْ} \rightarrow \text{سَتَفْعِلْ} \rightarrow \text{اَسْتَفْعِلْ}$.

Буйруқ майли сон ва жинсда қуйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	اَسْتَفْعِلْ	اَسْتَفْعِلَا	اَسْتَفْعِلُوا
МН	اَسْتَفْعِلِي	اَسْتَفْعِلَا	اَسْتَفْعِلُنْ

Нотўғри феълларнинг буйруқ майли:

I. Иккиланган феълларнинг буйруқ майли шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлади. Масалан:

اَسْتَفْلُ феъли:

1 - вариант

2 - вариант

Жинс	1 - вариант			2 - вариант		
	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	اَسْتَفْلْ	اَسْتَفْلَا	اَسْتَفْلُوا	اَسْتَفْلْ	اَسْتَفْلَا	اَسْتَفْلُوا
МН	اَسْتَفْلِي	اَسْتَفْلَا	اَسْتَفْلُنْ	اَسْتَفْلِي	اَسْتَفْلَا	اَسْتَفْلُنْ

3 - вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	اَسْتَفْلُلْ	اَسْتَفْلَا	اَسْتَفْلُوا
МН	اَسْتَفْلِي	اَسْتَفْلَا	اَسْتَفْلُنْ

II. Ҳамзали феълларнинг буйруқ майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

فَعْلِي - يَسْتَوِقُّ → اسْتَوَقَّ

فَعْلِي - يَسْتَيْسِرُ → اسْتَيْسَرَ

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	اسْتَوَقَّ	اسْتَوَقَّا	اسْتَوَقُّوا	اسْتَيْسَرَ	اسْتَيْسَرَا	اسْتَيْسَرُوا
МН	اسْتَوَقَّيْ	اسْتَوَقَّا	اسْتَوَقَّنْ	اسْتَيْسِرِي	اسْتَيْسَرَا	اسْتَيْسِرُنْ

2. Ажваф феълларнинг буйруқ майлида шарт майлида бўлгани каби айрим вариантларнинг чўзиқ унлилари қисқага ўзгаради. Масалан:

فَعْلِي - يَسْتَشِيرُ → اسْتَشَارَ

فَعْلِي - يَسْتَزِيدُ → اسْتَزَادَ

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	اسْتَشِيرُ	اسْتَشِيرَا	اسْتَشِيرُوا	اسْتَزَادَ	اسْتَزِيدَا	اسْتَزِيدُوا
МН	اسْتَشِيرِي	اسْتَشِيرَا	اسْتَشِيرُنْ	اسْتَزِيدِي	اسْتَزِيدَا	اسْتَزِيدُنْ

3. Ноқис феълларнинг буйруқ майли куйидагича ҳосил бўлади. Масалан:

فَعْلِي - يَسْتَفْصِي → اسْتَفْصَى

فَعْلِي - يَسْتَشْفِي → اسْتَشْفَى

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	اسْتَفْصَى	اسْتَفْصَيَا	اسْتَفْصُوا	اسْتَشْفَى	اسْتَشْفَيَا	اسْتَشْفُوا
МН	اسْتَفْصَى	اسْتَفْصَيَا	اسْتَفْصَيْنْ	اسْتَشْفَى	اسْتَشْفَيَا	اسْتَشْفَيْنْ

§ 140. X БОБ ФЕЪЛНИНГ ИСТАК МАЙЛИ

Солим феълларнинг истак майли қуйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўplik
III	МЗ	يَسْتَفْعَلُ	يَسْتَفْعَلَا	يَسْتَفْعَلُوا
	МН	تَسْتَفْعَلُ	تَسْتَفْعَلَا	يَسْتَفْعَلْنَ
II	МЗ	تَسْتَفْعَلُ	تَسْتَفْعَلَا	تَسْتَفْعَلُوا
	МН	تَسْتَفْعَلِي	تَسْتَفْعَلَا	تَسْتَفْعَلْنَ
I	МЗ	أَسْتَفْعَلُ		أَسْتَفْعَلُ
	МН			أَسْتَفْعَلُ

Нотўғри феълларнинг истак майли:

I. Иккиланган феълларнинг истак майли шарт майлининг 1 – варианты билан шаклдошдир: **يَسْتَفْعَلُ - أَسْتَفْعَلُ**.

II. Ҳамзали феълларнинг истак майли солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَنْشِي → **أَسْتَنْشَا**, **يَسْتَشْتَمُ** → **أَسْتَشْتَمَ**, **يَسْتَأْصِلُ** → **أَسْتَأْصِلُ**.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг истак майли солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَيْسِرُ → **أَسْتَيْسِرُ**, **يَسْتَوْثِقُ** → **أَسْتَوْثِقُ**.

2. Ажваф феълларнинг истак майли қуйидагича ҳосил бўлади. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	MЗ	يَسْتَشِرُ	يَسْتَشِرَا	يَسْتَشِرُوا	يَسْتَزِيدُ	يَسْتَزِيدَا	يَسْتَزِيدُوا
	MН	يَسْتَشِرُونَ	يَسْتَشِرُونَ	يَسْتَشِرُونَ	يَسْتَزِيدُونَ	يَسْتَزِيدُونَ	يَسْتَزِيدُونَ
II	MЗ	يَسْتَشِرُ	يَسْتَشِرَا	يَسْتَشِرُوا	يَسْتَزِيدُ	يَسْتَزِيدَا	يَسْتَزِيدُوا
	MН	يَسْتَشِرُونَ	يَسْتَشِرُونَ	يَسْتَشِرُونَ	يَسْتَزِيدُونَ	يَسْتَزِيدُونَ	يَسْتَزِيدُونَ
I	MЗ	اَسْتَشَرَ		اَسْتَشَرُوا	اَسْتَزَادَ		اَسْتَزَادُوا
	MН						

3. Ноқис фeълларнинг истак майли I боб *يَكِي* – *يَكِي* фeълининг истак майли билан бир хил кўшимчаларга эга. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	MЗ	يَسْتَقْصِي	يَسْتَقْصِيَا	يَسْتَقْصُوا	يَسْتَشْفِي	يَسْتَشْفِيَا	يَسْتَشْفُوا
	MН	يَسْتَقْصُونَ	يَسْتَقْصُونَ	يَسْتَقْصُونَ	يَسْتَشْفُونَ	يَسْتَشْفُونَ	يَسْتَشْفُونَ
II	MЗ	يَسْتَقْصِي	يَسْتَقْصِيَا	يَسْتَقْصُوا	يَسْتَشْفِي	يَسْتَشْفِيَا	يَسْتَشْفُوا
	MН	يَسْتَقْصُونَ	يَسْتَقْصُونَ	يَسْتَقْصُونَ	يَسْتَشْفُونَ	يَسْتَشْفُونَ	يَسْتَشْفُونَ
I	MЗ	اَسْتَقْصَى		اَسْتَقْصُوا	اَسْتَشَفَى		اَسْتَشَفُوا
	MН						

Амалий машғулот учун топшириқлар

539-машқ. Қуйидаги X боб фeъларини шарт майлида тусланг:

استراح — дам олмоқ; استلقى — ётмоқ; استحسن — маъқул-
ламоқ; استعد — тайёрланмоқ; استقر — жойлашмоқ; استخلف —
онт ичишни сўрамоқ; استسنى — истисно қилмоқ; استشار —
маслаҳат сўрамоқ; استدار — айланиб ўтмоқ.

*540-машқ. Қуйидаги X боб феълларини буйруқ
майлида тусланг:*

استيقظ — уйғонмоқ; استجوب — сўроқ қилмоқ; استعبد — қул
қилмоқ; استخدم — ишлатмоқ; استعار — қарзга олмоқ; استعطف —
ёлбормоқ; استذرك — тўғриламоқ; استفز — қўрқитиб юбормоқ;
استبدل — алмаштирмоқ.

*541-машқ. Қуйидаги X боб феълларини истак
майлида тусланг:*

استنشق — тўйиб нафас олмоқ; استحال — имкон бўлмайд
қолмоқ; استطلع — билишга ҳаракат қилмоқ; استعد — тайёр-
ланмоқ; استعانت — ёрдам сўрамоқ; استعرض — томоша қилмоқ;
استغل — фойдаланмоқ; استلقى — ётмоқ; استفزر — гуноҳни
кечиришни сўрамоқ.

*542-машқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўғиринг ва
ундаги X боб феълларининг маъносини аниқланг:*

1) استحلفك يا رفيقي بكل ما هو عزيز لديك في هذه الدنيا. 2) استيقظوا أيها النيام
و انتبهوا أيها السكارى وأسرعوا لنريكم أسرار الحب والموت والحياة. 3) لم تشأ أن
أموت قبل أن أتعلم ما بقي من أسرار الحياة فبعثكنا إلى لكي تسترجعاني من أعماق الهاوية

والعدم. (4) لم يستطع حارس المرمى صد الكرة. (5) لقد اخترتُ لك يا عزيزي مكانا جيدا وحاولتُ أن تكون بجوار النافذة كي تستطيع أن تستمتع بمنظر الريف المصري الجميلة. (6) كان من الضروري لي أن استبدل بعض السومات الأوزبكية لعملة أجنبية كي أشتري ما يلزمي في الطريق إلى الولايات المتحدة الأمريكية. (7) لقد فرح أخي عادل وأختي سلوي فرحا شديدا عندما وافق أبي وأمي على قضاء صيف هذا العام معي في بيروت لنستشق الهواء المنعش هناك. (8) أنا وصلت إلى القاهرة منذ شهرين ولم أشاهد متاحف المدينة بعد وأريد أن أستطلع رأيك يا كريم في زيارة أحد من المتاحف. (9) لقد بدأ كثير من المستشرقين الأوربيين في دراسة اللغة الروسية حتى يستطيعوا قراءة مجلة الدراسات الشرقية لجمعية الآثار الروسية. (10) وهكذا قبل أن يستقر الصحن علي المائدة اندلقت منه قطرات علي كنف الضابط. (11) لا تبيح مهنتي الحرة هذه لهؤلاء الخنازير أن يستعدوني. (12) هب أمير واقفا ليستقبل عبد الرحيم بالأحضان. (13) هذه المرة لم يستعمل أمير نداء «يا رفيق» بل استعمل نداء «يا أخي». (14) لبستُ ثوب العيش لم أستشر وحررت فيه بين شتى الفكر (من رباغيات عمر الخيام) (15) إذا أصابك الغم فاستغفر الله. (16) ماذا تفعل النظرات القاسية في فؤاد تلك الصبية؟ هي سمعت نداء الحب فاستيقظت. (17) تصرخ نفوسكم مظلمة في كل يوم وقلوبكم تستغيث متوجعة في كل ليلة. (18) يجب علينا أن نستعطف عمدتنا ونرجوه أن يقيم هذا الشاب ممثلا له في هذه القرية. (19) في المدارس والمكاتب تناجيك الشبيبة البائسة وفي الجامعات والمعاهد تستميلك الكعب المتروكة وفي اغناكم واجالس المتعصبين بك القوانين المهملة فأشفقي أيتها الحرية. (20) يجب علي كل من فلاحينا أن يستغل أراضيه وممتلكاته الأرضية أكثر ما يمكن.

543-машқ. X боб феълларидан фойдаланиб қўйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Араб тили дарсида сизлар (мз.) арабча ибораларни имкон қадар кўп ишлатишингиз керак. 2. Баҳор келди,

хамма ёкда турли-туман гуллар очилди, бу гулларнинг ажойиб бўйларидан тўйиб-тўйиб нафас олгин, синглим.

3. Азиз талабалар, кечқурун ота-оналарингизнинг фикрини билинглар. Агар улар қаршилиқ қилишмаса, келгуси ҳафтада дам олиш учун Нанай қишлоғига борамиз.

4. Мен бу матнни ўқишга уриниб кўрдим, бироқ мутлақо қўлимдан келмади.

5. Миср Араб Республикасига жўнаб кетаётган туристлар маълум миқдордаги ўзбек сўмини чет эл валютасига алмаштириб олишлари керак бўлади.

6. Агар биз Ғованинг тоза ҳавосидан баҳраманд бўлишни истасак, у ерда камида икки ҳафта яшашимиз керак.

7. Биз сизга (мз.) Намангандан яхши квартира танлаб қўйдик ва сизни албатта Тошкентдан чақириб оламиз.

8. Биз ғафлат уйқусидан уйғонишимиз ва атрофимизга жиддий назар билан боқишимиз керак.

9. Мустақил Ўзбекистонда унумдор ерлар жуда кўп ва деҳқонлар унинг ҳар бир қаричидан имкон қадар кўпроқ даромад олишлари керак.

10. Кутубхонадаги бу ажойиб китоблар мени тинмай ўзига тортмоқда.

11. Мен келажакимни ўз қўлим билан қурмоқчиман ва бу масалада ҳеч кимдан ҳеч қачон маслаҳат сўрамайман.

12. Тарих ҳеч қачон орқага қайтмайди. Бизни ким кул қилишни истган бўлса, фикридан қайтсин, ўзбек ҳалқи ҳеч кимга ҳеч қачон қайта кул бўлмайди.

13. Стол устида пиёла яхши ўрнамади ва ундан озгина чой дастурхонга тўкилди.

14. Талабалар, келинлар, деканимиздан Каримни гуруҳимизга оқсоқол этиб тайинлашни сўрайлик.

15. Ахмад университетда ўқиши давомида биздан мутлақо ёрдам сўрамаган, балки ўз кучига ишонган ва барча ютуқларга ўз кучи билан эришган.

544-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча варианты топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Транспорт воситалари; шаҳар аҳолисининг фаҳри; кўп аҳолилик шаҳар; гуллар орасида; янги типдаги фонтан; Навоий номидаги кутубхона; бир неча йирик университет; Фанлар Академияси; мустақил Ўзбекистон; қўлзма ва босма китоблар; Халқаро дипломатия университети; маданий муассасалар; республика пойтахти; педагогика университети; галантерея бўлими; Бирлашган Араб Амирлиги; ҳаётимизнинг моддий ва маънавий томонлари; мижозларнинг эътирози; ёшлар тарбияси; давлатлар ўртасидаги ихтилоф; космосга сайр қилиш; Наманган телевидениеси; халқаро хотин-қизлар байрами.

545-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганнинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

- فريد: صباح الورد!
- البائع: صباح القشدة! أهلا وسهلا بكما!
- فريد: يا عزيزي، أعطني من فضلك حذاء أسمر لامعا مقاسه متوسط.
- البائع: توجد لدينا عدة أنواع من هذه الأحذية وأحسنها هو حذاء ذو شكل جميل جدا واستلمناه من المصنع أمس.
- فريد: أرنيه من فضلك.
- البائع: تفضل!
- فريد: هو جميل فعلا ولونه يعجبني... ما رأيك يا كامل؟
- كامل: يا له من حذاء جميل! سأشترى أنا أيضا مثل هذا الحذاء، أعطني من فضلك حذاء آخر مقاسه متوسط وأنا أريد أن أجربه.
- البائع: تفضل، يمكنك أن تجرب أمام هذه المرأة.

- كامل: مع الأسف هذا الخداء واسع قليلا، أعطني من فضلك الزوج الأصغر منه.
 البائع: تفضل!
- كامل: آه، هذا المقاس مناسب لي. أين ندفع الثمن؟
 البائع: في الخزينة عند المدخل.
- كامل: شكرا، هيا يا فريد نذهب إلي الخزينة وندفع هناك النقود.
 فريد: يا موظف الخزينة، خذ من فضلك منا النقود للخدائين.
- الموظف: شكرا، ولكن يجب علي أن أعد النقود ثم أضرب علي الآلة ثم تظهر تذكرة الدفع (الشيك). تفضل هذه هي تذكرة الدفع.
- كامل: يجب علينا أن نذهب بهذا الشيك إلي البائع.
 فريد: نعم، لنسرع ... تفضل يا بائع هذا هو الشيك.
 البائع: تفضل الخدائين وألف مبروك.
 فريد وكامل: الله يبارك فيك وشكرا.

546-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Ахмад: Мен ўзимга костюм сотиб олмоқчи эдим. Илтимос, менга костюмларингизни кўрсатсангиз.
- Сотувчи: Марҳамат. Бизда жуда кўп турдаги костюмлар мавжуд. Сизга қайси рангдаги костюм ёқади?
- Ахмад: Менга кўпроқ тўқ жигарранг ёки қора рангдаги костюм ёқади.
- Сотувчи: Мана сизга қора рангдаги костюм. Размери ҳам ўртача. Сизга рост келса керак.
- Ахмад: Кийиб кўрсам майлими?

Сотувчи: Марҳамат. Мана бу ерда махсус хонача мавжуд ва унда ойна ҳам бор. Сиз у ерга кириб, кийиб кўришингиз мумкин.

Аҳмад: Менга бу костюм жуда ёқди. Тикилиши чиройли. Ранги ҳам маъқул. Лекин бир оз кичикроқ экан. Бундан каттароқ размери борми?

Сотувчи: Албатта. Марҳамат, ундан каттароқ размери.

Аҳмад: Қандай ажойиб костюм. Раҳмат, пулни кимга тўлайман.

Сотувчи: Пулни менга тўлайсиз. Марҳамат, костюм муборак бўлсин.

Аҳмад: Қуллук, раҳмат, хайр.

§ 141. X БОБ ФЕЪЛИНИНГ МАСДАРИ

X боб солим феълининг масдари **اسْتَفْعَالٌ** вазнида хосил бўлади. Масалан:

اسْتَشْعَرَ – ҳис қилмоқ → اسْتَشْعَارٌ – ҳис қилиш,

اسْتَغْفَرَ – кечирим сўрамоқ → اسْتِغْفَارٌ – кечирим сўраш,

اسْتَرْجَلَ – балоғатга етмоқ → اسْتِرْجَالٌ – балоғатга етиш.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг масдари:

اسْتَفْلَ – фойда кўрмоқ → اسْتِفْلَالٌ – фойда кўриш,

اسْتَكَدَّ – ишлатмоқ → اسْتِكْدَادٌ – ишлатиш.

II. Ҳамзали феълларнинг масдари солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

اسْتَأَذَنَ – рухсат сўрамоқ → اسْتِئْذَانٌ – рухсат сўраш,

اِسْتَأْصَلَ – илдизи билан суғурмоқ → اِسْتِنْصَالَ – илдизи билан суғуриш,

اِسْتَشَامَ – ёмонга йўймоқ → اِسْتَشَامَ – ёмонга йўйиш,

اِسْتَشَاءَ – айғоқчилик қилмоқ → اِسْتَشَاءَ – айғоқчилик қилиш.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг масдарида биринчи ўзак ундош و дан иборат бўлса, у ى га ўзгаради. Агар у ى ҳарфи бўлса, ى лигича қолади. Масалан:

اِسْتَوْتَقَ – ишонч ҳосил қилмоқ → اِسْتَوْتَقَ → اِسْتَيَاقَ – ишонч ҳосил қилиш,

اِسْتَوْعَ – кенгаймоқ → اِسْتَوْعَ → اِسْتَيْعَ – кенгайиш,

اِسْتَيْسَرَ – осон бўлмоқ → اِسْتَيْسَرَ – осон бўлиш.

2. Ажваф феълларнинг масдари охирига ە ҳарфи қўшилади:

اِسْتَشَارَ – маслаҳат сўрамоқ → اِسْتَشَارَةَ – маслаҳат сўраш.

اِسْتَقَالَ – истеъфо бермоқ → اِسْتَقَالَ – истеъфо бериш.

3. Ноқис феълларнинг масдарида учинчи ўзак ундош ҳисобланган ҳарфи иллат ء (ҳамза)га ўзгаради.

Масалан:

اِسْتَقْصَى – таъқиқ қилмоқ → اِسْتَقْصَاءَ – таъқиқ қилиш,

اِسْتَشْفَى – даво изламоқ → اِسْتَشْفَاءَ – даво излаш.

§ 142. X БОБ ФЕЪЛИНИНГ СИФАТДОШЛАРИ

Солим феълларнинг аниқ нисбат сифатдоши **مُسْتَفْعَلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَسْتَرْخِصُ – арзон деб ҳисобламоқ → **مُسْتَرْخِصٌ**, **مُسْتَرْخِصَةٌ** – арзон деб ҳисобловчи,

أَسْتَغْفِرُ – кечирим сўрамоқ → **مُسْتَغْفِرٌ**, **مُسْتَغْفِرَةٌ** – кечирим сўровчи.

Бу феълларнинг мажҳул нисбат сифатдоши **مُسْتَفْعَلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَسْتَرْخِصُ – арзон деб ҳисобламоқ → **مُسْتَرْخِصٌ**, **مُسْتَرْخِصَةٌ** – арзон деб ҳисобланган,

أَسْتَشْفِرُ – ҳис қилмоқ → **مُسْتَشْفِرٌ**, **مُسْتَشْفِرَةٌ** – ҳис қилинган.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши куйидагича бўлади:

أَسْتَعْلُ – фойда кўрмоқ → **مُسْتَعْلٌ**, **مُسْتَعْلَةٌ** – фойда кўрувчи,

أَسْتَكِدُّ – ишлатмоқ → **مُسْتَكِدٌّ**, **مُسْتَكِدَّةٌ** – ишлатувчи,

б) мажҳул нисбат сифатдоши:

أَسْتَعْلُ – фойда кўрмоқ → **مُسْتَعْلٌ**, **مُسْتَعْلَةٌ** – фойда кўрилган,

أَسْتَكِدُّ – ишлатмоқ → **مُسْتَكِدٌّ**, **مُسْتَكِدَّةٌ** – ишлатилган.

II. Ҳамзали феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

أَسْأَدُنُ – рухсат сўрамоқ → **مُسْأَدُنٌ**, **مُسْأَدُنَةٌ** – рухсат сўровчи,

أَسْتَأْمَمُ – ёмонга йўймоқ → **مُسْتَأْمِمٌ**, **مُسْتَأْمِمَةٌ** – ёмонга йўювчи,

– مُتَشَبِّهًا، مُتَشَبِّهٌ – айғоқчилик қилмоқ → اِسْتَشَبَّ – айғоқчилик қилувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши:

– مُتَأَدِّنًا، مُتَأَدِّنٌ – рухсат сўрамоқ → اِسْتَأْذَنَ – рухсат сўралган,

– مُسْتَشَامَةً، مُسْتَشَامٌ – ёмонга йўймоқ → اِسْتَشَامَ – ёмонга йўйилган,

– مُسْتَشَاءًا، مُسْتَشَاءٌ – айғоқчилик қилмоқ → اِسْتَشَاءَ – айғоқчилик қилинган.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

– مُسْتَوْتِقًا، مُسْتَوْتِقٌ – ишонч ҳосил қилмоқ → اِسْتَوْتَقَ – ишонч ҳосил қилувчи,

– مُسْتَيَقِنَةً، مُسْتَيَقِنٌ – аниқ билмоқ → اِسْتَيَقَنَ – аниқ билувчи,

б) мажхул нисбат сифатдоши:

– مُسْتَوْتِقًا، مُسْتَوْتِقٌ – ишонч ҳосил қилмоқ → اِسْتَوْتَقَ – ишонч ҳосил қилинган,

– مُسْتَيَقِنَةً، مُسْتَيَقِنٌ – аниқ билмоқ → اِسْتَيَقَنَ – аниқ билинган.

2. Ажваф феълларнинг сифатдошида иккинчи ўзақ ундош ўрнидаги чўзиқ унли сақланиб қолади:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

– مُسْتَشِيرَةً، مُسْتَشِيرٌ – маслаҳат сўрамоқ → اِسْتَشَارَ – маслаҳат сўровчи,

– مُسْتَزِيدَةً، مُسْتَزِيدٌ – кўпайтиришга уринмоқ → اِسْتَزَادَ – кўпайтиришга уринувчи,

б) мажхул нисбат сифатдоши:

استفاز - маслаҳат сўрамоқ → مُسْتَفِزٌ، مُسْتَفِزَةٌ - маслаҳат сўралган,

استزاد - кўпайтиришга уринмоқ → مُسْتَزَادٌ، مُسْتَزَادَةٌ - кўпай-тиришга уринилган.

3. Нокис феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

استقصى - тадқиқ қилмоқ → مُسْتَقْصَى (аниқ ҳолатда - الْمُسْتَقْصَى)، مُسْتَقْصِيَةٌ - тадқиқ қилувчи,

استشفى - даво изламоқ → مُسْتَشْفَى (аниқ ҳолатда - الْمُسْتَشْفَى)، مُسْتَشْفِيَةٌ - даво изловчи,

б) мажҳул нисбат сифатдоши:

استقصى - тадқиқ қилмоқ → مُسْتَقْصَى (аниқ ҳолатда - الْمُسْتَقْصَى)، مُسْتَقْصَاةٌ - тадқиқ қилинган,

استشفى - даво изламоқ → مُسْتَشْفَى (аниқ ҳолатда - الْمُسْتَشْفَى)، مُسْتَشْفَاةٌ - даво изланган.

Амалий машғулот учун топшириқлар

547-машқ. Қуйидаги феъллардан масдар ҳосил қилинг:

استشهد - шаҳид бўлмоқ; استدار - айланиб ўтмоқ; استفرب - ажабланмоқ; استنى - истисно қилмоқ; استعد - тайёрланмоқ; استطلع - билишга ҳаракат қилмоқ; استلقى - ётмоқ; استحال - имкон бўлмайд қолмоқ; استشعر - сезмоқ.

548-машқ. Қуйидаги масдарлардан феъллар ҳосил қилинг ва уларнинг бобларини аниқланг:

1) تَوَزَّعَ 2) مَوَازَاةٌ 3) إِقَامَةٌ 4) تَعَالَى 5) مَنَاجَاةٌ 6) اِئْتَمَامٌ
7) اِحْمَرَّازٌ 8) وَصَالَ 9) اَلْضَمَامُ 10) تَهَنَّنَتْ 11) تَقَّةٌ 12) اِنْتِهَاءٌ
13) تَحَدَّ 14) اِحْرَاءٌ 15) اِهْتِمَامٌ

549-машқ. Қуйидаги феъллардан аниқ нисбат сифатдоши ҳосил қилинг:

استَمَرَ - тўғриламоқ; استَشَارَ - маслаҳат сўрамоқ; استَمَرَ - давом этмоқ; استَعَارَ - қарзга олмоқ; استَحَقَّ - арзимок; استَرَاَحَ - дам олмоқ; استَحَالَ - имкони бўлмайд қолмоқ; استَوَلَى - истило қилмоқ; استَلْفَى - ётмоқ; استَجُوبَ - сўроқ қилмоқ.

550-машқ. Қуйидаги феъллардан мажхул нисбат сифатдоши ҳосил қилинг:

استَيْقَظَ - уйғонмоқ; استَخْلَفَ - онт ичишга мажбур қилмоқ; استثنى - истисно қилмоқ; استوزد - товар олиб кирмоқ; استمدّ - олмоқ; استحسن - маъқулламоқ; استلقى - ётмоқ; استمرّ - давом этмоқ; استحال - имкон бўлмайд қолмоқ.

551-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ўзбекчага ўғиринг ва ундаги X боб феъли масдар ва сифатдошларини топинг:

1) كليتا الآداب واللغات العالمية لجامعتنا مستعدتان للمباراة الرياضية. (2) استقلال جمهوريةنا شرف وسعادة لكل مواطنيها. (3) — هل يمكن أن يكون هذا الجواب صحيحاً؟ — مستحيل. (4) كتبت مقالة كبيرة في جريدة الأهرام عن هذا المستشفى. (5) في السنوات الأخيرة نشر علماء جامعتنا مجموعتين من استنتاجاتنا العلمية. (6) الاستقلال السياسي يجب أن يقرن بالاستقلال الاقتصادي. (7) الترام يقف ثم يتحرك والمدينة مستعجلة، كأنما كل شخص فيها علي موعد حاسم وبقيت عليه ثوان. (8) انبه الرشيد إلى نفسه وصمم كعادته علي استدراج الرجل للحديث عن نفسه. (9) يفتخر بلدنا باستشهاد أبنائه الأبطال لأجل

استقلاله. 10) تليفون في حجرة النوم وتليفون في حجرة الاستقبال وتليفون في حجرة المكتب. 11) تبادل أفراد الأسرة نظرات الاستغراب ولكن لم يقولوا شيئا. 12) من المستحسن أن تأكل الفواكه بعد الغداء. 13) في هذه الحقيبة الملابس المستعملة والأدوات الشخصية ولا يوجد ضمنها أصناف ممنوعة. 14) - ما مدة استعارة الكتب في مكتبكم؟ - شهر، إذا لم يرد القارئ الكتاب في هذه المدة محرم من الاستعارة نصف سنة. 15) ما زال المستشرقون يعملون في ميادين الاستعراب المختلفة. 16) فقد تعودت يا أمير علي الاستيقاظ المفاجئ والاستعداد السريع للإحراق بياض الجامعة. 17) خافت الأم أن يترك هذا الاندلاع أثرا سيئا علي ابنها فحاولت إصلاح الموقف مستدركة: ... 18) كان البعض ينسبون استكفافه عن مخالطة شعب المقاهي إلى التعالي البرجوازي. 19) جماعة من رواد المقهى يهزون رؤوسهم باستحسان وإعجاب. 20) كان الشارع خاليا من المارة باستثناء ثلة من تلاميذ المدرسة الابتدائية. 21) معظم الإحصائيات الباردة المقدمة إلي حضرتك مستمد من النشرات الرسمية. 22) أية علاقة طبيعية يمكن أن تنمو في الظروف الراهنة؟ الشعب في حالة هجوم مستمر والشعب الآخر في حالة مقاومة مستمرة. 23) هي دخلت غرفتها ووضعت علي الباتيفون أسطوانة وراحت تخلع ثيابها استعدادا للنوم. 24) استمرت الطالبة تحرق في الصور واحدة تلو الأخرى ... في كل وجه ترى وجه صديقها ولم تتمكن من مواصلة الاستعراض فصفقت الألبوم بعنف وعادت إلي سريرها. 25) لقد قرر ابني بناء مستقبله في الجيش أما هذه الأسرة فيكفيها ضابط واحد. 26) اللجنة موجودة في مستشفى الطب الشرعي وعليكم التحقق من هوية القتيل قبل اتخاذ الإجراءات القانونية. 27) حتى أسوأ عملاء السلطة لم يجروا علي الإعراب عن استكفارهم. 28) في الزاوية البعيدة وداد منكب علي بعض المراجع لاستكمال دراستها عن "هملت". 29) حاولت الطالبة استعادة حالتها السابقة ولكن لم تتمكن.

552-машқ. *Х боб феъли масдар ва сифатдошларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:*

1. Шаҳримиздаги бу янги шифохона ҳақида «Ўзбекистон овози» газетасида ёзилган мақолани ўқидингизларми (мз.)? 2. Республикамиз истиқлоли йўлида хизмат қилиш, керак бўлса бу йўлда қурбон бўлиш ҳар бир фуқаро учун шарафдир. 3. Яхшиси, шаҳар шифохонасига бориб, у ерда даволанаётган талаба дўстимизни зиёрат қиламиз. 4. Эрта тонгда уйғониш ва бадантарбия билан ҳар куни шуғулланиш саломатлик учун жуда фойдалидир. 5. Айрим ходим ва ходималарни ҳисобга олмаганда, шаҳримиздаги ўлкани ўрганиш музейи ҳар доим бўм-бўш бўлади. 6. Ўзбекистон келажаги буюк давлатдир. 7. Хорижий тилни ўрганиш узлуксиз шуғулланишни талаб қилади. 8. Ўғлим янги ўқув йилига тайёргарлик кўриш маъносида зарур дарсликларнинг барчасини ҳозирлаб қўйди. 9. Араб тили янги дарслигининг нашр этилиши ўзбек арабшунослигининг улкан ютуғидир. 10. Университетимиз кутубхонасига ёзги таътил пайтида ҳам талабалар келиб туришади ва ёзда ўқиш учун турли илмий ва бадиий китобларни олишади. 11. Мен кийилиб кир бўлган кийимларим ва шахсий буюмларимни жомадонга солдим ва тайёрагоҳ томон йўл олдим. 12. Шарқшунослик бўлимининг бир гуруҳ талабалари ўқишни такомиллига етказиш мақсадида Қоҳира университетига жўнаб кетишди. 13. Икки давлат ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш борасидаги бу муҳим хабар расмий ахборот агентликларидан олинган. 14. Бизнинг бу таклифимизни маъқуллаш маъносида меҳмон кўлларини юқори кўтарди. 15. Биз телевизордан бу янгиликни эшитганимизда, хайрон бўлиб бир-биримизга қарадик.

§ 143. XI - XV БОБ ФЕЪЛЛАРИ

Уч ўзак ундошли феълларнинг юқорида кўрилган бобларидан ташқари яна беш боби мавжуд бўлиб, улар ҳозирги араб тилида истеъмолдан чикиб кетган. Бу боблар қуйидаги тартиб ва вазнларга эга:

Боблар	Ўтган замон	Ҳоз.-кел. Замон
XI	أَفْعَالٌ	يَفْعَالٌ
XII	أَفْعَوْعَلٌ	يَفْعَوْعَلٌ
XIII	أَفْعَوْلٌ	يَفْعَوْلٌ
XIV	أَفْعَنْلَلٌ	يَفْعَنْلَلٌ
XV	أَفْعَنْلَى	يَفْعَنْلَى

Бу боб феълларининг шарт, буйрук, истак майлларини юқоридаги боб феълларига қиёслаган ҳолда топиш қийин эмас.

Амалий машғулот үчун топшириқлар

553-машқ. XI - XV боб феълларининг барча майллари, вазнларини ўрганинг ва ёд олинг.

554-машқ. XI - XV боб феъллари масдар ва сифатдошларининг вазнларини ўрганинг ва ёд олинг.

555-машқ. Қуйидаги гапдан феълларни ва сифатдошларни ажратиб олинг, қайси бобники эканлигини аниқланг, ҳаракатларини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

... نظرت إليه سوسن بعين مغرور قتين بالدموع وقالت بشجاعة:

ЙИГИРМАНЧИ МАТН

سمرقند

سمرقند واحدة من أكبر مدن جمهوريتنا الأوزبكية المشمسة وفي قرنا الحالي أصبحت سمرقند مركزا ضخما للثقافة المعاصرة والعلوم المتطورة وذلك لوجود العديد من المؤسسات العلمية مثل جامعة سمرقند والمعاهد العلمية المختلفة والمؤسسات الثقافية العديدة.

سمرقند هي من أقدم مدن آسيا المركزية وكثير من الأحداث التاريخية العظيمة مرتبطة باسم هذه المدينة العريقة. وقد مر علي أرض هذه المدينة فرسان الإسكندر ذي القرنين والفتاحون العرب كما شهدت هذه المدينة الهجوم الموغولي الوحشي بقيادة تشينغيزخان وهو هدم المدينة قديمًا تامًا ولكن في عهد الأمير تيمور تمت إعادة بناء سمرقند ثم أصبحت عاصمة للسلطنة التيمورية كما بنيت في ذلك العهد المساجد والمدارس والقاعات. زين هذه البنايات المهندسون المعماريون بأفخم وأجمل النقوش والزخارف كذلك تطورت الثقافات والعلوم وذلك بسبب تأسيس المراكز العلمية والثقافية المختلفة ولقد اشتهرت سمرقند في العالم بآثارها المعمارية الرائعة وخير دليل علي هذه الآثار هي مسجد بيبي خانيم و"غوري أمير" وهو ضريح الأمير تيمور ومرصد أولوغبيك وهو عالم فلكي مشهور وحفيد الأمير تيمور ومجموعة ريفستان المعمارية إلي آخره وما زالت تلفت هذه الآثار المعمارية انتباه السائحين حتى الآن.

وفي عهد السلطنة التيمورية عاش الشاعر الأوزبكي العبقري عليشير نوائي في سمرقند وتعلم فيها وكتب كثيرا من مؤلفاته هناك.

وحاليا تهتم الدولة اهتماما بالغا للمحافظة على الابر اسريه .
سمرقند ولا تزال حتى الآن إعادة ترميم معظم الآثار المعمارية علي أيدي الخبراء
والمهندسين المعماريين المهرة. كما يواصل سكان مدينة سمرقند عملهم المستمر
لتزويد المدينة بكل وسائل الراحة...

556-ماشқ. Йигирманчи матнни дафтарингизга
кўчиринг, ҳаракатларини кўйинг, сўзларини ўрганинг ва
ўзбекчага ўғиринг.

557-ماشқ. Йигирманчи матн асосида кўйидаги
саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) أين تقع مدينة سمرقند؟ (2) بأي سبب أصبحت سمرقند مركزا للثقافة المعاصرة
- 3) والعلوم المتطورة؟ (4) أية أحداث تاريخية مرتبطة باسم هذه المدينة؟ (5) متى تمت إعادة
بناء مدينة سمرقند ومن قام بإعادتها؟ (6) متى بنيت أشهر وأفخم آثار سمرقند المعمارية؟
- 7) ما هي أجمل وأضخم آثارها المعمارية؟ (8) من قام بتطوير العلوم المختلفة والثقافة؟
- 9) من هو أولوغبيك؟ (10) هل عاش شاعرنا العظيم عليشير نوائي في سمرقند؟ (11) من
هو الأمير تيمور وما هو دوره في ازدهار العلوم والثقافة في سمرقند؟ (12) هل تهتم دولتنا
الآن للمحافظة على الآثار التاريخية في سمرقند؟ (13) ماذا يفعلون لإعادة ترميم هذه الآثار؟

558-ماشқ. Йигирманчи матндан феълларни ажра-
тиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла
морфологик таҳлил қилинг.

559-ماشқ. Йигирманчи матндан масдар ва сифат-
дошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан
эканини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

560-маишқ. Йигирманчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдоши ҳосил қилинг ва ҳар бир сифатдошига биттадан гап тузинг.

561-маишқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар шитирокида гап тузинг:

أقدم مدن آسيا المركزية، عاصمة السلطنة التيمورية، مسجد بيبي خانيم، مرصا أولوغبيك، الآثار المعمارية، الملابس المستعملة، واحدة تلو الأخرى، في الظروف الراهنة، رواد المقهى، ثلة من تلاميذ المدرسة، استقلال جمهوريتنا، الأبناء الأبطال، حجرة لإستقبال، مناظر الريف المصري الجميلة، بنو أمية، رأس السنة الجديدة، دراسات شرقية، استقبال بالأحضان، جمعية الآثار الروسية، إعادة البناء، عيالا مغرورقتان، معوج البيان، الإسكندر ذو القرنين، أحد من المتاحف، رقص أوزبك، أصيل، فكرة هائلة، قصر الإستق، بعد حين من الزمان، أسرار الحياة، عملات أجنبية.

ЙИГИРМА БИРИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

VIII ابْتَعَدَ узоқлашмоқ	افشَرَ қалтирамоқ
الاتِّحَادُ السُّوْلِيَّتِيُّ Совет Иттифоқи	اَكْفَهَرَ тундлашмоқ
VIII اخْتَمَرَ кўпмоқ, кўпчимоқ	VIII اَلتَّحَمَ бирлашмоқ, жипслашмоқ
اُخْرَسُ дудук; унсиз	أَلِيمٌ оғриқли, азобли
IV أُذْرَى титмоқ, титиб таш- ламоқ	إِمْبْرَاطُورِيَّةٌ رُومَانِيَّةٌ Рим империяси
IV أَرْعَبَ кўрқитмоқ	أَمَلٌ кўп. أَمَالٌ умид, орзу
X اسْتَخْرَجَ қазиб чиқармоқ	أَمْنِيَّةٌ кўп. أَمَانٌ орзу, хоҳиш- истак
X اسْتَوَلَى истило қилмоқ (عَلَى)	VIII اَلتَّنَصَّفَ ярим бўлмоқ
الإِسْكَانْدَرِيَّةُ Искандария (<i>шаҳар</i>)	VIII اَلدَّغَمَ бирикиб кетмоқ, бирлашмоқ
اشْمَاؤُ нафратланмоқ, жиркан- моқ	VIII اَلزَّرَى узоқлашмоқ, ғойиб бўлмоқ
كُؤِن. صَمٌ кар, қулоғи кар	VIII اِنطَلَقَ فِي ضَحْكَةٍ тўсатдан кулиб юбормоқ
اضْمَحَلٌ йўқ бўлмоқ, кўздан йўқолмоқ	كُؤِن. اَثْفُوفٌ бурун
إِطَارٌ рамка	VII اَلفَجْرَ بِالْبَكَاءِ хўнграб юбормоқ
اطْمَأَنَّ хотиржам бўлмоқ	IV اَوَّصَدَ тортиб боғламоқ, таранг қилиб тортмоқ
أَعَالٌ кўп. أَعَالٌ энг баланд	اَوَكْتَافِيُوسُ <i>at.om.</i> Октафиос
IV أَغْرَقَ чўқтирмоқ	
اَلرُّقْعَ қочиб қолмоқ	
أَفْلَاطُونُ <i>at.om.</i> Афлотун, Платон	

III بِاعْتَبَرْتُ тўсатдан бирор иш

қилмоқ

بَايَزِيدُ يَلْدِيرِمُ Боязид Елдирирм

(турк хоқони)

بِتْرَوْلٍ нефть

بِرَبْوَةٍ ғалдирамоқ, шовқин

солмоқ

بِرَفْعٍ бетни яширмоқ, юзни

беркитмоқ

بِرَمْجٍ программалаштирмоқ

بِغَفْرٍ сочмоқ, сочиб юбормоқ

بِئَلْبَلٍ изтиробга солмоқ,

безовта қилмоқ

I بِهَيْتٍ ҳайратланмоқ, ажаб-

ланмоқ

بِنَارِجٍ гандиракламоқ

بِنِقَبَةٍ ниқобга ўранмоқ

V بِحَمْلٍ бўйнига олмоқ,

гарданига олмоқ

بِنَدْحَرَجٍ ғилдирамоқ, думалаб

оқиб тушмоқ

بِنَدْحُورٍ сушлашмоқ, инқироз-

га кетмоқ

بِنَدْحَازٍ хотира, эсдалик

بِنَرْجَمٍ таржима қилмоқ

V بِتَرْقَبٍ пойламоқ, кутмоқ

بِتَرْقُوقٍ йилтираб кўринмоқ

بِتَرْخَلِقٍ муз сурмоқ, сирғалмоқ

بِتَسْرِبَلٍ кийинмоқ, ўранмоқ

V بِتَسْرَافٍ (ниманидир) ишга

солмоқ (—)

بِتَضْغَضَعٍ бўшашмоқ, сусаймоқ

V بِتَطْرُوحٍ каловланмоқ

I بِتَعَبٍ (а) чарчамоқ

V بِتَقْلُصٍ бужмаймоқ, тиришмоқ

بِتَقْهَفْرٍ орқага кетмоқ

بِتَكْهَرَبٍ электрлашмоқ

بِتَلْجَلِجٍ тили тутилмоқ

بِتَلْغَمٍ дудуқланмоқ

بِتَمْتَمٍ ғўлдирамоқ

بِتَمْلَمَلٍ довдирамоқ; нолам

бўлмоқ, тўлғонмоқ, титра-

моқ

بِتَنْحَحٍ йўталиб томоқ қирмоқ

بِتَنْهَيْدَةٍ хўрсиниш

V بِتَهَلَّلٍ хурсандликдан яш-

наб кетмоқ (бет. ҳақида)

بِتُوتٍ غَنْجٍ آمُونٍ ат.от.

Тутанхамон

V تَوْتَقُ кучаймоқ, мустаҳкам

бўлмоқ

تَوَفَّرَ мўл-кўллик

I تَوَزَّرَ вайсамоқ, маҳмадона-

лик қилмоқ

تَوَرَّوَتْ кўп. تَوَرَّوَاتٌ бойлик

تَوَرَّرَ кўп. تَوَرَّرَ порт

تَوَيْتَ кўп. تَوَيْتَا қат, қават, ич

تَوَزَّرَ тўс-тўполон

تَوَلَّى муз

I جَمَدًا (y) جَمُودًا қотмоқ,

музламоқ

حَظِيرَةٌ кўп. حَظَائِرُ қўра, оғил,

молхона

حَقِيرٌ аянчли

حَلَّةٌ кўп. حُلَلٌ кийим

حَلَّةُ الْفَرَسِ никоҳ кийими

حَاوِطَرُ кўп. حَوَاطِرُ кўнгил

I حَبْرًا (u) حَبْرٌ ёпмоқ (нонни)

حَبِيثٌ кўп. حَبَائِثٌ ярамас, қабих,

разил

حَدُّهُ кўп. حُدُودٌ яноқ, бет

حَطِيرُ الشَّانِ муҳим

حَلَالٌ مَتِينٌ وَخَمْسِينَ يَوْمًا икки юз

эзлик кун давомида

خُلَفَاءُ فَاطِمِيُونُ фотимий хали-

фалар

الْخَلِيفَةُ الْمُتَوَكَّلُ халифа ал-

Мутаваккил

II حَيْطٌ тикмоқ

II دَفَنٌ (u) دَفَنٌ дафн этмоқ

دِمَاغٌ кўп. أَدْمَغَةٌ бош, мия

II دَوَى жарангламоқ, янгра-
моқ

أَرْجَلٌ кўп. أَرْجُلٌ оёқ

رَدُّ الْفِعْلِ реакция

رَفْرَفٌ қилпирамоқ, қилпилла-
моқ

رُفْرَفَةٌ қилпираш, силкиниш

رِيٌّ суғориш

رِيَّةٌ шубҳа

زَرَكَشٌ зар қадамоқ

زَنْبَقٌ кўп. زَنْبَقٌ араб жасмини-

нинг ғунчаси

زَوْبَعٌ ғазабланмоқ

سَاخِطٌ кўнгли тўлмаган, хафа

سَاطِعٌ чарақлаган, порлаб тур-
ган

سَرْوٌ сарв

سَقَائِلٌ кўп. سَقَائِلٌ ҳавоза

سَوْرَ كۆن. أسوارَ девор

سَيَطْرَ Эгалламоқ, хукмронлик

қилмоқ

III شَابَةَ ўхшамоқ

شَارِبَ الطَّرْفَيْنِ қайрилма

мўйлов, шоп мўйлов

شَاعِعَ бепоён

شَبَّحَ كۆн. أَشْبَحَ хаёлий шарпа,

кўланка

شُحُوبَ бўзрайиш, беҳоллик

شَعَشَعَ ярақламоқ, порламоқ

شَفَا كۆн. شِفَاةَ лаб

شِمَارَ шим подтяжкаси

I صَارَ (u) صَيْرُورَةً бўлмоқ,

айланмоқ

صَدْرَ كۆн. صُدُورَ юрак, кўкрак

صَفْصَافَ мажнунтол

صَنْعَةَ иш, хунар

صُبَابَ туман

طَرَبُشَ тарбуш (طَرَبُوشَ) киймоқ

الطَّرِيقَ الْحَرَبِيَّ الْعَظِيمَ Буюк Ипак

йўли

I طَلَعَ (a) طُلُوعَ чикмоқ,

кўринмоқ

طَمَانًا хотиржам қилмоқ

طوكيو Токио

عَوَاطِفُ كۆн. عَوَاطِفُ ҳис, туйғу

عَالُ عَالُ жуда зўр!

عَامَ أَلْفٍ وَتِسْعِمِئَةٍ وَوَأَحَدٍ وَتِسْعِينَ бир

минг тўққиз юз тўқсон

биринчи йилда

عَبَاءَ كۆн. أَعْبَاءَ оғирлик, юк

عُلُوُّ баландлик

عَلَى كُلِّ حَالٍ ҳар ҳолда

I عَارَ (y) عَوَزَ тўлиб кетмоқ,

ғарқ бўлмоқ

I عَامَ (u) غَمِّمَ қовоғи солинмоқ,

тундлашмоқ

عِنْدَةَ кайф-сафо, маишат

I عَرَسَ (u) عَرَسَ ЭКМОҚ, тикмоқ

عَمَقَمَ ғўлдирамоқ

I فَاتَ (y) فَوْتَ ўтиб кетмоқ

فَاتَرُ бўшашган

I فَتَحَ (a) فَتَحَ забт қилмоқ

فَجْرَ الْإِسْلَامِ исломнинг илк

йиллари

فَحْمَ кўмир

كۆн. أَفْرَاحَ хурсандлик,

хушнудлик

فَرَقَعَ بِالضَّحْكَ кулиб юбормоқ

فَقْرَاتٌ кўп. فَقْرَاتٌ (концерт)

номери

بِالْأَوَّلِ مِنَ سِبْتَمْبَرِ биринчи

сентябрда

فِي الْحَادِي وَالثَّلَاثِينَ مِنَ أَوْغُسْتُسِ ўттиз

биринчи август куни

كَيْبُ قَوَارِبُ қайиқ

كَيْبُ قَيْبَاتُ қибтийлар

(Мисрнинг исломдан аввалги аҳолиси)

قَبْلَ الْمِيلَادِ эрамиздан илгари

كَيْبُ قَبَلَاتُ ўпич, бўса

كَيْبُ خُونُК дағал

كَيْبُ قَذْفُ (u) отмоқ,

ирғитмоқ

كَيْبُ قَرَّ عَيْنَا хурсанд бўлмоқ,

мамнун бўлмоқ

كَيْبُ قُتُوطُ умидсизлик

كَيْبُ قَهْقَهَاءُ қаҳқаҳлаб кулмоқ

كَيْبُ كَاتِبَةٍ ғам, ташвиш

كَيْبُ كَاتِبَةٍ (u) бас қилмоқ,

тўхтатмоқ

كَيْبُ كَرْسِيٍّ بِطَرْيِقِيٍّ патриарх қа-

роргоҳи

كَيْبُ كَرْكُورٍ кулиб

юбормоқ

كَيْبُ جَارَانِغْلَابِ эшитилмоқ

كَيْبُ (a) كَيْبُ يَلْتِيْرَامُК ялтирамоқ

كَيْبُ لَنْدُنْ Лондон

كَيْبُ مَاجِسْتِرَاتُْر магистратура, магис-

трлик

كَيْبُ مُتَجَعَّدٌ ажин босган, ажинли

كَيْبُ مَتَحَفِ الْإِيْرَمِيْتَاْجِ Эрмитаж музейи

كَيْبُ مُحَمَّدٌ عَلِيْ مُحَمَّدٌ Али

(Мисрдаги хадивлар сулоласининг асосчиси, 1769-1849)

كَيْبُ مَدْفِنٌ қабр

كَيْبُ مَدَى سَعَادَةٍ борлиқ саодат

كَيْبُ مَرْرٌ қўлма-қўл қилмоқ,

узатмоқ

كَيْبُ مَرَاْفِيٍّ порт

كَيْبُ مَسْحِ (a) артмоқ

كَيْبُ مُسَلَّمَةٍ шарт, замин

كَيْبُ مَسِيْحِيٍّ христианликка

тегишли

كَيْبُ مَسِيْرٍ юриш

كَيْبُ مَعْقُوفٍ эгик, буралган

كَيْبُ مَكْفُوفٍ кўр, кўзи ожиз

كَيْبُ مَلَامِحٍ афт, юз тузилиши

كَيْبُ مَلَاعِقُ қошиқ

مَمْرٌ йўлак
 مَنَاحٌ иқлим
 مَنَارَةٌ кўп. مَنَائِرٌ маяк
 مَنَظِقٌ ўраб олмоқ, ўрамоқ
 مَنَظِقٌ мантиқ
 مَوْقِعٌ ўрин, мавқеъ
 نَاسِكٌ каландар
 نَدَى кўп. أَلْدَاءُ шудринг
 نِقَابٌ парда, никоб
 نِيُورْكُ Нью-Йорк
 هَتَفٌ (u) هَتَفٌ бақирмоқ
 هَذَا (a) هَذُوْءٌ жим бўлмоқ,
 тўхтамоқ, тинмоқ

هَذَى (u) هَذَيَانٌ алахсирамоқ,
 алжирамоқ
 هَرَعٌ (a) هَرَعٌ шошилмоқ
 هَرَمٌ кўп. أَهْرَامٌ эҳром, пирамида
 هَرْوَلٌ шошилмоқ, югурмоқ
 هِنَى (a) هِنَاءٌ қониқиш ҳосил
 қилмоқ
 وَجَعٌ оғритмоқ, азоб бермоқ
 وَسُوسٌ васваса қилмоқ
 وَفِيٌ вафодор
 وَفِيْرٌ сероб, мўл, кўп
 وَلَوْلٌ бақирмоқ, вайсамоқ

§ 144. ТҮРТ ЎЗАК УНДОШЛИ ФЕЪЛЛАР

Араб тилида уч ўзак ундошли феъллар билан бир қаторда тўрт ўзак ундошли феъллар ҳам мавжуд. Улар гарчи уч ўзак ундошли феъллар каби кенг тарқалмаган бўлса-да, маълум салмоққа эга. Тўрт ўзак ундошли феъллар тўрт бобдан иборат.

§ 145. I БОБ ФЕЪЛИ

I боб феълнинг ўтган замони вазни فَعَّلَلَ бўлиб, у шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	فَعَلَّ	فَعَلَّا	فَعَلُّوا
	MH	فَعَلَّتْ	فَعَلَّتَا	فَعَلَّتْنَ
II	M3	فَعَلَّتْ	فَعَلَّتُمَا	فَعَلَّتُمْ
	MH	فَعَلَّتِ	فَعَلَّتُمَا	فَعَلَّتُنَّ
I	M3 MH	فَعَلَّتُ		فَعَلَّتَا

Масалан:

تَرْجَمَ – таржима қилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تَرْجَمَ	تَرْجَمَا	تَرْجَمُوا
	MH	تَرْجَمَتْ	تَرْجَمَتَا	تَرْجَمَتْنَ
II	M3	تَرْجَمَتْ	تَرْجَمْتُمَا	تَرْجَمْتُمْ
	MH	تَرْجَمَتِ	تَرْجَمْتُمَا	تَرْجَمَتُنَّ
I	M3 MH	تَرْجَمْتُ		تَرْجَمْنَا

تَرْجَمْنَا هَذَا النَّصَّ بِسُهُولَةٍ – Бу текстни биз осон таржима қилдик.

Бу феълнинг ўтган замон мажхул нисбати қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	فَعَلْتُ	فَعَلْنَا	فَعَلْنَا
	МН	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُمْ
II	МЗ	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُمْ
	МН	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُمْ
I	МЗ	فَعَلْتُمْ		فَعَلْتُمْ
	МН			

Масалан:

بُحِرَتِ الْجَوَاهِرُ عَلَى الْأَرْضِ – Жавохирлар ерга сочилиб кетди.

I боб феълининг ҳозирги-келаси замони куйидаги вазнда тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُفَعِّلُ	يُفَعِّلَانِ	يُفَعِّلُونَ
	МН	يُفَعِّلُونَ	يُفَعِّلُونَ	يُفَعِّلُونَ
II	МЗ	يُفَعِّلُونَ	يُفَعِّلُونَ	يُفَعِّلُونَ
	МН	يُفَعِّلِينَ	يُفَعِّلِينَ	يُفَعِّلِينَ
I	МЗ	أَفَعَّلُ		أَفَعَّلُ
	МН			

Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تُرْجِمُ	يُتْرَجِمَانِ	يُتْرَجِمُونَ
	МН	تُرْجِمَ	تُتْرَجِمَانِ	يُتْرَجِمَنَّ
II	МЗ	تُتْرَجِمُ	تُتْرَجِمَانِ	تُتْرَجِمُونَ
	МН	تُتْرَجِمِينَ	تُتْرَجِمَانِ	تُتْرَجِمَنَّ
I	МЗ	أُتْرَجِمُ		تُتْرَجِمُ
	МН			

Ҳозирги-келаси замоннинг мажҳул нисбати қуйидаги вазнда тусланади: يُفَعَّلُ → يُفَعَّلُ

تُتْرَجِمُ هَذِهِ التُّصُوصُ بِسُهُولَةٍ جَدًّا – Бу текстлар жуда осонлик билан таржима қилинади.

Тўрт ўзак ундошли феълларнинг ҳосил бўлиш йўллари қуйидагича:

1. Икки ундошдан иборат тақлидий сўзларни икки марта такрорлаш йўли билан. Масалан:

وَسَوَسَ – васваса солмоқ, زَلَزَلَ – силкитмоқ,

فَهَفَهَ – қаҳқаҳа отмоқ.

2. Уч ўзак ундошли феъллар II бобидаги иккиланган лардан бирининг бошқа ундошга ўзгариши (диссимилияция) натижасида. Масалан:

دَرَجَ – жилитмоқ → دَخَرَجَ – ғилдиратмоқ,

زَلَقَ – сиялиқламоқ → زَخَلَقَ – сирғалмоқ.

3. Хорижий тиллардан кирган тўрт ўзак ундошли отлардан ҳосил бўлади. Масалан:

فَلَسْفَةٌ – фалсафа → فَلَسَفَ – файласуфлик қилмоқ,

بَلَشْفَةٌ – большевизм → بَلَشَفَ – большевиклаштирмоқ.

4. Айрим ибора ёки бирикмаларни ташкил этган асосий ҳарфлардан қисқартма шаклида ҳосил қилинган тўрт ўзак ундошдан ҳосил бўлади. Масалан:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ → بَسْمَلٌ – демок,

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَظِيمِ → حَوَّلَ –

ни ўқимок,

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ → حَمَدٌ – демок,

مَرَحِبًا بِكَ → مَرَحَبٌ – демок.

Тўрт ўзак ундошли феъллар орасида иккиланган феъллар умуман учрамайди. Ҳамзали феъллар, шунингдек, таркибида ҳарфи иллат мавжуд бўлган феъллар эса солим феъллар қатори учраб туради. Лекин бу феълларда ҳарфи иллатларга ҳарфи иллат сифатида қаралмайди, бинобарин бу феълларнинг тусланиши солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَمَرَكَ – америкалаштирмоқ,

مَرَّوْلٌ – югурмоқ,

شَيْطَانٌ – ёмонлик қилмоқ,

سَيَّرَ – хукмрон бўлмоқ,

رَهْوَنٌ – йўрғаламоқ.

Тўрт ўзак ундошли феълларнинг шарт майли ҳам уч ўзак ундошли феълларники каби ҳозирги-келаси замондан шаклланади ва уларнинг шахс-сон қўшимчалари ҳам бир хилдир. Масалан:

لَمْ يُسَيِّرْ عَلَيْنَا الْخَوْفَ – Биз хавф остида қолмадик.

Тўрт ўзак ундошли феълларнинг буйруқ майли II шахсда куйидагича ҳосил бўлади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	فَعَلَلُ	فَعَلَّلَا	فَعَلَّلُوا
МН	فَعَلَّلِي	فَعَلَّلَا	فَعَلَّلْنِ

Масалан:

هُرُؤُلُوا – югуринглар (мз), بِسْمَلٌ – бисмиллони айт.

Бу феълларнинг истак майли ҳам уч ўзак ундошли феълларнинг истак майли билан бир хил кўшимчага эга.

I боб феълнинг масдари فَعَلَّلَ ёки فَعَلَّلَ вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

هُرُؤَلٌ – югурмоқ → هُرُؤَلَةٌ – югуриш,

تَرْجَمٌ – таржима қилмоқ → تَرْجِمَةٌ – таржима қилиш,

زَلْزَلٌ – силкимок → زَلْزَالٌ – зилзила.

Бу феълларнинг аниқ нисбат сифатдоши مُفَعَّلٌ вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

تَرْجَمٌ – таржима қилмоқ → مُتَرْجِمَةٌ، مُتَرْجِمٌ – таржимон,

سَيْطَرٌ – ҳукмрон бўлмоқ → مُسَيْطِرَةٌ، مُسَيْطِرٌ – ҳукмрон.

Мазкур феълларнинг мажхул нисбат сифатдоши مُفَعَّلٌ вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

تَرْجَمٌ – таржима қилмоқ → مُتَرْجِمَةٌ، مُتَرْجِمٌ – таржима қилинган,

سَيْطَرٌ – ҳукмрон бўлмоқ → مُسَيْطِرَةٌ، مُسَيْطِرٌ – ҳукмронлик қилинган.

Амалий машғулот учун топшириқлар

562-машқ. Қуйидаги феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг:

سَيَطَرَ - таржима қилмоқ; بَرَبَرٌ - шовқин солмоқ; تَرَجَّمَ - ҳукмронлик қилмоқ; تَرْتَرٌ - вайсамоқ; لَعَلَعَ - жарангламоқ, كَوَكَّرَ - кулиб юбормоқ; وَأَوَّلَ - бақирмоқ; طَمَّأَنَ - хотиржам қилмоқ; تَمَّتَمَ - ғўлдирамоқ; شَغَّعَ - яракламоқ.

563-машқ. Қуйидаги феъллардан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг:

قَهَقَهَ - қахқахламоқ; هَرَّوَلَ - югурмоқ; وَسَوَسَ - васваса солмоқ; زَوَّيَعَ - ғазабланмоқ; زَفَّرَفَ - ҳилпирамоқ; بَنَّلِيلَ - безовта қилмоқ; مَنَطَّقَ - ўраб олмоқ; بَرَمَجَ - програм-малаштирмоқ; بَعَثَرَ - сочмоқ; غَمَّمَمَ - ғўлдирамоқ.

564-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги тўрт ундошли феълларни топинг, майлларини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўгиринг:

1) يمكنك أن تترجم هذه الجملة إلى الأوزبكية إذا عرفت معنى هاتين الكلمتين.
2) استطاع دفاعنا أن يسيطر على الكرة ويمررها بين ذينك اللاعبين. 3) لعل صوت المؤذن داعيا الصم بالتعب المكفوفين بالعذاب إلى صلاة الفجر. 4) انفجرت أم أمير بيكاء ساخن وراحت تولول بين دموعها. 5) انطلق الجميع في ضحكة واحدة أشبه بيكاء جماعي وتراجع علي عن غضبه وتمتم في طريقه إلى المطبخ. 6) علي كل حال فقد كان هناك دائما من يفرق بالضحك. 7) بدأ الوالد يربر من الداخل بفنجان قهوة في يده. 8) كانت هذه

الصنعة جديدة عليه لذلك لم يسيطر جيدا علي توازنه فوق السقالة المعلقة علي جدار الطابق القوي. (9) اهدأ يا مجنون، لا تثرثر في السياسة، أنت لن تغير شيئا. (10) ابتسم أمير وحاول أن يكتب ضحكة منطاقة ثم لم يتمالك نفسه فكرر ضاحكا. (11) فكتب الملك يقول: "لقد حان الوقت أيها العزيز فسارع وطمنن خاطري". (12) كانت الأنوار الضئيلة تشعشع في نوافذ البيوت والأكواخ الحقيرة. (13) فهقه الشيخ عباس ضاحكا مثلما يريد أن يفرق بضحكه القبيح روح الشاب ويوقفها عن المسير إلي أرواح السامعين البسطاء. (14) في أحد الأيام وسوس الشيطان في قلب الناسك الكهل فجاء إلي رفيقه الشاب وقال له... (15) ترفرف التذكريات الموجهة حول رأسي كالأجنحة غير المنظورة مثيرة تهييدات الأسي في أعماق صدري. (16) ينطق الصورة الصغيرة القديمة إطار من الذهب. (17) هل نرمي بكتنونا إلي حظائر الخنازير لتبعثره بأنوفها وتلريه بأرجلها؟

565-ماشқ. 564 - машқда учраган тўрт ундошли феъллардан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Отамиз қаҳқаҳ отиб кулдилар ва хонадан чиқиб кетдилар. 2. Биз кўп гапирмаслигимиз керак, балки кўп ўқишимиз ва кўп тинглашимиз керак. 3. Нима учун сизлар (мз.) одамларнинг юрагига васваса соляписизлар. 4. Баҳор келди ва қушлар қанотларини силкитиб, у ёқ-бу ёққа уча бошладилар. 5. Саҳнада машҳур кўшиқчининг овози янгради. 6. Кеча маърузадан сўнг Миср таълим марказининг очилиш маросими бўлди, шунинг учун арабча матнни мутлақо таржима қилмадик. 7. Мен бу марқадаги автомобилга ўтирмаган эдим, шунинг учун уни бошқара олмадим. 8. Сиз (мн) зудлик билан уйингизга боринг ва онангизни хотиржам қилинг. 9. Ўғилларим, бу пуллар пешона теримиз эвазига келган, уларни биз ҳавога сочмаслигимиз керак.

10. Куёш нурлари бу кўхна шаҳарнинг тор кўчаларига, уйларнинг теп-текис томларига тушиб турипти. 11. Ҳар бир давлат ўзининг ички ва ташқи савдосини бошқара билиши керак.

566-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантыни топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Марказий универмаг; мусаффо осмонимиз; дарахтларнинг эгилган шохлари; ёзнинг иссиқ шамоли; «Фазо» меҳмонхонаси; спорт иншоотлари; бу қимматли маълумотлар; шаҳримизга марҳабо!; пойтахт одамлари; универмагнинг галантерея бўлими; пахтакор аёллар; теурийлар тарихи музейи; дастурхондаги мевалар; мустақил Ўзбекистон; чет эл валютаси; яхши квартира; унумдор ерлар; менинг келажагим; қора рангдаги костюм; шаҳримиздаги бу янги шифохона; Республикамиз истиқлоли; эрта тонгда уйғониш; ўлкани ўрганиш музейи; Ўзбекистон – келажаги буюк давлат; янги ўқув йили; ўзбек арабшунослиги; бир гуруҳ талабалар; расмий ахборот агентлиги.

567-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг ва ўзбекчага ўгиринг:

تولقین: قل لي من فضلك يا صبري عن مدينة الإسكندرية.

صبري: مدينة الإسكندرية هي ثاني مدينة في جمهورية مصر العربية مساحة بعد القاهرة.

تولقین: هل هي علي شاطئ البحر الأحمر؟

صبري: لا، بل هي علي شاطئ البحر الأبيض المتوسط وتعتبر من أعظم لغور هذا البحر.

- تولقين: من أسس هذه المدينة؟
- صبري: أسسها الإسكندر الكبير قبل الميلاد.
- تولقين: بم تشتهر هذه المدينة؟
- صبري: تشتهر بمنارتها وعلوها عن سطح البحر.
- تولقين: هل فتحها أحد من الأوربيين؟
- صبري: نعم، فتحها أوكتافيوس فضمها إلى الإمبراطورية الرومانية قبل الميلاد.
- تولقين: عندئذ أصبحت الإسكندرية مركزا مسيحيا في الشرق، أليس كذلك؟
- صبري: نعم، هي أصبحت مركزا مسيحيا خطير الشأن ثم اشتهرت بمدرستها الفلسفية في أوائل الميلاد.
- تولقين: هل تعرف أحدا من أساتذة هذه المدرسة؟
- صبري: نعم، أفلاطون هو أحد من أساتذتها.
- تولقين: متى فتح العرب الإسكندرية؟
- صبري: فتحها العرب في فجر الإسلام واتخذوها مرفأ.
- تولقين: من بني سور هذا المرفأ؟
- صبري: بناه الخليفة المتوكل وعلي أيام الخلفاء الفاطميين نقل الأقباط كرسيمهم البطريركي من الإسكندرية إلى القاهرة.
- تولقين: هل استولى الأتراك على الإسكندرية؟
- صبري: نعم، هم استولوا عليها بعد وفاة سلطانهم بايزيد يلدرم.
- تولقين: هل ازدهرت هذه المدينة في تاريخها؟
- صبري: في القرن الماضي في عهد محمد علي ازدهرت الإسكندرية ازدهارا كبيرا.
- تولقين: شكرا جزيلاً لمعلوماتك القيمة هذه عن مدينة الإسكندرية يا أخي صبري.

568-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўзиринг:

- Форук:** Мен қишки каникулда Чимёнга бормоқчи эдим.
- Баҳром:** Жуда яхши ўйлабсиз, Форук. Чимёнда улкан спорт иншоотлари қурилган. Қишда чанғида учиш учун алоҳида жой тайёрланган.
- Форук:** Булар ҳақида эшитганимдан кейин Чимёнга бориш орзуси туғилди. Бирок Чимён ҳақида ҳеч нарса билмайман. Менга қисқагина маълумот берсангиз.
- Баҳром:** Жуда соз. Чимён Тошкентнинг шарқий қисмида жойлашган бўлиб, ундан тахминан юз километр узоқда.
- Форук:** Чимён очиклик жойдами ёки тоғлар орасидами?
- Баҳром:** Чимён тоғлар бағридаги водийдан иборат. У ернинг ҳавоси тоза, мусаффо. Тоғлар орасида санаторийлар ва дам олиш масканлари қурилган.
- Форук:** Чимёнда сой бор деб эшитгандим, тўғрими?
- Баҳром:** Тўғри. Сой Чимёндаги тоғлар тепаси дан бошланади ва тошлар орасида кўздан йўқолади. Сўнг тоғларнинг кўм-кўк этагида булоқ шаклида юзага чиқади ва сой шаклида далалар бўйлаб оқади. У Чимёнсой деб аталади.
- Форук:** У ерда ёгин кўп бўладими?
- Баҳром:** Ҳа, қишда қор кўп ёғади, шунинг

учун Тошкентдан жуда кўп кишилар келиб, чанғи ва конькида муз суришади. Шунингдек спортчилар келиб бу ерда машқ ўтказишади.

Форук: Ёзда-чи?

Баҳром: Ёзда ҳам ёмғир кўп ёғади. Шунинг учун водий кўм-кўк ўт ва дарахтлар билан қопланган. У ерда турли мевали дарахтлар ўсади. Ёзнинг иссиқ кунларида ҳам Чимённинг мусаффо, салқин ҳавоси одамга роҳат бахш этади.

Форук: Бу маълумотларингиз учун ташаккур. Худо хоҳласа, ёзда ҳам албатта бориб, дам олиб қайтаман.

Баҳром: Яхши боринг. Сафарингиз беҳатар ўтсин. Хайр.

Форук: Хайр, саломат бўлинг.

569-машқ. Куйидаги гаплар ичидан тўрт ундошли феълларнинг функционал формаларини топинг, уларнинг қандай форма эканлигини аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) رأى أحمد تيارات من الناس ما بين معمم ومقبع ومطربش. (2) شكر محمد البواب وانطلق إلى المر مغمغما : "ثاني عطفة إلى اليمين". (3) تم بناء متحف الإرميتاج من قبل المهندس المعماري المشهور راسترلى. (4) أما التراث القديم فستطيع أن تقوم علي ترجمته هيئات ثقافية أخرى. (5) كثيرا ما كنت أوصد شمار بنطلوني خارج غرفتي مهرولا حتى لا يفوتني الباص. (6) هرع محمود إلى غرفته ... سحب شهادة الماجستير في العلوم السياسية من جيب معطفه وعاد مزروبا نحو الضابط الساخط. (7) نسيناهم جميعا وهاهم يعودون من

جديد يلتحمون ويندغمون في وجه واحد ... في وجه أمير الساحر الحزين الغاضب الملبل
 والواثق. (8) هم تحملوا أنفسهم أعباء النضال اليومي المبرمج. (9) يخلق الطائر في السماء
 وظله يجري علي الأرض مرفرفا كالطائر. (10) تصفر العواصف وتتسارع ملهعة من أعالي
 الجبال نحو المنخفضات. (11) تمايلت حول قلبي عاطفة جديدة بهدوء وهذا الهدوء يشابه
 رفرقة الروح علي وجه المريض. (12) بعد هنيهة ظهر رجل بأثواب مزركشة وشارب
 معقوف الطرفين فسلم منحيا. (13) مدت سلمي يدها ولمست يد والدها فوجدتها باردة
 كاللج فرفعت رأسها ونظرت إليه فرأت وجهه مبرقا بنقاب الموت. (14) مضت شهرور
 الانتظار وترقت الأم خلالها الخلاص مثلما يترقب المسافر طلوع كوكب الصباح ونظرت
 إلى المستقبل من وراء دموعها فرأته مشعشا.

570-маишқ. 569 - маишқдаги сифатдош ва масдарлар-
 дан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Эргалаб кўчада ишларига шошилаётган хизматчи-
 ларни, университетга шошилаётган талабаларни, мак-
 табларига шошилаётган ўқувчиларни учратишингиз
 мумкин. 2. Илмий асарларни таржима қилиш бадий
 асар таржимасидан кўра қийинроқ ва масъулиятли-
 рокдир. 3. Мисрда тарбуш кийган одамлар ўтган асрда
 ва асримизнинг бошларида кўп эди, ҳозир эса бирорта
 тарбуш кийган одамни кўчада кўрмайсиз (мз.). 4. Синг-
 лим мана бу арабча ашула матнини ёктириб қолди ва
 уни ёдлаш мақсадида бир неча марта гўлдираб такрор-
 лади. 5. Чақалоқ туни билан безовталаниб ухламай
 чикди. 6. Самолётнинг узоқдан гумбурлаган овози
 шаҳримизга азиз меҳмонларнинг етиб келганлиги
 ҳақида бизга хабар берди. 7. Зарҳал миллий кийимлар
 кийган қизлар саҳнада пайдо бўлишганида, зални
 гулдурос қарсақлар босиб кетди. 8. Факультетимизда

ўқув ва тарбиявий ишларнинг барчаси олдиндан программалаштирилган режалар асосида олиб борилмоқда. 9. Мустақил Ўзбекистонимиз байроғининг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти биноси олдида ҳилпираб туриши дилларимизда фахр ва ғурур хиссини уйғотади. 10. Ҳозирги болаларимизнинг келажаги порлоқ ва мунаввар бўлиши керак.

571-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, ўзбекчага ўғиринг ва яна бир талаба иштирокида ижро этинг, ижрода сўзларнинг талаффузига, нутқдаги интонацияга эътибор беринг:

نبيلة: صباح الخير، أنا طالبة من دمشق.

فريدة: صباح النور أهلا وسهلا بك.

نبيلة: هل أنت طالبة؟

فريدة: نعم، أنا طالبة بالجامعة. اسمي فريدة، وأنت ما اسمك؟

نبيلة: اسمي نبيلة.

فريدة: هل شاهدت تمثال توت عنج آمون في المتحف؟

نبيلة: نعم، شاهدته، هو جميل جدا.

فريدة: توت عنج آمون ذهب إلى متاحف كثيرة في لندن وباريس ونيويورك وطوكيو.

نبيلة: ومتى يذهب إلى دمشق؟

فريدة: لا نعرف.

نبيلة: توت عنج آمون يجب السفر ولكن إلى الأماكن البعيدة.

فريدة: وماذا نفع اليوم يا نبيلة؟

نبيلة: عندي فكرة. نذهب إلى شاطئ النيل.

فريدة: ماذا نشاهد هناك؟

نبيلة: نشاهد النيل وفيه قوارب جميلة.

فريدة: معي آلة التصوير وفيها فيلم ملون.

نبيلة: نأخذ بعض الصور هناك وبعد ذلك نذهب إلى الأهرام.

فريدة: هل تخين أن تركبي الجممل؟

نبيلة: نعم.

فريدة: أصورك وأنت فوق الجممل.

نبيلة: عال، عال.

572-ماشқ. Куйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Шавқий: Ўзбекистонда Олмалиқ исмли шаҳар бор экан. Шу шаҳар тўғрисида менга маълумот берсангиз.

Тўлқин: Ҳа, республикамизда шундай шаҳар бор. У янги қурилган шаҳарлардан бири ҳисобланади.

Шавқий: У ҳозир қандай шаҳарга айланган?

Тўлқин: У ҳозир мамлакатимизнинг катта саноат шаҳрига айланган. У ерда рангли металллар жуда кўп.

Шавқий: Олмалиқ яқинида тоғлар бор экан. Ундан қандай металллар қазиб олинади?

Тўлқин: Олмалиқ яқинидаги тоғлардан мис, рух, кўрғошин ва бошқа металллар қазиб олинади.

Шавқий: Шаҳарда қандай корхоналар бор?

Тўлқин: Шаҳарда бир қанча саноат корхоналари мавжуд. Катта электр станцияси, оҳақ, цемент заводлари, автомобилларни ремонт қилиш заводи, дурадгорлик фабрикалари ишлаб турибди.

Шавқий: Олмалиқда қандай маданий муассасалар мавжуд?

Тўлқин: Олмалиқ шаҳрида жуда кўп клублар, кутубхоналар, кинотеатрлар, маданият саройлари халққа хизмат қилмоқда. У ердаги мактаблар шаҳар аҳолиси фарзандлари учун илм олиш маскани ҳисобланади.

Шавқий: Қимматли маълумотларингиз учун ташаккур. Раҳмат.

§ 146. II БОБ ФЕЪЛИ

II боб феълининг ўтган замони I боб феъли олдига ت префиксини қўйиш билан ҳосил қилинади. У шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلُوا
	МН	تَفَعَّلْتُمْ	تَفَعَّلْتُمَا	تَفَعَّلْتُمْ
II	МЗ	تَفَعَّلْتُ	تَفَعَّلْتُمَا	تَفَعَّلْتُمْ
	МН	تَفَعَّلْتُمْ	تَفَعَّلْتُمَا	تَفَعَّلْتُمْ
I	МЗ	تَفَعَّلْتُ		تَفَعَّلْنَا
	МН			

Масалан:

تَبَّرَهْنُ – исбот бўлмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَبَّرَهْنُ	تَبَّرَهْنَا	تَبَّرَهْنُوا
	МН	تَبَّرَهْنْتُمْ	تَبَّرَهْنْتُمَا	تَبَّرَهْنْتُمْ
II	МЗ	تَبَّرَهْنْتُ	تَبَّرَهْنْتُمَا	تَبَّرَهْنْتُمْ
	МН	تَبَّرَهْنْتُمْ	تَبَّرَهْنْتُمَا	تَبَّرَهْنْتُمْ
I	МЗ	تَبَّرَهْنْتُ		تَبَّرَهْنْنَا
	МН			

II боб феъли I боб феъли билдирган иш-ҳаракатнинг ўзлик-мажҳул маъноларини билдиради. Масалан:

أَمَرَكَ – америкалаштирмақ → تَأَمَّرَكَ – америкалашмоқ,

بَرَّهَنَ – исбот қилмоқ → تَبَرَّهَنَ – исбот бўлмоқ,

زَلَزَلَ – силкимоқ → كَزَزَلَ – силкинмоқ.

Шу сабабли II боб феълининг мажҳул нисбат шакли ҳозирги араб тилида амалда ишлатилмайди.

II боб феълининг ҳозирги-келаси замони куйидаги вазнда тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْعَلُ	يَفْعَلَانِ	يَفْعَلُونَ
	МН	تَفْعَلُ	تَفْعَلَانِ	يَتَفَعَّلُونَ
II	МЗ	تَفْعَلُ	تَفْعَلَانِ	تَتَفَعَّلُونَ
	МН	تَتَفَعَّلِينَ	تَتَفَعَّلَانِ	تَتَفَعَّلْنَ
I	МЗ	أَتَفَعَّلُ	..	تَتَفَعَّلُ
	МН

II боб феълининг шарт майли ҳам юқоридаги боблар шарт майли билан бир хил кўшимчаларга эга.

II боб феълининг II шахс буйрук майли куйидагича ҳосил бўлади: تَفَعَّلُ → تَتَفَعَّلُ → تَتَفَعَّلِي .

Бу вазн сон ва жинсда куйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَفَعَّلُ	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلُوا
МН	تَفَعَّلِي	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلْنَ

II боб феълининг истак майли ҳам юқоридаги феъллар истак майли ҳосил бўлган услуб билан ҳосил бўлади.

II боб феълининг масдари **تَفَعَّلَ** шаклида ҳосил бўлади. Масалан:

تَبْرَهْنَ – исбот бўлмоқ → تَبْرَهُنَّ – исбот бўлиш,

تَزَلَّزَلَ – силкинмоқ → تَزَلَّزَلَتْ – силкиниш.

II боб феълининг аниқ нисбат сифатдоши **مُتَفَعَّلٌ** дир. Масалан:

تَبْرَهْنَ – исбот бўлмоқ → مُتَبْرَهِنَةٌ، مُتَبْرَهِنٌ – исбот бўлган,

تَزَلَّزَلَ – силкинмоқ → مُتَزَلِّزَةٌ، مُتَزَلِّزٌ – силкинган.

II боб феълининг мажхул нисбат сифатдоши амалда ишлатилмайди, лекин у иш-харакатнинг бажарилиш ўрни ёки пайтини ифодаловчи форма сифатида ишлатилиши мумкин; у **مُتَفَعَّلٌ** вазнида бўлади:

تَبْرَهْنَ – исбот бўлмоқ → مُتَبْرَهِنَةٌ، مُتَبْرَهِنٌ – исбот бўлиш ўрни ёки пайти.

§ 147. III ВА IV БОБ ДАГИ ТҮРТ ЎЗАК УНДОШЛИ ФЕЪЛЛАР

Тўрт ўзак ундошли феълларнинг III ва IV боблари ҳозирги араб тилида истеъмолдан чиқиб кетган. Лекин тарихий ёдномаларда учраб қолиши мумкин:

Боблар	Ўтган замон	Ҳоз.-кел. замон	Мисоллар
III IV	أَفْعَلَلَّ	يَفْعَلِّلُ	أَبْرَشَقٌ хурсанд бўлмоқ
	أَفْعَلَّلَ	يَفْعَلِّلُ	أَضْمَحَلَّ йўқолмоқ

Бу боб феълларининг шарт, буйруқ, истак майлларини юқоридаги боб майлларига қиёслаган ҳолда аниқлаб олиш мумкин.

Амалий машғулот учун топшириқлар

573-машқ. Қуйидаги ўзақлардан II, III, IV боб феъллари ҳосил қилинг, уларни ўтган ва ҳозирги - келаси замонда тусланг:

- 1) ل ج ل ج (2) ل ع ث م (3) ق ش ع ر (4) ك ف ه ر (5) ب ر ق ع
6) م ل م ل (7) د ح ر ج (8) ف ر ق ع (9) ط م ء ن

574-машқ. Қуйидаги феъллардан масдар ҳамда аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг, мазмунини аниқланг:

- 1) تَدَخَّرَجَ (2) تَرَحَّلَ (3) تَنَحَّجَ (4) اطمأن (5) تَلَجَّلَجَ
6) افشهر (7) اضمحل (8) تَرَفَّقَ (9) تَرَقَّعَ (10) اكلهز

575-машқ. Қуйидаги масдар ва сифатдошларнинг феълини топинг:

تَدَخَّرَجَ - сирғалиш; مُطْمَئِنٌّ - хотиржам; مُتَدَخَّرَجٌ - ғилдираган;
تَلَجَّلَجَ - дудукланиш; مُضْطَّعٌ - бўшашиш; مُفْشِهْرٌ - калтироқ;
مُتَمَلِّلٌ - довдираб турган; مُتَكَهَّرِبٌ - электрлашган.

576-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан тўрт ундошли феълларни топинг, уларнинг бобини аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) في الشتاء أسافر بالقطار إلى ضاحية من ضواحي المدينة وأترحل هناك علي الجليد.
2) لم تفهم أم محمود ما يقول، ظنته يهذي، تلعتمت قليلا وسألته في رية... (3) يتنحج

بعض الخبثاء ليلفتوا انتباه الآخرين. (4) افرنقت السارقة من بين الباحثين عنها فغابت عن الأنظار. (5) تصببت قطرات العرق الصافية من جبينها وتدرجت على الخدين والشفتين. (6) كل ما توثق علاقتها بهذا الشاب العربي تتضعض ثقفا بالمسلمات العديدة. (7) وضعت البنت ملعقتها في الصحن وسألت باهتمام: - ماذا حدث لك مع موظفي الضريبة؟ تملل عبد الرحيم قليلا ثم قال... (8) أما اليوم فنفس علي وذهنه لا يتصرفان بهذا المنطق، تتضعض خطاه، تقيم رؤيته وفي حالة شلل تام يسمح البيت بنظرات مبللة بالدمع. (9) فاهنتي يا بنتي واطمني وقرى عينا... أنا صانع بك ما تصنعه الأمطار بالمروج. (10) انتصف الليل وتعاطمت غبطة الجماعة حتى صارت ثورة واختمرت أدمغتهم حتى تلجلجت ألسنتهم. (11) ارتعشت العروس هذه الكلمات وآلماهت كزهرة ذابلة أمام الريح. (12) سمع الرجال هذا الكلام فجمدت عيونهم واقشعرت أبدانهم وبهتوا بالشباب هنيهة. (13) ههنا دفنت آمال ذلك الفتى وههنا توارت أمانيه وانزوت أفراجه وغارت دموعه واضمحللت ابتسامته وبين هذه المدافن الخرساء تنمو كآبته مع أشجار السرو والصفصاف. (14) وضعت يدها على رأسي وغرست أصابعها بشعري وقد قلل وجهها وترقرقت الدموع في عينيها مثلما تلمع قطرات الندى على أطراف أوراق النرجس. (15) تلك الأيام مضت كالأشباح واضمحللت كالضباب ولم يبق لي منها سوى الذكرى الأليمة. (16) كانت تلك البشرية بالأمس مثل ثنابا الزنقة البيضاء الفرحة بقبلات الشمس أما اليوم فاصفرت وذبلت وتبرقت بنقاب القنوط. (17) ملاحهم قد تقلصت واكفهرت وأصبحت كصحيفة رمادية متجعدة. (18) قد تكهبرت جميع قرى جمهوريتنا في النصف الأول من قرننا الحالي.

577-машқ. 576 - машқдаги тўрт ундошли феъллардан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Бугун ҳаво жуда совиб кетди, пальто киймаган эдим, совукдан баданим қалтиради. 2. Ёшлик йилларимиз қуш осмонга парвоз қилганидек кўздан ғойиб бўл-

ди. 3. Қалин қор ёғди, кишлокнинг пастқам уйлари қор пардаси остига яширинди. 4. Ўғлингиз (мн) ўзининг дўстлари орасида, бегоналар билан эмас, шунинг учун сиз ундан хотиржам бўлишингиз керак. 5. Биз муз суриш учун ўтган дам олиш куни Чимёнга бордик. 6. Тошкент денгизининг суви қуёш нурлари остида ажойиб жимирайди. 7. Толиба билетдаги саволни тушунмади, шунинг учун дудукланиб қолди ва саволга жавоб беролмади. 8. Дарахт устидаги болалар боғбонни кўриб қолишди ва тезлик билан дарахтдан тушиб қочиб кетишди. 9. Мен сенинг (мз.) садоқатли биродарингман, менга бўлган ишончинг заррача ҳам камаймасин. 10. Атрофимда ўтирган одамларнинг эътиборини тортиш учун томоқ кириб йўталиб кўйдим.

578-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан тўрт ўзак ундошли феълларнинг масдар ва сифатдошларини топинг, уларнинг қайси бобдан эканлигини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) فض الزبون السكران متأرجحا... قذف ورقة نقدية في وجه صاحب المطعم
- 2) وتطوح إلى الخارج. (2) قبل سنتين وفي السنة الماضية كانت جدتنا في حالة تقهقر مستمر أما الآن فتبدو سالمة. (3) أخذ المدير يد عبد الرحيم برفق ومحبة وقال بصوت متلجلج: لا يتكر أحد دورك في هذه القضية يا أخي. (4) فوجئ أمير بزيارة عبد الرحيم بفتح ذراعيه على وسعهما وهتف بفرح ظاهر: أهلا أهلا بالرفيق عبد الرحيم! فبوغت برد الفعل الفاتر... أربعه تلثم عبد الرحيم وشحوبه وابتسامته الميتة. (5) كل يوم تسوء حال المريض... صحته في تدهور مستمر... والأطباء يجهدون لتغذيته بالحقن والأنابيب. (6) قال الشاب محاولا الخلاص من ذراعي المرأة متكلفا بإظهار المقت والاشتمزاز: ابتعدي عني أيها المرأة. (7) كان كثير من الأمم والملل في تاريخها الطويل بين النهوض والاضمحلال. (8) انظروا

هذا الفتي الجميل المتسريل بحلة العرس - هو حبيبي. (9) ارتعشت شفتاه قليلا ولم يقل شيئا
أما أنا فتركته وسرت نحو الباب بأفكار متعضضة. (10) رفعت البنت رأسها ونظرت نحو
الأفق البعيد ثم قالت: لقد كنت لي بالأمس مثل أخ واقتربت منك مطمئنة وجلست بجانبك
في ظلال والدي. (11) هل ترى يا أخي خيالي قادمة مع خيالات الظلام مضمحلا مع
ضباب الصباح؟ (12) انتقل المريض من حالة تفهقره المستمر إلى مرحلة الأمن والاطمئنان.

579-ماشқ. 578 - ماشқдаги масдар ва сифатдошлардан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Чиройли чуст дўпписи кийган мана бу нуроний қария қўшнимиздир. 2. Тарқалиб бораётган туман орасидан янги тимқора енгил автомобиль чиқиб келди. 3. Келиним болаларини ювинтирди, овқатлантирди, сўнг уларни ухлатди ва ўзи ҳам хотиржам ҳолда уйкуга кетди. 4. Бозордаги одамлар ўғрига нафрат ва ҳазар назари билан қарадилар. 5. Ўрта асрларда шарқ мамлакатлари инқирозга юз тутган эди. 6. Факультет декани толибанинг отасини мулойимлик билан қабул қилди ва тутилатутилла толиба билан бўлган воқеани сўзлаб берди. 7. Йўлда гандираклаб бораётган бу одамга йўловчилар нафрат кўзи билан қараб қолдилар. 8. Гапиролмай дудукланиб турган бу болакай автобусдаги барчанинг диққатини ўзига тортди. 9. Дунёда хотиржамлик ва саломатликдан яхши нима бор! 10. Илм-фан ва маданият соҳасидаги қолоқлик иқтисодий қолоқликдан ҳам хатарлироқдир.

ЙИГИРМА БИРИНЧИ МАТН

أوزبكستان المستقلة

إن تر الشمس الذهبية والسماء الزرقاء الصافية والحقول والبساتين الخضراء
فأنت إذن في جمهوريتنا المستقلة أوزبكستان.

طبيعة أوزبكستان غنية ومتنوعة الأشكال فيمكن أن ترى فيها جبالا عالية
وأهاما تجري فيها المياه العذبة كما ترى فيها صحارى وواحات خضراء وسهولا
جافة شاسعة.

تقع أوزبكستان في منطقة صحراوية لذا تتميز بمناخها الحار وتشرق الشمس
فيها ساطعة خلال مئتين وخمسين يوما في العام وتوفر الحرارة والشمس يسمح لها
بزراعة محصول القطن وهو آمن وأعلى المحصولات الزراعية في العالم ولكن تحتاج
زراعة القطن والنباتات الأخرى إلى المياه الوفيرة ومنذ القدم يستخدم الزراع مياه
الأنهار الموجودة في الجمهورية لري حقولهم.

لأوزبكستان ثروات طبيعية مختلفة مثل الغاز الطبيعي والفحم والبترو
والذهب ولكن بين هذه الثروات أهمها وأغلاها هي شعب أوزبكستان الأصل
الوفى وهذا الشعب يبني ويزرع ويشيد المصانع الحديثة ويستخرج الفحم والذهب
والبترو ويخيط الملابس ويخبز الخبز بأيديه.

تحتل أوزبكستان موقعا جغرافيا هاما فلقد مر بمحودها الطريق الحريري العظيم
وكان هذا الطريق يربط بين جميع دول قارة آسيا وأوربا.

أوزبكستان ذات حضارة عريقة وقديمة ومن أهم مدنها الحضارية سمرقند وبخارا
وخيوه وهذه المدن تشتهر بآثارها المعمارية التاريخية.

في الحادي والثلاثين من أغسطس عام ألف وتسعمئة وواحد وتسعين أعلن الحدث التاريخي الهام في حياة الشعب الأوزبكي وهو استقلال أوزبكستان عن الاتحاد السوفيتي وأصبحت أوزبكستان جمهورية مستقلة أمام كل العالم وبعد ذلك اليوم بدأت تدوي في أفواهنا كلمة عزيزة على قلوبنا هي «مستقلليك» الاستقلال وابتداء من ذلك اليوم أصبح الشعب صاحبا حقيقيا لثروات أرضه الضخمة ومنذ ذلك التاريخ بدأت أوزبكستان بالتعاون بنشاط مع الكثير من بلدان العالم. هي الآن دولة ذات صناعة متطورة وزراعة متعددة الأصناف وثقافة معاصرة وفي الأول من سبتمبر من كل عام يحتفل شعبنا المستقل بعيد استقلاله في كل مكان في الدولة وفي الشوارع والميادين نرى بأعيننا مدى سعادة وفرحة الشعب بالاستقلال ونسمع الضحكات والموسيقى والأغاني ويقدم أشهر المطربين والراقصين والممثلين أجمل الفقرات الفنية للشعب الأوزبكي مساهمة منهم في الاحتفال بهذه المناسبة.

580-маишқ. Йигирма биринчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини кўйинг, сўзларини ўрганинг ва матнни ўзбекчага ўғиринг.

581-маишқ. Йигирма биринчи матн асосида кўйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) بتميز جمهوريتنا الأوزبكية ؟ (2) أين تقع جمهورية أوزبكستان ؟ (3) بتميز مناخها ؟ (4) كم يوما في السنة تشرق الشمس فيها ؟ (5) ماذا يُزرع في حقول أوزبكستان ؟ (6) ما هي أثمن وأعلى محاصيل زراعية في الجمهورية ؟ (8) ممّ تتكون ثروتها الطبيعية ؟ (9) ما هي أهم ثروتها ؟ (10) ما هي أهم مدنها الحضارية ؟ (11) بتم تشتهر معظم مدنها ؟ (12) ماذا حدث في الحادي والثلاثين من أغسطس ؟ (13) ماذا أعلن في ذلك اليوم ؟ (14) أية كلمة بدأت تدوي في الأفواه ؟ (15) ماذا يفعل الشعب

الأوزبكي في الأول من سبتمبر في كل سنة ؟ 16) ماذا نرى ونسمع في الشوارع والبيادين في هذا اليوم ؟

582-ماشқ. Ўйгирма биринчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

583-ماشқ. Ўйгирма биринчи матндан масдарлар, сифатдошлар ҳамда ўрин ва пайт номларини топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканлигини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

584-ماشқ. Ўйгирма биринчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

585-ماشқ. Муस्ताқиллик байрамини қандай ўтказганингиз ҳақида араб тилида баён ёзинг.

586-ماشқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг.

معنى هاتين الكلمتين، صوت المؤذن، ضحكة أشبه ببيكاء، على كل حال، فنجان قهوة، الأكواخ الحفيرة، في أحد الأيام، تذكارات موجهة، في أعماق الصدر، إطار من الذهب، أحد الأدباء الأوزبك، الأدب الأوزبكي الحديث، على قيد الحياة، مدينة الإسكندرية، شاطئ البحر الأحمر، أساتذة هذه المدرسة، فجر الإسلام، تيارات من الناس، متحف الإرميتاج، المهندس المعماري المشهور، شهادة الماجستير، أعالي الجبال، شارب معقوف الطرفين، شهور الانتظار، طلوع كوكب الصباح، تمثال توت عنخ آمون، عال عال!، ضاحية من ضواحي المدينة، قطرات العرق الصافية، في حالة شلل تام، آمال ذلك الفتى، أشجار السرو والصفصاف، في النصف الأول من قرنا الحالي.

ЙИГИРМА ИККИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ ИБОРАЛАР

الف ليلة و ليلة Минг бир кеча

بابل Бобил, Вавилония

...بالإضافة إلى ...га қўшимча

равишда

بذل أن ...эвазига, ўрнига

بالرغم من ...га қарамасдан

بساط الرياح учар гилам

بصورة عفوية беихтиёр, ўзидан-

ўзи

بمثابة... сифатида, шаклида

دجلة Дажла (*Ироқдаги дарё*)

عائبة эрмак қилиб, эрмакона

عام ألف وأربعين وواحد وأربعين бир

минг тўрт юз қирқ бирин-

чи йилда

عام ألف وخمسين وواحد бир минг

беш юз биринчи йилда

علق على لسان ўргатмоқ, гапир-

тирмоқ

على متن الطائرة самолёт бортида

يا سلام! қандай ажойиб!

في التاسع من شهر فبراير

чи февралда

في الثالث من يناير

учинчи январда

في الرابعة من عمره

тўрт ёшида

في مقتبل العمر

умрнинг кир-

чиллама пайтида

في الوقت الذي عاش فيه نواني

Навоий яшаган вақтда

I كن تقديرًا

миннатдор бўлмақ

كنت شعري

кошки эди мен

билсам

ليلة القدر

лайлату-л-қадр; қадр

кечаси

I منى هويتنا

секин юрмоқ

مصادر الأعلام

оммавий ахборот

воситалари

نجيب محفوظ

Нажиб Махфуз

(*мисрлик ёзувчи*)

هارون الرشيد

Хорун ар-Рашид

(*аббосий халифа*)

§ 148. ЭГАГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ЮКЛАМАЛАР

Маълумки, гапнинг эгаси ҳар доим бош келишикда келади. Лекин араб тилида шундай юкламалар ҳам мавжудки, уларнинг таъсирида эга тушум келишигида келишга мажбур бўлади. Бундай юкламалар олтига:

1. **إِنْ** – ҳақиқатда, ҳақиқатан. Кўпинча бу юклама ўзбек тилига таржима қилинмайди. Масалан:

إِنَّ الْبَيْتَ وَاسِعٌ – (Ҳақиқатда) уй кенгдир.

إِنَّ الْفُرْقَةَ جَمِيلَةٌ – (Ҳақиқатан) хона чиройлидир.

Агар **إِنْ** ва шунга ўхшаш юкламалар феъл кесимли гапларга қўшилса, гапнинг эгаси кесимдан олдинга ўтади. Бошқача айтганда, бу юкламалардан кейин бевосита гапнинг эгаси келади. Масалан:

كَتَبَ الطَّلَابُ هَذِهِ الْجُمْلَةَ – Талабалар бу жумлани ёздилар.

إِنَّ الطَّلَابَ كَتَبُوا هَذِهِ الْجُمْلَةَ – (Ҳақиқатда) талабалар бу жумлани ёздилар.

Агар гапнинг эгаси кишилик олмошидан иборат бўлса, бу юкламалардан кейин шу олмошга мос бўлган қўшилиб ёзилувчи олмош келади ва у шу юкламаларга қўшилиб ёзилади. Масалан:

هِيَ كَتَبَتْ هَذِهِ الْمَقَالََةَ – У (мн) бу мақолани ёзди.

إِلَيْهَا كَتَبَتْ هَذِهِ الْمَقَالََةَ – (Ҳақиқатдан) у бу мақолани ёзди.

Эслатма. I шахс бирлик ва кўплик қўшилувчи олмошлари икки вариантда қўшилиши мумкин:

أَنَا , إِيْنَا , إِنْنِي , إِنَّنَا .

إِنْ юкламаси иштирок этганда от кесимли гапда ҳам, феъл кесимли гапда ҳам гапнинг кесими олдидан **لِ**

юкламаси қўшилиши мумкин ва у таржима қилинмайди. Масалан: **إِنَّ اللَّهَ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ** – (Ҳақиқатан) Оллоҳ меҳрибон ва раҳмдилдир. **إِنَّ الطُّلَّابَ لَكَتَبُوا هَذِهِ الْجُمْلَةَ** – (Ҳақиқатан) талабалар бу жумлани ёздилар.

إِنَّ типидаги гапларда ҳам қўшилганида, гапларнинг эгаси тушум келишигида келаверади. Масалан: **إِنَّ لِلنَّحِيطَانِ آذَانًا** – Деворнинг ҳам қулоғи бор (мақол) (сўзма-сўз: Ҳақиқатда деворларнинг қулоқлари бор).

Агар **إِنَّ** юкламасига **مَا** юкламаси қўшилиб келса, маънода ўзгариш бўлмайди, лекин гапнинг эгаси бош келишикда келади. Масалан: **قَدْ يَكُونُ الْغَيْبُ حُلُومًا إِنَّمَا الْخَاصِرُ أَخْلَى** – Келажак ширин бўлса эҳтимол, аслида ҳозирги пайт энг шириндир.

2. **كَانَ** - гўё, гўёки, ...дек. Бу юклама ҳам **إِنَّ** юкламаси каби морфологик хусусиятларга эга. Масалан:

كَانَ زَيْنَبٌ مَلَكَ – Зайнаб фаришта кабидир.

كَانَ أَبَاكَ بَطْلًا – Гўё отанг қахрамондир.

3. **أَنَّ** - ...ки. Бу юклама кўпинча шахси номаълум гапларда ёки тўлдирувчи эргаш гапли қўшма гапларда эргаш гапни бош гапга қўшувчи эргаштирувчи боғловчи вазифасини бажаради. Масалан: **مِنَ الْمَعْلُومِ أَنَّ مُحَمَّدًا شَابٌ عَاقِلٌ** – Маълумки, Муҳаммад ақлли йигитдир ёки Муҳаммаднинг ақлли йигит эканлиги маълум. **مِنَ الْمُسْتَحِيلِ أَنَّ الطُّلَّابَ قَدْ قَرَأُوا** – Мумкин эмаски, талабалар қочишган бўлса ёки тала-баларнинг қочиш кетишлари мумкин эмас.

سَمِعْنَا كُلُّنَا أَنَّ الصَّيَّامَ مُفِيدٌ – Биз ҳаммамиз эшитдикки, рўза тутиш фойдалидир ёки биз ҳаммамиз рўза тутишнинг фойдали эканлигини эшитдик.

Эслатма. Тўлдирувчи эргаш гапли кўшма гапларда бош гапнинг кесими قَالَ – демок феълидан иборат бўлса, اِنْ юкламаси маъносида اِنْ юкламаси ишлатилади.

4. وَ لَكِنْ - лекин, бироқ. Бу юклама зидловчи боғловчи вазифасида келади. Масалан:

كُلُّنَا ذَهَبْنَا إِلَى حَدِيْقَةِ الْحَيَوَانَاتِ وَ لَكِنْ مَحْمُوْدًا لَمْ يَذْهَبْ – Барчамиз ҳайвонот боғига бордик, лекин Маҳмуд бормади.

5. لَعَلَّ – эҳтимол, шояд. Бу юклама гумонни, амалга ошиши ҳам, ошмаслиги ҳам мумкин бўлган тилакни билдиради. Масалан:

لَعَلَّ أَخَاهُ يَفْهَمُ – Эҳтимол, унинг (мз) акаси тушунар.

لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُوْنَ – Шоядки (зора), сизлар ютуққа эришсангиз.

6. لَيْتَ – кошки. Бу юклама амалга ошиши мумкин бўлмаган тилакни билдиради. Масалан:

يَا لَيْتِي كُنْتُ تُرَابًا – Оҳ, кошки эди мен тупроққа айлансам.

Амалий машғулот учун топшириқлар

587-машқ. Қуйидаги гаплардан эгага таъсир қилувчи юкламаларни топинг, уларнинг маъносини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

(1) إن أوزبكستان جمهورية مستقلة في آسيا المركزية. (2) كتبت الجرائد أن الطقس سيكون اليوم حسنا ولكنه نزلت الأمطار وأصبح الطقس ردينا. (3) إن لبنان من أصغر

البلدان العربية مساحة ومن أقلها سكانا ولكن أهميتها كبيرة في هذه المنطقة. 4) ألا تعلم أن في المطالعة حياة للعلم؟ 5) يعتقد الجميع أن محمودا شاب مهذب. 6) فكّر فيما ينبغي أن يفعله: هل يدق باب النافذة دقا خفيفا لعلها تستيقظ فتفتح له؟ ولكنها لم تكن معه على موعد. 7) تحدثوا، اضحكوا، إن الحديث يخفف الجو ويزيل الحواجز المصطنعة. 8) أنت لا تعرف أرضنا يا بني، ولا تعرف الفلاحة. إن أرضنا ليست ككل الأراضي. 9) طبعاً كانت الفكرة جميلة ومسرة ولكن تحقيقها ليس هينا. 10) لعلك يا بنتي حملت أحلاما فأعجزتك أنا كذلك أصبح حزينة في بعض الأحيان عندما أحلم أحلاما سيئة. 11) ملأت صاحبة البيت فنجانا فناولته للعجوز وثانيا لنفسية ولكن هذه امتعت قاتلة: "شكراً، لا أستطيع، إنني لا أحب القهوة كثيراً". 12) كان المرأة مخلوق شاذ يجب ألا يعامل معاملة الأسوياء. 13) وقفتُ متهيئا بجانب الحديقة متأملاً خفايا الإنسان مستفسرا رموز الحياة. رأيت وليتني لم أر. 14) قلت وليتني أذكر غرابة ما قلت : من أنت وكيف سرت وأين صرت؟ 15) ليت لي ما يشابه جزنك وتنصرف عني مخاوفي يا حبيبي. 16) قفي بي هنيهة لأري وجهك، انظري إليّ دقيقة لعلني أري في عينيك أسرار صدرك وأفهم من ملامحك مخبات نفسك. 17) أما الآن قد انتصف الليل وملت أجفانتنا السهر فاسمحوا لنا أن ننام لعل عروس الأحلام تحمل أرواحنا إلي عالم أنظف من هذا العالم. 18) ليت شعري، ماذا ينفع نذب الشاعر ونواحه؟ 19) أما نفسي فاستيقظت منذ فترة من الوقت ولكنها لم تفارق فراشها. 20) جاء الصباح فقامت تلك الصبية واستلمت للكرى عليها تجد فيه أحلاما اللطف من أحلام اليقظة. 21) إن هذا الطالب لم يدرس اللغة العربية ولا يعرف القراءة والكتابة بها ولكنه يقرأ كثيراً من الكتب الإنجليزية والفرنسية عن البلدان العربية ويعرف حياة الغرب فيها حسنا جدا.

588-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Кошки эди ёшлик йилларимиз яна қайтиб келса.
2. Куни кеча кўчада мактабларига шошилаётган ўқувчиларни учратишингиз мумкин эди, лекин улар бугун

кўринишмайди, чунки бугундан ёзги каникул бошланди.

3. Чақалоқ туни билан ухламай чикди, уни яна каравотига ётқизиш керак, шоядки кундузи бир оз ухлаб олса.

4. Биз ишонамизки, фарзандларимизнинг келажаги порлоқ ва мунаввар бўлади.

5. Кеча ҳаво илиқ эди, лекин бугун жуда совиб кетди.

6. Мана бу толиба икки йил Миср Араб Республикасида ўқиб келди, ҳозир у миср шеvasида мисрликлардек гаплашади.

7. Ўғлимнинг тўйига барча ўртоқлари келишди, лекин Анвар келмади.

8. Мен жуда яхши биламан-ки, сиз Ойниса, узок қишлоқдан бу ерга таълим олгани келгансиз.

9. Барча талабалар ёзги имтиҳонларни муваффақиятли топширдилар, лекин Карим иккита имтиҳондан йиқилди, чунки у март ойида касал бўлиб шифохонада ётган эди.

10. Ҳақиқатда ҳаёт инсонга бир марта берилади, шунинг учун мазмунли ҳаёт кечириш ва унда фақат яхшилик қилиш керак.

11. Шарифа бугунги йиғилишга келмади, эҳтимол у укаларининг тарбияси билан машғул бўлгандир, чунки онаси ҳозир касалхонада ётипти.

12. Мен ишонаманки, яқин йиллар ичида Ўзбекистон саноати тараққий этган мамлакатга айланади.

13. Чиндан ҳам Ўзбекистоннинг ери энг ҳосилдор ерлардан ҳисобланади.

14. Наманган шаҳри жуда катта шаҳар эмас, лекин унинг аҳамияти Ўзбекистон учун жуда каттадир.

15. Ҳақиқатда мен қора чойни кўпда ёқтирмайман.

589-машқ. Эгага таъсир қилувчи юкламаларнинг ҳар бирига тўрттадан гап тузинг.

§ 149. МУТЛАҚ ИНКОР

Бирор нарса ёки шахснинг мутлақо йўқлигини билдирувчи инкор мутлақ инкор дейилади. Мутлақ инкор араб тилида йўқлиги билдириладиётган сўз олдига *لَا* юкласини қўйиш билан ифодаланади ва ўша сўз ноаниқ ҳолатда танвин қўшимчасисиз тушум келишигида келади. Масалан:

لَا أَحَدَ فِي الشَّارِعِ – Кўчада умуман ҳеч ким йўқ.

لَا رَبِّ فِيهِ – Бунда ҳеч бир шубҳа йўқ.

Амалий машғулот учун топшириқлар

590-машқ. Қуйидаги гаплардан мутлақ инкорни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) لَا شَكَّ أَنَّهُ سَعِيدٌ مَعَ أَوْلَادِهِ. (2) هَلِ الْبِكْمُ وَالْعَمَى لَأَحَقُّ لَهُمْ فِي الْحَيَاةِ؟
- 3) – لِمَاذَا كُلُّ هَذَا الْعَنَاءِ؟ إِذَا أُرِدْتَ أَنْ تَخْطِبَهَا فَلَيْسَ هُنَاكَ مَا يَمْنَعُكَ. – هُنَاكَ مَا يَمْنَعُنِي : صِدَاقَتَنَا. – لَا دَخَلَ لَصِدَاقَتَنَا فِي زَوَاجِكَ أَوْ زَوَاجِي. (4) كَأَنَّ الْكِتَابَ أَسَاطِيرَ. لَا بَدَّ لَنَا مِنْ مِطَالَعَةِ الْكِتَابِ. (5) لَا شَكَّ أَنَّكَ مَسْرُورٌ بِزِيَارَةِ بَلَدِنَا. (6) تَفَكَّرْتُ فِي حَيَاتِي كَثِيرًا بِأَنَّهُ لَا نَجَاحَ إِلَّا بِكَفَاحٍ. (7) لَا بَأْسَ يَا أُمِّي، لَا تَفْضِئِي عَلَيَّ. سَمِعِشِ هَذَا الْيَوْمَ بِلَا خَبْرٍ. (8) إِنْ هَذِهِ السُّدْمُ لَا آفَاقَ لَهَا وَلَا حُدُودَ. (9) كَانَتْ تُوَدِّ نَفْسَهَا أَنْ تَمْسَكَ عَنِ إِثَارَةِ مَوْضُوعٍ مَعَ هَذِهِ الْعَجُوزِ. ... مَوْضُوعٍ لَا قِيَمَةَ لَهُ وَلَا دَاعِيَ لِلْحَدِيثِ فِيهِ. (10) إِنْ هَذِهِ الدُّنْيَا كَانَتْ لَوْلَاهُ جِجَمًا لَا مِثِيلَ لَهُ.

591-машқ. Қуйидаги мутлақ инкорлар иштирокида гап тузинг:

1) لَا رَبِّ	2) لَا خُلُودَ	3) لَا بَأْسَ	4) لَا شَكَّ
6) لَا بُدَّ	6) لَا نَهَايَةَ	7) لَا فَرْقَ	8) لَا سَبِيلَ

592-ماشق. Куйидаги суҳбатни ўрганнг, сўз ва ибораларини ёдланг:

أسامة: إنني أري في شوارع طشقند كثيرا من سيارات "نكسيا" و"داماس"

و"تيكو". هل يمكنك أن تقول لي يا آته بيك من أين هذه السيارات؟

آته بيك: هذه السيارات يا صديقي العزيز تُصنع في أوزبكستانا.

أسامة: يا سلام، هل يستطيعون في أوزبكستان أن يصنعوا مثل هذه السيارات الحديثة؟

آته بيك: نعم، يا عزيزي، إن حكومتنا منذ استقلال أوزبكستان مباشرة بدأت تبذل

كل عنايتها واهتمامها لتشكيل مصنع تُصنع فيه السيارات الحديثة وابتداء

العمل فوراً في بناء المصنع.

أسامة: أين بُني هذا المصنع؟

آته بيك: إنه بُني في بلدة أسكّة بمحافظة أندجان.

أسامة: هل حكومة أوزبكستان بنت هذا المصنع بمفردها أم اشتركت في هذا العمل

أي دولة خارجية أخرى؟

آته بيك: نعم، اشتركت في بناء هذا المصنع شركة "ديبو" لصناعة السيارات

بجمهورية كوريا الجنوبية.

أسامة: آه، هذه الشركة تُعتبر إحدى من ألعلم وأشهر الشركات للسيارات في

العالم. ومتى تم بناء هذا المصنع؟

آته بيك: منذ بضعة أعوام تم بناؤه وكما ترى يا عزيزي يمكننا أن نرى في كل لحظة

في جميع أنحاء جمهوريتنا من سيارات هذه الشركة.

أسامة: هل تصدر حكومة أوزبكستان هذه السيارات؟

آته بيك: نعم، إن البلدان الخارجية المجاورة تشعري هذه السيارات وكما تعلن مصادر

الأعلام توجد طلبات جديدة أخرى من البلدان الكثيرة البعيدة أيضا.

أسامة: أشكرك يا عزيزي لهذه المعلومات القيمة المفيدة.

- Рушдий: Ассалому алайкум, Турғунбой, яхшимисиз? Сиздан илтимос, Ўзбекистондаги самолёт-созлик тўғрисида гапириб берсангиз.
- Турғун: Кўриб турганингиздек, дўстим Рушдий, Тошкентда Чкалов номли авиасозлик бирлашмаси мавжуд.
- Рушдий: Бу бирлашмада кўп одам ишлайдими?
- Турғун: Ҳа, у ерда жуда кўп инженерлар, самолётсозлик бўйича кучли мутахассислар меҳнат қиладилар.
- Рушдий: Ҳозир бу ерда қандай самолётлар ишлаб чиқарилмоқда?
- Турғун: Замонамизнинг энг йирик ва энг кучли самолётлари ишлаб чиқарилмоқда.
- Рушдий: Бирлашма бошқа давлатларнинг самолётсозлари билан ҳамкорлик қиладими?
- Турғун: Албатта. Россиядаги авиаконструкторлик бюроси билан ва бошқа саноати ривожланган давлатларнинг бу соҳадаги мутахассислари билан ҳамкорлик қилади.
- Рушдий: Чет давлатларда ишланган самолётларни ремонт қилиш ҳам йўлга қўйилганми?
- Турғун: Бизнинг бирлашмамизда улар ремонт қилинмайди. Лекин «Ўзбекистон ҳаво йўллари» авиакомпанияси қошида махсус бўлим ташкил қилинган ва бу бўлим хорижий самолётларни ремонт қилиш билан шуғулланади.

айрим юкламалар (масалан: **قَدْ**, **سَ**, **سَوْفَ**) ишлатилганида ҳам замон тўла конкретлашмайди. Ҳозирги араб тилида замонни янада конкретлаштириш учун қўшма феъллардан, хусусан **كَانَ** феъли иштирок этадиган қўшма феъллардан кенг фойдаланилади. Бундай қўшма феъллар қуйидаги замон маъноларини билдиради:

1. **كَانَ** феъли ўтган замонда ва етакчи феъл ҳозирги-келаси замонда келганида, иш-ҳаракатнинг ўтган замонда узоқ давом этганлиги ёки ўтган замонда бир неча бор такрорланганлиги билдирилади. Масалан:

قَبْلَ سَتَيْنِ كُنْتُ أَدْرُسُ فِي الْجَامِعَةِ – Икки йил аввал мен университетда ўқир эдим.

فِي تِلْكَ الْفِتْرَةِ كُنَّا نَلْعَبُ بِالشَّطْرَنْجِ كُلِّ يَوْمٍ – Ўша кезларда ҳар куни шахмат ўйнар эдик.

2. **كَانَ** феъли ҳам, етакчи феъл ҳам ўтган замонда бўлганида, иш-ҳаракатнинг ўтган замонда бўлиб ўтганлиги ёки ўтган замондаги бошқа бир иш-ҳаракатдан олдин содир бўлганлиги ифодаланади. Бунда етакчи феъл олдидан **قَدْ** юкламаси ҳам келиши мумкин. Масалан:

فِي أَوَائِلِ الشَّهْرِ كَانَ طُلَابُ الصَّفِّ الْأَوَّلِ قَدْ دَفَعُوا جَمِيعَ أَمْتِحَانَاتِهِمْ – Биринчи курс талабалари ойнинг бошларида барча имтиҳонларини топшириб бўлган эдилар.

كَانَتْ زَيْنَبُ سَافَرَتْ إِلَى بَلَدِهَا مَسَاءَ أَمْسٍ – Кеча кечқурун Зайнаб юртига жўнаб кетиб бўлган эди.

3. **كَانَ** феъли ҳозирги-келаси замонда, етакчи феъл эса **قَدْ** юкламаси билан ўтган замонда келганида, иш-

ҳаракатнинг келаси замонда бирор иш-ҳаракатдан ёки пайтдан илгари содир бўлажагини билдиради. Масалан:

بَعْدَ عِدَّةِ سَنَوَاتٍ تُكُونُونَ قَدْ تَخْرُجْتُمْ مِنَ الْجَامِعَةِ – Бир неча йилдан кейин университетни тугатиб бўлган бўласизлар (мз).

Амалий машғулот учун топшириқлар

595-машқ. Қуйидаги гапларда учраган *كَانَ* феълига эътибор беринг, унинг етакчи ёки ёрдамчи феъл сифатида ишлатилганлигини ва қандай вазифани бажарганлигини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) كانت ريح الجنوب قد سكنت منذ أن طلع أول شعاع للفجر. (2) كانت العجوز تمشي الهوينا في كلل بين. (3) آه، يا خالتي... كانت زليحة كالوردة، ذهبت حياتها في مقبيلها، ذهبت ضحية بريئة. (4) كان مالك عندئذ في شبابه الأول ولكن الناس كانوا يخشونه. (5) لم تكن ظروف الثورة في ذلك الحين تسمح لوالدي بامضاء العقد. (6) لم يكن وحده يفكر هذا التفكير، كان هناك عدد من زملائه في التعليم يشاركونه هذا التفكير.
- 7) في هذا الجو الكئيب وفي تلك الطريق الوحيدة كان المعلم وحده ماشيا في ملل إلى المقهى. (8) كانت الحالة أعدت للعجوز مرقا بالدجاج فحاولت أن تطعمها قليلا ولكن هذه لم تستطع. كانت الحمى تزداد شدة. (9) إن ضعفت في هذه المرة وتراجعت عن قراري بذريعة ما قد يصيبني أو يصيب أمي من أذى فلإني سأكون بذلك وضعت مصري بين يدي غيري إلى الأبد. (10) لقد كنت أحبكم يا بني أمي وقد أضر بي الحب ولم ينفعكم.
- 11) الريح قد حملتني أيضا إلى بابك يا سيدي وأنا للآن لا أدري ما إذا كانت قد كسرت جناحي أو هشمت رأسي. (12) كانت عيناه تبرقان بريق الذعر والألم والشroud.
- 13) كانت شوارع هذه المدينة ضيقة ملتوية. (14) كانت أمينة تنصت إليه باهتمام شديد.
- 15) كنا نسمع أن الأقدمين كانوا يطيطون على بساط الريح وطمنا ذلك خرافة حتى بدأت تطير الطائرات أمامنا. (16) ستمر الأعوام ويكون أولادنا قد كبروا واستطاعوا أن يتكلموا

ويسروا. 17) إن لغتنا العربية جميلة جدا ونحن نملكها كما كان القدماء يملكونها.
18) وكان الرئيس قد وصل إلى الإسكندرية صباح أمس على متن طائرته الخاصة.
19) عندما تقربت باخرتنا من الميناء رأينا أنه كان جمهور كثير قد احشد على الرصيف في انتظار وصولنا.

596-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Тошкент атрофидаги йўллар илгари кенг ва тўғри эмас эди. 2. Яна бир неча йилдан кейин Ўзбекистонимизнинг саноати ривожланиб кетган, унга юксак технология кириб келган бўлади. 3. Собиқ совет замонида бизнинг республикамизда автомобилсозлик йўқ эди, энгил автомобиллар бизга фақат Россия шаҳарларидан келар эди. 4. Ҳали тонг ёришмай туриб, одамлар хонадондалик тўла эди. 5. Болалик пайтимизда кун бўйи ўйнар эдик, каналда чўмилар эдик, кўчаларда чопар эдик, чарчаш нималигини билмас эдик. 6. Қадимгилар осмонга парвоз қилишни орзу қилар, шунинг учун учар гилам ҳақидаги афсонани тўкиб чиқарган эдилар. 7. Мен ошхонага қайтиб кирганимда, дўстларим стол атрофига ўтириб бўлишган эди. 8. Биз темир йўл вокзалига етиб келганимизда, Наманган – Тошкент поезде етиб келиб бўлган бўлади. 9. Болалик йилларида укам бу машҳур хонанда аёл ҳақида жуда кўп эшитар ва уни кўришни орзу қилар эди. 10. Отамиз бизга жуда кўп дер эдилар: «Бир-бирингизни хурмат қилинглр, берган ваъдангизнинг албатта устидан чиқинглр». 11. Мен ҳар куни эрталаб уйдан чиқаётганимда, йўлда мактабга шошилаётган ўқувчиларни учратар эдим.

597-машқ. *كَانَ* феъли турли вазифаларни бажарадиган бешта гап тузинг.

§ 151. ЁРДАМЧИ ФЕЪЛЛАР

Субъектнинг иш-харакатини билдирувчи етакчи феъл билан бирга келиб, унга турли кўшимча маъно берувчи феъллар ёрдамчи феъллар дейилади. Ёрдамчи феъллар ифодалайдиган кўшимча маънолар қуйидагилардир:

1. Гапдаги иш-харакатнинг бошланишини билдириш учун қуйидаги феъллар ишлатилади:

قَامَ، أَقْبَلَ، صَارَ، أَصْبَحَ، شَرَعَ، رَاحَ، جَعَلَ، ابْتَدَأَ، بَدَأَ، أَخَذَ

Бу феъллардан кейин етакчи феъл ҳозирги-келаси замонда ишлатилади. Мазкур кўшма феълнинг замонини ёрдамчи феъллар аниқлайди: кўшма феъл ўтган замонда бўлса, ёрдамчи феъл ҳам ўтган замонда, кўшма феъл ҳозирги-келаси замонда бўлса, ёрдамчи феъл ҳам ҳозирги-келаси замонда келади. Масалан:

بَدَأَ الْعَمَالُ يَعْمَلُونَ مِنَ الصَّبَاحِ – Ишчилар эрталабдан ишлай бошладилар.

مِنَ أَوَّلِ أَيْلُولٍ يَصِيرُ السَّلَامَةُ يَذْهَبُونَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ – Уқувчилар биринчи сентябрдан мактабга катнай бошлайдилар.

2. Иш-харакатнинг ўтган замонда бажарилганлигини ва ҳозирги замонда ҳам давом этаётганлигини қуйидаги ёрдамчи феъллар билдиради:

وَأَصْلَ، مَضَى، تَابَعَ، دَامَ، اسْتَمَرَّ، مَا فَتَى، ظَلَّ، مَا زَالَ، بَقِيَ، مَا بَرِحَ

Бу феъллардан кейин етакчи феъл ҳозирги-келаси замонда келади. Масалан:

Халқимиз – كَانَ شَعْبًا يُنَاضِلُ وَ لَا يَزَالُ يُنَاضِلُ مِنْ أَجْلِ السَّلْمِ
тинчлик учун курашган ва ҳозир ҳам курашишда давом
этмоқда.

تَابَعَ الرَّجُلُ يَسِيرُ حَتَّى الْمَسَاءِ – У киши кечгача юришда давом
этди.

3. Иш-ҳаракатнинг бажарилиш арафасида турган-
лигини ёки иш-ҳаракатнинг бажарилишига оз қолган-
лигини қуйидаги феъллар билдиради: كَادَ (а), أَوْشَكَ .
феълидан кейин етакчи феъл ҳозирги-келаси замонда,
أَوْشَكَ феълидан кейин эса أَنْ юкламаси билан истак
майлида келади. Масалан:

كَادَ الطُّفْلُ يَمُوتُ مِنَ الْخَوْفِ – Қўрқинчдан бола ўлай деди.

أَوْشَكَ الْكَارِثَةُ أَنْ تُحِلَّ بِي - Менга бир фалокат бўлай деяпти.

كَادَ феъли инкор юкламаси билан келганида, «зўрға»,

«деярли» маъноларини билдиради. Масалан:

لَا نَكَادُ نَفْهَمُ هَذَا – Буни биз зўрға тушунамиз.

لَا أَكَادُ أَعْرِفُهُ – Мен уни деярли танимайман.

4. Иш-ҳаракатнинг амалга ошиш эҳтимоли борли-
гини عَسَى феъли билдиради ва бу феъл фақат ўтган замон
шаклида ишлатилади. Ундан кейинги феъл أَنْ юкламаси
билан истак майлида келади. Масалан:

عَسَى زَيْدٌ أَنْ يَكْتَسِبَ – Эҳтимол, Зайд ёзар.

Бу феълга баъзан бирикма олмош кўшилиб келади
ва у гапнинг эгасини билдиради. Масалан:

عَسَى أَنْ أَرَكَ – Эҳтимол, мен сени кўрарман.

5. Баъзан كَيْسَ феъли инкор юкламаси вазифасида ҳам ишлатилади. Масалан: ذَرَى – билмоқ феълидан:

بيلمايمان. – لا أذرى كَسْتُ أذرى

– كَسْتُ أذرى يا حبيبى مَنْ أنا أين أنا
кимману қаердаман.

Амалий машғулот үчүн топшириқлар

598-машқ. Қуйидаги гаплардан ёрдамчи феълларни топинг ва унинг вазифасини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) الصمت، الصمت، الصمت! أكاد أجن من هذا الصمت... أكاد أختق من هذا السكون وهذا الصمت! (2) الألواح، الألواح... كم عددت هذه الألواح! عددًا وأعددها بالرغم مني ما دمت حيا هنا... (3) ارتقت نفيسة على أمها وانمالت بالبكاء ولم تجد الأم ما تروّح به عن ابنتها وبقيتا تكيان متعانقتين برهة من الوقت. (4) انتصف النهار وهي ما تزال منبطحة في الفراش. من يرضى بالزواج من امرأة تؤوم؟! (5) راحت البنت تغلب أوراق القصة عابثة ونظرت إلى السطور التالية... (6) سوف تمر القرون والإنسانية لا تنفك تعلق على لسان علمائها وحكمائها بأن لا جريمة هناك ولا خطيئة وإنما هناك بشر جياع. (7) وضعت زينب الكتاب على صدرها بصورة عفوية وراحت تصفي إلى الأنغام وتبحث في أعماقها عما تعبر عنه. (8) إنك ترعمين الكبر وأنت لا تزالين صغيرة. لم تغيري أبدا منذ عرفتك. (9) كانت الريح عنيفة فخشيت أن يتغير الجو وينزل المطر وأبقي بلا عمل... (10) ثقلت يدي وصارت ترتعش عندما آخذ في صقل الآنية... (11) إنك لا تأتين وإذا أتيت فلا تفتنين تذرعين بمختلف الذرائع للعودة إلى دارك. (12) هناك ميزة أخرى لهذه القرية وهي أن معظم شبابها يعملون في فرنسا. أما مثقفوها فلا يكادون يعدون أصابع اليد. (13) كل واحد هنا صار ينتظر أن يمنح شهرية مقابل ما عمله

أو ما لم يعمله أثناء العمل. 14) إن عقول هؤلاء كعقول الضفادع فبدل أن ينصرفوا إلى شؤونهم ويدعوا غيرهم يستريح أخذت انقفتهم الركيكة تملأ الجو صجعة. 15) كان الكثير من الفلاحين ما زال هناك في انتظاره. 16) عسانا أن نقرأ لك في الغد قصيدة. 17) كانت ريح الجنوب فعلا قد أخذت تستعد للوثوب على القرية النائمة. 18) كانت إحدى قصص نجيب محفوظ فوق منضدة النوم مع قصص أخرى فأخذها أحمد ومضى يقلب أوراقها. 19) قدم له الحاج إبراهيم قهوة ولكن ما كاد الفنجان يصل إلى شفثيه حتى سقطت فيه ثلاث ذبابات. 20) ماذا عساها أن تفعل وحدها لمواجهة كل ذلك؟ 21) أخذت البنت قلما وورقا وشرعت تكتب «خالتي العزيزة...». 22) اقتربي! العربي مني يا حبيبة نفسي، فقد حمدت النار وكاد الرماد يحرقها... 23) أصبحت تانك العينان تبعثان نورا ويملاً هذا النور القلب انعطافا. 24) كل شيء كان وسيبقى سائرا نحو الحقيقة ولكننا قد تشبنا بأقوالك وتدبرناها وما برحنا نظاها حكمة باهرة. 25) عندما تقرح الأجفان من حرارة دموعها وتكاد الضلوع تتمزق من نحو مخبات الصدور لا يجد المرء غير الكلام والشكوى. 26) ماذا تطلبون مني يا بني أمي، بل ماذا تطلبون من الحياة والحياة لم تعد تحسبكم من أبنائها!؟

599-ماشқ. 598 – машқ сўзларидан фойдаланиб, қуйи-
даги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Биз машинага ўтириб, Шохимардонга жўнадик, бироқ у ерга етай деган эдикки, машинамиз бузилиб қолди. 2. Барчанинг кўзи одамлар орасидаги ўғрини қидира бошлади. 3. Эҳтимол мен сизларга эртага ўзим-даги энг яхши ашулани айтиб берарман. 4. Ўқувчи қўли-даги китобни варақлай бошлади ва кўзлари тўсатдан қуйидаги сатрларга тушди: 5. Тун ярим бўлди, бироқ акамнинг хонасидаги чироқ ҳали ҳам ёнар эди. 6. Буви-миз жуда ҳам кексайиб қолганлар, қўллари пиёлани зўрға-зўрға ушлайди. 7. Йиллар ўтади, асрлар ўтади,

лекин ўзбек халқи ўзи танлаган йўлдан бораверади. 8. Дехқон кетмонини бир зум ёнига қўйди ва узоқдан келаётган куй овозига кулоқ сола бошлади. 9. Қўшни аёллар бу хабардан жинни бўлаёздилар ва уйларида ўтиролмайд, кўчага чиқа бошладилар. 10. Биз гуруҳингиздаги поплик йигитни ақлли ҳисоблаганмиз ва ҳозир ҳам шундай ҳисоблаймиз. 11. Тоғ устидаги қалин туман пастдаги қишлоқ томон тушишга ҳозирлик кўра бошлади. 12. Мен қариндошларимнинг иродасига қарши нима қилишим мумкин? 13. Карим ўрнидан турди ва баланд овоз билан ўқий бошлади. 14. Гоҳо дарсдан сўнг устозимиз ўша машҳур мисрлик ёзувчининг ҳаёти ҳақида гапириб берар эди. 15. Фотима кечқурунгача кутубхонада ўлтираверди. 16. Синглим ҳали ҳам араб тилини зўр иштиёқ билан ўрганмоқда ва у бу ишда катта ютуқларга эришиш арафасида турибди. 17. Кеч кирди ва дехқонлар (мз.) пахта теримидан уйларига қайта бошладилар. 18. Эҳтимол сиз (мн) бу гапларимни тушуниб етасиз. 19. Биринчи курс талабалари арабча гаплаша бошладилар. 20. Мен араб мамлакатларида бўлмаганман, шунинг учун арабларнинг шевасини зўрға тушунаман.

§ 152. ИЗОҲЛОВЧИ

Изоҳловчи аниқловчининг бир тури бўлиб, отга бошқа бир ном бериш билан уни аниқлаб келади.

Араб тилида мансабни, қариндош-уруғликни, касб-ҳунарни ва шу қабиларни билдирувчи изоҳловчилар изоҳланмишдан олдин аниқ ҳолатда ва изоҳланмиш билан жинсда ва келишиқда мослашган ҳолда ишлатилади. Масалан:

الطَّالِبَةُ زَيْتَبُ , ўртоқ Нуриддин , الرِّفِيقُ نُورُ الدِّينِ
Зайнаб, الشَّيْخُ عَبْدُ الْبَاسِطِ عَبْدُ الصَّمَدِ , шайх Абдулбосит Абдус-
самад, الْمُطْرِبَةُ فَيْرُوزُ , хонанда Феруз.

Булардан ташқари араб тилида маънони кучайти-
рувчи изоҳловчилар ҳам мавжуд бўлиб, улар, كَلَا (мз) –
كَانَ (мн) – иккови; ذَاتَ، عَيْنَ، نَفْسَ – ўша сўзлари воситасида
ясалади ва буларни қўллашда икки усул мавжуд:

1. Юқоридаги изоҳловчилар изоҳланмиш билан
изофа бирикмасини ташкил этади ва изоҳловчи музоф,
изоҳланмиш музоф илайҳи бўлиб келади. Масалан:

تَكَلَّمْتُ مَعَ نَفْسِ الطَّالِبِ – Талабанинг ўзи билан гаплаш-
дим.

فِي ذَاتِ الْوَقْتِ جَاءَ الطَّلَابُ – Шу вақтнинг ўзида талабалар
келишди.

أَتَّفَقَ كِلَا الْجَانِبَيْنِ عَلَى هَذَا – Ҳар икки томон шунга кели-
шишди.

2. Изоҳланмиш от аниқ ҳолатда келади ва изоҳловчи
бўлиб келган юқоридаги сўзлар изоҳланмишдан кейин у
билан келишиқда мослашган ҳолда ва изоҳланмишга
мос келувчи бирикма олмош билан келади. Масалан:

تَكَلَّمْتُ مَعَ الطَّالِبِ نَفْسِهِ – Талабанинг ўзи билан гаплашдим.

تَكَلَّمْتُ مَعَ الطَّالِبِ عِنْدَهُ – Талабанинг ўзи билан гаплашдим.

فِي الْوَقْتِ نَفْسِهِ جَاءَ الطَّلَابُ – Шу вақтнинг ўзида талабалар
келишди.

Агар изоҳланмиш одамни билдирувчи отдан иборат
бўлиб, кўплиқда келса, نَفْسَ сўзининг кўплиги نَفْسًا
ишлатилади. Масалан:

يَجِبُ عَلَى الطَّلَبَةِ اَلْفَسْهَمَ اَنْ يَحْتَرِمُوا اَلْمُدْرَسَ – Талабалар ўзлари ўқитувчини ҳурмат қилишлари керак.

ذَهَبَ اَلتَّلْمِيذَانِ كِلَاهِمَا – Ҳар иккала ўқувчи кетишди.

ذَهَبَتِ اَلتَّلْمِيذَاتَانِ كِلْتَاهُمَا – Ҳар иккала ўқувчи қиз кетишди.

Биз илгари кўрган **جمع كل**, сўзлари ҳам ўзлари бири-киб келган сўз билан шу усулда қўлланиши мумкин. Масалан:

تَعَرَّفْتُ بِالطَّلَابِ جَمِيعِهِمْ – Талабаларнинг барчаси билан танишдим.

صَيِّتُ اَلْوَقْتِ كَلَّةٌ - Вактнинг ҳаммасини бекор кетказдинг (мз).

Булардан ташқари араб тилида бирор сўзнинг ўрнида ишлатилувчи изоҳловчилар ҳам мавжуд бўлиб, улар **اَلْبَدَلُ** дейилади. Бундай изоҳловчи изоҳланмишдаги маънони тўлалигича ёки қисман ўз ичига олади. Бу изоҳловчилар изоҳланмишдан кейин келади ва унга мос бўлган бирикма олмошни ўзига қабул қилади ҳамда изоҳланмиш билан бир хил келишиқда келади. Масалан:

يُعْجِبُنِي مَحْمُودٌ عِلْمُهُ – Менга Махмуднинг билими ёқади (сўзма-сўз: Менга Махмуд, унинг билими ёқади).

صُرْتُ سَلِيمًا رَأْسَهُ – Салимнинг бошига урдим (сўзма-сўз: Салимни, унинг бошига урдим).

أَكَلْتُ اَلرَّغِيْفَ نِصْفَهُ – Ноннинг ярмини едим (сўзма-сўз: Нонни, унинг ярмини едим).

تُعْجِبُنِي سَمَرْقَنْدُ هَوَاؤِهَا – Менга Самарқанднинг ҳавоси ёқади (сўзма-сўз: Менга Самарқанд, унинг ҳавоси ёқади).

Амалий машғулот үчүн топшириклар

600-машиқ. Қуйидаги гаплардан изоҳловчиларни топинг, уларнинг қандай шаклланганига эътибор беринг ва гапларни ўзбекчага ўгиринг:

- 1) الجداول تسير إلى حبيها البحر والأزهار تبتسم لعشيقها النور والغيوم تقبض نحو مريدها الوادي.
- 2) أعفني من مآتي السياسة وأخبار السلطة لأن الأرض كلها وطني وجميع البشر مواطني.
- 3) كانت الأمم كلها تشعر بجماعة نفسية إلى تعاليم مترفعة... 4) أنا أرى ذاتي غريبا في بلد واحد وخارجا عن أمة واحدة فالأرض كلها وطني والعائلة البشرية عشيرتي.
- 5) قلت: «جنت أطلب الوحدة منك» فقال: «أنا الوحدة نفسها». 6) قد ذهب عني الوجل فقلت: «كيف أميّز بين الحمي والميت وكلاهما يرتعشان أمام العاصفة؟»
- 7) أنا مثلك و كلانا متهم بما ليس فيه. 8) صدى صوت المرأة لم يضمحل بعد من زوايا منزلي ولكن المرأة نفسها قد رحلت إلى مكان قصي. 9) إن بيت العائلة عبارة عن الحجرة ويجمع فيها كل أفراد العائلة وهذه الحجرة في نفس الوقت تعد بمثابة حجرة الاستقبال وحجرة الأكل وأحيانا المطبخ ولا سيما في الشتاء. 10) جلست العجوز رحمة ونفيسة وأما خيرة فذهبت تسخن القهوة للعجوز رحمة. 11) سألت السيدة زينب عن الطفل أخيها. 12) لما جاءت الطائرات في ذلك الصباح كان مالك وحماته والطفل الحسين في دار صديقه. 13) هل أن التعليم هو الطريق إلى الحرية أم لا بل كيف السبيل إلى التعليم نفسه؟ ثم أي تعليم؟ 14) إما أن قهوته ليست جيدة وإما أن الشخص لا يدرك جيد القهوة من رديتها. وفي كلتي الحالتين يلحق العيب مهنته. 15) أظن أن الناس كلهم مثلك. 16) دق الباب وإذا بالطفل عبد القادر يدخل. 17) إن ثقافتهما قربت بينهما ومكنت كليهما من وجود محادث نبيه في صاحبه. 18) هذه العوامل كلها كان أحمد يكن لأخيه الأكبر تقديرا واحتراما. 19) إن الناس كلهم يتحدثون عن زواج ابنك بابنتي. 20) قدمت كلتا المرأتين الإسعافات الأولية إلى الرجلين المصابين. 21) هم يعلمون أن هذا

الأمر يصدر من العميد نفسه. 22) كان المهندس أحمد منذ ستين عاملا في ذلك المصنع.
23) ذهبت الطيبة ليلي إلى المستشفى. 24) شقة المطربة فاطمة مؤلفة من غرفتين
واسعتين. 25) مدينة القاهرة واقعة على نهر النيل. 26) إن السيدة أم كلثوم فخر البلدان
العربية دائما وأبدا.

*601-ماشқ. Изоҳловчи иштирок этган қуйидаги гап-
ларни арабчага ўғиринг:*

1. Нил дарёси дунёда энг узун дарёлардан биридир.
2. Ўша газетанинг ўзида мен Тошкент шарқшунослик
институти ҳақида катта мақола ўқиган эдим. 3. Фотима
билан Марям икковлари бугун эрталаб дугоналарини-
кига кетишган эди. 4. Бу китобларнинг барчасини бир
кечада ўқиб чиқолмайсиз (*мн*). 5. Эртага худди шу пайт-
да телевизорда ёшлар учун махсус дастур намойиш
этилади. 6. Менга Қоҳира шахрининг умумий кўриниши
ёқади. 7. Дўстим Баҳодир гуруҳимизнинг энг фаол ва
энг тиришқоқ толибидир. 8. Ҳар бир факультетнинг ўз
ички қонун-қоидалари мавжуд, бу қоидани ҳар бир
толиб ва толиба яхши билиши ҳамда унга амал қилиши
керак. 9. Ишчилар ҳар куни завод ва фабрикаларда
ишлайдилар, деҳқонлар ҳар куни далада меҳнат қила-
дилар, шунингдек ҳар бир талаба ҳам ҳар куни ўз устида
ишлаши, вазифани ўз вақтида бажариши керак бўлади.
10. Университетимизнинг барча талабалари кеча қиш-
лоққа деҳқонларга ёрдамга жўнаб кетдилар. 11. Ўқи-
тувчимиз матннинг ҳар бир сўзини яхшилаб тушун-
тиради, сўнг уни талабалардан сўрайди. 12. Кеча Фарида
билан Самира дарсга келишмади, бунинг сабабини ҳар
иккисидан сўрашимиз керак. 13. Маҳмуд билан Аниса

Миср Араб Республикасига сайёҳ сифатида кетишяпти,
биз уларни кузатиш учун эртага аэропортга чиқамиз.

602- машқ. Қуйидаги мактубни ўрганинг ва уни
ўзбекчага ўгириг:

رسالة من العراق

أصدقائي الأعزاء، أكتب لكم من بغداد بلد هارون الرشيد وقصص ألف ليلة وليلة. حضرت أنا وأختي مريم في الأسبوع الماضي وقد زرنا بعض الأماكن التاريخية والمساجد والمتاحف المشهورة وشاهدنا فيها آثار البابليين، الآشوريين بالإضافة إلى آثار العباسيين العربية.

وزرنا أيضا مصانع تكرير النفط وسرنا مرارا على شاطئ نهر دجلة. وفي مدينة البصرة بجنوب العراق رأينا أشجار النخيل العالية وأكلنا كثيرا من التمر العراقي اللذيذ.

وبعد عودتنا إلى بغداد زرنا الجامعة وتكلمنا مع الطلبة. استقبلنا الطلاب استقبالا حارا وتحدثت أنا وأختي عن وطننا الحبيب وعن مدنه وقراه وجباله وحقوله واستمع الطلاب إلينا باهتمام بالغ.

سنعود إليكم في الأيام القريبة المقبلة.

سلامنا لكم ولأسرتكم جميعا وإلى اللقاء.

صديقتكم المخلصة سميرة

603- машқ. Қуйидаги мактубни арабчага ўгириг:

ВОДИЙДАН ХАТ

Хурматли отажоним ва онажоним! Мен сизларга Аҳмад ал-Фарғоний юрти бўлган ва ширин-шакар мева-

лари билан дунёга машхур бўлган Фарғона водийсидан ўзаяпман.

Мен ҳозир Фарғона шаҳридаман. Бу ерга мен ўтган ойда етиб келганман. Бир ой мобайнида Марғилон, Кўқон, Наманган, Андижон шаҳарларида бўлдим. У ердаги тарихий обидаларни томоша қилдим. Марғилоннинг машхур атласи, Риштоннинг сопол идиш-товоклари менда катта таассурот қолдирди. Водий ўзининг мевалари билан дунёга танилган. Айниқса, Наманганнинг олмаси, Куванинг анори, Андижоннинг ажойиб қовун-тарвузларини емабсиз – дунёга келмабсиз.

Наманган шаҳрида бир ҳафта турдим. У ерда Наманган университети талабалари билан учрашдим. Суриядаги талабаларнинг ҳаёти, қизиқишлари ҳақида гапириб бердим. Улар мени диққат-эътибор билан тинглашди. Андижонда миллий хунармандлик намуналаридан сотиб олдим. Уларни ёдгорлик сифатида Дамашққа олиб кетаман.

Онажон, мен яқинда олдиларингизга қайтиб бораман. Сизларга, ака-укаларимга, опа-сингилларимга саломлар йўллаймаман.

Ҳурмат билан Аҳмад Мустафо, Фарғона шаҳри.

§ 153. БИР МАРТАЛИК ҲАРАКАТ НОМИ

Иш-ҳаракатнинг бир марта содир бўлганлигини билдирувчи сўз бир марталик ҳаракат номи дейилади. Бир марталик ҳаракат номи масдар охирига **ё** ҳарфини қўйиш билан ҳосил бўлади. Масалан:

ضَرْبٌ – урмоқ → масдари ضَرْبٌ – уриш, ضَرْبَةٌ – бир марта уриш.

ضَحْكٌ – кулмоқ → масдари ضَحِكٌ – кулиш, ضَحْكَةٌ – бир мартаба кулиш.

Бир марталик ҳаракат номи бошқа отлар каби иккилик ва кўплик сонларга эга: ضَحْكَةٌ – бир мартаба кулиш, ضَحْكَتَانِ – икки мартаба кулиш, ضَحْكَاتٌ – кўп мартаба кулишлар.

Кўпинча ة билан тугаган масдарлардан бир марталик ҳаракат номи шу масдардан кейин «وَاحِدَةٌ» – бир, битта» мослашган аниқловчисини келтириш билан ҳосил қилинади. Масалан: نَجَا (y) – нажот топмоқ → масдари نَجَاةٌ – нажот топиш, نَجَاةٌ وَاحِدَةٌ – бир марта нажот топиш.

§ 154. ЧЕКЛОВ

Бу грамматик категория араб тилига хос бўлиб, бошқа тилларда учрамайди.

Гапда чеклов бўлиб келган сўз гапнинг кесими ифодалаган маънонинг объектини янада конкретлаштириб, аниқлаб, чегаралаб келади. Чеклов одатда гапнинг эгаси ва кесимидан кейин ёки гапнинг сўнгида ноаниқ ҳолатда тушум келишигида келади. Бунда гапнинг кесими от кесим ҳам, феъл кесим ҳам бўлиб келиши мумкин. Чеклов гапнинг на эгаси, на кесими билан жинсда, сонда мослашмайди. Масалан:

مَحْمُودٌ حَسَنٌ وَجْهًا – Маҳмуд гўзал юзlidir. (сўзма-сўз: Маҳмуд юз жиҳатидан яхшидир).

مَحْمُودٌ حَسَنٌ خُلُقًا – Маҳмуд гўзал хулқлидир. (сўзма-сўз:

Маҳмуд хулқ жиҳатидан яхшидир).

مَحْمُودٌ حَسَنٌ نَسَبًا – Маҳмуд гўзал насаблидир. (сўзма-сўз:

Маҳмуд насаб жиҳатидан яхшидир).

Чеклов кўпинча гапнинг кесими қиёсий ёки орттирма даражадаги сифатдан иборат бўлганида ишлатилади. Масалан:

هُوَ أَصْفَرُ مِنِّي سِنًا – У мендан ёшроқ. (сўзма-сўз: у мендан ёш жиҳатидан кичик).

هُوَ أَصْفَرُ مِنِّي قَامَةً – У мендан пастроқ. (сўзма-сўз: у мендан бўй жиҳатидан кичик).

هُوَ أَصْفَرُ مِنِّي عَقْلًا – У мендан ақлсизроқ. (сўзма-сўз: у мендан ақл жиҳатидан кичик).

Амалий машғулот учун топшириқлар

604–машқ. Қуйидаги феъллардан бир марталик ҳаракат номи ҳосил қилинг:

1) نَظَاهَرَهُ	2) نَهَضَ	3) أَلَارَ	4) اسْتَقَالَ	5) انْتَسَمَ	6) اَطْلَقَ
7) فَسَمَ	8) فَرَعَ	9) نَفَخَ	10) حَفَلَ	11) أَرَاقَ	12) اسْتَفْهَمَ
13) اَنْعَمَ	14) أَكَلَ	15) أَلَامَ	16) نَظَرَ		

605–машқ. Қуйидаги гаплар ичидан бир марталик ҳаракат номларини ва чекловларни топинг ҳамда гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) الإنسان الحقيقي أكثر الناس حبا لوطنه وأطيهما قلبا. (2) يجب علي كل ساكن في الريف أن يبدل من عرقه حتى تكون أرضه أكثر خضرة وأغنى إنتاجا. (3) إن أذكاء الناس

أحسنهم أخلاقا. 4) أيام الشباب أعظم نصارة من أيام الشيخوخة. 5) كيف كانت تبدو هذه القرية الفقراء لزاريتها إذا لم يكن فيها هذا الراعي الطيب فإنه يملأ سماءها أنعاما. 6) أصبحت دور بلدنا تمتلي نشاطا واحتفالا بمناسبة عيد استقلالنا. 7) طمأنتني أختي بإيماءة خفيفة وخرجت من حجرتي بسرعة. 8) ازدادت الدنيا ضيقا في عيني زينب وخصوصا عندما دخل أبوها حجرتها. 9) إن أشد الأيام سرورا يصير أعظمها أسي وأسفا. 10) لما عاد الحسين وجد أخته علي أحسن حال فسرّ لذلك وقال مخاطبا إياها: - أ رأيت، إن أمي أحسن علاجاً للمرضي مني. 11) أتمني أن تبقى حياتي دمعة وابتسامة فالدمعة تطهر قلبي وتفهمني أسرار الحياة و غوامضها والابتسامة تدنيني من أبناء مجدي وتكون رمزا لسعادتي. 12) أريد أن أموت شوقا ولا أريد أن أحيأ مللا. 13) النظر إلى المدينة الجلاسة كالكلبي تحت أطباق الثلوج يدمي قلبي... اسقى السراج زيتا يا رفيقة عمري. 14) الموسيقى في الحفلة تملأ الجو أخانا مفرحة. 15) الأثير يحمل كل ابتسامة وكل تنهدة وهما تصعدان من أعماق قلوبنا. 16) - أهذا هو الإنسان؟ فأجابت بـ... كينة جارحة: هذه طريق النفس المفروشة شوكا وقطربا. 17) اقرب الغني من المستعطي وقبله قبله المحبة والمساواة وملأ يده ذهابا. 18) اتركني أرشف الدمع شرابا وأنشق الحزن نسيما وأذهب إلى الغرب. 19) التفت نحو الأزهار فرأيتها تذرف من عيونها قطرات الندى دمعاً. 20) من وراء جدران إلحاضر علي مسرح الأجيال الآتية رأيت الجمال عريسا والنفس عروسا والحياة كلها ليلة القدر. 21) عشتُ في هذه الدنيا فرأيت العامل عبدا للتاجر والتاجر عبدا للجندي والجندي عبدا للحاكم والحاكم عبدا للملك. 22) كانت الأيام أخف وطأة علي صدري والليالي أقل سوادا أمام عيني.

§ 155. ҚУРОЛ ОТЛАРИ

Иш-ҳаракатни амалга ошириш воситасини билдирувчи отлар қурол отлари дейилади. Қурол отлари кўпинча I бобдаги ўтимли феъллардан *مَفْعَلٌ*, *مِفْعَالٌ*, *مَفْعَلَةٌ* вазнларида ҳосил бўлади. Масалан:

بَرَدٌ – эговламоқ → مَيَزُدُ – эгов,

كَسَسَ – супурмоқ → مَكْنَسَةٌ – супурги,

فَتَحَ – очмоқ → مِفْتَاحٌ – очкич.

Кейинги пайтларда араб тилида юқоридаги вазнлардан ташқари *فَعَالَةٌ* вазнида ҳам қурол отлари ҳосил қилинмоқда. Масалан: نَلَّاجَةٌ – музлатгич, دَبَابَةٌ – танк, جَرَّارَةٌ – трактор ва ҳ.з.

Амалий машғулот учун топшириқлар

606-машқ. Қуйидаги феъллардан қурол отлари ҳосил қилинг:

1) فَتَحَ (2) بَرَدَ (3) سَطَرَ (4) كَسَسَ (5) غَرَفَ

607-машқ. Қуйидаги қурол отларининг қайси феълдан шаклланганини аниқланг ва феълнинг маъносидан келиб чиқиб, қандай қурол эканини топинг:

- 1) مَحْفَظَةٌ (2) مَنَسَحَةٌ (3) مَطْرَقَةٌ (4) مِخْرَاطٌ (5) مَنَشَارٌ (6) مَسْوَالٌ
- 7) مَنجَلٌ (8) مَنقَبٌ (9) مَلْعَقَةٌ (10) مَسْمَارٌ (11) مِرَاةٌ (12) مِضْرَبٌ
- 13) مِخْفَرٌ (14) عَسَالَةٌ (15) دَبَابَةٌ (16) مِيزَانٌ (17) مِيزَاةٌ (18) مِيزَارٌ
- 19) نِظَارَةٌ (20) جَرَّارَةٌ (21) نَلَّاجَةٌ (22) مِجْسَسٌ (23) مِخْرَاقٌ (24) مِرْلَاقٌ
- 25) عَبَارَةٌ (26) مِصْفَاةٌ

608-маишқ. Қуйидаги гаплар ичидан қурол отларини топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) قطعت هذه الصحيفة بالمقراض الكبير. (2) هذا المسار من الحديد. (3) يحدد الفلاحون الخنطة والشعر بالمنجل. (4) تصنع المرأة من زجاجة وفضة. (5) مصنع الثلاجات واقع في مدينة سمرقند. (6) يلبس معظم الشبان في الصيف النظارة السوداء. (7) المطرقة رمز العمل في المصانع أما المنجل فهو رمز العمل في المزارع. (8) أبو هذا الطالب كان مهندسا في مصنع الجمرات الكبير. (9) تسهل المكثسة الكهربائية أشغال ربات البيت المنزلية. (10) تتم تنقية مياه الشرب في المدن الكبيرة بواسطة المصفاة الكهربائية. (11) الأقلام والدفاتر والمساطر من أهم أدوات التلاميذ الدراسية.

ЎИГИРМА ИККИНЧИ МАТН

عليشير نوائي

عليشير نوائي هو الشاعر والعالم الفذ للشعب الأوزبكي وهو أحد من الشخصيات البارزة علي مستوى الأدب العالمي.

ولد الشاعر نوائي في التاسع من شهر فبراير عام ألف وأربعمئة وواحد وأربعين الميلادي في مدينة هرات وتحتفل جمهوريتنا سنويا بيوم ميلاد هذا المفكر العظيم علي أوسع نطاق كعيد ثقافي لشعب أوزبكستان. كان أبوه غياث الدين رجلا ذكيا مثقفا ولذا اهتم اهتماما كبيرا بتعليم ابنه وقديمه فتعلم نوائي القراءة والكتابة وهو في الرابعة من عمره فأحب لإدب كما تعلم أساليب كتابة الخطوط وبرع فيها. قرأ عليشير كثيرا من مؤلفات الشعراء الفرس وتذوقها وبعد مدة قصيرة شرع في كتابة الأشعار.

بعد أن استولي حسين بايقرا زميل عليشير في الدراسة علي الحكم وأصبح ملكا تم تعيين عليشير وزيراً ومستشاراً له وبالرغم من أنه انتسب إلي الطبقات العليا في المجتمع إلا أنه دافع دائما عن مصالح الشعب ودعا الناس في مؤلفاته إلي العدالة والفضيلة والأخلاق

الحميدة وشهر بالظلم والتعذيب وبذلك فقد اكتسب سمعة عظيمة بين البسطاء وعامة الشعب.

في ذلك الوقت الذي عاش فيه نوائي كانت تُعتبر كتابة المؤلفات باللغة التركية عيبا كبيرا ولكن جهود نوائي ومحبة الناس له سمحتا له بإبراز إمكانيات اللغة التركية الواسعة وأثبت أن اللغة التركية غنية وقوية مثل باقي اللغات الأخرى ولقد كتب نوائي أشعارا جيدة باللغة الفارسية أيضا وهذه الأشعار وُضعت في ديوانه المسمى بـ "ديوان الفاني".

في السنوات الأخيرة من عمره كتب نوائي عدة مجموعات شعرية وعلمية من بينها مؤلفته بعنوان "خمسة" وهي تضم خمس روايات شعرية وديوانه المسمى بـ "خزائن المعاني" وبذلك أضاف مساهمة كبرى في كنز الأدب العالمي وكذلك كتب في هذه الفترة مؤلفته العلمية المكرسة لمقارنة اللغتين التركية والفارسية وتُسمى مؤلفته هذه بـ "محاكمة اللغتين" وهذه المؤلفة لها أهمية بالغة في دراسة تاريخ اللغة الأوزبكية.

وتوفي الشاعر نوائي في مدينة هرات في الثالث من يناير عام ألف وخمس مائة وواحد بعد أن ترك لنا حوالي أربعين مؤلفة أدبية وعلمية وأخلاقية.

609-ماشқ. Ўйғирма иккинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, сўзларини ёдланг ва ўзбекчага ўғиринг.

610-ماشқ. Ўйғирма иккинчи матн асосида қўйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) من هو عليشير نوائي؟ (2) متى وأين ولد نوائي؟ (3) ما اسم أبي نوائي؟ (5) متى تعلم عليشير القراءة والكتابة؟ (6) من هو حسين بايقرا؟ (7) عن مصالح من دافع نوائي كوزير و مستشار الدولة؟ (8) إلى أي شيء دعا الشاعر الناس في مؤلفاته؟ (9) ماذا أثبت نوائي طوال عمره؟ (10) هل كتب الشعراء الآخرون أشعارهم في ذلك الحين باللغة التركية؟ (11) هل لعليشير نوائي أشعار باللغة الفارسية أيضا؟ (12) ماذا كتب شاعرنا

العظيم في السنوات الأخيرة من عمره؟ 13) عن أي شيء بحث نوائي في مؤلفته " محاكمة اللغتين"؟ 14) متى توفي شاعرنا العبقري؟ 15) لماذا نحتفل سنويا بيوم ميلاده كعيد قومي؟

611-ماشқ. Йигирма иккинчи матндан ёрдамчи феълларни ажратиб олинг, уларнинг вазифасини аниқланг.

612-ماشқ. Йигирма иккинчи матндан мутлақ инкорни, изоҳловчиларни, чекловни ва қурол отларини топинг.

613-ماشқ. Йигирма иккинчи матн сўзларидан фойдаланиб, ўзбек мумтоз шоирларидан бирининг ҳаёти ҳақида иншо ёзинг.

614-ماشқ. Қуйидаги ибораларни ўрганг ва улар иштирокида гап тузинг.

أحد الشخصيات البارزة، على مستوى الأدب العالمي، بالرغم من ...، في السنوات الأخيرة، مؤلفات أدبية وعلمية وأخلاقية، مصنع التلاجات، معظم الشبان، مكنسة كهربائية، تنقية مياه الشرب، أيام الشباب، في الأسبوع الماضي، الأماكن التاريخية، أشجار النخيل العالية، استقبال حار، صدى الصوت، فكرة جميلة، أفراد العائلة، انتصف النهار، بصورة عفوية، قصص نجيب محفوظ، شعاع الفجر، ضحية بريئة، بريق الذعر والألم، في قديم الزمان، لغتنا العربية، علي متن الطائرة، شوارع طشقند، مصنع السيارات الحديثة بأسكده، موضوع لا قيمة له، خفايا الإنسان، عروس الأحلام.

ЙИГИРМА УЧИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ ИБОРАЛАР

ابن عشرين йигирма ёшли
 йигит
 أحمد شوقي Аҳмад Шавқий
 (*Миср шоири*)
 أم كلثوم Умм Кулсум (*Миср*
хонандаси)
 إنكلترا Англия
 التُّكْمَلُ тўлалигича
 البردة «Бурда» қасидаси,
 қасидайи Бурда (*найгам-*
баримизга бағишланган)
 بطرسبرج Петербург
 بقيادة ... бошчилигида
 جامعة عدن Адан университети
 جبل روينزوري Ройензор тоғи
 جبل كليمانجارو Килиманжаро
 тоғи
 جبل مونت كينيا Монт Кения тоғи
 جملة اسمية от кесимли гап
 جملة فعلية феъл кесимли гап
 جمهورية اليمن الديمقراطية الشعبية
 Яман Халқ Демократик
 Республикаси

I حَفِظَ عَنْ ظَهْرِ الْقَلْبِ ёд олмоқ,
 ёдламоқ
 دجلة Тигр (*дарё*)
 رأس الرجاء الصالح Яхши Умид
 бурни (*Африкада*)
 روسيا الاتحادية Россия Федера-
 цияси
 رياض السنباطي Риёз ас-Сунбо-
 тий (*Миср бастакори*)
 السافانا Саванна
 شهادة السائقين ҳайдовчи гувоҳ-
 номаси
 صلى الله عليه وسلم у Зотга Аллоҳ-
 нинг салавати ва саломи
 бўлсин! (*найгамбаримизнинг*
исмларига қўшиб айтилади-
ган ибора)
 طبقاً ... га асосланиб
 على مبعدة من ... дан узоқда
 على مدى أيام فصل الصيف ёз фасли
 давомида, ёз бўйи
 الفرات Евфрат (*дарё*)
 قاموس المنجد «Ал-Мунжид»
 луғати

قناة السويس Сувайш канали

قهوة قذقد қадқад қаҳваси

(Жазоирдаги қаҳва турларидан бири)

قهوة موز муз қаҳваси (Жазоирдаги қаҳва турларидан бири)

كalahari كалахари (тоғ)

كلية دار العلوم Дору-л-улум

факультети (Қоҳира университетиди)

لقب أدبي адабий тахаллус

المجلس الأعلى Олий Мажлис

المحيط الأطلنطي Атлантика

океани

المحيط الهندي Ҳинд океани

مرعى استوائي тропик ўсимлик

مسقط ماني шовва, шаршара

مقياس النيل ниломер, Нил

дарёси сувини ўлчайдиган қурилма

ميهايرتز мегагерц

نهر الكونغو Конго дарёси

نهر النيجر Нигерия дарёси

§ 156. СОН

Араб тилида ҳам сонлар санок ва тартиб сонларга бўлинади. Санок сонлар ҳам, тартиб сонлар ҳам куйидаги сўзлар асосида ясалади:

Соңлар

бир

икки

уч

тўрт

беш

олти

етти

Мз

واحد، أحد

اثنان

ثلاث

أربع

خمس

ست

سبع

Мн

واحدة، إحدى

اثنان

ثلاثة

أربعة

خمسة

ستة

سبعة

саккиз	ثَمَان	ثَمَانِيَّة
тўккиз	تِسْع	تِسْعَةٌ
ўн	عَشْرًا (عَشْر)	عَشْرَةٌ (عَشْرَة)
йигирма	عِشْرُونَ	عِشْرُونَ
ўттиз	ثَلَاثُونَ	ثَلَاثُونَ
қирқ	أَرْبَعُونَ	أَرْبَعُونَ
эллик	خَمْسُونَ	خَمْسُونَ
олтмиш	سِتُونَ	سِتُونَ
етмиш	سَبْعُونَ	سَبْعُونَ
саксон	ثَمَانُونَ	ثَمَانُونَ
тўқсон	تِسْعُونَ	تِسْعُونَ
юз	مِائَةٌ (مِائَة)	مِائَةٌ (مِائَة)
минг	أَلْف	أَلْف
миллион	مِائِيُونَ	مِائِيُونَ
миллиард	مِليَار	مِليَار

Эслатма. Бу сонлар ичидан إِحْدَى – келишикда турланмайдиган сўз, اثنان - اثنان – иккилик сон каби турландиган сўз, 20 дан 90 гача сонлар музаккар тўғри кўплик каби, қолганлари эса уч келишликли сўзлардир.

أَحَدٌ сўзи гапда «кимдир» гумон олмоши ёки инкор гапларда «ҳеч ким» маъносида ҳам ишлатилади. Масалан:

جَاءَنِي أَحَدٌ – Олдимга кимдир келди.

مَا جَاءَنِي أَحَدٌ – Олдимга ҳеч ким келмади.

Амалий машғулот учун топшириқлар

615-машқ. Сонларни ифодаловчи сўзларни ёд олинг.

616-машқ. Қуйидаги сонларни музаққар ва муаннас жинсда арабча айтинг:

Саксон, минг, миллиард, етмиш, икки, ўн, йигирма, тўқсон, тўрт, юз, саккиз, олти, қирқ, бир, етти, беш, эллик, уч, олтмиш, миллион.

§ 157. 1-10 гача САНОҚ СОНЛАРНИНГ ИШЛАТИЛИШИ

1 ва 2 санок сонини ифодалаш учун сонни ишлатмаслик мумкин, чунки бирлик ва иккилик грамматик категорияси предметнинг битта ёки иккиталигини кўрсатиб туради. Масалан:

كِتَابٌ – китоб ёки битта китоб,

مَجَلَّتَانِ – иккита журнал.

Лекин предметнинг бир ёки иккиталиги таъкидланиши керак бўлса, (وَاحِدَةً) (وَاحِدٌ), ёки اثنان (اثنان) сонлари саналмиш оддан кейин қўйилади ва саналмиш от билан мослашган аниқловчи каби тўрт жиҳатдан мослашади. Масалан:

لِي كِتَابٍ وَاحِدٍ – Менда битта китоб бор.

فِي الْكِتَابِ الْوَاحِدِ حَقِيقَةٌ – Битта китобда ҳақиқат бор.

أَشْتَرَيْتُ كِتَابًا وَاحِدًا – Битта китоб сотиб олдим.

فِي الْمَجَلَّتَيْنِ الْاِثْنَتَيْنِ مَقَالَةٌ – Икки журналда иккита мақола бор.

إِنْ هَاتَيْنِ الْمَجْلَتَيْنِ الْاِثْنَتَيْنِ نَعَجِبَانِي – Чиндан бу иккита журнал менга ёкади.

3 - 10 гача бўлган сонлар саналмиш билан икки усулда бирикади:

1. Сон билан саналмиш от изофа ташкил этади. Бунда сон музоф, саналмиш от музоф илайҳи бўлиб келади. Сон саналмиш от бирлигининг жинсига тескари жинсда келади, саналмиш от эса, ноаниқ ҳолатда кўп-ликда келади. Масалан:

أَرْبَعَةٌ بَيْوتٌ – тўртта уй,

سَبْعُ غُرَفٍ – еттига хона,

عَشْرَةٌ أَيَّامٌ – ўн кун.

8 сони муаннас от билан ишлатилганида, келишикларда قَاصٍ عَالٍ, قَاصٍ سُؤِزِي каби турланади. Масалан:

ثَمَانِي سَاعَاتٍ – 8 соат,

فِي ثَمَانِي سَاعَاتٍ – 8 соатда,

أَتَتَّرْنَا ثَمَانِي سَاعَاتٍ – 8 соат кутдик.

Изофа қондасига мувофиқ гапдаги бажараётган вазифасига қараб, соннинг келишиги ўзгаради ҳолос. Масалан:

فِي أَرْبَعِ غُرَفٍ طُلَّابٌ – Тўртта хонада талабалар бор.

أَشْرَتِ الْجَامِعَةُ سَبْعَةَ بَيْوتٍ – Университет еттига уй сотиб олди,

عَطَلْنَا الشُّبُوحَ عَشْرَةَ أَيَّامٍ - Қишки каникулимиз ўн кун.

Умумий қоидага биноан бундай изофалар **من** предлоги ёрдамида ажратилиши ҳам мумкин. Масалан:

رَأَيْتُ أَرْبَعَةً مِنَ الطُّلَّابِ – Тўрт талабани кўрдим.

3 - 10 гача бўлган маълум сонни билдирган «бир неча» сўзи ҳам (بِضْعَةٌ، بَضْعٌ) саналмиш от билан 3 - 10 гача бўлган сон каби изофа ҳосил қилади. Масалан:

بِضْعَةُ أَيَّامٍ – бир неча кун,

بِضْعُ لَيَالٍ – бир неча тун.

2. Аввал саналмиш от, сўнг сон келади. Бунда ҳам соннинг жинси саналмиш отнинг жинсига тесқари бўлиши шарт. Гапдаги вазифасига қараб икковининг келишиги ўзгариши мумкин. Масалан:

الأَرْكَانُ الْخَمْسَةُ لِلْإِسْلَامِ – Исломнинг беш рукни,

تَعَلَّمْنَا الْأَرْكَانَ الْخَمْسَةَ لِلْإِسْلَامِ – Исломнинг беш рукнини

ўргандик. الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ – Беш вақт намоз.

Амалий машғулот учун топшириқлар

617-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

- 1) عائلتنا عبارة عن ثمانية أشخاص. (2) في مجموعتنا سبعة طلاب وتسع طالبات.
- 3) قرأت هذا النص خمس مرات وحفظته عن ظهر قلبي. (4) جاء إلي بيتنا اليوم ثلاث جرائد وأربع مجلات. (5) اشتريت من دكان الصحف مجلة واحدة وجريدتين اثنتين.
- 6) أختي أصغر مني بخمس سنوات. (7) يعمل أبونا في مصنع الطائرات منذ عشر سنوات.
- 8) تدرس أختي الكبيرة اللغتين العربية والفارسية في معهد الاستشراق بطشقند أما أختي الصغيرة فتكون بعد ثلاث سنوات طالبة بجامعة أوزبكستان الأهلية. (9) جرح مالك جرحا بليغا وبقي تحت العلاج ستة أشهر كاملة، منها ثلاثة في بيت العجوز صانغة الفخار.
- 10) أنواع القهوة ثلاثة: قهوة "موز" بها قليل جدا من السكر وقهوة "قدقد" يتساوى فيها مثقالا السكر واللبن وقهوة حلوة. (11) القرية سلمية بين أحضان الجبال وسكانها نيام

ولكن جدي لم تستطع نوما وتقلب عشرين المرات في فراشها. 12) كان الموقد حفرة صغيرة في الأرض بزاوية البيت وإلى جانبه الأثافي الثلاث لا تزال نظيفة.

618-ماشқ. Қуйидаги ибораларни арабчага ўғиринг:

Учта талаба, саккизта дугона, иккита ўқитувчи, тўртта китоб, еттита дарс, тўққизта хона, бешта доска, олтита гап, саккизта дераза, ўнта газета, еттита институт, иккита университет, битта Ватан, уч минут, бешта журнал, олтита қалам, ўнта стол, еттита шаҳар, тўртта чизғич.

619-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Талабалар кеча бу журналдан тўртта мақолани таржима қилдилар. 2. Биз бу қийин дарснинг олтита машқини бажардик. 3. Мен эрталаб икки пиёла қайнатилган сут ичдим. 4. Дўстим бу машқдаги тўққизта гапни уч минутда ўқиб бўлди. 5. Акам Искандария шаҳрида беш кун турган. 6. Бу стол устида еттита арабча ва учта инглизча газета турипти. 7. Ҳар бир талаба университетда бу йилдан бошлаб тўрт йил ўқийди. 8. Гуруҳимизда ҳозир бешта толиб ва саккизта толиба мавжуд. 9. Дўстимнинг квартирасида ҳозир ҳеч ким йўқ. Ҳаммалари ишга ва ўқишга кетишган. 10. – Йўлда бирор кишини учрата олдингизми (мн)? – Йўқ, йўлда мен ҳеч кимни учратмадим. 11. Бу ҳақида мен сизларга икки соатдан кейин айтиб бераман. 12. Беш минутдан кейин дарсларга қўнғироқ чалинади.

620-машқ. Қуйидаги иборалар иштирокида гаплар тузинг:

1) أربع غرف، 2) من ثلاث نوافذ، 3) باب واحد، 4) أريكتان، 5) ستة كتب، 6) ثلاث خرائط، 7) ثمانى دور السينما، 8) عشر مدن صغيرة، 9) خمس قري، 10) سبعة أبحر، 11) تسعة بيوت، 12) أربعة شوارع، 13) ساحتان كبيرتان، 14) أربعة مفاتيح.

621-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча варианты топинг ва улар иштирокида гап тузинг.

Шоҳимардон тоғлари; менинг энг яхши ашулам; узокдан келаётган куй овози; қўшни аёллар; қариндошларимнинг иродаси; машҳур мисрлик ёзувчи; зўр иштиёқ билан; катта ютуқларга эришмоқ; арабларнинг шевалари; Нил дарёси; Тошкент Шарқшунослик институти; эртага худди шу пайтда; ички қонун-қоидалар; Аҳмад Ал-Фарғонийнинг юрти; тарихий обидалар; Наманганнинг олмаси; миллий ҳунармандчилик намуналари; Наманган университети талабалари; ҳамма-нгизга саломлар; ёшлиқ йилларимиз; ёзги каникул; порлоқ ва мунаввар келажак; саноати тараққий этган мамлакат; қора чой; ҳосилдор ер.

§ 158 11 - 19 гача САНОҚ СОНЛАРНИНГ ИШЛАТИЛИШИ

11 - 19 гача бўлган сонлар саналмиш билан қуйидагича муносабатда бўлади:

1. 11 сони саналмиш от билан жинсда тўғри мослашади ва ҳар уч келишиқда ҳам танвинсиз тушум келишигида келади. Саналмиш от эса ноаниқ ҳолатда

бирликда тушум келишигида келади. 1 сони учун أَحَدٌ -
варианти ишлатилади. Масалан:

فِي مَدِينَتِنَا أَحَدَ عَشَرَ مَتْحَفًا – Шаҳримизда 11 та музей бор.

فِي مَدِينَتِنَا إِحْدَى عَشْرَةَ مَكْتَبَةً
бор.

فِي أَحَدَ عَشَرَ مَتْحَفًا – 11 та музейда.

فِي إِحْدَى عَشْرَةَ مَكْتَبَةً – 11 та кутубхонада.

زُرْنَا أَحَدَ عَشَرَ مَتْحَفًا – 11 та музейни зиёрат қилдик.

2. 12 сони ҳам саналмиш от билан шундай муноса-
батда бўлади. Фақат 2 сони أَنَا, أَنْتَ, أَنتِ шаклида, қаратқич ва
тушумда эса أَنِّي, أَنْتِي, أَنْتِي шаклида бўлади. Масалан:

لِجَارِنَا أَنَا عَشْرَ وَاَلدَّ – Қўшнимизнинг 12 та боласи бор.

جَاءَتِ أَنَّنَا عَشْرَةَ طَالِبَةٍ – 12 та толиба келди.

فِي أَنَّنِي عَشْرَ بَيْتًا – 12 та уйда.

فِي أَنَّنِي عَشْرَةَ مَكْتَبَةً – 12 та кутубхонада.

3. 13 - 19 гача бўлган сонлар ҳар доим танвинсиз
тушум келишигида бўлади. Бирлар хонасининг жинси
саналмиш от жинсига тесқари, ўнлар хонасининг жинси
саналмиш от жинси билан бир хил бўлади. Масалан:

سَبْعَةَ عَشَرَ عَامًا – 17 йил,

فِي سَبْعَةَ عَشَرَ عَامًا – 17 йилда,

تِسْعَ عَشْرَةَ مَدِينَةً – 19 та шаҳар,

فِي تِسْعَ عَشْرَةَ مَدِينَةً – 19 та шаҳарда,

أَرْبَعَ عَشْرَةَ طَاوِلَةً – 14 та стол.

§ 159. 20 - 99 гача САНОҚ СОНЛАРНИНГ ИШЛАТИЛИШИ

Бу сонларни ишлатишда қуйидагиларга эътибор бериш керак:

1. 21, 31, 41 ва ҳ.к. 91 даги 1 рақами учун кўпинча *وَاحِدٌ* – *وَاحِدَةٌ* варианты олинади ва у саналмиш от билан жинсда тўғри мослашади. Бирлар хонаси билан ўнлар хонаси *وَ* боғловчиси ёрдамида бирикади ҳамда саналмиш от бирликда ноаниқ ҳолатда тушум келишигида келади. Сонлар эса ҳар уч келишикда уч хил турланади:

وَاحِدٌ وَثَلَاثُونَ مِثْرًا – 31 метр,

وَاحِدَةٌ وَعِشْرُونَ مَجَلَّةً – 21 та журнал,

فِي وَاحِدٍ وَثَلَاثِينَ مِثْرًا – 31 метрда,

قَرَأْتُ وَاحِدَةً وَعِشْرِينَ مَجَلَّةً – 21 та журнални ўқидим,

ثَمَنُ وَاحِدَةٍ وَعِشْرِينَ مَجَلَّةً – 21 та журналнинг нархи.

2. 22, 32, 42 ва ҳ.к. 92 даги 2 рақами учун *اِثْنَانٌ* – *اِثْنَانٌ* сўзлари олинади ва у саналмиш от билан жинсда тўғри мослашади. Бу сонларнинг саналмиш от билан бирикуви 21, 31, 41 кабиларнинг бирикуви билан бир хил бўлади. Масалан:

اِثْنَانٌ وَعِشْرُونَ كِتَابًا – 22 та китоб,

فِي اِثْنَيْنِ وَعِشْرِينَ كِتَابًا – 22 та китобда,

قَرَأْتُ اِثْنَيْنِ وَعِشْرِينَ مَجَلَّةً – 22 та журнални ўқидим,

اِثْنَانٌ وَخَمْسُونَ مَجَلَّةً – 52 та журнал,

فِي اِثْنَيْنِ وَخَمْسِينَ مَجَلَّةً – 52 та журналда,

أَشْتَرَيْتُ اِثْنَيْنِ وَخَمْسِينَ مَجَلَّةً – 52 та журнал сотиб олдим.

3. 23, 33, 43 ва ундан юқори сонларда бирлар хонаси саналмиш от билан жинсда тескари мослашади. Ўнлар хонаси билан ۋ боғловчиси ёрдамида бирикади. Ҳар уч келишиқда турланади. Саналмиш от бирликда ноаниқ ҳолатда тушум келишиғида келади. Масалан:

تِسْعَةٌ وَ أَرْبَعُونَ مِثْرًا – 49 метр,

لِي تِسْعَةٌ وَ أَرْبَعِينَ مِثْرًا – 49 метрда,

سِتُّ وَ ثَمَانُونَ رَيْشَةً – 86 та перо,

أَشْتَرْتُ سِتًّا وَ ثَمَانِينَ رَيْشَةً – 86 та перо сотиб олдим.

4. 20 - 90 гача яхлит сонлар билан келган саналмиш от бирликда тушум келишиғида ноаниқ ҳолатда келади. Гапдаги вазифасига кўра, келишиқларда соннинг ўзи турланади. Масалан:

عِشْرُونَ كِتَابًا – 20 та китоб,

لِي عِشْرِينَ كِتَابًا – 20 китобда,

قَرَأْتُ عِشْرِينَ كِتَابًا – 20 та китоб ўқидим.

Амалий машғулот учун топшириқлар

622-машқ. Қуйидаги рақамларни музаккар ва муаннас жинсда арабча айтинг:

Йигирма беш; ўн олти; тўқсон тўққиз; ўттиз беш; қирқ икки; эллик бир; ўн саккиз; йигирма тўққиз; ўн бир; эллик тўрт; йигирма икки; ўн икки; олтмиш тўққиз; ўттиз олти; ўн уч; саксон саккиз; ўн тўққиз; етмиш икки.

623-машиқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

1) في هذا الكتاب المدرسي ثمانى عشرة حكاية صغيرة. 2) في تلك المدينة ثلاث مكتبات وأربع وستون مدرسة ثانوية ومسرحان وعدة دور السينما. 3) في السنة الماضية قرأنا من هذا الكتاب المدرسي سبعة وأربعين درسا. 4) سأل صديقي المعلم عن أربعة وعشرين سؤالاً. 5) سمعت من أخي الكبير أن أستاذاً كتب في هذه السنة اثنتي عشرة مقالة مهمة في المجلات العلمية المختلفة. 6) عمر والدي الآن اثنان وخمسون سنة. 7) كل يوم في كليتنا أربعة دروس. 8) في كل درس ثمانون دقيقة. 9) توجد في هذا الدرس سبع وأربعون كلمة وخمس عشرة عبارة عربية وأحد عشر تمريناً نحوياً وصرافياً. 10) حصل خمسة وثلاثون تلميذاً علي شهادات السائقين. 11) أقصر شهر السنة هو شباط (فبراير) وفيه ثمانية وعشرون أو تسعة وعشرون يوماً. 12) في هذا الشارع الكبير تسعة وتسعون بيتاً ضخماً. 13) درسنا اليوم في الدرس ثمانى عشرة كلمة عربية جديدة. 14) قرأنا في هذا الكتاب المدرسي خمسة عشر درسا. 15) كان المكان المعين يبعد عن المدينة حوالي خمسة عشر كيلومتراً. 16) لم تكن سن صديقي تتجاوز ثمانياً وعشرين سنة. 17) ابن عشرين رأى بالأمس علي الينبوع صبية جالسة بين الصبايا فأحبها. 18) قد سرتُ خمساً وعشرين مرة حول الشمس ولا أدري كم مرة سار القمر حولي.

624-машиқ. Қуйидаги ибораларни арабчага ўғиринг:

Ўн битта журнал; ўн еттита китоб; йиғирма саккизта ўчирғич; ўттиз иккита чизғич; қирқ тўртта дафтар; элликта портфель; олтмиш тўққизта стул; етмиш тўрт-та стол; саксон саккизта қалам; тўқсон еттита уй; ўн тўртта хона; ўн иккита мақола; ўн бешта дўст; ўн етти-та толиб; ўн олтита бино; эллиқ тўртта эшиқ; олтмиш иккита шаҳар; ўттиз йил; йиғирма

бешта газета; етмиш бешта маъруза; саксон битта ўқувчи киз.

625-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Бугун шаҳримизда ҳаво ҳарорати ўттиз тўққиз даражага кўтарилди. 2. Бу бинода қирқ учта квартира бор. 3. Катта хонадаги ўн иккита стулни, диванни ва ойнани магазиндан кеча сотиб олдик. 4. Дугонам бугун ўттиз иккита янги сўзни ёд олди. 5. Бир кун йигирма тўрт соатдан иборат. 6. Айрим ойлarda ўттиз кун, айримларида эса, ўттиз бир кун бор. 7. Бизнинг ён кўшнимиз ўн икки фарзандни тарбиялаган. 8. Акам кеча фарзандларига бозордан олтмиш тўртта дафтар олиб келди. 9. Дарсликдаги бу матнда ўттиз олтига номаълум сўз бор. 10. Кўп қаватли бу бинода олтмиш тўққизта одам яшайди. 11. Томошабинлар хонанда аёлнинг бу ашуласига тахминан ўн беш минут қарсақ чалдилар. 12. Нефтни қайта ишлаш заводига яна қирқ бешта янги ишчи қабул қилинди. 13. Бизнинг курсимизда ҳозир олтмиш саккизта толиба ўқийди, йил бошида уларнинг сони етмиш тўртга эди. 14. Амир Темур хотирасига бағишланган илмий-назарий конференция университетимизда ўн уч кун давом этди. 15. Араб мамлакатлари радиоэшиттиришларини ўттиз бир ва йигирма беш метрли тўлқинларда ҳар куни эшитишларингиз (мз.) мумкин. 16. Бу машҳур ёзувчининг янги қиссасидан саксон уч бетни тўрт минут ичида ўқиб бўлдим.

626-машқ. Қуйидаги иборалар иштирокида арабча гап тузинг:

Ўттиз олтига газетадан, қирқ бешта ишчи хузурида, эллик иккита ўқувчи болани, олтмиш саккизта толиба,

етмиш еттита журналда, ўттиз еттита ўқитувчи билан бирга, эллик иккита аудитория учун, ўн олтита ойна ёнида, қирк иккита кўприк устида, йигирма олтита мамлакатдан, ўн иккита стол устида, ўттиз саккизта пиёлани.

627-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрғанинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

أولوغيك: إنني أود أن أمتحنك يا نجيب كطالب مجتهد مصري، من هو أحمد شوقي.

نجيب: أحمد شوقي هو شاعر مصري مشهور جدا.

أولوغيك: هل له لقب أدبي؟

نجيب: نعم، له لقب أدبي وهو أمير الشعراء.

أولوغيك: لماذا هو يسمي بهذا اللقب؟

نجيب: لأنه أشهر وأفد شاعر مصري.

أولوغيك: أين ومتى ولد أحمد شوقي؟

نجيب: إنه ولد عام 1868 م في القاهرة.

أولوغيك: وأين تعلم؟

نجيب: تعلم أولا في القاهرة ثم سافر إلى فرنسا وواصل دراسته.

أولوغيك: هل هو زار البلدان الأخرى أيضا؟

نجيب: زار أحمد شوقي إنكلترا والجزائر وإسبانيا.

أولوغيك: ما اسم ديوانه الشعري؟

نجيب: يسمي ديوانه بـ "الشوقيات" ويضم ديوانه هذا معظم أشعاره الشهيرة.

أولوغيك: هل له مسرحيات أيضا؟

نجيب: نعم، له عدة مسرحيات.

أولوغيك: وما اسم قصيدته عن سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم؟

نجيب: إنما تسمى "فجح البردة" وهذه القصيدة لا تزال في أفواه المصريين والعرب جميعا لأن سيدة الغناء العربي كوكب الشرق أم كلثوم غنتها في حينها في تلحين الموسيقار العظيم رياض السنباطي.

أولوغبيك: أنت يا نجيب طالب مجتهد ونشيط فعلا، شكرا جزيلًا لإجابتك.

628-машқ. Қўйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Солим: Айтинг-чи, дўстим Бекпўлат, Абдулла Қодирий ким бўлган?

Бекпўлат: Абдулла Қодирий ҳозирги ўзбек адабиётининг йирик намояндаларидан бири бўлган.

Солим: У қачон ва қаерда туғилган?

Бекпўлат: У 1894 йилда Тошкентда савдогар оиласида дунёга келган.

Солим: Қодирий қаерларда ўқиган?

Бекпўлат: У аввал эски услубдаги мактабда, сўнг рус мактабида таълим олган.

Солим: Бирор журналга у асос солганми?

Бекпўлат: Ҳа, у «Муштум» сатирик журнали асосчилари ва иштирокчиларидан биридир. Унинг жуда кўп ҳикоя, мақола ва турли хабарлари шу журналда чоп этилган.

Солим: Унинг йирик асарлари ҳам бўлса керак?

Бекпўлат: Албатта. У ўзбек романчилигининг отасидир. 1925 йилда у «Ўтган кунлар» романини ёзган. Унда ўзбек халқининг ўн тўққизинчи асрдаги ҳаёти тасвирланган.

Солим: Бошқа роман ҳам ёзганми?

- Бекпўлат: Ҳа, унинг иккинчи романи «Меҳробдан чаён» деб аталади. Бу романда Худоёрхон замонида Қўқон шаҳрида бўлиб ўтган воқеалар ҳикоя қилинади.
- Солим: Қишлоқ ҳаётига бағишланган асари ҳам борми?
- Бекпўлат: Ҳа, у қишлоқ ҳаётига оид «Обид кетмон» романини ёзган.
- Солим: Ёзувчи қачон вафот этган?
- Бекпўлат: У 1937 йилда миллатчиликда айбланиб, ўлимга ноҳақ ҳукм этилган ва, афсуски, ҳукм ижро этилган.
- Солим: Қодирий ҳақидаги бу маълумотларингиз учун сизга катта раҳмат, дўстим Бекпўлат.
- Бекпўлат: Арзимаиди. Саломат бўлинг, дўстим Солим.

§ 160. 100 ВА УНДАН ОРТИҚ САНОҚ СОНЛАР

Бу сонларни ишлатишда қуйидагиларни билиш керак:

1. 100, 1000 каби яхлит сонлар саналмиш от билан изофа ҳосил қилади. Музоф илайҳи бўлиб келган саналмиш от ноаниқ ҳолатда бирликда келади. Масалан:

مِئَةَ مَسَاءٍ — юз оқшом,

فِي مِئَةِ مَسَاءٍ — юз оқшомда,

قَضَيْنَا مِئَةَ مَسَاءٍ — юз кечани ўтказдик,

أَلْفُ لَيْلَةٍ — минг кеча,

فِي أَلْفِ لَيْلَةٍ — минг кечада,

قَضَيْتُ أَلْفَ لَيْلَةٍ — минг кечани ўтказдим.

2. 200 ва 2000 каби яхлит сонлар ҳам шу тахлит ясалади. Фақат бу сонларнинг иккилик шакли олинади. Масалан:

- 200 оқшом, – مِئَاتَا مَسَاءٍ
- 200 оқшом, – فِي مِئَاتِي مَسَاءٍ
- 2000 кеча, – أَلْفَا لَيْلَةً
- 2000 кечада ва ҳ.з. – فِي أَلْفِي لَيْلَةً

3. 1000 гача бўлган юзликларда «юз» сўзига саналмиш от сифатида қаралади, лекин у бирликда келади. Саналмиш от билан эса изофа занжири ҳосил қилинади. Масалан:

- 300 , ثَلَاثِمِئَةً ёки ثَلَاثُ مِئَةٍ – 300
- 400 , أَرْبَعِمِئَةً ёки أَرْبَعُ مِئَةٍ – 400
- 500 , خَمْسِمِئَةً ёки خَمْسُ مِئَةٍ – 500
- 600 , سِتِّمِئَةً ёки سِتُّ مِئَةٍ – 600
- 300 га талаба – ثَلَاثِمِئَةَ طَالِبٍ ,
- 300 га талабадан – مِنْ ثَلَاثِمِئَةَ طَالِبٍ ,
- 300 га талабани кўрдим – رَأَيْتُ ثَلَاثِمِئَةَ طَالِبٍ ва ҳ.з.

4. Юзлик сонлар ичида ўнлик ва бирлик сонлар ҳам аралаш бўлса, аввал юзликлар, сўнг бирлик ва охирида ўнлик хонаси ёзилади. Саналмиш от 11 дан 99 гача қандай тарзда бўлса, бунда ҳам шундай тарзда бўлади. Масалан:

- 687 та уй – سِتِّمِئَةً وَ سَبْعَةً وَ ثَمَانُونَ بَيْتًا – 687 та уй
- 687 та уйда – فِي سِتِّمِئَةٍ وَ سَبْعَةٍ وَ ثَمَانِينَ بَيْتًا – 687 та уйда
- 687 та уй кўрдик. – بَيْنَا سِتِّمِئَةً وَ سَبْعَةً وَ ثَمَانِينَ بَيْتًا – 687 та уй кўрдик.

946 та хона – تَسْعَمْنَةَ وَ سِتَّ وَ أَرْبَعُونَ غُرْفَةً

946 та хонада – فِي تَسْعَمْنَةَ وَ سِتَّ وَ أَرْبَعِينَ غُرْفَةً

946 та хонани кўрдик – رَأَيْنَا تَسْعَمْنَةَ وَ سِتًّا وَ أَرْبَعِينَ غُرْفَةً

5. Яхлит сонлардан кейин 1 ёки 2 сони кўшилса, у қуйидагича бўлади:

502 та қалам – أَلْفٌ لَيْلَةٌ وَ لَيْلَةٌ , خَمْسَمِئَةِ قَلَمٍ وَ قَلَمَانِ

6. Агар минглар хонаси ўн минггача бўлса, «минг» сўзига саналмиш от сифатида қаралади ва у олдинги рақам билан изофага киришади. Юзлар хонаси юқорида кўрганимиздек ёзилади. Масалан:

5000 та китоб – خَمْسَةَ آلَافِ كِتَابٍ

5235 та журнал – خَمْسَةَ آلَافٍ وَ مِئَتَانِ وَ خَمْسٌ وَ ثَلَاثُونَ مَجَلَّةً

7. Агар минглар хонаси юзликлардан иборат бўлса (Масалан: 365723), минг сўзига саналмиш от сифатида қаралади ва шу тартибда ёзилади. Масалан:

365723 та китоб – ثَلَاثِمِئَةٌ وَ خَمْسَةٌ وَ سِتُّونَ آلَافًا وَ سَبْعِمِئَةٌ وَ ثَلَاثَةٌ وَ

عِشْرُونَ كِتَابًا

8. Миллион ва миллиард сўзлари иштирок этганида, улар минглардан олдин келади ва уларнинг ёзилиши мингликлар каби бўлади:

7683528 та дафтар – سَبْعَةٌ مِائَتَيْنِ وَ سِتِّمِئَةٌ وَ ثَلَاثَةٌ وَ ثَمَانُونَ آلَافًا وَ

خَمْسَمِئَةٌ وَ ثَمَانِيَةٌ وَ عِشْرُونَ دَفْتَرًا

Амалий машғулот үчүн топшириқлар

629-машқ. Қуйидаги сонларни музаккар ва муаннас жинсда арабча айтинг:

131, 202, 1001, 2003, 3692, 999, 1999, 15732, 20318, 36666, 58002, 67701, 78129, 88888, 90021, 150001, 183246, 1741310, 6823000, 83412548, 651536021, 49532841372.

630-ماشқ. Қуйидаги сонларни сўзлар билан ёзинг:

- 1) 212 جريدة، 2) 346 طاولة، 3) 400 مطعم، 4) 897 طالب،
5) 1000 سنة، 6) 18000 ضابط، 7) 109 دول، 8) 20000 مشترك، 8) 200
مدرس، 10) 4620 كتاب، 11) 2000 دفتر، 12) 200002 قلم،
13) 345789 بطاقة.

631-ماشқ. Қуйидаги гапларда учрайдиган сонларни сўзлар билан ёзинг, гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

- 1) في تلك البلدة 3572 بيتا. 2) في هذه القرية الصغيرة 653 نسمة. 3) دخل
جامعة تخمنان في هذه السنة 775 طالبا. 4) بلغ عدد العمال في معمل الغزل والنسيج
2000 عامل و200 عاملة. 5) في السنة 365 يوما. 6) ذهب الطلاب إلى القرية
ليساعدوا الفلاحين في جني القطن وفي هذه الأيام يجني كل من الطلاب أكثر من 200
كيلوغرام من القطن في اليوم. 7) يسكن في جمهورية أوزبكستان حوالي 24000000 من
السكان. 8) القاموس العربي الروسي للبروفيسور بارانوف يحتوي على أكثر من 42000
كلمة أما قاموس المنجد فهو عبارة عن حوالي 90000 كلمة. 9) علماء جامعة تخمنان قد
ألفوا قاموسا عربيا أوزبكيا وتوجد في هذا القاموس الجديد حوالي 50000 كلمة عربية.
10) عاصمة أوزبكستان طشقند كبيرة وواسعة جدا ويدخلها جوا وبرا كل يوم عشرات
آلاف من الضيوف والزوار. 11) تستلم مكتبة جامعتنا العلمية 8458 كتابا سنويا.
12) تحمل سيارة النقل هذه 5500 طن من البضائع. 13) يساوي طول السفينة 103
أمتار أما عرضها فهو 14 مترا. 14) 361000000 كيلومتر مربع من سطح الأرض
عبارة عن الماء وهذا الجزء من الكرة الأرضية يحتوي على 1300000000 كيلومتر مكعب
من الماء. 15) هذه الباخرة الضخمة مزودة بمحركين وقوة كل منهما 1400 حصان.
16) إن مصطفى الثالث سلطان الأتراك كان له 582 ابنا ولم ينجب بنتا واحدة.

18) مساحة المصنع كانت 4055 مترا مربعا في البداية وبعد مرور 3 سنوات أصبحت 92400 متر مربع.

632-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг.

1. Йўлсозлар бир йилда уч минг тўрт юз километр асфальт йўл ётқиздилар. 2. Самолётнинг ўртача вазни тўрт минг беш юз тонна келади. 3. Вилоятимизнинг марказий кутубхонасида ҳозир уч миллион етти юз тўксон беш минг икки юз олтмиш бешта китоб сақланмоқда. 4. Тошкент ҳайвонот боғида уч юз йигирма етти турдаги ҳайвон, бир юз саксон олти турдаги турли қушлар ва бир неча турдаги сув ҳайвонлари мавжуд, яқинда ҳайвонот боғи маъмурияти яна бир юз ўттиз бешта ҳайвонлар ва қушлар сотиб олди. 5. Бир соатда уч минг олти юз секунд бор. 6. Сизлар (мз.) ҳозир араб тилининг кўпгина грамматик қоидаларини ва тахминан олти юз элликта арабча сўз биласизлар. 7. Бухородаги Минорайи калоннинг қурилганига минг йилдан ошди. 8. Бу йил ер юзидаги аҳоли сони олти миллиардга етади. 9. Африка қитъасининг майдони ўттиз миллион уч юз минг квадрат километр дир. 10. Бобом бир юз ўн бир йил яшадилар ва бундан икки йил олдин вафот этдилар. 11. Буюк ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий бундан беш юз эллик саккиз йил илгари Ҳирот шаҳрида туғилган. 12. Фуқаро авиациясига қарашли замонавий самолётлар ҳозир тўққиз минг, ўн минг метр баландликда учади. 13. Тошкент ва Наманган ўртасидаги масофа тахминан уч юз километр дир. 14. Бу йил Республикамиз деҳқонлари тўрт миллион тоннадан ошиқ пахта етиштирмоқчилар, ҳозиргача унинг икки миллион тоннаси йиғиштириб бўлинди. 15. Ҳурматли тингловчилар,

бизнинг эшиттиришларимизни ўттиз бир метр, йигирма беш метр, ўн тўққиз метрдаги қисқа тўлқинларда эшитишингиз мумкин. 16.Сўнгги уч йил ичида пахтани қайта ишлаш заводининг хизматчилари икки юз ўн иккита янги квартирага кўчиб ўтдилар.

633-машқ. Қуйидаги иборалар иштирокида арабча гап тузинг:

Бир юз ўн учта китобдан; уч юз қирқ иккита журнални; уч юз битта янги эшик учун; бир минг ўн саккизта кўк ўчирғич ҳақида; ўн саккиз минг тўққиз юз олтмиш тўртта катак дафтарни деб; йигирма минг қирқ тўртта портфелдан; уч миллион беш юз минг нафар аъзо; икки минг беш юз битта кенг кўчада; етти минг беш юз беш туп олма дарахти устида; саккиз юз саксон тўртта замонавий квартирага; тўрт юз эллик учта эски заводни.

§ 161. КАСР СОНЛАР

Каср сонлар қуйидагича ҳосил бўлади:

1. Махражи ўн ва ундан кичик бўлиб, сурати 1 дан иборат бўлган каср сонлар махражидаги сон ўзагидан **فُعَلٌ** ёки **فُعُلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан: $1/3$ – **ثُلُثٌ** ёки **ثُلُثٌ**, $1/9$ – **تِسْعٌ** ёки **تِسْعٌ**.

Эслатма. Махражи 6 дан иборат бўлса, каср сон **سُدُسٌ** ёки **سُدُسٌ** шаклида ҳосил бўлади.

2. Махражи 10 ва ундан кичик бўлиб, сурати 2 дан иборат бўлган каср сонлар махражидаги сон ўзагидан

бош келишикда **فُعْلَان** , қаратқич ва тушум келишигида **فُعْلَانِ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

2/5 – **خُمْسَان** (**خُمْسَيْنِ**) , 2/7 – **سُبْعَان** (**سُبْعَيْنِ**).

3. Юқоридаги каби сонларнинг сурати 3-9 гача бўлса, сурати билан махражи изофа ҳосил қилади. Бунда сурати музоф бўлиб, муаннаса келади, махражи ноаник ҳолатда **أَفْعَال** вазнида келади. Масалан:

5/9 – **خُمْسَةُ أَسْدَاسٍ** , 8/9 – **ثَمَانِيَةُ أَسَاعٍ** .

4. 1/2 - «ярим» **نِصْف** - сўзи билан ифодаланеди.

5. Сурати ва махражи 10 дан катта бўлса, **جُزْء** сўзи ёрдамида синтактик йўл билан шаклланади. Масалан:

16/19 – **سِتَّةَ عَشَرَ جُزْءًا مِنْ تِسْعَةِ عَشَرَ جُزْءًا** –

أَثْنَانِ وَخُمْسُونَ جُزْءًا مِنْ سَبْعَةٍ وَتِسْعِينَ جُزْءًا –

§ 162. ТАҚСИМ СОН ВА ПРОЦЕНТ

Тақсим сон қуйидагича ҳосил бўлади:

1. Тушум келишигидаги санок сонни икки марта такрорлаш билан. Масалан:

وَاحِدًا وَوَاحِدَةً (**وَاحِدَةٌ وَوَاحِدَةٌ**) – битта-биттадан,

اِثْنَيْنِ وَاِثْنَيْتَيْنِ (**اِثْنَتَيْنِ وَاِثْنَتَيْنِ**) – иккита-иккитадан.

2. **مَفْعَل** ёки **فُعَال** вазнида:

ثَلَاثَ – учтадан, **مَثَلَتِ** – учтадан,

رُبَاعَ – тўрттадан, **سَبَاعَ** – еттитадан.

Маъно жиҳатидан сонга алоқадор сифатлар қуйидагича ҳосил бўлади:

1. Сон ўзагидан ҳосил қилинган II боб феълининг мажхул нисбат сифатдоши шаклида. Масалан:

مُنْتٌ – уч (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

مُرْتِعٌ – тўрт (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

2. Фاعил ёки مَفْعَلٌ вазнидаги сонлардан ئى – ёрдамида ҳосил қилинган нисбий сифат шаклида. Масалан:

رُبَاعٌ → رُبَاعِيٌّ – тўрт (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

خُمَاسٌ → خُمَاسِيٌّ – беш (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

مِئْتِيٌّ → مِئْتِيٌّ – икки (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

Араб тилида процент فى ёки بى предлоғи билан келувчи اَلْمِئَةُ (اَلْمِائَةُ) сўзи ёрдамида ифодаланади. Масалан:

تِسْعَةَ عَشَرَ فِي الْمِائَةِ – 19 фоиз,

اثنان و خمسون بالمائة – 52 фоиз ва ҳ.з.

Амалий машғулот учун топшириқлар

634 – машқ. Қуйидаги каср сонларни сўзлар билан арабча ёзинг:

2/5; 5/6; 8/9; 0,9; 0,8; 20 %; 43 %; 97 %; 7/12; 9/16; 1/27; 3/65; 0,43; 7/16; 18/23; 74/85; 7,8; 15,13; 323,75; 25,7 %; 103,8 %; 25 %; 444,400.

635–машқ. Қуйидаги гаплар ичидан рақамлар билан ифодаланган сонларни сўзлар ёрдамида ёзинг, ҳаракатларини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

1) تبلغ مساحة العراق 4,444 ألف كيلومتر مربع. 2) يتكون الشعب العراقي من أقوام مختلفة: عربية وكردية وفارسية وتركية. فيؤلف العرب 78 % والكرد 17 % والفرس 3,75 % والترك 2.25 %. 3) يبلغ طول نهر الفرات 2350 كيلومترا. أما طول نهر دجلة فيبلغ 1800 كيلومتر. 4) خرجت السفن من الخليج واحدة واحدة وأبحرت في اتجاه الشمال. 5) رقصت الطالبة هذا الرقص ثلاث. 6) يشكل العمال والفلاحون 2/3 نواب المجلس العالي في أوزبكستان. 7) أكثر من 30 % من النواب يعملون في الإنتاج الصناعي والزراعي في الجمهورية. 8) 51,34 % من هيئة تدريس جامعتنا نساء. 9) فقد تكاثر الإنتاج العام خلال السنتين الأخيرتين 6,11 % مقابل 4,9 % المحددة في الخطة. 10) أما الدخل الوطني فتكاثر 14,5 % مقابل 7,8 % المقررة بالخطة. 11) جاء المندوبون خمس ومحتمس وعادوا سداس ومسلس. 12) الاسم ثنائي وثلاثي ورباعي وخماسي أما الفعل فهو ثلاثي ورباعي فقط. 13) أيها المستمعون الكرام يمكنكم أن تستمعوا إلى برانجنا على ذبذبتين قدرهما 12,8 ميهايرتز و 18,5 ميهايرتز يوميا. 14) مساحة محافظة أندجان 4,3 آلاف كيلومتر مربع. وهي إحدى من محافظات متطورة في أوزبكستان. 15) 457,3 ألف هيكتار من أرض أندجان صالحة للزراعة.

636-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг.

1. Америка Қўшма Штатлари Шимолий Америка китъасига жойлашган давлатдир, унинг майдони тўққиз миллион уч юз олтмиш тўрт минг квадрат километрни ташкил этади. 2. Карима юз метрлик масофани уч минут қирқ саккиз секундда босиб ўтиб, югуриш бўйича факультетимиз голиби бўлди. 3. Талабалар ўн-ўнтадан гуруҳларга бўлиндилар, сўнг спорт мусобақалари бошланди. 4. Бир аёл кўйлагига уч бутун юздан етмиш икки метр газлама кетади. 5. Шаҳримиздаги мактаб-

ларнинг олтидан бир қисми ўтган ўқув йилида янги бинога кўчиб ўтди. 6. Факультет талабаларининг йигирма саккиз бутун ўндан уч фоизини қизлар ташкил этади. 7. Экинзорларнинг учдан икки қисмига пахта экилади, қолган учдан бирига эса ўтган йили кузда буғдой сепилган. 8. Соғлом кишининг тана харорати ўттиз олти бутун ўндан олти даражадан ошмаслиги керак. 9. Миср Араб Республикасининг атиги беш бутун ўндан уч фоизи қишлоқ хўжалиги учун яроқли ерлардир. 10. "Машъал" радиостанцияси эшиттиришларини беш бутун ўндан бир мегагерцли частотада ҳар куни йигирма уч соат давомида эшитиш мумкин. 11. Квартирамиздаги умумий ўлтириш ҳонасининг юзаси ўн тўрт бутун юздан етмиш беш квадрат метр, кухнямизнинг юзаси эса унинг бешдан тўрт қисмига тенг. 12. «Волга» автомобилининг узунлиги тўрт бутун юздан тўқсон беш метр, эни эса икки бутун ўндан бир метрдир. 13. Араб тилида тўрт ўзак ундошли феъллар уч ўзак ундошли феъллардан озроқ. 14. Ер шарининг тўртдан уч қисми сувликдан иборат.

637-машқ. Қуйидаги иборалар шитирокида арабча гап тузинг:

Учта-учтадан; ҳосилнинг тўқсон олти бутун ўндан уч фоизини; беш бутун мингдан олти юз қирқ икки литр сувда; саккиз бутун мингдан икки юз ўн бир литр сут; икки бутун юздан тўқсон бир метр газламадан; йигирма беш бутун мингдан тўққиз юз тўқсон саккиз квадрат метрга; йигирма беш бутун юздан қирқ олти метрли қиска тўлкин орқали; соатига бир юз ўттиз бутун юздан саксон беш километр; йиллик даромаднинг тўртдан уч

қисмидан; ер шарининг тўртдан бир қисми; аҳoliniнг йигирма бир бутун юздан ўн бир фоизида.

638—*ماشқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:*

حُسنى: يا أخي جعفر، هل قرأت اليوم المقالة في جريدة الأهرام عن مقياس النيل؟

جعفر: لا، يا حسنى، أنا لا أقرأ جريدة الأهرام كالعادة ولم أقرأ هذه المقالة. قل لي

من فضلك في أي عدد نشرت هذه المقالة؟

حسنى: نشرت هذه المقالة في عددها من 25 سبتمبر (أيلول) سنة 1998م.

جعفر: ماذا قيل فيها عن مقياس النيل؟

حسنى: قيل إن مقياس النيل هذا بُني منذ حوالي ألف سنة.

جعفر: ومن قام ببنائه؟

حسنى: قامت ببنائه مجموعة من العلماء المشهورين في حينه بقيادة العالم الفلكسي أحمد

الفرغاني.

جعفر: ومن هو أحمد الفرغاني؟

حسنى: أحمد الفرغاني هو عالم من علماء آسيا المركزية، ولد الفرغاني كما تشير إلي هذا

نسبته الفرغاني في وادي فرغانة ونشأ فيه ثم ذهب إلى بغداد وانضم إلى علمائها

المشهورين.

جعفر: يبدو من كلامك أن هذه المقالة ممتعة ولا بد من أن أقرأها. هل عندك نسخة من

عددها هذا؟

حسنى: نعم، عندي نسخة وسأعطيك إياها في الوقت المناسب إن شاء الله.

جعفر: شكرا يا عزيزي حسنى. هل جريدة الأهرام جريدة يومية أم أسبوعية؟

حسنى: إنها جريدة يومية.

جعفر: وأين يقع وادي فرغانة؟

حسنی: يقع وادي فرغانة في جمهورية أوزبكستان المستقلة وهو مشهور جدا بأراضيه
الخصبة ومناخه المعتدل وأهاليه الأسخياء.

جعفر: شكرا جزيلًا لهذه المعلومات يا صديقي حسني.

639-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғаринг:

- Сарвар: Ассалому алайкум, Тўланбек, мен сиздан бир нарсани сўрамоқчи эдим. Сиз араб тили дарслигидаги матнларни луғатсиз ўқий оласизми?
- Тўланбек: Ҳа, уларни луғатсиз ўқий оламан.
- Сарвар: Ўқиган матнларингизнинг мазмунини тўла тушунасизми?
- Тўланбек: Ҳа, тўла тушунаман.
- Сарвар: Арабча газеталарни-чи? Уларни ҳам луғатсиз ўқиб, мазмунини тушунасизми?
- Тўланбек: Йўқ, газетадаги мақолаларни луғат ёрдамида таржима қиламан ва мазмунини тушунишга ҳаракат қиламан.
- Сарвар: Сиз араб ёзувчиларининг асарларини ҳам ўқиб турсангиз керак, а?
- Тўланбек: Ҳа, мен араб тилида чоп этилган китобларни ўқиб тураман, аммо луғат ёрдамида.
- Сарвар: Мен ҳам Миср ва Сурия ёзувчиларининг асарларини араб тилида ўқишга жуда қизиқаман. Лекин мазмунини тўла тушунмайман.
- Тўланбек: Сиз араб тилини қаерда ўргангансиз?
- Сарвар: Мен араб тилини ўрта мактабда ўрганганман.
- Тўланбек: Сиз ўқиган мактабда араб тили ўқитилармиди?

Сарвар: Ҳа, собиқ Совет Иттифоқи даврида Наманганда араб тили ўқитилмас эди. Республикамиз истиқлолга эришгач, Тошкент, Марғилон каби Намангандаги айрим мактабларда ҳам араб тили ўқитила бошлади. Мен шундай мактаблардан бирини тамомлаганман.

Тўланбек: Қандай яхши.

Сарвар: Агар хоҳласангиз, Тўланбек, мен сизга араб мамлакатларида чоп этилган китобларни олиб келиб беришим мумкин. Бундай китоблар менда анчагина бор.

Тўланбек: Мени жуда хурсанд қилдингиз, Сарвар. Мен у китобларни албатта ўқиб чиқаман. Таклифингиз учун минг бор ташаккур, раҳмат.

§ 163. ТАРТИБ СОНЛАР

Тартиб сонлар қуйидагича ясалади:

1. Тартиб сонлар мослашган аниқловчи каби тартиби билдирилаётган отдан кейин келиб, у билан мослашган аниқловчи каби мослашади.

2. 1 - 10 гача тартиб сонлар санок сонларнинг ўзагидан **فَاعِلٌ** (мн. **فَاعِلَةٌ**) вазнида ҳосил бўлади. Фақат «биринчи» сўзи **أَوَّلٌ** (мн. **أَوَّلِي**) ва «олтинчи» сўзи **سَادِسٌ** (мн. **سَادِسَةٌ**) шаклида ҳосил бўлади. Масалан:

بَيْتٌ خَامِسٌ – бешинчи уй,

الْبَيْتُ الْخَامِسُ – бешинчи уй,

فِي الْخَامِسِ – бешинчи уйда,

رَأَيْتُ الْخَامِسَ – бешинчи уйни кўрдим,

غُرْفَةُ سَادِسَةَ – олтинчи хона,

الْغُرْفَةُ السَّادِسَةُ – олтинчи хона,

فِي الْغُرْفَةِ السَّادِسَةِ – олтинчи хонада,

دَخَلْنَا الْغُرْفَةَ السَّادِسَةَ – олтинчи хонага кирдик.

3. 11 - 19 гача тартиб сонларда аввал бирлик хонаси тартиб сон шаклида, ўнлик хонаси санок сон шаклида келади ҳамда булар доим танвинсиз тушум келишигида ишлатилади. Улар тартиби билдирилаётган сўз билан жинсда тўғри мослашади. «Биринчи» сўзи ўрнида حَادٍ (الْحَادِي), мн. حَادِيَةٌ (мн. الْحَادِيَةُ) сўзи ишлатилади. Масалан:

الْدَّرْسُ الْخَادِي عَشَرَ – ўн биринчи дарс,

الْغُرْفَةُ الثَّانِيَةُ عَشْرَةَ – ўн иккинчи хона,

الْجُلْدُ الثَّاسِعُ عَشَرَ – ўн тўққизинчи жилд.

4. 20 ва ундан юқори яхлит сонлар санок сонлардан фарқ қилмайди. Фақат улар отдан кейин аниқ ҳолатда келади. Масалан:

الْغُرْفَةُ الْعِشْرُونَ – йигирманчи хона,

فِي الْغُرْفَةِ الْعِشْرِينَ – йигирманчи хонада,

الْمَحْبُوسُ الْمِنَةُ – юзинчи тутқин,

عِنْدَ الْمَحْبُوسِ الْمِنَةَ – юзинчи тутқинда,

الْيَوْمَ الثَّلَاثَةَ – мингинчи кеча,

حَتَّى الثَّلَاثَةِ الْيَوْمَ – мингинчи кечагача.

5. 21 - 99 гача яхлит бўлмаган тартиб сонларнинг аввал бирлар хонаси тартиби билдирилаётган сўз билан жинсда мослашган ҳолда, وَ боғловчисидан кейин ўнлар хонаси (ҳар иккови ҳам тартиб сон шаклида) келади ва улар от билан келишиқда мослашади. Масалан:

الدَّرْسُ الثَّلَاثُونَ وَ الثَّلَاثُونَ – ўттиз учинчи дарс,

فِي الدَّرْسِ الثَّلَاثِ وَ الثَّلَاثِينَ – ўттиз учинчи дарсда,

الْصَّفْحَةُ السَّادِسَةُ وَ الثَّمَانُونَ – саксон олтинчи бет,

فِي الصَّفْحَةِ السَّادِسَةِ وَ الثَّمَانِينَ – саксон олтинчи бетда.

6. 100 дан юқори тартиб сонларда ҳам шу услуб сақланади ва бунда юзлик хона олдин келади. Масалан:

الْصَّفْحَةُ الثَّلَاثِمِئَةُ وَ السَّابِعَةُ وَ الثَّمَانُونَ – уч юз саксон еттинчи бет,

فِي الصَّفْحَةِ الثَّلَاثِمِئَةِ وَ السَّابِعَةِ وَ الثَّمَانِينَ – уч юз саксон еттинчи бетда,

الْغُرْفَةُ الثَّمَانُونَ وَ الثَّلَاثُونَ – икки юз қирқ тўққизинчи хона,

إِلَى الْغُرْفَةِ الثَّمَانِينَ وَ الثَّلَاثِينَ – икки юз қирқ тўққизинчи хонага.

Баъзан юзлар ва минглар хонаси бирлар ва ўнликлардан орқага ўтиши ҳам мумкин. Бунда ўртага بَعْدُ предлоги қўйилади. Масалан:

اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ وَ السَّبْعُونَ بَعْدَ الثَّلَاثِمِئَةِ – уч юз етмиш тўртинчи кеча.

Амалий машғулот учун топшириқлар

640-машқ. Қуйидаги саноқ сонлардан музаккар ва муаннас жинсларда тартиб сонлар ҳосил қилинг:

3; 11; 16; 19; 20; 23; 29; 36; 50; 58; 61; 101;
210; 391; 426; 548; 796; 1002; 2004; 3006; 4018;
5126; 6451; 7834; 10100; 12246; 50936; 98373;
100001.

641-машқ. Қуйидаги гаплардан тартиб сонларни топинг, уларнинг ҳосил бўлишига эътибор беринг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) هذه الفكرة أنست نفيسة بالتالي مرضها و حزنها وأعاد إليها أمل الفتاة في الثامنة عشرة من العمر.
- 2) يعمل أبونا مدرسا في معهد الطب الثاني منذ عشر سنوات.
- 3) تتعلم أختي الكبيرة في الصف الرابع من جامعة الدراسات الشرقية بطشقند.
- 4) الدرس الحادي عشر أكثر صعوبة في هذا الكتاب المدرسي.
- 5) طلاب القسم العربي الآن في غرفة الدرس الثالثة والثلاثين.
- 6) في الصفحة الحادية والعشرين يمكنكم أن تروا صورة جميلة من مناظر أوزبكستان.
- 7) يسكن أخي مع أسرته في البيت السادس والسبعين من هذا الشارع.
- 8) في التمرين الثاني عشر أمثال كثيرة للجمل الفعلية والاسمية.
- 9) الجماعة المائة والسادسة والعشرون مستعدة للمشاركة في المباراة.
- 10) بعد الشهر يحتفل الشعب الأوزبكي بالذكرى الثمانينمة لشاعره وبطله العظيم جلال الدين مانغويردي.
- 11) افتحوا الصفحة المئة والحادية والخمسين وقرؤوا النص فيها.
- 12) يجب علينا أن نقف في الكيلومتر الستمئة والعاشر لكي نستريح قليلا.
- 13) الدرس الرابع والثلاثون سهل أما الدرس الخامس والثلاثون فهو ليس سهلا.
- 14) يسكن هذا العامل النشيط في الطابق الثامن من هذه البناية.
- 15) تزوجت أختي الكبيرة في التاسعة عشرة من عمرها ولها الآن سبعة من الأولاد.

642-машқ. Тартиб сонларни ҳарфлар билан ёзган ҳолда қуйидаги гапларни арабчага ўзгиринг:

1. Йигирма иккинчи дарснинг матнида ўттиз олти янги сўз мавжуд. 2. Сизлар (мз.) бу дарсликнинг ўн олтинчи ва ўн еттинчи дарси матнларини дафтарингизга кўчириб ёзишингиз керак. 3. Ўртоғим ўз оиласи билан тўққизинчи қаватда саксон саккизинчи квартирада яшайди. 4. Мен ҳозир йигирма уч ёшга кирдим. 5. Бу меҳмонхонанинг учинчи қаватида улкан ресторан бор, еттинчи қаватида эса кенг балкон жойлашган. 6. Менинг хонам меҳмонхонанинг олтинчи қаватида эди. 7. Менинг бешта фарзандим бор эди, сен (мз.) эса олтинчиси бўл-динг. 8. Уч-тўрт километр йўл юрганларидан кейин бир юз саксон еттинчи километрда улар (мз.) нонушта қилишди. 9. Икки юз йигирма бешинчи бетдаги тўртинчи машқни бажаришимиз керак. 10. Кенжа синглим бошланғич мактабнинг тўртинчи синфида ўқийди. 11. Мен Наманган шаҳридаги қирқинчи ўрта мактабда ўқиганман. 12. Жаҳон тиллари факультетининг инглиз тили ўқитувчиси Абдулла Қодирий кўчасидаги бир юз биринчи уйда оиласи билан яшайди. 13. «Шарқ юлдузи» журналининг ўн биринчи сонида ўзбек адабиёти ўқитувчисининг қизиқарли мақоласи босилиб чиқди. 14. «Араб тили грамматикаси» дарслигининг иккинчи жилди бир йилдан кейин нашрдан чиқади. 15. Йигирма бешинчи болалар боғчаси шаҳардаги энг намунали боғчадир.

643-машқ. Қуйидаги бирикмалар ёрдамида арабча гаплар тузинг:

Саккиз юз эллик учинчи саҳифадан; беш юз ўттиз биринчи мактубни; ўн иккинчи қаватда; бир юз қирқ биринчи хона томон; йигирма бешинчи гуруҳ; икки юз

иккинчи машқнинг; уч юз ўн саккизинчи уй; ўн олтинчи талаба ҳақида; уч юз тўртинчи газета учун; тўқсон тўққизинчи марта; ўн иккинчи мавзе; қирқ биринчи мага-зинда; икки минг бешинчи маҳбусни; газетанинг икки юз йигирма иккинчи сони; йигирма биринчи дарсда; китобнинг ўн тўққизинчи боби.

§ 164. ВАҚТ, ОЙ, КУН ВА ЙИЛНИ ИФОДАЛАШ

Вақтни ифодалаш қуйидагича бўлади:

1. Соат бўйича вақтни ифодалаш учун тартиб сон ишлатилади:

فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ عَشْرَةَ، 5 السَّاعَةِ الْخَامِسَةَ – соат 5, соат 12 да.

2. 1 сони ўрнида тартиб сон эмас, санок сон *وَاحِدَةً* ишлатилади. *السَّاعَةُ الْوَاحِدَةُ لَيْلًا* – тунги соат 1.

3. Вақтни ифодалашда фақат 12 гача бўлган сонлар ишлатилади. Шунинг учун сонлардан кейин *صَبَاحًا* – эрталаб, *نَهَارًا* – кундузи, *مَسَاءً* – окшом, *لَيْلًا* – тун каби сўзлар қўшиб қўйилади. Масалан:

السَّاعَةُ الْخَامِسَةُ صَبَاحًا – соат эрталабки 5,

فِي السَّاعَةِ السَّادِسَةِ مَسَاءً – соат 18 да.

حَتَّى السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ نَهَارًا – соат 14 гача.

4. «Роппа-роса» сўзи қуйидагича ишлатилади:

أَلَّا نَ السَّاعَةُ الثَّانِيَةَ عَشْرَةَ تَمَامًا – Ҳозир соат роппа-роса 12.

فِي السَّاعَةِ الثَّامِنَةِ بِالضَّبْطِ مَسَاءً – Соат роппа-роса 20 да.

5. 30 минутгача бўлган вақт тартиб сондаги соатга ў боғловчиси ёрдамида санок сон билан ифодаланган минутни қўшиш билан ҳосил қилинади. Масалан:

السَّاعَةُ الثَّلَاثَةُ وَخَمْسُ دَقَائِقَ – Соат 3 дан 5 минут ўтди.

السَّاعَةُ الْوَاحِدَةُ وَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ دَقِيقَةً – Соат 1 дан 13 минут ўтди.

السَّاعَةُ الرَّابِعَةُ وَ الرَّبْعَ – Соат 4 дан 15 минут ўтди.

السَّاعَةُ الْعَاشِرَةُ وَ الثَّلَاثُ لَيْلًا – Соат 22 дан 20 минут ўтди.

6. «Ярим» сўзи (نِصْف) ҳам ў боғловчиси ёрдамида ясалди. Масалан: السَّاعَةُ الْحَادِيَةَ عَشْرَةَ وَ النِّصْفَ – соат 11 ярим.

7. 30 минутдан ортиқ бўлган вақт кейинги соат тартиб сон билан ифодалангандан кейин لَا юкламаси воситасида кейинги соатга етмаган минутни саноқ сонда келтириш йўли билан ифодаланади ва бу саноқ сон тушум келишигида келади. Масалан:

السَّاعَةُ الثَّلَاثَةُ إِلَّا سِتَّ دَقَائِقَ – Соат 2 дан 54 минут ўтди.

فِي السَّاعَةِ الْوَاحِدَةِ إِلَّا رُبْعًا – Соат 12 дан 45 минут ўтганда.

8. Баъзан 30 минутдан ошган вақт кичкина миқдорни ташкил этса, қуйидагича шаклланиши ҳам мумкин:

السَّاعَةُ الرَّابِعَةُ وَ النِّصْفَ وَ أَرْبَعُ دَقَائِقَ – Соат 4 дан 34 минут ўтди.

Кунни ифодалаш учун ҳам тартиб сон ишлатилади. Масалан:

الْيَوْمَ الْعَاشِرُ مِنْ شَهْرِ حَزْرِيَّانَ – 10 июнь,

الْيَوْمَ الْخَامِسُ وَ الْعِشْرُونَ مِنْ شَهْرِ أَيْلُولَ – 25 сентябрь.

Баъзан сўзи тушиб қолиши ҳам мумкин.

Масалан: الْيَوْمَ الْعَاشِرُ مِنْ رَجَبٍ – ражаб ойининг 10- чиси.

Баъзан مِنْ предлоги ишлатилмаслиги мумкин. Бунда тартиб сон билан ой номи изофа ҳосил қилади. Масалан:

سَادِسُ إِبْرَيْلَ – 6 апрель.

Йилни ифодалашда тартиб сон ҳам ишлатилиши мумкин. Масалан:

1992 йилда, فِي السَّنَةِ أَلْفٍ وَ التَّسْعِمِئَةِ وَ الثَّانِيَةِ وَ التَّسْعِينَ

1882 йилда. فِي السَّنَةِ الثَّانِيَةِ وَ الثَّمَانِينَ بَعْدَ أَلْفٍ وَ الثَّمَانِيَةِ

Ҳозирги араб тилида йилни ифодалаш учун санок сон ишлатилмоқда ва у «йил – سَنَةٌ, عَامٌ» сўзи билан изофа ҳосил қилади. Бунда «йил» сўзи музоф, санок сон музоф илайҳи бўлиб келади. Лекин шунга қарамай, соннинг бирлар ва ўнлар хонаси «йил» сўзи билан саналмиш от билан қандай мослашса, шундай мослашади. Масалан:

1654 йил, سَنَةٌ أَلْفٍ وَ سِتْمِئَةٍ وَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ

1654 йилда, فِي سَنَةِ أَلْفٍ وَ سِتْمِئَةٍ وَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ

1582 йилда, سَنَةٌ أَلْفٍ وَ خَمْسِمِئَةٍ وَ اثنَيْنِ وَ ثَمَانِينَ

1582 йилда, عَامٌ أَلْفٍ وَ خَمْسِمِئَةٍ وَ اثنَيْنِ وَ ثَمَانِينَ

Амалий машғулот учун топшириқлар

644-машқ. Мелодий тақвимдаги ойларнинг григориан ва сурёний номларини ёдда сақлаб қолинг:

ўзбекча	григориан	сурёний
1. Январь	يَنَابِرُ	كَائُونُ الثَّانِي
2. Февраль	فبراير	شَبَاطُ
3. Март	مارس	آدَارُ
4. Апрель	إبريل	نيسان
5. Май	مايو	أيار
6. Июнь	يونيو	حزيران
7. Июль	يوليو	تموز

8. Август	أَغْطُسْ	آبُ
9. Сентябрь	سَيْتَمْبَرُ	أَتْلُولُ
10. Октябрь	أَكْتُوبَرُ	تَشْرِينُ الْأَوَّلُ
11. Ноябрь	نُوفَمْبَرُ	تَشْرِينُ الثَّانِي
12. Декабрь	دَسْمَبَرُ	كَانُونُ الْأَوَّلُ

645-машиқ. Ҳижрий тақвимдаги ойларнинг номларини ёдда сақлаб қолинг:

арабча

ўзбекча

маҳаллий

1. الْمُعَرَّمُ

Мухаррам

Ошур ойи

2. صَفَرٌ

Сафар

Сафар ойи

3. رِبِيعُ الْأَوَّلُ

Рабиу-л-аввал

Мавлид ойи

4. رِبِيعُ الثَّانِي

Рабиу-с-соний

Мавлид ойи

5. جُمَادَى الْأُولَى

Жумода-л-уло

Мавлид ойи

6. جُمَادَى الْآخِرَةَ

Жумода-л-охира

Мавлид ойи

7. رَجَبٌ

Ражаб

Ражаб ойи

8. شَعْبَانٌ

Шаъбон

Барот (Бароат) ойи

9. رَمَضَانٌ

Рамазон

Рўза ойи

10. شَوَّالٌ

Шаввол

Ҳайит ойи

11. ذُو الْقَعْدَةِ

Зу-л-қаъда

Ора ойи

12. ذُو الْحِجَّةِ

Зу-л-ҳижжа

Қурбон ойи

646-маишқ. Ҳафта номларини ёдда сақлаб қолинг:

1. Душанба	يَوْمُ الْاِثْنَيْنِ	ёки	الاثنين
2. Сешанба	يَوْمُ الْاَلْاِثْنَاءِ	ёки	الثلاثاء
3. Чоршанба	يَوْمُ الْاَرْبَعَاءِ	ёки	الأربعاء
4. Пайшанба	يَوْمُ الْخَمِيْسِ	ёки	الخميس
5. Жума	يَوْمُ الْجُمُعَةِ	ёки	الجمعة
6. Шанба	يَوْمُ السَّبْتِ	ёки	السبت
7. Якшанба	يَوْمُ الْاَحَدِ	ёки	الأحد

647-маишқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) في يوم الأربعاء رجعنا من الجامعة في الساعة الثالثة وسبع دقائق بعد الظهر.
- 2) ينهض هذا العامل من نومه في الساعة السابعة إلا ربعا ويتناول الفطور ثم يذهب إلى عمله حيث يشرع في العمل في الساعة الثامنة تماما. 3) قابلتُ هذا الضيف المحترم في العاشر من تموز وتكلمنا معه طويلا. 4) ولد والدي سنة ألف وتسعمائة وخمس وثلاثين في طنغان. 5) في الساعة الثامنة والنصف مساء وصل إلي صديقي لدراسة الكلمات العربية. 6) ابتدأت الحرب العالمية الثانية في سنة ألف وتسعمائة وتسع وثلاثين. 7) أما الحرب العالمية الأولى فابتدأت عام ألف وتسعمائة وأربعة عشر. 8) نزل الثلج لأول مرة في هذه السنة في يوم الجمعة الماضية. 9) الدكاكين مفتوحة كل يوم من الساعة العاشرة والنصف صباحا إلى التاسعة مساء. 10) الساعة الآن الثانية عشرة إلا اثني عشرة دقيقة. 11) أنشئت جامعة القاهرة عام ألف وتسعمائة وثمانية وأما جامعة الإسكندرية فتم إنشاؤها سنة ألف وتسعمائة واثنين وأربعين. 12) سافرت إلى مصر لأول مرة سنة ألف وتسعمائة وسبع وستين وخلال عام ألف وتسعمائة وسبعة وستين وألف وتسعمائة وثمانية وستين الدراسي درست في كلية دار العلوم بجامعة القاهرة.

648-машқ. Қуйида рақамлар билан берилган сонларни сўзлар билан ёзинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) حصلت جمهورية أوزبكستان على استقلالها (1991/9/1). (2) اتخذ المجلس العالي لأوزبكستان دستور الجمهورية في (1992/12/8). (3) في كل سنة يتدئ العام الدراسي الجديد من (9/1). (4) تزلزلت أرض طشقند في (1966/2/26) في الساعة 5:23 صباحا. (5) ابتداء العدوان الإسرائيلي علي البلدان العربية المجاورة في (1967/6/6).
- 6) أنا مولود سنة 1945 م. (7) من سنة 1985 إلى سنة 1987 اشتغلت مدرسا و مترجما في جامعة عدن بجمهورية اليمن الديموقراطية الشعبية. (8) دخلت أنا الكلية الشرقية بجامعة طشقند في سنة 1963 وبعد 5 سنوات أي في سنة 1968 تخرجت منها. (9) ولد ابني الكبير في (1972/10/16) م. (10) اتفقنا مع صديقي على الالتقاء يوم (1999/11/20) في الساعة 2.48 ظهرا. (11) القاهرة أكبر المدن الصحراوية ومساحتها 414 كيلومترا مربعا وعدد سكانها أكثر من 11مليون نسمة حسب التعداد الأخير. (12) توفي مستعرب القرن العشرين العظيم كراتشكوفسكي في عام 1951. (13) ابتدأت دراسة اللغة العربية في روسيا الاتحادية سنة 1818 في مدينة بطرسبرج. (14) طبقا لقرار رئيس مجلس الوزراء (رقم 186 من تاريخ (1991/8/15) تم تأسيس جامعة الدراسات الشرقية بطشقند.
- 15) بني الخديوي إسماعيل دار الأوبرا في مصر سنة 1869 لكي يحتفل فيها بافتتاح قناة السويس.

649-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Пайшанба куни роппа-роса соат саккизда мен уйдан чиқаман. 2. Сешанба куни кеч соат еттидан йигирма беш минут ўтганда бизникига синглим келади. 3. Ўртанча опам 1936 йил 6 август куни туғилганлар. 4. Бу йил август ойида мен Самарқандга бораман ва Муҳаммад ибн Исмоил Бухорий макбарасини зиёрат қиламан.

5. Ўтган якшанба, 15 декабрь куни Фарғона водийсида кучли қор ёғди. 6. Кечки 25 минут кам саккизда телеви- зорда футбол мусобақаси олиб кўрсатилади. 7. Миср- даги биринчи темир йўли 1852 йилда Қоҳира билан Искандарийя ўртасида қурила бошлаган ва 1856 йилда қуриб битказилган. 8. Сувайш канали 1859 йил 25 апрелда қурила бошланиб, унинг расмий очилиши 1869 йил 17 ноябрь куни бўлиб ўтган. 9. 12 июнь куни соат 10 дан 15 минут ўтганда барча талабалар 22-аудиторияга тўпланишлари керак. 10. Кенжа укам бошланғич мак- табнинг учинчи синфида ўқийди, унинг дарс машғулот- лари пешиндан кейин бўлади, шунинг учун у мактабга ҳар куни соат бирдан ўн беш минут ўтганда жўнайди. 11. Наманган - Тошкент поезда ҳафтанинг сешанба, пайшанба, жума кунлари кечкурун соат 6 дан 10 минут ўтганда жўнайди, Тошкентга эса эрталаб 5 дан 42 минут ўтганда етиб келади. 12. Алишер Навоий номидаги Давлат Академик катта опера ва балет театри 1939 йил 20 июнда ташкил этилган ва унинг ҳозирги биноси 1947 йилда қуриб битказилган. 13. Ливанлик машҳур ёзувчи Амин Ар-Райҳоний 1876 йилда туғилган ва 1940 йилда вафот этган. 14. Амударё Марказий Осиёдаги энг узун дарё ҳисобланади ва узунлиги 2540 километр дир. 15. Машҳур мутасаввиф олим ва шоир Аҳмад Яссавий 1166 йилда вафот этган.

650-машқ. Қуйидаги числолар иштирокида арабча гаплар тузинг ва числоларни сўзлар билан ёзинг:

1. I/IX-1991 й. 2. 9/II-1441 й. 3. 8/XII-1992 й. 4. 22/VI-1941 й. 5. 9/V-1945 й. 6. 7/XI-1917 й. 7. 12/IV-

1961 й. 8. 14/I-1992 й. 9. 26/VII-1952 й. 10. 6/X-1972 й.
11. 16/II-1999 й. 12. 6/VIII-1945 й. 13.30/LX-1970 й.

*651-маишқ. Қуйидаги вақтларни араб тилида ифода-
ланг ва улар иштирокида гап тузинг:*

1.00; 2.07; 3.15; 4.18; 5.35; 6.27; 7.30; 8.55; 9.10;
10.33; 11.47; 12.45; 13.21; 14.02; 15.42; 16.31; 17.42;
18.59; 19.01; 20.26; 21.28; 22.20; 23.40; 24.00.

ЙИГИРМА УЧИНЧИ МАТН

إفريقيا من الوجهة الطبيعية

إفريقيا مدحمة متضامة في الشكل، ليس لها بحار داخلية فيها ولا أشباه جزر. توجد بعض الجزر القليلة حول الساحل ولكنها تمثل نسبة 2 في المائة فقط من مساحة إفريقيا الكلية. يبلغ طول الخط الساحلي لإفريقيا حوالي 19000 ميل، بينما يبلغ طول هذا الخط في أوروبا ومساحتها تبلغ ثلث مساحة إفريقيا فقط - 24000 ميل تقريبا.

حتى القرن السادس عشر حينما دار الملاحون البرتغاليون حول رأس الرجاء الصالح في الطرف الجنوبي لإفريقيا في طريقهم إلى الهند فإنهم قلما كانوا يهبطون على الساحل الإفريقي. فلم تكن ثمة موانئ طبيعية لسفنهم وكان من المجازفة الشديدة رسو السفن على مبعدة من الشاطئ وإرسال قارب للبحث عن مراس للسفن. ولقد كان يسط من عزمهم صعوبة إيجاد الماء وجفاف المناخ ولم يكن من المستطاع أن يبحروا في مجاري الأنهار إلى قلب القارة لأن هذه الأنهار تشق طريقها خلال الجبال وكانت تعترضها حواجز في شكل مساقط مائية ومنحدرات سريعة وشلالات.

وحيث لا تكون الأرض شديدة الجفاف توجد الغابات الاستوائية وتكاد كل بقعة فيها تكون مأهولة بأقوام بدائيين شبه محاربين وبوحوش ضارية مما يعوق تقدم المستكشفين وعندما كان الملاحون الأوائل يحتاجون إلى الماء والخضر الطازجة كانوا يفضلون الهبوط في جزر المحيط الأطلسي على مبعدة من الشاطئ الإفريقي أو في جزر المحيط الهندي. وفي القرن

التاسع عشر فقط بدأ الأوروبيون يستكشفون إفريقيا وسرعان ما قاموا باحتلال القارة بأكملها.

يقع خط الاستواء في مركز إفريقيا وفي المناطق القريبة من خط الاستواء تساعد الحرارة الشديدة والأمطار المتكررة علي سرعة نمو النباتات وتنتج عنها مناطق الغابات الاستوائية الكثيفة.

وبالابتعاد عن خط الاستواء إلي الشمال وإلي الجنوب تقع مناطق المراعي الاستوائية. تشتد في هذه المناطق الحرارة أيضا ولكن تسقط فيها أمطار موسمية فقط. إن الأمطار تقطل بهزارة شديدة علي مدى أيام فصل الصيف ثم يعقبها الجفاف ونتيجة لهذا توجد أشجار قليلة. ولكن توجد مناطق ممتدة وينمو بها نوع من الحشائش بكثرة بعد الأمطار. هذه المناطق تعرف باسم السافانا.

توجد إلي الشمال والجنوب من السافانا مناطق ممتدة جافة قصيرة الشجر، حيث يحول نقص المياه دون نمو الأشجار والحشائش ويسمح لإنبات الأشجار المتفرقة المتناثرة. ووراء هذه المناطق توجد الصحارى، حيث الأرض قاحلة مجربة وفي الجانب الآخر من الصحارى (الصحراء الكبرى في الشمال وصحراء كالاهارى في الجنوب). تمتد مناطق ذات مناخ معتدل نسبيا وأمطار شعوية حيث تنمو بها أشجار النخيل والزيتون والبرتقال والليمون والقطن والحبوب. تُعرف هذه المناطق باسم مناخ البحر المتوسط لأنها مماثلة في مناخها لمناخ الأراضي المجاورة للبحر المتوسط.

في إفريقيا ثلاثة أنهار وأولها نهر النيل وطوله أكثر من 4,150 ميلا وثانيها نهر الكونغو وطوله 2,900 ميل وثالثها نهر النيجر وطوله 2,600 ميل.

وكذلك هناك ثلاثة جبال وأولها جبل كليمنجارو وارتفاعه 19,565 قدما وثانيها جبل مونت كينيا وارتفاعه 17,058 قدما وكلاهما براكين خامدة وثالثها جبل روبروري وارتفاعه 794,16 قدما وهو بقايا أراض قديمة مرتفعة.

652-машқ. Йигирма учинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, нотаниш сўзларини ўрганг ва ўзбекчага ўғиринг.

653-машқ. Йигирма учинчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) هل في إفريقيا بحار داخلية؟
- 2) كم ميلا طول الخط الساحلي لإفريقيا؟
- 3) لماذا لم يكن الملاحون البرتغاليون يهبطون على الساحل الإفريقي؟
- 4) لماذا لم يستطيعوا أن يبحروا إلى قلب القارة؟
- 5) متى استكشف الأوروبيون إفريقيا؟
- 6) في أي قسم من إفريقيا يقع خط الاستواء؟
- 7) بم تتميز المناطق القريبة من خط الاستواء؟
- 8) أين تقع مناطق المراعي الاستوائية؟
- 9) بم يتميز مناخ هذه المناطق؟
- 10) متى قُطِلَ الأمطار الغزيرة في هذه المناطق؟
- 11) أية مناطق في إفريقيا تسمى السافانا؟
- 12) في أي قسم من إفريقيا توجد الصحارى؟
- 13) أين تقع الصحراء الكبرى وصحراء كالاھاري؟
- 14) في أية منطقة من المناطق تنمو أشجار النخيل والزيتون والبرتقال والليمون والقطن والحبوب؟
- 15) أية منطقة من المناطق تعرف باسم مناخ البحر المتوسط؟

654-машқ. Йигирма учинчи матндан сонларни ажратиб олинг, уларнинг қандай сон эканини аниқланг ва шаклланиш қоидасини тушунтиринг.

655-машқ. Йигирма учинчи матн сўзларидан фойдаланиб, Осиё қитъаси ҳақида маълумот тайёрланг.

656-машқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

بين أحضان الجبال، الكتاب المدرسي، مقالة من جريدة الأهرام، مقياس النيل،
مجموعة من العلماء المشهورين، وادي فرغانة، في الوقت المناسب، في الساعة الثالثة، في
منتصف الليل، أوزبكستان المستقلة، متضامة الشكل، بحار داخلية، الساحل الإفريقي،
صعوبة إيجاد الماء، الغابات الاستوائية، أقوام بدائيون، المحيط الهندي، حط الاستواء،
أمطار موسمية، نقص المياه، الأشجار المتفرقة المتناثرة، مناخ البحر المتوسط، دراسة اللغة
العربية، الفتح قناة السويس، جامعة عدن، جمهورية اليمن الديمقراطية الشعبية، بطلنا
العظيم جلال الدين مانغوبيردي، الإنتاج الصناعي.

ЙИГИРМА ТҮРТИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ ИБОРАЛАР

ابن خلدون	Ибн Халдун (<i>араб</i>	حَطَامُ الدُّنْيَا	ўтар дунё лаззатлари
	<i>файласуфи</i>)	الْحَقُّ مَعَكَ	сен ҳақсан
أَرْضُ فَاغِرَةَ فَاها	оғзини очиб	الدُّنُوبُ	Дунай (<i>дарё</i>)
	турган ер	دَرَّاجَةٌ بُخَارِيَّةٌ	мотоциклъ
إِسْكَانْدِيَايَا	Скандинавия	دَرَجَةُ الدُّكْتُورَاهِ	докторлик
IV أَمَامَ الْعَدَالِ	адолат ўрнатмоқ		илмий даражаси
VII الْعَقْدَ اللَّسَانِ	тили боғлан-	دِنْيِيرُ	Днепр (<i>дарё</i>)
	моқ	الرَّيْنُ	Рейн (<i>дарё</i>)
إِيرْلَانْدَا	Ирландия	سَرْدِيْنِيَا	Сардиния (<i>орол</i>)
الْبَحْرُ الْأَسْوَدُ	Қора Денгиз	سَلْسَلَةٌ جَبَلِيَّةٌ	тоғ тизмаси
الْبَحْرُ الْمُتَجَمِّدُ الشَّمَالِي	Шимолий	السُّلْطَانُ بَرْتُوقُ	султон Барқук
	Муз Океани	مَنْوَاتٌ عِجَافٌ	очлик йиллари
بُرُوعُ الشَّمْسِ	куёшнинг чиқиши	صَعِيدُ مِصْرَ	Мисрнинг жанубий
الْبُلْقَانُ	Болқон		қисми
بَلَى	ха (<i>инкор шаклидаги</i>	صَقْلِيَّةٌ	Сицилия (<i>орол</i>)
	<i>саволга шу инкорни инкор</i>	ضَارِبُ الْجَدُّورِ	кучли, таъсирчан
	<i>қилиш учун ишлатилади.</i>		(сўз. шдизга урувчи)
	<i>Масалан: – Бормадингиз-</i>	عِلَاقَةٌ دِيْلُومَاسِيَّةٌ	дипломатик
	<i>ми? – «Бордим» маъноси-</i>		алоқа
	<i>даги «Ҳа»)</i>	فُولْغَا	Волга
تَرْفِيَةُ الْمَعِيْشَةِ	яшаш шароитла-		кўпинча, кўп ҳолат-
	рини яхшилаш	فِي الْغَالِبِ	ларда
حَافِظُ الْقُرْآنِ	кўп. <i>حَفَظَةُ الْقُرْآنِ</i>		
	Куръонни ёд олган киши, кори		

كُرَيْتُ Крит (орол)

كُورْسِيكَا Корсика (орол)

مَالِكِيَّةُ Имом Молик издош-
лари

المُحِيطُ الْأَطْلَسِيُّ Атлантика

океани

هَنْغَارِيَا Венгрия

وَأَسْعُ النَّطَاقِ кенг кўламли

§ 165. ИСТИСНОЛИКНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

«Истиснолик» термини ўзбек тили грамматикасида ишлатилмайди, чунки у алоҳида грамматик категория ҳисобланмайди.

Истисноликни конкрет тасаввур қилиш учун «Сендин ўзга кимни дерман, ёри жононим - ўзинг», «Боғимизда гилосдан бошқа ҳамма мевалар мавжуд» мисолларини келтириш кифоя. Бу мисоллардаги «сендин ўзга», «гилосдан бошқа» иборалари истисноликни билдиради.

Араб тилида истисноликни ифодалаш учун истисно қилинаётган сўздан олдин қуйидаги юкламалар қўйилади:

غَيْرٌ، سِوَى، عِذَا، خِلا، حَاشَا، إِلَّا.

Булар ичида энг кўп ишлатиладигани **إِلَّا** юкламасидир. Унинг қуйидаги морфологик хусусиятлари мавжуд:

1. Истиснолик иштирок этган гап бўлишли (тасдиқ) гап бўлса, **إِلَّا** юкламасидан кейинги сўз тушум келишигида келади. Масалан:

وَصَلَ الْجَمِيعُ إِلَّا سَلِيمًا – Салимдан бошқа ҳамма келди.

رَأَيْتُ الْأَقْلَامَ عِنْدَ جَمِيعِ الطُّلَابِ إِلَّا مَحْمُودًا – Махмуддан бошқа барча талабаларда қалам кўрдим.

2. Агар гап бўлишсиз маънодаги (инкор) гап бўлса, **إِلَّا** дан кейинги сўз қайси сўздан истисно қилинаётган бўлса, ўша сўзнинг келишигини қабул қилади. Масалан:

لَمْ يُسَافِرِ الضُّيُوفِ إِلَّا كَرِيمٌ – Каримдан бошқа меҳмонлар сафарга жўнамадилар (الضُّيُوفِ – бош келишиқда),

مَا رَأَيْتُ الْفَلَاحِينَ إِلَّا مَحْمُودًا – Махмуддан бошқа деҳқонларни кўрмадим (الْفَلَاحِينَ – тушум келишигида),

لَمْ أَسَلِّمْ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا سَلِيمٌ – Салимдан бошқа ҳеч кимга салом бермадим (عَلَى أَحَدٍ – қаратқич келишигида).

3. Агар бўлишсиз (инкор) маънодаги гапда истиснолик мавжуд бўлса-ю, қайси сўздан истисно қилинаётганлиги мавжуд бўлмаса, **إِلَّا** дан кейинги истисно шу **إِلَّا** юкламаси бўлмаганида қайси келишиқда бўлса, ўша келишиқда ишлатилади ва бундай гап бўлишсиз шаклда эмас, балки «фақат» сўзи ёрдамида бўлишли (тасдик) гап шаклида таржима қилинади. Масалан:

مَا ذَهَبَ إِلَّا حَسَنٌ – Фақат Ҳасан кетди (Ҳасандан бошқаси кетмади).

لَمْ أَرِ إِلَّا زَيْدًا – Фақат Зайдни кўрдим (Зайддан бошқасини кўрмадим).

4. **خَلَا**, **حَاشَا** юкламаларидан кейинги истисно сўз қаратқич келишида ҳам, тушум келишигида ҳам ишлатилиши мумкин:

أَسْتَقِظُ كُلَّهُمْ حَاشَا زَيْدًا – Зайддан бошқа ҳаммалари уйғонишди.

أَسْتَقِظُ كُلَّهُمْ حَاشَا زَيْدٍ – Зайддан бошқа ҳаммалари уйғонишди.

Агар *خَلَا* *عَدَا* юкламалари олдидан *مَا* юкламаси келса, бу юкламаларнинг мазмуни ўзгармайди, лекин булардан кейинги истисно фақат тушум келишигида келади. Масалан:

مَا عَدَا مُحَمَّدًا – Маҳмуддан бошқа,

مَا خَلَا زَيْنَبَ – Зайнабдан бошқа.

5. *سِوَى* *غَيْرَ* сўзларидан кейинги сўз қаратқич келишигида келади, чунки бу сўзлар ўзларидан кейинги истисно билан изофа ҳосил қилади (*غَيْرَ* сўзининг ишлатилишига юқорида тўхталинган - §39). Масалан:

حَضَرَ الدَّرْسَ جَمِيعَ الطَّلَبَةِ غَيْرِ كَرِيمٍ – Каримдан бошқа барча талабалар дарсда ҳозир бўлишди.

لَمْ يُشَارِكْ فِي الْمَسَابَقَةِ سِوَى مُحَمَّدٍ – Конкурсда Муҳаммаддан бошқаси иштирок этмади.

Амалий машғулот учун топшиқклад

657-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

- 1) ارتجت نفيسة على أمها وانمالت بالبكاء ولم تجد الأم ما تروّح به عن ابتها إلا
- 2) جرح الكبد لا يضر إلا صاحبه (مثل عربي). 3) عندي كثير من الأغنام ولا
- أحصل على المبلغ المطلوب إلا ببيع أحد منها. 4) لم يعلم أحد بأن ابن القاضي كان سبياً
- في خراب القرية ما عدا مالكا. 5) إن سروري اليوم يفوق التقدير. إنني أتخيل أن ما عشناه
- من أيام مظلمة لم يكن سوى حلم مزعج. 6) السكان في الغالب لا يستعملون السيارات إلا
- نادراً لأن وسائل تقاهم لا تتعدى البغال والحمير. 7) لم يكن الظاهر يعرف لغة أخرى غير
- العربية ولم يكن زملاؤه يعرفون غيرها ولم يكن شيوخهم أيضاً يحسنون سواها ولعلمهم أيضاً

لم يعرفوا بلدا غير بعض البلدان العربية. (8) كان سكان القرية في مجموعهم فقراء وأميين ما عدا بعض حفظة القرآن. (9) أما هذا اليوم القاتم فلم تتصور سعاد وراعه إلا الفراغ واليأس. (10) إنني لا أحس أي ألم ما عدا كسفي ورقبتي، سأضع ضمادة من الخبز في المساء قبل أن أنام. (11) هب مرض على القرية في إحدى السنوات العجاف لم يسلم منه إلا القليل. (12) لم يعتبر مالك عن تلك الحكاية إلا بدمعة. (13) قد فتحت عيني فلم أر غير الظلمة وأطلقت لساني فلم أتكلم بغير الأسي. (14) ها قد انتصف الليل وأنا ساهرة وليس لي مسل غير دموعي ولا معز سوى أمني برجوعك إلي من مخالب الحرب. (15) ما هذه السنوات إلا لحظة من حياة أزلية أبدية. (16) ليس عندي يا وحيدني إلا الدموع فهل تتغذى بها بدلا من الحليب؟ (17) أنا ضعيف أيها الحب فلم تحاصمني وأنت قوي؟ لماذا تدلني ولم يكن غيرك ناصري؟ (18) عاش ابن خلدون في مصر وقام بالتدريس في الجامع الأزهر فأقبل الناس عليه ما خلا الحاقدين، وقد ولاه السلطان برقوق قاضيا لقضاة المالكية فأقام العدل وضرب على أيدي القضاة ما عدا العدول منهم. (19) بلاد العرب في آسيا يحيط بها الماء من جميع الجهات عدا جهة واحدة. (20) رأيت المدينة قد اندثرت ولم يبق من آثارها غير ظلل بال.

658-ماشқ. Қавс ичйда бош келишиқда берилган сўзларни керакли келишиққа қўйиб, гапларни тўлдириңг ва уларни ўзбекчага ўғириңг:

1) في الأسبوع الماضي كنت مريضا وزارني جميع أصدقائي سوى (عليّ). (2) كان والدي مثقفا وكان يحب المثقفين خلا (مُتَكَبِّرًا). (3) أمس كان يوم الراحة وفي الطريق لم أر إلا (أخوك). (4) صدقني يا عزيزي، فلا تصدق كلام بعض الناس، لا يسرنني إلا (نَجَاحُكَ). (5) في سنوات الجوع والقحط تعاون في ترفيه المعيشة جميع إخواننا ما عدا (الْحَائِثُونَ). (6) عندما دخلت الغرفة ما رأيت إلا (حَسَنًا). (7) إن كل البلدان العربية غير (تُونِسْ وَالْمَغْرِبُ) قطعت علاقاتها الدبلوماسية مع بعض الدول الغربية. (8) إن جميع

الطلاب ما عدا (مَحْمُودَة) زاروا أمس متحف الفنون وتعرفوا هناك بالفن الأوزبكي
الأصيل.

659-ماشқ. 657 - машқ сўзларидан фойдаланиб, қуйи-
даги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Зайнабдан бошқа барча талаба қизлар аудитория-
дан чиқиб кетишди. 2. Концертда факультетимиздан
атиғи икки талаба катнашди. 3. Барча таклиф этилганлар
хонага киришди, бироқ у ерда ўтириш учун битта
дивандан бошқа ҳеч нарса йўқ эди. 4. Отамдан қолган бу
эски жавонда иккита тарелка, битта чойнак ва бир неча
пиёладан бошқа ҳеч вақо йўқ. 5. Охирги машқдан таш-
қари барча уй вазифаларини бажариб тугатдим. 6. Соат
роппа-роса учда тўртинчи дарсимиз тугайди, шундан
кейин айрим домлалардан ташқари барча ўқитувчи-лар
уйларига кетишади. 7. Уруш йилларида айрим қиш-
лоқларда вабо тарқалган ва ундан жуда оз одамлар омон
қолишган эди. 8. Ўзбек халқининг жуда кўп орзу-
умидлари мустақилликдан кейингина рўёбга чиқа
бошлади. 9. Акрамдан бошқа барчамиз бу шаҳар
эрамиздан илгариги иккинчи минг йилликда барпо
этилганлигини билардик. 10. Олтмишинчи йилларда
Африкадаги кўпчилик давлатлар фақат сиёсий мус-
тақилликни кўлга киритган эдилар. 11. Миср Араб
Республикасидан қайтиб келган талабаларимиз айтиш-
ларича, улар Искандария ва Қохирадан бошқа ҳеч
қаерни кўришмабди. 12. Суриядаги бу қадимий шаҳар
ҳақида бизнинг устозимиздан бошқа ҳеч ким муфассал
гапириб беролмайди, чунки у бу шаҳарда етти йил
яшаган.

§ 166. МАВҲУМ ОТЛАР

Иш-ҳаракат, сифат ёки ҳолат ҳақидаги мавҳум тушунчаларни ифодаловчи отлар мавҳум (абстракт) отлар дейилади. Мавҳум отлар араб тилида қуйидаги тур сўзлар охирига **يَّة** – қўшимчасини қўшиш билан ҳосил қилинади:

1. Отларга. Масалан: **أَنسَان** – инсон → **أَنسَانِيَّة** – инсоният, **أَبَد** – абад → **أَبَدِيَّة** – абадият.

2. Масдарга. Масалан: **أَشْتَرَاكَ** – қатнашиш → **أَشْتِرَاكِيَّة** – социализм.

3. Сифатдошга. Масалан:

مَسْئُول – жавобгар → **مَسْئُولِيَّة** – жавобгарлик,

قَابِل – иқтидорли → **قَابِلِيَّة** – қобилият.

4. Сифатга. Масалан:

أَغْلَب – энг кўп → **أَغْلَبِيَّة** – кўпчилик,

حُرٌّ – эркин → **حُرِّيَّة** – эркинлик.

5. Олмошга. Масалан:

كَيْف – қандай → **كَيْفِيَّة** – кайфият,

هُوَ – у → **هُوِّيَّة** – шахсият.

§ 167. КИЧРАЙТМА ОТЛАР

Ўзбек тилида -ча, -чок, -чак аффикслари ёрдамида кичрайтма отлар ҳосил бўлганидек, араб тилида ҳам кичрайтма отларнинг айрим ҳосил бўлиш вазнлари мавжуд:

1. Уч ундош ўзакли сўзлардан: **فَعِيلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

كَلْبٌ → **كَلَيْبٌ** – кучук, **رَجُلٌ** → **رَجَيْلٌ** – кичкина одам.

2. Иккинчи бўғинида чўзиқ унли мавжуд бўлган отлардан **فَعِيلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

غَلَامٌ → **غَلَيْمٌ** – кичкина хизматкор,

جَمِيلٌ → **جُمَيْلٌ** – чиройли (кичкина).

3. Биринчи бўғинида чўзиқ унли мавжуд бўлган сўзлардан **فَوَيْعِلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

فَارِسٌ → **فَوَيْرِسٌ** – кичик чавандоз,

كَاتِبٌ → **كُوَيْتِبٌ** – кичик котиб,

خَادِمٌ → **خَوَيْدِمٌ** – кичик хизматкор.

4. Нотўғри ўзакли сўзлардан ҳам шу нотўғрилиқнинг хусусиятига мос ўзгаришга учраган ҳолда ҳосил бўлади. Масалан:

بَابٌ → **بُوَيْبٌ** – эшикча, **أَبٌ** → **أَبِيٌّ** – (аслида **أَبِيؤ**) – дадажон,

أَبْنٌ → **بُنِيٌّ** – (аслида **بِنِيؤ**) – ўғилча, **أَسْمٌ** → **سُمِيٌّ** – (аслида **سُمِيؤ**) – исмча, **بِنْتٌ** → **بُنِيَّةٌ** – қизча.

5. Тўрт ҳарфдан иборат бўлган отлардан иккинчи ундош товушдан кейин «-ай» қўшимчасини қўшиш билан ҳосил қилинади. Масалан:

مَسْجِدٌ → **مَسْجَيْدٌ** – масжидча, **عَقْرَبٌ** → **عَقْرَيْبٌ** – чаёнча.

6. Агар сўзнинг охиридан иккинчи бўғинда

« **ā** , **ū** , **ū** » чўзиқ унлиларидан бири мавжуд бўлса, булар чўзиқ «**ū**» га ўзгариб кетади. Масалан:

عُصْفُورٌ → **عُصْفَيْرٌ** – чумчукча, **مِفْتَاحٌ** → **مِفْئِيحٌ** – калитча.

7. Беш ундош ўзакли сўзлардан кичрайтма сўз ҳосил қилинганида, охириги ўзак ундош тушиб қолади. Масалан:

عُنْدَلِبٌ → عُنْدَلٌ – булбулча, سَفْرَجٌ → سَفْرَجٌ – беҳича.

8. Муаннас сўзлардан ясалган кичрайтма отларда ҳам муаннаслик белгиси тушиб қолмайди. Масалан:

قَلْعَةٌ → قَلِيعَةٌ – қалъача, هَرَّةٌ → هَرِيْرَةٌ – мушукча,
حَمْرَاءُ → حُمَيْرَاءُ – қизил (кичкина).

9. «ё – та марбута» ҳарфисиз ҳосил бўлган муаннас отлардан кичрайтма отлар ҳосил қилинганида, охирига ё ҳарфи қўшиб қўйилади:

شَمْسٌ → شَمْسِيَّةٌ – куёшча, أَرْضٌ → أَرِيْضَةٌ – кичик ер.

10. اَنَّ – қўшимчаси билан тугаган от ва сифатлардан кичрайтма отлар ҳосил қилинганида ҳам اَنَّ қўшимчаси сақланиб қолади:

سَلْمَانٌ → سَلْمَانٌ – Сулаймон ёки кичик Салмон,

كَسْلَانٌ → كَسْلَانٌ – дангасача,

سَكْرَانٌ → سَكْرَانٌ – кичкина маст (одам).

11. Кичрайтма от шакллари айрим предлогларда ҳам қўлланилади ва шу предлоглардаги маънонинг оз ёки қисқа эканлигига ишора қилади. Масалан:

قَبْلٌ → قُبَيْلٌ – бир оз олдин, فَوْقٌ → فُوقِيٌّ – бир оз устида,

بَعْدٌ → بُعَيْدٌ – бир оз кейин.

атиргул; اُخْت - сингил, опа; نَجْلَاء - кўзлари чўлпон(мн);
 زَهْرَةٌ - дарё; غُصْن - буток; شَجَرَةٌ - дарахт; كَوْكَب - юлдуз;
 گۈل; فِهْدٌ - йўлбарс; مُطْرَبٌ - хонанда; نَخْلَةٌ - хурмо дарахти;
 مَهْرَجَانٌ - фестивал; بَحْرٌ - денгиз.

663-машқ. Куйидаги гаплар ичидан кичрайтма
 отларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) كانت جميع الراقات يلبس فستانا أزرق من الحرير الصناعي وبه زهيرات بيضاء كثيرة.
- 2) كتب الشيخ في جزء من ورقة كتابة غير مفهومة وقسمها إلى سبع وريقات مختلفة الأشكال.
- 3) بُعيد أن تلفت الفتى إلى كل ناحية قال لي بصوت منخفض: ...
- 4) بعد هتية من سكينة الليل المؤثرة سمعت هذا الكلام صادرا مع تنهدات عميقة.
- 5) ابتسم الفتى ابتسامة الزهرة الذابلة بعيد المطر وراح مسرعا.
- 6) عند الفجر قبيل بزوغ الشمس من وراء الشفق جلست في وسط الحقل أناجي الطبيعة.
- 7) جاء الربيع وتكلمت الطبيعة بالسنة السواقي ففرحت القلب وابتسمت بشفاه الأزهار فأسعدت النفس ثم غضبت ودكت المدينة الجميلة فأنست الإنسان عذوبة كليماها ورقة ابتساماتها.
- 8) لم يكن معه إلا بعض الدرهمات ولذا لم يستطع أن يشتري كل ما يحتاج إليه.
- 9) كان منزل المدرس يقع بعيد المدرسة.
- 10) أثناء سيرها إلى المدرسة شاهدت المعلمة ولدا وكان هذا الوليد يسخر من شيخ كبير ثم نظرت إلى الشيخ وقالت له: يا أباي، لا تحزن إنه ولد صغير سعى الخلق.
- 11) ذات يوم شاهدت رجلا وكان هذا الرجل يركب دراجة بخارية ووراءه على الدراجة صنيديق وفيه منيشير وقتيديل.
- 12) قد تعود محمد أن يزين ملابسه بوريدة ويتجول في شوارع القاهرة مصطحبا أخته.
- 13) كان يقول له والده كل يوم: يا بُني، اجتهد في دروسك.
- 14) قد اعتاد أخي الصغير أن يجلس على شاطئ النهر ويستمتع بزققة العصافير.
- 15) خرج أحمد من بيته قبيل الفجر.
- 16) إنك درست الكمنجة في

إيطاليا ثم عدت إلى بلادك لترتق من موهبتك بُعيد أن مات والداك ولم يترك لك من حطام الدنيا غير كمنجتك.

664-ماشқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантыни топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Икки пиёла қайнатилган сут; ҳаво ҳарорати; бизнинг ён кўшнимиз; кўп қаватли бу бино; нефтни қайта ишлаш заводи; Амир Темур хотираси; илмий-назарий конференция; ёзувчининг янги қиссаси; «Муштум» сатирик журнали; «Ўткан кунлар» романи; Худоёрхон замони; кишлоқ ҳаётига бағишланган асар; самолётнинг ўртача вазни; ҳайвонот боғи маъмурияти; Африка китъасининг майдони; фуқаро авиацияси; Тошкент билан Наманган ўртасидаги масофа; ҳурматли тингловчилар; «Машъал» радиостанцияси; тўрт ўзак ундошли феъллар; Миср ва Сурия ёзувчилари; республикаemiz истиклоли; ўзбек адабиёти ўқитувчиси.

665-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

فؤاد: أين تقع قارة أوروبا يا صديقي؟

سمير: تقع أوروبا في غربي قارة آسيا.

فؤاد: أي بحر أو محيط يحيط بأوروبا؟

سمير: يحيط بها البحر المتجمد الشمالي شمالا والمحيط الأطلسي غربا والبحر الأبيض

المتوسط والبحر الأسود جنوبا.

فؤاد: هل هناك سهول؟

سمير: نعم، في شمالي أوروبا وشرقيها سهول فسيحة وأشهرها سهل روسيا.

فؤاد: أعقد أن في أوروبا سلاسل جبلية أيضا. أليس كذلك؟

سمير: بلى، فيها سلاسل الجبال الكثيرة ويقع معظم هذه السلاسل في جنوبي أوروبا وأهمها: قوقازيا والكاربات والبالقان والألب؟ وهذه المناطق الجبلية جميلة ورائعة ولا سيما في الصيف ولذا معظم المتزهات والمصحات الشهيرة يقع في هذه المناطق.

فؤاد: يبدو من الخريطة أن شواطئ أوروبا متقطعة جدا. هل هناك جزر وأشباه جزر؟

سمير: نعم، في أوروبا شبه جزيرة إسكاندينافيا وشبه جزيرة إيبيريا وشبه جزيرة إيطاليا وشبه جزيرة البلقان ومن جزرها المشهورة: بريطانيا وإيرلاندا وكورسيكا وسردينيا وصقلية وكريت وقبرص.

فؤاد: كثير من الجبال في العالم يُعتبر مصدرا للأعاصير. هل جبال أوروبا أيضا مصدر للمياه؟

سمير: في أوروبا عدة أنهر متوسطة المسيل صالحة للملاحة. منها: نهر فولغا ودينير ونهر الدانوب ونهر إلب ونهر الرين.

فؤاد: ماذا تقول عن مناخ أوروبا؟

سمير: مناخها معتدل رطب وذلك بفضل جوار البحار لا سيما جوار الأطلنطي. غير أن المناطق الشرقية قاسية الهواء جليدية في الشتاء وحارة في الصيف.

فؤاد: أي نوع من المزروعات يزرع في أوروبا؟

سمير: تزرع الحبوب وخصوصا القمح في روسيا الجنوبية وهونغاريا وفي شمال أوروبا غابات كثيفة ممتدة. أما في المناطق المجاورة للبحر الأبيض المتوسط فتزرع الكرم والزيتون والبرتقال والتين وأنواع الخضراوات والفواكه الأخرى. وجوف الأرض غني بالدفانين من فحم حجري وحديد ونفط.

فؤاد: شكرا جزيلا يا سмир لهذه المعلومات القيمة عن قارة أوروبا.

Эркин: Дўстим Бердикул, Осиё қитъаси хақида суҳбатлашайлик. Осиёнинг ҳудуди қанча?

Бердикул: Осиё ер шаридаги қитъаларнинг энг каттаси бўлиб, ҳудуди 44180200 квадрат километрдир. Бу эса ер шари ҳудудининг учдан бирига тенгдир.

Эркин: Осиё қитъаси нималар билан чегараланади?

Бердикул: У шимолда Шимолий Муз океани билан, ғарбда Европа билан, жанубда Ўрта Ер денгизи, Қизил Денгиз ва Ҳинд океани билан, шарқда эса Тинч океани билан чегараланади.

Эркин: Осиёда қандай минтақалар мавжуд?

Бердикул: Шимолий минтақалари пасттекисликлардан ва чўзилиб кетган ясситоғликлардан иборат. Жанубий минтақалари эса бепоён соҳилли бўлак-бўлак қисмларга бўлинади. Арабистон ярим ороли, Ҳиндистон ярим ороли, Ҳиндихитой ярим ороллари шулар жумласидандир. Шимолий ва жанубий минтақалар ўртасида Марказий Осиё мавжуд. Марказий Осиёнинг марказида Тибет ясситоғлиги бор бўлиб, уни улкан тоғлар ўраб туради. Бу тоғлар орасида Гималай тоғ тизмаси бор ва дунёнинг энг юқори чўккиси бўлган Эверест чўккиси шу тоғлар ичидадир.

- Эркин: Осиёдаги дарёлар ҳақида ҳам гапириб беринг.
- Бердикул: Сибирда Об, Енисей, Лена дарёлари оқади. Улар қишда музламайдилар. Хитойда Сарик дарё ва Кўк дарё, Ҳиндистонда Ганг ва Ҳинд дарёлари, Арабистон ярим оролида Тигр ва Евфрат дарёлари мавжуд. Марказий Осиёдан эса Сирдарё ва Амударё дарёлари оқиб ўтади. Бу дарёларнинг бир қисми ўз сувини денгиз ёки кўлларга қуяди. Масалан, Байкал кўли, Орол денгизи, Каспий денгизи, Қора денгиз ва ҳ.з.
- Эркин: Бу маълумотларингиз учун катта раҳмат, Бердикул.

§ 168. ДОНА ОТЛАР

Дона отлар бир хил предметлар ичидан бир донасини билдиради ва у от охирига « ة - та марбута» ҳарфини қўшиш билан ҳосил қилинади. Масалан:

جَزْرٌ – (умуман) сабзи → جَزْرَةٌ – (бир дона) сабзи,

بَصْلٌ – (умуман) пиёз → بَصْلَةٌ – (бир дона) пиёз,

تَبْنٌ – (умуман) сомон → تَبْنَةٌ – сомоннинг бир чўпи.

Булардан ташқари у ёки бу предмет жуда кўп учрайдиган, ҳосил бўладиган, тўпланадиган ўринни билдирувчи отлар ҳам бўлиб, у араб тилида *اسْمُ الْكَثْرَةِ* дейилади ва у *مَفْعَلَةٌ* вазнида ҳосил бўлади:

بَطِيخٌ – тарвуз → مَبْطُخَةٌ – тарвуз экилган полиз,
كَيْنٌ – сут → مَلْبَنَةٌ – сут комбинати,
أَسَدٌ – йўлбарс → مَأْسَدَةٌ – йўлбарс кўп учрайдиган

ўрмон.

§ 169. КИШИ НОМЛАРИ

Кишиларга қўйиладиган номлар содда (арабча – غَيْرُ مُرَكَّبٍ) ва мураккаб (арабча - مُرَكَّبٌ) бўлиши мумкин.

Содда номлар биргина сўздан иборат бўлади. Масалан: كَرِيمٌ – Карим, سَلِيمٌ – Салим.

Мураккаб номлар икки ва ундан ортиқ сўздан иборат бўлиб, қуйидаги шаклларга эга:

1. Изофа шаклидаги номлар. Масалан:

عَبْدُ اللَّهِ – Абдуллох, سَيْفُ الدِّينِ – Сайфиддин,

أَمْرُؤُ الْقَيْسِ – Имрау-лқайс, عَبْدُ مَنَافٍ – Абдуманноф.

2. Икки сўзнинг изофа бўлмаган бирикувидан ҳосил бўлган номлар. Масалан:

حَضْرَ مَوْتٌ – Ҳадрамавт, بَعْلُ بَلْكَ – Баалбак.

3. Гап шаклидаги номлар. Масалан:

تَأَبَّطُ شَرًّا – Тааббата шарран (жоҳилият шоирининг исми, луғавий маъноси «у ёвузликни қўлтиғига қистирди»дир).

Араб халқида ўтмишда номлар қуйидаги элементлардан иборат бўлган:

1. Туғилганда қўйилган ном (арабча - عَلَمٌ). Масалан:

أَلْحَسَنُ – Ал-Ҳасан, سُلَيْمَانُ – Сулаймон,

زَيْدٌ – Зайд, طَلْحَةٌ – Талха.

2. Ота ёки ўғил номи билан боғлиқ ҳолда ишлатиладиган ном (арабча - كُنْيَةٌ). Масалан:

أَبُو الْحَسَنِ – Абул Ҳасан, أَبُو عَبْدِ اللَّهِ – Абу Абдуллоҳ,

أَبُو عَلِيٍّ – Абу Али, ابْنُ بَطُّوطة – Ибн Баттута.

3. Туғилган қабиласи, шаҳри ёки яшаган ватани номи билан боғлиқ ном (арабча - نَسَبَةٌ). Масалан:

الْتَرْمِذِيُّ – Аттирмизий, الْبُخَارِيُّ – Албухорий,

الرَّازِيُّ – Аррозий.

4. У ёки бу нарсага ўхшатиш, касби, хунари, қобилияти, таланти билан боғлиқ ном (арабча - لِقَبٌّ). Масалан:

Масалан:

مَلِكُ الْكَلَامِ – Маликулкалом (сўз подшоҳи),

شَرَفُ الدِّينِ وَ الدَّوْلَةِ – Шарафуддин вадавла (дин ва давлат фаҳри).

Бу элементлар ўтмишда биргаликда бир бутунни ташкил этган ва уларнинг тартиби қуйидагича бўлган: аввал лақаб, сўнг «абу» сўзи билан бошланадиган куня, ундан кейин туғилганда қўйилган ном – алам, сўнг «ибн» сўзи билан бошланадиган куня, ундан кейин нисба ва охирида қолган лақаблар. Масалан:

أَبُو إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْفَارِسِيُّ الْإِسْطَخْرِيُّ

- Бу ном ўзбекчада қуйидагича талқин қилинади: Исҳоқнинг отаси Муҳаммаднинг ўғли Иброҳим Ал-Фарисий Ал-Истаҳрий.

عَزُّ الدِّينِ أَبُو الْحُسَيْنِ عَلِيُّ الشَّيْبَانِيُّ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ الْأَثِيرِ

- Дин қуввати Хусайннинг отаси Ибну-л-Асир номи билан танилган Али аш-Шайбоний.

Агар **أَبْن** сўзи туғилганда қўйилган ном билан отасининг исми ўртасида турганида, бу сўздаги **ا** ёзилмайди ва туғилганда қўйилган ном охиридаги танвин тушиб қолади. Масалан:

مُحَمَّدُ بْنُ زَيْدٍ – Муҳаммад ибн Зайд,

إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ – Муҳаммад ибн Зайдга,

رَأَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ زَيْدٍ – Муҳаммад ибн Зайдни кўрдим.

Амалий машғулот учун топшириқлар

667-машқ. Қуйидаги сўزلардан дона отлар ҳосил қилинг:

زَهْرًا - гул; **مَوْزًا** - банан; **زَيْتُونًا** - зайтун; **شَجَرًا** - дарахт; **جَوْزًا** - ёнғоқ; **بَلَحًا** - хурмо; **لَوْزًا** - бодом; **نَحْلًا** - асалари; **تُفَاحًا** - олма; **رُقَاقًا** - сигир; **رَغِيفًا** - обинон; **تَمَلًا** - чумоли; **تَبَنًا** - сомон; **وَرَقًا** - варақ; **تَمْرًا** - хурмоқоқи.

668-машқ. Қуйидаги киши номларини ўрганинг ва уларнинг таркибий қисмларини аниқланг:

1) **أبو عبد الله محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة البخاري.** (2) **أبو عبد الرحمن الخليل بن أحمد الفراهيدي الأزدي.** (3) **أبو الحسين عبيد الله ابن أحمد الإشبيلي.** (4) **أبو ضياء الدين عبد الرحمن نور الدين بن أحمد نظام الدين الجامي.** (5) **أبو عبد الله محمد بن سليمان الكافيجي.** (6) **محمد بن الحسن نجم الملة والدين الأسترابادي.** (7) **أبو الحسن علي بن محمد الحضرمي الإشبيلي.** (8) **أبو العباس أحمد بن عبد الرحمن اللخمي القرطبي.** (9) **أبو محمد بن عبد الله بن بري المصري.** (10) **أبو محمد ناصح الدين سعيد بن المبارك البغدادي.**

- 11) أبو القاسم محمود بن عمر جار الله الزمخشري. 12) أبو زكريا يحيى بن علي بن الخطيب الشيباني التبريزي. 13) أبو الحسن محمد بن الوليد التميمي. 14) أبو محمد عبد الله بن مسلم بن قتيبة الدُّنُورِي. 15) أبو محمد عبد الله بن جعفر بن دَرَسْتَوِيَه القارسي. 16) أبو بحر عبد الله بن أبي إسحاق زيد الحضري البصري. 17) أبو بشر عمرو بن عثمان بن قنبر سيبويه.

669-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг ва ўзбекчага ўғиринг:

ياسر: يا أخي تورسونباي، سمعت أنك جئت إلى جامعة القاهرة من جمهورية أوزبكستان، أليس كذلك؟

تورسونباي: نعم، الحق معك، أنا كنت ساكنا في بلد تخمغان و عملت هناك في معمل الغزل والنسيج.

ياسر: أظن أنك تستطيع القول عن تطور هذا النوع من الصناعة الخفيفة في بلدكم.

تورسونباي: نعم، أنا اشتغلت في المعمل ثلاث سنوات ورأيت هذا التطور بعيني.

ياسر: عظيم! هل وضعت حكومتكم خطة خاصة لتطوير الصناعة؟

تورسونباي: نعم، تقوم الحكومة بدراسة مستمرة لتعزيز دعائم الاقتصاد الوطني.

ياسر: وصناعة الغزل والنسيج هي صناعة أساسية عندكم. أليس كذلك؟

تورسونباي: أثناء السنوات الطويلة في عهد الاتحاد السوفيتي السابق كانت أوزبكستان

تعتمد على الزراعة والقطن كان إحدى مزروعات رئيسية في بلادنا و لذا

صناعة الغزل والنسيج كانت قائمة عليه.

ياسر: والآن؟ هل تغيرت خطة جمهوريتكم؟

تورسونباي: نعم، بعد الحصول على استقلالنا بدأت حكومتنا تقيم بتطوير الصناعة

الخفيفة والثقيلة أيضا. لذا بعد الاستقلال مباشرة ابتدأت الأعمال في بناء

مجموعة مصانع سيارات الركاب والنقل. وكذلك توجد الآن في طشقند،

مجموعة مصانع الطائرات ومصنع الماكينات الزراعية وتم خلال فترة قصيرة
بناء مصنع تكرير النفط في بخاري ما عدا المصانع والمعامل الجديدة الأخرى.
ياسر: كما أرى أنت متخصص في الاقتصاد.

تورسونباي: لا، أنا لست متخصصا ولكنني أعرف كثيرا عن اقتصاد بلادي.

670-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Дилдора: Илтимос, Шаҳноза, айтиб беролмайсизми,
ҳозир соат неча бўлди?

Шаҳноза: Ҳозир соат саккиздан йигирма минут ўтди.

Дилдора: Эрталабки машғулотлар факультетингизда
нечада бошланади?

Шаҳноза: Факультетимизда машғулотлар саккиз
яримда бошланади. Сизларда-чи?

Дилдора: Биз пешиндан кейин ўқиймиз, шунинг учун
машғулотларимиз соат иккида бошланади.

Шаҳноза: Бугун неча соат ўқийсизлар?

Дилдора: Биз ҳар куни уч жуфт - олти соат ўқиймиз.
Сизлар-чи?

Шаҳноза: Бизда ҳам уч, баъзан тўрт жуфт дарс
бўлади.

Дилдора: Уч жуфт дарсингиз соат нечада тугайди?

Шаҳноза: Уч жуфт дарсимиз бир яримда тугайди.
Соат иккидан бошлаб хоналаримизда
бошқа факультетнинг машғулотлари бош-
ланади.

Дилдора: Сизларда танаффуслар қандай тартибда
бўлади?

Шаҳноза: Бизда ҳар саксон минутда ўн минутдан
танаффус қилинади ва шу саксон минут бир

жуфт ҳисобланади. Иккинчи жуфтдан кейин катта танаффус бўлади.

Дилдора: Катта танаффус қанча давом этади?

Шаҳноза: Катта танаффус эллик минут давом этади. Бунда барча талабалар ва кўпчилик ўқи-тувчилар тушлик қиладилар. Сизларда-чи?

Дилдора: Бизда ҳам шундай.

§ 170. ИККИ ТОМОНЛАМА МОСЛАШУВЧИ АНИҚЛОВЧИ

Сифат ва сифатдошдан ясалган мослашган аниқловчи аниқланмиш билан тўрт жиҳатда мослашиши маълум. Масалан: *الْمَدِينَةُ الْجَمِيلَةُ*, *بَلَدٌ جَمِيلٌ* ва ҳ.з.

Бундан ташқари араб тилида яна шундай мослашган аниқловчилар ҳам мавжудки, улар ҳам ўзидан олдинги, ҳам ўзидан кейинги сўз билан мослашади. Масалан:

لِي صَدِيقٍ جَمِيلَةٍ عَيْتُهُ – Менинг кўзи чиройли дўстим бор.

Бундай ибораларда аниқловчи ҳар доим бирликда келади. Аслида бу аниқловчи (*جَمِيلَةٌ*) ўзидан кейинги сўзни аниқлаб келади, яъни бу аниқловчининг аниқланмиши *عَيْنٌ* дир. Бу аниқланмиш билан аниқловчи биргаликда олдинги (*صَدِيقٍ*) сўзини аниқлаб келади. Морфологик жиҳатдан эса, аниқловчи жинсда ўзидан кейинги сўз билан, ҳолат ва келишикда эса ўзидан олдинги сўз билан мослашади. Бу иборанинг охириги компоненти (*عَيْتُهُ*) доим бош келишикда келади. Масалан:

عِنْدَ الصَّدِيقِ الْجَمِيلَةِ عَيْتُهُ كِتَابٌ – Кўзи чиройли ўртоқнинг китоби бор.

Юзи чиройли дўстнинг қалами бор. – عِنْدَ الصَّدِيقِ الْحَسَنِ وَجْهَهُ قَلَمٌ

Менинг юзи чиройли дўстим бор. – لِي صَدِيقٌ حَسَنٌ وَجْهَهُ

Амалий машғулот учун топшириқлар

671-машқ. Қуйидаги гаплардан икки томонлама мослашувчи аниқловчини топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) ليست هناك فتاة فيمن تعرف يا عزيزي لها حجابان كثيف شعرهما بهذه الصورة!
- 2) نظرتُ نحو الغيوم المتلبدة المتلوثة أطرافها من أشعة الشمس الجميلة. (3) هذا الكتاب المطبوعة فيه فصول السعادة والشقاء واللذة والألم والمسرة والأحزان فلا يقرأه إلا الرفيق الحقيقي! (4) جلسنا في الحديقة الكثيرة أثمارها. (5) شخصت أبصار العالم إلى هذه الجمهورية الصغيرة البالغ عدد أهلها ثلاثة ملايين إنسان. (6) لنا منزل جيد هواؤه. (7) وجدت أبا ذلك الطالب شخصا نافعا نصالحه. (8) كان على تلك الأرملة فستان ممزقة أطرافه.
- 9) اشترينا أمس من السوق كتابا مدرسيا سهلة تمارينه. (10) هاتان الشفتان الرقيقتان المشدودة أطرافهما بأثقال كآبة لم تفتحا. (11) إن هذه البناية الثابت بريقها حتى اليوم بنيت منذ حوالي ألف سنة.

ЙИГИРМА ТЎРТИНЧИ МАТН

طه حسين

ولد الأديب العبقري الكاتب المشهور المصري طه حسين بصعيد مصر سنة 1889 م. دخل جامعة الأزهر عام 1902م. وحين أنشئت الجامعة المصرية الأهلية وهي الآن جامعة القاهرة عام 1908م. أخذ يتردد عليها ثم نال درجة الدكتوراه في هذه الجامعة سنة 1914 عن بحثه "ذكري أبي العلاء".

ثم أوفدته الجامعة مبعوثا لها في نفس العام إلى فرنسا فظل في باريس حتى عام 1919م. وقد نال درجة الدكتوراه عن بحثه "فلسفة ابن خلدون".

عمل طه حسين مدرسا للتاريخ القديم بالجامعة المصرية ثم أستاذا للأدب العربي فيها ثم انتخب عميدا لكلية الآداب سنة 1920 م. ثم مديرا لجامعة الإسكندرية عام 1943 م.

للأديب تاريخ ضارب الجذور في أعماق الحياة الثقافية و التعليمية و السياسية.وقد بذر طه حسين في الحياة الفكرية الفنية المصرية بذور الخير والحرية والجمال فهو أول من استطاع أن يستخدم الأسلوب القائم علي الشك في تحليل الفكر العربي منذ فجر تاريخه. وقد أحدث كتابه "الشعر الجاهلي" ضجة واسعة النطاق وشملت هذه الضجة العالم العربي بأجمعه. إن طه حسين لا يعتمد علي العقل وحده كأساس المعرفة في الدراسات العلمية فهو يتجلى بالإرادة وتبصره هذه الإرادة علي الجانب الطيب من الحياة وتقريبه من جماليات الوجود لأن فيها الخير والحرية والعدالة.

وبالفعل لعب طه حسين دورا خارقا في إقامة صرح ولا يختلف علي ضخامة هذه العبقرية أحد وإن علمه الدقيق المتخصص ورؤيته العميقة النفاذة وثقافته المتنوعة الرحبة كلها تتداخل و تتناغم وكلها تجعل منه كاتبا مشهورا في العالم العربي وأديبا عبقريا.

توفي طه حسين في سنة 1973م. وأبرز ما كتبه الكاتب "الأيام" و"الأديب" و"عودة الروح".

(Э. Талабовнинг «Учебное пособие по разговорной практике арабского языка» китобидан айрим ўзгарттишлар билан)

672-машқ. Йигирма тўртинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини кўйинг, сўзларини ўрганинг ва ўзбекчага ўғиринг.

673-машқ. Йигирма тўртинчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) من هو طه حسين؟ (2) متى وُلد طه حسين وأين؟ (3) في أية جامعة درس طه حسين؟ (4) كيف كانت تسمى جامعة القاهرة في أوائل القرن العشرين؟ (5) عن أي بحثه نال طه حسين درجة الدكتوراه الأولى؟ (6) إلي أين أوفدته الجامعة بعد حصوله علي درجة الدكتوراه؟ (7) حتى أية سنة ظل طه حسين في فرنسا؟ (8) متى انتخب عميدا لكلية الآداب بالجامعة المصرية؟ (9) متى تعين مديرا لجامعة الإسكندرية؟ (10) ما هو دور هذا الكاتب في الحياة العلمية والثقافية المصرية؟ (11) كيف استقبل العالم العربي كتابه "الشعر الجاهلي"؟ (12) ما هي أبرز مؤلفات طه حسين؟ (13) متى توفى هذا الكاتب المصري العملاق؟

674-машқ. Йигирма тўртинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

675-машқ. Йигирма тўртинчи матндан масдар ва сифатдошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканлигини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

676-машқ. Йигирма тўртинчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошларини ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

677-машиқ. Қўйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

بزوغ الشمس، البحر المتجمد الشمالي، ترفيه المعيشة، درجة الدكتوراه، حافظ القرآن، سلسلة جبلية، ضارب الجذور، واسع النطاق، وسائل النقل، السنوات العجاف، علاقات دبلوماسية، الحرية الحقيقية، شدة الرجولية، زفزة العصافير، قبيل الفجر، غيوم متلبدة متلونة، أشعة الشمس، الحديقة الكثيرة أثمارها، الأديب العبقرى، الجامعة المصرية الأهلية، بالفعل، غابات كثيفة ممتدة، كثير من الجبال، شبه جزيرة، الاستقلال المعنوي، سكان القرية، منتصف الليل.

ЙИГИРМА БЕШИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ ИБОРАЛАР

اِتِّخَاذُ اَدْبَاءِ اُوْرُبَكِسْتَانِ	اُوْرُبَكِسْتَانِ	Оллоҳга ҳамду санолар бўлсин!
ёзувчилари уюшмаси	اُوْرُبَكِسْتَانِ	Торик ибн Зиёд
اِطْلَاقُ رِصَاصٍ	اُوْرُبَكِسْتَانِ	(араб лашкарбошиси)
IV اَطْلَقَ اسْمًا	اُوْرُبَكِسْتَانِ	III عَافَاكَ اللهُ
исм қўймоқ	اُوْرُبَكِسْتَانِ	Офарин! Браво!
جَاهِزُ التَّرْكِيْبِ	اُوْرُبَكِسْتَانِ	فَارِسُ الْفَجَائِي
йирик панелли,	اُوْرُبَكِسْتَانِ	Форис ал-Фужоий
йиғма (уй)	اُوْرُبَكِسْتَانِ	كُونْفُوشِيُوسُ
شُوْنِي اَيْتِيْش	اُوْرُبَكِسْتَانِ	Конфуций (қадимги Хитой файласуфи)
шунни айтиш	اُوْرُبَكِسْتَانِ	مَضِيْقُ جَبَلِ طَارِقِ
керакки,...(сўз. шу нарса эслаб ўтишига арзийдики,...)	اُوْرُبَكِسْتَانِ	Гибралтар
تُوْرَارُ جَوِيْ مَسْكَنِيْ	اُوْرُبَكِسْتَانِ	بُوْغُوزِي
турар жой маскани	اُوْرُبَكِسْتَانِ	مَعْمُوشَرُ الْاَطْبَاءِ
اَلْحَيَاةُ الدُّنْيَا	اُوْرُبَكِسْتَانِ	докторлар жамоаси, врачлар
ҳозирги дунё, бу дунё	اُوْرُبَكِسْتَانِ	اَلْمَغْرِبُ
دَارُ الْاِحْصَانَةِ	اُوْرُبَكِسْتَانِ	Марокко
ясли	اُوْرُبَكِسْتَانِ	I اُوْرُبَكِسْتَانِ
دُوْدُ الْاَقْرَبِ	اُوْرُبَكِسْتَانِ	ўз ҳолига ташлаб қўймоқ
ипак курти	اُوْرُبَكِسْتَانِ	
رَوْضَةُ الْاَطْفَالِ	اُوْرُبَكِسْتَانِ	
болалар боғчаси	اُوْرُبَكِسْتَانِ	

§ 171. ТААЖЖУБНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

Араб тилида таажжуб ёки хайратни ифодаловчи маълум феъл шакллари мавжуд бўлиб, улар اَفْعَالُ التَّعَجُّبِ дейилади. Бу феъллар икки шаклда ишлатилади:

1. مَا юкламаси ва IV боб феъли ўтган замонининг III шахс бирлик музаккар шаклида – مَا أَفْعَلٌ . Масалан:

جَمِيْلٌ – чиройли → مَا أَجْمَلٌ – Қандай чиройли!

طَيِّبٌ – яхши → مَا أَطْيَبَ – Қандай яхши!

بَعْضٌ – хунук → مَا أَبْغَضَ – Қандай хунук!

Ҳайрат ва таажжуб объекти бўлган предмет тушум келишигида келади. Бунда юқоридаги феъллар от билан жинсда ва сонда мослашмайди:

أَحْسَنَ الطِّفْلِ – Қандай яхши бола!

مَا أَسْعَدَ الرَّجُلَ – Қандай бахтли одам!

مَا أَسْعَدَ الْمَرْأَةَ – Қандай бахтли аёл!

2. Ҳайратланиш феъли IV бобнинг II шахс музаккар бирликдаги буйруқ майлида келиб, ҳайратланиш объекти — предлоги билан қаратқич келишигида келади.

Масалан:

أَحْسَنَ بِالطِّفْلِ – Қандай яхши бола!

أَسْعَدَ بِالْمَرْأَةِ – Қандай бахтли аёл!

Ҳар икки форма бир хил маънони ифодалайди. Шунинг ҳам айтиш керакки, иккинчи форма ҳозирги араб адабий тилида кам қўлланилади.

3. Агар ҳайратланиш объекти предмет бўлмай, ҳаракат номи бўлса, у أَنْ юқламасидан кейин истак майлида келган феъл воситасида ҳам шаклланиши мумкин. Масалан:

مَا أَحْسَنَ بِالرَّجُلِ أَنْ يَصْدُقَ وَمَا أَقْبَحَ بِهِ أَنْ يَكْذِبَ

- Инсоннинг рост гапиргани қандай яхши ва унинг алдагани қандай ёмон!

4. Агар ҳайратланиш ўтган замон ёки келаси замонга тегишли бўлса, таажжуб феълидан олдин كَانَ феъли ўтган ёки келаси замонда қўйилади. Масалан:

مَا كَانَ أَسْعَدَ زَيْدًا – Зайд қандай бахтли эди!

مَا يَكُونُ أَسْعَدَ زَيْدًا – Зайд қандай бахтли бўлади!

5. Таажжуб баъзан **يا** ва **ل** юкламалари билан келган хайратланиш объекти ёки кўшилиб келувчи олмош билан ифодаланиши мумкин:

يَا لَهُ رَجُلًا عَظِيمًا – Бу қандай одам!

يَا لَكَ – Сен қанақасан ўзи!

Амалий машғулот учун топшириқлар

678-машқ. Қуйидаги гаплардан таажжубни ифодаловчи элементларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) يَا لَيْتَ الْجَدَاوِلَ لَا تَسِيلُ بِالْمَاءِ وَلَكِن بِالْقَهْوَةِ! مَا أَلَذَّ الْحَيَاةَ أَنْ تَسِيلَ الْجَدَاوِلُ بِالْقَهْوَةِ الْعَالِيَةِ. (2) مَا أَمَرَ الْوَحْدَةَ إِذَا سَاكَنَتِ الشَّيْخُوخَةَ وَالْمَرِيضَ. (3) يَا لِلْمَأْسَاءِ! إِنَّا نَعِيشُ فِي الْقُرُونِ الْوَسْطَى! (4) سَوْفَ تَلْتَقِينَ الْأَمِيرَاتِ وَالسَّيِّدَاتِ فَيَحْسَدَنَّكَ عَلَيَّ حَلَاكًا وَمَلَابَسًا. كُلُّ ذَلِكَ لَكَ مِنِّي. آه، مَا أَحْلَى ابْتِسَامَتِكَ! (5) مَا أَحَبَّ الْحَيَاةَ إِلَيْنَا وَمَا أَبْعَدَنَا عَنِ الْحَيَاةِ! (6) – مَا أَكْمَلَ بِمَاءِكَ يَا حَبِيبِي وَمَا أَعْظَمَ حُبِّي لَكَ! – مَا أَجْمَلَكَ بَيْنَ الْفَتَيَانِ يَا حَبِيبِي وَمَا أَكْثَرَ شَوْقِي إِلَيْكَ! (7) آه، مَا أَكْرَمَكَ خَلِيلًا وَمَا أَوْفَاكَ خَلِيلًا وَمَا أَجْمَلَ هَدَايَاكَ وَأَنْقَسَ عَطَايَاكَ! (8) عَافَاكَ اللَّهُ يَا ابْنِي، فَمَا أَبْلَغَكَ شَاعِرًا وَمَا أَذْكَكَ أَدِيبًا! فَأَنَا أَفْتَخِرُ بِأَمْنَالِكَ وَلَا أَشْكُ بِأَنَّكَ سَتَكُونُ مِنْ رِجَالِ الشَّرْقِ الْكِبَارِ. (9) سَكَتُ قَاتِلًا فِي سَرِيٍّ: مَا أَغْرَبَ هَذَا الرَّجُلَ وَمَا أَصْعَبَ السَّبِيلَ إِلَيَّ حَقِيقَتَهُ. (10) سَافَرْتُ إِلَى سَمَرْقَنْدٍ لِأَشْهَدَ آثَارَ وَطَنِي فَقُلْتُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! يَا لِحِمَالِ تَنَاسُقِهَا وَدَقَّةِ رَسْمِهَا! فَمَا أَصْبَرَ الْفَنَانِينَ الْأَوْزَبِكِيِّينَ الْقَدَمَاءَ عَلَى دَقَّةِ فَهْمِهِمْ وَأَعْظَمَ بَرَسُومِهِمْ عَلَى جَدْرَانِ الْمَسَاجِدِ وَالْمَدَارِسِ وَالْمَقَابِرِ! (11) قَالَ أَحَدُ السَّائِحِينَ الْأَجَانِبِ حِينَ زَارَ مَدِينَةَ الْأَقْصَرِ: مَا أَرْوَعَ تَحْنِيطَ جَنَّتِ الْمَوْتَى وَأَكْثَرَ بِتَقَدُّمِ

الفنانين المصريين القدامى في هذا المجال. 12) إن في مدينة سمرقند أكثر من نصف آثار جمهوريتنا فما أفتح ألا تحفظ قدرها وأجدر بأن تُرعى قيمتها. 13) ما أجل الحب إذا كان نظيفا. 14) ما أصعب أن تعاشر الناس وتكلمهم بلغتهم فيحسون أن لا لغة لك سواها وأكبر بمجتك عندما تقع على من يعرف لغتك مثلما تعرفها. 15) ما أعجيبهم قوما هؤلاء الفلاحون وما أجل ذوقهم! لون لباسهم كلون سمائمهم. 16) ما أطيب هذه الرائحة للرياحين. 17) أجل بالبنائات المتشاحمة في وسط مدينتنا الحبيبة. 18) يا له من رجل! لا يعرف إطلاق رصاص. 19) يا لك من الجهالة ما اشتريت زهرة بل اشتريت عشبة.

679-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Қандай сахий бизнинг тупроғимиз! Агар уни эъзозласангиз, сизнигина эмас, барча қариндошуруғларингизни тўйғизади. 2. Қандай яхши иш бу: университетимизга Миср Араб Республикасидан меҳмонлар келишди. 3. Ҳаёт қандай гўзал бўларди, агар ариқларда сут билан асал оқса. 4. Бу қандай ғалати одамки, ҳеч ким билан саломлашмасдан, олдинги қаторга ўтиб олди. 5. Биз тарихий ёдгорлиқларни кўргани Хивага бордик ва Ичан қалъани кўриб дедик: ота-боболаримиз қандай мохир бўлганлар! Масжид - мадрасалар деворидаги нақшлар ҳали ҳам ўз гўзаллигини йўқотмапти. 6. Қанчалик баланд бу Минорайи калон! Унинг қурилганига минг йил бўлганига одам ишонмайди. 7. Шаҳрингиздаги истироҳат парки қандай гўзал! Уни кўргани республикамизнинг турли бурчакларидан меҳмонлар келишмоқда. 8. Сиз қандай заковатли йигитсиз, ўғлим! Аминманки, бизнинг келгуси авлодларимиз Сиз билан узоқ вақт фахрланиб юради. 9. Бу қандай нодонлик! Наҳотки, овқат пишириш учун ёғ керак бўлишини билмасанг (мн)! 10. Сиз қанақа йигитсиз ўзи! Шахмат ўйнашни наҳотки ҳозиргача билмасангиз.

§ 172. ҚАСАМНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

Қасам от олдиға **بِ** ў ёки **ئ** юкламаларидан бирини келтириш билан ифодаланади. Бу юкламалардан кейинги от қаратқич келишигида келади. Масалан: **بِاللَّهِ**, **وَاللَّهِ** – худо ҳақи!

Буларнинг ичида энг кўп ишлатиладигани **وَاللَّهُ** дир.

Умуман, бу юкламаларни ишлатишда қуйидаги ўзига хослик бор:

1. **بِ** - юкламаси ишлатилганида ундан олдин **أَقْسَمُ** – қасам ичмоқ феъли ҳам иштирок этиши мумкин. Масалан:

أَقْسَمُ بِكَ – Сенинг ҳақинг билан қасам ичаман.

أَقْسَمُ بِرَأْسِكَ – Бошинг ҳақи қасам ичаман.

2. **و** юкламаси. Масалан: **وَاللَّهِ** - Худо ҳақи қасам ичаман, **وَلِعَنَةِ أَبِيكَ** – Отаннинг соқоли ҳақи қасам ичаман.

و юкламаси бирикма олмошлар билан ишлатилмайди.

3. **ئ** юкламаси. Бу юклама фақат тангри номига қўшибгина ишлатилади. Масалан: **تَاللَّهِ** – худо ҳақи қасам ичаман. **تَرَبُّكَ** – Каъба тангриси ҳақи қасам ичаман.

Бу юкламалардан ташқари баъзан **ل** юкламаси ҳам ишлатилиши мумкин. Масалан: **لَعْنَتِكَ** – Сенинг ҳаётинг ҳақи қасам ичаман.

Шу билан бир қаторда у ёки бу масалада қасам ичиб ваъда бериш, илтимос қилиш усуллари мавжуд. Масалан:

أَشَدُّكَ اللهُ – Оллоҳдан сенинг учун сўрайман...

فَدَيْتُكَ بِنَفْسِي – Жонимни сенга фидо қилай...

Амалий машғулот учун топшириқлар

680-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан қасамни ифода-ловчи элементларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) يا للعارا كيف لا نشرب القهوة! (2) يا لسخرية الحياة! الموت يأتينا مما نحب.
- 3) لا، لعمرى فحقيقة الحياة حياة. لم يكن ابتداء الحياة في الرحم ولن يكون منتهاها في اللحد.
- 4) لقد عرفت نفسي: نعم والآفة قد عرفت نفسي. فلتحي نفسي ولتعش ذاتي وليبق الكون كونا حتى تتم أعمالي.
- 5) والله، لنن أكرمتني لأكرمك. (6) وشبب العمدة، لأذبحنك إذا رأيتك تدخن السجارة.

681-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

Худо номи билан қасам ичаманки, мен бу ишни албатта охирига етказаман. 2. Тангри ҳақи, Сиз (мн) бу масалада ноҳақсиз. Агар ҳақ бўлсангиз, марҳамат, исбот қилинг! 3. Отамнинг соқоли ҳақи қасам ичаманки, йигитларимиз Ватан олдидаги бурчларини шараф билан бажарадилар. 4. Бошингиз ҳақи қасам ичаман ва буғга мен тўла аминманки, фарзандларингиз ақлли ва заковатли инсонлар бўлиб етишадилар. 5. Ҳаётим ҳақи қасам ичаманки, бундан кейин мутлақо сигарет чекмайман. 6. Худо ҳақи, бу ишни мен қилмаганман ва ким қилганлигини ҳам билмайман.

682-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

فؤاد: أُمس ركبت المترو ولاحظت أن إحدى من محطات المترو تسمى آيبك. قل

لي من فضلك يا توردي قول، من هو آيبك؟

توردي قول: آيبك هو لقبه الأدبي أما اسمه الأصلي فهو موسى تاش محمد أي موسى بن تاش محمد. إن آيبك هو أحد من الأدباء الأوزبك المعاصرين ومن ألمع وأشهر الأسماء في الأدب الأوزبكي الحديث.

فؤاد: أعتقد أنه عاش في قرننا الحالي وأنه لا يزال على قيد الحياة.

توردي قول: ولد كاتبنا العظيم آيبك في سنة 1905م في مدينة طشقند ولكنه ليس حيا بل هو توفي في سنة 1968م.

فؤاد: هل هو كتب القصص والروايات النثرية فقط أم كتب شيئا من الأشعار أيضا؟

توردي قول: هو بدأ نشاطه الأدبي كشاعر وكتب عدیدا من القصص الشعرية مثل "بختيغول وساغنديق" و"الحداد جورا" وقصصه الشعرية هذه مشهورة لا في جمهوريتنا فحسب بل خارجها أيضا.

فؤاد: إذن انتقل إلى النشر بعد فترة معينة من الوقت ليس كذلك؟

توردي قول: نعم، هو انتقل إلى كتابة التأليفات النثرية في الثلاثينيات وسرعان ما أصبح أحد مؤسسي النشر الفني الأوزبكي الحديث.

فؤاد: ما هي مؤلفاته النثرية؟

توردي قول: هو كتب عدة روايات مثل "نوائي" و"الدم المبارك" و"نسانم من الوادي الذهبي" و"لن تسود الشمس" و"الطريق العظيم" و"مخنا عن النور" و"الطفولة".

فؤاد: هل يحبه القراء الأوزبك في أيامنا هذه؟

توردي قول: نعم، يحبونه ويطالعون رواياته هذه بكل سرور.

فؤاد: هل مُنح الكاتب آيبك بجائزة ما؟

توردي قول: نعم، لقد حاز آبيك على جائزتين: أولهما جائزة الدولة السوفيتية السابقة

وثانيتهما جائزة جمهورية أوزبكستان.

فؤاد: هل هو قام بنشاط اجتماعي أيضا؟

توردي قول: نعم، هو ترأس خلال سنوات عديدة اتحاد أدباء أوزبكستان وكذلك كان

عضوا حقيقيا لأكاديمية علوم جمهورية أوزبكستان. باختصار هو كان من أبرز

وأشهر شخصيات الجمهورية ولذا تخليدا لذكراه تسمى إحدى محطات مترو

طشقند باسمه.

فؤاد: شكرا لهذه المعلومات القيمة عن هذا الكاتب.

683-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Шукрий: Намангандаги истироҳат паркларидан бири Машраб номи билан боғлиқ экан. Менга айтинг-чи, дўстим Беҳзод, Машраб ким бўлган?

Беҳзод: Машраб ўзбек халқининг оташин шоирларидан бири бўлиб, Машраб сўзи унинг тахаллусидир. Асл исми эса, Бобораҳимдир.

Шукрий: Машраб қачон ва қаерда туғилган?

Беҳзод: Машраб XVII аср ўрталарида Наманганда туғилган.

Шукрий: У кимдан таълим олган?

Беҳзод: У Мулло Бозор Охунд исмли мутасаввиף олимдан таълим олган. Сўнг тасаввуф илмида машҳур олим ҳисобланган Офокҳўжа кўлида таҳсил олиш учун Қашқарга жўнган ва бир неча йил у олимдан сабоқ олган.

Шукрий: Кейин Наманганга қайтганми?

Бехзод: Ҳа, келган. Лекин узоқ турмасдан, яна юртма-юрт кезишга бошлаган. Самарқандга борган, ундан Бухорога ўтган, сўнг бошқа юртларга ўтиб кетган.

Шукрий: Машраб шоир сифатида нималар қолдирган?

Бехзод: Машрабдан оташин ғазаллар, мухаммаслар қолган. Улар халқнинг дилига шундай яқин бўлганки, одамлар уларни ашула қилиб куйлаган. У ўз шеърларида одамларни соф мухаббатга, ҳалолликка, ростгўйликка, садоқатга, имонли бўлишга даъват этган.

Шукрий: Лирик шеърлардан ташқари яна бирор асар ҳам қолганми?

Бехзод: Ҳа, Машраб «Мабдаи нур» номли тасаввуфга оид бадий асар ва «Кимёи саодат» номли асар ҳам ёзган. Уни илгари одамлар кечкурунлари гуруҳ - гуруҳ бўлиб, тўпланишиб ўқишган ва у машрабхонлик деб аталган.

Шукрий: Машраб қаерда вафот этган?

Бехзод: Машраб Балхда вафот этган, аниқроғи Балхнинг ҳукмдори дорга ошишга буйруқ берган. Лекин у ўлганига шунча йил бўлган бўлса ҳам, одамларнинг калбида ҳамон тирик ва у ҳеч қачон ўлмайди.

Шукрий: Бу қимматли маълумотларингиз учун Сизга ташаккур айтаман, Бехзод.

Бехзод: Раҳмат, арзимайди.

§ 173. АЖРАТИЛГАН ИЗОҲЛОВЧИ

Кишилик олмоши ёрдамида ифодаланган эгани изоҳлаб келувчи гап бўлаги ажратилган изоҳловчи дейилади ва у араб тилида гапнинг эгасидан кейин тушум келишигида келади. Масалан:

هم المهندسين البارزين يعملون في مصنع السيارات

Улар, таниқли инженерлар, автозаводда ишлайдиар.

§ 174. ФЕЪЛЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ БЎЛГАН ТУШУМ КЕЛИШИГИ

Келишиклар ичида араб тилида энг кўп қўлланиладигани тушум келишигидир. Чунки у гапда жуда кўп грамматик муносабатларни билдиради.

Кўпинча гапда воситасиз (айрим ҳолларда воситали ҳам) тўлдирувчи тушум келишигида келиши маълум. Масалан:

شَرِبْتُ الشاي – Мен чой ичдим,

رَكِبْتُ السفينة – Мен кемага ўтирдим.

Бу гапларда тушум келишиги гапда иштирок этаётган феълнинг характери билан боғлиқ: 1 - феъл ўтимли бўлгани учун тушум келишигидаги воситасиз тўлдирувчини талаб қилади; 2 - феъл эса ўтимсиз бўлса ҳам, иш-ҳаракат ўтувчи объектни тушум келишигида бошқарувчи феълдир.

Араб тилида яна шундай феъллар мавжудки, улар икки ва ундан ортиқ сўзни тушум келишигида бошқардилар:

1. «Билиш», «ўйлаш», «гумон қилиш», маъноларидеги **رَعَمَ** – ўйламоқ, гумон қилмоқ, **وَجَدَ** – топмоқ, **بَلِمَ** – билмоқ, **حَسِبَ** – ҳисобламоқ, **عَدَّ** – санамоқ, **عَلِمَ** – билмоқ, **رَأَى** – кўрмоқ ва шу каби, шунингдек, II ва IV бобдаги **орттирма** нисбатдаги феъллар ўзидан кейин иккита сўзни тушум келишигида бошқаради. Шуларнинг бири **воситасиз тўлдирувчи бўлса**, иккинчиси **воситали тўлдирувчи ёки бошқа гап бўлагидир**. Масалан:

ظَنَنْتُ الطَّالِبَ غَافِلًا – Талабани ақлли гумон қилдим,

أَرَى زَيْنَبَ مُجْتَهِدَةً – Зайнабни тиришқок кўряпман.

2. Яна шундай феъллар мавжудки, улар ўзидан кейин иккита сўзни тушум келишигида бошқаради: **уларнинг биринчиси воситали тўлдирувчи, иккинчиси воситасиз тўлдирувчи**. Масалан:

أَعْطَى مُحَمَّدًا كِتَابًا – Муҳаммадга китоб беринг (мз),

عَلِمَ آتَكَ الْقُرْآنَ – Ўғлингизга Қуръонни ўргатинг (мз),

أَتَّخِذُونَ الْأَصْنَامَ آلِهَةً – Бутларни илоҳ сифатида қабул

қиласизларми?

3. Араб тилида «хабардор қилиш», «билдириш», «хабар бериш» маъноларида айрим феъллар ҳам мавжудки, улар ўзидан кейин учта отни тушум келишигида бошқаради. Масалан:

أَعْلَمْتَ الْأُمَّ كَرِيمًا عَلِيمًا نَافِعًا – Она Каримга илмни фойдали

эканлигини билдирди.

§ 175. БИРГАЛИКНИ ИФОДАЛОВЧИ ТУШУМ КЕЛИШИГИ

Араб тилида иш-харакатнинг биргаликда бажарилишини билдириш учун ишлатиладиган грамматик категория мавжуд бўлиб, уни биргалик тўлдирувчиси деб аташ мумкин. Бу тўлдирувчи ў боғловчисидан кейин тушум келишигида келади. Масалан:

سَارَ الْعُمَالُ وَ النَّيْلُ – Ишчилар Нил бўйлаб кетдилар.

وَمَا أَنَا ذَاهِبٌ لِلتَّائُولِ وَ سَلِيمًا أَلْعَشَاءِ – Мана мен Салим билан кечки овқатга кетяпман.

Амалий машғулот учун топшириқлар

684-машқ. Қуйидаги гапларни таҳлил қилинг, улардаги тушум келишигида келган отларни топинг, гаптаги вазифасини тушунтиринг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) اجتمع سكان القرية في الميدان يتبادلون الآراء في سفر فارس الفجائي إلى بلد من البلاد البعيدة.
- 2) هو قد حصل قبل أن يبلغ الثلاثين على كل ما يتمناه الإنسان من السعادة في الحياة الدنيا.
- 3) نحن شباب أوزبكستان نعرف واجبتنا أمام الشعب والوطن.
- 4) نحن العرب نكرم الضيوف.
- 5) هم مناضلين لأجل استقلالهم حاولوا تحرير آسيا المركزية من أيدي الاستعماريين.
- 6) أنتم معشر الأطباء قاومتم الأمراض المختلفة ولا تزالون تقاوموها.
- 7) أقبلت خيرة بالقهوة إذ رأتها المعجوز قالت: - لماذا القهوة يا خيرة؟ لقد شربت... فأجابت خيرة: - كل قهوة ولذتها.
- 8) في إحدى التفاتاته رأى بعيدا رجلا مرتجيا على الأرض فاستغرب الأمر وفكر أن يواصل سيره ويدع الرجل وشأنه.
- 9) دعني يا لانمي ووحدي. أستحلفك أن تتركني وحالي. خلني وشأني وأحلامي واصبر إلى الغد.

10) كفى ما بي يا هذا وكفى ما عانيت من اضطهاد الناس وما قاسيت من ألم الأهرام
 امض واتركني وسكينتي أستمد من حرارة الشمس دقائق الحياة. 11) عند الصباح أظلم
 والنسيم على إعلان مجيء النور وفي المساء أشترك مع الطيور بوداعه. 12) سمعت
 كنفوشيوس وأصغيت لحكمة برهما وجالست بقرب بوذا تحت شجرة المعرفة وما أنا إلا
 أغالب الجهل والجهود. 13) إن طمسوا أذنّ تلذذت بملامسة أثير ممزوج بأنفاس
 وأريج الجمال. وإن حجبوني عن الهواء عشت ونفسي. فالنفس ابنة الحب والجمال.
 14) جنت أطلب الوحدة فخلّني ووحدي. 15) أنتم بيتيم الأهرام من حجاجم الشهية
 والأهرام جالسة الآن على الرمال تحدث الأجيال عن خلودنا و فنانكم. 16) تمطر العيون
 العالم خيرا ومعرفة. 17) أما أنا، أنا المسكين فقد تناولت عودي وتبعت المطرب تاركاً
 ورائي الوجوه الجميلة والقامات النحيلة والمآكل الشهية. 18) نم يا ولدى ففي الغد
 تتساقط وترى السماء صافية والخقول لابسة رداء الثلج الناصع.

*685-машқ. Тушум келишиги функцияларини назарда
 тутган ҳолда қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:*

1. Дехқонлар кун бўйи далада меҳнат қилдилар ва кечкурун Шимолий Фаргона канали бўйлаб уйларига қайтдилар. 2. Мен у йигитларга эрталабки бадантарбия машқларининг саломатлик учун фойдали эканлигини жуда кўп таъкидлаганман. 3. Соғликни сақлаш вазирлиги чекувчиларга чекишнинг зарарли эканлигини ҳар доим уқдиради. 4. Биз эрталаб барвақт уйғондик ва бошлиғимиз билан дала айландик. 5. Хонандага соз берайлик, яхши ашулалар айтиб берсин, шоирга сўз берайлик, яхши шеърларидан ўқиб берсин. 6. Фарзандларингизга болалиқдан ўқиш ва ёзишни ўргатишларингиз (мн) керак. 7. Элчи жаноблари, биз сизнинг илтимосингизни ўзимиз учун буйруқ деб қабул қиламиз. 8. Биринчи курс талабалари араб тилини ўқув

йили бошидан ўргана бошлашган ва мен уларни ҳозир тиришқоқ талабалар сифатида биламан. 9. Сиз (ми) анави кизларни дангаса гумон қилманг. Улар факультетимизнинг энг тиришқоқ толибалари ҳисобланишади. 10. Биз, кекса ўқитувчилар, ёшларга ўз тажрибаларимиздан гапириб берайлик. 11. Сиз, Ўзбекистон ёшлари, республикамизнинг иктисодий ривожланишида фаол иштирок этмоқдасизлар. 12. Боғбон боғидан турли хил мевалар узиб чиқди ва меҳмонларга деди: «Енглар, ҳар бир меванинг ўз мазаси бор.» 13. Сизлардан (ми) ўтиниб сўрайман, мени ўз ҳолимга қўйинглар. 14. Биз меҳмонни хонасида ёлғиз қолдириб, ўз хоналаримизга тарқалдик.

686-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча варианты топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Эрталабки машғулотлар; катта танаффус; шимолий минтақалар; бепоён соҳиллар; Арабистон ярим ороли; Марказий Осиё: Гималай тоғ тизмаси; ер шари; уй вази-фалари; роппа-роса соат учда; уруш йиллари; 60-йиллар; барча таклиф этилганлар; отамдан қолган бу эски жавон; Африкадаги кўпчилик давлатлар; сиёсий мустақиллик; бу қадимги шаҳар; сунъий ипакдан тикилган кўк кўйлак; Осиё қитъаси.

687-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

المدرس: قل لي من فضلك يا مصطفى، أين تقع المغرب؟

مصطفى: المغرب تقع في شمال غرب إفريقيا.

المدرس: هل لها ساحل على البحر؟

مصطفى: نعم، لها ساحل على البحر الأبيض المتوسط وساحل على المحيط الأطلسي.

- المدرس: ماذا يفصلها عن إسبانيا؟
 مصطفى: يفصلها مضيق جبل طارق.
 المدرس: طارق اسم عربي أليس كذلك يا مصطفى؟
 مصطفى: بلى، هو اسم قائد عربي مشهور. هو طارق بن زياد.
 المدرس: وماذا فعل طارق بن زياد؟
 مصطفى: طارق بن زياد فتح إسبانيا.
 المدرس: هل تعرف في أية سنة فتح طارق إسبانيا؟
 مصطفى: نعم، هو فتح إسبانيا في سنة 711م.
 المدرس: أنت طالب ذكي يا مصطفى.

688-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Ниҳод: Радиодан биз ҳозир эшитаётган кўшиқ қандай кўшиқ?
 Ойниса: Бу мустақил Ўзбекистон республикасининг мадҳияси.
 Ниҳод: Мадҳия нима?
 Ойниса: Мадҳия – тантанавор кўшиқ. У байроқ, герб каби давлат рамзларидан бири ҳисобланади.
 Ниҳод: У қандай ижро этилади?
 Ойниса: У кўпгина хонандалар томонидан хор бўлиб ижро этилади.
 Ниҳод: Мадҳиянглар матнини ким ёзган?
 Ойниса: Уни Ўзбекистон Халқ шоири Абдулла Орипов ёзган.
 Ниҳод: Музикасини ким басталаган?
 Ойниса: Музикасини машҳур бастакор Мутаваккил Бурҳонов ёзган.

- Ниҳод: Мадҳия қачон ва қим томонидан тасдиқланган?
- Ойниса: Мадҳиямиз 1992 йил 10 декабрда Республика Олий Кенгашининг XI сессиясида тасдиқланган.
- Ниҳод: Мадҳиянгизда нималар ҳақида қуйланади?
- Ойниса: Ўзбекистон Мадҳиясида республикамизнинг бепоёнлиги, тўқин-сочинлик, одамларнинг шарқона одоб-ахлоқи, улардаги илм-фан, санъатга интилиш ва бахтли келажакка ишонч тараннум этилади.
- Ниҳод: Мен Мадҳиянгизнинг сўзларини тушуна олмайман, лекин музикасининг худди республикангиз каби улуғвор, тантанавор эканлигини сезиб турипман.

§ 176. МАҚТОВ ВА ТАҲҚИР ФЕЪЛЛАРИ

Кишининг бирор шахс ёки предметга нисбатан яхши ёки ёмон фикрини ифодаловчи бу сўзларни феъл дейиш тўла маънода тўғри бўлмайди. Чунки улар иш-ҳаракат ёки ҳолатни билдирмайди. Бу сўзлар жинсда феъл каби туслангани учун араб тили грамматикасида феъл деб аташ қабул қилинган (أَفْعَالُ الْمَدْحِ وَالذَّمِّ). Бу феълларга қуйидагилар қиради:

1. حَيْدًا، نَعَمٌ – ўзбек тилига «қандай яхши» деб таржима қилинади.

لَا حَيْدًا سَاءٌ، بَيْسٌ – ўзбек тилида «қандай ёмон» маъносини билдиради.

Мазкур феълларнинг ўзига хослиги шундаки, улар замонга қараб ўзгармайди (بَسَّ فَعْلًا كَابِي). Уларнинг куйидаги хусусиятлари мавжуд:

1. Бу феъллардан кейинги биринчи от мақталадиган ёки тахқирланадиган от гуруҳига мансуб маънони ифодалайди. Иккинчи от мақталадиган шахс ёки предметни билдиради. Буларнинг ҳар иккиси ҳам бош келишикда келади. Масалан:

نَعْمَ الْآبُ أَبُوكَ – Сенинг отанг қандай яхши!

بَسَّ الْكَلَامَ كَلَامَهُ – Унинг гапи қандай ёмон!

2. Баъзан биринчи от ноаниқ ҳолатда келиши ҳам мумкин. Масалан:

نَعْمَ شَاعِرًا هُوَ – У қандай яхши шоир!

سَاءَتْ مَرْأَةٌ زَيْنَبُ – Зайнаб қандай ёмон хотин!

3. Баъзан эса икки отдан бири тушиб қолиши ҳам мумкин. Масалан:

نَعْمَ زَيْدٌ – Зайд қандай яхши!

بَسَّ الشَّرَابُ – Ичкилик қандай ёмон!

4. Мақталаётган объект гоҳо гапдан иборат бўлиши мумкин. Бунда бу феъллардан кейин مَا юқламаси кўшилади. Масалан:

نَعْمَ مَا قُلْتَهُ لِي – Менга айтган нарсанг қандай яхши!

سَاءَ مَا يَفْعَلُونَ – Қилаётган (ишлари) қандай ёмон!

5. لَا حَيْدًا, حَيْدًا – феълларидан кейин мақталадиган (тахқирланадиган) битта от келади холос. Масалан:

حَيْدًا الْعِلْمُ – Илм қандай яхши!

لَا حَيْدًا زَيْنَبُ – Зайнаб қандай ёмон!

689-машқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- (1) نم يا وحيدى فوالدك ناظر الآن إينا من بعيد بعيد جدا وحيدا عاصفة وثلوج
 - (2) تقرّبنا من ذكر والدك العزيز. نظر ذلك الرجل إلي وجهي بشيء من الاهتمام وقال:
 - (3) حيدا لو كان للإنسان بعض طباع الطيور. حيدا لو كسرت العواصف أجنحة الطيور
 - (4) وهشمت رؤوسها. نعم الصديق الأخ إذا صدقك. (5) بنس ما يفعل بنو آدم النفاق.
 - (6) النجاح هدف غال وأمل محبوب، يسعى إليه الناس سعيا دابيا فيظهرون أوقاغم لنعم
 - (7) المضحى براحته من أجل النجاح. لا حيدا من ضيع الوقت. (8) بنس الصديق من يدلك
 - (9) علي الشر. نعم الصديق من واساك وبنس الصديق من جفاك. (10) حيدا تنظيم هذه
 - (11) المراعي الطبيعية الواسعة واستثمار صوف حيوانها وألبانها. بنست قيادة السيارة بلا
- التباه.

690-машқ. Мақтов ва таҳқир феъллари иштирокида 10 та арабча гап тузинг.

§ 177. СОДДА ГАПНИНГ МАХСУС ТУРИ

Махсус тур дейишга сабаб шуки, бу турдаги гап ўзбек тилида йўқ, шунинг учун сўзма-сўз таржима қилинмайди. Бундай гапларда аввал эга, сўнг от кесимли ёки феъл кесимли гапдан иборат бўлган кесими келади: асосий гапнинг эгасига жинсда ва сонда мослашган бирикма олмош кесим вазифасида ишлатилаётган гапнинг бирор бўлагига қўшилиб келади.

Масалан:

أَلْقَابُ حُجَّتِهِ مَعَهُ - Йўқнинг хужжати ўзи билан (Мақол).

الْمَطْبِخُ مَا فِيهِ غَازٌ - Ошхонада газ йўқ.

Хар бир бошланган нарсанинг ниҳояси
мавжуд. كُلُّ مُبْتَدَأٍ لَهُ آخِرٌ

Нуксонларни сўз билан
яшириб бўлмайди. إِنَّ الْعُيُوبَ لَا يُمَكِّنُ سِتْرَهَا بِكَلِمَاتٍ

Бу содда гаплар куйидаги шаклда бўлганида биз
жуда осон тушунар эдик: مَا فِي الْمَطِيخِ غَازٌ، حُبَّةُ الْغَائِبِ مَعَهُ

لَا يُمَكِّنُ سِتْرَ الْعُيُوبِ بِكَلِمَاتٍ، لِكُلِّ مُبْتَدَأٍ آخِرٌ

Махсус турдаги олдинги гапларнинг кейинги оддий
гаплардан фарқи шундаки, уларда мантикий урғу кесим
ўрнида келадиган гапларнинг эгасига қаратилган
бўлади.

Агар кесим ўрнидаги гапнинг кесими ўтимли феъл
билан ифодаланган бўлса, асосий гапдаги эга шу
феълнинг мантикий воситасиз тўлдирувчиси ҳисобла-
нади. Масалан:

الشَّاءُ الْمَذْبُوحَةَ لَا يُؤْلِمُهَا السَّلْحُ - Сўйилган қўйнинг териси
шилишганда жони оғримайди (сўзма-сўз: Терини шилиш
сўйилган қўйни қийнамайди). Мақол, ўзбекчадаги
«Отамнинг ўлишини билганимда кепакка сотиб ер
эдим» мақолига мос келади.

Амалий машғулот учун топшириқлар

691-машқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) الدار أغلقتها يا أختي كما فعلت أنا. 2) كانت الأم يبدو عليها حزن واهتمام.
- 3) لا تبكى يا أمي، إن أيام الأحران تقابلها أيام المسرات. 4) هل قريننا ومدينة طشقند متساويتان يا بني؟ كل بلد له مقاييسه. 5) هذه الرابطة اكتشفها الحسين عندما عاد أخوه

من بغداد. (6) آه، لو كان الناي معه لأخذه وعزف أرق الأحنان ولكن الناي تركه في البيت. (7) أيام الراعي الفارغة قليلة جدا فهو راح والراعي لا عطلة له. (8) أنواني ككل الرعاة إذا كانت بما رائحة فهي رائحة الغنم والغنم لها رائحة. (9) هذا الصندوق اشتراه لها أبوها يوم أن زُفت إلي زوجها عروسا. (10) دار أبي لن أعود إليها أبدا. (11) الطبيعة قد راودها النعاس فأمست تودع اليقظة بأغنية مؤثرة. (12) اسكت يا قلبي حتى الصباح. اسكت، فالفضاء قد أتحمت رائحة الأشلاء فلن يتشرب أنفاسك. (13) الخمر فيها جنون.

692-ماشқ. Куйидаги гапларни содда гапнинг махсус турига айлантiring ва унда тагига чизилган сўз гапнинг эгаси бўлсин:

Масалан:

رأيت تأثيرات قلب حبيبي بعين سمعي ← تأثيرات قلب حبيبي رأيتها بعين سمعي

- 1 لكل مبتدأ انتهاء. (2) لعل هذا الزائر يريد مقابلتك. (3) لا يمكن ستر العيوب بكلمات. (4) بني هؤلاء المهندسون العماريون تلك القاعة الفاخرة. (5) إن فائدة نظافة الجسم عظيمة جدا. (6) لعل أسئلة الامتحان سهلة. (7) عمر أخي الكبير أربعون سنة. (8) بعد أيام التقيت لأول مرة بالسيدة في بيت حقير محاط بالزهور والأشجار. (9) قد حجب الرجل وجهه بكفيه كأنه يريد أن يحمي نفسه. (10) أمسكت السيدة بيدي وقادتني إلى جانب النافذة. (11) سرت كثيرا بين تلك القصور والنازل. (12) عاد الشاب نحو المدينة ساترا وجهه بأثوابه. (13) كنت حائرا بين تأثيرات الطبيعة وأوراق الكتب. (14) أنا أيضا أذكر تلك البقعة الجميلة من شمال لبنان. (15) سر الشيخ بكلمات ابنته وانبسطت ملامحه.

693-ماشқ. Содда гапнинг махсус тури шаклида 10 та гап тузинг ва дафтарингизга ёзинг.

ЙИГИРМА БЕШИНЧИ МАТН

بخارى

بخارى هي إحدى المدن القديمة في آسيا المركزية وهي تستحق أن يطلق عليها اسم "متحف تحت السماء المفتوحة".

إن المعالم التاريخية في بخارى مشهورة ليس فقط في آسيا المركزية بل في العالم كله والآثار المعمارية القديمة في بخارى تشمل علي "ضريح إسماعيل الساماني" (القرن التاسع والعاشر) و"منارني كلان" أي المنارة الكبيرة (القرن العاشر) و"مقبرة تششمي أيوب" أي مقبرة عين أيوب (القرن الثاني عشر) و"مسجد محاكي عطاري" (القرن الثاني عشر) و"مسجد نمازگاه" أي المسجد المصلّي (القرون الثاني عشر والرابع عشر والخامس عشر) و"مقبرة سيف الدين بهاريزي" (القرن الثالث عشر) و"مقبرة بويان قولبخان" (القرن الرابع عشر) و"مدرسة أولوغبيك" (سنة 1417م) و"مسجدي كلان" أي المسجد الكبير (سنة 1514م) و"مدرسة مير عرب" (سنة 1530م) و"مدرسة كوكالداش" (سنة 1578م) و"قوش مدرسة" أي المدرسة المزدوجة (سنوات 1566-1588م) والأسواق (القرن الخامس عشر) و"مدرسة عبد العزيز خان" (سنة 1652م) والنزارة (القرن الثامن عشر) و"قلعة ستارني ماهي خاصه" (القرن التاسع عشر) وكل هذه الآثار المعمارية القديمة ببخارى تدلّ علي ثقافة الشعب الأوزبكي القديمة والعريقة المستقلة الغنية.

وجدير بالذكر أن إسماعيل البخاري أكبر المحدثين العلماء في العالم الإسلامي وجامع الحديث الشريف النبوي المشهور وُلد ونشأ في هذه المدينة.

وفي القرن العشرين قد تغير مظهر مدينة بخارى تغيراً تاماً فاتسعت شوارعها وأُسست فيها كثير من الحدائق العامة الجميلة وحدائق للأطفال ويتم الآن بناء كثير من الوحدات والأحياء السكنية الجاهزة التركيب.

وتوجد الآن في بخارى جامعة وعديد من المعاهد والمؤسسات الثقافية والترفيهية ورياض الأطفال ودور الحضانات والمستشفيات الجديدة وفي السنوات الأخيرة تطورت الصناعة بشكل ملحوظ وملموس وبنيت المعامل الجديدة والمصانع الحديثة مثل مصنع القرو ومصانع إنتاج الزيوت والقطن ومعامل الأحذية وغزل الحرير ومعامل الغزل والنسيج ومعامل إنتاج دود القز والمجزرة والثلاجة وهي تُعتبر من أهم وأكبر المعامل في بخارى. وكذلك يوجد تحت أرض بخارى احتياطي كبير من الثروات الطبيعية كالمغاز والبتروول وبعد استقلال جمهورية أوزبكستان تحولت بخارى إلى واحدة من أهم مدنها المعاصرة المزدهرة.

694-ماشқ. Ўйгирма бешинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, сўзларини ўрганинг ва ўзбекчага ўгиринг.

695-ماشқ. Ўйгирма бешинчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) أين تقع مدينة بخارى؟ (2) أي اسم أطلق علي بخارى؟ (3) أية معالم بخارى التاريخية تعرفها؟ (4) منذ كم قرنا بيت "مِنَارِي كَلَانَ" وما معنى هذا الاسم؟ (5) عَلَامَ تدل آثار بخارى المعمارية؟ (6) من هو أكبر شخصيات إسلامية مرتبط اسمه بمدينة بخارى؟ (7) هل تعبر مظهر بخارى في القرن العشرين وكيف؟ (8) أي نوع من المعامل والمصانع تم بناؤه في بخارى في السنوات الأخيرة؟ (9) أي نوع من الثروات الطبيعية يوجد تحت أرض بخارى؟ (10) هل تعرف تاريخ بخارى؟ (11) من هو الأمير الأخير الذي عاش في بداية القرن العشرين واضطر إلى الفرار؟ (12) هل زرت مدينة بخارى وما هو الذي أعجبك فيها؟

696-ماشқ. Ўйгирма бешинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг, гапларни тўла морфологик таҳлил қилинг.

697-машқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

الثروات الطبيعية، معالم تاريخية، المدينة المزدهرة، متحف تحت السماء المفتوحة،
إسماعيل البخاري، أسئلة الامتحان، نظافة الجسم، أيام الأحران، أرق الألحان، أغنية
مؤثرة، بنو آدم، القامة النحيلة، معشر الأطباء، ألم الأمراض، أثر ممزوج بأنفاس
المحبين، عضو أكاديمية العلوم، نشاط اجتماعي، بكل سرور، مؤلفات نثرية، الأدب
الأوزبكي الحديث، يا للعار، شنب العمدة، تدخين السجارة، القرون الوسطى، رجال
الشرق الكبار.

ЙИГИРМА ОЛТИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ ИБОРАЛАР

<p>ШҮ التَّهَمَ بِالْعَيْنِ кўз билан еб кўймоқ</p> <p>بَعْدَ وَقُوعِ الْحَادِثِ воқеа содир бўлганидан кейин</p> <p>... بِفَضْلِ ...шарофати билан</p> <p>جُرْجِي زَيْدَان Журжий Зайдон (<i>Миср ёзувчиси</i>)</p> <p>تَفِيدُ الطَّرِيقَ йўл қуриш</p> <p>جُزْئِيًا қисман</p> <p>دُونَ انْقِطَاعِ тўхтовсиз, узлук- сиз</p> <p>I رَأَى أَوَّلَ نَوْرٍ туғилмоқ</p> <p>زَيْلِحَةُ Зулайхо</p> <p>شَبَكَةُ الرَّيِّ суғориш тармоғи</p> <p>شَقُّ الْمَجَارِي ариқ (<i>канал</i>) қазиш</p> <p>الشَّيْخُ حَمُودَةَ Шайх Ҳамуда</p>	<p>عَسْكَرِيُّ الْمُرُورِ йўл ҳаракати полицияси</p> <p>عَلَى أَكْثَرِ تَقْدِيرٍ кўпи билан</p> <p>عِيدٌ وَطَنِيٌّ миллий байрам</p> <p>قِيَامُ الطَّائِرَةِ самолётнинг ердан кўтарилиши</p> <p>لَوْ لَا لَطْفُ الْأَقْدَارِ тақдир марҳа- мати бўлмаганида эди, ...</p> <p>مَا قَبْلَ التَّارِيخِ энг қадимги давр</p> <p>مُرَاجَعَةُ الدَّرُوسِ дарс тайёрлаш</p> <p>مِنَ الْقَبَاوَةِ أَنْ тентаклик шуки,...</p> <p>مِنَ الْمُهِمِّ أَنْ муҳими шуки, ...</p> <p>نَشْرَةُ الْأَخْبَارِ «Ахборот», сўнгги хабарлар (<i>радиода</i>)</p> <p>هُوَ عَلَى عِلْمٍ у хабардор, унинг хабари бор</p>
--	--

§ 178. ҚЎШМА ГАП ВА УНИНГ ТУРЛАРИ

Қўшма гаплар уни ташкил этган гаплар ўртасидаги муносабатнинг турларига кўра иккига бўлинади:

1. Боғланган қўшма гап.
2. Эргашган қўшма гап.

Боғланган қўшма гапни ташкил этувчи содда гаплар ўзаро тенг боғланади ва бири иккинчисига тобе бўлмайди. Бу гаплар ўзаро فَ، ثُمَّ، بَلْ، لَكِنْ، وَ لَكِنْ каби боғловчилар ёрдамида бирикади.

Эргашган қўшма гапни ташкил этувчи содда гапларнинг бири иккинчисига тобе бўлиб, уни тўлдириб, аниқлаб ёки бошқа томондан характерлаб келади. Тўлдирилиб ёки аниқланиб келаётган гап бош гап, тобе гап эса эргаш гап дейилади. Эргаш гап бош гапни қайси томондан характерлаб келаётганлигига кўра, бир неча турларга бўлинади. Араб тилида эргаш гапларнинг: аниқловчи эргаш гап, тўлдирувчи эргаш гап, эга эргаш гап, кесим эргаш гап, шарт эргаш гап, тўсиксиз эргаш гап, пайт эргаш гап, ҳолат эргаш гап, ўрин эргаш гап, ҳол эргаш гап, сабаб эргаш гап, мақсад эргаш гап, натижа эргаш гап, ўхшатиш эргаш гап, истисно эргаш гап каби турлари мавжуд.

§ 179. АНИҚЛОВЧИ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Аниқловчи эргаш гап бош гапдаги у ёки бу сўзнинг белгисини билдиради ва қуйидаги хусусиятларга эга:

1. Аниқловчи эргаш гап бош гапдаги қайси бўлакнинг белгисини билдирса, бевосита шу бўлакдан кейин келади.

2. Белгиси билдирилиб келаётган сўз аниқ ҳолатда бўлса, у билан аниқловчи эргаш гап ўртасига нисбий олмош қўйилади. Араб тилида нисбий олмош қуйидаги вариантларга эга:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	الَّذِي	الَّذَانِ	الَّذِينَ
МН	الَّذِي	الَّذَانِ	الَّذِي، الَّتِي، اللّوَاتِي

Бу олмошларнинг бирлик ва кўплик вариантлари келишикларда турланмайди. Иккилик шакли эса, келишикларда куйидагича турланади:

Келишик	Мз	Мн
Бош кел.	الَّذَانِ	الَّذَانِ
Қар. кел.	الَّذِينَ	الَّذِينَ
Туш. кел.	الَّذِينَ	الَّذِينَ

Бу нисбий олмош бош гаптаги белгиси аниқланиб келаётган бўлак билан жинсда, сонда мослашиши керак. Масалан:

رَأَيْتُ الطَّالِبَ الَّذِي يَدْرُسُ فِي جَامِعَتِنَا - Университетимизда ўқиётган талабани кўрдим.

تَعْمَلُ الْعَمَلَاتُ اللّوَاتِي دَخَلْنَ هَذِهِ الْحَجْرَةَ فِي هَذَا الْمَعْمَلِ - Бу хонага кирган ишчи аёллар шу фабрикада ишлашади.

قَرَأْتُ هَذَيْنِ الْكِتَابَيْنِ الَّذَيْنِ مَوْجُودَانِ فِي مَكْتَبَةِ الْكَلْبِيَةِ - Факультет кутубхонасида мавжуд бўлган бу икки китобни ўқидим.

Эслатма. Мисоллардан кўриниб турибдики, уларнинг ўзбекча варианты аниқловчи эргаш гапли кўшма гап шаклида эмас. Ҳозирги ўзбек тилида бундай иборалар кўпира кенгайтирилган сифатдош ёрдамида ифодаланади. Эски ўзбек тилида эса уларнинг аниқловчи эргаш гап шаклидаги варианты мавжуд. Масалан:

Мен шундай талабани кўрдимки, у университетимизда ўқийди. Ишчи аёллар, қайсики бу хонага кирдилар, шу фабрикада ишлайдилар ва ҳ.з.

3. Агар аниқловчи эргаш гапнинг эгаси бевосита белгиси билдирилаётган бўлак бўлса, шунга мос бўлган нисбий олмош аниқловчи эргаш гапнинг грамматик эгаси ҳисобланади. Масалан:

سَمِعْتُ الطَّالِبَةَ الَّتِي تَتَكَلَّمُ بِالْعَرَبِيَّةِ جِدًّا جِدًّا - Араб тилида жуда яхши гаплашадиган толибани эшитдим.

4. Агар белгиси билдирилаётган бўлак аниқловчи эргаш гапнинг эгаси бўлмаса, шу сўз билан жинсда ва сонда мослашган бирикма олмош аниқловчи эргаш гапдаги феълга ёки феълдан кейинги предлогга қўшилиб келади. Бундай олмошлар араб тилида ضَمِيرٌ عَائِدٌ - қайтувчи олмош дейилади. Масалан:

لَمْ أَقْرَأِ الْمَجَلَّةَ الَّتِي اشْتَرَيْتَهَا أَمْسٍ - Кеча сотиб олган журнални ўқимадим.

دَخَلْتُ الْغُرْفَةَ الَّتِي يَجْلِسُ الطَّلَابُ فِيهَا - Талабалар ўтиришган хонага кирдим.

5. Аниқловчи эргаш гап от кесимли гап бўлса ва нисбий олмош шу гапнинг грамматик эгаси ҳисобланса, эга билан кесим ўртасига ажратувчи олмош (ضَمِيرُ الْفَصْلِ) қўйилади. Масалан:

استمعنا إلى محاضرة الأستاذ الذي هو عالم مشهور في بلدنا - Юртимизда машхур узтознинг лекциясини тингладик.

6. Белгиси аниқланиб келаётган сўз ноаниқ ҳолатда бўлса, нисбий олмош ишлатилмайди. Масалан:

رَكَبْنَا سَيَّارَةً تَبْلُغُ سُرْعَتَهَا مِئَةً وَخَمْسِينَ كِيلُومِترًا فِي السَّاعَةِ - Тезлиги соатига 150 км бўлган машинага ўтирдик.

698-машиқ. Қуйидаги гаплардан аниқловчи эргаш гапларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўгиринг:

- 1) خطرت ببال أحمد فكرة بعثت في نفسه سرورا غامضا. 2) وهناك سبب ثالث يدفع زينب للانزعال في هذه الحجرة وهو مراجعة دروسها ومطالعة بعض الكتب والقصص التي جلبتها معها من الجزائر. 3) كانت أمها في تلك اللحظة مقبلة تحمل بين يديها طبقا يشتمل على صحن صغير به فطائر وإبريق قهوة وفنجان وسكرية. 4) ارتقت نفيسة على أمها التي جلست إلى جانبها فوق السرير وانمالت بالبكاء. 5) انقلبت على وجهها في الفراش مدة ساعة في أفكار لا بداية لها ولا نهاية. 6) ليست هذه هي المرة الأولى التي نسمع فيها أنغام الناي. 7) لست أدري أرجلاني هما اللتان تحملان جسمي أم جسمي هو الذي يحمل رجلي؟! 8) دخلت ثلاثهن إلى بيت العائلة، الحجرة التي يجتمع فيها كل أفراد العائلة والتي هي في نفس الوقت تعد بمثابة حجرة الاستقبال وحجرة الأكل وأحيانا المطبخ لا سيما في الشتاء ثم هي أيضا نفس الحجرة التي تنام فيها أم نفيسة. 9) حركت العجوز رأسها حركة لا تدل على نفي ولا إثبات. 10) الطريق الموصلة إلى مزرعة القطن هي الوحيدة التي لا تكثر فيها الانعراجات والصعود والهبوط في هذه القرية. 11) أنا أحب أن أصنع أواني جديدة لم يصنعها أحد. 12) أنا أبحث عن شيء آخر يعرفه قلبي ولا تستطيع صنعه يداي. 13) لم يكن مالك في يوم من الأيام عدوا لكم. أنت غالطة يا אחني يجبكم أكثر من كل الناس أسألني أنا... أنا التي أعرفه أكثر من كل أحد. 14) ألا تذكرين تلك الأيام السوداء التي عشناها؟ 15) إنما تعرف قصة أختها زليخة التي رضيت بالزواج من ذلك الفتى القروي الذي كان سبب قتلها والذي هو الآن شيخ البلدية. 16) المثل يقول: "تعلم صنعة وأخفها". كل شيء نتعلمه مفيد. 17) ها هي ترى خطوطا رقيقة متوازية ترسم على جبين بنتها وتعبر عن حزن لا تصوره الكلمات. 18) كان الطعام لذيذا حقا ومناسبا لحرارة الطقس التي كانت تستعر استعارا في ذلك اليوم. 19) وظيفته كشيخ

البلدية تجعله أحب أم لم يجب على علم بكل ما يجري في القرى وخاصة هذه القرية التي رأى أول نور على ترابها. 20) قال شاب عاد منذ أيام من فرنسا لقضاء عطلة لشخص مسن كان بجانبه: ...

699-ماشқ. Қавс билан ажратилган ўринларга, зарур бўлса, нисбий олмошлардан мосини қўйинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) كان هو اليوم المحدد لتنفيذ المهمة (...). جاء أحمد من أجلها. 2) لم يرد الابن شيئا وكان يحس بعدم ارتياح من هذه المقابلة (...). ترغب فيها حماة قديمة (...). انقطعت بينه وبينها كل الصلات. 3) المكان (...). اقتيد إليه أحمد لم يكن البيت (...). تجتمع فيه العائلة. 4) المسافة بين هذه القرية والقرية المركزية لا تتجاوز خمسة عشر كيلومترا ولكن السيارة تقطعها في مدة (...). لا تقل عن أربعين دقيقة. 5) ارتسمت حول عينيه انكماشات رقيقة (...). تصور عدم اطمئنانه. 6) إلى الاجتماع جاءت جميع فتيات القرى (...). لمن إخوة صغار (...). يقرؤون بالمدرسة. 7) أخذ الفئجان (...). سقط فيه الذباب ومشى نحو جماعة اللاعبين ليشهد النهاية (...). وصل إليها اللاعب. 8) القرية لا تضم حربة فتاة (...). بلغت سن الرشد. 9) عندي رسالة (...). أريد إرساها وأود أن لا يعلم أحد بذلك. 10) أخرجت الأم فستانا من القففة (...). جاءت بها معها فأليست إياه بعد أن نزع عنها الجبة (...). كانت تلبسها و(...) كانت ابتلت من العرق. 11) الياسمين عطر (...). لا تعرفه البادية.

700-ماشқ. Қўйдаги гапларни аниқловчи эргаши гапли қўйиша гап шаклида арабчага ўғиринг:

1. Ўз мустақиллигини қўлга киритган ўзбек халқи бугун ривожланиш ва тараққиёт йўлидан бормоқда.
2. Ўн саккиз ёшга етган ҳар бир фуқаро сайловда қатнашиш ҳуқуқига эга.
3. Мустақиллик йўлида кураш

олиб борган ота-боболаримиз ҳақида ҳикоя қилинган ўша учта китоб жавоннинг юқори тахтасида турипти.

4. Илмий-назарий конференцияда иштирок этган ўқитувчилар ва талабалар араб мамлакатларидаги сиёсий вазиятга бағишланган маърузани диққат билан тингладилар.

5. Акамнинг қайнотаси шаҳар чеккасида жойлашган автозаводда муҳандис бўлиб ишлайди.

6. Шаҳримиз темир йўл вокзалида ишлаган қўшнимиз яқинда пенсияга чиқди.

7. Замонавий банкларда хорижий тилларни яхши биладиган ҳодимлар ишлаши керак.

8. Университетимизнинг сиртқи бўлимига бу йил бошланғич ва ўрта мактабларда ишлаётган ёшлар қабул қилинди.

9. Ўтган ҳафта ўртоғимдан олган журнални кеча ўқиб тугатдим.

10. Араб филологияси бўлимининг тўртинчи курсида ўқиётган бир гуруҳ талабалар сентябрь ойининг бошларида Триполига жўнаб кетишди.

11. Талабалар ўраб олган ўша ёш устоз кеча Дамашқдан қайтиб келди.

12. Намангандаги «Атлас» комбинатида ишловчи муҳандис аёл эртага бизникига меҳмон бўлиб келади.

13. Мендан метронинг «Пахтакор» бекати ҳақида сўраган бобо «Мустақиллик майдони» бекатида тушиб қолди.

14. Ўзбекистоннинг келажаги ҳақида биз билан суҳбат қилган толиба қизлар иккинчи тиббиёт институтида ўқишади.

15. Биз кеча сайр қилган истироҳат боғи Машраб боғи деб аталади.

16. Кеча республика телеканали орқали биз томоша қилган телефильм ўтган йилги конкурсида биринчи мукофотни олган.

§ 180. ЭГА ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Эга эргаш гапли қўшма гапларда эргаш гап бош гапнинг эгаси вазифасини бажаради. Араб тилида эга эргаш гап бош гапнинг кесимига нисбий олмош ёрдамида боғланиши мумкин. Масалан:

إِنِّ الَّذِي كَتَبَ هَذِهِ الرَّسَالَةَ يَدْرُسُ فِي كَلْبَتِنَا - Бу хатни ёзган (киши) факультетимизда ўқийди.

فَالَّتِي حَدَّثَتْ لَنَا عَنْهَا هِيَ خَالَتِي - У киши ҳикоя қилиб берган (аёл) холам бўлади.

Бундан ташқари эга эргаш гап **مَا** юкламаси билан ҳам қўшилиши мумкин. Масалан: **يُغَجِبُنِي مَا تَقُولُهُ** - Гапираётган нарсанг менга ёқади.

Эслатма. Бундай гаплар ўзбек тилида кўпинча сифатдошли оборот иштирок этган содда гап шаклида ишлатилади.

Эга эргаш гап бош гапга баъзан **أَنْ** ёки **أَنَّ** юкламалари ёрдамида ҳам бирикиши мумкин. Бунда кўпинча бош гап шахси номаълум бўлган қуйидаги иборалардан ташкил топади:

... **مِنَ الْمُمْكِنِ أَنْ** ... мумкин ёки мумкинки,...

... **لَا بُدَّ مِنْ أَنْ** ... зарур ёки зарурки,...

... **لَا شَكَّ أَنْ** ... шубҳасиз ёки шубҳасизки,...

... **مِنَ الْوَاضِحِ أَنْ** ... аниқ ёки аниқки,...

Масалан: **لَا بُدَّ لَنَا أَنْ نَحْفَظَ دُرُوسَنَا** - Биз дарсларимизни ёдлашимиз керак.

لَا يَجُوزُ أَنْ تَنْسَى الْكَلِمَاتَ الْجَدِيدَةَ - Янги сўзларни унутмаслигинг керак.

لَا شَكَّ أَنْ أَوْضَاعَ الْعَالَمِ قَدْ تَغَيَّرَتْ - Шубҳасизки, дунёдаги вазият ўзгариб кетди.

701-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан эга эргаиш гапларни тодинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) قولې يا جارئي، هل صحيح أن جاري الذي ماتت زوجته في السنة الماضية خطب ابتك؟ (2) كل شيء نتعلمه مفيد، ما لا يفيد لا يوجد. (3) إن أرضنا ليست ككل الأراضي لا تعطي دفعة واحدة ولكن الذي يعرف كيف يراودها يأخذ منها أكثر مما ينتظره. (4) إن الناس هنا كما قلت لك يكرهون العمل... يكرهون الأرض ومن يكره الأرض يرجع إلى بطنها. (5) من كان ينتظري في هذه الدار الجديدة الجميلة من جدتي وأمي وأخواتي اللواتي جئن ليكلمني. (6) إن الذي وضع النقطة للدلالة على نهاية الكلام لم يفكر في نهاية الأمر. (7) إنه يعتقد اعتقادا راسخا أن ليس هناك من يحسن القهوة مثله. (8) كان الذي أبلغه الخبر وصل إلى القرية المركزية بعد المغرب. (9) ليس هناك ما يعجله فالزبانن لا يأتون إلى المقهى في ذلك الوقت المبكر. (10) كان عمي عندئذ جالسا في مكان قرب الدار فأدهشه ما يرى من جموع القادمين نحو بيت العجوز. (11) الشيخ حمودة يداوي جيدا، قل من لا يجد الشفاء على يديه. (12) ما أرجوه يا عزيزي هو أولا أن أعرف رأيك في هذا الزواج المحتمل الذي شاع وذاع. (13) من لا يرى الأحران لا يرى الفرح. (14) أخبروني أيها الناس، أخبروني هل بينكم من لا يستيقظ من رقدة الحياة إذا ما لمس الحب روحه بأطراف أصابعه؟ (15) في ظلام الليل تسير الريح ونحن نسير خلفها خائفين ملتجئين وليس بيننا من يستطيع الوقوف وليس فينا من له أمل بالوقوف. (16) من الحكمة أن يسكت الضعيف عندما يتكلم القوي. (17) من الجهالة أن نحاول إدراك أسرار هذه الأرض وخفاياها. (18) العاصفة لا تحب الحوامض ولا الموالح ولكنها تميل إلى الرطب البارد ولا شك أنها ستجدي لقمة لذيدة إذا قبضت عليّ ثانية. (19) من المعروف أن مدينة سمرقند تشتهر بآثارها التاريخية القديمة العديدة. (20) من واجبكم أن تقرؤوا هذا الكتاب الصغير عن تاريخ الخلفاء العرب الأوائل. (21) من المتوقع أن يصل إلى طشقند وفد علماء التاريخ العربي في أواخر الشهر القادم.

1. Шу йилнинг охирларида ўзбек шарқшунос олимларининг бир гуруҳи араб мамлакатларига бориши кутилмоқда. 2. Ҳеч бир шубҳа йўқки, Ўзбекистон футболчилари Бирлашган Араб Амирликларидан ғалаба билан қайтадилар. 3. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Хавфсизлик Кенгашининг навбатдаги мажлисини келаси ҳафтада ўтказишга қарор қилинган. 4. У таржимон аёлнинг араб мамлакатларида бир неча йил яшагани ва у ерда марказий газеталардан бирининг муҳбири бўлиб ишлагани ҳаммага маълум. 5. Икки дўст давлат раҳбарлари ўртасидаги музокараларнинг муваффақиятли тугашини кутса бўлади. 6. Бу луғатдан фойдаланмай туриб, араб тилини яхши ўрганиб бўлмаслиги шубҳасиздир. 7. Кутганимиз содир бўлди. 8. Эртагача бу арабча матндаги янги сўзларни ёдлашимиз жуда зарур. 9. Ўтган йили Давлат мукофотига сазовор бўлган бу романи биз ҳам ўқиб чиқишимиз керак. 10. Чиндан ҳам дастлабки араб халифалари тарихини ўрганаётганлар ислонинг ўша даврдаги ролини жуда яхши билишади. 11. Биз бахтли яшашимиз учун кўп меҳнат қилишимиз керак. 12. Кунлик «Ахборот» дастуридан бизга маълумки, пахта топшириш шартномавий режасини бажарган хўжаликлар сони кун сайин кўпаймоқда. 13. Кимки йўл қоидасини бузса, ўзидан хафа бўлсин. 14. Маълумки, Муборакдан дунёда энг арзон ва энг сифатли газ чиқади. 15. Ташқарида кучли шамол турди. Шундан маълумки, эртага ҳамма ёқни оппоқ қор қоплайди. 16. Шубҳасизки, мисрлик устозимиз шаҳарни яхши билади. 17. Яман ёшлари ҳақида кеча бизга ҳикоя қилган (киши) у ерда уч йил яшаган. 18. Шубҳасизки, XX аср охирида дунё

мамлакатларининг вазияти тубдан ўзгармоқда. 19. Мехмонлар хонага кириб, бир оз дам олишлари мумкин.

- 703-майқ. Қуйидаги суҳбатни ўрғанинг, сўз ва ибораларини ёдланг:

قبل السفر

إبراهيم: ما هو موعد قيام الطائرة يا أخي ممدوح؟

ممدوح: الساعة الثانية إلا ربعًا.

إبراهيم: ومتى يجب علينا أن نكون في المطار؟

ممدوح: في الساعة الواحدة إلا ربعًا وذلك لوزن الحقائب ولعمل الإجراءات اللازمة.

وفي هذه الحالة يجب أن تتحرك من هنا حوالي الساعة الثانية عشرة إلا ثلثًا على أكثر تقدير.

إبراهيم: لا... لا... السيارة تقطع المسافة في عشر دقائق فقط.

ممدوح: يظهر أنك تحب القيادة السريعة يا أخي إبراهيم.

إبراهيم: نعم، نحن في عصر السرعة.

ممدوح: ولكن المثل العربي يقول: «في التأي السلامة».

إبراهيم: نعم، وأنا أقول «وفي البطء الندامة».

ممدوح: هل تستطيع أن تقول هذا لضابط الجوازات أو لمفتش الجمرك أو لعسكري

المرور؟

إبراهيم: معك حق. إذن هيا بنا! من يركب في سيارة نيكسيا هذه؟ ومن يركب في

سيارتي؟

ممدوح: خذ معك نبيلة طبعًا! وكذلك أحمد. أما السيد فؤاد والسيدة خديجة وسميرة

فيركبون معي.

704-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Ассалому алайкум, биродар. Сиз тўқимачилик фабрикасига кетаяпсизми?
- Ҳа, ўша ерга кетаяпман.
- Сиз фабрикада ишлайсизми?
- Ҳа, ўша ерда ишлайман.
- Ким бўлиб ишлайсиз?
- Муҳандис бўлиб ишлайман.
- Кўпдан буён ишлайсизми?
- Ҳа, олти йил бўлди. Тошкент енгил саноат институтини тугатганимдан сўнг шу ерга ишга юборилганман. Сиз нима иш билан фабрикага кетаяпсиз?
- Синглимни кўргани.
- Синглингиз фабрикада ишлайдими?
- Ҳа, ўрта мактабни тугатгач, шу фабрикага ишга кирган.
- Ўзингиз нима иш қиласиз? Ёки ўқийсизми?
- Ўқийман. Наманган университетида ўқийман. Келажакда иқтисод бўйича мутахассис бўламан.
- Университет қаерда жойлашган?
- Шаҳар марказида, Чорсу бозори яқинида.
- Ҳа, мана фабрикага ҳам етиб келдик. Хайр, саломат бўлинг.
- Хайр, менга ҳамроҳлик қилганингиз учун миннатдорман. Раҳмат.

§ 181. КЕСИМ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапнинг кесими вазифасида келган эргаш гап кесим эргаш гап дейилади. Кесим эргаш гап ҳам бош гапга эга эргаш гап боғланган воситалар ёрдамида боғланади. Буларни фақат бош гапнинг англатган маъносига қарабгина фарқлаб олиш мумкин. Масалан:

أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ - Ушалар биз китобни нозил қилган одамлардир (Ушалар шуларки, биз уларга китобни нозил қилганмиз).

هَذَا مَا قَرَأْتَهُ فِي الْأَسْبُوعِ الْمَاضِي - Мана шу ўтган ҳафта ўқиганимдир.

Бу ерда кесим эргаш гап бош гапга ма юкламаси ёрдамида боғланган.

Кесим эргаш гап сабаб-мақсадни ифодаловчи юкламалар ёрдамида ҳам бирикиши мумкин. Масалан:

ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا الْقِرَاءَةَ وَ الْكِتَابَةَ - Бу сизлар ўқиш ва ёзишни ўрганишингиз учундир.

Амалий машғулот учун топшириқлар

705-машқ. Қуйидаги гаплардан бош ва кесим эргаш гапларни аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) الحاجة هي كل ما أستطيع أن أحصل عليه ولا يقدر أحد أن يفقدني إياه.
- 2) الحقيقة المجردة هي أنك لا تؤمن بغير نفسك ولا تكرم سواها ولا تقوى غير ميولها.
- 3) هذا ما يقوله هؤلاء الذين يقيسون ضمير العالم بمقياس ضمائرهم ويحللون مراد الوجود بالفكرة القصيرة التي يستخدمونها لحفظ وجودهم الفردي.
- 4) الأمر الذي يعيظني ويجول الدم في عروقي إلى نار محرقة هو أن ذلك العليل الخبيث يقتل الطبيب ثم يعود فيغمض

- عينية. 5) إذا رضي الآباء بموت أبنائهم من أجل الوطن فمعني ذلك أن انتصار الثورة حتمي. 6) في كلتي الحالتين فإن مهنته التي يعتز بها يلحقها عيب وهذا ما لا يرضاه أبدا. 7) هناك من يعمل الشهور الطويلة ولكن لا أحد ينتبه إلى ذلك. يعمل الليل والنهار. 8) المهم هو أن هذه المرأة استولت على نفسها أكثر من كل من حولها من نساء القرية. 9) ما أود هو أن يتعاون الناس ويعملوا، أن يعملوا بلا ثرثرة، هذا هو ما أتمنى. 10) لي رجاء أخير وهو أن لا يفهم المدرس من حديثك أي أرسلتك إليه. 11) هذا ما لا نساها أبدا. 12) إنهم هم الذين أطفأوا بالحرب حياة خالي الراحل. 13) هذا هو ما رأيته في نومي ليلة أمس. 14) هذا كل ما تركه صاحبي من أموال ونقود. 15) قصد الطالب النشيط أن يدرس كل المواد الدراسية جيدا. 16) هذه النصائح لتكونوا عقاء وفضلاء في المستقبل. 17) وطنك الحقيقي هو الذي وُلدت وبعثت فيه. 18) فخر المفاخر أن يضرب أخونا رقما قياسيا في الألعاب الأولمبية القادمة. 19) إذا لم تكن أنت الذي شتمتني فأبوك هو الذي شتمتني.

706-ماشқ. Юқоридаги машқдан фойдаланган ҳолда қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Сиз (мз.) учун янгилик шуки , неча йилдан буён тузалмаётган дардингизга даво топилди.
2. Энг муҳим нарса шуки, бу йигитда ҳамма нарсага қизиқиш етарли.
3. Ректоратдан келган буйруқ шуки, талабалар орасида маънавий тадбирларни кўпроқ ўтказишимиз керак.
4. Менинг бу ҳаётдан орзум шуки, ҳамма яхшилар ниятига етса.
5. Гапнинг рости шуки, Бухоро шаҳри қадимдан ислом цивилизацияси марказларидан бири бўлган.
6. Менинг саодатим шундаки, замонамизнинг машхур арабшуносларидан таълим олдим ва улар билан елкама-елка меҳнат қилдим.
7. Шуларнинг барчаси аввал куни Сиз (мн) ҳақингизда акамдан эшитганла-

римдир. 8. Ақлли йигитнинг вазифаси ота-онасини ҳурмат қилиш, ўзидан кичикка меҳрибон бўлишдир. 9. Бу қарсақ хонанда яна бир марта саҳнага чиқиши учундир. 10. Менинг энг ёқтирган нарсам шуки, барча оила аъзолари эрта тонгда ўринларидан туришса ва ҳар ким ўз иши билан машғул бўлса. 11. Менинг қалбимни ларзага солаётган, томирларимдаги қонни оловга айлантираётган нарса шуки, орамизда яшаб, орамизда бирга юрган айрим кимсалар ўзимизга тош кўтармоқдалар. 12. Очiq-ойдин факт шуки, сизлар (мз.) режада кўзда тутилган барча ўқув предметларига бир хил назар билан қарамаяпсизлар.

§ 182. ТЎЛДИРУВЧИ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапнинг тўлдирувчиси вазифасида келувчи эргаш гап тўлдирувчи эргаш гап дейилади. Тўлдирувчи эргаш гап ҳам тўлдирувчи жавоб бўлган саволларга жавоб бўлади.

Араб тилида тўлдирувчи эргаш гап бош гапдан кейин келади ва бош гапга қуйидагича боғланади:

1. Ўзидан олдин келган **أَنْ** юкламаси ёрдамида. Бунда тўлдирувчи эргаш гапнинг эгаси тушум келишигида келади. Масалан:

سَمِعْتُ أَنْ هَذَا الطَّالِبُ شَابٌ مُهَذَّبٌ - Эшитдимки, бу талаба одобли йигитдир.

عَرَفْتُ أَنْ الْعِلْمَ نَافِعٌ - Илмнинг фойдали эканини билдим.

2. Агар бош гапнинг кесими **قَالَ** феълидан ёки шу феълнинг бирор формасидан иборат бўлса, **أَنْ** юкламаси вазифасида **إِنْ** юкламаси ишлатилади. Масалан:

يَقُولُ الَّذِينَ الْإِسْلَامِيُّ إِنَّ اللَّهَ وَاحِدٌ - Ислом дини айтадики, Оллоҳ ягонадир.

قَالَ صَدِيقِي إِنَّهُ مَرِيضٌ - Дўстим айтдики, у касал эмиш.

3. Агар бирор сабаб билан тўлдирувчи эргаш гапнинг эгаси бош гапдан узоқда бўлса ва у эргаш гапнинг кесимидан кейинга ўтган бўлса, **أَنْ** (**إِنْ**) юкламасига III шахс музаккар бирлик қўшилувчи олмоши қўшилади ва у таржима қилинмайди. Масалан:

أَخْبَرَنِي الْمَعْلَمُ أَنَّهُ تَوَجَّهَ فِي غُرْفَةِ الدَّرْسِ تِلْكَ كَثِيرًا مِنَ الطَّوَالَاتِ وَ الْكِرَاسِيِّ

-Ўқитувчи менга маълум қилдики, ўша аудиторияда кўпгина стол ва стуллар мавжуддир.

4. Агар бош гапнинг кесими ўзидан кейин предлог талаб этадиган феълдан иборат бўлса, **أَنْ** юкламаси ўша предлогдан кейин келади. Масалан:

فَكَرَرْتُ فِي هَذِهِ الْمَشْكَلَةِ طَوِيلًا - Бу муаммо ҳақида узоқ ўйладим.

فَكَرَرْتُ طَوِيلًا فِي أَنْ هَذَا الْكِتَابَ طُبِعَ فِي السَّنَةِ الْمَاضِيَةِ - Бу китобнинг ўтган йили нашр этилгани ҳақида узоқ ўйладим.

5. Тўлдирувчи эргаш гап баъзан бош гапга **أَلَدِي** ва унинг вариантлари ёрдамида ҳам боғланиши мумкин. Бу нисбий олмошлар тўлдирувчи эргаш гапнинг эгаси билан мослашади. Масалан:

إِنِّي لَا أَسَى الَّذِينَ سَاعَدُونِي فِي أَيَّامِي الصَّعْبَةِ -Қийин кунларимда менга ёрдам қилганларни унутмайман.

6. Тўлдирувчи эргаш гап бош гапга **أَنْ** юкламаси ёрдамида ҳам боғланиши мумкин. Бунда тўлдирувчи эргаш гап феъл кесимли гап бўлиши керак. Масалан:

أَرِيدُكَ أَنْ تَكْتُبَ لِي رِسَالَةً - Менга хат ёзишингни хоҳлайман.

Эслатма. Юқоридаги мисолларнинг ўзбекча варианты кўпинча қўшма гап эмас, балки содда гапдир. Лекин булар араб тилида тўлдирувчи эргаш гапли қўшма гап сифатида талқин қилинади.

Амалий машғулот учун топшириқлар

707-машқ. Қуйидаги гаплардан бош ва тўлдирувчи эргаш гапларни аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) نحن ما برحنا نردد كلامك الذي يدل على أن الإنسان ليس إلا العوبة في يد القوة غير المعروفة.
- 2) أنا واقف أرى ما لم تر عين الإنسان وأسمع ما لم تعه أذن بشري.
- 3) إني أسهر بالليالي مترقيا ما لا أعرفه ومصغيا إلى ما لا أسمع ومحدقا إلى ما لا أراه ومفكرا بما لا أفهمه وشاعرا بما لا أدركه.
- 4) زال عن الأم استنكارها إذ عرفت الزائرة وتذكرت أنها معها على موعد لتذهبها سويا إلى زيارة والديهما.
- 5) احتضنتها نفيسة وراحت تقبلها قبلات مليئة بما تكنه لها من ود.
- 6) حدثت العجوز طويلا عما يشغلها ولكن البنت أدركت بحدسها أن النفي المقتضب الذي أجابت به العجوز يدل على أن شيئا ما يشغل نفسها فاستدرجتها قائلة: ...
- 7) كيف أعودها على العمل؟ كيف أعود من بلغت الثامنة عشرة من عمرها؟
- 8) لا تبكي يا أمي، الثورة الآن انتهت، ألا تذكرين تلك الأيام السوداء التي عشناها؟ من ظن أننا نحيا حتى الآن!
- 9) شكرت الضيفة الأم وابنتها و أكدت لها أنها لا تستطيع البقاء لتناول الغداء.
- 10) لقد قلت منذ حين إنك لا تحسنين الطبخ.
- 11) إنما لم تفكر في أن تتزوج بالبادية و تحيا فيها حياتها فذلك أسفل ما يمكن أن ينزل إليه حياها.
- 12) إن الحياة التي نحياها الآن بين أهلها لا تختلف عما قرأته بخصوص عصور ما قبل

التاريخ. 13) أنظر إلى أمي وأعمل مثل ما تعمل مسكينة هذه العجوز الطيبة! إنما لا تدري أنني لا أريد أن أكون مثل أمي. 14) تهتدت بأسى مما جرى في نفسها من أفكار. 15) لاحظت العجوز لأول مرة أنها أمام امرأة لا تعرف مثيلا لها في هذه القرية. 16) أحست العجوز أنها تكتشف هذه الفتاة لأول مرة وشعرت أن قبولها الزواج من ذلك الفتى ليس يسيرا. 17) كم هي جميلة هذه الأنعام، لكأنها عذر لما يبدو عليها من فقر، إنما بصفاتها وعذوبتها تجعل فراغ القرية أجمل مما أبدعه العمران. 18) أ تريدون أن يترك هذا الراعي غنمه ويلتحق هنا بهؤلاء الذين تركوا أعمالهم وأتوا لتعمير المهدي. 19) لاحظ أحمد ما يجري بينهما من تبادل نظرات مغتظة فسر غاية السرور وأدرك أن حيلته نجحت جزئيا. 20) كان الشيخ بعد وقوع الحادث متأكدا من أن السلطة الاستعمارية ستعقم أبشع انتقام ولكن لم يكن يدري أن تكون هذه القرية هي محل سخطها.

708-ماشқ. Қуйидаги гапларни тўлдирувчи эргаш гапли қўшима гап шаклида арабчага ўғиринг:

1. У (мн) қўлини кўтарсин ва янги мавзуни тушунмаганлигини ўқитувчига айтсин. 2. Ўзбек халқи шуни яхши биладики, барча юртлардаги оддий одамлар бутун дунёда мустақкам тинчлик бўлишини хоҳлайдилар. 3. Тошкентда ўтган ойда ташкил этилган халқаро кўргазма шуни кўрсатдики, Шарқий Осиё мамлакатларида электроника ва компьютер саноати кундан-кунга ривожланмоқда. 4. Ўзбекистон соғлиқни сақлаш вазирлиги огоҳлантирадики, чекиш саломатлик учун хавфлидир. 5. Биринчи курс толибаси араб тилида ўқиш ёзишдан кўра қийинроқ эканини айтди. 6. Университетимизнинг ректори ўтган ҳафтада вазирликка бориб келганлигини

биламиз. 7. Биз Миср Араб Республикасининг араб мамлакатлари орасида энг ривожланган, замонавий маданиятни тўла эгаллаган давлат эканлигини биламиз. 8. Сиз (*мн*) билан бир гурӯҳда ўқиётган дугонангиз айтдики, араб тилини университетга кирмасингиздан илгари мустақил ўрганган экансиз. 9. Биз эртага Имом Бухорий макбарасини зиёрат қилиш учун Самарқандга кетаётганимиз ҳақида гуруҳ раҳбарингизни огоҳлантирганман. 10. Институтимизга араб тилидан дарс бериш учун Кувайтдаги араб тили марказидан устоз келган ва бир-икки ҳафтадан кейин Саудия Арабистонидан ҳам яна бир устоз келади деб эшитганман. 11. Биз инглизча журналда ўқидикки, Кувайт ҳудуди жиҳатидан араб мамлакатлари ичида энг кичиги экан. 12. Машҳур инглиз ёзувчиси ёзадики, араб тили ўрта асрларда илмфан тили ҳисобланган. 13. Акам айтадики, Сиз (*мз.*) Қоҳира университетининг филология факультетида акам билан бирга ўқиган экансиз. 14. Кимдандир эшитдимки, уйимизда ўтирган меҳмоннинг акаси ўтган йили иқтисодиёт университетини тугатипти. 15. Ошхонада бизга овқат тайёрлаётган онам сездиларки, биз дарсга жуда шошилиб турибмиз. 16. Ректоратдан маълум қилишларича, университетимиз учун янги ўқув корпуси қурилиши келаси йилда бошланармиш.

709-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг:

Смир: هل تعرف أطول كلمة في اللغة العربية يا كريم؟

Кريم: دعني أفكر... هل هي كلمة «المستشفيات»؟

Смир: لا.

Кريم: لا أعرف. قل لي أنت.

Смир: كلمة «جميلة».

Кريم: ولكن هذه الكلمة فيها خمسة حروف فقط، فكيف تكون أطول كلمة عربية؟

Смир: لأن بين الحرف الأول والحرف الأخير «ميل».

710-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўзиринг:

- Хайрли тонг, Саодат.

- Хайрли тонг, Нафиса.

- Сиз қаердан келяпсиз?

- Мен дугонам билан озиқ-овқат магазинига борган эдим. Ҳозир у дорихонага дорига кириб кетди.

- Сиз қайси магазинга бордингиз?

- Биз Навоий кўчасидаги магазинга бордик. У теле-студия биноси яқинига жойлашган.

- Биламан, у катта магазин. Мен ҳам у магазинга тез-тез бориб тураман. У ердан олма, нок, узум каби мевалар сотиб оламан. Сиз ҳам мевалар харид қилганга ўхшайсиз-а?

- Ҳа, биз ҳам олма, узум олдик. Бу магазиннинг қандолат бўлими ҳам жуда бой экан.

- Тўғри, аммо Пушкин кўчаси бошланишидаги магазиннинг қандолат бўлими яна ҳам бой. У ерда доим янги турли хил конфетлар бўлади. Биз у магазинга ҳам тез-тез бориб турамиз.

- У ерга сиз нимада борасиз?
- Биз метрода борамиз. Сиз-чи?
- Бизнинг уйимизга метро бекати анча узоқ, шунинг учун мен автобусда бораман.
- Ана, дугонам келяпти. Дорини тез олипти.
- Сиз ётоқхонага кетаяпсизми?
- Йўқ, Дилфуза келмоқчи эди, мен уни кутиб тураман. Биз у билан чеварга бормоқчи эдик.
- Хайр бўлмаса, биз ётоқхонага кетдик.
- Хайр, саломат бўлинг, яхши боринг.

§ 183. ШАХСИ НОМАЪЛУМ ГАП

Эгаси мавжуд бўлмаган ва кесим ифодалаган иш-ҳаракатнинг бажарувчиси номаълум бўлган гап шахси номаълум гап дейилади. Шахси номаълум гап учун муҳими ўша иш-ҳаракатнинг бажарувчиси эмас, балки унинг бажарилиш фактидир («Темирни қизиғида бос, дейдилар» каби).

Араб тилида шахси номаълум гапнинг кесими ўтган ва ҳозирги-келаси замонда бўлиши мумкин ва у қуйидагича ифодаланади:

1. Кесим III шахс кўплик музаккар феъл билан ифодаланади. Масалан:

يَقُولُونَ إِنَّهُ يَعْرِفُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ حَقَّ الْمَعْرِفَةِ - Айтадиларки, у араб тилини жуда яхши билади.

كُتِبُوا أَنْ كُلِّ مَوْلَانِهِ سَتُنَشْرُ فِي الْوَقْتِ الْقَرِيبِ - Ёзишларича, унинг барча асарлари яқин вақт ичида нашрдан чиқади.

2. Кесим III шахс бирлик музаккар мажҳул нисбатдаги феъл билан ифодаланади. Масалан:

Бу мақолада Яқин Шарқдаги сўнгги воқеалар ҳақида гапирилади.

Форс кўрфазиддаги уруш операциялари ҳақида кўп гапирилди.

3. Баъзан бундай гапларда кесим бўлиб келган феълнинг аниқ нисбат сифатдоши гапнинг формал эгаси бўлиши мумкин. Бунда феъл музаққар бирлик аниқ нисбатда бўлади. Масалан:

Сўралдики... – سَأَلَ سَائِلٌ أَنْ... , ... – Айтилдики... – قَالَ قَائِلٌ إِنَّ...

Амалий машғулот учун топшириқлар

711-машқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) يقولون لي: ما نكبة بلادك سوى جزء من نكبة العالم وما الدموع والدماء التي أهرقت في بلادك سوى قطرات من نهر الدماء والدموع المتدفق ليلاً ونهاراً في أودية الأرض وسهولها. (2) كُتِبَ في هذه المقالة أن عدد سكان جمهورية مصر العربية ازداد في السنوات الأخيرة بكثير. (3) أذيع بالتلفزيون الجمهوري أنه سيصل رئيس الحكومة السورية إلى طشقند في الأسبوع القادم. (4) قيل في نشرة الأخبار الأخيرة إنه سيحتفل الشعب الصيني غداً بعيدة الوطني وهو عيد الاستقلال. (5) قد يقال إن هذه الكتب غير معروفة لهم. (6) يقولون إنه يعرف اللغة العربية حق المعرفة. (7) يحسبون أن القضية يمكن حلها بطريق هيئة الأمم المتحدة فقط. (8) يُعتبر أنه عالم كبير. (9) يقال في هذه المقالة عن الحوادث الأخيرة في تركيا. (10) أرحف المرجفون أن الزوجة دبرت مؤامرة لزوجها.

712-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. «Ўзбекистон» нашриётида яқинда чоп этилган ўша китобда Ўзбекистонинг нефть ва газ саноатида кўлга

киритган ютуқлари ҳақида гапирилади. 2. Саудия Арабистонининг энг нуфузли газеталаридан бирида ёзилишича, бу йил ҳаж зиёратига келувчилар сони аввалги йиллардагидан анча ошади. 3. Айтадиларки, илмий-назарий конференцияда маъруза қилган ўша толиба қиз инглиз ва француз тилларини жуда яхши билади. 4. Ўтироқ этилишича, Англия Фанлар Академиясидан маъруза қилиш учун келган доктор атом физикаси соҳасидаги энг йирик олимлардан биридир. 5. Ёшлар телеканалидан хабар беришларича, Ўзбекистоннинг футбол терма командаси Бирлашган Араб Амирлигида ўтказилган футбол мусобақасида барча командалар усти-дан ғолиб келиб, чемпионликни қўлга киритган. 6. «Машъал» радиостанциясидан ўқилган сўнгги ахборотда маълум қилинишича, йигирма йилдан буён давом этаётган афғон уруши фақат Бирлашган Миллатлар Ташкилоти комиссияси томонидангина ҳал этилиши мумкин. 7. Республиканинг иқтисодий сиёсати ҳукуматнинг ўз ички иши ҳисобланади ва четдан бунга аралашшига ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. 8. Ҳар йили 1 сентябрь куни биз нишонлайдиган Мустақиллик куни республикамизнинг энг катта ва энг нуфузли миллий байрами ҳисобланади.

§ 184. ШАРТ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг амалга ошиш шартини билдирувчи эргаш гап шарт эргаш гап дейилади. Араб тилида кўпинча шарт эргаш гап бош гапдан олдин келади.

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг амалга ошиш шarti реал («Яхши ўқисанг, тушунасан» каби) ва нореал

(«Яхши ўқиганингда эди, тушунардинг» каби) бўлиши мумкин:

1. 1. Реал шартни билдирувчи шарт эргаш гап олдидан **مَنْ، مَتَى، إِذَا،** **إِنْ** юкламаларидан бири келиши мумкин:

مَنْ، مَتَى، юкламалари иштирок этганида, эргаш гапдаги феъл ҳам, бош гапдаги феъл ҳам ёки ўтган замонда, ёки шарт майлида келади. Лекин бу гапдан англашилган шарт маъноси ҳозирги ёки келаси замонга тегишли бўлади. Масалан:

إِنْ خَرَجْتَ مِنَ الْغُرْفَةِ خَرَجْتُ مِنْهَا - Агар сен хонадан чиқсанг, мен ҳам чиқаман.

إِنْ تَخْرُجَ مِنَ الْغُرْفَةِ أَخْرَجْتُ مِنْهَا - Агар сен хонадан чиқсанг, мен ҳам чиқаман.

إِنْ تَسْأَلُوا كَثِيرًا تَعَلَّمُوا كَثِيرًا - Кўп сўрасангизлар (мз), кўп биласизлар.

مَتَى تَخْرُجَ أَخْرَجْتُ - Қачон сен чиқсанг, мен ҳам чиқаман.

مَنْ زَرَعَ الْمَعْرُوفَ حَصَدَ الشُّكْرَ - Кимки эзгулик экса, таҳсин теради.

2. **إِذَا** юкламаси ишлатилганида, ҳар икки гапдаги феъл ўтган замон шаклида келади. Лекин шартнинг маъноси ҳозирги ёки келаси замонга тегишлилигича қолади. Масалан:

إِذَا دَخَلْتَ الْغُرْفَةَ رَأَيْتَ الْقَنْدِيلَ فِيهَا - Сен(мз) хонага кирсанг, ундаги қандилни кўрасан.

3. Баъзан бош гапнинг мазмунига кўпроқ эътибор қаратилган бўлса, бош гап эргаш гапдан олдин келиши ҳам мумкин. Масалан:

أَغَارَ مَن كَسَالَ مَن دَسَامَ، - Агар мен касалман десам,
муболаға қилмаган бўламан.

Куйидаги ҳолларда бош гап олдидан **فَ** юкламаси
кўйилади:

1. Бош гап от кесимли гапдан иборат бўлса.
Масалан:

إِن لَّمْ تَرَ هَذِهِ الْكَارِثَةَ فَأَنْتَ سَعِيدٌ - Агар сен бу фалокатни
кўрмаган бўлсанг, бахтлисан.

2. Бош гапдаги феълдан буйрук, илтимос, хожиш-
истак маънолари англашилса. Масалан:

إِذَا لَمْ يَعِشْ حُرًّا بِمَوْطِنِهِ الْفَتَى فَسَمَّ الْفَتَى مَيِّتًا وَ مَوْطِنَهُ قَبْرًا - Агар инсон
ўз ватанида эркин яшамаса, уни ўлик, ватанини қабр
хисобла.

3. Бош гапдаги феъл **قَدْ**, **سَوْفَ**, **سَاءَ** каби юкламалар
билан, шунингдек, **لَنْ** ёки **لَنْ** инкор юкламалари билан
бошланган бўлса:

إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ - Агар сен улар учун кечирим
сўрасанг, Оллоҳ уларни ҳеч қачон кечирмайди.

II . Нореал шартни билдирувчи шарт эргаш гап
одидан **لَوْ** юкламаси кўйилади ва бу гапдаги феъл
кўпинча ўтган замон шаклда келади. Масалан:

لَوْ زُرْنَا الْمَسْرُوحَ شَاهَدْنَا فِيهِ تَمَثُّلًا رَائِعًا - Агар театрга
борганимизда эди, унда ажойиб спектакль томоша
қилган бўлар эдик.

Бундай гапларда бош гап олдидан **لَوْ** юкламаси ҳам
кўшилиши мумкин. Бу юклама гапнинг маъносига
таъсир ўтказмайди. Масалан:

Вақтим бўлганида - لَوْ كَانَ عِنْدِي وَقْتُ لَكْتُبْتُ مَقَالََةً لِجَرِيدَةِ الْخَانِطِ
эди, деворий газетага мақола ёзган бўлардим.

Баъзан норéal шартни ифодалашда бош гап бирикма олмош билан ў юкламасидан иборат бўлиши ҳам мумкин. Масалан:

لَوْلَاهُ لَكُنْتُ تَعْسًا - Агар у (мз) бўлмаганида эди, мен бахтсиз бўлган бўлар эдим.

لَوْلَاكَ لَهْتُ فِي الطَّرِيقِ - Сен бўлмаганида эди, йўлда адашган бўлардим.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ УЧУН ТОПШИРИКЛАР

713-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва реал шарт эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) إن كان بقائي يوجب فناء سواي فالموت إذن ألد لديّ وأحب. (2) الحياة امرأة عاهرة ولكنها جميلة ومن ير عهرا يكره جماها. (3) اسكت يا قلبي حتى الصباح فمن يتربح الصباح متجلدا يعاتقه الصباح مشتاقا. (4) هز الطبيب رأسه قائلا: من العباوة أن نستأصل الضرس إذا كان بإمكاننا تطيبه. (5) إذا قال لي "صباح الخير" يحمّر وجهه.
- 6) — المثل يقول: "لا تمشي الأرجل إلى حيث يحب القلب" وأنا أحبكم. — إن كنت تحبينا فاقعدي معنا حتى الغداء. (7) إنما صارت الآن امرأة أي في سن الزواج فإن لم تعلم الطبخ والشؤون المنزلية فأين تعلم؟ (8) إذا لم يعجبنا طعام فأى طعام يعجبنا إذن؟ (9) هل قريتنا ومدينة الجزائر متساويتان؟ الرجال هنا كالوحوش يلتهمونك بأعينهم إن رأوك.
- 10) طبعاً لم تكن عداوقما صريحة بينهما فهما إذا التقيا لا يبدو عليهما ما يوحي بعداوة. ولكن كل واحد منهما يحس بعدم ارتياح إذا وجد نفسه أمام الآخر. (11) إن رأيت مصوغاتي تكفي لتسديد المبلغ المطلوب فبها. أما إذا بعنا الغنم فلم يعد لبقائنا هنا أي مبرر.

12) الولد الصالح مثل الأرض الصالحة إن لم تريحك الريح الكثير فلن تحسرك. (13) هو لا يلعب دائما ولكنه إذا لعب فإما أن يخسر إلى النهاية أو يربح أيضا إلى النهاية.

714-ماشқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва нореал шарт эргаши гапларни аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) إحدى وعشرون لوحة بهذا السقف! لو كان به ثمانى عشرة لوحة فقط لبقيت ثغرة فيه أو لو كانت الألواح أعرض قليلا مما عليه لكفت الثمانى عشرة لوحة... (2) لو قضيت هذه العظلة في الجزائر لاستطعت أن ألقى صديقي ذلك. (3) أنا أتعجب ممن لا يحب القهوة! إنني لو لاها لما استطعت القيام ولا القعود. (4) لو كان بيدي مال لتصدقت كل جمعة بالطعام. (5) لولا هذا الناي لظننا القرية خلت من سكانها منذ سنين. (6) إنني مشغولة بمراجعة دروسي يا خالتي، ثم إنني لو حاولت أن أتعلم صنع ما تصنعين هنا من الأواني لكسرت كلها. (7) لا أحد يدري كيف كانت تبدو هذه القرية الفقراء لزاثيرها لو لم يكن فيها هذا الراعي الطيب الذي يملأ سماءها أنغاما. (8) منذ أن كانت الدنيا كان الموت وكانت الحياة فلو أوقف الناس قلوبهم عند موتاهم الأعرزاء لتوقفت الحياة. (9) لو فكّرت البلدية في إنشاء ورشات للعمل ولو فكّرت في بناء دار للتربية والثقافة الشعبية ولو فكّرت في تعبيد طرق هذه القرية والقرى التابعة لها ولو فكّرت في شق انجاري... لو فكّرت في كل ذلك لما بقي فقر ولا جهل ولا ذباب. (10) لو كان الناي معه ولم يكن بهذا المكان القريب من الدار لأخذه وعزف أرقّ الألحان لهذه الآمال الغامضة. (11) لو أحدثك عن كل ما وقع في تلك السنة من مأس ورزايا لما كفتني أيام بلياليها. (12) النار... النار... لو لاها لما استطعت صنع آنية واحدة! (13) هو الوحيد من جيله الذي شارك في الحرب العالمية الأولى وكاد أن يضيع فيها حياته لو لا لطف الأقدار. (14) الشفاه الرقيقة، الأنف المستقيم، البسمة الساحرة... كالقمر، كهلال العيد! أنا لو أوما لي بإماعة واحدة ذهبت معه إلى حيث يريد. (15) لو كنت سنبله من القمح نابتة في تربة بلادي لكان الطفل الجائع يلتقطني

ويزيل بحباتي يد الموت عن نفسه. لو كنت ثمرة يانعة في بساتين بلادي لكانت المرأة الجائعة تتاولني وتقضمني طعاما. لو كنت طائرا في فضاء بلادي لكان الرجل الجائع يصطادني ويؤذي بجسدي ظل القبر جسده.

715-ماشқ. Қуйидаги реал ва нореал шарт эргаш гапли қўшма гапларни арабчага ўғиринг:

1. Агар университетга мен билан бормоқчи бўлган бўлсангиз (мз.), мен боришга тайёрман. 2. Агар Муҳаммад дарсларидан сўнг бу хонага кирса, мени стадионга кетди деб айтинг (мн). 3. Агар сизлар (мн) Миср маданий марказига борсангизлар, ҳозирги замон сиёсатининг актуал муаммоларига бағишланган маърузада қатнаша олмай-сизлар. 4. Агар дугонам касал бўлмаганида эди, биз билан ҳозир тўртинчи курсда ўқиган бўлар эди. 5. У (мн) меҳнатдан қочмаганида эди, эрта тонгда кийиниб, бу ерга етиб келган бўлар эди. 6. Ҳурматли меҳмон, агар Сиз (мз.) Фарғона водийсига ташриф буюргангизда эди, Ўзбекис-тоннинг ҳақиқий жамолини кўрган бўлардингиз. 7. Агар биз шаҳримизнинг шимолий қисмидаги тузар - жой масканидан янги квартира олганимизда эди, унга мос бўлган янги чиройли мебель ҳам сотиб олган бўлар эдик. 8. Мисрлик устоз бу илмий-назарий конференцияда иштирок этганида эди, ота-боболаримиздан қолган расм - русумлар, урф-одатларимиз ҳақида кўп янги маълумотлар эшитган бўлар эди. 9. Агар тўққизинчи синф ўқувчилари уй вазифаларини бажармаганларида эди, янги мавзунини тушунмаган бўлар эдилар. 10. Агар биз Наманган - Тошкент поездига бугун билет ололмасак, эртага Тошкентга жўнай олмаймиз. 11. Сизлар (мз.) бўлмаган

нингизда эди, мен бу офатдан кутулолмаган бўлардим. 12. Бу матни таржима қилишда ёрдам бермаганларида (мз.) эди, бугун бу ерда сизлар (мз.) билан ўлтирмаган бўлардим. 13. Тўнғич опам янги ҳовли сотиб олса, мен албатта янги мебель совға қиламан. 14. Қачонки улар (мз.) мени чорлашса, мен ўша пайтда «лаббай» деб жавоб бераман. 15. Сиз (мз.) қаерда бўлманг, мен Сизни албатта қидириб топаман. 16. Агар сизлар (мз.) Миср Араб Республикасига борсангизлар, албатта Луксор ва «Води-л-мулук» ёдгорликларини бориб кўринглар. 17. Агар у (мз.) уйига кечаси кеч қайтса, менга телефон қилмасин. 18. Агар бу йил ёзда Нанай қишлоғига борсак, у ерда тўрт ҳафта турамыз. 19. Агар Сиз (мн) бугунги «Ал-Аҳром» газетасини ўқиган бўлсангиз, демак Сиз Қоҳира ҳақида кўп янги маълумотларни биласиз. 20. Агар мен келаси йили университетни тугатсам, албатта икки йил Бирлашган Араб Амирликларида ишлайман.

716-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантини топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Офарин!; бу дунё; турар-жой маскани; Ўзбекистон ёзувчилари уюшмаси; духтурлар жамоаси; тарихий ёдгорликлар; заковатли йигит; худо номи билан қасам ичаман; Сиз (мн) ноҳақсиз; отамнинг соқоли ҳақи; мутасаввиф олим; соф муҳаббат; Шимолий Фарғона канали; эрталабки бадантарбия машқлари; соғлиқни сақлаш вазирлиги; элчи жаноблари; кекса ўқитувчилар; иктисодий тараққиёт; ҳар меванинг ўз мазаси бор; сизлардан (мз.) ўтиниб сўрайман; Ўзбекистон Мадҳияси.

وادي فرغانة

إن هذا الوادي الذي اكتسى بالرداء الأخضر في وسط صحارى آسيا المركزية الواسعة الصفراء والذي تتوفر فيه فاكهة الصيف والشتاء دون انقطاع اشتهرت شهرته في العالم العربي بفضل رواية "عروس فرغانة" للكاتب المصري الشهير جرجي زيدان...

سُمي السائحون هذا الوادي في العهود القديمة باسم "لؤلؤة آسيا المركزية" وفي الحقيقة إن هذا الوادي من قديم الزمان كان يجذب انهباء الملوك و السلاطين والقادة العسكريين في العالم كله وذلك لأراضيه الخصبه و مياهه التي تتدفق في أنهاره وجداوله ولعادات سكانه الذين يتلذذون بمسابقاتهم في الكرم والسخاء ولسنا مبالغين إذا قلنا إن القائد اليوناني العظيم إسكندر ذا القرنين وقائد الجيش المغولي تشينجيزخان والقيصرة الروس عندما استهدفوا غزو آسيا المركزية كان هدفهم الرئيسي هو الاستيلاء على وادي فرغانة والسيطرة على ثرواته الموجودة فوق أراضيه وتحتها.

وفي كثير من آيات القرآن الكريم تُسمى البساتين التي تجري من تحتها الأنهار بالجنة والفردوس في الآخرة... أليس من حقنا أن نطلق على هذا الوادي اسم "فردوس الحياة الدنيا"؟!

إن هذا الوادي الجميل الرائع محاط بجهال تيان شان شمالا و جهال حصار آلاي جنوبا وطوله من الغرب إلى الشرق حوالي 300 كم وعرضه من الشمال إلى الجنوب حوالي 170 كم. أما ارتفاعه عن سطح البحر فهو في المناطق الغربية 330 مترا وفي المناطق الشرقية حوالي 1000 متر.

والمصادر الرئيسي للمياه في وادي فرغانة هو نهر "سردريا" وهو يقوم برى جميع حقول هذا الوادي وكذلك يشرب جميع السكان من هذا النهر العظيم ولغرض توسيع شبكة الري في الوادي أنشئت في بداية القرن العشرين قناة فرغانة الشمالية. أما في منتصف هذا القرن فقد تم افتتاح قناة فرغانة الكبيرة وقناة فرغانة الجنوبية وفي السبعينيات تم إنشاء قناة نمنغان الكبيرة ومع ذلك أسست بحيرة "قيراق قوم"، المملوءة حاليا بالمياه وكل هذه الشبكات تساعد في توسيع الأراضي الزراعية وارتفاع مستوى المعيشة لسكان هذا الوادي.

وفي الوادي توجد سبع مدن كبيرة وهن مدينة فرغانة ومرغلان ونمنغان وخوقند وأنديجان وأوش وخوجند وسكان تلك المدن يشتهرون بمروءتهم وسخاوتهم. إن فتياته الجسر وفتياته ذوات الحياء والأخلاق الحميدة ونساء الحثاثة وشيوخه العقلاء الفضلاء والأجداد المحترمين والجدات هم أعظم وأعلى ثروة هذا الوادي. فكل بيت في هذا الوادي محترم مكرم بوجودهم فيه وكل مدينة وقرية مزدهرة بدعائهم وكل من يسكن هذا الوادي سواء كان شابا أو شيخا، فتاة كانت أو امرأة يفتخر بأنه واحد من سكان هذا الوادي العظيم!

أيها القارئ العزيز وأيتها القارئة المحترمة إننا نتمنى لكم زيارة وادي فرغانة فسترون كل ما أخبرناكم به بأعينكم وستأكدون عندئذ أن قولنا وكلامنا لا مبالغة فيه...

717-машқ. Йигирма олтинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, сўзларини ўрганинг ва ўзбекчага ўғиринг.

718-машқ. Йигирма олтинчи матндаги гапларни синтактик таҳлил қилинг.

719-машқ. Йигирма олтинчи матндан аниқловчи эргаш гапли, эга эргаш гапли, кесим эргаш гапли қўшма гапларни топинг ва уларнинг қандай шаклланганини тушунтиринг.

720-машқ. Йигирма олтинчи матндан тўлдирувчи эргаш гапли, шарт эргаш гапли қўшма гапларни ва шахси номаълум гапларни топинг ҳамда уларнинг шаклланиш қондасини тушунтиринг.

721-машқ. Йигирма олтинчи матндан фойдаланиб, ўзингиз яшаб турган водий (воҳа) ҳақида араб тилида баён ёзинг.

722-машқ. Қуйидаги бирикмаларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

أنعام الناي، يد القوة غير المعروفة، تلك الأيام السوداء، معاد قيام الطائرة، ضابط
الجوازات، القيادة السريعة، عصر السرعة، نهاية الكلام، إعداد القهوة، إدراك أسرار
هذه الأرض، عدم ارتياح من هذه المقابلة، انكماشات رقيقة، ذلك الفق القروي، حرارة
الطقس، الطريق الموصلة إلى مزرعة القطن، هذه هي المرة الأولى، مطالعة بعض الكتب،
الشئون المنزلية، تسديد المبلغ المطلوب، الولد الصالح، مراجعة الدروس، ورشات
للعمل، الثقافة الشعبية، تعبيد الطرق، شق المجاري.

ЙИГИРМА ЕТТИНЧИ ҚИСМ
ЯНГИ ИБОРАЛАР

ابن الأطرش Ибн ул-Атраш

أغنية التوم алла

بالتفصيل муфассал

بغت السور хурсандлик сабаб-
чиси

بنت البحر сув париси, русалка

خزانة مائة молиявий хазина

ذقة القلب юрак уриши

(тепиши)

رجل عمل тадбиркор

سواد Суод

سكنة الليل тун сокинлиги

شده النشاط ўта ҳаракатчан

قضى لوعة кийналиб жон бермок

كل عام وأنتم بخير янги йилингиз

(байрамингиз) муборак

بۇلسин! (жавоби *بخير*)

ليس من العدل أن...
эмаски,...

ما شاء الله! қандай ажойиб!

محصنة الصبح самимий масла-

хат бермок

مذكور أعلاه юқорида зикр

этилган

مساء الخير хайрли оқшом!

(тилақ)

مساء الثور хайрли оқшом!

(жавоб)

مسحة من الجمال шунчаки гўзал-

лик

مع شديد الأسف минг афсус!

مقتبل الحياة умрнинг гуркира-

ган пайти

من هو ذا у ўзи ким?!

مهما كان الحال нима бўлса ҳам

نوبة حمى безгак хуружи

هو على موعد у кўришиши

керак, унинг учрашуви

бор

يوسف الفخري Юсуф ал-Фахрий

§ 185. ТҮСИҚСИЗ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Тўсиқсиз эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракатнинг амалга ошишига тўсқинлик қилади, лекин шунга қарамай, бош гапдаги иш-ҳаракат амалга ошган бўлади ёки амалга ошади.

Араб тилида тўсиқсиз эргаш гап бош гапдан олдин ҳам, кейин ҳам, бош гапнинг ўртасида ҳам келиши мумкин ва тўсиқсиз эргаш гап олдидан қуйидаги ёрдамчи сўзлар келиши мумкин:

1. وَإِذَا، وَلَئِن، وَإِنْ Масалан:

إِنَّا نَعْرِفُ جُغْرَافِيَا الْبِلْدَانِ الْعَرَبِيَّةِ وَإِنْ لَمْ نَزُرْهَا – Биз бормаган бўлсак ҳам, араб мамлакатлари географиясини биламиз.

2. بِالرَّغْمِ مِنْ أَنْ، بِالرَّغْمِ مِنْ أَنْ، مَعَ أَنْ. Бу юкламалардан кейин эргаш гапнинг эгаси тушум келишигида келади. Масалан:

مَعَ أَنْ أَلْفَعَةُ الْعَرَبِيَّةِ صَعْبَةٌ نُحِبُّهَا جِدًّا – Араб тили кийин бўлса ҳам, биз уни жуда севамиз.

بِالرَّغْمِ مِنْ أَنَّهَا جَاوَزَتْ السَّبْعِينَ كَانَتْ مَمْلُوءَةً بِالنَّشَاطِ – У (мн) етмишдан ошган-лигига қарамай, серҳаракат эди.

رَغْمَ أَنِّي كُنْتُ مَشْغُولًا جِدًّا حَضَرْتُ هَذِهِ الْحَفْلَةَ – Мен жуда банд бўлишимга қарамай, бу тантананда иштирок этдим.

3. وَأَوْ، مَهْمَا – юкламалари. Бу юкламалардан кейин феъл ўтган замонда ҳам, ҳозирги-келаси замонда ҳам ишлатилиши мумкин. Масалан:

أَنَا لَنْ أَعُودَ إِلَيْكَ مَهْمَا اسْتَرَحَمْتَ دَقَاتِ قَلْبِي – Мен сен томон ҳеч қачон қайтмайман, гарчи юрагим тепкилари ўтиниб сўрасалар ҳам (Қўшиқдан).

4. Булардан ташқари қуйидаги олмошлар ҳам тўсиқсиз эргаши гап олдидан боғловчи вазифасида ишлатилиши мумкин: **أَيَّمَنَ** – ким бўлса ҳам, **أَيَّمَا** – нима бўлса ҳам, **كَيْفَمَا** – қандай бўлса ҳам, **حَيْثَمَا** – қаерда бўлса ҳам, **مَتَى** – қачон бўлса ҳам. Масалан:

هَمْ يُعْجِبُونَ النَّاسَ كَيْفَمَا لَعِبُوا – Қандай ўйнамасинлар, одамларга улар ёқаверадилар.

أَيَّمَنَ سَافَرْنَا مَعَنَا كَانَ مُسَوِّطًا – Ким биз билан сафар қилмасин, мамнун бўлади.

حَيْثَمَا كُنْتُمْ كُنْتُ مَعَكُمْ – Сизлар қаерда бўлманг, мен ҳам сизлар билан бўламан.

Амалий машғулот учун топшириқлар

723-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва тўсиқсиз эргаши гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) لم ينجح رضا في الامتحان بيد أنه لا يتخلف عن دروسه. 2) أما وقاري فهو مستمد من جمال تراه كيفما حوّلت عينيك. 3) اليوم قد خفّ الهواء وغمر النور الطبيعة وسكنت الأمواج وانقشعت الغيوم فكيفما نظرت أراك وأري أسرار الحياة محيطة بك كاهالات التي يحدّثها جسم العصفور على وجه البحيرة الهادئة عندما يتحجم بمائها الهادئ.
- 4) ينادونني «الصغيرة» لست أدري لماذا؟ بيد أنني أكبر من بعضهم جسما وسنا. 5) مهما يكن من أمر فإن صاحب البيت اليوم مسرور، شديد النشاط لاستقبال ضيوفه. 6) كانت نفيسة ترفع بصرها بين الحين والآخر نحو مالك الذي كان ينظر إلى الأرض مجتهدا أن لا تنزلق منه أية نظرة نحوها بالرغم من أنه كان يحس وجودها أكثر مما ينبغي ويمجد لذلك لذة خفية لا تقدر. 7) أفكر في موضوع وأتحدث عن آخر دون أن أعرف هذه الرابطة العجيبة

بين نفسي ولساني. 8) أخذ الطاهر لقصة «الوسادة الخالية» فمسكها بين يديه مدة دون أن ينظر إليها أو يفتحها. 9) هناك شيء آخر يتعلق بحياة الحاج أحمد: أيامه لا تقصر ولا تطول مهما اختلفت الفصول. 10) قولي له يا أمي لن أتزوج ولن أنقطع عن دراستي سأعود إلى الجزائر مهما كان الحال. 11) ضحكت الفتاة من هذا العطف الغريب الذي أبداه لها الراعي وتعجبت من انفتاح نفسه لها مع أمها لأول مرة تحدته. 12) إن الأرض مهما كانت جميلة أو قاحلة لا أهمية لها بلا بشر. 13) كانت الرسوم سوداء من صبغة أعدتها هي لا تزول مهما قدمت الآنية واستعملت. 14) جلست العجوز تستريح بيد أن الجلوس لم يرحها. 15) إن الفناجين والكؤوس ولو أمها متشابهة في الظاهر فهي لدى عمي الحاج ذات شخصيات مستقلة. 16) مهما كانت عيوب هذا الرجل فهناك خصلة يتميز بها لا يمكن أن يناقش فيها أحد وهي أنه رجل عمل وإقدام. 17) كانت رحمها الله تحب أن تكون دائما سببا في بعث السرور والأمل مهما اشتدت الرزايا. 18) إن هواء المدن يضيء على صاحبه مسحة من الجمال ولو لم يكن جميلا. 19) ولكنك من جهة الصلة الدموية أنت القريب الوحيد ويجب أن تتولى ما خلفته الفقيدة ولو كان قليلا. 20) ولما وصلت الطالبة إلى الجملة المذكورة أعلاه توقفت عن المطالعة بالرغم من أن المقال لم ينته.

724-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Агар Сиз (мз.) телефон рақамимни билсангиз, банд бўлсангиз ҳам, эртага эрталаб соат саккизда менга телефон қилинг. 2. Талаба дўстларимиздан ҳали ҳеч ким етиб келмаган бўлса ҳам, бошқа шаҳардан келган меҳмонлар залда кўпчилик эди. 3. Поезднинг чиптаси чўнтагимда бўлса ҳам, мен вокзалга жуда эрта етиб келдим. 4. Мен ишдан қанчалик чарчаб қайтмайин, фарзандларимни кўриб, барча чарчоқларим чиқиб кетади. 5. Гуруҳимизга бу йил бошида қўшилган янги толибани ичимиздан ҳеч ким ёмон кўрмаса ҳам, у бизга

кўшилиб кетол-мади. 6. Бу ўқув предмети жуда қийин бўлса ҳам, мен уни дилдан севиб қолдим. 7. Бобом етмиш ёшдан ошган бўлсалар ҳам, анча тетик ва бардам кўринадилар. 8. Синглим бемор бўлиб, ҳарорати анча баланд бўлишига қарамай, мактабга кетди. 9. Ёмғир тинмай ёғиб турганига қарамай, футбол мусобақасини кўргани стадионга жўнадик. 10. Араб тилини қанчалик яхши билмайлик, биз шуғулланишни давом эттиришимиз керак. 11. Ўзбекистон фуқароси қаерда бўлмасин, ўз юртининг манфаатини ҳимоя қилиши керак. 12. Сиз (*ми*) унга (*мз.*) бу ҳақда ҳеч нарса деманг, гарчи у бунинг Сиздан қаттиқ туриб талаб қилса ҳам. 13. Мен Тошкентда икки йилдан буён яшаётган бўлсам ҳам, Санъат музейини бориб кўрганим йўқ. 14. Мен қанчалик ҳаракат қилмайин, эртага эрталаб соат тўққизда сиз (*мз.*) билан учраша олмайман. 15. Мен араб тилидан дарс берадиган устозимни жуда ҳурмат қилсам ҳам, устознинг айрим фикрларига кўшилмайман. 16. Мен Сиз (*мз.*) ҳақингизда жуда кўп эшитган бўлсам ҳам, Сиз билан учрашиш менга насиб этмаган эди.

§ 186. ПАЙТ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг бажарилиш пайтини билдирувчи эргаш гап пайт эргаш гап дейилади. Араб тилида пайт эргаш гап бош гандан олдин ҳам, кейин ҳам келиши мумкин. Пайт эргаш гап қуйидаги ёрдамчи сўзлар билан бошланади:

1. *حِينَ، إِذَا، لَمَّا، عِنْدَمَا، حَيْثَمَا* - бу ёрдамчи сўзлар бош гап билан эргаш гапдаги иш-ҳаракатнинг бир вақтда содир бўлганлигини билдиради. Масалан:

عِنْدَمَا قَرَأْتُ الْكِتَابَ كَانَ صَدِيقِي يَكْتُبُ الرِّسَالَةَ لِي - Мен китоб ўқиётганимда, дўстим онасига хат ёзаётган эди.

لَمَّا اقْتَرَبَ مِنِّي حَسَنْتُ أَنَّهُ سَكْرَانٌ - У менга яқинлашганида, унинг маст эканлигини сездим.

2. كَلَّمَا - ёрдамчи сўзи ҳам шу маънодаги эргаш гапни билдиради. Лекин у эргаш гапдаги иш-ҳаракатнинг бир неча марта такрорланганлигини билдиради. Масалан:

كَلَّمَا جِئْتُ إِلَيْهِ كَانَ يَقْرَأُ كِتَابًا أَمْ مَجَلَّةً - Ҳар сафар уникага келганимда, у китоб ёки журнал ўқиётган бўларди.

Шу маънода فِيمَا ёрдамчи сўзи ҳам ишлатилади, лекин бунда пайт эргаш гап от кесимли гапдан иборат бўлиши керак. Масалан:

فِيمَا نَحْنُ خَارِجَ الْقَرْيَةِ رَأَيْنَا النَّهْرَ - Биз қишлоқдан ташқари-далигимизда дарёни кўрдик.

3. مِنْذُ أَنْ، بَعْدَ مَا، بَعْدَ أَنْ - ёрдамчи сўзлари бош гапдаги иш-ҳаракат эргаш гапдаги иш-ҳаракатдан кейин содир бўлганлигини билдиради. Масалан:

تَعَرَّفْتُ بِهِ بَعْدَ مَا وَصَلْتُ إِلَى طَشْقَنْدَ - Тошкентга келганимдан кейин у билан танишдим.

4. Бош гапдаги иш-ҳаракат пайт эргаш гапдаги иш-ҳаракатдан олдин содир бўлса, قَبْلَ أَنْ، قَبْلَ إِلَى каби ёрдамчи сўзлар ишлатилади. Масалан:

قَبْلَ أَنْ قُلْتُ لَهُ عَنِ هَذَا فَكُرْتُ طَوِيلًا - Буни унга айтишдан олдин узоқ ўйладим.

5. مَا أَنْ...حَتَّى - ёрдамчи сўзи пайт эргаш гапдаги иш-ҳаракатнинг тугаши биланоқ бош гапнинг иш-ҳаракати

бошланишини билдиради ва *مَا أَنْ* қисми пайт эргаш гап,
حتى қисми бош гап олдига қўйилади. Масалан:

– *مَا أَنْ سَمِعُوا عَنْ هَذِهِ الْمُبَارَاةِ حَتَّى ابْتَدَوْا الْإِسْتِعْدَادَ لَهَا* – Бу мусобақалар ҳақида эшитишлари биланок, унга тайёргарликни бошлаб юборишди.

6. Баъзан пайт эргаш гап бош гапга вақтни билдирувчи *يَوْمٌ*, *سَنَةٌ*, *سَاعَةٌ*, *دَقِيقَةٌ*, *لَيْلَةٌ* каби сўзлар билан ҳам боғланади. Бунда мазкур сўзлар ноаниқ ҳолатда танвинсиз тушум келишигида келади. Масалан:

– *كَانَ فَجْرًا بِاسْمًا فِي مَقَلَّتِي يَوْمَ أَشْرَفْتَ مِنَ الْغَيْبِ عَلَيَّ* – Ғайбдан олдимга ҳозир бўлганинг куни кўзларим олдида кулиб турган тонг эди (Кўшиқдан).

Амалий машғулот учун топшириқлар

725-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва пайт эргаш гапларни аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) *يأتي المساء فتضم الزهرة أوراقها وعندما يأتي الصباح تفتح شفتيها لاقبال قبلة الشمس.* 2) *قد اصفرّت أوراق الأشجار ونثرها الهواء كأنه يريد أن يكفن بها أزهارا* قضت لوعة عندما ودّعها الصيف. 3) *من هذه العناصر المتحاربة بعنف سوف تجني يا حبيبي الأزهار الجميلة عندما يجيء نيسان.* 4) *في تلك الساعة المملوءة طهرا وجمالا بينما كان الإنسان مستترا طي لحف الكرى تتابه الأحلام تارة واليقظة أخرى كنت متوسدا الأعشاب أستفسر كل ما أرى عن حقيقة الجمال.* 5) *بينما كنت على هذه الحالة مرّ النسيم بين الأغصان متنهدا تنهد يتيم يائس.* 6) *أين أنت الآن يا رفيقي؟ هل أنت ساهرة في سكينة الليل نسима أحمله دقائق قلبي وخفايا جوارحي كلما هب نحوك؟* 7) *عندما أكمل*

الليل تنمى ثوب السماء بجواهر النجوم تصاعدت من وادي النيل حورية محفوفة بأجنحة
 غير منظورة. (8) لما أخذ الحب يد حبيته ونظر إلى عينيها حملت الرياح والأمواج هذه
 المناجاة إلى جميع الأقطار. (9) الذي أحبته عندما كنت صبا ما زلت أحبه الآن والذي أحبه
 الآن سأحبه إلى نهاية الحياة. (10) عانق النوم أرواح البشر فبقيت وحدي مستيقظا لأن
 الشوق يتشلمني كلما أغرقني العاس واغبة تدنيي إليك عندما تقصيني الهواجس. (11) كم
 رقصت حول بنات البحر عندما كن يطلعن من الأعماق ويجلسن على الصخور ليفرجن
 على النجوم. (12) عندما ملّت نفسي البشر وتعبت أجفاني من النظر إلى وجه النهار سرت
 إلى تلك الحقول البعيدة. (3) أنا مثلك أيها الليل ولن يأتي صباحي حتى ينتهي أجلي.
 (14) كلما ظهر في الشرق مرض جديد يكشف له أطباء الشرق مخدرا جديدا. (15) كان
 يوسف الفخري في الثلاثين من عمره عندما ترك العالم وما فيه وجاء ليعيش وحيدا مترهدا
 صامتا في تلك الصومعة المنفردة القائمة على كنف الوادي في شمال لبنان.

726-ماشқ. Қўйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Янги ўқув йили бошланганида, биз ҳаммамиз турли шаҳар ва қишлоқлардан Тошкентга келиб бўлган эдик. 2. Юсуф Ал-Фахрий қирқдан ошганида, ўзи туғилган шаҳарга қайтиб келди. 3. Фарида иш кунини тугатган ондаёқ, кийимларини алмаштиради ва уйига жўнай-ди. 4. Тоғам дам олиш учун Кавказга кетаётган кун барча қариндош-уруғлари, ёр-биродарлари унинг уйига тўпланишди. 5. Талаба йигитлар университетнинг асосий эшиги ёнида туришганида, Фотима уларнинг ёнидан шошилиб ўтиб кетди. 6. Бир ҳафтадан кейин дўстимнинг уйига келганимда, уни уйда учратолмадим. 7. Қуёш тоғлар ортидан кўтарилмай туриб, биз нонушта қилиб бўлган эдик. 8. Акам Каримжон ҳарбий хизматга кетгач, онам бир ойча бошқачароқ бўлиб

юрдилар. 9. Навфал эндигина кўлига пиёлада сутли қахва олган эди, таржимон қиз уни сўраб қолди. 10. Ўқитувчи опа аудитория ёнидан ўтиб кетаётганида, талабалар уни ўраб олдилар. 11. Аҳмад келиб кўча эшигини тақиллатганида, соат тундаги бирдан чорак ўтган эди. 12. Салима сув тўлдирилган пақирни жойига қўйган чокда, ичкаридан чакалоқнинг йиғиси эшитилди. 13. Бир куни мактабдан қайтиб келсам, ҳовлимизда иккита бегона одам турипти. 14. Мен теплоходга чиққан пайтимда, турли миллат вакиллари мени ўраб олишди. 15. Мен ўша собиқ толиба билан қўл бериб сўрашганимдан кейин, қишлоқдаги ҳаёти, иши, турмуш шароити ҳақида сўрадим.

§ 187. ҲОЛ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Ҳол эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракат объекти ёки субъектининг шу иш-ҳаракат бажарилаётган пайтдаги ҳолатини бил-диради. Шунингдек, эргаш гапдаги иш-ҳаракатнинг бош гапдаги иш-ҳаракат билан бир вақтда содир бўлаётганлигини ифодалайди. Ҳол эргаш гап бош гапдан кейин келади. Ҳол эргаш гап бош гапга бирор ёрдамчи сўз орқали ёки бевосита бирикади:

1. Эргаш гап билан бош гапнинг эгаси битта шахс ёки предмет бўлса, эргаш гап *وَ* боғловчиси ва эгага мос келувчи кишилиқ олмоши билан бошланади ва бунда эргаш гапдаги феъл ҳозирги-келаси замонда бўлади. Масалан:

خَرَجَ مِنَ الْكَلْبَةِ وَ هُوَ يَحْمِلُ الْكِتَابَ فِي يَدِهِ – У қўлида китоб ушлаганича факультетдан чикди.

2. Агар эргаш гап билан бош гапнинг эгаси битта шахс ёки предмет бўлмаса, эргаш гап وَ боғловчиси ва قَدْ юкламаси билан ўтган замон феъли шаклида келади. Масалан:

قَالَ وَ قَدْ لَمَعَتْ عَيْنَاهُ بِفِكْرَةٍ أُخْرَى – Кўзлари бошқа бир хаёл билан чакнаган ҳолда деди:...

3. Ҳол эргаш гап от кесимли гапдан иборат бўлса, бош гап билан وَ боғловчиси ёрдамида бирикади. Масалан:

جَرَتْ هَذِهِ الْوَقَائِعُ وَ الْحَرْبُ قَائِمَةٌ – Бу воқеалар уруш кетиб турган пайтда содир бўлди.

قُلْتُ وَ دَمَعِي جَارٍ عَلَى خَدَّيْ – Кўз ёшим юзимга оққани ҳолда дедим:...

4. Агар ҳол эргаш гапдаги феъл ҳозирги-келаси замонда бўлса, وَ боғловчиси ишлатилмайди. Масалан:

دَخَلَتْ عَلَيْهِ تَبْكِي – У (мн) йиғлагани ҳолда унинг (мз) олдига кирди.

Амалий машғулот учун топшириқлар

727-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ҳол эргаш гапларни топиб, уларнинг қандай шакланганини тушунтиринг, гапларни ўзбекчага ўгиринг:

1) بَكَى الْفَتَى لَوْحَدْتَهُ وَانْفَرَادَهُ ثُمَّ مَرَّتْ سَاعَاتٌ حَبَهُ أَمَامَ عَيْنَيْهِ مَرُورَ الْأَشْبَاحِ فَقَالَ وَغَوَاطِفَهُ تَسِيلُ مَعَ كَلِمَاتِهِ وَدَمُوعِهِ... (2) كَيْفَ لَا نَبْكِي وَيدَ الْإِنْسَانَ الْقَاسِيَةَ سَوْفَ تَفْصَلُنَا عَنِ وَطَنِنَا الْحَقْلُ؟ (3) أَرَى بَعِينِكَ حَزْنَا يَا حَبِيبِي أَمْحُزْنَ وَأَنْتَ بَقْرِي؟ (4) هَلْ تَجْلِسُ

الأم بجانب سرير رضيعها مرتلة بمدوء أغاني النوم وهي لا ترتجف وجلا مما سيحلبه الغد؟
 (5) إن العالم بحاجة ماسة إلى أمثالك وليس من العدل أن تعترل عن الناس وأنت قادر على
 نفهمهم. (6) خطرت بباله فكرة قديمة وهو يرى نافذة حجرة نفيسة ما تزال مغلقة.
 (7) فتحت العجوز الباب فرأت سعادا تبكي. (8) بقيت البنت في فراشها وشعرت بلذة
 غريبة تشبه ما تجده الأم وهي ترضع صغيرها. (9) قالت ذلك وانصرفت إلى شؤونها وهي
 تتمتع بينها وبين نفسها. (10) كانت زليخة كالوردة ذهبت حياتها وهي في مقتبل الحياة
 ذهبت ضحية بريئة. (11) فكّرت جدتي أن تنصرف فوضعت يديها على الأرض لتستعين
 بما على القيام وقالت وهي منحنية: ... (12) كانت تتحدث إلى العجوز وعضلات وجهها
 تنقبض وتنطلق مما زاده حيوية وسحرا. (13) ليس هناك فتاة فيمن تعرف لها حاجبان
 كثيف شعرهما بهذه الصورة! ومع ذلك فهما في هذا الوجه نموذج فذ للجمال! وحركات
 يديها وهي تتكلم... (14) خرج الرجلان واتفقا على أن يلتقيا في الغد وقال أحدهما وهو
 يودّع الآخر: ... (15) إن أبا بكر أحس وهي تنظر إليه أنها تكن له الكثير من الإعجاب.
 (16) دخلت المضيفة تحمل بين يديها فنجان قهوة.

728-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Синглим қаерга боришини ва нима қилишини билмай, ўтирган жойида хаёл сура бошлади. 2. Қўлида коптоги билан кўчага бир бола-кай чикди, орқасидан туфлисини ушлаганича онаси югурди. 3. Опасингилларингга ёрдам бериш қўлингдан кела туриб, улардан ўзингни чеккага тортишинг (мз.) хар ҳолда яхши эмас. 4. Дўстим ўзича гўлдираганича нариги хонага кириб кетди. 5. Мен бу ёши улуғ одамга тикилар эканман, беихтиёр раҳматли дадам эсимга тушдилар. 6. Укам юзларидан тер окқани ҳолда, менга яқинлашди ва қўлидаги сумкани менга узатди. 7. Қўлда сув совук

бўла туриб, чўмилишни орзу қилаяпсизми (мз.)?
 8. Мева-чева тўла пақирни кўтаргани ҳолда, кўшним бо-
 зордан чиқаётган эди. 9. Хижолатдан юзлари қизарган
 ҳолда, укам жим турарди. 10. Ўқитувчимиз эшикни ёпа
 туриб, талабалардан сўради: «Ҳаммангиз шу ердами-
 сизлар?». 11. Тун қоронғуси тарқамай туриб, дехқонлар
 далаларига отланадилар. 12. Она ўғлининг икки юзидан
 ўпар экан, севинчдан кўзлари ёшга тўлди. 13. Бобом
 кўзларини юмгани ҳолда, ёшлик йилларини хотирла-
 мокда эдилар. 14. Мен эрталаб нонушта қилаётиб, кеча
 факультетимизда бўлиб ўтган адабий кечани кўз
 олдимга келтирдим. 15. Дўстларимдан бири учинчи
 курс талабаси бўла туриб, халқаро илмий конферен-
 цияга таклиф этилди.

729-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва
 ибораларини ёдланг:

- مساء الخير يا توفيق!
- مساء النور يا أسامة، أهلا وسهلاً!
- كيف حالك؟ أ مسرور أنت؟
- أشكرك، الحمد لله، أنا مسرور جدا بقدمك إلينا.
- ما أجل هذه الطفلة. من هي؟ هل لك بنت؟
- لا، ليست لي بنت. هذه هي بنت عمي، جاءت إلي أُمس.
- ما شاء الله! مع من جاءت؟
- جاءت مع أخيها الكبير.
- من هو أخوها؟
- أخوها طبيب في المستشفى، يعمل هناك منذ ستين.
- من أي معهد أو جامعة تخرج أخوها؟

- هو خريج معهد الطب في سمرقند.
- من هي زوجته؟
- زوجته مربية في روضة الأطفال.
- أين يسكنون؟
- هم يسكنون في شارع الاستقلال.
- بيم يشتغل عمك؟
- عمي يعمل في مصنع الأجهزة الكهربائية. مالك، تنظر إلى ساعتك؟ هل أنت على موعد مع أحد؟
- نعم، أنا على موعد مع صديقي بهرام في النادي.
- ماذا تفعل هناك معه؟
- سأبحث معه في بعض المسائل المهمة وبعد ذلك سأقرأ مجلات وجراند وسألعب بالشطرنج.
- ألا تسمع فيه المحاضرة؟
- أية محاضرة؟
- المحاضرة عن الأحداث العالمية الأخيرة.
- لا، لأن هذه المحاضرة قد أُلغيت. هل تذهب معي إلى النادي؟
- لا، مع شديد الأسف ليس لي وقت للذهاب إلى هناك.

(Б.З. Халидовнинг «Учебник арабского языка» китобидан айрим ўзгартишлар билан).

730-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Сиз эрталаб нечада турасиз, дўстим?
- Мен ҳар куни соат олтида тураман.
- Гимнастика билан шуғулланасизми?

- Албатта, хонани шамоллатиб, сўнг тоза ҳавода гимнастика қиламан. Ёз ойларида эса, ҳовлига чиқаман.
- Эрталаб қай вақтда нонушта қиласиз?
- Соат ўн минут кам еттида нонушта қилишга ўтираман.
- Дарс машғулотларингиз эрталабми ёки пешиндами?
- Биз эрталаб ўқиймиз.
- Дарс тайёрлаш учун неча соат ажратасиз?
- Дарс тайёрлаш учун икки соат, баъзан ундан ҳам кўп вақт ажратаман.
- Кутубхонага ҳам борасизми?
- Албатта. Тушдан кейин икки-уч соат кутубхонада бўламан.
- Кечки овқатдан сўнг нима қиласиз?
- Кечки овқатдан сўнг дарс тайёрлайман, бадий китоб ўқийман, баъзан телевизор томоша қиламан.
- Қайси фанларга кўпроқ қизиқасиз?
- Мен араб адабиёти тарихига қизиқаман. Шунинг учун бу фанга доир китобларни кўп ўқийман.
- Сиз кун тартибига риоя қиласизми?
- Ҳа, мен кун тартибига риоя қиламан.

731-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантини топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Янги квартирага мос бўлган янги мебель; отабоболаримиздан қолган урф-одатларимиз; «Води-л-мулук» ёдгорлиги; актуал муаммо-ларга бағишланган маъруза; Англия Фанлар Академияси; Бирлашган Араб Амирлиги; нефть ва газ саноати; бу йилги ҳаж зиёрати;

озик-овқат магазини; магазиннинг қандолат бўлими; университетимизнинг янги ўқув корпуси; халқаро кўр-газма; чекиш саломатлик учун хавфли-дир; Шарқий Осиё мамлакатлари; ота-онани ҳурмат қилиш; томирларимдаги қонни оловга айлантираётган нарса; замонамизнинг машҳур арабшунослари; суғориш тармоги; йўл ҳаракати полицияси; Сизларнинг шарофатингиз билан; кўли билан.

§ 188. ЎРИН ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрнини билдирадиган эргаш гап ўрин эргаш гап ҳисобланади. Ўрин эргаш гап араб тилида бош гапдан кейин келади ва **حَيْثُ** каби ёрдамчи сўзлар воситасида шаклланади. Масалан:

دَرَسَ أَحْمَدُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ فِي طَشَقَنْدَ حَيْثُ وَجَدَ مُدْرَسِينَ مَاهِرِينَ – Аҳмад араб тилини Тошкентда – маҳоратли ўқитувчиларни топган жойда ўрганди.

بَعْدَ فُطُورِي تَوَجَّهْتُ إِلَى حَيْثُ ذَهَبَ مُحَمَّدٌ – Нонуштадан кейин Муҳаммад кетган томонга йўл олдим.

Амалий машғулот учун топшириқлар

732-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, бош ва эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) هذه الخصلة الكشيفة الناعمة المرسلّة على الجهة اليسرى من الصدر حيث تنفوس قليلا ثم تنزل إلى الحزام الأبيض اللامع الجميل.
- 2) تسلسل الراعي من مجرى الوادي حيث

يتكاتف ظل الأشجار. (3) بدون أن يشعر الفتى الصياد إلى الربوة الواقعة في الضفة المقابلة حيث الكوخ الذي تام فيه أمه. (4) كان القمر قد توسط السماء فلم تبد له مغامرة اقتحام السور هينة ورجع إلى مكان ظليل حيث تلتمح زاوية غرفة صديقه مع زاوية غرفة أخرى واكتشف أن الدخول من هنا أيسر بكثير من اقتحام السور. (5) انجبت عمي إلى الصندوق الأسود حيث تخزن كل ما هو ثمين عندها. (6) هو ورفاقه استشهدوا وآخرون غادروا القرية إلى المدينة حيث استأنفوا حياة جديدة. (7) لنجلس بقرب تلك الصخرة حيث يخشى البنفسج تحت الورود البيضاء والحمراء. (8) على ضفة ذلك النهر في ظل أشجار الجوز والصفصاف جلس ابن زراع يتأمل المياه الجارية بسكينة وهدوء. رُبِّي هذا الفتى بين الحقول حيث يتكلم كل شيء عن الحب، حيث الأغصان تتعانق والأزهار تتمايل والطيور تتشبه، حيث الطبيعة بأسرها تركز بالروح. (9) فتى وفتاة أتيا من جهة الحقول حيث أكوخ الفلاحين في المزارع. (10) محضني النصح والنصح طيف يسير بالنفس إلى مرتع الخيرة ويقودها إلى حيث الحياة جامدة كالتراب. (11) هل تذكرين يا حبيبتي ذلك الروض حيث وقفنا وكلانا ناظر وجه حبيبه. (12) في شمس إبريل سحر ليس تعرفه بقية الشهور لا سيما في المدن المكتظة بالسكان حيث يقضي الناس الشتاء وكأهم في حصار. (13) حدّث الشيخ للطلبة عن عيشة الفلاحين في قريته البعيدة من حيث جاء إلى العاصمة منذ أسبوعين. (14) بعد فطوري توجهت إلى حيث قد ذهب محمد. (15) هو لا ينوي العودة من حيث أتى. (16) إذا أردت أن تشتري التذاكر لقطار طشقند - ثمغان فاذهب إلى محطة السكة الحديدية حيث يمكنك أن تعرف كل المعلومات عن موعد ذهاب هذا القطار بالفضيل. (17) بعد التخرج من جامعة الدراسات الشرقية سنذهب إلى حيث يدعونا الوطن. (18) يجب عليك أن تصل في الساعة الثامنة صباحا إلى حيث نجتمع لنقوم بالرحلة إلى ضواحي مدينتنا.

1. Биз Карим туғилиб, вояга етган шаҳар ҳақида гапирганимизда, у бу шаҳарнинг мамлакатимиздаги энг йирик саноат марказларидан бири эканини қайта-қайта таъкидлайди. 2. Яқинда Ўзбекистон ёзувчиларидан ташкил топган делегация буюк шоиримиз Алишер Навоий яшаб ижод этган Ҳирот шаҳрига борди ва у ердан олам-олам таассуротлар билан қайтди. 3. Бу йил ёзда буюк алломаимиз Имом Бухорий шарафига улкан меъморий мажмуа бунёд этилган зиёратгоҳга бормоқчи бўлиб турипмиз. 4. Ҳозир иккинчи курсда ўқиётган дўстимиз Жаъфар ўзи туғилган қишлоқ ҳақида жуда кўп гапиради. 5. Машгулотлардан кейин гуруҳимиз талабалари «Ўткан кунлар» янги фильми намойиш этилаётган «Баҳор» кинотеатрига кетишди. 6. Хотира кунни жамоатчилик вакиллари мустақиллик йўлида қурбон бўлган ота-боболаримиз дафн этилган қадам-жоларни зиёрат қилишди ва у ерга гуллар қўйишди. 7. Қаерда тинчлик, осойишталик ҳукм сурса, ўша ерда ривожланиш, тараққиёт бўлади. 8. Катта кема қаёққа юрса, кичик кема ҳам шу ёққа юради. 9. Мен қаерга борсам, Сиз ҳам, Зиёвиддин, ўша ерга борасиз, биз доим бирга бўламиз. 10. Кўз қаерда бўлса, меҳр ҳам ўша ерда бўлади.

§ 189. САБАБ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Сабаб эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракатнинг бажарилиш сабабини билдиради. Сабаб эргаш гап бош гапдан олдин ҳам, кейин ҳам келиши мумкин ва унинг олдидан қуйидаги ёрдамчи сўзлар келади:

لَأَنَّ وَاذِ، بِمَا، لِمَا، لِي، لَأَنَّ ва ҳ.з. Масалан:

بَادَرْنَا إِلَى السَّيَّارَةِ لِأَنَّ الظُّرُوفَ طَلَبَتْ مِنَّا هَذَا – Биз машинага шошилдик, чунки вазият биздан шуни талаб қиларди.

وَ إِذْ كَانَتْ حَالَتُهُ صَعْبَةً قُمْتُ بِمُسَاعَدَتِهِ حَالًا – Унинг ахволи оғир бўлганидан, дарров унга ёрдам қилдим.

سَابَابٌ عَرَّاشٌ غَاظٌ بَاشٌ غَاظٌ يَا نَفَضِلْ أَنْ – шарофати билан, سَبَبٌ أَنْ – сабабли, نَظَرًا أَنْ - ...га кўра каби ёрдамчи сўзлар ёрдамида ҳам бирикиши мумкин. Масалан:

صَارَ إِطْلَاقُ الْإِنْسَانِ إِلَى الْفَضَاءِ مُمَكِّنًا بِسَبَبِ أَنْ الْعُلُومَ التَّكْنِيكِيَّةَ تَطَوَّرَتْ تَطَوُّرًا سَرِيعًا – Техника фанлари жуда тез ривожлангани сабабидан инсоннинг фазога чиқиш имконияти пайдо бўлди.

Амалий машғулот учун топшириқлар

734-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, бош ва эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўгиринг:

- 1) قالت الوردة للعندليب: اجلس بجانبى يا حبيبي واسمعي، ابتمس لأن ابتمامتك هي رمز مستقبلنا وافرح لأن الأيام قد فرحت من أجلنا. (2) أحببت هذا الفتى و كنت مخلصا له لأنني رأيت حمامة ضميره تغالب نسر سياته. (3) التفت نحو الأزهار فرأيتها تذرف من عيونها قطرات الندى دموعا فسألت: لماذا البكاء يا أيتها الأزهار الجميلة؟ فرفعت واحدة منهن رأسها اللطيف وقالت: نهكي لأن الإنسان سوف يأتي ويقطع أعناقنا ويذهب بنا إلى المدينة ويبعنا كالعبيد ونحن حرائر. (4) اسمعي قصتي الموجهة يا أختي وابكي من أجلي لأن دموع الشفقة كالإحسان لا تذهب سدى، لأنها متصاعدة من أعماق نفس حية شاعرة. (5) قد أحببت الحرية أكثر من كل شيء لأنني وجدتها فتاة قد أضناها الانفراد. (6) أنتم لا تعون صراخنا لأن ضجيج الأيام يملأ آذانكم أما نحن فنسمع أغانيكم لأن همس الليالي قد

فتح مسامعنا. 7) من يشارك أهله بالأسى والشدة يشعر بتلك التعزية التي يولدها الاستشهاد بل يفخر بنفسه لأنه يموت بريئا مع الأبرياء. 8) لي رأي في الرابطة الأمية قد يحسبه بعض المفكرين غريبا لأن أصوله ونتائج ليست من الأمور المحسوسة. 9) لقد كانت بإمكانني عبادة الله وأنا بين خلقه لأن العبادة لا تستلزم الوحدة والانفراد وأنا لم أترك العالم لأجد الله لأنني كنت أجد في بيت أبي وفي كل مكان آخر. 10) إني طلبت الخلوة لأنني مللت مجاملة الخشن الذي يظن اللطف ضربا من الضعف والتساهل نوعا من الجبانة والترفع شكلا من الكبرياء. 11) هنا يا بُني لا يضرنا شرب القهوة لأنها عزيزة عندنا لا نشربها في كل وقت ثم ليس عندنا ما نشرب سواها. أما في المدن ربما تضر لأنهم يشربونها في كل وقت بمناسبة وغير مناسبة. 12) شكرت العجوز الأم وابتها و أكدت لهما أنها لا تستطيع البقاء لتناول الغداء إذ أنها أوصت أحد الجيران ليشتري لها من السوق بعض الأشياء. 13) من يرعى الغنم مكان هذا الراعي؟ هل الغنم تصوم اليوم لأن القرية في احتفال؟ 14). عندما أحفر الطين لا أفكر في الغد القريب ولكن في الغد البعيد، البعيد... لأن التراب يجب أن يبس ثم يدق ثم يبل ثم تُبنى الأواني. 15). صحيح أنه توهمه غيبا ولذلك لم يشعر بأي ضيق أمامه. 16). قال أحد الفلاحين في تحد: أنت و الإقطاعية أعداء، نعرف هذا، لأنك تخاف على أرضك أما نحن الذين لا نملك شيئا فلا نخاف الإقطاعية ولا غيرها. 17) لم تنتظر الأخت إتمام الحديث الجاري بين أبيها فما سمعته كان كافيا لذلك كل منبع للأمل في نفسها. 18) بعد لحظات عاد إليها وعيها كاملا فأدركت أنها بمجرد مجرمتها وقد كان مغمى عليها ولذلك كانت أمها إلي جانبها تسعفها.

735-маишқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Дўстим факультетга ҳар куни иккита автобусга ўтириб келади, чунки у ота-онаси, ака-укалари билан шаҳар четида яшайди. 2. Мен икки йилдан буён спорт билан шуғуллана олмаяпман, чунки бунга саломатлигим имкон бермай қўйди. 3. Худойберди, мен Сизни бу

таклифга розисиз деб ўйлабман, чунки Сиз унга қарши ҳеч нарса демадингиз. 4. Қурувчилар сўнгги пайтларда фидокорона меҳнат қилганлари сабабли бу улкан ҳашаматли сарой муддатидан ярим йил олдин қуриб битказилди. 5. Кеча биз футбол томоша қилгани стадионга бо-ролмадик, чунки кун бўйи ёмғир тинмади. 6. Бу йил киш чўзилиб кетгани сабабли апрель тугаётган бўлса ҳам, дарахтларда барглар кўринмаяпти. 7. Дўстим Аҳмад касал бўлиб, касалхонада анча муддат даво-ланди, шунинг учун уни университетда кўрмайсиз (мз.). 8. Бу дугонангиз (ми) қоқоқ бўлса ҳам, имтиҳон-лардан муваффақиятли ўтди, чунки унга дугоналари ёрдам беришди. 9. Боксинг саломатлик учун фойдаси жуда катта эканини билганим боис, мен у билан ҳар куни икки-икки ярим соат шуғулланаман. 10. Мен Мисрнинг қадимги тарихини яхши ўрганишни истаيمان, чунки шу мавзуда мен келажакда илмий иш қилмоқчиман. 11. Ҳаво жуда иссиқ бўлганидан, соат бешга режалаштирилган концерт кеч саккизга кўчирилди. 12. Университетимиз ректори илмий анжуманда иштирок этиш учун хорижга жўнагани сабабли, ўрин-босарларидан бири ҳозир ректорлик қилмоқда. 13. Уни-верситет ётоқхонаси узоқда жойлашгани сабабли, кўпчилик талабалар биринчи соатга кечикиб келмоқ-далар. 14. Бугун якшанба бўлгани сабабидан, кўчада транспорт анча кам, одамлар ҳам жуда кўп эмас. 15. Олма-ноқлар кўп мева қилганидан, дарахтларнинг шохлари синай-синай деб турипти.

§ 190. МАҚСАД ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг бажарилишидан кўзланган мақсадни билдирувчи эргаш гап мақсад эргаш гап дейилади. Мақсад эргаш гап бош гапдан олдин ҳам, кейин ҳам келиши мумкин. У бош гапга бирикиши учун қуйидаги ёрдамчи сўзлар ишлатилади:

كَيْلَا، أَلَا، لَيْلًا، حَتَّى، لِكَيْ، كَيْ، لِأَنَّ، لِي

Масалан:

تَوَجَّهَ الطُّلَّابُ إِلَى مِصْرَ لِيَدْرُسُوا هُنَاكَ أَلُّغَةَ الْعَرَبِيَّةِ – Араб тилини ўрганиш мақсадида талабалар Мисрга жўнашди.

لِكَيْ تَفْهَمَ هَذَا الْمَوْضُوعَ يَجِبُ عَلَيْكَ أَنْ تَقْرَأَ كَثِيرًا – Бу мавзуни тушунишинг учун кўп ўқишинг керак.

تَظَنَّتْ زَيْنَبُ إِلَى سَاعَتِهَا لِئَلَّا تَتَأَخَّرَ عَنِ الْمِعْيَادِ – Зайнаб учрашувга кечикмаслик учун соатига қаради.

Амалий машғулот учун топшириқлар

736-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, бош ва эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўгиринг:

1) جاء إلى المقهى لا يشرب القهوة ولا بغاية الجلوس فيها مع روادها بل ليسمع ماجد من جديد في حياة القرية التي يسكن فيها أو بالقوى المجاورة. 2) لكي تقوم البلدية بكل ما ذكرت يجب أن تصير حكومة لها خزانة مالية. 3) قام من مصلاه واتجه إلى الدار فأمر زوجته أن تيقظ ابنه ليذهب إلى دار ابن الأطرش ويطلب منهم أن يأخذ راعيهم غنمه مع غنمهم للرعي في ذلك اليوم. 4) أنا آتية، أصلح للماء، للطعام، للزهور ... انظروا إلى النار التي تلتهمني ... إنها تصهربي لأزداد جمالا! 5) من تصور يوما أنه يترك رعي الغنم بين عشية وضحاها فجأة وبلا سبب؟ لم يعطني حتى مهلة أسبوع لأبحث عنم يعوضه. 6) أكتب

رسالة أشرح فيها كل الأسباب التي دعغني إلي الانتحار، ثم انتحر ليكون انتحاري عبرة لمن بعدي. (7) خرجتُ من البيت في منتصف الليل لأري النجوم من وراء الغيوم. (8) فقي بي هنيهة لأري وجهك. (9) طلبتُ الوحدة لكي لا أري أوجه الرجال الذين يبيعون نفوسهم ليشتروا بأثامها ما كان دون نفوسهم قدرا وشرفا. (10) طلبتُ الانفراد لكي لا التقى النساء اللواتي يسرن ممدودات الأعناق غامزات العيون وعلي ثغورهن ألف ابتسامة وفي أعماق قلوبهن غرض واحد. (11) وصلتُ أختي إلي طشقند. لتدخل جامعة اللغات العالية بعد التخرج من المدرسة الثانوية. (12) أنا ما كنت في البلدان العربية أبدا وسأذهب هناك لأدرس اللغة العربية. (13) نظر الشيخ إلي ساعته لتلاّ يتأخر عن الميعاد مع صديقه. (14) يذهب الطلاب بعد دروسهم دائما إلي قاعة المطالعة ليقوموا هناك بواجباتهم. (15) في فصل الخريف نذهب إلي قرى جمهوريتنا لنساعد فلاحينا في جني القطن.

737-ماشқ. Қуйидаги гапларни мақсад эрғаш гапли қўшма гап шаклида арабчага ўғиринг:

1. Қўшним тошкентлик меҳмоннинг хикоясини эшитиш учун бизникига кириб келди. 2. Қизим бир пиёла совук чой ичиш мақсадида ошхонага кирди. 3. Биз араб ва инглиз тилларини яхши ўрганиш учун барча имкониятларимизни ишга солмоқдамиз. 4. Араб мамлакатларидаги янги сиёсий вазият билан танишиш мақсадида кафедрамиз ўқитувчиларининг барчаси бир аудиторияга тўпланишди. 5. Талабаларимиз араб тилини ўрганишда қийналмасликлари учун республикамизда янги-янги дарсликлар чоп этилмоқда. 6. Эртага дўстимнинг туғилган кунини нишонлаш учун «Гулистон» ресторанига бормоқчимиз. 7. Менга кўрсатган ёрдами учун миннатдорчилик изҳор этиш мақсадида мени даволаган дўхтур олдига бордим. 8. Халқимиз тинч, осойиш-та яшаши учун ҳукуматимиз тинмай ҳаракат

қилмоқда. 9. Биз Наманган - Тошкент поездига кечик-маслик учун эрта кунда вокзалга етиб келдик. 10. Хориждан келган меҳмонлар шаҳарнинг барча дикқатга сазовор жойларини томоша қилиш мақсадида шаҳарнинг ҳамма кўчасини машинада айланиб чиқишди. 11. Бу шарқшунос олим амалга оширган кашфиётларнинг аҳамиятини тушунишимиз учун унинг ҳаёти ва ижодини тўла ўрганиб чиқишимиз керак. 12. Бу қизиқарли суҳбатда иштирок этиш учун акам ҳам хонага кириб келди. 13. Бу қийин матн таржимасида қийнал-маслик учун мен ундаги барча янги сўзларни алоҳида вараққа кўчирдим ва ёд олдим.

738-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг:

مكالمة تليفونية

- اللو، اللو، من الذي يتكلم؟
- اللو، أنا صالح.
- صالح من؟
- صالح عبد المجيد ومن أنت؟
- آه يا عزيزي صالح، أنا مراد، صديقك القديم مراد زيان. أردت أن أبادر إلى تحيتكم وقتنتكم بعيد رأس السنة الجديدة. كل عام وأنتم بخير يا صالح.
- وأنت بخير يا أخي مراد، كيف حالك؟
- شكراً جزيلاً، الحمد لله.
- ماذا تفعل الآن يا مراد؟
- إني متأهب لمشاهدة احتفالات رأس السنة الجديدة بالتلفزيون
- وهذا شأننا أيضاً. هل يمكنك أن أقترح عليك؟
- تفضل، اقترح ما شئت!

- يسعدنا مجيئناك إلينا في هذا المساء. زيارتك طبعاً موضع ارتياح لنا.
- شكراً لكم ولكنني أرجو العفو يا عزيزي، اليوم لا أستطيع.
- لماذا لا تستطيع؟ ما معنى هذا؟ ربما لا تريد.
- لا، والله، إني أنتظر الآن صديقي شاهين.
- من هو ذا صديقك شاهين؟
- هو صديق قديم لي.
- أليس هو ذلك الرجل الذي افتتح المؤتمر عندكم منذ يومين وتحدث عن
الوضع السياسي الداخلي والخارجي؟
- نعم، هو، هو نفسه. هو كرئيس النقابة يتمتع بحب وتقدير في أوساط
العمال والموظفين.
- إذن، الأمر متروك لك يا أخي! تعال في يوم آخر. نحن في انتظارك.
- ألف شكر، تحياتي وتهنئتي لك، ولأسرتك جميعاً. إلى اللقاء.
- إلى اللقاء.

(Б.З. Халидовнинг «Учебник арабского языка» китобидан айрим ўзгаришлар билан)

739-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Сиз шаҳримиздаги «Мустақиллик» майдонига бориб турасизми, Саодатхон?
- Ҳа, тез-тез бориб тураман.
- У майдон атрофида қандай бинолар жойлашган?
- У ерда Республика Вазирлар Маҳкамасининг маъмурий биноси, турли вазирликлар жойлашган осмон-ўпар бино бор. Бу биноларнинг ўртасида замонавий фонтан жойлашган.
- Мустақиллик байрамидаги тантаналар шу майдонда ўтадими?

- Ҳа, тантаналарнинг асосий қисми шу майдонда ўтади.
- Майдонда яна нималар бор?
- Бу ерда кўпгина фонтанлар, дарахтзорлар, гулзорлар бор.
- «Мустақиллик» майдонига метрода бориш мумкинми?
- Ҳа, албатта. Бунинг учун метронинг «Мустақиллик майдони» бекатида тушишингиз керак.
- Сиз Мустақиллик кунларида бу майдонда бўлганмисиз?
- Биз ҳар йили Мустақиллик байрами шодиёналарини шу майдонда кутиб оламиз.

§ 191. ЎХШАТИШ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Ўхшатиш эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракатнинг қандай ёки нимага ўхшаб амалга ошганлигини билдиради. Бошқача айтганда, бош гапдаги иш-ҳаракат эргаш гапдаги иш-ҳаракатга ўхшатилади. Шунинг учун у ўхшатиш эргаш гап дейилади. Ўхшатиш эргаш гап, одатда, бош гапдан кейин қуйидаги ёрдамчи сўзлар билан бошланади:

كَمَا، كَأَنَّ، كَمَا أَنْ، مِثْلَ مَنْ، مِثْلَ مَا، كَمَا، ва ҳ.з. масалан:

أَحِبُّ الرَّبِيعَ كَمَا يُحِبُّهُ كُلُّ إِنْسَانٍ – Баҳорни ҳар бир инсон севгани каби севаман.

يَذُولِي كَأَنَّ الْعَالَمَ كُلَّهُ يَنْتَظِرُ وَصُولَهُ – Менга бутун борлиқ унинг келишини кутаётгандек туюлади.

Ўхшатиш эргаш гап баъзан микдорий ёки даражавий ўхшатиш учун ҳам ишлатилади ва у бош гапга بِقَدَرِ

بِمِقْدَارِ مَا، إِلَى دَرَجَةِ مَا، إِلَى حَدِّ مَا
ёрдамчи сўзларидан бири
ёрдамида бирикади. Масалан,

أَشْتَرَيْتُ التَّفَاحَ فِي السُّوقِ بِمِقْدَارِ مَا أَحْتَاجُ إِلَيْهِ - Бозордан мен
эхтиёжим миқдорича олма сотиб олдим.

سَأَوْاصِلُ دِرَاسَةَ اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ بِقَدْرِ مَا يَكْفِي عُمْرِي - Умрим кифоя
қилгунича араб тилини ўрганишда давом этаман.

Амалий машғулот учун топшириқлар

740-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўгиринг:

- 1) أما البنت فجذبت الطبق النحاسي فوق المنضدة القريبة من سريرها فشربت قهوة
- ثم انبطحت من جديد في فراشها كأنها تتحدى ما تريد لها أمها. (2) كانت رجلا المعجوز
- تتحركان في بطاء وتعثر كأنهما تتقلان فوق الشوك. (3) هي لا تزال فتاة لا تعرف معنى
- للموت ولا للحياة فإذا لم تك لبيكانك فليس لأنها تحبك ولكن لأنها لا تحسن الكذب
- بالدموع كما تفعل النساء. (4) أخذت تلمس أصابع يدها اليمنى التي بها تصقل الأواني...
- كأنها تحاول أن تتأكد من رأيها في هذا الأمر. (5) كان الشيخ يفكر في السيطرة على أرضه
- كما يفكر آباؤه وأجداده منذ آلاف السنين. (6) إن عينيه كانتا باهتين منطقتين كأنهما
- قطعتان من زجاج أسود لا يشع منهما إلا الظلام. (7) هل عيناى هاتان تستطيعان رؤية
- الماضي كما كانت تراه عيناى الماضيتان الصافيتان؟ كلا! (8) أنت يا عزيزي لا تعرفها أ
- رأيت؟ إنما تشبه بنت خالتي، كأنهما قطرتا ماء. (9) قال الرشدي مستغربا كان لم يدرك
- شيئا مما يعني رفيقه. (10) لم يفب عن نفسها ما تعنى أمها بالمستقبل... وأغمضت عينها
- كأنها تود بذلك أن تغفلت من المكان ومن هذه الأم ومن هذا الواقع البشع. (11) ماذا
- عسى الكلمات أن تعبر عن مشاعر أم في مثل هذا الموقف؟ حتى قواها الجسمية خانتها.
- أحسست كأن الأرض تحث قدميها صارت دوامة تدور دورانا مجنونا وقببط، قببط أبدا.

12) خشى الراعي أن يكون هذا الإغماء بسبب إصابة من رأسها والتفت يمينا وشمالا كأنه يفتش عن شيء. 13) تحركت العجوز في فراشها وفتحت عينيها وإذا بها تجمد حلقها جافا كالورق وفمها مرا مرا كما لو أكلت أغصان شجر الدفلي. 13) هي نوبة حمى لا تلبث أن تزول. إن جراحك ليست بليغة كما قد تتخيل. 14) لا تخف يا أخي، أحسن علاج الجرحى مثلما أصنع الأواني.

741-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Туғилган кунимга атаб отам менга совға олиб келганларида, гўё менга бутун дунёни совға қилганларидек хурсанд бўлиб кетдим. 2. Бу йил декабрь ойида ҳаво шундай илиқ бўлдики, гўё декабрь эмас, октябрнинг дастлабки кунлари эди. 3. Нариги гуруҳга янги қўшилган толиба талабалар билан шундай гаплашар эдики, гўё улар илгаридан қалин дугоналар эдилар. 4. Мустақиллик байрами муносабати билан Мустақиллик майдонида ўтказилган тантаналар шундай ажойиб эди-ки, у ердаги одам ўзини бошқа бир дунёга кириб қолгандек ҳис қилар эди. 5. Қоҳира университетида ўқиганимга ўттиз йилдан ошган бўлса ҳам, ўша кунларни худди кечаги воқеани эслагандек хотирлайман. 6. Гўё Каримнинг нимадир демоқчи бўлганини сезмаган каби, орқамга ўтирилдим ва йўлимда давом этдим. 7. Суод араб тилида жуда чиройли гапиргани каби, инглиз тилида ҳам равон гаплашади. 8. Меҳмон найнинг овозини умрида биринчи марта эшитган каби, диққат билан ажабланиб қулоқ тутди. 9. Аскар йигит улкан топширикни уддалаб қўйгандек мағрур тек турарди. 10. Хорижий мамлакатлар билан бўладиган савдо-сотик ишлари биз ўйлаганимиз каби осон иш эмас.

§ 192. ИСТИСНО ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Истисно эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракатнинг характерини ўзидаги иш-ҳаракатнинг бажарилмагани ҳолда амалга ошганлигини билдириш орқали ифодалайди. У бош гапдан кейин келади ва

إِلَّا أَنْ، مِنْ غَيْرِ أَنْ، دُونَ أَنْ، بِدُونِ أَنْ،

билан бошланади. Масалан:

خَرَجْتُ مِنَ الْقَرْفَةِ دُونَ أَنْ أَقُولَ شَيْئًا – Мен ҳеч нарса демасдан хонадан чикдим.

ذَهَبَ إِلَى جَزِيرَةِ الْعَرَبِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَعْلَمَ عَادَاتِ الْعَرَبِ وَ أَخْلَاقَهُمْ – У арабларнинг одатини ва ахлоқини ўрганмай туриб, Арабистон оролига жўнади.

Амалий машғулот учун топшириқлар

742-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, бош ва эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) أخذ الراعي عصا وذهب إلى المكان فوجد الثعبان ما زال هناك فقربه منه العصا
- 2) فحرك الثعبان رأسه قليلا دون أن يختفي أو يغادر المكان. لعل الفتيات اللواتي تربين في المدن يختلفن عن الفتيات هنا. يضحكن للرجال الأبعد دون أن يكون لضحكهن نوايا معينة.
- 3) أكثر من عشرين سنة أحيا في هذه القرية دون أن أحتاج إلى معرفة شيء عن والدي.
- 4) أعجبت نفيسة بلباقة مالك وتخلصه من الموقف دون أن يمس كبرياء أبيها ولا عواطف أمها.
- 5) وقفت البنت حائرة مترددة في نفسها: هل أعود إلى حجرتي أم أدخل لتحية والدي... ثم بدون أن تشعر اقتربت قليلا نحو دار أمها.
- 6) ما رغبت في مصاهرة ذلك الشاب إلا أني أود لابنتي حياة مضمونة الخير والاستقرار.
- 7) سمعت الناس بالمقهى

يعلقون على خروجك منها منذ حين بدون أن تصافح صهرك. فلمَ فعلت ذلك؟ (8) لم يحدث أثناء الطريق ما يستحق الذكر ما عدا أن نفيسة تقيأت مرتين وأوشكت أثناء المرة الثانية على الإغماء. (9) لا يمكن أن يلتحق أحد بالجامعة أو المعهد دون أن يستعد لامتحانات القبول. (10) أيها الطلبة لا يمكنكم أن تعرفوا اللغة العربية من غير أن تدرسوا قواعدها الصرفية والنحوية. (11) قرّر بعض الطلاب أن يدرسوا اللغة العربية بدون أن يعيشوا في البلدان العربية مدة معينة. (12) مرت كاتبة عمادة كليتنا بجانينا دون أن تسلم علينا.

743-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Биз яқинда Сурия Араб Республикасига сафар қилдик, у ёққа кетишда самолётда хушимдан кетишимга сал қолганини эътиборга олмасак, эслашга арзийдиган воқеа содир бўлмади. 2. Ҳозирги кунда муайян тайёр-гарликсиз ҳатто заводга ишчи бўлиб ҳам киришингиз қийин. 3. Бошланғич синф ўқувчилари дарсга кечикиб келишди, шунинг учун ўқитувчилари олдидан саломлашмай чопис бўлишга мажбур бўлишди. 4. Араб тилини араб мамлакатларида маълум муддат яшамай ҳам ўрганиш мумкин, бироқ арабларнинг урф-одатларини уларнинг орасида яшамай ўрганиб бўлмайди. 5. Қўлимга китобни олиб, ўқий бошладим, лекин ҳали икки бет ўқимай туриб, уйқум кела бошлади. 6. Араб тилидаги радиоэшиттиришларни тингламай туриб, араб тилидан оғзаки нутқни ривожлантириб бўлмайди. 7. Сиз (мз.) транспорт воситасини бошқариш гувоҳномасига эга бўлмай туриб, ўзингизнинг «Тико» машинангизни бошқаргансиз. 8. Транспорт воситасини бошқариш гувоҳномасини олмай туриб, автомобиль ҳайдаш мумкин эмас. 9. Махсус белгиланган курсда ўқимай туриб, транспорт воситасини бошқариш гувоҳномасини олиш мумкин

эмас. 10. Одамларнинг иқтисодий аҳволини бозорни ўрганмай туриб билолмайсизлар (мз.). 11. Миср ажойиботлари ҳақида ҳар қанча гапирилганида ҳам, бориб ўз кўзингиз билан кўрмагунингизча, уларга ишонмайсиз (мз.).

§ 193. ҲОЗИРГИ ЗАМОН АРАБ ТИЛИ ТАЛАФФУЗ НОРМАЛАРИ

Ҳозирги замон араб тилида талаффузнинг асосан тўрт услуби мавжуд:

1. Классик услубдаги талаффуз. Бунда гапдаги ҳар бир сўз ўзининг барча морфологик қўшимчалари билан тўла талаффуз қилинади. Куръон тиловатидаги талаффуз нормаси (тажвид), ҳадисларнинг ўқилиши бунга мисол бўла олади.

2. Адабий тилга тўла мос бўлган орфоэпик услуб. Бу услубда сўз охиридаги грамматик қўшимчалар, хусусан, нутқ бирлиги охиридаги қисқа унлилар тушириб қолдирилади. Радио-телевидениедаги нутқ, жоме масжидларда олиб бориладиган маърузалар, кўпчилик олдида ўқиладиган докладлар ва шунга ўхшашлар шу услубда талаффуз қилинади.

3. Адабий тилга тўла мос бўлмаган норасмий мулоқотлардаги талаффуз услуби. Бунга арабларнинг умумий муомаладаги талаффузи киради.

4. Оддий сўзлашув услуби. Бу услуб адабий тилдан кўра кўпроқ у ёки бу маҳаллий шева асосига қурилган бўлади. Арабларнинг оддий муомаладаги сўзлашуви шу услубни ташкил этади.

§ 194. АДАБИЙ ТИЛГА МОС БЎЛГАН ОРФОЭПИК УСЛУБ

Бу услубга биноан гапнинг ёки гап таркибидаги ритмик группанинг охириги сўзи талаффузи классик услубдаги талаффуздан фарқ қилади. Бу фарқ куйидагилардан иборат (транскрипцияда стрелкадан кейинги шакл мазкур орфоэпик услубга мансубдир):

1. **اَ** – атун қўшимчаси «а» деб талаффуз қилинади. Масалан: سَنَةٌ – санатун → сана, حَرِيْدَةٌ – жарўдатун → жарўда, تَلَامِيْذَةٌ – талāмизатун → талāмиза.

2. Мазкур **اَ** товуши ритмик группанинг ичида бўлса, у тўла талаффуз қилинади. Масалан:

فِي السَّنَةِ الْمَاضِيَةِ – фи-ссанати-лмāдиййати → фи-ссанатил-мāдиййа,

بِاللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ – би-ллуғати-л‘арабиййати → би-ллуғати-л‘арабиййа.

3. Мазкур **اَ** товуши изофанинг музоф қисмида бўлса, «-ат» деб талаффуз қилинади. Масалан:

فِي مَدِيْنَةِ مُوسِكُو – фў мадўнати мўскў → фў мадўнат мўскў

فِي جَامِعَةِ طَشْقَنْدَ – фў жāми‘ати Ташқанда → фў жāми‘ат Ташқанд

4. Ритмик группа ёки гап охиридаги **اَ** ёки **اَ** талаффузда тушиб қолади. Масалан: إِنْسَانٌ – ‘инсāнун → ‘инсāн, أَكْبَرُ – ‘акбару → ‘акбар, مِصْرٌ – Миcру → Миcр.

5. Ритмик группа ёки гап охиридаги **اَ** – иййун қўшимчаси –ий деб талаффуз қилинади. Масалан:

عَسْكَرِيّ - 'аскариййун → 'аскарий, عِرَاقِيّ - 'ирақиййун
→ 'ирақий.

Бу кўшимча ритмик группа ўртасида бўлса, тўла талаффуз қилинади. Масалан:

الْحُنْدِيُّ الْعِرَاقِيُّ - 'алжундиййу-л'ирақиййу → 'алжундиййу-л'ирақий.

6. Иккилик сон ва музаккар тўғри кўплик охиридаги унли товуш талаффуз қилинмайди. Масалан:

الْمُسْلِمُونَ - 'алмуслимўна → 'алмуслимўн,

تَوْبَةُ التَّائِبِينَ - тавбату-ттā'ибўна → тавбату-ттā'ибўн,

خَادِمُ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ - хāдиму-лҳарамайни-шшарўфайни → хāдиму-лҳарамайни-шшарўфайн.

7. Гап ёки ритмик группа охиридаги III шахс музаккар бирлик бирикма олмоши : ، ، ، ، лар : шаклида талаффуз қилинади. Масалан:

مِنْ كِتَابِهِ - мин китāбихи → мин китāбих,

قَرَأْتُ كِتَابَهُ - қарā'ту китāбаху → қарā'ту китāбах.

8. Муаннас тўғри кўплик охиридаги ҳаракат талаффуз қилинмайди:

طَالِبَاتٌ مُتَحَدِّدَاتٌ - тāлибātун мужтахидātун → тāлибātун мужтахидāt.

9. Ноаниқ ҳолатдаги тушум келишиги кўшимчаси «-ан» музаккар сўзлардан кейин талаффуз қилинмайди, муаннас сўзлардан кейин эса талаффуз қилиниши ҳам, қилинмаслиги ҳам мумкин. Масалан:

قَرَأْتُ كِتَابًا - қарā'ту китāбан → қарā'ту китāб,

قَرَأْتُ جَرِيدَةً - қарā'ту жарўдатан → қарā'ту жарўдатан

ёки жарўда.

10. Гап ёки ритмик группа охирида ўтган замон феъли III шахс бирлик музаккар охиридаги унли товуш талаффуз қилинмайди. Масалан:

تَفَكَّرَ قَلِيلًا ثُمَّ قَالَ - тафаккара қалїлан сумма қала → тафаккара қалїлан сумма қал.

11. Ҳозирги-келаси замон феъли охиридаги «-у» кўшимчаси ҳам ритмик группа охирида талаффуз қилинмайди. Масалан:

يَقُولُ - йақўлу → йақўл,

أَكْتُبُ لَكَ - 'актубу лака → 'актуб лак.

Баъзан талаффузда бундан бошқа ўзгаришлар ҳам бўлиши мумкин.

Амалий машғулот учун топшириқлар

744-машқ. Куйидаги матнни ўрганинг, кейин берилган классик услубдаги талаффузни адабий тилга мос орфоэпик услуб талаффузи билан қиёсланг, матнни ўзбекчага ўғиринг:

عدت إلى الجزائر عام 1948 واشتغلت محورا في جريدة «الجزائر الجمهورية» ثم مراسلا صحفيا وفي تلك الفترة تنقلت بين الكثير من بلاد العالم ولكن عندما مات والدي تاركا أسرة كبيرة العدد اضطررت للعودة إلى الجزائر فاشتغلت عاملا في بناء الميناء ولما توقف العمل اضطررت إلى العودة إلى باريس بحثا عن الرزق فعملت في تعبيد الطرق وأعمال البناء.

Матннинг классик услубдаги талаффузи:

‘Удту ‘ила-л-жазā’ири ‘āма ‘алфин ва тис‘ими’атин ва самāнийатин ва ‘арба‘ūна ва-штағалту мухарриран фī жарīдати-л-Жазā’ири-л-жумхўриййати сумма мурāси-

лан сўхуфиййан ва фў тилка-л-фат-рати танаққалту байна-л-касўри мин билāди-л-‘āлами ва лāкин ‘инда-мā мāта вāлидў тāрикан ‘усратан кабўрата-л-‘адади- дту- рирту ли-л-‘авдати ‘ила-л-Жазā’ири фа-штағалту ‘āми- лан фў бинā’и-л-мўнā’и ва ламмā таваққафа-л-‘амалу- дтурирту’ила-л-‘авдати ‘илā Бārўса баҳсан ‘ани-р-ризки фа‘амилту фў та’бўди-ттуруки ва ‘а‘мāли-л-бинā’и.

Матннинг адабий тилга мос орфоэпик услуб талаффузи:

‘Удту ‘ила-л-Жазā’ир ‘ām ‘алф ва тис‘ими’а ва самā- нийа ва ‘арба-’ин ва-штағалту муҳарриран фў жарўдати- л-Жазā’ири-л-жумхўрий-йа сумма мурāсилан сўхуфий- йан ва фў тилка-л-фатра танаққалту байна-л-касўр мин билāди-л-‘āлам ва лāкин ‘индамā мāта вāлидў тāрикан ‘усратан кабўрата-л-‘адад ‘удтурирту ли-л-‘авда ‘ила-л- Жазā’ир фа-штағалту ‘āмилан фў бинā’-л-мўнā’и ва лам- мā таваққафа-л-‘амал ‘удтурирту ила-л-‘авда ‘илā Бārўс баҳсан ‘ани-р-ризқ фа-‘амилту фў та’бўди-ттурук ва ‘а‘мāли-л-бинā’.

(О. Б. Фролованинџ «Мы говорим по-арабски» китоби- дан).

745-машқ. Қуйидаги матнни ўрганинг, уни адабий тилга мос орфоэпик услубда ўқинг, ўзбекчага ўғиринг:

أنشودة الزهرة

أنا كلمة تقولها الطبيعة ثم تستردها وتخفيها طي قلبها ثم تقولها. أنا نجم هبط من الخيمة الزرقاء على بساط أخضر.

أنا ابنة العناصر التي حبل بها الشتاء وتمحض بها الربيع ورباها الصيف ونومها الخريف. أنا هدية المحبين، أنا إكليل العرس، أنا آخر عطية من حي إلى ميت.

عند الصباح أتعاون والنسيم على إعلان مجيء النور وفي المساء أشارك مع الطيور
بوداعه.

أتمائل في السهول فأزيناها وأنفسي في الهواء فأعطره، أضم الكرى فترمقي عيون الليل
العديدة وأطلب اليقظة لأحدق بعين النهار الوحيدة.

أنا أشرب حمرة الندى وأسمع أغاني الشحارير وأرقص على تصفيق الأعشاب. أنا أنظر
إلى العلو دائما كي أرى النور ولا أرى خيالي. وهذه حكمة لم يتعلمها الإنسان بعد.
(من "دمعة وابتسامة" لجبران خليل جبران)

ЙИГИРМА ЕТТИНЧИ МАТН

من الصَّرْفِ الْعَرَبِيِّ

اعْلَمْ أَنَّ التَّصْرِيفَ فِي اللُّغَةِ التَّعْبِيرُ وَفِي الصَّنَاعَةِ تَحْوِيلُ أَصْلٍ وَاحِدٍ إِلَى أَمْثَلَةٍ
مُخْتَلَفَةٍ لِمَعَانٍ مَقْصُودَةٍ لَا تُحْصَلُ إِلَّا بِهَا. ثُمَّ الْفِعْلُ إِمَّا ثَلَاثِيٌّ وَإِمَّا رُبَاعِيٌّ وَكُلُّ
وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِمَّا مُجَرَّدٌ أَوْ مُزِيدٌ فِيهِ. وَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِمَّا سَالِمٌ أَوْ غَيْرُ سَالِمٍ وَتُعْبَى
بِالسَّالِمِ مَا سَلِمَتْ حُرُوفُهُ الْأَصْلِيَّةُ الَّتِي تُقَابِلُ بِالْفَاءِ وَالْعَيْنِ وَاللَّامِ مِنْ حُرُوفِ الْعِلَّةِ
وَالْهَمْزَةِ وَالتَّضْعِيفِ. أَمَّا الثَّلَاثِيُّ الْمُجَرَّدُ فَإِنْ كَانَ مَاضِيَهُ عَلَى فِعْلٍ مَفْتُوحٍ الْعَيْنِ
فَمُضَارَعُهُ يَفْعَلُ بَضَمِ الْعَيْنِ أَوْ بِكُسْرِهَا نَحْوُ نَصَرَ يَنْصُرُ وَضَرَبَ يَضْرِبُ وَقَدْ يَجِيءُ
عَلَى يَفْعَلُ بِفَتْحِ الْعَيْنِ إِذَا كَانَ عَيْنُ فِعْلِهِ أَوْ لَامُهُ حَرْفًا مِنْ حُرُوفِ الْخَلْقِ وَهِيَ
الْهَمْزَةُ وَالْهَاءُ وَالْعَيْنُ وَالْحَاءُ وَالْقَيْنُ وَالْخَاءُ نَحْوُ سَأَلَ يَسْأَلُ وَمَنَعَ يَمْنَعُ وَأَبَى
يَأْبَى شَاءَ وَإِنْ كَانَ مَاضِيَهُ عَلَى فِعْلٍ مَكْسُورٍ الْعَيْنِ فَمُضَارَعُهُ يَفْعَلُ بِفَتْحِ الْعَيْنِ نَحْوَ عَلِمَ
يَعْلَمُ وَقَدْ يَجِيءُ عَلَى يَفْعَلُ بِكُسْرِ الْعَيْنِ إِذَا كَانَ مِثَالًا نَحْوَ وَرِثَ يَرِثُ إِلَّا مَا شَدَّ
نَحْوَ حَسَبَ يَحْسَبُ وَأَخَوَاتُهُ نَعَمَ يَنْعَمُ وَإِنْ كَانَ مَاضِيَهُ عَلَى فِعْلٍ مَضْمُومٍ الْعَيْنِ
فَمُضَارَعُهُ يَفْعَلُ بَضَمِ الْعَيْنِ نَحْوَ حَسُنَ يَحْسُنُ وَأَخَوَاتُهُ شَرَفَ يَشْرَفُ وَأَمَّا الرُّبَاعِيُّ
الْمُجَرَّدُ فَهُوَ فَعَلَّلَ كَدَخَرَجَ دَخَرَجَةً وَدَخَرَجَا وَأَمَّا الثَّلَاثِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ فَهُوَ عَلَى

ثَلَاثَةَ أَقْسَامٍ. الْأَوَّلُ مَا كَانَ مَاضِيَهُ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرَفٍ كَأَفْعَلٍ نَحْوَ أَكْرَمَ إِكْرَامًا وَفَعَلَ نَحْوَ فَرِحَ تَفْرِيحًا وَفَاعَلَ نَحْوَ قَاتَلَ مُقَاتِلَةً وَقَتَلَا وَقَيْتَلَا وَالثَّانِي مَا كَانَ مَاضِيَهُ عَلَى خَمْسَةِ أَحْرَفٍ وَهُوَ نَوْعَانِ إِمَّا أَوَّلُهُ الثَّاءُ مِثْلُ تَفَعَّلَ نَحْوَ تَكَسَّرَ تَكْسُرًا وَتَفَاعَلَ نَحْوَ تَبَاعَدَ تَبَاعُدًا وَإِمَّا أَوَّلُهُ الْهَمْزَةُ مِثْلُ انْفَعَلَ نَحْوَ انْقَطَعَ انْقِطَاعًا وَانْفَعَلَ نَحْوَ اجْتَمَعَ اجْتِمَاعًا وَافْعَلَ نَحْوَ احْمَرَّ احْمِرَارًا وَالثَّلَاثُ مَا كَانَ مَاضِيَهُ عَلَى سِتَّةِ أَحْرَفٍ كَاسْتَفْعَلَ نَحْوَ اسْتَخْرَجَ اسْتَخْرَاجًا وَافْعَالَ نَحْوَ احْمَارَّ احْمِرَارًا وَافْعَوَعَلَ نَحْوَ اغْشَوَشَبَ اغْشِيشَابًا وَافْعَوَّلَ نَحْوَ اجْلَوَّذَ اجْلَوَّذًا وَافْعَتَّلَ نَحْوَ افْعَنَسَسَ افْعَنَسَاسًا وَافْعَتَّلَى نَحْوَ اسْتَنْقَى اسْتَنْقَاءً وَأَمَّا الرَّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ فَأَمَثَلَتْهُ ثَلَاثَةٌ تَفَعَّلَ كَتَدَخَّرَ تَدَخَّرُجًا وَافْعَتَّلَ نَحْوَ اخْرَجَمَ اخْرَجَامًا وَافْعَلَّلَ نَحْوَ اقْشَعَرَ اقْشَعَرَارًا.

التَّيْبِيَّةُ: ثُمَّ الْفِعْلُ إِمَّا مُتَعَدٌّ وَهُوَ الَّذِي يَتَعَدَّى مِنَ الْفَاعِلِ إِلَى الْمَفْعُولِ بِهِ كَقَوْلِكَ ضَرَبْتُ زَيْدًا وَيُسَمَّى أَيْضًا وَقَعًا وَمُجَاوِزًا وَإِمَّا غَيْرُ مُتَعَدٍّ وَهُوَ الَّذِي لَمْ يَتَجَاوَزْ مِنَ الْفَاعِلِ إِلَى الْمَفْعُولِ بِهِ كَقَوْلِكَ حَسَنُ زَيْدٌ وَيُسَمَّى لِأَزْمًا وَغَيْرِ وَقَعٍ وَتَعَدِّيَّتُهُ فِي الثَّلَاثِيِّ الْمَجْرَدِ إِمَّا بِتَضْعِيفِ الْعَيْنِ أَوْ بِالْهَمْزَةِ كَقَوْلِكَ فَرِحْتُ زَيْدًا وَأَجْلَسْتُهُ وَبِحَرْفِ الْجَرِّ فِي الْكُلِّ نَحْوَ ذَهَبْتُ بِزَيْدٍ وَانْطَلَقْتُ بِهِ.

746-ماشқ. Мазкур дарсликнинг ниҳоясида берилган арабча - ўзбекча грамматик истилоҳлар лугатидан фойдаланиб, йигирма еттинчи матнни тушунишга уриниб кўринг.

747-ماشқ. Йигирма еттинчи матнни дафтарингизга кўчиринг ва ўзбекчага ўғиринг.

748-ماشқ. Йигирма еттинчи матн асосида араб тилидаги феъллар тизими билан ўзбек тилидаги феълларни ўзаро қиёсланг ва хулосалар чиқаринг.

АРАБЧА - ЎЗБЕКЧА ЛУҒАТ

أَب *кўп.* آباء - ота, дада
 إِبْرَة - игна
 إِبْطَ *мз, мн.* - кўлтик
 I *أتى* (и) - келмоқ;
 IV *أتى* - бермоқ
 – *مات* *кўп.* مَات - ходиса, воқеа
 أثاث – мебель
أثر *кўп.* آثَار - ёдгорлик; из
 – *أثير* - эфир
 – *مؤثر* - таъсирчан, таъсир
 киладиган
أثنية *кўп.* آثاف - ўчоқ ясаладиган
 ган тош, харсанг
إثم *кўп.* آثَام - гуноҳ
 إنشاء - давомида
 أجرة - кира ҳақи
 أجل - ажал
 أخذ - *мн.* إخذى - бир, битта
 أخ *кўп.* إخوان - ака, ука
 – *أخوي* - биродарона, дўстона
 – *أخت* - *кўп.* إخوات - опа, сингил

I أخذ (у) - олмоқ, бошламоқ;
 III أخذ - гина қилмоқ; لا تؤاخذ -
 кечиринг!; VIII أخذ - қабул
 қилмоқ (мас. қарор); (мас.
 чора) кўрмоқ
 – مؤاخذة - гина; لا - айбга
 қўшманг!
 II آخر - кечга сурмоқ, кечиктир-
 моқ; V تأخر - кечикмоқ; қолок
 бўлмоқ.
 – آخر - *мн.* أخرى - бошқа, ўзга
 – آخر - *кўп.* أوآخر - охирги
 – آخره - охират, қиёмат
 – آخر - сўнгги
 – متأخر - кечикувчи; ك - кеч,
 кечикиб
أدب *кўп.* آداب - адабиёт
 – أدبي - бадийий
 – *أدب* *кўп.* آداب - адиб
 – تأدب - мулойимлик
 II أدى - олиб келмоқ (*бирор
 натижгага*)

- أَذَاةٌ кўп. - асбоб, асбоб-
ускуна; أَذْوَاتُ الْأَكْلِ - қошиқ-
вилкалар

- مُؤَدَّى - моҳият

إِذَا - ундай бўлса

I أَذَن (а) - рухсат бермоқ;

V تَأَذَّن - хабар бермоқ

- أَذَن - кулоқ

أَدَى - оғрик; азият

أَرِيحٌ - ёқимли ҳид, бўй

تَارِجٌ - гандиракламоқ

تَارِيحٌ - тарих; مَا قَبْلَ الْ - энг
қадимги давр

- تَارِيحِيٌّ - тарихий

- مُؤَرِّخٌ - тарихшунос

أَرْضٌ мн. кўп. أَرْضٍ - ер, пол;

~ فَاغْرَةَ فَاها

турган ер

أَرِيكَةٌ - диван

أَرْبٌ мн. - куён

III أَرَزَ - мадад бермоқ, ёрдам

бермоқ

مَارَقٌ - қийин вазият, боши берк

кўча

أَزَلِيَّةٌ - абадийлик

أَزْمَةٌ - кризис; دَاخِلِيَّةٌ - изтироб

II أَسَسَ - асос солмоқ

- أَسَسَ кўп. أَسَاسٌ - асос

- مُؤَسَّسٌ - асосчи

- مُؤَسَّسَةٌ - ташкилот

أَسَاتَذٌ кўп. أَسَاتَذَةٌ - устоз,

профессор

أَسَدٌ - шер

I أَسَرَ (и) - асир қилмоқ

- أَسَرَ - арқон, бўйинбоғ (ҳайвон-
лар учун); ب - бутунлай,

бор - бурди билан

- أَسْرَةٌ - она

- أَسَارَى кўп. أَسِيرٌ - асир

إِسْطَبِلٌ - отхона

I أَسَفَ (а) - афсусланмоқ; V تَأَسَفَ

- афсусланмоқ

- أَسَفٌ - таассуф, афсусланиш;

~ مَعَ شَدِيدِ الْ - афсуски; مَعَ الْ

~ - минг афсус!

أَسْمَنْتِيٌّ - цементдан ишланган

أَسَى - ғам, қайғу

- مَاسٌ кўп. مَاسَةٌ - офат, бало;

фожиа, даҳшат

أَشُورِيّ - ассирий
 X استأصل - суғурмоқ, олиб таш-
 ламоқ
 - أصل - насл, келиб чиқиш, зот;
 - عَرَبِيُّ ال - зоти араб
 - أصيل - асл, хақиқий
 إطار - рамка
 أفق كۆп. - уфк, горизонт
 II تأكد - таъкидламоқ; V تأكد -
 таъкидламоқ
 I أكل (y) - емоқ, овқатланмоқ;
 йўқ қилмоқ
 - أكل - ейиш, овқатланиш
 - كۆپ. مأكُل - овқатланиш
 жойи; емиш, овқат
 ألبوم - альбом
 الخ إلى آخره: - ва ҳ.з.
 II ألف - тузмоқ, битмоқ, ёзмоқ;
 ташкил этмоқ; V تألف - иборат
 бўлмоқ
 - ألف كۆп. - минг
 - مؤلف - иборат
 - مؤلفة - асар, ижодий асар

IV ألم - қийнамоқ, азоб бермоқ;
 V تألم - қийналмоқ, азоб
 тортмоқ
 - ألم كۆп. - оғриқ, азоб
 - ألم - оғриқли, азобли
 - أم - ёки
 - إمام - ёки
 - أما...ف - эса,...га келсак
 كۆپ. أمهات - она
 - أمام - олдинги жой
 - كۆп. أمم - миллат
 - أممي - саводсиз
 I أمر (y) - буюрмоқ; II أمر - амир
 этиб тайинламоқ.
 - إماراة - амирлик
 - كۆп. أمور - иш
 - كۆп. أمراء - амир
 - مؤامرة - фитна, исён
 - مؤتمر - конференция
 - أمس - кеча, кечаги кунда
 I أمل (y) - умид қилмоқ; V تأمل -
 ўйланиб тикилиб турмоқ,
 тикилиб фикр қилмоқ
 - كۆп. آمال - умид, орзу

II **أَمِنَ** - кафолатламок, кафолатга олмок; IV **أَمِنَ** - имон келтирмок, ишонмок (**ب**)
 – **كُتِبَ أَمِينٌ** - котиб
 – **مُؤْمِنٌ** - ишонувчи, имон келтирувчи, мўмин
أَنَايَةٌ - худбинлик
أَنْسَةَ - бўйга етган қиз
كُنِيَ إِنْسَانٌ - инсон
 X **اسْتَأْتَفَ** - қайта тикламок, қайта бошламок
 – **كُتِبَ أُوْفٌ** - бурун
كُنِيَ إِنْاءٌ - идиш
 – **أَتَى** - вақт
 – **تَأَنَّ** - секинлик
كُنِيَ أَهْلٌ - эл, аҳоли, одамлар; **أَسَهَلًا وَمَرَحَبًا بِكُمْ** - хуш келибсизлар!
 – **مَأْهُولٌ** - одам яшайдиган (мас. ер)

أَوْ - ёки
 I **أَبَ (عَوْب)** (y) - қайтмок
آلة - жиҳоз; **التصوير** - фотоапарат
 – **آلي** - автоматик
 – **آلية** - механизм
أوتوماتيكي - автоматик
أَوْلُ - биринчи
 – **أَوْلَى** - дастлабки, энг зарурий
الآن - ҳозир, шу дамда
 V **أَوْءة** - хўрсинмок
 I **أوى** (и) - паноҳ изламок
 – **مَأوى** - паноҳ, бошпана
آية *мн.* - қайси
 I **آد (عيد)** (и) - пишиқ бўлмок;
 II **آيد** - кўллаб-қувватламок
أَيْضًا - ҳам
آية - оят

ب

بَاتِفُونَ - патефон
باص - автобус
بَاقَةٌ - даста, букет
بَالٌ - ақл, мия, эс

بَتْرٌ *мн.* **كُتِبَ** - кудук
بَاسٌ - куч-қувват; **لَا** - ҳечқиси йўқ, ёмон эмас
يُوسَاءُ *кўп.* - бахтсиз

— بأَسَاءَ - фалокат

بِبَقَاءٍ - тўти

بِوَاتِرٍ كۆپ. - ўткир

— مَبْتُورٌ - узук-юлук

بِتْرُولٍ - нефть

VII ابْتَقَى - чиқиб келмоқ, келиб

чиқмоқ

أَبْجُرٌ - қорни катта

بِجَامَةٍ - пижама

I بَحَثَ (a) - кидирмоқ (مِنْ);

муҳокама қилмоқ (فِي)

— بَحُوثٍ كۆپ. - изланиш;

илмий иш

— مَبَاحَثَاتُ الْقَمَةِ - музокара; -

олий даражадаги музокаралар

IV أَبْحَرَ - денгизга чиқмоқ, йўл

олмоқ

— بَحَارٍ كۆپ. - денгиз

— بَحْرَانِيٌّ - баҳрайнлик киши

— بُحَيْرَةٌ - кўл

— بَحْوَتٍ كۆپ. - бахт

بِوَاخِرٍ كۆپ. - пароход, катта

кема

بِخُورٍ - хушбўй тугатқи

بِخَسٍّ - арзон

VII ابْتِغَى - ўз жонига қасд

қилмоқ

بُدٌّ - қочиш; لَا ~ مِنْ - зарур,

лозим

I ابْتَدَأَ (a) - бошламоқ; VIII ابْتَدَأَ -

бошланмоқ

— ابْتِدَائِيٌّ - бошланғич

— ابْتِدَائِيٌّ - ибтидоий

بُدُورٍ كۆپ. - тўлин ой

VI أَبْدَعَ - яратмоқ, ижод қилмоқ

— بَدِيعٌ - ажойиб, аъло

IV تَبَادَلَ - ўзаро алмашишмоқ; ~

السَّلَامِ وَالتَّحِيَّةِ - салом-алик

қилишмоқ; X اسْتَبَدَلَ - алмаш-

тирмоқ

— اسْتَبْدَالَ - алмаштириш

— بَدَّلَ - алмаштириладиган

нарса; ... مِنْ ... - ...нинг

ўрнига; ... أَنْ ... - ...ўрнига,

эвазига

— بَدَلَةٌ - костюм

أَبْدَانٍ كۆپ. - тана

I ابْتَدَى (y) - кўринмоқ; VI ابْتَدَى -

кўрсатмоқ, ифодаламоқ

— بَادِيَةٌ - сахро

- бَدَوٌ - бадавийлар
 - بَدْوِيّ - сахройи
 I بَدْرٌ (y) - экмок
 - بَدْوَرٌ кўп. - уруг
 I بَدَلٌ (y) - сарфламок,
 бермок; عِنَايَةٌ ~ - эътибор
 бермок; جِهْدًا ~ - тиришмок
 II بَرٌّ - айбсиз деб билмок,
 оқламок
 - بَارٌ - одобли
 - بَرٌّ кўп. - куруклик, қитъа
 - مَبْرَرٌ - сабаб, асос
 بَرِيءٌ - беайб, пок, беғубор
 بَرِيءَةٌ кўп. - ибодатхона
 بَرَبَرٌ - ғалдирамок, шовқин
 солмок
 بُرْتُغَالِيّ - португалиялик
 بُرْتُغَالٌ - апельсин
 - بُرْتُغَالِيّ - тўк сарик
 بَرَجَةٌ кўп. - ҳарбий кема
 - بُرُوجٌ кўп. - танкнинг
 юқори қисми; минора
 I بَرِيحٌ (a) - кетмок, ташлаб
 кетмок

- ال ~ : بَارِحَةٌ - кеча, кечаги кунда
 I بَرْدٌ (y) - совимок
 - بَارِدٌ - совук (*сифат*)
 - بَرَادٌ - чойнак
 - بَرَادَةٌ - совутгич
 - بَرْدٌ - шамоллаш
 - اَلْبُرْدَةُ - «Бурда» қасидаси,
 қасидаи Бурда (*пайғамбаримизга аталган*)
 - بُرُودٌ - совуқлик
 - بُرُودَةٌ - совуқлик, совуқ ҳаво
 - بَرِيدٌ - почта
 I بُرُورٌ (y) - пайдо бўлмак,
 кўринмок; VI أَبْرَزٌ - кўрсат-
 мок; التَّغَانِيّ ~ жонбозлик
 кўрсатмок
 I بَرَاغٌ (a) - моҳир бўлмак,
 маҳорат эгаси бўлмак
 - بَارِعٌ - қобилиятли, уста,
 маҳоратли
 I بَرَقٌ (y) - порламок,
 яшнамок
 - أَبَارِقٌ кўп. - кўза
 - بَرِيقٌ - порлаш, ярақлаш

بَرَقَ - бетни яширмоқ, юзни
беркитмоқ; تَبَرَّقَ - ниқобга
ўранмоқ

III بَارَكَ - табрикламоқ,

муборақбод қилмоқ; اللهُ يَبَارِكُ

فِيكَ - Оллоҳ Сизга эзгуликни
аямасин! («Муборақ бўлсин!»
сўзининг жавоби)

– بَرَكَةٌ кўп. بَرَكٌ - ҳовуз

– أَلْفٌ ~ ёки مَبْرُوكٌ! - Муборақ
бўлсин!

بُرْكَانٌ кўп. بَرَاكِينٌ - вулқон

بَرَمَجٌ - режалаштирмоқ

– بَرَامِجٌ кўп. بَرَامِجٌ - дастур,
программа

بُرْهَةٌ - бир лаҳза, бир он

بَرَهْمَا - Брахма

بُرْهَانٌ кўп. بَرَاهِينٌ - исбот

بَرَى - ер

– مَبَارَاةٌ - мусобақа

بُرُوعُ الشَّمْسِ - куёшнинг чиқиши

بَارِيزْلَا - кўк нўхат

بُرْهَانٌ кўп. بَسَاتِينٌ - боғ

VII اَبْسَطَ - мамнун бўлмоқ,

хурсанд бўлмоқ

– بِسَاطٌ - гилам; ~ الرِّيحُ - учар
гилам

– بَسِيطٌ - содда, очик

– مَبْسُوطٌ - мамнун

بَاسِلٌ - баходир, жасур

I بَسِمٌ (и) بَسْمٌ - табассум қилмоқ;

VIII اَبْتَسَمَ - табассум қилмоқ

– اَبْتِسَامَةٌ - битта табассум

– بَسْمَةٌ - табассум

– مَبَاسِمٌ кўп. مَبَسِمٌ - оғиз

II بَشَّرَ - башорат қилмоқ,

олдиндан хабар бермоқ;

III بَاشَرَ - амалга оширмоқ

– بَشْرٌ - инсоният

– بَشْرَةٌ - тери, эт

– بَشْرِيٌّ - одамий, инсоний

– مَبَاشِرَةٌ - амалга ошириш; ~ -

бевосита, тўғридан-тўғри

بَشَعٌ - ярамас

VI اَبْصَرَ - кўрмоқ

– اَبْصَارٌ кўп. بَصْرٌ - кўриш

بَصَلٌ - пиёз

بَضَاعَةٌ кўп. بَضَائِعٌ - товар, сотила-
диган нарса

– بِضَعَةٌ, بِيضَعٌ - бир неча
 I تَبَاطُ (y) - секинламок; VI تَبَاطًا -
 секинламок, секин - аста
 орқада қолмок
 – بَطَاءٌ - секинлик; ب - ~ - аста-
 секин, секинлик билан
 IV التَّبَطُّحُ - чалқанча ётмок
 بَطَاطِسٌ - картошка
 بَطَاقَةٌ - карточка; بَرِيدٌ ~ - открит-
 ка
 بَطْلٌ кўп. أَبْطَالٌ - қахрамон
 بَاطِنٌ - ички қисм, ички бўлим
 – بَطْنٌ - ич; ички қисм
 – مُبْتَنٌ - астарли
 I بَعَثَ (a) - Бَعَثَ - жўнатмок,
 юбормок; пайдо қилмок,
 келтириб чиқармок; VII اَبْعَثَ -
 келиб чикмок
 – بَعَثٌ - тирилиш; السُرُورِ ~ -
 хурсандлик сабабчиси
 – مَبْعُوثٌ - вакил
 بَعَثَرٌ - сочмок, сочиб юбормок
 I بَعْدُ (y) - узоклашмок;
 VIII اَبْتَعَدَ - узоклашмок
 – بَعْدٌ - ҳали

– بَعْدَاءٌ кўп. بَعِيدٌ - узок, йирок
 بَعْضٌ - баъзи
 III بَاعَتٌ - тўсатдан бирор иш
 қилмок
 بَغْلٌ кўп. بَغَالٌ - хачир
 بَغْيٌ - адолатсизлик
 بَغْفَتِكْ - бифштекс
 بَغْرَةٌ - сигир
 بَقَاغٌ кўп. بَقَاغٌ - ер, участка, район
 I بَقِي (a) - қолмок; V تَبَقَى - қол-
 мок, ортиб қолмок
 – بَاقٌ - қолган
 – بَقَايَا кўп. بَقِيَّةٌ - қолдик
 II بَكَرٌ - бирор нарсани барвақт
 бажармок
 – بَاكِرٌ - эрта; صَبَاحٌ ~ - эрта тонг
 – بَكَرٌ кўп. أَبَكَرٌ, بَكَارٌ - бўталок
 – مُبَكَّرٌ - эрта, муддатдан олдин
 أَبْكَمٌ - дудук, соқов
 I بَكِي (и) - йиғламок;
 II بَكِي - йиғлатмок
 – بَكَاءٌ - йиғи, йиғлаш
 بَلٌ - балки

II بَلَّل - хўлламоқ, намламоқ;

VIII ابتَل - хўл бўлмоқ, ивиб

кетмоқ

بَلَّل - изтиробга солмоқ, безовта

қилмоқ

بَلَاتِين - платина

بَلَح - хурмо

بَلَدَ كۆپ. بُلْدَان - ўлка

بَلَدَة - шаҳар

بَلَدِيَّة - шаҳар ҳокимлиги

بَلُور - биллур

I بَلَع (а) - ютмоқ, ютиб

юбормоқ

I بَلَع (у) - етиб бормоқ, етиб

келмоқ; II بَلَع - етказмоқ;

III بَالَع - ҳаддан оширмоқ,

зиёда қилмоқ; IV أَبْلَع - еткиз-

моқ, хабар бермоқ

بَلِغ - анчагина, етарли миқ-

дорда

بَلِغ كۆپ. مَبَالِغ - маблағ

أَبْلَع - аҳмоқ, аблаҳ

III بَالَى - аямоқ (ب)

بَال مн. بَالِيَّة - ташландик

بَلَاء - бало, офат

بَلَوَى - бахтсизлик, фалокат

بَلَى - ҳа, худди шундай (инкор шаклдаги саволга шу инкорни инкор қилиш учун,мас., -Борма-дингизми? -Ҳа, бордим)

بَالَاء - эътибор бериш; بِالَاء - эътиборсизлик билан

بُن - қахва дони

بُنِّي - жигарранг

بَنْطَلُون - шим

بَنْفَسَج - бинафша

بَنْفَسَجِي - бинафшаранг

I بَتَى (и) - қурмоқ; V تَبَّتِي - ўғил

асраб олмоқ

بَتُون كۆپ. بَتُون - ўғил (фарзанд);

بَتُون - эр; عَشْرِينَ - йигирма

بَتُون - умавий-

лар; بَتُون الْعَبَّاس - аббосийлар

بَتَان كۆپ. بَتَانَة - қурувчи

بَتَان كۆپ. بَتَانِيَّة - бино, иморат

بَتَان كۆپ. بَتَانَت - қиз; بَتَانَت - сув

париси, русалка

بَتَانِيَّة - бино, иморат

بَتَان كۆپ. مَبَان - бино

I بَهْت - ҳайратда қолмоқ,

ажабланмоқ

- باهت - хира, сўник
 - بهجة - хуррамлик, хурсандлик
 - بهج - марокли, хуррам
 - باهر - олий даражадаги, зўр
 - بهائل кўп. - масхарабоз
 - بهائم кўп. - уй ҳайвони
 - بهاء - гўзаллик, чирой
 - اباب кўп. - эшик
 - ابواب - дарвозабон
 - بوذا - Будда

بوليسي - полицияга тегишли
 - بئوت кўп. - уй
 - ابيض - ок
 - بيضة - тухум
 I باغ (и) - بيع - сотмок; VIII باع -
 сотиб олмок, харид қилмок
 - بيع - сотиш
 I بان (и) (بين) - равшан бўлмок,
 II بان - баён қилмок, VI بان -
 турли-туман бўлмок

ت

I تبع (а) - эргашмок, изидан
 бормок; III تابع - изидан
 бормок; ~ بالتبعية - кўз билан
 кузатиб бормок; V تبع - ўрган-
 моқ
 - تاجر - савдогар
 - تجارة - савдо, савдо-сотик
 - تحفة кўп. - совға, тухфа
 - متحف - музей
 - التربة кўп. - тупроқ
 - تربة - тупроқ
 - ترجم - таржима қилмок

- تراجم кўп. - таржима
 - مترجم - таржимон
 I تولا (y) - ташламок, тарк этмок
 - تولا - туркий халқ; ~ عثمانلي - ус-
 монли турк
 - تولا кўп. - турк
 - ترام - трамвай
 I تعب (а) - чарчамок; IV تعب -
 чарчатмок
 - تعب - чарчоқ
 - تعاسة - бахтсизлик, бадбахтлик
 - تعس - бахтсиз, бадбахт

تَفَاحَةٌ - бир дона олма

IV أَثْقَنَ - яхши билмоқ

تَلُولٌ, تَلَالٌ - тепалик

تَلِفِزْيُونٌ - телевидение; جِهَازُ ال - телевизор

تَلِفُونٌ - телефон; جِهَازُ ال - теле-

фон аппарати; جِهَازُ ال - мэхмол

- уяли телефон аппарати

تَلْمِيذٌ - ўқувчи бола

تَلْمِيذَةٌ - ўқувчи қиз

I تَمَّ (и) - тугамоқ, тамом

бўлмоқ; бўлиб ўтмоқ, амалга

ошмоқ; IV تَمَّمَ - тугатмоқ

تَمَّ - тўла, том маънодаги

تَمَّتَمَ - гўлдирамоқ

تَمْرٌ - куриган хурмо, хурмо

туршаги

تَمُوْزٌ - июль

IV أَتَاحَ - имкон бермоқ, имкон

яратмоқ

تَيَّارٌ - оқим, كَهْرَبَائِيٌّ - электр

токи

تَيْنٌ - анжир

I تَاهَ (и) تَيْتَةٌ - серрайиб қолмоқ,

боши қотмоқ

ث

VI تَاءَبَ - эснамоқ, хомуза

тортмоқ

I تَارَ (а) - қасос олмоқ

V تَبَّتْ - мустаҳкамланмоқ

تَبَّتْ - тасдиқлаш, маъқуллаш

تَبَّتْ - собит

تَبَّتْ - сабот

I تَبَّطَ (y) - тийиб турмоқ,

ушлаб турмоқ (من)

تَوَّرَ - вайсамоқ, маҳмадоналик

қилмоқ

تَوَّرَ - вайсаш, кўп гапириш

تَوَّرَ - бойлик

تَوَّرَ - бойлик; тупроқ, ер

تَوَّرَ - қандил

تَوَّرَ - илон

تَوَّرَ - оғиз; порт

تَوَّرَ - тешиқ

تَقَاةٌ - маданият

- مُتَقَفٌ - маданиятли

I تَقْلَ (y) تَقْلٌ - оғирлашмоқ, оғир
бўлмоқ

- تَقْلٌ - оғирлик

- تَقْلٌ كۆپ. أَقْالٌ - юк, тош,
оғирлик

- تَقِيلٌ كۆپ. تَقَالٌ، تَقْلَاءُ - оғир

- مَقَالٌ - мисқол (оғирлик
бирлиги)

تَكَلَّى - ёрини ёки боласини
йўқотган аёл

تَلَلٌ كۆپ. تَلَلٌ - гурух

تَلَاجَةٌ كۆپ. تَلَاتٌ - музлаткич

- تَلَجٌ كۆپ. تَلُوجٌ - кор

تَمٌ - у ерда

- تَمٌ - сўнг, кейин

- تَمَةٌ - у ерда, бу ерда

IV تَمَرٌ - самара (ҳосил) бермоқ;

- اسْتَمَارٌ - даромад олиш

- تَمَرٌ كۆپ. أَمَارٌ - мева

- مُشَمَّرٌ - мевали

تَمَلٌ - ширакайф, маст

تَمَنٌ كۆپ. أَمَانٌ - нарх

- تَمِينٌ - қиммат

X اسْتَنْتَى - истисно қилмоқ

- تَانٌ مِّن. ثَانِيَةٌ - иккинчи

- تَانُوِيٌّ - ўрта (мактаб)

- تَانِيَةٌ كۆپ. ثَوَانٌ - секунд

- ثَانِيٌّ - иккиёқлама

- تَانِيَةٌ كۆپ. ثَانِيَا - қат, қават, ич

- مَطْنِيٌّ - маснавий

تَوَبٌ كۆپ. تَوَابٌ - кийим

تَوَابَةٌ - ўрнида, сифатида

IV تَوَارٌ - қўзғамоқ

- تَوَارٌ كۆپ. تَوَارٌ - революционер

- تَوَارٌ كۆپ. تَوَارٌ - ҳўкиз

- تَوَارَةٌ - революция; тўс-тўполон

تَوَمٌ - саримсоқ пиёз

جَبَّة - жубба (узун енгли кийим)
 جَبَل кўп. جِبَال - тоғ
 جَبَانَة - кўрқоқлик
 - جَبِين - пешона
 جَبَّة - мурда, жасад
 جُحُود - инкор қилиш
 جَاحِظ - кўзи шилпик
 جَحِيم мн. - дўзах
 I جَدَّة (и) جَدَّة - янги бўлмоқ,
 якингинада бўлиб ўтмоқ
 - جَادَّ - жиддий
 - جَدَّ кўп. أَجْدَاد - бобо
 - جَدَّ - жуда; ~ - ب - жид-
 дийлик билан
 - جَدَّة - буви
 - جَدَّد кўп. جَدِّد - янги
 مُجَدَّب - унумсиз, қақраган
 جَدَار кўп. جُدْرَان, جُدْر - девор
 - جَدِير - арзигулик, арзийдиган;
 ~ بِالذِّكْرِ أَنْ - арзийдики, ...,
 шуни айтиш керакки, ...
 جَدَال - мोजаро, жанжал

جَدَاوِل кўп. جَدَاوِل - арик
 I جَذَب (и) جَذَب - тортмоқ; жалб
 қилмоқ; VI تَجَذَّب - ўзига торт-
 моқ, жалб қилмоқ
 - جَذِيَّة - тортилиш; тортиш
 кучи
 جَدَل - хурсанд, қувноқ
 جَرَّ - судраш
 - جَرَارَة - трактор
 I جَرُور (у) - журъатли бўлмоқ
 - جَرِيَاء кўп. أَجْرِيَاء - журъатли
 II جَرَب - синаб кўрмоқ, кийиб
 кўрмоқ
 جَرَبَة кўп. تَجَارِب - синаш;
 тажриба
 I جَرَح (а) جَرَح - жароҳатламоқ
 - جَارِحَة кўп. جَوَارِح - тана аъзоси
 - جَرِيح - ярадор
 جَرِيدَة кўп. جَوَالِد - газета
 - مَجْرَد - оддий; ~ ب - ... гина
 جَرَس кўп. أَجْرَاس - кўнғирок
 جَرَمَة - жиноят, гуноҳ

- I جَرَى (и) - оқмоқ; бўлиб ўтмоқ; югурмоқ; IV أَجْرَى - амалга оширмақ
- إجْرَاءَاتٌ قَانُونِيَّةٌ - суд амалиёти
- جَوَارٍ كُنْ. جَارِيَةٌ - чўри
- مَعْرَى - оқим, ўзан
- كُنْ. أَجْزَاءٌ - қисм
- جُزْئِيًّا - қисман
- كُنْ. جُزْرٌ - орол
- مَعْجَزَةٌ كُنْ. مَعْجَزَةٌ - кушхона
- مُعَازَفَةٌ - таваккал қилиш
- جَزِيلٌ - кўп, катта
- كُنْ. جَوَاسِيسٌ - жосус
- كُنْ. أَجْسَادٌ - тана, жисм
- VI تَجَاسَرَ - жасорат қилмоқ
- جَسُورٌ كُنْ. جَسُورٌ - жасур
- أَجْعَدُ - сочи кўнғирок
- مُتَجَعِّدٌ - ажин босган, ажинли
- I جَعَلَ (а) جَعَلَ - қилмоқ
- كُنْ. جَعْلَانٌ - кўнғиз
- جُغْرَافِيَا - география
- I جَفَّ (и) جَفَّافٌ - қуримоқ; II جَفَّفَ - қуритмоқ
- كُنْ. جَفْنٌ - кўз ковоғи
- I جَفَاءٌ (у) جَفَاءٌ - ташлаб кетмоқ
- مَجَلَّةٌ - журнал
- I جَلَبٌ (и) جَلَبٌ - олиб келмоқ
- V تَجَلَّدٌ - чидамоқ, сабр қилмоқ
- جِلْدَةٌ - тери бўлаги; بَتُوٌّ - ватандошлар, ҳамюртлар
- جَلِيدٌ - муз
- جَلِيدِيٌّ - музга тегишли
- I جَلَسَ (и) - ўтирмақ; III جَالَسَ - бирга ўтирмақ; IV أَجْلَسَ - ўт-қизмоқ
- جَالِسٌ - ўтирувчи
- جَلْسَةٌ - мажлис
- جُلُوسٌ - ўтириш
- جَلِيسٌ - бирга ўтирган, ҳамнишин
- مَجْلِسٌ - мажлис, йиғин; أَلْ - Олий Мажлис
- V تَجَلَّى - очилмоқ, фош бўлмоқ
- كُنْ. جَمَاعَةٌ - калла суяги
- جَامِخٌ - кучли (истак)
- I جَمَدٌ (у) جَمُودٌ - қотиб қолмоқ;
- V تَجَمَّدٌ - қотмоқ, музламоқ
- كُنْ. جَوَامِدٌ - қаттиқ

جَمْرٌ - чўғ
 جُمْرُكُ - божхона; مُوظَّفُ ال - божхона ходими
 I جَمْعُ (а) тўпламок, йиғмоқ, жамламок; V تَجَمَّعُ - тўпланмоқ, йиғилмоқ; VIII اجْتَمَعَ - тўпланмоқ, жамланмоқ
 - اجتماعٌ - мажлис
 - جامعةٌ - университет; ~ تَكْنِيكِيَّةٌ - техника университети; ~ تَرْبَوِيَّةٌ - педагогика университети
 - جمعٌ كۆپ جُمُوعٌ - оломон
 - جَمْعِيَّةٌ - жамият; ~ الأَثَارِ الرُّوسِيَّةُ - рус археологик жамияти
 - جَمِيعٌ - барча, ҳамма
 - مُجْتَمَعٌ - жамият, муҳит
 - مَجْمَعٌ - мажмуа, комплекс; ~ المَصَانِعُ - комбинат
 - مَجْمُوعَةٌ - гуруҳ, группа, тўплам
 III جَامِلٌ - чиройли муомала қилмоқ; V تَجَمَّلُ - пардоз қилмоқ
 - جَمَالَ - гўзаллик
 - جَمَالِيَّةٌ гўзаллик

- جَمَالَ كۆپ. جَمَالَ - туя
 - جُمَّلٌ كۆپ. جُمَّلٌ - гап, жумла; ~ اسمِيَّةٌ - от кесимли гап; ~ فِعْلِيَّةٌ - феъл кесимли гап
 - جَمِيلٌ - чиройли
 - مُجَامَلَةٌ - хушмуомалалик
 جُمُهورٌ كۆپ. جَمَاهِيرٌ - оломон, эл, тўда, халқ
 - جُمْهُورِيَّةٌ - республика
 I جُنٌّ - жинни бўлмоқ
 - جُنُونٌ - жиннилик
 جُنُبِيٌّ كۆپ. أَجْنَبِيٌّ - ажнабий, хорижий
 - جَوَانِبٌ كۆپ. جَوَانِبٌ - ён, биқин;
 ~ ب - ёнида, яқинида
 - أَجْتَابٌ كۆپ. جُنُوبٌ - ён, биқин
 - جُنُوبٌ мн. - жанубдан эсадиган шамол
 جَنَاحٌ كۆپ. أَجْنَحَةٌ - қанот; бўлим, павильон
 جُنُودِيٌّ كۆپ. جُنُودٌ - аскар, солдат
 جَنْزِيرٌ - занжир, гусеница
 جَنِيَّةٌ - жунайх (*Миср пул бирлиги*)

I جَنِّي (и) - термоқ,
 йиғиштирмоқ
 I جَهْد (а) - интилмоқ,
 ҳаракат қилмоқ; VIII اجْتَهَد -
 тиришмоқ, ҳаракат қилмоқ
 - مُجْتَهَد - тиришқоқ
 جَاهِز - тайёр; ~ التَّرْكِيْب - йирик
 панелли йиғма (уш)
 - جِهَازٌ кўп. أَجْهَرَةٌ - жиҳоз
 I جَهْل (а) - нотаниш бўлмоқ;
 VI تَجَاهَل - ўзини билмасликка
 солмоқ
 - جَاهِلِيٌّ - исломдан олдинги
 даврга мансуб
 - جِهَالَةٌ - билимсизлик, гўллик
 - جَهْلٌ - билимсизлик
 جَهَنَّمُ мн. - дўзах
 جَوْ - ҳаво; рух; ~ التَّفَاهُم -
 ўзаро бир-бирини тушуниш
 руҳида
 IV أَجَاب - жавоб бермоқ; X
 اسْتَجَوَب - сўрамоқ, сўроққа
 тутмоқ
 - جَوَابٌ кўп. أَجْوِبَةٌ - жавоб
 VIII اجْتَاَح - ўраб олмоқ, домига
 тортмоқ

جَوَادٌ - чопқир от
 - جِيَادٌ кўп. جِيَادٌ - яхши
 III جَاوَزَ - ёнма-ён бўлмоқ,
 кўшни бўлмоқ
 - جَاوَزٌ кўп. جَوْرَانٌ - кўшни
 - جَوَارٌ - яқинлик, кўшнилик
 III جَاوَزَ - ҳаддан ошмоқ; ~ التَّفَقَّ -
 ишончдан ташқарида бўлмоқ;
 VI تَجَاوَزَ - ўтмоқ, ошиб ўтмоқ,
 ўтиб кетмоқ
 - إِجَارَةٌ - каникул, таътил
 - جَاوِزَةٌ кўп. جَوَائِزٌ - мукофот
 - جَوَازٌ - паспорт
 - جَوْزٌ - ёнғоқ
 I جَوَّعَ (у) جَاعَ (жوع) - оч қолмоқ,
 оч бўлмоқ
 - جَوَّعٌ кўп. جِيَاعٌ - оч, қорни оч
 - جَوَّعٌ - очлик
 - جَوَّعَانٌ - очикқан
 - مَجَاعَةٌ - очлик, танқислик
 جَوَّفَ - (ниманингдир) ичи
 IV أَجَالَ - кўзни
 жаланглатмоқ; V تَجَوَّلَ - сайр
 қилмоқ
 - مَجَالٌ - соҳа

جَوْهَرٌ - модда

I جَاءَ (جيء) - келмоқ

— مَجِيءٌ - келиш

جَيْشٌ - армия

جِيْفَةٌ - ўлакса, мурда

جِيلٌ кўп. أَجْيَالٌ - авлод, насл

ح

I حَبٌّ (и) - севмоқ; IV أَحَبُّ - сев-
моқ

— حُبٌّ кўп. حُبُوبٌ - дон, галла

— حُبٌّ - муҳаббат, севги

— حَيْبٌ - севимли, севилган

— حَيْبَةٌ - уруғ донаси, мағиз

— مُحَبٌّ - ихлосманд

— مُحَبَّةٌ - муҳаббат

حَبْرٌ кўп. أَحْبَارٌ - олим

— مُحَبَّرَةٌ кўп. مُحَابَّرٌ - сиёҳдон

I حَبْلٌ (а) - ҳомиладор бўлмоқ

— حَبَالَةٌ кўп. حَبَائِلٌ - тузоқ, қопкон

— حَبْلٌ кўп. أَحْبَالٌ - аркон, чилвир

حَتْرٌ кўп. حَتْرٌ - қирғоқ

حَتْمِيٌّ - муқаррар

VIII احْتِجَّ - қаршилик қилмоқ,
эътироз билдирмоқ

— احْتِجَاجٌ - қаршилик, эътироз

I حَجَبٌ (у) - тўсмоқ, тўсиб
қўймоқ

— حَاجِبٌ - қош

— حِجَابٌ - парда, тўсиқ

II حَجْرٌ - тошга айлантирмоқ

— حَجْرٌ кўп. أَحْجَارٌ - тош

— حُجْرَةٌ - хона

I حَجَزٌ (и) - олдиндан банд

килиб қўймоқ; IV أَحْجَزٌ -

Ҳижозга йўл олмоқ

— حَاجِزٌ кўп. حَوَاجِزٌ - тўсиқ, ғов

— مَحْجُوزٌ - банд, машғул, бўш
эмас

حَجْمٌ - ҳажм

I حَدٌّ - чегараланмоқ; II حَدَّدَ -

аниқламоқ, белгиламоқ, кўзда
тутмоқ

— حَدٌّ - ўткир, кучли

— حَدٌّ кўп. حُدُودٌ - чегара; тиг; ب

— الإْبْرَةُ - игна билан

- حَدَادٌ - темирчи
- حَدَّةٌ - жаҳду жадал
- حَدِيدٌ - темир
- حَدِيدِيٌّ - темирдан ишланган;
- سَكَّةٌ - темир йўл
- مَحْدُوْدٌ - маълум, чекланган
- أَحْدَبٌ - букри
- I حَدَثٌ (y) حُدُوْثٌ - содир бўлмоқ;
- II حَدَثٌ - гапириб бермоқ; IV
- أَحَدَثٌ - келтириб чиқармоқ; V
- تَحَدَّثَ - гапириб бермоқ
- حَدِيثٌ كُتُبٌ حَادِثَةٌ - воқеа,
ходиса
- حَدِيثٌ كُتُبٌ أَحْدَاثٌ - ҳодиса
- حَدِيثٌ - янги, замонавий
- مُحَادِثٌ - суҳбатдош
- VII الْحَدْرُ - келиб чиқмоқ (зот
ҳақида)
- مُنْحَدِرٌ - қиялик, нишаб
- حَدَسٌ - сезгирлик, ҳушёрлик
- II حَدَقٌ - тикилиб қарамоқ
- حَدِيقَةٌ كُتُبٌ حَدَائِقٌ - боғ, парк

- V تَحْدِيٌّ - риоя қилмоқ, амал
қилмоқ; тарафдор бўлмоқ,
тарафида турмоқ
- تَحَدُّ - беҳаё қилиқ
- حَدْرٌ, حَدْرَةٌ - эҳтиёткорлик
- حَادِقٌ - моҳир, уста
- حَدَقٌ - моҳирлик
- حَدَاءٌ كُتُبٌ أَحْدِيَةٌ - оёк кийим,
туфли
- II حَرَّرٌ - озод қилмоқ; V تَحَرَّرٌ -
озод бўлмоқ
- حَارٌّ - иссиқ; аччиқ (таом)
- حَرٌّ - иссиқлик
- حُرٌّ - хур, эркин
- حَرَارَى كُتُبٌ حَرَّانٌ - иссиқлаган
- حَرَائِرٌ كُتُبٌ حُرَّةٌ - озод аёл
- حَرُورٌ мн. - иссиқ шамол
- حَرِيْرٌ - ипак
- حَرِيْرِيٌّ - ипакли, ипақдан
тўқилган
- حَرِيْبَةٌ - озодлик
- III حَارَبٌ - урушишмоқ, уруш
олиб бормоқ; VI تَحَارَبٌ - уруш
олиб бормоқ, урушмоқ
- حَرْبٌ мн. - уруш

– حَرْبِي - урушга оид

– مُحَارِبٌ - урушувчи

حَارِثٌ - қўш хайдовчи

حَوْجٌ - ўрмон

– حَرْجٌ - оғир, қийин

IV أَخْرَزَ - қўлга киритмоқ

حَارِسٌ - қўриқчи; ~ الْعَرْمَى – дар-
возабон (*спортда*)

حَرِيصٌ - очкўз, тўймас

I حَرَفَ (и) - ўзгартирмоқ

I حُرِقَ - ёнмоқ

– اِخْتَرَاقٌ - ёниш, куйиш

– حُرْقَةٌ - куйиш, ёниш; ب -
куйиб-ёниб

– حُرْقٌ кўп. حُرْقَةٌ - ғазаб

– حَرِيقٌ кўп. حَرِيقٌ - ёнғин

– مُحْرِقٌ - ёндирувчи,

ёндирадиган, куйдирадиган

II حَرَكٌ - ҳаракатга келтирмоқ,

ҳаракатлантирмоқ; V تَحْرَكُ -

ҳаракат қилмоқ

– مُحْرَكٌ - мотор

I حَرِمٌ - маҳрум бўлмоқ

– اِحْتِرَامٌ - ҳурмат қилиш

– مُحْتَرَمٌ - ҳурматли

أَخْرَى - энг муносиб

حِزْبٌ - партия

I حَزَمَ (и) حَزَمٌ - тугмоқ, бойламоқ

– حَزَامٌ кўп. أَحْزَمَةٌ - тасма, камар

I حَزَنَ (а) حَزَنٌ - хафа бўлмоқ

– حَزَانٌ кўп. أَحْزَانٌ - ғам, хафалик

– حَزِينٌ - ғамгин

IV أَحَسَّ - сезмоқ (ب)

– أَحَاسِيْسٌ кўп. إِحْسَانٌ - сезги,
ҳиссиёт

I حَسِبَ (а) حِسَابٌ - ҳисобламоқ,

ўйламоқ, гумон қилмоқ

– حَسْبٌ - сенинг учун
кифоя!

I حَسَدٌ (y) حَسَدٌ - ҳасад қилмоқ

– حَسَدٌ - ҳасад, ичқоралик

حَاسِمٌ - ҳал қилувчи

I حَسَنَ (y) - яхши бўлмоқ; II حَسَنٌ

- яхшиламоқ; ~ رَقْمًا قِيَاسِيًّا -

рекордни янгиламоқ; IV أَحْسَنَ

- яхшиламоқ; V تَحَسَّنَ - яхши-

ланмоқ; X اسْتَحْسَنَ – маъқул-
ламоқ

- اسْتَحْسَانٌ - маъқуллаш
 - حَسَنٌ кўп. حَسَانٌ - яхши
 - حَسَنَةٌ - яхшилиқ
 حَسَاءٌ - шўрва, суюқ овқат
 حَشَائِشٌ кўп. حَشَائِشٌ - ўт-ўлан
 VIII احْتِشَادٌ - тўпланмоқ,
 йиғилмоқ
 - حَشْدٌ - тўда, оломон
 - حَشُوذٌ - тўда, оломон
 حَفَا - ичак-чавок
 حِمَّةٌ - дарс соати
 I حَمَادٌ (y) - ўрмоқ, ўриб
 олмоқ, йиғмоқ (ҳосилни)
 حَمَارٌ - қамал
 I حَصُولٌ (y) - қўлга
 киритмоқ (على)
 - حُصُولٌ - қўлга киритиш
 حَصَانٌ кўп. أَحْصَانَةٌ - от, чопқир от
 إِحْصَانِيَّةٌ - статистик маълумот
 حَصِيٌّ - майда тош
 I حَضْرٌ (y) - келмоқ, ҳозир
 бўлмоқ; IV أَحْضَرٌ - ҳозирламоқ
 - تَحْضِيرٌ - тайёргарлик

- حَضَارَةٌ - цивилизация,
 маданият
 - مُحَاضِرٌ - маърузачи, лектор
 - مُحَاضِرَةٌ - маъруза
 VIII احْتَضِنَ - кучоқламоқ,
 бағрига босмоқ
 - حَضِنٌ кўп. أَحْضَانٌ - кучоқ; اسْتَقْبَلَ
 بِالْأَحْضَانِ - кучоқ очиб кутиб
 олмоқ
 - السَّكَّكَ الْحَدِيدِيَّةَ - бекат;
 مَحَطَّةٌ - темир йўл вокзали
 II حَطَمٌ - парчаламоқ,
 синдирмоқ
 - حُطَامٌ الدُّنْيَا - ўтар дунё
 лаззатлари
 - مِنْ حُسْنِ الْإِحْسَانِ - бахт, омад;
 حَظٌّ - яхшиямки,...
 حَظَائِرٌ кўп. حَظَائِرٌ - қўра, оғил,
 молхона
 حَقُوفٌ - ўралган
 حَقِيَّةٌ - невара
 حَقْرٌ кўп. حَقْرٌ - чуқур, чуқурлик
 I حَفِظَ (a) - сақламоқ, эҳтиёт
 қилмоқ; ёдламоқ, ёд олмоқ; ~
 حَافِظٌ III - ёд олмоқ; III حَافِظٌ
 - сақламоқ, ҳимоя қилмоқ,

асрамоқ (عَلَى); VIII اَحْتَفَظَ -
сақланмоқ
— حَافِظٌ кўп. حُفَاطٌ - ёдловчи;
— الْقُرْآنُ ~ - Қуръонни ёд олган
киши
— حَفِظَ - сақлаш, сақлаб қолиш
— مَحَافِظَةٌ - вилоят
— مُحْتَفَظٌ - сақланган, сақлана-
ётган
— مَحْفَظَةٌ - сумка
VIII اِحْتَفَلَ - тантана қилмоқ,
байрам қилмоқ
— اِحْتِفَالٌ - тантана, тантана
қилиш
— حَافِلٌ - лик, тўла
— حَفْلَةٌ - тантана; ~ مُوسِيقِيَّةٌ - кон-
церт; ~ الزَّوْفِ - тўй, никоҳ
тўйи
I حَقٌّ (и) حَقٌّ - тегиш бўлмоқ,
зарур бўлмоқ; II حَقَّقَ - амалга
оширмоқ; V تَحَقَّقَ - амалга
ошмоқ, рўёбга чиқмоқ;
текширмоқ, тергов қилмоқ;
X اسْتَحَقَّ - арзимоқ, муносиб
бўлмоқ
— الْحَقُّ مَعَكَ - сен ҳақсан

— مُسْتَحَقٌّ - арзигулик, арзийди-
ган
— حَقَائِبُ кўп. حَقِيْبَةٌ - чамадон; ~
— مَدْرَسِيَّةٌ - мактаб сумкаси
I حَقْدٌ (и) حَقْدٌ - ёмон кўрмоқ,
нафратланмоқ
VIII اِحْتَقَرَ - нафратланмоқ
— حَقِيرٌ - аянчли
— حُقُولٌ кўп. حَقْلٌ - дала
VIII اِحْتَقَنَ - (юзига) қон югурмоқ
— حُقْنٌ кўп. حُقْنَةٌ - укол
— مِحْكٌ - олтиннинг пробасини
аниқлаш учун ишлатиладиган
тош
— حَاكُوْرَةٌ - томорқа
— حَكْمٌ - ҳакам, судья
— حُكْمٌ - ҳукм
— حُكُوْمَةٌ - ҳукумат
— مُحَاكِمَةٌ - муҳокама, мунозара
— مُحَاكِمٌ кўп. مَحْكَمَةٌ - суд
— حِكَايَةٌ - ҳикоя
II حَلَّلَ - таҳлил қилмоқ; VIII اِحْتَلَّ
— босиб олмоқ, эгаллаб олмоқ
— حُلٌّ кўп. حُلٌّ - кийим; ~ الْفُرْسُ -
никоҳ кийими

- *حَلِيلٌ* кўп. *أَحْلَاءٌ* - эр, аёлнинг эри
 – *مَحَلٌّ* - жой, ўрин; магазин
 I *حَلْبٌ* (y) *حَلَبٌ* - сут соғмоқ
 – *حَلِيبٌ* - сут
حَلَزُونِيٌّ - спиралсимон, айланма
 VI *تَحَالَفٌ* - ўзаро келишмоқ, иттифоқ тузмоқ; X *استَحَالَفَ* - онт ичишни сўрамоқ
 II *حَلَقٌ* - учмоқ
 – *حَلَقٌ* кўп. *حُلُوقٌ* - томоқ
 I *حَلَمٌ* (y) *حُلْمٌ* - туш кўрмоқ; орзу қилмоқ
 – *حَلْمٌ* кўп. *أَحْلَامٌ* - орзу, умид; туш, туш кўриш
حُلُوٌّ - ширин
 – *حُلُوּى* - ширинлик, кондитер маҳсулоти
 V *تَحَلَّى* - безанмоқ, сайқал топмоқ
 – *حَلْيٌ* кўп. *حُلْيٌ* - тақинчоқ
 – *حَلْيَةٌ* кўп. *حُلَى* - тақинчоқ
 V *تَحَمَّمَ* - чўмилмоқ
 – *حَمَامٌ* - ҳаммом
 – *حَمَامَةٌ* - каптар

- حَمِيدٌ* - мақтовга сазовор
 IX *أَحْمَرٌ* - қизармоқ
 – *أَحْمَرٌ* - қизил
 – *حَمِيرٌ* кўп. *حَمَارٌ* - эшак
 – *حُمْرَةٌ* - қизиллик, қизил ранг
 V *تَحَمَّسَ* - ишқибоз бўлмоқ
 – *حَمَّاسٌ* - шавқ-завқ
حَوَامِضٌ кўп. *حَوَامِضٌ* - нордон
أَحْمَقٌ - аҳмоқ
 – *حُمْقٌ* - аҳмоқлик
 I *حَمَلٌ* (и) *حَمَلٌ* - кўтармоқ, ташимоқ, олиб юрмоқ; II *حَمَلٌ* - юкламоқ, юк қўймоқ;
 V *تَحَمَّلَ* - бўйнига олмоқ; чидамок, сабр қилмоқ;
 VI *تَحَامَلٌ* - (*ниманидир*) зўрға, қийналиб бажармоқ;
 VIII *أَحْتَمَلَ* - бардош бермоқ, кўтармоқ; эҳтимоли бор бўлмоқ
 – *مُحْتَمَلٌ* - эҳтимоли бор бўлган
 I *حَمَى* (и) *حِمَايَةٌ* - химоя қилмоқ
حَمٌّ - қайната
 – *حَمَاءَةٌ* - қайнона

- *حُمَى* - безгак; *نَوْبَةٌ* ~ - безгак

хуружи

حَتَانٌ - мехр

تَحْيِيطٌ - (*жасадни*) мўмиёлаш

حِنْطَةٌ - буғдой, ғалла

VII *الْحَتَى* - эгилмоқ, таъзим

қилмоқ

VIII *اِحْتِاجٌ* - эҳтиёж сезмоқ

- *اِحْتِاجٌ* - эҳтиёж

- *حَاجَةٌ* - ҳожат, эҳтиёж

حَوَارٌ - суҳбат, диалог

حُورِيَةٌ - хур (*жаннатдаги*)

I *حَازٌ* (*حوز*) *حَوْزٌ* - олмоқ,

сазовор бўлмоқ, совриндор
бўлмоқ

IV *اِحْطَاطٌ* - ўраб олмоқ

- *اِحْتِاطِيٌّ* - захира, резерв

- *حَائِطٌ* *қўп.* *حَيْطَانٌ* - девор

- *هَاجِطٌ* - океан

I *حَوْلٌ* (*حول*) *حَوْلٌ* - тўскинлик

қилмоқ, монелик қилмоқ

(*ذَوْنٌ*); II *حَوْلٌ* - (*бир нарсадан*

иккинчи нарсага)

ўзгартирмоқ; бурмоқ,

ўгирмоқ; бурамоқ; III *حَاوَلٌ* -

уринмоқ, уриниб кўрмоқ; V

تَحْوَلٌ - бурилмоқ; айланмоқ,

ўзгармоқ; тўпланмоқ; X *اِسْتَحَالَ*

- имкон бўлмайд қолмоқ,

илож топмай қолмоқ

- *أَحْوَلٌ* - ғилай

- *حَالٌ* *қўп.* *أَحْوَالٌ* - ҳол, ҳол-

аҳвол; *فِي الْاَلِ* ~ - дарров; *عَلَى كُلِّ*

~ - ҳар ҳолда, нима

бўлганида ҳам; *أَلٌ* ~ -

нима бўлса ҳам

- *حَالَةٌ* - ҳолат

- *حَالِيٌّ* - ҳозирги

- *حَوْلٌ* - атрофида

VIII *اِحْتَوَى* - ўз ичига олмоқ

I *حَيْرَةٌ* (*حير*) *حَارٌ* - ҳайрон

бўлмоқ, лол қолмоқ

حَيْلٌ *қўп.* *حَيْلَةٌ* - ҳийла

I *حَيْنٌ* (*حين*) *حَانَ* -

(*ниманингдир*) вақти

яқинлашмоқ, вақти кирмоқ

- *حَيْنٌ* *қўп.* *أَحْيَانٌ* - вақт

I *حَيَاةٌ* (*يحيا*) *حَيٌّ* - яшамоқ

- *تَحِيَّةٌ* - салом

- *حَيٌّ* *қўп.* *أَحْيَاءٌ* - тирик; маҳалла;

~ *سَكْنِيٌّ* - турар-жой маскани

- حَيَا - ёмғир

- حَيَاة - хаёт; ^{ال}الدُّنْيَا - ҳозирги
дунё, бу дунё

حَيْث - қайсики

ح

I حَيَا (а) - яширмак; V حَيَا -

беркинмак; VIII اَحْتَا - яши-
ринмак

- مُحَيَّات - сирлар

- مُحَيَّبِي - яширинган

حَيَّاب كۆپ. حَيَّاء - ярамас, қабих,
разил

I حَبْر (у) - хабардор бўлмак;

IV اَحْبَر - хабар бермак

- اَحْبَار كۆپ. اَحْبَار - хабар, янгилик

- حَبْرَة - билим, тажриба

I حَبْر (и) - ёпмак (нонни)

- حَبَار - гулхайри

- حَبْر - нон

V تَحْبَط - типирчиламак

حَجَل - хижолатлик

حَد كۆپ. حُدُود - яноқ, бет

مُحَدَّر - наркотик

حَدَاغ - алдов

I حَدَم (и) - хизмат қилмак;

X اِسْتَحْدَم - ишлатмак, ишга
солмак

- اِسْتَحْدَم - ишлатиш,

(нимадандир) фойдаланиш

- حُدَمَات كۆپ. خِدْمَة - хизмат

حَدِيوِي - хадив (Миср

ҳукмронининг номи)

I اَخْرَج (у) - чиқмак; IV اَخْرَج -

сахналаштирмак, сахнага

кўймак; чиқармак; V تَخْرَج -

(ўқув юртини) тугатмак (من);

X اِسْتَخْرَج - қазиб чиқармак

- اِخْرَاج - чиқариш

- خَرِيَج - ўқув юртини тугатган
киши

- مَخْرَج كۆپ. مَخَارِج - чиқиш йўли

خَرْدَل - горчица

خُرْدَوَات كۆپ. - галантерея

اَخْرَس - дудук, унсиз

خريطة كۆپ. خرائط - карта

خرافة - афсона

خروف - кўзичок

خريف - куз

خارق - фавқулодда

I خزَن (y) خزَن - сақламок,
асрамок

خزانة - шкаф; ~ مائية - молиявий
хазина

خزينة كۆپ. خزائن - хазина; касса

مخزن كۆپ. مخازن - магазин;

универмаг; омбор, хазина

I خسِر (a) خسِر - зарар кўрмок;

II خسِر - зарар келтирмок

خسارة - афсуски,...

خشب - ёғоч

خشب - дағал, кўпол

I خشية (a) خشية - кўркмок

II خصص - махсус ажратмок

(мас. пулни); VIII اخصص -

(бирор нарсага) алоқадор

бўлмок, махсус бўлмок (ب)

اختصاصي - мутахассис

خاص ...га алоқадор

متخصص - мутахассис

خصب - унумдор, серхосил

خصال كۆپ. خصلة - хислат, яхши

ТОМОН

خصل كۆپ. خصلة - соч ўрими

III خاصم - урушмок, сўкишмок;

VI تخاصم - урушиб қолмок,
жанжаллашмок

IX اخضر - яшил рангга кирмок

أخضر - зангор, яшил

خضار - сабзавот

خضر - кўкат

خضرة - яшил ранг

خضروات - сабзавотлар

تخطيط - лойиҳа, план

خط كۆپ. خطوط - чизик, линия

خطة - режа

منخطوة - қўлёзма

IV اخطأ - хато қилмок, хатога

йўл қўймок, адашмок

– خَطِيئَةٌ - хатолик

I خَطْبَ (y) - қўлини
сўрамоқ, унашишмоқ;

III خَاتَبٌ - гаплашмоқ

I خَطَرٌ (y) - эсга келмоқ,
мияга келмоқ, хаёл қилмоқ

– خَوَاطِرٌ кўп. خَوَاطِرٌ - кўнгил

– خَطِيرُ الشَّانِ - муҳим

VI تَخَاطَفٌ - ўзига тортмоқ

I خَطَاٌ (y) - қадам ташламоқ,
хатламоқ

– خَطَوَاتٌ кўп. خَطَاٌ - қадам

I خَفٌّ (и) - енгил бўлмоқ; II خَفَّفٌ

- енгиллатмоқ

– خَفِيفٌ кўп. خَفَافٌ, أَخْفَاءُ - енгил;

الظَّلُّ ~ - хушрўй

VII انْخَفَضَ - пастламоқ,

пасаймоқ

– مُنْخَفَضٌ - пастлик,

пасттекислик

IV اخْفَى - яширмоқ, сир тутмоқ;

VIII اخْفَى - яшинмоқ

– خَفِيَةٌ кўп. خَفَايَا - сир, асрор

خَلٌ - сирка

– خَلَانٌ кўп. خَلِيلٌ - дўст

مَخَالِبٌ кўп. مَخْلَبٌ - чангал

خُلجَانٌ кўп. خَلِيجٌ - қўлтик

(географик)

II خَلَدٌ - абадийлаштирмоқ

– خَالِدٌ - ўлмас, абадий

– خُلُوْدٌ - абадийлик

خُلْسَةٌ - ганимат пайт

I خَلَصَ (y) - халос бўлмоқ;

II خَلَصَ - халос қилмоқ,

қутқазмоқ; V تَخَلَّصَ - халос

бўлмоқ, қутулмоқ

– مُخْلِصٌ - садоқатли

III خَالَطَ - аралашмоқ

VII انْخَلَعَ - узилиб чиқмоқ

– خَلَعٌ кўп. خَلَعَةٌ - мукофот

II خَلَفَ - қолдириб кетмоқ,

ўзидан қолдирмоқ; III خَالَفَ -

ихтилофда бўлмоқ, зид

бўлмоқ; V تَخَلَّفَ - орқада

қолмоқ; VIII اِخْتَلَفَ - турли хил

бўлмоқ

...га - ...أَل - ихтилоф; خِلَاف - карамай
 - خُلَفاء. كُتِبَ خَلِيفَةً - халифа
 - مُخْتَلَفٌ - турли хил
 I خَلَقَ (y) - яратмоқ
 - خَلَقَ - яратиш, пайдо қилиш;
 халқ, одамлар
 - أَخْلَاقٌ. كُتِبَ خُلُقٌ - хулқ
 I خَلَا (y) - холи бўлмоқ,
 бўшаб қолмоқ; II خَلَى - ташлаб
 қўймоқ, ўз холига ташлаб
 қўймоқ
 - خَالَ - бўш, банд эмас
 - خَلْوَةٌ - ёлғизлик; хилват
 - خَلِيَةٌ. كُتِبَ خَلَايَا - хужайра;
 асалари яшиги
 I خَمَدَ (y) - ўчмоқ, ёниб
 тугамоқ
 - خَامِدٌ - ўчган, ёниб тугаган
 VIII اخْتَمَرَ - кўпмоқ, кўпчимоқ
 - خَمْرٌ. مِز. مِث. - шароб, вино
 - خَمْرَةٌ - шароб
 كُتِبَ خَمْرِيْرٌ. خَمَزِيْرٌ - тўнгиз, чўчка
 VIII اخْتَنَقَ - бўғилмоқ

خَوْخٌ - шафтоли
 I خَافَ (a) - қўркмоқ; V
 تَخَوَّفَ - қўркмоқ, хавфсирамоқ
 - خَوْفٌ - ...دَانِ كُورْكِبِ
 - مَخَافَةٌ. كُتِبَ مَخَافَةٌ - қўрқинч
 خَالَ - тоға
 - خَالَةٌ - хола
 I خِيَانَةٌ (y) - хиёнат
 қилмоқ
 - خَوَانٌ - хонтахта
 خِيَتَةُ الْأَمَلِ - кўнгил қолиш,
 ихлоси қайтиш
 VIII اخْتَارَ - танламоқ, танлаб
 олмоқ
 - اخْتِيَارٌ - танлов, танлаб олиш
 - خِيَارٌ - бодринг
 - خَيْرٌ. كُتِبَ خَيْرٌ - яхшилиқ, яхши
 II خَيْطٌ - тикмоқ
 - خِيَاطٌ - тикувчи
 V تَخَيَّلَ - ўйламоқ, гумон
 қилмоқ, хаёлга келтирмоқ;
 тасаввур қилмоқ
 خِيَمَةٌ - чодир

ذَابَّ - жон-жаҳди билан
 ишловчи
 I ذَبَّ (и) судралмок
 - ذَبَابَةٌ - танк
 II ذَبَّرَ - олдиндан тайёрламок;
 V ذَبَّرَ - ўйлаб кўрмок;
 эҳтиёткорона иш тутмок
 - ذَبُورٌ *мн.* - ғарбдан эсадиган
 шамол
 ذَبَابِيسُ *кўп.* - илгак,
 тўғноғич
 ذَبَلٌ *кўп.* - узук
 VII الذَّبْرُ - йўк бўлиб кетмок (*ер
 юзидан*)
 ذُجَاجٌ - товук
 I ذُحْرٌ - енгилмок
 ذُخْرَجٌ - ғилдирамок; думалаб
 окиб тушмок, окмок
 I - ادْخَلَ (у) кирмок; IV ادْخَلَ -
 киритмок, киргизмок; V ادْخَلَ
 - аралашмок; VI ادْخَلَ - бир-
 бирига киришиб кетмок
 - ادْخَلِي - ички

- ادْخَلَ - алоқа; кирим
 - ادْخِلَةَ - ички қисм, ич
 - ادْخَلَ - кириш жойи,
 киравериш жойи
 II ادْخَنَ - чеқмок
 - ادْخَانَ - тутун
 V ادْذَرَبَ - машқ қилмок
 X ادْذَرَجَ - жалб қилмок,
 тортмок
 - ادْذَرِيحِي - даражама-даража
 амалга ошадиган; ~ أ -
 даражама-даража
 - ادْذَرَجَةٌ - велосипед; ادْذَرِيحَةٌ -
 мотоцикль
 - ادْذَرَجٌ *кўп.* - тортма,
 ғаладон
 - ادْذَرَجَاتٌ *кўп.* - даража;
 ~ ادْذَكْوَرَاهُ - докторлик
 даражаси
 ادْذَرْدُ - тиши йўк
 II ادْذَرَسَ - дарс бермок, ўқитмок
 - ادْذَرَسَاتٌ *شَرْقِيَّةٌ* - ўрганиш;
 шарқшунослик

- دَرَسَ كۆپ. دَرَسَ - дарс
 - مَدْرَسَ - ўқитувчи
 - مَدْرَسَةَ كۆپ. مَدَارِسُ - мактаб;
 ئالْوَيْةُ ~ - ўрта мактаб
 ذِرْعَ - зирх
 IV اذْرَكَ - идрок этмоқ; VI تَدَارَكَ -
 олдиндан тушуниб етмоқ;
 X اسْتَدْرَكَ - тўғриламоқ
 - اذْرَاكَ - англаш
 ذَرْبِهِمَ - дирхамнинг майда
 чақаси
 I ذَرَى (и) - билмоқ
 دَسَاتِيرُ كۆپ. دُسْتُوْر - конституция
 دَسَاكِرُ كۆپ. دَسَكِرَةٌ - қишлоқ
 III ذَاعَبَ - ҳазиллашмоқ,
 ўйнашмоқ
 II ذَعَمَ - қўлламоқ, қўллаб-
 қувватламоқ
 - ذَعَامَةٌ كۆپ. ذَعَالِمُ - тиргак, таянч
 I ذَعَا (у) даъват қилмоқ,
 чорламоқ, таклиф қилмоқ;
 VIII ادْعَى - даъво қилмоқ
 - دَاعٍ - сабаб
 - مَدْعَى - талаб қилинган нарса

VII اَدْعَمَ - бирикиб кетмоқ,
 бирлашиб кетмоқ
 ذَافِي - илиқ
 ذَفَاتِرُ كۆپ. ذَفَاتِرُ - дафтар
 I دَفَعَ (а) - тўламоқ; мажбур
 қилмоқ; ~ الْحَسَابَ - ҳисоб-
 китоб қилмоқ; III دَفَاعَ -
 мудофаа қилмоқ (عَنْ); VI تَدَفَعَ
 - бир-бирини турткиламоқ,
 итаришмоқ; VII اَدْفَعُ - таш-
 ланмоқ, ўзини отмоқ; учиб
 кетмоқ; бориб тушмоқ; ...га
 шошилмоқ (لِي)
 - دَفَاعٌ - мудофаа қилиш,
 мудофаа
 - دُفْعَةٌ - марта
 - مَدْفَعٌ - замбарак, пушка
 - مَدْفُوعَاتٌ - тўловлар
 V تَدَفَّقَ - олдинга интилмоқ
 - مُتَدَفِّقٌ - оқиб турган
 دَفْلَى - толгул, олеандр
 I دَفَنَ (и) دَفْنٌ - дафн этмоқ
 - دَفِينَةٌ كۆپ. دَفَائِنٌ - ҳазина
 - مَدْفُنٌ كۆپ. مَدَائِنٌ - қабр

I دَقَّ (y) - тақиллатмоқ; ~ بالتَّلفون

- телефон қилмоқ

- ~ القلب دَقَّة - юрак тепиши

- دَقَّة - аниқлик; ~ ب - аниқ,

батафсил

- دَقِيقٌ - синчковлик билан

бажарилган

- دَقَانِقُ кўп. دَقِيقَةٌ - минут

I ذَكََّ (y) ذَكََّ - вайрон қилмоқ

- ذَكََّ - бузиш, синдириш

ذُكُورٌ - доктор

ذُكَّانُ кўп. ذُكَّانٌ - дўкон, ишхона

I ذَلَّ (y) - йўл кўрсатмоқ,

етакламоқ; далил бўлмоқ,

далолат бермоқ

- ذَلَّ кўп. أدلة - гувоҳ, далил

VII اندلَع - ловулламоқ (аланга);

суқулиб кирмоқ

VII اندلق - тўкилмоқ, оқмоқ

ذَلُّ мз., мн. - пақир, челак

مُدْمَجٌ - яхлит, ихчам

II دَمَّرَ - бузмоқ, вайрон қилмоқ

دَمَّاسُ кўп. دِيَامِيسُ - подвал

دَمْعُ кўп. دُمُوعٌ - кўз ёши

دَمَغٌ кўп. أدْمَغَةٌ - калла, мия

II دَمَى - қонатмоқ; ~ القلب -

қалбни жароҳатламоқ

- دَامَ - қонли

- دَمَّ кўп. دِمَاءٌ - қон

- دَمَوِيٌّ - қонга тегишли, қонга

алоқадор

- دُمِيَّةٌ - қўғирчоқ

دَسَسٌ - ифлос, нопок

I دَنَا (y) - яқинлашмоқ; II دَنَى -

яқинлаштирмоқ, яқин

келтирмоқ; IV أدنى - яқинлаш-

тирмоқ

- أدنى - энг яқин

- دُنْيَا - дунё

دَهْرٌ - давр

IV أدهش - лол қолдирмоқ;

VII ادهش - таажжубланмоқ

مذهُوكٌ - эзилган, эзиб

юмшатирилган; ~ بطاطسٌ - кар-

тошка бўтқаси

I دَهَمَ (и) دَهَمٌ - қўққисдан келиб

қолмоқ; III دَاهَمَ - тўсатдан

босиб келмоқ, ёпирилмоқ

دَهْلِيْزٌ кўп. دِهَالِيْزٌ - коридор

تَدْفُورٌ - бирдан сўстлашмоқ,

инкирозга кетмоқ

تَدْفُورٌ - ёмонлашув

دُوْدٌ - курт; ~ الْقُرْتُ - ипак курти

I دَارٌ (دور) (y) - айланмоқ;

бўлиб ўтмоқ (мас. *суҳбат*);

X اِسْتَدَارَ - айланиб ўтмоқ

- دَارٌ *ми. кўп. дўр* - ховли, катта

уй; ~ الأوبرا - опера театри

биноси; ~ الكُتُب - Қохирадаги

машҳур кутубхона; ~ الحِصَانَة -

ясли

- دَوْرٌ *кўп. адоар* - роль; навбат

- دَوْرَةٌ - курслар

مُدِيرٌ - мудир, бошлиқ

VI تَدَاوَلَ - ишлатмоқ, амалда

кўлламоқ

- دَوْلَةٌ - давлат

- دَوْلِيٌّ - халқаро

I دَوَامٌ (دوم) (y) - давом

этмоқ, чўзилмоқ

- دَائِمٌ - доимий

- دَوَامَةٌ - пилдироқ, бизбизак

دَوَائِنٌ *кўп. доавин* - девон

II دَوَى - жарангламоқ, янгра-

моқ; III دَاوَى - даволамоқ,

тузатмоқ

- دَاءٌ - касаллик, иллат

- دَوَاءٌ - даво, шифо

دِينٌ *кўп. адиан* - дин

ذ

ذَاتَ يَوْمٍ - бир куни

ذَنْبٌ *кўп. занб* - бўри

I ذَبْحٌ (a) - сўймоқ

ذَهْدَبَةٌ - частота

I ذُبُولٌ (y) - сўлмоқ

ذَرَّةٌ - зарра

V تَدَرَّعٌ - баҳона қилмоқ

- ذِرَاعٌ - билак; ~ يَهْ - кучоқ

очмоқ

- ذَرِيْعَةٌ *кўп. дариғ* - баҳона, сабаб

I ذَرْفٌ (и) - окмоқ,

қуйилмоқ

IV أَذْرَى - титмоқ, титиб

ташламоқ

- ذُرِّيَّةٌ - зурриёт

I ذَعِرٌ - кўрқиб талвасага

тушмоқ

= ذُعْرٌ - кўрқиш, дахшат

ذَقْنٌ - няк, жағ

I ذِكْرَى (y) ذِكْرَى - хотирламоқ,

эсламоқ; II ذَكَرٌ - эсга солмоқ;

эслатмоқ; V تَذَكَّرٌ - эсламоқ

- تَذَكَّرَ - хотира

- تَذَكَّرَ كُنْ. تَذَكَّرُ - чипта, патга;

~ الدَّفْعِ - тўлов чеки

- ذِكْرٌ - хотира

- ذِكْرِيَّاتٌ كُنْ. ذِكْرِيَّاتٌ - хотира

- مَذَكَّرٌ - музаккар

- مَذَكُّورٌ - мазкур; ~ أَغْلَاةٌ - юко-

рида зикр этилган

ذَكَاءٌ - хушёрлик

- أَذْكِيَاءٌ كُنْ. أَذْكِيَاءٌ - хушёр

IV أَذَلٌ - хўрламоқ

- إِذْلَالٌ - хўрлаш, таҳкирлаш

V تَذَمَّرٌ - афсус қилмоқ, афсус-

ланмоқ

ذَبٌ - гуноҳ

- ذَبٌ - дум

I ذَهَبٌ (a) кетмоқ; II ذَهَبٌ - тилла

суви юритмоқ

- ذَهَابٌ - кетиш

- ذَهَبٌ мз., мн. - олтин; ~ خَالِصٌ -

соф олтин; ~ مَشُوبٌ - соф

бўлмаган олтин

- مَذَاهِبٌ كُنْ. مَذَاهِبٌ - мазҳаб

ذَهْنٌ كُنْ. أَذْهَانٌ - зеҳн

I ذَوْبَانٌ (y) ذَابٌ (ذوب) - эримоқ,

суюкликка айланмоқ

I ذُبُوغٌ (и) ذَاعٌ (ذبيع) - тарқалмоқ,

ёйилмоқ; IV أَذَاعٌ - тарқатмоқ

- إِذَاعَةٌ - радиоэшиттириш

V تَذْوَقٌ - завқланмоқ

ذَيْلٌ - дум

- مُذَيْلٌ - иловали

I رَأْسَ (а) бошқармоқ; II رَأْسَ -
 бошлиқ этиб тайинламоқ;
 V تَرَأَسَ - бошчилик қилмоқ
 - رؤسَ كۈن. رؤسَ - бош; ~ السنة
 الجديدة - янги йил
 - رأسيًا - кўндалангига
 - رئاسة - раёсат
 - رؤساء كۈن. رؤساء - бошлиқ;
 президент
 - رئيسي - асосий, марказий
 رؤوف - раҳмдил
 I رأى (а) кўрмоқ; ~ أول نور -
 туғилмоқ; IV أرى - кўрсатмоқ;
 VI تراءى - кўриниб турмоқ
 - رأى كۈن. آراء - фикр, муносабат
 - رؤيا - туш (*уйқудаги*); кўриш
 - رؤية - кўриниш
 - مرآة - кўзгу, ойна
 - مرئى - кўриниш
 رب - тангри, худо
 رباني - илоҳий, раббоний

I ربحَ (а) ربحَ - фойда қилмоқ,
 ютмоқ; II ربحَ - фойда келтир-
 моқ, даромад бермоқ
 - ربحَ كۈن. أرباحَ - фойда, даромад
 IX ارتدَّ - кулранг тусга кирмоқ
 I ربطَ (и) ربطَ - боғламоқ, тугмоқ;
 VIII ارتبطَ - боғлиқ бўлмоқ
 - روابطَ كۈن. روابطَ - алоқа,
 муносабат
 - العنق كۈن. أربطةَ - тугун; ~
 галстук
 II ربيعَ - катакларга бўлиб
 чиқмоқ
 - ربيعَ - баҳор
 - مربعَ - квадрат
 II ربى - тарбияламоқ, боқмоқ
 - تربوي - тарбиявий
 - ربوة كۈن. ربى - тепалик, адир
 - مربية - тарбиячи аёл
 II رتبَ - йўлга қўймоқ, ишга
 туширмоқ
 - رتبةَ - погон
 مرتعَ - кенглик, бепоёнлик

II رَتَّل - оҳангга солиб ўқимок

أَرْجُوْحَةٌ - хайинчалак

I رَجَعَ (и) қайтмоқ; IV أَرْجَعَ —

қайтармоқ, қайтариб олмоқ;

VI تَرَجَعَ - қайтармоқ,

такрорламоқ; чекинмоқ,

орқага юрмоқ; X اسْتَرْجَعَ -

чиқариб олмоқ, тортиб олмоқ

— تَوَجَّعَ - қайтариш

— رَاجِعٌ - қайтувчи

— رَجَعٌ - қайтиш

— رَجْعِيٌّ - реакционер

— رَجُوعٌ - қайтиш

— مُرَاجِعٌ - назоратчи

— مُرَاجَعَةٌ - консультация; ~ الدُّرُوسِ ~

- дарс тайёрлаш

— مُرَاجِعٌ кўп. مُرَاجِعٌ - манба,

маълумотнома; қўлланма

VI أَرْجَفَ - миш-миш тарқатмоқ;

VIII اِرْتَجَفَ - титрамоқ, қалти-
рамоқ

~ الدَّوْلَةِ - эркак киши; رَجُلٌ -

давлат арбоби; ~ عَمَلٍ - тад-

биркор

— أَرْجُلٌ кўп. رِجْلٌ - оёқ

— رُجُولِيَّةٌ - мардлик, йигитлик

رُجْمٌ кўп. رَجْمٌ - метеор

I رَجَا (y) - илтимос қилмоқ

تَرْحِيبٌ - саломлашув

— رَحْبٌ - кенг, кенг кўламли

I رَحِلٌ (a) رَحِيلٌ - жўнамоқ,

кетмоқ

— رَاحِلٌ - ўлган, дунёдан ўтган,

мархум

— رَحْلَةٌ - сафар, саёҳат

— مَرَاحِلٌ кўп. مَرَحِلَةٌ - этап

رَحْمٌ - бачадон

رَخِيصٌ - арзон

VIII اِرْتَخَى - бўшашмоқ,

шалпаймоқ

I رَدَّ (y) رَدٌّ - қайтармоқ; II رَدَّدٌ —

қайтармоқ; V تَرَدَّدٌ - бориб

турмоқ, тез-тез бормоқ;

иккиланмоқ; X اسْتَرَدَّ - қайтиб

олмоқ, қайтариб олмоқ

— رَدُّ الْفِعْلِ - реакция

رَدِيءٌ - ёмон

رَدْهَةٌ - зал, фойэ

أَرْدِيَّةٌ кўп. رَدَاءٌ - кийим

~ بِلْحَمِ الضَّأْنِ - гуруч; أَرَزٌّ - палов

VIII ارتوق - ризқланмок, кун
 кўрмок
 رزائة - хотиржамлик
 ماساة = رزايا кўп. رزاية
 رواسب - сарқитлар
 راسخ - кучли, қаттиқ
 IV ارسل - юбормок, жўнатмок
 - رسائل кўп. رسالة - мактуб
 - رسول кўп. رسل - элчи
 - مراسل - мухбир
 - تعلم بال ~ - مُراسلة -
 сиртдан ўқимок
 VIII ارگسم - пайдо бўлмок,
 кўринмок; чизилмок
 - رسم кўп. رسوم - расм, тасвир;
 бож, солиқ
 - رسمي - расмий
 رسو - кемани қирғоққа боғлаш
 - مراسل кўп. مرسى - кема тўхтайдиган жой
 IV ارشد - тўғри йўлга бошламок,
 тўғри йўлга солмок
 - ارشاد - кўрсатма
 - رشد - етуклик, балоғат

I زشف (y) زشف - қултумлаб
 ичмок, оз-озлаб ичмок
 - ارتشاف - қултумлаб ичиш
 - رشافة - мулойимлик; нозланиш
 مرصد кўп. مراصد - расадхона
 رصيف - перрон, поезд ёки кема
 келиб тўхтайдиган жой; платформформа
 - مرصوف - асфальтланган
 IV ارضع - кўкрак билан боқмок,
 кўкрак тутмок
 - رضيع - эмизикли бола
 I رضى (a) رضى - рози бўлмок;
 IV ارضى - рози қилмок, хурсанд
 қилмок
 - رضا - розилик
 رطب кўп. رطب - хўл
 IV ارضع - кўрқитмок
 - رعب - кўрқинч
 - مرغوب - кўрқувга тушган
 VIII ارتعش - титрамок, қалтирамок
 VIII ارتعى - ўтламок, ўтлаб
 юрмок
 - رعاة кўп. راع - чўпон, подачи

- ~ استوائية - яйлов; مراع - мулойимлик; назокат
 - тропик ўсимлик
 I رغبة (a) - хоҳламоқ
 - رغبة - хоҳиш, истак
 رغبة كۆپ. - обинон
 رغبة ...га қарамасдан - بال ~ من : رغبة
 رغبة كۆپ. - токча, стеллаж
 رغبة كۆپ. - порт
 رغبة - ҳилпирамоқ, ҳилпил-
 ламоқ
 - رغبة - ҳилпираш, силкиниш
 I رقص (y) - рад қилмоқ, рад
 жавоб бермоқ
 I رقص (a) - кўтармоқ, баланд
 қилмоқ;
 VIII ارتفع - кўтарилмоқ
 - ارتفاع - баландлик
 - ارتفاع - гердайиш, кеккайиш
 - ارتفاع - кўтариш; الانتقال - оғир
 атлетика
 - ارتفاع - нозик, ингичка
 - ارتفاع - гердайдан, кибр;
 улуғвор
 - ارتفاع - баланд, юқори
 III راق - ҳамроҳлик қилмоқ
- رفق - мулойимлик; назокат
 - رفقة - дугона, ҳамроҳ
 - مرافقة - ҳамроҳ бўлиш,
 ҳамроҳлик
 - مرافق كۆپ. - қулайлик
 رفقة المعيشة - яшаш шароитла-
 рини яхшилаш
 - رفقي - кўнгилочар
 رفق - нозик, юпқа
 III راقب - назорат қилмоқ,
 кузатмоқ;
 V رقب - пойламоқ, кутмоқ
 - رقبى - бўйни йўғон
 - رقة - бўйин
 - مراقبة - кузатиш, назорат
 қилиш
 رفدة - уйку, мизғиш
 رفرق - йилтираб кўринмоқ
 I رقص (y) - рақс тушмоқ,
 ўйнамоқ
 - رقص - ўйин, рақс
 رقص - рақам
 VIII ارتقى - кўтарилмоқ
 ركب - аянчли

I رَكِبَ (а) - ўтирмоқ. (мас. *автомобилга*);
II رَكِبَ - миндирмоқ
- رُكَّابٌ кўп. رُكَّابٌ - пассажир,
йўловчи
- رُكْبَةٌ кўп. رُكْبَةٌ - тизза
- مَرَاكِبٌ кўп. مَرَاكِبٌ - наклиёт;
- مَرَكِبَاتٌ عَامَّةٌ - жамоат
транспорти
II رَكَزَ - тўпламоқ, йиғмоқ;
V تَرَكَّزَ - тўпланмоқ
- مَرَاكِزٌ кўп. مَرَاكِزٌ - марказ
VI تَرَاكَّصَ - биргаллашиб
югуришмоқ, чопишмоқ
تَرَاكَّمْ - тўпланиб қолган нарса
تَرْمِيمْ - ремонт
رَمَادٌ - қул
- رَمَادِيٌّ - қулранг
رَمُوزٌ кўп. رَمُوزٌ - ишора, белги
I رَمَقَ (у) - тикилиб қарамоқ
أَرْمَلَةٌ - бева аёл
- رِمَالٌ кўп. رِمَالٌ - қум
رَمَانٌ - анор
I رَمَى (и) отмоқ; VI تَرَامَى -
ташланмоқ; бир-биридан

узокда бўлмоқ; VIII ارْتَمَى -
отилмоқ, ташланмоқ
- فَرْمَى - дарвоза (*футболда*)
رَثَّةٌ - жаранг
V تَرَوَّحَ - оёқда зўрға турмоқ,
гандиракламоқ
رَهِيْبٌ - қўрқинчли, аянчли
رَاهِنٌ - ҳозирги, ҳозирда мавжуд
бўлган
I رُحْنَا (روح) бошламоқ; رُحْنَا
نَاكُلُ - ея бошладик;
II رَوْحٌ - тасалли бермоқ (*мен*);
IV أَرَاخٌ - дам бермоқ, роҳат
бахш этмоқ; VI تَرَاوَّحَ - ўзгариб
турмоқ, чиқиб-тушиб турмоқ;
VIII ارْتَاخٌ - дам олмоқ, ҳордик
чиқармоқ;
X اسْتَرَاخَ - дам олмоқ, ҳордик
чиқармоқ
- ارْتِيَاخٌ - роҳат, ҳузур
- اسْتِرَاخَةٌ - истироҳат
- رَاخَةٌ - роҳат, дам
- رَانِحَةٌ - хид, бўй
- رَوَائِحٌ - атир, духи
- أَرْوَاخٌ кўп. رُوْحٌ - рух, жон

- رِيَاخْ кўп. رِيَاخْ - шамол
 – رِيَاخِيН кўп. رِيَاخِيН - райхон
 – مَرَاوِحَ кўп. مَرَاوِحَ - елпиғич
 – مَرِيحَ - кулай, юмшоқ

III رَاوَدَ - ўтиниб сўрамоқ;

қамраб олмоқ, ўраб олмоқ;

VIII ارْتَادَ - зиёрат қилмоқ,

бормоқ, бориб кўрмоқ

– رُوَادُ кўп. رُوَادُ - зиёратчи; رُوَادُ

المَقَهِي - қахвахона мижозлари

– رُوَيْدَا - секин-аста, аста-секин

رَوْضَ - боғ

– رُوَيْدَا кўп. رِيَاضَ - боғ; الأَطْفَالِ -

болалар боғчаси

رِيَاضَةَ - спорт

رِيَاضِي - спортга тегишли

I رِيَعُ - дахшатга тушмоқ; II رَوَّعَ

- кўркитиб юбормақ

– رَانِعَ - ажойиб, зўр

IV أَرَأَقَ - оқизмоқ, тўкмоқ

رَوَّتَقَ - улуғворлик

I رَوَى (и) رِوَايَةَ - ҳикоя қилмоқ,

айтиб бермоқ

– رِوَايَةَ - пьеса

– رِيَّ - суғориш

رِيْبَةَ - шубҳа

V تَرِيَشَ - бойимоқ

– رِيْشَةَ - перо

رِيْفَتَ кўп. أَرِيْفَاتَ - қишлоқ

ز

زُنْبِقَ - симоб

زُنْبَدَةَ - сариёғ

زُبُونَ кўп. زَبَانِنُ - мижоз, клиент

زُجَاجَةَ - шиша, шиша идиш

تَرَخَلَقَ - муз сурмоқ, сирғалмоқ

I زَحَمَ (а) زَحَمَ - сикмоқ, эзмоқ,

қисмоқ;

VIII ازْدَحَمَ - тикилинч бўлмоқ

زُخْرُفَ кўп. زُخْرُفَ - безак

زُرَّ кўп. أَزْرَارَ - тугма

مِزْرَابَ кўп. مِزْرَابَ - тарнов

زَرَدَ - совут

I زَرَعَ (а) ЭКМОҚ

- زَرَّاعٌ - фермер
 - زِرَاعَةٌ - қишлоқ хўжалиги
 - زِرَاعِيٌّ - қишлоқ хўжалигига
 оид
 - زُرْعٌ - экин, қишлоқ хўжалиги
 - مَزَارِعٌ - чоракор деҳқон
 - مَزْرُوعَاتٌ - қишлоқ хўжалиги
 маҳсулотлари
 IX اِزْرَقٌ - кўкармоқ, кўк тус
 олмоқ
 - اَزْرُقٌ - кўк
 زَرَكَشٌ - зар қадамоқ
 VIII اِزْدَرَى - нафратланмоқ;
 масхараламоқ
 IV اَزْعَجٌ - безовта қилмоқ,
 ташвиш солмоқ
 - اِزْعَاجٌ - ташвиш
 - مَزْعِجٌ - тахликали, кўрқинчли
 I رَعَقٌ (а) - ҳайқирмоқ
 I رَعَمٌ (у) - ўйламоқ, гумон
 қиймоқ
 زَغَارِيدٌ - аёлларнинг
 ҳиссиётли қичқириви
 I رِفٌ (у) - келинни
 тушириб бормоқ (*куёвникига*)
 زَفْوَةٌ - хўрсиниш

زَفْرَقَةٌ - чуғурлаш, сайраш
 زَلَالٌ - булоқ суви
 تَزَلُّزٌ - силкинмоқ, зилзила
 бўлмоқ
 VII اِنزَلِقٌ - сирпаниб чиқиб
 кетмоқ
 كُتِبَ زَمَلَاءٌ - касбдош
 زَمَانٌ - замон
 زَمَهْرِيْرٌ - қаттиқ совуқ
 زَنَابِقٌ - араб
 жасминининг ғунчаси
 زَنْجٌ - ҳабаш, зинжий,
 негр
 زَنْدٌ - биллак
 زَنْزَانَةٌ - зиндон
 V تَزَهَّدٌ - қаландар бўлиб
 яшамоқ, таркидунё қилмоқ
 VIII اِزْدَهَرَ - гуллаб-яшнамоқ
 - زَهْرٌ - гул (*умуман*)
 - زُهْرًا كُتِبَ زَهْرَةٌ - гул
 - زُهْرِيَّةٌ - гулдон, гул вазаси
 زَوْبَعٌ - ғазабланмоқ
 II زَوْجٌ - уйлатмоқ, турмушга
 узатмоқ; III زَاوَجٌ - кўшиб олиб

бормок; V تَرَوِّج - уйланмок,
турмушга чикмок
- زَوَّاج - уйланиш, турмушга
чикиш
- زَوْج - эр; жуфт
- مُزَوِّج - кўш, кўшалок
II زَوَّد - таъминламок
- مُزَوِّد - таъминланган
I زَارَ (زور) (y) бормок, зиёрат
қилмок;
II زَوَّرَ - қалбакилаштирмак
- زَوَّرَ кўп. زَوَّرَ - зиёратчи
- زِيَارَةٌ - зиёрат, бориш, визит
I زَالَ (زول) (a) тўхтамок, ўтиб
кетмок; ~ مَا - давом этмок;
IV أَرَّالَ - даф қилмок, бадарға
қилмок, кеткизмок, йўқотмок

VII اَنْزَوَّى - яширинмок, беркин-
мок; узоқлашмок, ғойиб
бўлмок

- زَاوِيَةٌ - бурчак

زَيْت - ёғ

زَيْتُون - зайтун

IV أَرَّاحَ - олиб ташламок, суриб
қўймок

I زَادَ (زيد) (и) زِيَادَةٌ - кўп бўлмок,
зиёда бўлмок; оширмак,
кўпайтирмак; V تَرَيَّدَ - кўпай-
мок, ошмок;

VIII اَزْدَادَ - кўпаймок, ошмок

II زَيْنَ - безамок, безатмок

- زَيْنَةٌ - зийнат

س

I سَأَلَ (a) - сўрамок; V تَسَّالَ -
тиланчилик қилмок;
IV تَسَّأَلَ - ўзидан-ўзи сўрамок
- سَأَلَ кўп. أَسْئَلَةٌ - савол
- مَسْئَلَةٌ - масала

I سَبَّ (y) سَبَّ - сўкмок, тахкир-
ламок;

II سَبَّبَ - сабабчи бўлмок

- سَبَّ - сўкиш

- سَبَّبَ кўп. أَسْبَابٌ - сабаб

I سَبَّحَ (а) - шўнғимок,
сузмок
- كُنْ تَسْبِيحٌ. تَسْبِيحٌ - мактов, мадх
- سُبْحَانَ اللَّهِ - Аллоҳга ҳамду
санолар бўлсин!
سُورَةٌ - доска
كُنْ أُسْبُوحٌ. أُسْبُوحٌ - ҳафта
سَابِقٌ - собик; أَسْبَغُ - илгари
فِي سَبِيلٍ كُنْ. سَبِيلٌ - йўл; ... فِي سَبِيلٍ ...
...ни деб, йўлида
I سَتَرَ (у) سَتْرٌ - беркитмок,
яширмок, тўсмок
- سِتَارَةٌ - парда
- سَتَرْتُ - яшириш, беркитиш
- مُسْتَتِرٌ - яширинган, беркинган
كُنْ سَجَادَةٌ. سَجَادَةٌ - жойнамоз
- كُنْ مَسْجِدٌ. مَسْجِدٌ - масжид
II سَجَلٌ - ёзиб олмок, рўйхат
килмок
VII السَّجَمُ - уйғунлашмок
I سَجَنٌ (у) سَجَنٌ - камокқа олмок
- كُنْ سَجْنٌ. سَجْنٌ - камокқона
I سَحَبٌ (а) سَحَبٌ - тортмок,
тортиб чиқармок;
VII السَّحَبُ - чекинмок

- مُنْسَحَبٌ - чекинаётган
سَاحِرَةٌ - сеҳргар, соҳира
- سَحْرٌ - саҳар
- سِخْرٌ - сеҳр
I سَحْرِي (а) سَحْرِي / масхара
килмок
- سِخْرِيَّةٌ - масхара қилиш
سَاخِطٌ - кўнгли тўлмаган, хафа
- سَخَطٌ - ғазаб
II سَخَنٌ - иситмок, илитмок
- سَاخِنٌ - илиқ
I سَدٌّ (у) سَدٌّ - тўсмок
سَدٌّ - кондириш (эхтиёжни)
كُنْ سُدْمٌ. سُدْمٌ - туман
سُدَى - бекор, жавобсиз,
бежавоб
I سُرٌّ (у) хурсанд килмок; I سُرٌّ -
хурсанд бўлмок
- سَارٌ - хурсанд қилувчи
- كُنْ سِرٌّ. سِرٌّ - сир, яшириш
нарса
- سُرُورٌ - хурсандлик
- سَرِيرٌ - каравот
- مَسْرَةٌ - хурсандлик

تَسْرِبَل - кийинмок, ўранмок

سِرَاج - чирок

مَسْرَح كۈپ. مَسْرَح - театр

— مَسْرَحِيَّة - спектакль, пьеса

III سَارَع - шошилмок,

шошилишмок;

IV أَسْرَع - шошилмок, шошилиб

яқинлашмок;

VI تَسَارَع - тезлашмок

— مَا سُرْعَان - тезда, тезлик
билан

— سُرْعَة - тезлик; ب - тезда,
зудлик билан

— سَرِيع - тез, тезкор; أ - тезда,
зудлик билан

— مُسْرِعَا - шошилиб, шошилган
холда

I سَرَق (и) سِرْقَة - ўғирламок

سَرَو - сарв

سَرَاوِيل م.з., мн. кۈп. — шал-
вор

سَطْحِي - юзаки

سَوَاطِير كۈп. سَاطِير - катта пичоқ

— سَطْر كۈп. سَطْر - сатр

— مَسَطْرَة كۈп. مَسَاطِر - чизғич

سَاطِع - чарақлаган, порлаб

турган

أَسْطُوَانَة - пластинка

III سَاعَد - ёрдам бермок; IV أَسْعَد

— бахтли қилмок

— سَعَادَة - бахт

— سَعِيد كۈп. سَعْدَاء - бахтли

— مُسَاعَد - ёрдамчи

— مُسَاعَدَة - ёрдам бериш

VIII اسْتَعَر - қизимок, жазирама
бўлмок

— سَعَر - нарх, баҳо

IV أَسْف - ёрдам бермок, ёрдам
кўрсатмок

— إِسْعَاف - тез ёрдам

I سَعَى (а) سَعِي - интилмок, хара-
кат қилмок

I سَفَر (и) - юзни очмок; III سَافِر -
сафар қилмок, сафарга
жўнамок

— سَافِر - юзи очик, очик, никоб-
ланмаган

— سَفْرَجِي - официант

— سَفْرَة - дастурхон

— سَفِير - элчи

سَفْرَجَل - беҳи

أَسْفَلُ - энг паст, энг тубан

سَفِينَةٌ кўп. سَفِينٌ - кема

سَفَاهَةٌ - акли заифлик

سَقْبٌ кўп. سَقُوبٌ, سَقْبَانٌ - буталок

سَقَرٌ мн. - дўзах

I سَقَطٌ (y) سَقُوطٌ - тушмоқ, ёғмоқ;

VI سَاقِطٌ - ёғмоқ, тўкилмоқ

- مَسَاقِطٌ кўп. مَسَاقِطٌ - тушадиган

жой; مَائِيٌّ ~ - шовва

سَقْفٌ - шифт

سَقَالَةٌ кўп. سَقَائِلٌ - ҳавоза

I سَقْيٌ (и) سُقْيٌ - сув бермоқ,

суғормоқ

- سَوَاقٍ кўп. سَوَاقِيَةٌ - арик

سَكٌّ - зарб қилиш (тангани)

- سَكَّةٌ кўп. سِكَكٌ - йўл

I سَكْتٌ (y) жим турмоқ, гапир-

май турмоқ

سَكْرٌ - қанд

- سَكْرَانٌ кўп. سَكَارَى - маст, кайфи

тарақ

- سَكْرِيَةٌ - қанддон

I سَكْنٌ (y) سَكُونٌ - тинчланмоқ;

яшамоқ, истиқомат қилмоқ;

III سَاكِنٌ - бирга яшамоқ

- سَاكِنٌ кўп. سَكَانٌ яшовчи

- سَكْنٌ - турар жой

- سَكُونٌ - сукунат, жимлик;

- سَكِينٌ мз., мн., кўп. سَكَاكِينٌ -

пичоқ

- سَكِينَةٌ - жимлик; ب - ب -

секингина;

~ اللَّيْلِ - тун сокинлиги

- مَسْكِنٌ - турар жой

V سَلَّلٌ - секингина кирмоқ

سَلَاخٌ кўп. أَسْلَحَةٌ - қурол

سَلْسِلَةٌ кўп. سَلَامِلٌ - занжир; тоғ

тизмаси

سَلَاطَةٌ - салат

- سُلْطَنَةٌ - ҳокимият

- سُلْطَانٌ кўп. سَلَاطِينٌ - подшоҳ

- سُلْطَنَةٌ - салтанат

سَالَفٌ - ўтган, ўтиб кетган

مَسْلُوقٌ - сувда қайнатилган

سَلْكٌ кўп. سَلْوَاكٌ - ип

- سَلْكِيٌّ - симли; لَا - لَا - симсиз

- سَلْوَاكٌ - хулқ, одоб

I سَلِمٌ (a) سَلَامَةٌ - соғ-омон қолмоқ;

II سَلَمَ - топширмак; салом бермок;

IV أَسْلَمَ - таслим қилмок; топширмак;

VIII اسْتَلَمَ - олмок, қабул қилиб олмок;

X اسْتَسَلَمَ - таслим бўлмак
- اسْتَلَمَ - олиш, қабул қилиш
- اسْلَامَ - ислом, ислом дини
- اسْلَامِيَّ - исломий, исломга тегишли

- سَلَامٌ - қандай ажойиб!
- سَلَامَةٌ - хотиржамлик; саломатлик;

مع ال - хайр, кўришгунча

~ كَهْرِبَائِيَّ سَلَالِمٌ - зина; эскалатор

- سَلَمٌ - тинчлик
- سَلَمِيَّ - тинчликка оид
- سَلِيمٌ - тўғри, бехато; соғ
- مُسَلِمٌ - мусулмон
- مُسَلِّمَةٌ - шарт, замин

II سَلَى - тасалли бермок

I سَمَحَ (а) рухсат бермок, имкон бермок;

III سَمَحَ - кечирмок, маъзур тутмок

أَسْمَرٌ - буғдойранг

- مَسَامِيرُ қўп. مَسْمَارٌ - мих

أَسْمَطَةٌ қўп. سِمَاطٌ - дастурхон

I سَمِعَ (а) эшитмок, кулок солмок;

VIII اسْتَمَعَ - эшитмок, кулок солмок

- سَمْعَةٌ - обрў, эйтибор

- قُي. مَسْمَعٌ - кулок

سَمَكَةٌ - бир дона балик

- سَمِيكٌ - йўғон

قُي. سِمَانٌ - ёғли

II سَمَى - атамок

- مَاءٌ مِز., مِي. - осмон

سِنٌ - ёш (умр); тиш

- مَسْنٌ - ёши ўтган

سُنْبَلَةٌ - бошок

مَسْنَدٌ - ўриндик, кресло

سَنَوَاتٌ عِجَافٌ қўп. سَنَوَاتٌ - йил; йиллари

- очлик йиллари

I سَهَرَ (а) бедор бўлмак

- سَهْرٌ - бедорлик

I سَهْل (y) - энгил бұлмок;

II سَهْل - осон қилмок, энгил-латмок

— تَسَاهُل - илтифот, мурувват

— سَهْل كۈن. سَهْوَل - чўл; осон

III سَاهَم - иштирок этмок

— سَهْم - камоннинг ўқи

— مُسَاهِمَةٌ - хисса

I سَاء (سوء) (y) - ёмон бұлмок

— سُوء - ёмонлик

— سَيِّء - ёмон

VII اَسَاب - окмок

سَاحَةٌ - майдон

— سَاح كۈن. سَيَّاح - сайёх, турист

I سَيَادَةٌ (y) سَاد (سود) - ҳукм

сурмок, ҳукмронлик қилмок;

IX اَسْوَدٌ - қораймок

— اَسْوَدٌ - қора

— اَسْوَدَاذٌ - қоралик

— سَوَادٌ - қоралик, қора ранг

سَوْر كۈن. اَسْوَارٌ - девор

سَاعَةٌ - соат

سَائِقٌ - ҳайдовчи, шофёр

— سُوْقٌ - бозор

I سَوِي (a) - тенглашмок; III سَاوِي

- тенг бұлмок, тенглашмок;

VI تَسَاوَى - тенг бұлмок,

тенглашмок;

VIII اِسْتَوَى - тенг бұлмок, тенглашмок

— اِسْتَوَائِيٌّ - тропик

— سَوِي كۈن. اَسْوِيَاءٌ - тўғри, одат-даги

— سَوَى - ...дан бошқа

— مُسَاوَاةٌ - тенглик, баробарлик

— مُسْتَوَى - даража

سَيِّدَةٌ كۈن. سَادَةٌ - жаноб

— سَيِّدَةٌ - хоним

I سَار (سير) - бормок, кезмок;

II سَيَّر - ҳаракатга келтирмок

— سَائِرٌ - бошқа

— سَيَّارَةٌ - автомобиль; ~ الرُّكَّابِ - энгил автомобиль;

— سَ أُجْرَةٌ - такси

— سَيَّرَةٌ - ҳаёт йўли, биография;

юриш, бориш

— مَسِيرٌ - юриш

سَيَّاسِيٌّ - сиёсий

سَيِّطَر - эгалламок, хукмронлик
 қилмоқ
 - سَيِّطْرَة - хукмронлик, ҳоқимият
 سَيْف كۈپ. سَيْوَف - қилич
 I سَال (и) (سيل) - оқмоқ
 - سَوَائِل كۈپ. سَائِل - суюқ

سَيْل كۈپ. سَيُول - сел, сув оқими
 - سَيْل - оқим
 سَيْمَة - белги
 سَيْمًا - кинотеатр
 سَيَّة كۈپ. سَيَات - камон (қурол)

ش

شَاي - чай
 VI تَشَاءَم - тушкунликка тушмоқ
 شَان كۈپ. شُوُون - алоқа; иш
 I شَب (и) - ёнмоқ, ёниб кетмоқ;
 V تَشَبَب - ёшармоқ
 - شَاب - йигит
 - شَابَة - ёш қиз
 V تَشَبَّث - ёпишиб олмоқ, маҳ-
 кам осилиб олмоқ
 شَح كۈپ. اشْبَاح - хаёлий шарпа,
 қўланка
 شَبَّاط - февраль
 I شِع (а) - тўймоқ, қорни
 тўймоқ
 - شَبْعَان - қорни тўқ
 شَبَاك كۈپ. شَبَابِيك - дераза
 - شَبَكَة الرُّي - суғориш тармоғи

III شَاهَة - ўхшамоқ; IV أَشْبَهَة -
 ўхшамоқ; VI تَشَابَهَة - бир-
 бирига ўхшаш бўлмоқ
 - أَشْبَهَة - ўхшаш
 - شَبَة كۈپ. أَشْبَاهَة - ярим, ўхшаш;
 - أَشْبَاهُ جُزُر كۈپ. جَزِيرَة
 орол
 - شِيَة - ўхшаш
 I شَتَم (и) شَتَم - сўкмоқ
 - شَتَم - сўкиш, сўқиниш
 - شَتِيمَة كۈپ. شَتَانِم - сўкиш, сўқи-
 ниш
 شَتَاء - қиш
 - شَتَّى - барча; ҳар хил, турли
 хил
 VI تَشَاَجَر - жиқиллашмоқ, айти-
 шиб қолмоқ

- شَجَرٌ кўп. أَشْجَارٌ - дарраҳт
 - شَجْرَةٌ - дарраҳт
 II شَجَعٌ - рағбатлантирмоқ
 - تَشَجِعٌ - руҳни кўтариш, далда
 бериш
 I شَحٌّ (y) شَحٌّ - озаймоқ
 شُحُوبٌ - бўзрайиш, беҳоллик
 شُحُورٌ кўп. شُحَايِرٌ - қорашакшак
 I شُحُوصٌ (a) شُحُوصٌ - тикилиб
 қарамоқ (إلى)
 - أَشْخَاصٌ кўп. شَخْصٌ - шаҳс, киши
 - شَخْصِيَّةٌ - ўзига ҳослик,
 индивидуаллик
 I شُدٌّ (y) - қучли бўлмоқ, қаттиқ
 бўлмоқ;
 VIII اشْتَدَّ - қучаймоқ, зўраймоқ
 - شِدَّةٌ - қучлилиқ, шиддат
 - مَشْدُودٌ - тортилган, чўзилган
 شَادٌ - ғайритабиий, одатдан
 ташқари
 - شُدُودٌ - фавқулоддалиқ
 شَرٌّ - ёмонлиқ, ёвузлиқ
 I شَرِبَ (a) - ичмоқ; II شَرَبٌ -
 ичирмоқ;
 V تَشْرَبُ - тўйинмоқ

- شَرَابٌ - ичимлик
 - شُرْبٌ - ичиш
 - شَرِبَةٌ - шарбат
 - شُرْبَةٌ - шўрва; ~ الدجاج - товук
 шўрва;
 ~ الخضار - сабзавотли шўрва;
 ~ مجهزة بطريقة أوزبكية
 шўрва
 - شَرِيبٌ - ичишга яроқли
 - شَرِيبٌ - кўп ичувчи
 - مَشْرَبٌ - ичиш жойи
 - مَشْرَبَةٌ - сув ичиладиган
 фонтанча
 - مَشْرَبَةٌ - пиёла
 - مَشْرُوبٌ - ичимлик, ичиладиган
 нарса
 I شَرَحَ (a) شَرَحٌ - изоҳламоқ,
 шарҳламоқ
 شُرُودٌ - фикри тарқоқлик
 شَرْطٌ - шарт; ... ب - ... шарти
 билан
 - شَرْطَةٌ - полиция; ~ عسكريّة -
 ҳарбий полиция;
 ~ مدنيّة - граждандан (ноҳарбий)
 полиция
 - شَرْطِيٌّ - миршаб, полиция;

المُرورِ - йўл ҳаракати

полицияси

I شرع (а) - бошламоқ

- شوارع كۆپ. - кўча

- مشروع - лойиҳа

IV اشرف - яқинлашмоқ, яқин

келмоқ

- اشراف - назорат

- شرف - шараф

- شرفة - балкон

IV اشرق - тонг отмоқ

- اشتراق - шарқшунослик

- شرق - шарқ

- مستشرق - шарқшунос

III شارك - иштирок этмоқ, қат-

нашмоқ;

VIII اشتراك - қатнашмоқ, ишти-

рок этмоқ

- اشتراك - иштирок

- شركاء كۆپ. - шерик

- مشتركة - иштирокчи

VIII اشترى - сотиб олмоқ, харид

қилмоқ

- شراء - сотиб олиш

شاسع - бепоён

شواطئ كۆپ. - кирғок, соҳил

شطرنج - шахмат

شظية كۆپ. شظايا - осколка

I شعاع (а) - таралмоқ, тарқал-

моқ

- اشعة كۆپ. شعاع - нур

شعوب كۆپ. شعوب - халқ

- شعبيّة - халқчиллик

I شعور (y) - сезмоқ, ҳис

қилмоқ;

X استشعر - сезмоқ, сезиб олмоқ

- شعراء كۆپ. شعراء - шоир

- شعور، شعور - жун, юнг, соч

- شعراء كۆپ. شعراء - шеър

- شعرائي - серсоч

- شعور - шуур

- شعير - арпа

- مشاعر كۆپ. مشاعر - ҳиссиёт

شعشع - ярақламоқ, порламоқ

IV اشغل - ёндирмоқ, ёкмоқ

شغف - эҳтирос

VII اشغل - (нима биландир) овора

бўлмоқ, банд бўлмоқ (ب);

VIII اشْتَعَلَ - шуғулланмоқ,

ишламоқ

– مَشْفُولٌ - банд

شَفِيعٌ - ҳомий, тарафдор

IV اشْفَقَ - шафқат қилмоқ, раҳм

килмоқ

– شَفَقٌ - шафақ

شَفَاءٌ кўп. شِفَاءٌ - лаб

– شِفَاءٌ - шифо

– مُسْتَشْفَى - шифохона

I شَقَّ (y) شَقٌّ - ёрмоқ; الطَّرِيقُ ~ йўл

очмоқ

– اشْتَقَاقٌ - бўлиниш

– شَاقٌ - машаққатли

– شَقُّ الْمَجَارِي - ариқ (канал)

қазиш

– شِقَّةٌ - ёрук, тешик, тиркиш;

квартира, хонадон

– شَقِيقٌ - туғишган ини

أَشْفَرٌ - малла

شِقَاءٌ - кийноқ, азоб

I شَكََّ (y) شَكٌّ - шубҳаланмоқ

– شَكٌّ - шак, шубҳа; ~ بَلَا – шуб-

ҳасиз

I شَكَرَ (y) شُكْرٌ - шукр қилмоқ,

миннатдор бўлмоқ

– شُكْرٌ - шукр, ~ رَحْمَةً - раҳмат;

~ أَلْفٌ - минг раҳмат, катта

раҳмат

II شَكَّلَ - ташкил этмоқ –

– شَوَاطِلُ شَاكِلَةٌ кўп. - томон

– أَشْكَالٌ кўп. شَكْلٌ - шакл; ~ بِـ

عَادِلٌ одилона

– مَشَاكِلٌ кўп. مُشْكَلَةٌ - муаммо;

мушкуллик

I شَكَأَ (y) - шикоят қилмоқ.

شَلَالَةٌ - шаршара

– شَلْلٌ - шол, паралич

شِلْوٌ кўп. أَشْلَاءٌ - парча-бурда

бўлган тана аъзоси (қисми)

اشْمَازٌ - нафратланмоқ, жиркан-
моқ

مُتَشَامِعٌ - баланд, осмонўпар

شِمَارٌ - шимнинг подтяжкаси

شُمُوسٌ кўп. شَمْسٌ - қуёш

– مُشَمْسٌ - кунгай, қуёшга

қараған

أَشْمَطٌ - соч-соқоли оқ

شَمُوعٌ кўп. شَمْعٌ - шам

I شَمَل (а) - қамраб олмоқ;
 VIII اشتمَل - ўз ичига олмоқ
 I شَن (у) - олиб бормоқ,
 бажармоқ;
 ~ الحَرْب - уруш қилмоқ
 شَنِى - нафратланарли
 شَنْب кўп. اشْتَاب - мўйлов
 شَنْطَة кўп. شَنْط - сумка, халта
 شَنِيع - хунук
 شَنْقَة кўп. مَشَانِق - дор
 I شَهْد (а) - *(ниманингдир)*
 гувоҳи бўлмоқ,
 III شَاهِد - томоша қилмоқ;
 V تَشَهَّد لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - иборасини
 талаффуз қилмоқ;
 X اسْتَشْهَد - шаҳид бўлмоқ
 - شَهَادَة - шаҳодатнома, ҳужжат;
 ~ السَّائِقِينَ - ҳайдовчи гувоҳ-
 номаси
 - مُشَاهَدَة - кўриш, томоша
 қилиш
 I شَهْر (а) - машҳур қилмоқ;
 II شَهْر - қораламоқ (ب);
 VIII اشْتَهَرَ - машҳур бўлмоқ
 - أَشْهَر - энг машҳур

- شَهْر كۆپ. أَشْهَر - ой (кален-
 дарь)
 - شَهْرِيَة - ойлик, мояна
 شَاهِق - баланд
 أَشْهَل - кўк кўз
 شَهْوَة كۆپ. شَهَوَات - нафс, кучли
 хоҳиш
 - شَهِي - ширин, мазали,
 иштаҳани кўзгайдиган
 - شَهِيَة - иштаҳа
 - مُشْهَيَات - иштаҳа очувчи
 зираворлар, салатлар
 IV اَشَار - ишора қилмоқ; X اسْتَشَار
 - маслаҳат сўрамоқ
 - اِشَارَة - ишора
 - مُسْتَشَار - маслаҳатчи
 شَاشَة - экран
 شَوَاط كۆپ. اَشْوَاط - тайм (*футболда*)
 VIII اشْتاق - соғинмоқ
 - شَوْق - соғинч, интиқлик
 - مُشْتاق - муштоқ
 شَوَكَة - вилка, санчки; тикан
 I شَوَى (и) - қовурмоқ; V تَشَوَى -
 куймоқ, ёнмоқ
 I (شيء) شَاء (а) مَشِيَة - хоҳламоқ;
 مَا ~ الله! - қандай ажойиб!

– أَسْيَاءُ кўп. нарса
 كُؤْپ. شُؤْخ - кекса
 – شِنْخُوخَة - кексалик
 II شَيْدَة - қурмоқ, бино қилмоқ

شَيْطَانُ кўп. شَيْطَانُ - шайтон
 I شُؤْع (и) شَاع (ши) - тарқалиб
 кетмоқ
 شَيْك - чек

ص

صَالَة - зал
 V تَصَّبَ - окмоқ, оқиб тушмоқ
 VII اَلصَّبَّ - тўкилмоқ, ёғилмоқ
 II صَبَحَ - صَبَّاحُ الْخَيْرِ иборасини
 демоқ; IV اَصْبَحَ - бўлмоқ
 – صَبَّاحٌ - тонг; الْخَيْرِ ~ хайрли
 тонг! (эрталабги салом);
 النُّورِ ~ - нурли тонг (эрталаб-
 ги саломнинг жавоби);
 الوردِ ~ - Сизга атиргулдек тонг
 тилайман! (эрталабги салом
 турларидан бири)
 – مَصَابِيحُ кўп. مِصْبَاحٌ - лампа;
 مِصَابِيحُ الْمُرُورِ - светофор
 VIII اصْطَبَرَ - сабр қилмоқ,
 чидамоқ
 اصْبَغَ кўп. اصْبَاحٌ - бармоқ
 صَبَّغَ - бўёк
 – كُؤْپ. صَبَّغَة - бўёк, краска
 صَابُونٌ - совун

صَبِيَّةٌ - бола
 – كُؤْپ. صَبَايَا - қиз бола
 II صَبَّحَ - тўғриламоқ (хатони)
 – صَحَّةٌ - саломатлик, соғлик
 – كُؤْپ. اصْحَاءٌ - тўғри; соғ
 – مَصْحَة - санаторий
 III صَاحِبٌ - ҳамроҳлик қилмоқ,
 олиб юрмоқ; VIII اصْطَبَّحَ -
 ўзига ҳамроҳ қилмоқ
 – كُؤْپ. اصْحَابٌ - соҳиб, эга,
 хўжайин
 اصْحْرَاءٌ - сахро
 صَحْفِيٌّ - журналист
 – كُؤْپ. صَحِيفَةٌ - газета
 صَحْوَنٌ кўп. صَحْوَنٌ - тарелка,
 идиш-товбк
 I صَحَا (y) صَحْوٌ - ўзига келмоқ,
 хушёр тортмоқ
 كُؤْپ. صَحْرَةٌ - харсанг тош

– صَغْرِيَّ тошдан иборат, тошлок

صَدَّ - тўсиш, беркитиш

صَدًّا занг

III صَادَرُ - мусодара қилмоқ

– صَدْرَ кўп. صُدُورٌ - бошланиш;
юрак, кўкрак

– صَدْرَانِيَّ - кўкраги катта, катта
кўкракли

– مَصَادِرُ кўп. مَصَادِرُ - манба; مَصَادِرُ

الأغلام - оммавий ахборот

воситалари

III صَادَفَ - дуч келмоқ, рўпара

келмоқ

– صَدَفَةٌ - тасодиф

I صَدَقَ (y) - рост гапирмоқ;

II صَدَقَ - ишонмоқ; V تَصَدَّقَ -

садақа қилмоқ

– صَدَاقَةٌ - дўстлик

– صَدَقَ - тўғрилиқ, самимийлик

– صَدِيقَ кўп. أَصْدِقَاءُ – дўст, ўртоқ

صَدَى кўп. أَصْدَاءُ – акс садо

III صَارَحَ - очик-ойдин

гаплашмоқ

– صَرُوحَ кўп. صُرُوحَ - катта уй,

қаср

– صَرِيحَ - очик-ойдин, ошқора

I صَرَخَ (y) - кичкирмоқ,
бақирмоқ

– صَارُوخَ кўп. صَوَارِيخَ - ракета

– صَرَخَ - бақирик, дод-вой

صِرَاعَ - кураш

– مَصْرَعُ кўп. مَصَارِعُ - ҳалокат

V تَصَرَّفَ - (ниманидир) ишга

солмоқ (ب); VII انصَرَفَ – жўна-
моқ, кетмоқ

– تَصَرَّفَ - тасарруф

– صَرَافَ - кассир

– ب ... ب ... الدُّنْيَا عَنْ ... : صَرَفَ -
ташқари

– صِرْفَ - тоза, соф; أ - соф
холда

صَارِمَ - ўткир (мас. тичоқ)

صَعَبَ кўп. صَعَابَ - қийин

– صُعُوبَةٌ - қийинлик, вазминлик

I صَعَدَ (a) - кўтарилмоқ;

VI تَصَاعَدَ - кўтарилмоқ,

кўплашиб кўтарилишмоқ

– صَاعِدٌ - кўтарилувчи; مِنَ الْآنَ

ف - ҳозирдан бошлаб

- صَعِيدٌ مِصْرٌ - Мисрнинг жанубий қисми
 - مَصَاعِدُ كُنْ. مَصَاعِدٌ - лифт
 صَاعِقَةٌ كُنْ. صَوَاعِقُ - чакмок
 أَصْغَلُ - калласи кичик
 I صَغْرٌ (y) صَغْرٌ - кичик бўлмок
 صَغِيرٌ كُنْ. صِغَارٌ - кичик
 IV أَصْغَى - кулок солмок
 II صَفَفٌ - текисламок, силлик-ламок; VIII اصْطَفَى - сафланмок
 - صَفٌّ كُنْ. صُفُوفٌ - курс, саф
 III صَافِحٌ - қўл бериб сўрашишмок; VI تَصَافِحٌ - қўл қисишиб сўрашишмок
 - صَفْحَةٌ - саҳифа
 II صَفْرٌ - хуштак чалмок; IX اصْفَرُّ - саргаймок
 - اصْفَرُّ - сарик
 - صَفَارَةٌ - хуштак
 - صَفْرٌ - ноль
 - صَفِيرٌ - хуштак
 صَفْصَافٌ - мажнунтол
 I صَفَعٌ (a) صَفَعٌ - тарсаки солмок

I صَفَقٌ (и) صَفَقٌ - қарсиллатиб ёпмок
 VIII اصْطَفَى - танламок, сараламок
 - صَافٌ - беғубор
 - صَفَاءٌ - тиниклик, беғуборлик
 - صَفِيٌّ كُنْ. أَصْفِيَاءٌ - самимий дўст
 - صَفَاةٌ كُنْ. مَصَافٌ - фильтр
 II صَفَقٌ - қарсақ чалмок
 I صَقَلٌ (y) صَقَلٌ - пишитмок
 - صُقْلٌ - биқин, ён
 I صَكٌّ (y) صَكٌّ - такиллатмок
 صَلْبٌ - қаттиқ
 I صَلَحٌ (y) - ярамок; II صَلَحٌ - тузатмок, таъмирламок;
 IV أَصْلَحٌ - тузатмок
 - صَلَحٌ - фойда; ... بِ... - ...нинг фойдасига; яроқли, ярайдиган
 - مَصْلَحَةٌ كُنْ. مَصَالِحٌ - манфаат
 أَصْلَعٌ - тепакал
 II صَلَّى - салавот айтмок; ~ اللهُ - у зотга Оллоҳнинг салавати ва саломи бўлсин!
 (пайгамбаримизнинг исмларига қўшиб айтиладиган ибора)

- صَلَاة كۈن. صَلَوَات - намоз
- مُصَلَّى - жойнамоз
- II صَمَم (ўз фикрида) қаттиқ турмоқ
- أَصْمُ - кар, қулоғи кар
- مِنْ ~ الْقَلْبِ - ўзак; صَمِيم - чин юракдан
- صَامَت - жим турувчи
- صَمْتٌ - сукунат, жимжитлик
- صَمَغ - клей
- صَبْرٌ كۈن. صَبْرٌ - қаттиқ совуқ
- صَنْدُوق كۈн. صَادِقٌ - қути, коробка
- I صَع (а) صَع، صَع، صَع (ниманидир) ясамоқ, яратмоқ, ҳосил қилмоқ; VIII اصْطَنَعَ - ўзини ниманидир қилаётган этиб кўрсатмоқ; ~ الصَّفِير - қушга ўхшатиб хуштак чалмоқ
- صِنَاعَةٌ - саноат
- صِنَاعِيٌّ - сунъий
- صِنَاعَانِيٌّ - Сана шаҳри кишиси
- صِنْعَةٌ - иш, ҳунар
- مُصْطَنَعٌ - сунъий ҳосил қилинган
- مُصْنَعٌ كۈн. مَصَانِعٌ - завод

- II صَنَف - навларга ажратмоқ; даражаларга бўлмоқ
- صِنْفٌ كۈн. اصْتَفَ - тур, хил, шакл
- صَنَة - жим бўл!
- I صَهْرٌ (а) صَهْرٌ эритмоқ
- مُصَاهَرَةٌ - куда-андачилик, куда бўлиш
- II صَوَّب - йўналтирмоқ, ташламоқ (кўзни, назарни);
- IV أَصَاب - шикаст етказмоқ
- ~ الْعَرَبِ، اصْوَات كۈн. صَوْتٌ - овоз, «Араблар овози» (Қоҳира радиоси каналларидан бири)
- II صَوَّر - тасвирламоқ; V تَصَوَّر - тасаввур қилмоқ
- تَصْوِيرٌ - суратга олиш; тасвир
- صَوْرَةٌ كۈн. صَوْرٌ - расм, сурат
- مُصَوَّرٌ - рассом
- مَصُوغَات - қимматбаҳо буюмлар
- تَصَوُّفٌ - тасаввуф
- أَصَوَافٌ كۈн. صَوْفٌ - жун, юнг
- I صِيَامٌ (y) صَامٌ (صوم) - рўза тутмоқ
- صَوَامِعٌ كۈн. صَوَامِعٌ - хужра, қулба
- VIII اصْطَادٌ - ов қилмоқ, тутиб олмоқ, қўлга туширмоқ
- صِيَادٌ - овчи
- صَيْدٌ - ов

I صَارَ (и) صَارَ (صير) - бўлмок,
айланмок
- مَصِيرٌ - тақдир
صَانِعٌ - заргар; ~ الفَخَّارِ - кулол
I صَاخَ (и) صَاخَ (صيح) - бақирмок

صَيْفٌ - ёз (фасл)
- صَيْفِيٌّ - ёзги
صِيئَةٌ - лаган

ض

ضَالَةٌ - қурол
VI تَضَاءَلٌ - озаймок, пасаймок,
сўна бошламок
- ضَيْلٌ - хира, сўник
ضَبَابٌ - туман
ضَابِطٌ - зобит, офицер
- ضَبْطٌ - аниқлик; ~ أَلْوَقْتُ -
вақтни тўғрилаб олиш (соатга
қараб); ~ بِال - аниқ равишда
ضَجَّةٌ - шов-шув
- ضَجِيجٌ - шовқин
I ضَحِكَ (а) ضَحِكَ - кулмок
I ضَحَا (у) ضَحَا - кўринмок;
IV أَضْحَى - бўлмок
- ضَوَاحٍ كُن. ضَوَاحٍ - шаҳар чети
- ضَحَى мз., мн. тонг
- ضَحِيَّةٌ كُن. ضَحَايَا - қурбон

- مُضَحٌ - қурбон қилувчи
ضَخَامَةٌ - улканлик
- ضَخْمٌ - улкан
ضِدٌّ - зид; ~ ...га қарши
- مُضَادٌّ - зид, тесқари
I ضَرَّ (у) ضَرَّ - зарар келтирмок;
IV أَضَرَّ - зарар келтирмок,
шикаст етказмок;
VIII اضْطَرَّ - мажбур бўлмок
- ضَرَاءٌ - ғам, қайғу
- ضَرُورَةٌ - зарурият
- ضَرُورِيٌّ - зарур, зарурий
- مُضِرٌّ - зарарли
I ضَرَبَ (и) ضَرَبَ - урмок; ~ رَقْمًا
- ضَرَبَ - рекорд ўрнатмок;
II ضَرَبَ - роса урмок;
VIII اضْطَرَبَ - томир
уриши тезлашмок

- اضْطْرَابٌ - чалкашлик; أَصَابَ الـ ~ ضَلَّعَ кўп. ضَلُّوعٌ - қир
 – чалкашлик пайдо бўлмок I ضَمَّ (y) ضَمَّ - ўз ичига олмок;
 – ضَارِبُ الْجُدُورِ - кучли, таъсир- VII الضَّمُّ - қўшилмок, бирикмок
 чан – مُنْضَمٌّ - жипслашган, сиқик
 – ضَرِيَّةٌ - солиқ اَضْمَحَلُّ - йўқ бўлмок, кўздан
 ضَرِيحٌ - мақбара, мавзолей ғойиб бўлмок
 ضَرْسٌ - озик тиш ضَمَانِدُ - бинт, ўрама
 V تَضْرَعُ – ялинмок, бўйин эгмок латта
 – ضَرْعٌ - елин IV اَضْمَرَ - сир тутмок, яширмак
 VIII اضْطَرَمَّ - алангаланмок – ضَمَائِرُ. ضَمَائِرُ - виждон
 ضَارٍ кўп. ضَوَارٍ - ёввойи VI تَضَامَنَ - бирдам бўлмок,
 تَضَعُّعٌ - бўшашмок, сусаймок бирдамликда бўлмок
 I ضَعْفٌ (y) ضَعْفٌ - бўшашмок, – ضَمِنَ - ичида, таркибида
 заифлашмок IV اَضْتَى - ҳолдан тойдирмок
 – تَضَعِفٌ - говушни (ҳарфни) VIII اَضْطَهَّدَ - таъқиб қилмок
 иккилантириш ضَوْءٌ - ёруғлик
 – ضَعْفٌ - заифлик V تَضَوَّرَ - оғрик тортмок, азоб
 – ضَعْفٌ кўп. ضَعْفٌ - заиф чекмок
 I ضَعَطٌ (a) ضَعَطٌ - босмок, эзмोक ضَوِيَّةٌ - куёвнавкарлар
 ضَفَّةٌ - қирғок, соҳил I ضَاعَ (и) ضِيَاعٌ - йўқолмок,
 ضَفْدَعٌ кўп. ضَفَادِعٌ - қурбақа ҳалок бўлмок; II ضَعَّعَ – йўкот-
 IV اَضْفَى - кучайтирмак, мок, бой бермок
 кўшмок, оширмак IV اَضَافَ - қўшмок
 ضَلَالٌ - адашиш – اِضَافَةٌ - қўшиш, илова қилиш;
 ضَالِعٌ - мойил ... بِالْ ~ اِلَى ... га қўшимча
 – ضَلُّوعٌ кўп. ضَلُّوعٌ - қовурға равишда

- ضيوف кўп. ضيوف - меҳмон

- مُضيف - мезбон

I (صيق) ضاق (и) ضيق - камаймоқ,

кам бўлмоқ; III ضائق - эзмок,

сиқмоқ; VI تضائق - сиқилмоқ,

диққат бўлмоқ

- ضيق - тор (*сифат*)

- ضيق - торлик, сиқиклик

- مَضِيقٌ - бўғоз; جَبَلِ طَارِقٍ -

Гибралтар бўғози

ط

طبيب - даволаш

- طب - табобат, тиббиёт; شرعي ~

- суд медицинаси

- طبي - табобатга оид

- طبيب кўп. أطباء - врач, дўхтур

طباخ - ошпаз

- مطبخ кўп. مطابخ - ошхона,

кухня

طباشر - бўр

- انطاع - таассурот

- طابع кўп. طواع - марка;

характер; جماهيري ~ - оммавий

тус

- طبع кўп. طبع - характер,

табиат; феъл-атвор; بال ~ -

албатта

- طبيعي - табиий

- مطبوع - нашр қилинган

II طبق - қўл билан ёпмоқ

~ طبق - қават, этаж

- طبق кўп. أطباق - қопқоқ; товоқ

- طبق - мувофиклик; ~ ال ... -

...га мувофик

- طبقة кўп. ات - синф, класс

طبل кўп. طبول. أطبال, - ноғора; ضرب

الطبول - ноғораларнинг

гумбурлаши

مضرب - хонанда

طربش - тарбуш (طربوش) киймоқ

طربوش - тарбуш (*цилиндр*

шаклидаги бош кийими)

مطربش - бошига тарбуш кийган

I طرح (а) طرح - бермоқ,

ташламоқ (*мас. саволни*)

I طَرْدَ (y) - хайдамоқ (мас.

душманни); III طَارَدَ - қувмоқ,
қувламоқ

طَرَاژَ - тарз намуна

طَرَفَ кўп. أَطْرَافَ - тараф, томон

- طَرِيفٌ - ажиб, қизиқ,
қизиқарли

I طَرَقَ (y) - тақиллатмоқ

- طَرِيقٌ мз., мн. кўп. - йўл;

ال - تَعْيِيدُ الطَّرِيقِ - йўл қуриш; ~

ال - الْحَرِيرِيُّ الْعَظِيمُ - Буюк Ипак йўли

- مَطَارِقُ кўп. مَطَارِقٌ - болға

طَارِحَ - янги, янги чиққан, янги
узилган

IV أَطْعَمَ - овқатлантирмоқ

- أَطْعَمَ кўп. أَطْعَمَةٌ - овқат

- مَطْعَمٌ кўп. مَطْعَمٌ - ресторан

طَاغَ кўп. طَغَاةٌ - боскинчи

طَفِيفٌ - оз, арзимас микдорда,

озгина

IV أَطْفَأَ - ўчирмоқ (оловни);

VII أَطْفَأَ - ўчмоқ, сўнмоқ

كۈپ. أَطْفَالٌ - бола

- طُفُولَةٌ - болалик

طُوفَانٌ - тўфон

- طَافِيَةٌ - сузиб юрадиган нарса

طَقَسَ - об-ҳаво

كۈп. أَطْلَالَ - харобалик

I طَلَبَ (y) - илтимос

қилмоқ, талаб қилмоқ; III طَالَبٌ

- талаб қилмоқ (ب)

كۈп. طَالِبٌ، طَالِبَةٌ - талаба,

студент

كۈп. طَلَّاسِمٌ - сирлар, асрор

I طَلَّعَ (a) - чиқмоқ,

кўтарилмоқ; кўринмоқ;

III طَالَعَ - ўқимоқ, мутолаа
қилмоқ;

IV أَطْلَعَ - таништирмоқ,

хабардор қилмоқ; V تَطَّلَعَ -

чўзилмоқ, чўзилиб чиқиб

турмоқ; VIII أَطَّلَعَ - танишмоқ,

хабардор бўлмоқ; X اسْتَطَّلَعَ -

билишга ҳаракат қилмоқ,

кўнглига қўл солиб кўрмоқ

- طَالَعَ кўп. طَوَالِغٌ - юлдуз

- مُطَالَعَةٌ - мутолаа, ўқиш

IV أَطْلَقَ - озод қилмоқ, қўйиб

юбормоқ; ~ بَصْرًا - кўз

ташламоқ; *اسْمًا* ~ - исм
 қўймоқ; VII *اُطْلِقَ* - ўрнидан
 жилмоқ; ажралиб чиқмоқ;
 йўлга тушмоқ, жўнамоқ;
 ёришмоқ (*юз ҳақида*); *فِي* ~
صَحْحَةً - тўсатдан кулиб
 юбормоқ
 - *إِطْلَاقٌ* - чиқариш, қўйиб
 юбориш;
رِصَاصٍ ~ - ўқ отиш; *أ* ~ - мут-
 лақо
 - *طَلَقَ* - очик; *فِي الْهَوَاءِ أَل* ~ - очик
 хавода
 - *مُطَلَقٌ* - мутлақ, сўзсиз
 VII *اِنْطَلَى* - муваффақиятли
 чиқмоқ
اطْمَأَنَّ - хотиржам қилмоқ; *طَمَأَنَّ* -
 хотиржам бўлмақ
 - *اطْمَأَنَّ* - хотиржамлик
 - *مُطْمَئِنٌّ* - хотиржам
 I *طَمَحَ* (а) - интилмоқ
 I *طَمَسَ* (и) - йўқ қилмоқ
طَمَاطِمٌ - помидор
 I *طَنَ* (и) - ғинғилламоқ (*ару*)
 II *طَهَّرَ* - покламоқ, тозаламоқ
 - *طَاهِرٌ* - пок, покиза

- *طَهْرٌ* - поклик, мусаффолик
 V *تَطَوَّحَ* - каловланмоқ
 II *طَوَّرَ* - ривожлантирмоқ;
 V *تَطَوَّرَ* - ривожланмоқ
 - *تَطَوُّرٌ* - ривожланиш
 - *تَطْوِيرٌ* - ривожлантириш
 - *مُتَطَوَّرٌ* - ривожланган
 X *اسْتَطَاعَ* - қўлдан келмоқ, кучи
 етмоқ
 II *طَوَّقَ* - ўраб олмоқ, ўраб
 турмоқ; қучоқламоқ
 I *طَوْلٌ* (у) *طَالَ* (طول) - чўзилмоқ,
 узоқиб кетмоқ; VI *تَطَاوَلٌ* -
 (*кимгадир*) қўполлик қилмоқ
 (*غَلَى*)
 - *طَاوَلَةٌ* - стол
 - *طَوَالٌ* - давомида
 - *غَلَى* ~ *الْخَطُّ* - узунлик; *طَوْلٌ* -
 фронт чизиғи бўйлаб
 - *طَوِيلٌ* қўп. *طَوَالٌ* - узун
 I *طَوَّى* (и) *طَيَّ* - яширмоқ,
 беркитмоқ
طَائِيٌّ - *طَيْبٌ* қабиласига мансуб
 I *طَيْبٌ* (и) *طَابَ* (طيب) - яхши
 бўлмақ;

III طَائِب - хурсанд килмоқ,
 кулдирмоқ
 – طَيِّب - яхши
 IV أَطَار - учирмоқ; VI تَطَائِر - ҳар
 томонга учиб кетмоқ
 – طَائِر - куш
 – طَائِرَةٌ - самолёт; ~ قِيَامُ ال -
 самолётнинг ердан кўтарилиши

– طَيَّار - учувчи
 – طَيَّور كۆپ. - куш
 – مَطَار - тайёрагоҳ, аэропорт
 طَيْف - шарпа
 طَيِّ - қават, қатлам

ظ

ظَيِّ - кийик, оху
 ظُرُف كۆп. - вазият; конверт
 – ظُرُفَاء كۆп. - келишган,
 хушбичим
 I ظَفَر (а) - (нимагадир) етишмоқ (ب)
 – ظَفَر - тирнок
 I ظَل (а) ظُلُوف - давом этмоқ
 – ظِل - соя
 – ظِلِيل - салқин
 – مظلة - соябон
 I أَظْلَم (и) - зулм қилмоқ; IV أَظْلَم -
 зулмат босмоқ; V تَظَلَّمَ - шико-
 ят қилмоқ
 – ظَلَام - қоронғулик

– ظُلْمَات كۆп. - қоронғулик,
 зулмат
 – ظُلْمَان، ظُلْمَان كۆп. - туяқуш
 ظَمَأ - ташналик, чанқоклик
 – ظَمَاء كۆп. - чанқок
 I ظَن (у) ظَنَّ - ўйламоқ, гумон
 қилмоқ
 I ظَهَرَ (а) ظُهُور - пайдо бўлмоқ,
 кўриниб турмоқ; III ظَاهِر -
 намоиш қилмоқ, намоишга
 чиқмоқ; IV أَظْهَرَ - изҳор қил-
 моқ, билдирмоқ;
 VI تَظَاهَرَ - ўзини кўрсатмоқ;
 بِالْبَكَاءِ ~ - ўзини йиғлаганга
 солмоқ, намоиш ташкил этмоқ
 – ظَاهِر - зоҳирий кўриниш

- ظَاهِرَةٌ кўп. ظَوَاهِرُ - ходиса
- ظَهْرٌ - бел
- ظَهْرٌ - туш пайти, пешин

- مَظَاهِرَةٌ - намоиш
- مَظَاهِرُ кўп. مَظَهْرٌ - кўриниш, ходиса

ع

- عَبَاءٌ кўп. أَعْبَاءٌ - оғирлик, юк
- عَابَةٌ - эрмак қилиб, эрмакона
- عَبْتُ - эрмак; ~ أ - бекорга, фойдасиз
- X اسْتَعْبَدَ - кул қилмоқ
- عِبَادَةٌ - ибодат
- عِبْدٌ кўп. عِبِيدٌ - кул, банда
- عِبْدِي - БУ ЭБИДА қавмига мансуб
- عِبُودِيَّةٌ - куллик
- عِبْدِيَّ اللهُ га тегишли
- I عَبْرٌ (y) عَبُورٌ - кесиб ўтмоқ; II عَبْرٌ - ифодаламоқ (عَنْ); VIII اعْتَبِرَ - ҳисобланмоқ
- اعْتَبَارٌ - эътибор бериш
- عِبَارَةٌ - ибора; ... عَنْ ... - ...дан иборат
- عَبُورٌ - кесиб ўтиш
- عَبِيْرٌ - бўй, ҳид
- عَبُوسٌ - қовоғи солиқ

- عَبْدُ شَمْسٍ - қавмига мансуб
- عَبْقَرِيٌّ - дохий, гений
- عَبْقَسِيٌّ - қавмига мансуб
- عَبْتَةٌ - остона
- اِعْتَاقٌ - озод бўлиш, озодлик
- I عَنُورٌ (y) عُنُورٌ - тасодифан топиб олмоқ (عَلَى); дуч келмоқ, рўпара келмоқ; қоқилмоқ
- I عَجَّ (и) عَجِجَ - кўп бўлмоқ, тўлиб-тошиб ётмоқ
- I عَجَبٌ (а) - ажабланмоқ;
- IV أَعْجَبَ - ёқмоқ, маъқул келмоқ;
- V تَعَجَّبَ - таажжубланмоқ
- عَجَائِبٌ кўп. عَجِيبٌ - ажойиб
- I عَجَزٌ (и) عَجَزَ - ожиз бўлмоқ, кучсиз бўлмоқ
- عَجْزٌ - ожизлик; камомад

- عَجُوزٌ кўп. عَجَائِرُ - кекса
 II عَجَلٌ - тезлатмок,
 шошилтирмак; X استَعْجَلَ -
 шошилмок, тезлашмок
 - عَجَلَةٌ - гилдирак
 I أَعَدَّ (y) عَدَّ - санамок; IV
 тайёрламок; V تَعَدَّدَ - кўп
 сонли бўлмок; X اسْتَعَدَّ -
 тайёрланмок
 - اسْتَعْدَادٌ - тайёргарлик,
 тайёрланиш
 - تَعْدَادٌ - аҳолини рўйхатдан
 ўтказиш
 - عَدَدٌ - сон, санок; ~ كَبِيرٌ مِنْ... -
 кўпгина, кўп сонли
 - عِدَّةٌ - бир неча
 - عِدَّةٌ - кўп сонли
 - مُتَعَدِّدٌ - бир неча сонли
 - مُسْتَعَدِّدٌ - тайёр турган, ҳозир
 бўлган
 VI تَعَادَلٌ - тенглашмок
 - عَادِلٌ кўп. عُدُولٌ - адолатли,
 одил
 - عَدْلٌ - адолат; لَيْسَ مِنْ أَلٍ ~ أَنْ -
 адолатдан эмаски, ...
 - مُعْتَدِلٌ - ўртача, мўътадил

- مُعَدَّلٌ - даража, баҳо
 VII اَلْعَدَمُ - йўқ бўлмок
 - عَدَمٌ - йўқлик; اَلْمَعْرِفَةُ ~ -
 билимсизлик
 مَعَادِنٌ кўп. مَعَادِنٌ - металл
 - مَعْدِنِيٌّ - фойдали қазилмаларга
 оид, металлдан ишланган
 I عَدَا (y) عَدُوٌّ - югурмок; V تَعَدَّى -
 (ҳаддан) ошиб кетмок
 - عَدَاوَةٌ - душманлик
 - عَدُوٌّ кўп. أَعْدَاءٌ - душман
 - غَدَوَانٌ - агрессия
 II غَدَبٌ - азоб бермок, қийнамок
 - تَغْدِيبٌ - азоб бериш, қийнаш
 - غَدَبٌ - чучук, ичимлик (сув)
 - غُدُوبَةٌ - ширинлик, ёқимлилиқ
 I عَدَرَ (и) عُدْرٌ - кечирмок
 - عُدْرٌ кўп. أَعْدَارٌ - узр, кечирим
 IV أَعْرَبٌ - ифодаламок (عَنْ)
 - اسْتَعْرَابٌ - арабшунослик
 - عَرَبِيَّةٌ - вагон
 - عَرَبِيٌّ - араб; арабча
 - مُسْتَعْرَبٌ - арабшунос
 أَعْرَجٌ - оёқсиз

– اَعْرَاجٌ - эгри-бугрилик

– مِعْرَاجٌ - Меърож

عُرُوسٌ - келинчак

– عَرِيْسٌ - куёв

I عَرَضٌ (и) - намоиш

қилмоқ, кўриққа қўймоқ;

III عَارِضٌ - қаршилиқ кўрсатмоқ;

VIII اِعْتَرَضَ - тўсқинлик қилмоқ;

X اسْتَعْرَضَ - томоша қилмоқ

– عَرَضٌ - эн, кенглик

– عَرَضِيٌّ - тасодифий, моҳиятсиз

– عَرُوضٌ - аруз

– عَرِيضٌ - кенг

– مَعْرِضٌ - кўргазма

I عَرَفَ (и) - билмоқ, танимоқ;

V تَعَرَّفَ - танишмоқ

– اِعْتِرَافٌ - эътироф этиш

– مَعْرُوفٌ - яхшилиқ

عَرَقٌ - тер, томчи тер

– عَرِيْقٌ - қадимий

– مَعْرُوقٌ - озғин, озиб кетган

مَعَارِكٌ. مَعْرَاكٌ. - жанг

II عَزَّزَ - кучайтирмоқ, куч

бағишламоқ; VIII اَعْتَزَّ - азиз

ҳисобламоқ (ب)

– اَعْزَاءٌ. كُنْ. عَزِيْزٌ - азиз

I عَزَفَ (и) - чалмоқ, ижро

этмоқ

– عَزَافٌ - чолғучи, созанда

VIII اِعْتَزَلَ - (кимдандир)

узоқлашмоқ, узилишмоқ

– اَلْعِزَالُ - бошқалардан ажралиб

қолиш

عَزَمَ - жазм қилиш

تَعَزِيَةٌ - тасалли

– مَعَزٍ - ҳамдардлик билдирувчи

– اَعْشَابٌ. كُنْ. عُنْبٌ - ўт, ўт-ўлан,

қўкат

– عُنْبَةٌ - ўт, ўт-ўлан

أَعْسَرُ - чапақай

– عَسِيْرٌ - қийин, машаққатли

– عَسْكَرِيٌّ - аскар, солдат: المُرُوْرُ -

йўл ҳаракати ходими (ҳарбий)

عَسَلٌ - асал

III عَاشَرَ - муомалада бўлмоқ,

муомала қилмоқ

عَشِيْرَةٌ - қардош, қариндош

- مَعَشِرُ الْأَطِبَاءِ - дўхтурлар
 жамоаси, врачлар
 عشق - ишқ, муҳаббат
 - عَشِيقٌ - севгили
 عِشَاءٌ - кечки овқат, кечлик
 - عَشِيَّةٌ - окшом
 V تَعَصَّبَ - мутаассиб бўлмоқ
 - أَعْصَابٌ кўп. عَصَبٌ - асаб
 - عَصِيَّةٌ - муросасизлик
 الْعُصُورُ кўп. عَصُورٌ - аср, давр; الْوَسْطَى
 - ўрта асрлар
 - عَصْرِيٌّ - замонавий
 - عَصِيرٌ - шарбат
 - مُعَاصِرٌ - замонавий
 عَوَاصِفٌ кўп. عَاصِفَةٌ - бўрон, довул
 عَصْفُورٌ кўп. عَصَافِيرٌ - чумчук
 عَاصِمَةٌ - пойтахт
 عَصَا мн. - асо, ҳасса
 I عَضُّ (а) - тишламоқ
 عَضَلَةٌ - мускул
 عَضْوٌ кўп. أَعْضَاءٌ - аъзо
 II عَطَّرَ - ҳушбўй қилмоқ
 - عَطُورٌ кўп. عَطُورٌ - атир

- أَخَذَهُ الِ ~ - у
 عَطَشٌ - чанқоқлик;
 чанқади
 - عَطَاشٌ кўп. عَطْشَانٌ - ташна
 I عَطَفَ (а) - бурилмоқ;
 X اسْتَعَطَفَ - ялинмоқ, ёлвормоқ
 - اِنْعِطَافٌ - муҳаббат, хайри-
 хоҳлик
 - عَوَاطِفٌ кўп. عَاطِفَةٌ - ҳис, туйғу
 - عَاطِفِيٌّ - лирик
 - عَطْفٌ - марҳамат, лутф
 - عَطْفَةٌ - тор кўча
 - مِعَاطِفٌ кўп. مِعَاطِفٌ - пальто
 V تَعَطَّلَ - бузилиб қолмоқ,
 ишдан чиқмоқ
 - عَطَلَةٌ - ҳордиқ куни, каникул
 IV أَعْطَى - бермоқ; X اسْتَعْطَى -
 тиланмоқ, тиланчилик
 қилмоқ
 - عَطَايَا кўп. عَطِيَّةٌ - совға, инъом
 II عَظَمٌ - улуғламоқ, ҳаддан зиёд
 илтифот кўрсатмоқ; VI تَعَاطَمٌ -
 кўпаймоқ, катта бўлмоқ
 - عَظِيمٌ кўп. عِظَامٌ - буюк; !~ - зўр!
 офарин!
 - مُعَظَمٌ - кўпчилик

عَفَشَ - юк, багаж

III عَافَاكَ اللهُ; عَافَى - офарин!

браво!; عُوْفِي - тузалмоқ,

соғаймоқ; IV أَغْفَى - халос

килмоқ, кутказмоқ

— عَفَوَ - кечириш; أ ~ -

арзимаиди («рахмат!» нинг
жавоби)

— بِصُورَةٍ ~ عَفِي - ўз-ўзидан; عَفَوِي -
беихтиёр

I عَقَبَ (y) - عَقَبَ - (нимадандир)

кейин келмоқ

— عُقَابٌ - мз., мн. бургут

— عَقَبَةٌ - тўсик

I عَقَدَ (и) عَقَدَ - тузмоқ (мас.

шартномани); II عَقَدَ — мурак-

каблаштирмоқ; VII اِنْعَقَدَ ~

اَللِّسَانُ - тили боғланмоқ;

VIII اِعْتَقَدَ - ўйламоқ; ишонмоқ

— اِعْتَقَادٌ - эътикод қилиш

— عَقُدَ كُي. عَقُوْدٌ - шартнома

— مُعَقَّدٌ - мураккаб, чигал

عَقْرَبُ мз., мн. куй. عَقَارَبُ - чаён

شَارِبٌ ~ مَعْقُوْفٌ - эгик, буралган;

اَلطَّرْفَيْنِ - икки ёни буралган

мўйлов, шоп мўйлов

I عَقَلَ (и) عَقَلَ - ақлли бўлмақ,

тушунмоқ; V تَعَقَّلَ - ўйламоқ,

ақлини ишлатмоқ

— عَقْلًا كُي. عَقْلَاءٌ - ақлли

VII اِنْعَكَسَ - акс этмоқ

لَعَلَّ = عَلَّ

— عَلَّ كُي. عَلَلَّ - касаллик, иллат

— عَلِيلٌ - касал, бемор

عَلِبَةٌ كُي. عَلَبَ - кути, коробка

III عَالَجَ - даволамоқ

— عَالَجَ - даволаш

— مُعَالَجَةٌ - муолажа, даволаш

عُقْرَبُ كُي. مَعَالِفٌ - оғилхона, қўра

II عَلَقَ - изохламоқ; осмоқ, осиб

қўймоқ; ~ عَلَى لِسَانِهِ - ўргатмоқ,

гапиртирмоқ; V تَعَلَّقَ -

алоқадор бўлмақ; ушламоқ,

чирмашмоқ (ب)

— تَعَلَّقَ - изоҳ, комментарий

— عِلَاقَةٌ - алоқа; دِيْلُوْمَاسِيَّةٌ — дипло-

матик алоқа

I عَلِمَ (а) - билмок; II عَلِمَ - ўргатмок; V تَعَلَّمَ - ўрганмок, билмок
 - تَعْلِيمٌ - ўргатиш, таълим; доктрина
 - تَعْلِيمَاتٌ - кўрсатма, инструкция
 - عَالِمٌ - олам
 - عَلِيمٌ кўп. عُلَمَاءُ - олим, билувчи
 - غَلَامَةٌ - бахо, балл (ўқув юртида)
 - عَلِمَ кўп. أَعْلَامٌ - байроқ
 - عَلِمَ кўп. عُلُومٌ - илм, фан;
 - هُوَ عَلِيٌّ - у хабардор, унинг хабари бор
 - عَلِمِيٌّ - илмий
 - مُتَعَلِّمٌ - ўқувчи
 - مَعَالِمٌ - диққатга сазовор жойлар
 - مُعَلِّمٌ - ўргатувчи, ўқитувчи
 IV أَغْلَنَ - эълон қилмок
 - إِغْلَانٌ - эълон
 I عَلَا (у) عَلُوٌّ - кўтарилмок, баланд бўлмок; VI تَعَالَى - кўтарилмок, юқориламок; гердаймок

أَعَالٌ - энг баланд
 - تَعَالَ - кел!
 - عَلٌ - баланд; ! ~ ~ - жуда зўр!
 - عَلُوٌّ - баландлик
 - عَلَى كُلِّ حَالٍ - хар холда
 - عَلَى مَبْعَدَةٍ مِنْ... - ...дан узоқда
 - عَلَى مَدَى أَيَّامِ فَصْلِ الصَّيْفِ - ёз фасли давомида, ёз бўйи
 II عَمَّمَ - оммалаштирмак; салла ўрамок
 - عَامٌّ - умумий, бош, энг юқори;
 ~ أَمِينٌ - бош котиб
 - عَمٌّ - амаки
 - عَمَّةٌ - амма
 I عَمَدَ (и) عَمْدَةٌ - ният қилмок, интилмак; VIII اعْتَمَدَ - ишонмок, орқа қилмок, суянмок
 - عَمْدَةٌ - кишлоқ оқсоқоли
 - عَمُودٌ кўп. أَعْمِدَةٌ - столба
 - عَمِيدٌ - декан
 II عَمَّرَ - яшамок; II عَمَّرَ - узоқ яшамок
 - اسْتِعْمَارِيٌّ - империалист
 - عَامِرٌ - одамга тўла; гуллаб-яшнаётган

- عَمْرٌ - умр
 - عُمَرَانٌ - маданият,
 цивилизация
 - مِعْمَارٌ - меъмор, архитектор
 - مِعْمَارِيٌّ - меъморий
 V تَعْمَقُ - чукурлашмоқ
 - عُمُقٌ кўп. أَعْمَاقٌ - чукурлик;
 مِنْ أَعْمَاقِهِ - ич-ичидан
 - عَمِيقٌ - чукур
 I عَمِلَ (а) - ишламоқ; III عَامَلٌ
 - муомала қилмоқ, муомалада
 бўлмоқ; VI تَعَامَلٌ - (ким
 биландир) муомалада бўлмоқ
 (مع); X اسْتَعْمَلَ - ишлатмоқ,
 истеъмол қилмоқ
 - عَامِلٌ кўп. عَوَامِلٌ - омил, фактор
 - عَامِلٌ кўп. عُمَالٌ - ишчи
 - عَمَلٌ кўп. أَعْمَالٌ - иш
 - عُمْلَةٌ кўп. عُمَلَاتٌ - валюта
 - عَمِلٌ кўп. عُمَّالَةٌ - агент
 - مَعْمَلٌ кўп. مَعَامِلٌ - фабрика; ~
 تَكْرِيرِ النَّفْطِ - нефтни қайта
 ишлаш заводи

عَمَلَانٌ - улкан, гигант
 أَعْمَى - кўр, кўзи ожиз
 عِنْدُنَا - ўша пайтда
 عِنْدِي - қатъий, қаттиқ турувчи
 عُنْدَلِيْبٌ - булбул
 أَعْتَشُ - олти панжали
 كُنْ عُنْصُرٌ - элемент
 - عُنْصُرِيٌّ - ирқий
 عُنْفٌ - кўполлик, қаттиқлик;
 بِ - шиддат билан
 - عَنِيفٌ - кучли, шиддатли
 III عَانَقٌ - кучокламоқ; VI تَعَانَقٌ -
 кучоклашмоқ
 - عُنُقٌ мз., мн. кўп. أَعْنَاقٌ - бўйин
 عُنْكَبُوتٌ мз., мн. - ўргимчак
 عُنْوَانٌ кўп. عُنَاوِينٌ - адрес, манзил
 I عَنِي (и) عَنِيٌّ - назарда тўтмоқ;
 I عَنِي (а) - қийналмоқ, қийинлик
 сезмоқ; III عَانَى - дучор
 бўлмоқ, рўпара бўлмоқ
 - عَنَاءٌ - азоб, ташвиш

X استَعَارَ - (ниманидир) қарзга

ОЛМОҚ

I عاشَ (и) عَيْشٌ - яшамок
(вақтга нисбатан)

– تَعَايَشَ - биргаликда яшаш

– عَيْشَةٌ - яшаш, ҳаёт; رَاضِيَةٌ -

бахтли ҳаёт, тўкин-сочин
ҳаёт

II عَيْنٌ - тайинламоқ; III غَايِنٌ -

кўздан кечирмоқ

– عَيْنٌ كُنْ. عِيُونٌ - кўз; عَسَلِيَّةٌ -

кўй кўз; жигарранг кўз

غازٌ - газ; طَبِيعِيٌّ ~ - табиий газ

– غَاوِرَةٌ - газ сув

غَايَةٌ - мақсад

غَابِرٌ - ўтган;

مِنَ الزَّمَانِ ~ - қадим замондан

غَبَاشٌ - ғира - ширалик

غَبْطَةٌ - кайф-сафо, маишат

– مُغْتَبِطٌ - мамнун, хурсанд

غَبَاوَةٌ - тентаклик, аҳмоқлик; مِّنْ

الغَبَاوَةِ أَنْ... - тентаклик шуки,...

– أَعْْيَاءُ كُنْ. غَيْبٌ - тентак

غَابَةٌ - ўрмон

III غَادَرَ - кетмоқ, ташлаб

кетмоқ, чиқиб кетмоқ

غ

III غَادَى - эрталаб бормоқ

(келмоқ); وَرَاوَحَ ~ - у ёқ-бу

ёққа юрмоқ

– غَدَّ - эртанги кун; غَدَاً - эртага

– غَدَاءٌ - тушлик

II غَذَى - овқатлантирмоқ,

едирмоқ; V تَغَذَى – овқатлан-

моқ, тирикчилик қилмоқ

غُرٌّ - тажрибасиз, ғўр

IV أَغْرَبَ - узоқ-узоқларга

кетмоқ; X اسْتَفْرَبَ – ажаблан-

моқ, таажжубда қолмоқ

– اسْتَفْرَابٌ - ажабланиш

– غَرَابَةٌ - қизиқлик,

ғайриоддийлик, ғалатилик

- غُرُوبٌ - қуёшнинг ботиши
 - غُرَبَاءُ кўп. غَرِيْبٌ - бегона; ғалати
 - مَغْرِبٌ - шом пайти
 I غَرَسَ (и) غَرَسٌ - экмоқ, тикмоқ
 غَرَضٌ кўп. اَغْرَاضٌ - мақсад, ният
 غُرْفَةٌ - хона
 I غَرِقَ (а) غَرِقٌ - чўкмоқ, ғарк
 бўлмоқ; IV اَغْرَقَ - чўктирмоқ;
 XII اَغْرُوْزُقٌ - тўлиб тошмоқ,
 ғилч бўлмоқ
 غَزَاوَةٌ - кўплик, лим тўлалик
 - غَزِيْرٌ - лим-лим, юм-юм
 غَزَلٌ - йиғириш, йиғирув
 غَزُوٌ - босиб олиш
 I غَسَلَ (и) غَسَلٌ - ювмоқ
 - غَسِيْلٌ - кир ювиш
 - مَغْسَلَةٌ - ювиниш хонаси
 مَغْشُوْشٌ - қалбаки, ёлғон
 I غَصَّ (и) غَصٌّ - тўлиб тошмоқ,
 лим бўлмоқ
 غُصْنٌ кўп. اَغْصَانٌ - шох, новда
 I غَضِبَ (а) غَضَبٌ - ғазабланмоқ
 - غَضَبٌ - ғазаб
 مَغْضُنٌ - ажин босган

II غَطَى - ёпмоқ, қопламоқ,
 босмоқ
 I غَفَّرَ (и) مَغْفِرَةٌ, غُفْرَانٌ - кечирмоқ;
 X اسْتَفْرَخَ - гуноҳларни кечишни
 сўрамоқ; мағфират сўрамоқ
 غَافِلٌ - ғофил, ғафлатда қолган
 I غَفَا (у) غَفْوٌ - мудрамоқ
 X اسْتَفْلَ - фойдаланмоқ
 - اَغْلَالٌ кўп. غُلٌّ - кишан
 I غَلَبَ (и) غَلَبَةٌ - ғалаба қилмоқ;
 III غَابَ - енгиб ўтмоқ, енгмоқ
 - فِي الْاَلِ ~ غَابَ - кўпинча, кўп
 ҳолатларда
 غَالِطٌ - ноҳақ, нотўғри
 гапирувчи
 - غَلْطَانٌ - ноҳақ, ёлғончи
 II غَلَفَ - ўрамоқ, ниманингдир
 ичига ўраб қўймоқ
 IV اَغْلَقَ - ёпмоқ, беркитмоқ
 - اِغْلَاقٌ - ёпиш, беркитиш
 - مَغْلَقٌ - ёпик, берк
 III غَالَى - ҳаддан оширмоқ,
 ошириб юбормоқ
 - اَغْلَى - энг қиммат; ...дан
 қимматроқ

– غَال - қиммат

– غَلَاءٌ - қимматчилик

I غَلَى (и) қайнамоқ

VIII اغْتَمَّ - ғам емоқ,

ташвишланмоқ

– غَمٌّ - ғам, ташвиш

غَمْدٌ - қин

I غَمَّرَ (у) غَمَّرَ - ўраб олмоқ,

қамраб олмоқ

– غَامِرٌ - лим тўла

– مُغَامِرَةٌ - таваккал иш

I غَمَزَ (и) غَمَزَ - кўз қисмоқ, кўз

билан имо қилмоқ (بِالْعَيْنِ)

– غَمَازَةٌ - яноқдаги кулдиргич

VII انْغَمَسَ - энгаймоқ,

энгашмоқ, мук тушмоқ

IV انْغَمَضَ - юммоқ

– غَامِضٌ - хира; тушуниб

бўлмайдиган

– غَوَامِضٌ كُنْ. غَوَامِضٌ - сир, асрор

غَمَمَ - ғўлдирамоқ

IV عَلَى; أَعْمَى - ҳушидан кетмоқ

كُنْ. أَعْنَامٌ - қўй (ҳайвон)

أُغْنِيَةٌ كُنْ. أَغْنَانٌ - қўшиқ, ашула;

~ التَّوَمُّ - алла

– غَنَاءٌ - қўшиқчилик

– غَنِيٌّ - бой

X اسْتَفَاتَ - ёрдам сўрамоқ

I غَوَزَ (у) غَاوَزَ - тўлиб кетмоқ,

ғарқ бўлмоқ

– غَائِرٌ - чуқур

I غَابَ (и) غَابَ (غَيْبٌ) - ғойиб бўлмоқ

– غَيْابٌ - йўқлик

II غَيْرَ - ўзгартирмоқ;

V تَغَيَّرَ - ўзгармоқ

I غَاطَ (и) غَاطَ (غَيْطٌ) - жаҳлни

чиқармоқ, ғазабни қўзғамоқ

I غَامَ (и) غَامَ (غَيْمٌ) - қовоғи

солинмоқ, тундлашмоқ

– غُيُومٌ كُنْ. غَيْمٌ - булут

غَيٌّ - хато

ف

ف - сўнг, кейин

I فَاذَ (а) - қамраб олмоқ

– فُوَادٌ кўп. أَفْنَدَةٌ - қалб, юрак

فَاسٌ - болта

VI تَفَاعَلٌ - оптимист бўлмоқ,
келажакка ишонмоқ

فَنَةٌ - гуруҳ

I فَنِي (а): مَا ~ - давом этмоқ

I فَتَحَ (а) - очмоқ; забт этмоқ;

V تَفَتَّحَ - очилмоқ; VII انْفَتَحَ -

очилмоқ; VIII اِفْتَتَحَ - очилмоқ

– اِفْتَاتَحَ - очилиш

– فَاتِحٌ - босқинчи; очик (ранг)

– مُتَفَتِّحٌ - очилган (гул)

– مَفَاتِيحُ кўп. مِفْتَاحٌ - калит

– مَفْتُوحٌ - очик

فَاتِرٌ - бўшашган

– فَتْرَةٌ - вақт, муддат

II فَتَشَ - кидирмоқ, изламоқ (عَن)

فَتَاةٌ кўп. فَتَيَاتٌ - қиз, қиз бола

– فَتِيٌّ кўп. فَتِيَانٌ - йигит

III فَاجَأَ - тўсатдан дуч келмоқ

– فَجَاءَهُ - тўсатдан

– مُفَاجَأَةٌ - тўсатдан бўлган иш,
кутилмаган ҳодиса

VII انْفَجَرَ - ёрилмоқ; ~ بِالْبُكَاءِ -

хўнграб юбормоқ

– انْفَجَارٌ - портлаш

– فَجْرٌ - эрта тонг; ~ الْإِسْلَامِ -

исломнинг илк йиллари

V تَفَحَّصَ - текширмоқ, синчик-
лаб қарамоқ

فَحْمٌ - кўмир

VIII اِفْتَخَرَ - фахрланмоқ

– فَاخِرٌ - зўр, ҳашаматли

فَحْمٌ - қатта, улкан

فِدَائِيٌّ - партизан

فَذٌ кўп. أَفْدَادٌ - атоқли, машхур

I فَرٌ (и) - қочмоқ

V تَفَرَّجَ - томоша қилмоқ;

VII انْفَرَجَ - тарқалиб кетмоқ

I فَرِحَ (а) - хурсанд бўлмоқ;

II فَرَحٌ - хурсанд қилмоқ;

IV اَفْرَحَ - хурсанд қилмоқ

– اَفْرَاحٌ кўп. فَرَحٌ - хурсандчилик,
хушнудлик

– فَرِحَ - хурсанд, шод

– فَرَحَةٌ - хурсандлик

IV أَفْرَدَ - яккаламоқ, яккалаб
 кўймоқ; VII انْفَرَدَ - узлатга
 чекинмоқ
 - أَفْرَادَ кўп. أَفْرَادٌ - киши, шахс; أَفْرَادٌ
 - оила азолари
 - فَرْدِي - индивидуал, шахсий
 - فَرِيدٌ - ягона
 - مُفْرَدٌ - ёлғиз; بِالْمُفْرَدِ - ёлғиз
 ҳолда
 - مُنْفَرِدٌ - ёлғиз; ۱ ~ - ёлғиз ҳолда
 الفِرْدَوْسُ - Фирдавс (*жаннат
 намларидан бири*)
 VIII اِفْتَرَسَ - ғажиб ташламоқ
 - فُرْسَانٌ кўп. فَارِسٌ - отлик,
 чавандёз
 - فَرَسٌ мз. мн. - от (*ҳайвон*)
 - مُفْتَرِسٌ - қонхўр, ёввойи
 I فَرَشَ (y) - тўшамок, ёзмок,
 ёймоқ
 - فَرَاشٌ - капалак
 - فَرَّاشٌ - фаррош
 - فِرَاشٌ - тўшак, кўрпа
 - فُرْشَةٌ кўп. فُرْشٌ - чўтка
 - مَفْرُوشٌ - тўшалган
 فُرْصَةٌ - фурсат, имконият

I فَرَضَ (и) - бўйнига
 кўймоқ, юкламоқ
 - فَرَائِضُ кўп. فَرِيضَةٌ - фарз
 - فَارِعٌ - сарвқомат, келишган
 فَوَاحٍ - бўшлиқ
 III فَارَقَ - айрилмоқ, ажралмоқ;
 V تَفَرَّقَ - тарқалмоқ, ҳар
 томонга қетмоқ
 - فَرَقٌ - фарқ
 - فُرْقَةٌ - бўлиниш, парчаланиш
 - فِرْقَةٌ кўп. فِرْقٌ - труппа;
 команда (*спорт*)
 - فَرِيْقٌ - команда (*спорт*)
 - مُتَفَرِّقٌ - турли хил
 فَرَّعَ ~ بِالصَّحْحِكِ: فَرَّعَ
 - кочиб қолмоқ
 - فُرَّاهِيدٌ - фуроҳид га тегишли
 فُرَّوْ - мўйна, юнг
 فَرَاوِلَةٌ - кулупнай
 X اسْتَفْرَضَ - кўрқитиб юбормоқ
 I فَرَعَ (a) - кўрқиб кетмоқ,
 кўрқиб қочмоқ
 - فُرْسَاتِيْنٌ кўп. فُرْسَاتِيْنٌ - аёллар кўйлаги
 فَرَسِيْحٌ - кенг, катта

IV أَفْسَدَ - бузмок

II فَسَرَ - изохламок, шархламок;

X اسْتَفْسَرَ - тафсилотини

сўрамок, сўраб билмок

– فَسَّرَ - тафсир қилувчи

IV أَفْشَى - ошкор қилмок

فَصِيحَ - тили бурро, нутқи равон

I فَصَّلَ (и) - ажратмок; VII

الفَصَلَ - ажралмок, айрилмок

– تَفْصِيلَ - муфассал

равишда

– فَصَّلَ كُن. فَصُولَ - фасл, қисм

فَضَّة - кумуш

II فَضَّلَ - афзал кўрмок; V تَفَضَّلَ -

марҳамат қилмок

– فَضَّلَ - фазилат; مِنْ ~ كَ -

марҳамат қилиб, илтимос; ا ~

ب ~ ... عَنْ ... -дан ташқари; ...

...шарофати билан

– فَضِيلَةَ كُن. فَضَائِلَ - фазилат,

яхши амал

– مُفَضَّلَ - кўнгилга ёқадиган

فَضَاءَ - фазо, космос

IV أَفْطَرَ - нонушта қилмок

– فَطُورًا - нонушта

– فَطِيرًا كُن. فَطَائِرَ - сомса,

пирожний

فَطِيحَ - қаттиқ, кучли, дахшатли

I فَعَلَ (а) - қилмок, бажармок

– فَعَلَ - феъл; ا ~ - ҳақиқатда

أَفْعَى - илон

I أَفَقَدَ (и) فَقَدَ - йўқотмок; IV أَفَقَدَ -

йўқотишга сабаб бўлмок

– فَقِيدَ - марҳум, раҳматли

فَقْرًا - камбағаллик, фақирлик

– فَقرَةً كُن. فَاتَ - концерт

номери

– فَقرَاءَ كُن. فَقرَاءَ - камбағал

VI تَفَاعَمَ - жиддий тус олмок,

кучаймок

I فَكَّ (у) فَكًّا - ечмок,

парчаламок; VII انْفَكَّ مَا ~ -

давом этмок

– II تَفَكَّرَ - ўйламок (فِي); V فَكَّرَ -

ўйлаб кўрмок, ўйламок

– فَكْرًا كُن. أَفْكَارًا - фикр, хаёл

– فَكْرًا كُن. فَكْرًا - фикр

فَوَاكِهِ كُن. فَوَاكِهِ - мева

فُلًا - араб жасмини

I قَلْتَّ (и) - қутулмоқ, халос

бўлмоқ

فَلَاخ - деҳқон

- فَلَاحَة - деҳқончилик

فُولَاد - пулат

فِئْلَان - пулсизлик

- فُلُوسٌ кўп. - пул

فُلُق - қалампир; ~ حَارٌّ -

аччиқ қалампир

أَفْلَاكٌ кўп. - осмон

- فُلُكٌ мз., мн. - кема

- فَلَكيٌّ - астроном

أَفْلَامٌ кўп. - фильм

فُنُونٌ кўп. - санъат; маҳорат

- فَنَانٌ - санъаткор

فَنَاجِيْنٌ кўп. - пиёла

فُنْدُقٌ кўп. - меҳмонхона

تَفَانٌ (ан. х. التَّفَانِي) - жонбоз-
лик

- فَنَاءٌ - фонийлик, ўткинчилик

- فَنَاءٌ - сахн, очиклик жой

I فَهَمٌ (а) - тушунмоқ; II فَهَمٌ -

тушунтирмақ; VI تَفَاهَمٌ - бир-
бирини тушунмоқ

X اسْتَفْهَمَ - сўраб билмоқ,

хабардор бўлмоқ

- أَفْهَمَ кўп. - ақл; фикр;

фаҳмлаш

I فَوْتٌ (у) فَاتٌ (фот) - ўтиб кетмоқ

فَوَارَةٌ - фонтан

- فَوْرًا - дарҳол

I فَوْزٌ (у) فَازٌ (фоз) - ютмоқ, ғолиб

келмоқ

فَوْضِيٌّ - ҳар томонга тарва-

қайлаб кетган

- فَوْضَى - тўс-тўполон, анархия

I فَوْقٌ (у) فَاقٌ (фок) - баланд

келмоқ; ошиб кетмоқ;

IV أَفَاقٌ - уйготмоқ, ўзига

келтирмақ;

V تَفَوَّقَ - ўзини кўрсатмоқ

فُؤَةٌ кўп. - оғиз

IV أَفَادَ - фойда келтирмақ,

фойда бермоқ

- مُفِيدٌ - фойдали

فِيدِيُو - видео

فَيْلَلَا - вилла

فَيْح - хунук, дағал

مَقْبَرَةٌ кўп. مَقَابِرُ - мақбара, қабр

I قَبْض (и) قَبْضٌ - қамамоқ (على);

қўлга олмоқ, ушламоқ, қўлга туширмоқ; VII انْقِضَ - қискар-

моқ, қисилмоқ, бужмаймоқ

- قَبْضَةٌ кўп. قَبْضَاتٌ - мушт

قَبْطٌ кўп. اَقْبَاطٌ - қибтийлар

(Мисрнинг исломдан илгариги аҳолиси)

II قَبْعٌ - шляпа киймоқ

- قَبْعَةٌ - шляпа

I قَبْل (a) قَبُولٌ - қабул қилмоқ;

II قَبْلٌ - ўпмоқ, бўса олмоқ;

III قَابِلٌ - учратмоқ, дуч келмоқ;

IV اَقْبَلٌ - келмоқ, кирмоқ, яқинлашмоқ; олдинга силжимоқ;

V تَقَبَّلٌ - қабул қилмоқ

- اِسْتَقْبَالَ - қабул қилиш; ~ غُرْفَةُ الِ -

- умумий хона, ўтириладиган хона

- اِقْبَالَ - қабул қилиш

- اِقْبَالَ - қабул қилиб олиш

- ~ اَلْمِيْلَادِ - олдиндан; قَبْلٌ -

эрамиздан илгари

- قَبْلٌ - томон, тараф; ~ مِنْ -

томонидан, тарафидан

- قَبْلَةٌ кўп. قَبْلَاتٌ - ўпич, бўса

- قَبِيْلَةٌ - қабила

- مُسْتَقْبَلٌ - келажак

- مُقَابِلٌ - рўпарада турган,

қаршидаги; ЭВАЗ; فِي ~ -

унинг эвазига

- ~ وَدَيْتِهِ - учрашув; مُقَابَلَةٌ -

дўстона учрашув

- مُقْبِلٌ - келгуси, келаси

- مَقْبُولٌ - маъкул, мақбул

- فِي ~ اَلْعُمْرِ: مُقْتَبِلٌ - умрнинг

гуркираб турган пайтида;

~ اَلْحَيَاةِ - умрнинг энг

гуркираган пайти

I قَتَلَ (y) قَتْلٌ - ўлдирмоқ

- قَتْلٌ кўп. قَتْلَى - ўлдирилган

قَاتِمٌ - қоронғи, қора

قَحْطٌ - қурғоқчилик

قَاحِلٌ - тап-тақир, ҳосил

битмайдиган

اَفْتَحَام - ёпирилиш, ошиб ўтиш
 قَدَح - қадах
 I قَدْر (и) قُدْرَة - кодир бўлмоқ,
 эплай олмоқ; II قُدْر - баҳолан-
 моқ
 - تَقْدِير - миннатдорлик; عَلَى أَكْثَر
 ~ - кўпи билан
 - قَدَر - қиймат
 - قَدَر كُن. أَقْدَار - қадар, тақдир; لَوْ
 ~ لَا لَطْفُ الْإِل - тақдир марҳа-
 мати бўлмаганида эди...
 - قَدَر م.з.م.н. - қозон
 مَقْدَس - муқаддас, табаррук
 I قَدَم (а) قُدُوم - келмоқ; I قَدَم (у)
 قَدَم - эскимоқ, эскирмоқ; II قَدَم
 - тақдим қилмоқ; V تَقَدَّمَ - яқин
 бормоқ; олдинда бўлмоқ,
 олдин бўлмоқ
 - إِقْدَام - жасурлик, мардлик
 - تَقَدَّمَ - ривожланиш, тараққиёт
 - قَادِم - келгуси
 - قَدَم كُن. أَقْدَام - оёқ, оёқнинг
 таги; фут (узунлик ўлчови, 35
 см.га яқин)
 - قُدُوم - келиш

قَدَمَاء - эски
 - مُقَدَّمَة - муқаддима;
 (ниманингдир) олд қисми
 I قَذَف (и) قَذْف - отмоқ, ирғитмоқ
 قُدَى كُن. أَقْدِيَّة - гард
 I قَرَّ (и) قَرَّار - хурсанд
 бўлмоқ, мамнун бўлмоқ; II قَرَّر
 - қарор қилмоқ; IV أَقَر - тан
 олмоқ (ب); X اسْتَقَرَّ - жойлаш-
 моқ, тинчимоқ, ўрнашмоқ
 - اسْتَقَرَّار - барқарорлик
 - قَارَة كُن. آت - қитъа
 - قَارَة - қаър, чуқурлик
 I قِرَاءَة (а) قِرَاءَة - ўқимоқ (мас.
 китобни); II قَرَأ - ўқитмоқ
 - قَارَى كُن. قَرَاء - ўқувчи,
 ўқиётган
 - قِرَاءَة - ўқиш; ~ مَشْرِيَّة маш-
 рабхонлик
 - قُرْآن - Қуръон
 I قُرْب (у) - яқинлашмоқ; II قُرْب -
 яқинлаштирмоқ; V تَقَرَّب -
 яқинлашмоқ (مِنْ); VIII اقْتَرَب -
 яқинлашмоқ (مِنْ)

- اقْتِرَابٌ - яқинлашиш
 - تَقْرُبُ - яқинлашиш
 - قَوَارِبُ кўп. قَارِبٌ - қайик
 - قُرْبٌ - яқинлик; ... مِنْ -
 ёнида, яқинида
 - قُرْبٌ кўп. أَقْرَبُ - яқин; ... مِنْ -
 ...га яқин
 - عَلَى - яқинлик; ... مِنْ -
 ...ёнида, яқинида
 V تَقْرَحُ - жароҳат билан бўлмоқ,
 жароҳатли бўлмоқ; VII اقْتَرَحَ -
 (бирор фикрни) таклиф этмоқ
 - اقْتِرَاحٌ - таклиф, тақдим
 этилган фикр
 قَارِسٌ - кучли, ашаддий
 قُرَشِيٌّ - қурайш қабиласига
 мансуб
 قُرَاصٌ кўп. مَقَارِضٌ - қайчи
 قُرَاطِسٌ кўп. قَرَاطِيسٌ - канцелярия
 товари
 قُرُفَاءٌ - чўккалаб
 I قَرَنَ (и) قَرْنٌ - бириктирмоқ,
 бирга олиб бормоқ,
 биргаликда амалга оширмоқ;
 III قَارَنَ - қиёсламоқ,
 солиштирмоқ

- قُرُونٌ кўп. قَرْنٌ - аср
 قَرِيَّةٌ кўп. قَرْيٌ - қишлоқ
 قَوْسٌ кўп. قَوْحٌ - камалак
 II قَسَمَ - майдалаб тақсимламоқ,
 тақсимламоқ, бўлмоқ; VI تَقَسَّمَ
 - ўзаро тақсимлаб олмоқ
 - تَقَسَّمَ - бўлиниш
 - تَقْسِيمٌ - бўлиш, тақсимлаш
 - قَسَمٌ кўп. أَقْسَامٌ - қисм, бўлим
 - قَسْمَةٌ - бўлиш, тақсимлаш
 III قَاسَى - (мас. азоб) тортмоқ,
 чекмоқ
 - قَاسٌ - ёвуз, шафқатсиз
 قَشٌّ - буғдой пояси, сомон
 قَشْدَةٌ - қаймоқ
 قَشْتَرٌ - қаҳва донининг пўстло-
 гидан тайёрланган ичимлик
 VII انْقَشَعَ - тарқалмоқ, ёйилмоқ
 اقْشَعَرٌ - қалтирамоқ
 - قَشْعِيرَةٌ - титроқ, қалтираш
 قِصَّةٌ - қисса
 I قَصَدَ (у) - кўзда тутмоқ, ният
 қилмоқ, йўл олмоқ, йўланмоқ
 - اقْتِصَادِيٌّ - иқтисодий

- قَصِيدَةٌ кўп. قَصَائِدٌ - қасида,
 шеърий асар
 I قَصْرٌ (у) - қисқармоқ, қиска
 бўлмоқ; IV أَقْصَرَ - қиска
 қилмоқ, қисқартирмоқ
 - قَصْرٌ кўп. قُصُورٌ - қаср, сарой
 - قَصِيرٌ кўп. قِصَارٌ - қиска
 VII انْقَصَمَ - синмоқ, куламоқ
 IV أَقْصَى - узоклаштирмоқ
 - قَصِيٌّ - узок
 VII انْقَضَ - синиб куламоқ,
 парчаланмоқ
 قُضِيَ кўп. قُضْيَانٌ - таёқ
 - مُقْتَضِبٌ - қиска, лўнда
 I قَضَمَ (и) - тишламоқ, емоқ
 I قَضَى (и) - йўқ қилмоқ
 (على); ўтказмоқ (*вақтни*);
 VI تَقاضَى - (мас. тўловни) талаб
 қилмоқ; VII انْقَضَى - ўтмоқ,
 ўтиб кетмоқ
 - قَضَاءٌ - суд
 - قَضِيَّةٌ кўп. قَضَايَا - муаммо
 قَطَارٌ кўп. قَطْرٌ - поезд
 - قَطْرٌ кўп. أَقْطَارٌ - юрт, ўлка

- قَطْرَةٌ кўп. قَطْرَاتٌ - томчи
 قَطْرَبٌ кўп. قَطَارِبٌ - ялтироқ курт
 I قَطَعَ (а) - кесмоқ, кесиб ўтмоқ;
 II قَطَعٌ - майда-майда қилмоқ,
 узмоқ;
 VI تَقَاتَعَ - ўзаро кесишмоқ,
 кесиб ўтмоқ;
 VII انْقَطَعَ - ажралмоқ, узилмоқ,
 тўхтаб қолмоқ
 - انْقِطَاعٌ - кесилиш; ~ دُونَ -
 тўхтовсиз, узлуксиз
 - انْقِطَاعِيَّةٌ - феодализм
 - تَقَاتَعَ - кесиб ўтиш; ~ الطَّرْقُ -
 чорраҳа
 - قَاطِعٌ - кескин
 - قِطْعَةٌ кўп. قِطَعٌ - бўлак, парча; ер
 бўлаги, участка; قِطْعُ الأثاث -
 мебель синиқлари
 - مُقْتَطِعٌ - узук-юлуқ, кирган-
 чиққан
 I قَطَفَ (и) - узмоқ, термоқ (мас.
 гулни)
 قُطِنٌ кўп. أَقْطَانٌ - пахта
 I قَعَدَ (у) - ўтирмоқ; VI تَقَاعَدَ -
 нафақага чиқмоқ, нафақажўр
 бўлмоқ

- قَاعِدَةٌ *кўп.* قَوَاعِدُ - қоида
 - مَقْعَدٌ *кўп.* مَقَاعِدُ - ўриндик
 قَفْفٌ *кўп.* قَفَفٌ - корзинка
 قَفْرَاءٌ - сахро
 قَفَّازٌ - кўлкоп
 IV أَقْفَلٌ - ёпмоқ, беркитмоқ
 - قَوَائِلٌ *кўп.* قَوَائِلُ - карвон
 I قَلٌ (и) - озаймоқ; قَلَمًا (ма) - оза-
 ахён-ахёнда; II قَلَّلٌ - оза-
 тирмоқ
 - اسْتَقْلَلٌ - истиклол
 - أَقْلٌ - энг оз; ~ عَلَى ال - камида,
 ози билан
 - قَلِيلٌ *кўп.* قَلَائِلُ - оз; ~ أ - бир оз
 микдорда
 - مُسْتَقَلٌّ - мустақил
 II قَلْبٌ - варақламоқ; V تَقَلَّبٌ -
 ағдарилмоқ; VII انْقَلَبٌ -
 ўзгармоқ, айланмоқ
 - قَلْبٌ *кўп.* قُلُوبٌ - юрак, марказ,
 ўрта
 تَقْلِيدِيٌّ - анъанавий, традицион
 V تَقَلُّصٌ - бужмаймоқ, тириш-
 моқ, озаймоқ, камаймоқ
 VII انْقَلَعٌ - кетмоқ

I قَلَقٌ (а) - ташвишланмоқ
 - قَلِقٌ - ташвиш
 قَلَمٌ *кўп.* أَقْلَامٌ - қалам; ~ حَبِيرٌ -
 ручка; ~ رِصَاصٍ - қалам
 مَقْلِيٌّ - қайнатилган
 قَمَمٌ *кўп.* قِمَمٌ - чўкки, тоғ чўккиси
 قَمَحٌ - бугдой
 IV أَقَمَرٌ - ойдин бўлмоқ (*тун*
ҳақида)
 - قَمَرٌ *кўп.* أَقْمَارٌ - ой (*Ер йўлдоши*)
 - مُقَمَّرٌ - ойдин, ойли
 قَامُوسٌ *кўп.* قَوَامِيسٌ - луғат
 قَامَاشٌ *кўп.* أَقْمِشَةٌ - газлама
 قَمِيصٌ *кўп.* قُمَصَانٌ - кўйлак
 قَانُونٌ *кўп.* قَوَانِينٌ - қонун
 قَنْدِيلٌ *кўп.* قَنَادِيلٌ - қандил
 قَنُوطٌ - умидсизлик
 IV أَقْنَعٌ - қаноатлантирмоқ,
 қондирмоқ; VIII انْقَنَعٌ -
 қаноатланмоқ
 - تَقَنُّعٌ - никобланиш
 قَنَاةٌ - канал; ~ السُّوَيْسِ - Сувайш
 канали
 تَقَهَّقَرٌ - орқага кетмоқ

فَهَقَّة - қахқахлаб кулмоқ
 فَهْوَةٌ - қахва; سَوْدَاءُ ~ - кандсиз
 қахва; قَدَدٌ ~ - қахва
 турларидан бири; مُوزٌ ~ -
 қахва турларидан бири
 - مَقَاهُ кўп. مَقَاهُ - қахвахона
 I قَادٌ (قود) - йўл бошла-
 моқ; етакламоқ, бошқармоқ,
 ҳайдамоқ (мас. машинани);
 VIII اقْتَادٌ - етакламоқ, олиб
 келмоқ, олиб бормоқ
 - قَانِدٌ - лашкарбоши
 - قِيَادَةٌ - бошқариш; ... ~ -
 ...бошчилигида
 V تَقْوَسٌ - кўкрак устида дўппа-
 йиб турмоқ (соч ҳақида)
 - قَوْسٌ - мз., мн. камон, ёй
 قَاعَةٌ - зал
 I قَالٌ (قول) - айтмоқ, демок;
 II قَوْلٌ - кўп гапирмоқ; V تَقْوَلٌ -
 миш - миш таркатмоқ
 - قَوْلٌ кўп. أَقْوَالٌ - сўз, гап
 - مَقَالَةٌ - мақола
 I قَامٌ (قوم) - турмоқ; ب ~ -
 бажармоқ; قِيمٌ - бўлиб ўтмоқ,

амалга ошмоқ; III قَاوَمٌ - қар-
 шилик кўрсатмоқ; IV أَقَامٌ -
 яшамок; ўрнатмоқ; ~ الْعَدْلُ -
 адолат ўрнатмоқ
 - قَامَةٌ - қомат, гавда
 - قَانِمٌ عَلَى ... - ...нинг асосида
 - قَانِمَةٌ - рўйхат; أَلْوَانِ الطَّعَامِ ~ -
 меню
 - قَوْمٌ кўп. أَقْوَامٌ - қавм, элат,
 миллат
 - قَوْمِيٌّ - миллий
 - قَوْمِيَّةٌ - миллат, миллийлик
 - قِيَمَةٌ - қиймат
 - مُسْتَقِيمٌ - тўғри, эгилмаган
 II قَوَى - куч бахш этмоқ,
 кучайтирмоқ, кучли қилмоқ;
 V تَقْوَى - кучли бўлмоқ, куч
 йиғмоқ
 - قَوِيٌّ кўп. أَقْوِيَاءٌ - кучли
 V تَقْيَأٌ - қусмоқ, қайт қилмоқ
 II قِيدٌ - бўйнидан бойламоқ,
 боғламоқ
 - قِيدٌ кўп. قِيدٌ - кишан; عَلَى ~
 الْحَيَاة - тирик, ўлган эмас

I قِياس (и) قاس (قياس) - ўлчамок
 - مَاس - размер
 - ~ النيل مَياس. قياس - меъёр; نيل
 - ниломер, Нил дарёсидаги
 сувнинг ҳажмини ўлчайдиган
 қурилма

I قاص (и) قاض (قيض) - (бирор нарсага)
 алмаштирмак, алиштирмак

ك

كابة - гам, ташвиш
 - كيب - гамгин, хафа
 كاس - мн. қадах
 VII الكب (бирор нарсага)
 берилиб кетмок, мук тушмок
 [كبت (и) كبت - босмок, тўхтамок
 كبد мз., мн. - жигар
 I كبر (y) - катта бўлмок,
 катталаш-мок; II كبر - الله اكبر
 иборасини айтмок; III كابر -
 гердаймок;
 V تكبر - такаббурлик қилмок
 - ~ كبرى мн. كبرى - энг катта
 - ~ كبرياء - гердайиш
 - ~ كبر كؤپ. كبار - катта
 - ~ مكبر - катталаштирувчи;

~ الصوت - овоз кучайтиргич
 كابوس - босинқираш
 I كتب (y) - ёзмок
 - ~ كتاب كؤپ. كتاب - ёзувчи
 - ~ كتاب كؤپ. كتب - китоб
 - ~ كتابة - ёзиш
 - ~ مكتبة - кутубхона
 - ~ مكتوب - ёзилган
 كفف - елка
 I كتم (y) - яширмак, беркит-
 мок
 I كثر (y) - кўпаймок;
 VI تكاثر - кўпаймок
 - ~ أكثر - энг кўп
 - ~ ~ اما كؤپ. كثرؤن - кўп; ~
 кўпинча

VI تَكَافَفَ - қуюқлашмоқ

- كَيْفَ - қуюқ

كُخْلَ - сурма

I كَذَبَ (и) كَذَبَ - алдамоқ, ёлғон

гапирмоқ; II كَذَبَ - рад этмоқ,

инкор этмоқ

- كَذَبَ - алдов, алдамчилик

V تَكَرَّرَ - такрорламоқ

كَارِئَةٌ كُي. كَوَارِثُ - фалокат,

авария

كُرْدِيٌّ - курд, курд миллатига

мансуб

I كَرَزَ (и) كَرَزَ - тарғиб қилмоқ,

тарқатмоқ

II كَرَسَ - бағишламоқ

- كُرَاسَةٌ - дафтар; رَسْمٌ - расм

дафтар

- كُرْسِيٌّ كُي. كُرَاسِيٌّ - стул;

كُرْسِيٌّ كُي. كُرَاسِيٌّ - патриарх қароргоҳи

كُرْشٌ - қорин

كُرْكُرٌ كُي. كُرْكُرٌ ضَاحِكًا - кулиб

юбормоқ

IV أَكْرَمَ - ҳурмат қилмоқ;

V تَكْرَمَ - лутф этмоқ, марҳамат

қилмоқ

- إِكْرَامٌ - ҳурмат қилиш

- كَرَمٌ - бағри кенглик;

كُرْمَةٌ كُي. كُرْمَةٌ - меҳмондўстлик;

كُرْمَةٌ كُي. كُرْمَةٌ - саховатлилар

- كَرَمَةٌ - ток, узум тоқи

- كَرِيمٌ كُي. كَرِيمٌ - кадрли, ҳурмат-

ли; қимматбаҳо; муқаддас

- مُكْرَمٌ - табарруқ, муқаддас

I كُرَّةٌ (а) كُرَّةٌ - ёмон кўрмоқ

كُرَّةٌ - коптоқ, тўп; كُرَّةٌ كُي. كُرَّةٌ -

футбол; كُرَّةٌ كُي. كُرَّةٌ - баскетбол;

كُرَّةٌ كُي. كُرَّةٌ - волейбол

كُرِّيٌّ - мудроқлик

VIII اِكْتَسَبَ - эға бўлмоқ, ҳосил

қилмоқ

I كَسَرَ (и) كَسَرَ - синдирмоқ,

синмоқ; VII اِنكَسَرَ - синиб

майдаланмоқ

كَسَالٌ كُي. كَسَالٌ - дангаса

VIII اِكْتَسَى - қийилмоқ, ўралмоқ

I كَشَفَ (и) - кашф этмоқ,

ихтиро этмоқ; VIII اِكْتَشَفَ -

билиб қолмоқ, сезиб қолмоқ;

X اِسْتَكْشَفَ - разведка қилмоқ

- اِكْشَافٌ - кашф этиш
 VIII اِكْطَبَ - тўлиб тошмоқ,
 тиқилишиб кетмоқ
 مُكْعَبٌ - куб; куб шаклидаги
 كَافَةٌ - барча
 - كَفٌّ - кафт
 - مَكْفُوفٌ - кўр, кўзи ожиз
 VI تَكَاَفَا - ўзаро тенг бўлмоқ;
 VII اِنْكَفَا - узоқлашмоқ
 III كَافَحَ - курашмоқ, кураш
 олиб бормоқ
 - كَفَّاحٌ - кураш
 كُفْرٌ - куфрлик
 I كَفَنَ (и) كَفْنٌ - кафанламоқ
 اِكْفَهْرٌ - тундлашмоқ
 I كَفَى (и) كَفَايَةٌ - кифоя қилмоқ,
 етмоқ; кифоя, етарли!, бас!;
 VIII اِكْتَفَى - кифояланмоқ
 كُفْلٌ *кўп.* اَكَالِيلُ - гулчамбар
 - كَلَّلَ - чарчоклик, ҳорғинлик
 - كَلِيَّةٌ - факультет
 كَلَبٌ *кўп.* كَلَابٌ - ит

II كَلَّفَ - (мас. фалон сўм)
 турмоқ, баҳоланмоқ; V تَكَلَّفَ -
 тортинмоқ, уялмоқ
 V تَكَلَّمَ - гаплашмоқ
 - تَكَلَّمَ - гапириш
 - كَلَامٌ - гап
 - كَلِمَةٌ - сўз; ~ فَ ~ сўзма-сўз
 كَمٌ - қанча, нечта; ~ بِ - қанча-
 дан
 كَمٌ *кўп.* اَكْمَامٌ - енг (кўйлақдаги)
 - كَمِيَّةٌ - миқдор
 كُمَثْرَى - нок
 اَلْكَمَاشُ - бужмайиш, тиришиш
 II كَمَّلَ - тугатмоқ, ниҳоясига
 етказмоқ; IV اَيَّكَمَلَ - тугатмоқ,
 ниҳоясига етказмоқ; X اِسْتَكَمَلَ
 - ниҳоясига етказмоқ
 - اِسْتَكَمَالَ - такомилга етқазмиш
 - اَكْمَلُ ~ بِالِ - тўлалигича
 - تَكْمُلُ - такомиллашиш
 - كَمَالٌ - комиллик
 - مُتَكَامِلٌ - мукамал
 كَمَانٌ - гижжак
 - كَمَنَجَةٌ - ғижжак, скрипка

I كُنُون (y) - яширмоқ;
 ~ تَقْدِيرًا - миннатдор бўлмоқ
 كُنُون كُنُون - хазина
 كُنُون - фаррош
 - مَكَانِسُ كُنُون. مَكْنَسَةٌ - супурги
 تَكْهَرَب - электрлашмоқ
 - كَهْرَبَاءٌ - электр
 - كَهْرَبَانِيٌّ - электрга оид
 كَهْلٌ - ўрта ёшли одам
 كُوخ كُنُون. اَكُوخٌ - кулба
 كُوْكَب كُنُون. كُوَاكِبٌ - юлдуз
 I كَان (y) - бўлмоқ, эмоқ;

II كَوْنٌ - ташкил этмоқ;
 V تَكْوُنٌ - тузилмоқ, иборат бўлмоқ
 - كَوْنٌ - борлик, дунё
 - أَمَاكِنُ كُنُون. مَكَانٌ - жой
 V تَكْوِيٌ - иситма чиқармоқ
 - كَوَاءٌ - дазмоллаш
 كَيْسٌ كُنُون. اَكْيَاسٌ - қоп, халта
 كَيْفٌ - қандай, қандай қилиб
 - كَيْفِيَّةٌ - кайфият
 كَيْلُوْمِتْرٌ - километр
 كِيْمَاوِيٌّ - химиявий

ل

لَا - йўқ (*нинг акси*); йўқ
 (~ إِلَهَ إِلَّا اللهُ «бор» нинг акси);
 Оллохдан бошқа илоҳ йўқ
 لَاأَلَا - ялтирамоқ
 - لَوْلِي كُنُون. لَوْلِي - марварид
 III لَاءَمٌ - мос келмоқ, мувофик
 келмоқ
 - لَوْمٌ - пасткашлик

- لَنَام كُنُون. لَنَامٌ - пасткаш
 I لَيْتٌ (a) لَيْتٌ - секинламоқ
 لَيْخَةٌ كُنُون. لَيْخٌ - оғриқ жойга
 кўйиладиган (босиладиган)
 иссиқ дори
 مُتَلَبِّدٌ - осмонни қоплаб олган
 (*булут*)
 I لَيْسٌ (a) - киймоқ
 - أَلْبِسَةٌ كُنُون. لِبَاسٌ - кийим

– مَلْبَسٌ кўп. - кийим

لِبَاقَةٌ - абжирлик

أَلْبَانٌ кўп. - сут

لُبْنَانِي - ливанлик

I لَجَأٌ (а) - ўтмок (إلى);

~ إِلَى الْإِسْتِدَالِ - алмаштиришга

ўтмок

تَلَجَّلَجَ - тили тутилмок

لِحْنَةٌ - қўмита

VIII اَلتَّحَبُّ - издан бормок,

эргашмок

لَحْدٌ - гўр, қабр

III لَاحَظَ - мулоҳаза қилмок,

тасаввур қилмок; сезмок, ҳис қилмок

– لَحْظَةٌ - лаҳза

– مَلْحُوظٌ - сезиларли

لُحْفٌ кўп. - чойшаб, аде́л

I لِحَقٌ (а) - бошга тушмок;

IV اَلتَّحَقَّ - етиб олмок; VIII اَلتَّحَقَّقَ

– қўшилмок; кирмок, қабул қилинмок (мас. мактабга)

VIII اَلتَّحَمَّ - бирлашмок, жипс-

лашмок

– لُحْمٌ кўп. - гўшт

II لَحْنٌ - музика басталамок,

бастакорлик қилмок

– لَحْنٌ - оҳанг, музика, куй

لَحْيَانِي - серсокол

V تَلَذَّذَ - завқланмок, мазза

қилмок, лаззатланмок

– لَذَذٌ кўп. - лаззат

– لَذَاذٌ кўп. - мазали

I لَزِمَ (а) - керак бўлмок;

III لَازِمٌ - бирга бўлмок,

(ниманидир) биргаликда

бажармок; X اسْتَلْزَمَ - лозим деб

ҳисобламок

– اَلزَّامُ - зарурият

لِسَانٌ мз. мн. кўп. - тил

VI تَلَّشَى - йўқолиб кетмок, йўқ

бўлмок

لُصُوصٌ кўп. - ўғри

X اسْتَلْطَفَ - эркаламок

– لَطِيفٌ кўп. - мулойим

I لَعِبَ (а) - ўйнамок (ب)

– اَللَّعُوبَةُ - ўйинчок

– لَعَبٌ кўп. - ўйин

– مَلْعَبٌ - ўйингоҳ, стадион

تَلْعَنَمَ - дудуқланмок

مَلْعَقَةٌ кўп. - مَلَاعِقُ - қошиқ

لَعْلَعٌ - жаранглаб эшитилмоқ

I لَعْنٌ (а) - лаънатламоқ

لَاعِبٌ - чарчоқ, ҳолдан тойган

كۆپ. - مَلْعَمٌ - мина; حَقْلُ الْأَعْمَامِ -

миналаштирилган ер

IV أَلْفَى - бекор қилмоқ; أَلْفِي -

бекор қилинмоқ

لُعَّةٌ - тил

VIII التَّفُّ - сиқиб ўрамоқ

I لَفْتٌ (и) - لَفْتٌ - (диққатни) жалб

қилмоқ; V تَلَفَّتْ - атрофга

қарамоқ; VIII التَّفَّتْ - ўгирил-

моқ, бурилмоқ

I لَفْظٌ (и) - لَفْظٌ - туфлаб ташламоқ,

оғиздан чиқариб ташламоқ

كۆп. - أَلْفَاظٌ - сўз, ибора

لَقَبٌ - лақаб; ~ أَدَبِيٌّ - адабий

тахаллус

VIII التَّقَطُّ - териб олмоқ

VIII التَّقَمُّ - қасос олмоқ

كۆп. - لُقْمَةٌ - луқма, бўлак

I لَقِي (а) - учратмоқ; IV أَلْقَى -

ташламоқ, ирғитмоқ; ~ مُحَاضِرَةٌ -

- маъруза ўқимоқ; V تَلَقَّى -

олмоқ; VIII التَّقَى - учратмоқ,

топмоқ; X استلقى - чўзилиб

ётмоқ, чалқанча ётмоқ

- لِقَاءٌ - учрашув

- مُلْتَقَى - учрашув жойи

مَلَاكِمَةٌ - боксчи, боксёр

- مَلَاكِمَةٌ - бокс

IV أَلَمٌ - яхши билмоқ

مَلَامِيحٌ - афт, юз тузилиши

I لَمَسَ (у,и) - тегмоқ, тегиб

ўтмоқ, силамоқ; III لَامَسَ - тег-

моқ, тегиб ўтмоқ; V تَلَمَّسَ -

пайпасламоқ, пайпаслаб топмоқ

I لَمَعَ (а) - ялтирамоқ

- لَامِعٌ - ялтироқ

لَهَبٌ - аланга, олов

- مُتَلَهَّبٌ - оташин

لَهْجَةٌ - оҳанг; ~ استجوابية - сўраш

оҳанги

VIII التَّهَمُّ - еб юбормоқ, ютиб

юбормоқ; ~ بِالْعَيْنِ - кўз билан

еб кўймоқ

- إلهامٌ - илҳом

I لَوْحَ (у) - кўринмок, пайдо

бўлмок; II لَوْحٌ - силкитмок

(мас. қўлни)

– لَوْحٌ кўп. أَلْوَاخٌ - доска

– لَوْحَةٌ - картина, сурат, панно;

زَيْنِيَّةٌ ~ - ёғли бўёк билан
ишланган сурат

VIII التَّاعَ - ножам бўлмок,

хавотирланмок

– لَوْعَةٌ - кийнок, азоб; قَضَى ~ -

қийналиб жон бермок

I لَوَمَ (у) - таъна қилмок, гина

қилмок

II لَوْنٌ - турли рангга бўямок

– لَوْنٌ кўп. أَلْوَانٌ - ранг

– مَلُونٌ - рангли

I لَوِي (и) لَوِيٌّ - бурмок, эгмок;

V تَلَوِيٌّ - бурилмок, кулча

бўлиб олмок (илон ҳақида)

– مَلَتَوِيٌّ - эгри-бугри

لَيْتَ شَعْرِي - кошки эди мен
билсам

لَيْسَ - йўқ («бор»нинг акси);

эмас; ... فَحَسْبُ بَلْ (لا) ~ -

нафақат ...балки...; ...гина

эмас, балки...

لَيْلٌ - тун

– لَيْلَةٌ - тун; ~ الْقَدْرُ - кадр

кечаси, лайлату-л-кадр

لَيْنٌ - юмшок

م

مَا - нима; مِمَّا нимадан; нима

бўлса, ўша; مَا قَرَأْتُ - нимани

ўқиган бўлсам, ўша; мен

ўқиган нарса

مَاذَا - нима; لِمَاذَا - нима учун,

нимага

مِنَّا ёки مِئْتَةٌ - юз (сон)

مِثْرُو - метро

V تَمَتَّعَ - мацца қилмок,

бахраманд бўлмок; X اسْتَمْتَعَ -

хузур қилмок, мацца қилмок

– تَمَتَّعَ - фойдаланиш

– مَتَاعٌ кўп. أَمْتَعَةٌ - матоҳ, юк

– مُمْتَعٌ - қулай, роҳатбахш;

қизиқарли, марокли

عَلَى مِتْنِ الطَّائِرَةِ - борт; مِتْنٌ - борт; مِتْنٌ кўп.

самолёт бортида;

қачон; ~ إلى - қачонгача;

қачонки

II مَثَل - вакил бўлмоқ; акс

эттирмоқ; роль ўйнамоқ,

актёрлик қилмоқ

- تَمَثَّلَ كُتُب. تَمَثَّلَ - ҳайкал

- مَثَل - (ниманингдир олдида)

тик турувчи

- مَثَل كُتُب. أَمْثَالَ - мақол

- مَثَل كُتُب. أَمْثَالَ - ўхшаш; ... ~ -

...каби

- مَثَل - ўхшаш

- مُمَثِّل - актер

مَاجِسْتِر - магистратура,

магистрлик

I مَحْض (а) مَحْض - самимият

кўрсатмоқ; ~ التَّضْح - самимий

маслаҳат бермоқ; V تَمَحَّض -

вужуди билан берилмоқ

VIII اِمْتَحَن - имтиҳон қилмоқ,

синамоқ

- اِمْتَحَانَ - имтиҳон

VII اَلْمَحَى - йўқолмоқ, йўқ

бўлиб кетмоқ

I مَدَّ (y) - чўзмоқ; V تَمَدَّد -

чўзилмоқ; VII اِمْتَدَّ - чўзилмоқ;

X اسْتَمَدَّ - олмоқ

- مَادَّة كُتُب. مَوَادُّ - модда

- مَدَّة - мадда (грамматикада)

- مَدَّة - муддат

مَذْح - мақташ, мақтов

V تَمَدَّن - маданиятли бўлмоқ

- مَدَن كُتُب. مَدَن - шаҳар

III مَادَى - текис бўлмоқ

- مَدَى - кўлам; ~ سَعَادَة - борлик

саодат

مَذ - ...дан буён

I مَرَّ (y) - ўтмоқ; ~ ب - олиб

ўтмоқ;

II مَرَّر - қўлма-қўл қилмоқ,

узатмоқ;

X اسْتَمَرَّ - давом этмоқ

- اسْتَمَرَّرَ - узлуксизлик,

давомийлик; ~ بِ - бетўхтов,

узлуксиз равишда

- مَرَّ كُتُب. مَرَّاة - йўловчи, пиёда

- مَرَّ - аччиқ

- مَرَّاة كُتُب. مَرَّاة - марта

- مُسْتَمِرٌّ - бетўхтов, узлуксиз,
 доимий
 - مَمْرٌ - йўлак
 نِسْوَةٌ كُنْ. نِسَاءٌ عَكِي نِسْوَانٌ عَكِي -
 аёл
 - مُرْوَةٌ - мурувват,
 багрикенглик
 مُرْجٌ كُنْ. مُرُوجٌ - кўкаламзор,
 ўтлоқзор
 مَرِيحٌ - Марс
 II مُرَضٌ - беморга қарамок;
 VI مُمَارَضٌ - ўзини касал қилиб
 кўрсатмок
 - مُرَضٌ كُنْ. أَمْرَاضٌ - касаллик
 - مُرِيضٌ كُنْ. مُرَضِيٌّ - касал
 مُرَقٌ - шўрванинг суви, бульон
 مُرْقَسِيٌّ - га алоқадор
 مُرَقِيٌّ كُنْ. مُرَقِيٌّ - машқ
 I مُرَجٌ (y) - аралаштирмак,
 кориштирмак
 I مُرَقٌ (и) - йиртмок; V مُرْمَقٌ -
 ёрилмок, парча-парча бўлиб
 кетмок
 - مُرْمَقٌ - йиртик, йиртилган
 مُرْيَةٌ كُنْ. مَرَايَا - хусусият

I مُسٌّ (a) - тегиб кетмок; VI مُمَاسٌ
 - бир-бирига тегиб турмок
 - مُمَاسٌ - туташув; كَهْرَبَانِيٌّ ~ - ток
 симларининг ўзаро туташуви
 - مُاسٌ - кечиктириб
 бўлмайдиган
 I مُسَحٌ (a) - артмок
 - مُسَاحَةٌ - ўчирғич
 - مُسَاحَةٌ - худуд
 - مُسْحَةٌ - из, асар; مِنَ الْجَمَالِ ~ -
 шунчаки гўзаллик
 - مُسِيحِيٌّ - христианликка
 тегишли
 - مُسْحَةٌ - артғич
 مُوسِقَارٌ - бастакор, композитор
 - مُوسِيقَى - музика
 I مُسَكٌ (и) - ушламок, уш-
 лаб турмок; IV أَمْسَكٌ - ушла-
 мок; ўзини тиймок, тийилмок
 (عَنْ)
 IV أَمْسَى - қила бошламок
 - مُسَاءٌ - оқшом; الْخَيْرِ ~ хайрли
 оқшом! الْتَوْر - хайрли
 оқшом! (жавоб)
 مُشَطٌّ - тарок

~ هُوَ ذَا - ким; مِمَّنْ - кимдан; مَن - ким

ўзи ким?! кимки

مِن قَبْلُ - олдиндан

مُونٌ - ўлим

I مَتَّحَ (a) - бермоқ, инъом
қилмоқ

مُنْدِيلٌ - рўмолча

مَنْطِقٌ - ўраб олмоқ, ўрамоқ

I مَعَّ (a) - ман этмоқ;

VIII اَمْتَعَّ - ўзини қайтармоқ,
рад қилмоқ

V تَمَّتِي - хоҳламоқ

- اَمَانٌ كُي. اَمَانٌ - орзу, хоҳиш.
истак

تَمَهَيْتَ - тайёргарлик

- مُمَهَّدٌ - текис, силлик

مَاهِرٌ - моҳир

V تَمَهَّلَ - секинлашмоқ

مِهْنَةٌ - ҳунар, касб-ҳунар

مَاءٌ - сув

I مَاتَ (y) مَاتَ (موت) - ўлмоқ

- اسْتَمَاتَ - ўзини аямаслик;

~ بَ - ўзни аямасдан

مَوْتٌ - ўлим

مَوْتِي كُي. مَوْتِي - ўлик

مَوَاجٌ كُي. اَمْوَاجٌ - тўлқин

مَائِدَةٌ - дастурхон

مَالٌ كُي. اَمْوَالٌ - мол, мол-мулк,
пул

~ الأَزْهَرُ مَيَادِينُ كُي. مَيَادِينُ - майдон;

- Ал-Азҳар майдони (*Қоҳирада*)

II مَيَّرَ - фаркламоқ; V تَمَيَّرَ -

ажралиб турмоқ, фаркланмоқ;

VIII اَمْتَارَ - устун бўлмоқ, юқо-

ри бўлмоқ, ажралиб тармоқ

- تَمَيَّرَ - ажралиб туриш

- تَمَيَّرَ - фарклаш

- مَيَّرَةٌ - хусусият

I مَيْلٌ (и) مَالٌ (میل) - мойил
бўлмоқ;

VI تَمَائِلٌ - эгилмоқ, энгашмоқ;

X اسْتَمَالَ - ўзига жалб қилмоқ

- مَيْلٌ - мойиллик

- مَيْلٌ - мил (*узунлик ўлчови*,

1920 м.га тенг)

مِيَاهِيرَتْرٌ - мегагерц

ثَامَةٌ - шитирлаш, шарпа

ثَبَابٌ кўп. أَبَاءٌ - хабар

— نَبِيٌّ - пайгамбар

ثَوْبَةٌ кўп. أَنْيَابٌ - труба

IV ثَبَتٌ - ўстирмоқ, кўкар-
тирмоқ

— ثَبَاتِيٌّ - ўсимликка оид

I ثَبَسَ (и) نَبَسَ - бирор нарса
демоқ

ثَبُضٌ - томир уриши, пульс

V ثَبَّهَ - эътибор бермоқ; VIII الثَّبَّةُ

- ўзига келмоқ, ҳушига
келмоқ; эътибор бермоқ

— ثَبَّهَاءٌ кўп. ثَبَّهَاءٌ - зиёли, интел-
лигент

IV اُنْتَجَعَ - етиштирмоқ (ҳосилни)

— اِسْتِنْتَجَاتٌ - хулосалар

— اِنتَاجٌ - маҳсулот

— مُنتَجَاتٌ - маҳсулотлар

— نَتَائِجٌ кўп. نَتِيجَةٌ - натижа;

... ل... - ...натижасида

I نَثَرَ (y) نَثْرٌ - сочмоқ, сочиб таш-
ламоқ; VI نَثَاثَرٌ - ёғилиб кетмоқ

— نَثْرِيٌّ - насрий

IV اُنْجَبَ - фарзанд кўрмоқ

I نَجَّحَ (a) نَجَّاحٌ - муваффақият
қозонмоқ

— كُنْجَاحٌ кўп. اُنْجَحَةٌ - ютуқ, муваф-
фақият

IV اُنْجَدَ - ёрдам кўрсатмоқ,
қўлламоқ; Наждга бормоқ

نَجَّارٌ - дурадгор

IV اُنْجَزَ - амалга оширмоқ

كُنْجَلٌ кўп. مَنَاجِلٌ - ўроқ

— كُنْجَمٌ кўп. نُجُومٌ - юлдуз

— مَنَجَمٌ - кон

— نَجْمَةٌ - юлдуз

III نَجَّحَى - ялинмоқ, муножот
қилмоқ

— مَنَاجَاةٌ - яширин суҳбат,
шивирлаш

VIII اُنْتَحَرَ - ўз жонига қасд
қилмоқ

II نَحَسَ - мис қопламоқ

— نَحَاسٌ - мис

— نَحَافٌ, نَحَافٌ кўп. نَحِيفٌ - ориқ

— نَحِيلٌ - новча, нозик, сарвқомат

تَتَحْتَع - йўталиб томоқ кирмоқ
 تَوَاح - تَوَاح كۈن. - тараф
 - نَحْو - ...га томон, томонга;
 масалан
 - نَحْوِي - грамматикага оид
 VIII اِتَّخِبَ - сайланмоқ
 - اِتَّخَابَ - сайлов
 نَخِيل - хурмо дарахти
 مَتَدُوْب - вакил, делегат
 - نَدَبَ - йиғи, фарёд
 نَادِر - камёб, кам учрайдиган
 - نَوَادِر كۈن. - латифа,
 кулгили хикоя, ҳангома
 نَدَامَةٌ - афсус ейиш, надомат
 I نَدَوُ (y) - баланд бўлмоқ,
 баланд овозли бўлмоқ;
 III نَادَى - чакирмоқ
 - نَادَ - клуб
 - نَدَاءٌ - мурожаат
 - أُنْدَاءٌ كۈن. - шудринг
 نَرْجِسٌ - нарғис
 I نَرْعٌ (a) - ечмоқ (*кийимни*);
 III نَارِعٌ - талвасага тушмоқ;
 VI تَنَارَعٌ - талашмоқ

I نَزَلَ (и) - тушмоқ; IV أَنْزَلَ -
 туширмоқ, ташламоқ
 - مَنَازِل كۈن. - манзил
 - مَنَزِلِي - уйга тегишли
 V نَزَّهَ - сайр килмоқ
 - مَتَنَزَّهَةٌ - курорт
 - نَزْهَةٌ - сайр, экскурсия
 I نَسَبٌ (и) - мансуб
 (*тегишли*) деб билмоқ,
 йўймоқ; III نَاسَبٌ - муносиб
 бўлмоқ, рост келмоқ;
 VIII اِنْتَسَبَ - мансуб бўлмоқ
 - نَسِيبَةٌ - келиб чиқишлик, насл-
 насаб
 I نَسِجٌ (y) - тўкимок
 (*газламани*)
 - مَنَسُوجَاتٌ - газламалар
 - نَسِجٌ كۈن. - أَلْسِجَةٌ - газлама,
 газмол
 نُسْخَةٌ كۈن. - نُسْخٌ - нусха
 نَسْرٌ - бургут
 تَنَاسُقٌ - мутаносиблик, ўзаро
 мослик
 V تَنَسَّكَ - таркидунё қилиб
 яшамоқ

– مُتَسَّلِكٌ - каландар, таркидунё

килган киши

– نَاسِكٌ - каландар

V تَسَمٌ - хиди келмок, бўйи

келмок, анқимок

– نَسَمَةٌ кўп. نَسَمٌ - нафар, одам

(санашда)

– نَسِيمٌ кўп. نَسَائِمٌ - шабада

I نَسِي (а) نَسِيَانٌ - унутмок; IV أَلْسَى

- унутишга сабаб бўлмок,
хаёлдан кетказмок

– نِسْوَةٌ ёки نِسْوَانٌ ёки نِسَاءٌ - аёллар

I نَشَأٌ (а) نَشْوَةٌ - улғаймок, вояга

етмок; IV أُنْشَأٌ - курмок,

тикламок

I نَشِبٌ (а) نَشُوبٌ - бошланиб

кетмок

I نَشَدٌ (у) نَشْدٌ - куйламок, ашула

айтмок

– أُنْشُدَةٌ кўп. أُنْشِدُ - кўшиқ,

ашула

– مَنَشُودٌ - кидирилган,

ахтарилаётган

I نَشْرٌ (у) نَشْرٌ - наshr этмок;

тарқатмок, ёймок; VIII انْتَشَرَ -

тарқалмок, ёйилмок

– مَنْتَشِرٌ - ёйилган, тарқалган

– مَنَشَارٌ - арра

– نَشْرَةُ الْأَخْبَارِ - ахборот, сўнги
хабарлар (радиода)

نَشَاطٌ - фаолият; فِي - эпчиллик

билан; شَدِيدٌ ال - ўта ҳаракат-
чан, ўта фаол

– نَشِطٌ кўп. نَشِطَاءٌ - фаол

نَاشِفٌ - курук

V تَنَشَقٌ - искамок, бурундан

нафас олмок; X اسْتَنَشَقَ -

тўйиб-тўйиб нафас олмок

VIII انْتَشَلَ - кутқармок, ёрдам

кўрсатмок

نَصٌّ кўп. نَصُوصٌ - матн, текст

IV أَلَصَّتْ - кулоқ солмок (إلى)

نَصْحٌ - насиҳат

– نَصِيحَةٌ кўп. نَصَائِحٌ - тавсия,

насиҳат

I نَصْرٌ (у) نَصْرٌ - ғолиб келмок

– النَصَارَ - ғалаба

– نَاصِرٌ - ёрдам берувчи

نَاصِعٌ - оппок

VIII انْتَصَفَ - ярим бўлмок

– مُتَنَصَفٌ - ярим

– نَصْفٌ - ярим

IV أَنْصَحَ - пиширмоқ, пишитмоқ

- نَاصِحٌ - пишган, етилган

مِنْصَدَةٌ - стол

نِصْرَةٌ - кўркамлик, яшнаб

туришлик

- نِصْرٌ - яшнаб турган, кўркам

- نِصْرَةٌ - кўркамлик, латофат

III نَاضَلَ - курашмоқ

- نِضَالٌ - кураш

نَاطُورٌ - қоровул

مَنْطِقٌ - мантиқ

- مَنَاطِقٌ кўп. مَنْطِقَةٌ - минтақа,

район

- نَاطِقٌ - гапирувчи

- نَطَاقٌ кўп. نَطَقٌ - қўлам

I نَظَرَ (y) - қарамоқ;

VIII انْتَهَرَ - кутмоқ

- انْتِظَارٌ - кутиш

- مَنَاطِرٌ кўп. مَنْظَرٌ - манзара

- نَاطِرٌ - кўз

- نِظَارَةٌ кўп. نِظَارَاتٌ - кўзойнак

- نَظْرٌ - назар; إلى ~ - ба

..сабабли; إلى ~ - сабабли

- نَظْرَةٌ - назар

I نَظَفَ (y) - озода бўлмоқ;

II نَظَفَ - тозаламоқ

- نَظْفَاءٌ кўп. نَظِيفٌ - тоза, озода

II تَنظَّمَ - ташкил этмоқ; V تَنظَّمَ -

ташкил бўлмоқ

- مِثْلُ الأُمَّمِ المُنْتَحِدَةِ - ташкилот;

- Бирлашган Миллатлар

Ташкилоти

نِعَاسٌ - мудроқлик, уйқу

مُنْعَشٌ - тетиклантирувчи,

кувватбахш

نَعْلٌ - мн. шиппак

IV نَاعَمَ - мазза қилмоқ; VI تَنَاعَمَ -

ўзаро уйғунлашиб кетмоқ

- نَاعِمٌ - мулойим, юмшок

- نَعْمٌ - ха

نَعْمٌ кўп. أَنْعَامٌ - қуй, оҳанг, қўшиқ

III نَاعَى - чолғу чалмоқ

II نَفَذَ - бажармоқ, адо этмоқ

- نَوَافِذٌ кўп. نَافِذَةٌ - дераза

- نَفَادٌ - ўткир

نَافُورَةٌ - фонтан

تَنَافَسٌ - ким ўзарлик, сендан мен

ўтай қабиладаги иш

– *نَفْسٌ* *ми. кўп.* *نُفُوسٌ* - жон; ўз;
калоб, кўнгил: *الْوَقْتُ فِي* - шу
билан бирга

– *نَفْسٌ كُنْ* *нафас*

– *نَفِيسٌ* - кимматбаҳо

النِّفَاصَةُ - кўзгилон

I *نَفَعٌ* (а) *نَفَعٌ* - фойда бермок

– *نَافِعٌ* - фойдали

III *نَافِقٌ* - мунофиқлик қилмок

نَفِيٌّ - инкор этиш, рад этиш

نِقَابٌ - парда, никоб

– *نِقَابَةٌ* - касаба уюшмаси

نُقُودٌ *кўп.* *نُقُودٌ* - пул

III *نَاقِشٌ* - муҳокама қилмок,
баҳслашмок

– *نَقِشٌ* *кўп.* *نُقُوشٌ* - нақш, безак

I *نَقِصٌ* (у) *نُقُصَانٌ* - камчил бўлмок

– *نَقِصٌ* - камлик, озлик

III *نَاقِضٌ* - зиддиятда бўлмок, зид
бўлмок

نُقْطَةٌ *кўп.* *نُقُطٌ* - нуқта

I *نَقْلٌ* (у) *نَقْلٌ* - олмок, кўчириб

олмок; V *نَقَّلَ* - кўчиб юрмок;

VIII *النَّقْلُ* - ўтмок, кўчмок

النَّقَالٌ - ўтиш, ўзгариш

– *نَقْلٌ* - ташиш, элтиш

نَقْفَةٌ - вакиллаш, вақвақлаш

VIII *النَّقَى* - танламок, сараламок

– *نَقِيَّةٌ* - тозалаш, филтрлаш

نَكْبَةٌ *кўп.* *نَكَبَاتٌ* - бало, офат

IV *أَنْكَرَ* - инкор қилмок;

X *اسْتَنْكَرَ* - инкор қилмок

– *نُكْرَانٌ* - инкор қилиш

X *اسْتَنْكَفَ* - бегонасирамок,
ётсирамок

– *اسْتِنْكَافٌ* - бегонасираш

نَمَازٌ *кўп.* *نَمُودَجٌ* - намуна

تَنْمِيقٌ - безаш, безатиш

I *نَمَى* (и) *نَمَاءٌ* - ўсмоқ, кўпаймок;

II *نَمَى* - ривожлантирмок,
ўстирмок

– *نُمُوٌ* - ўсиш

نَهَجٌ *кўп.* *نُهُوجٌ* - услуб, йўл, метод

V *تَهَّدَ* - хўрсинмок

– *تَهْدٌ* - хўрсиниш

– *تَنْهِيْدَةٌ* - хўрсиниш

نَهَارٌ - кундуз пайти, кундуз; *نَهْ* ~

سَعِيْدٌ - хайрли кун!

– اُنْهَارٌ *кўп.* - дарё

I نَهَضَ (а) - уйғонмоқ; III نَاهَضَ -
қаршилиқ кўрсатмоқ

– اِنْهَاصٌ - уйғотиш

– نَهَضَةٌ - уйғониш

IV اِنهَى - тугатмоқ; VIII اِنهَى -
тугамоқ; етиб келмоқ

– اِنْتِهَاءٌ - тугаш

– نِهَائِيٌّ - сўнгги, охириги

– نِهَائِيَّةٌ - ниҳоя; لَا ~ لَهُ - охири
йўқ, бениҳоя

VI تَوَابٌ - навбат билан

алмашмоқ; VIII اِتَّابٌ – бости-
риб келмоқ, қамраб олмоқ

– تَوَابٌ *кўп.* - депутат

I نَوَّحَ (у) نَوَّحَ - йиғламоқ,
навҳа қилмоқ, бақириб, айтиб
йиғламоқ

– نَوَّاحٌ - йиғи-сиғи

مَنَاحٌ - иқлим

III نَوَّرَ - алдашга ҳаракат

қилмоқ; ~ وَدَاوَرَ - хийла-

найранг ишлатмоқ; IV اَنَارَ -
ёритмоқ

– مَنَارَةٌ *кўп.* - маяк

– مُنِيرٌ - ёруғ

– نِيرَانٌ *кўп.* - олов; дўзах

– اَنْوَارُ النَّيُونِ - нур; АНОВАР *кўп.* -
неон чироклари

– نَيْرٌ - ёруғ

– اَنْوَاطٌ *кўп.* - жетон

V تَوَّعَ - турли хил бўлмоқ

– تَوَّعٌ *кўп.* - хил, тур, нав

III نَوَّلَ - узатмоқ, узатиб юбор-

моқ; VI تَنَوَّلَ - емоқ, овқатлан-
моқ; дахлдор бўлмоқ, алоқа-
дор бўлмоқ; олмоқ, қўлга

олмоқ

– تَنَوَّلٌ - тановул қилиш,

тановул

I نَوَّمَ (а) نَوَّمَ - ухламоқ;

II نَوَّمَ - ухлатмоқ

– نَوَّمَ *кўп.* - ухлоқ, ухлаётган

– نَوَّمَ - уйқу; ~ غُرْفَةٌ - хобхона;

– مَغْنَطِيْسِيٌّ ~ - гипноз

– نَوَّوْمٌ - уйқучи, кўп ухлайдиган

I نَوَّى (и) نَوَّى - ният қилмоқ

– نَوَّى *кўп.* - ният, мақсад

I نَوَّلَ (а) نَوَّلَ - олмоқ,

етишмоқ

– نَوَّلِيٌّ - кўк, нилий

هَات - бер!

هَالَةٌ кўп. اتّ - шуъла, ярқираш

I هَبَّ (y) هُبُوبٌ - эсмоқ (*шамол*);

ўрнидан кўзгалмоқ; واقفاً ~ -

сапчиб ўрнидан турмоқ

I هَبَطَ (y) هَبُوطٌ - тушмоқ,

пастламоқ

أَهْلٌ - аҳмоқ, тентак

I هَتَفَ (и) هَتَفٌ - бакирмоқ

II هَتَكَ - обрўсини тўкмоқ

هَجَرَ - ҳажр, ҳижрон

هَوَّاجِسٌ кўп. هَوَّاجِسٌ - кўнгил

хавотирлиги

III هَاجَمَ - хужум қилмоқ

- هَاجِمٌ - хужумчи

هَجَّرَ кўп. هَجَّرَ - тезюрар туя

III هَاجَى - ҳажв қилмоқ, ҳажвия

қилмоқ

I هَدَأَ (a) هُدُوءٌ - жим бўлмоқ,

тўхтамоқ, тинмоқ

- هَادَى - сокин, тинч

- هُدُوءٌ - сокинлик

أَهْدَبَ - узун киприкли, киприги

узун

هَدِيرٌ - гумбурлаш, дангиллаш

X اسْتَهْدَفَ - ният қилмоқ

- هَدَفٌ - мақсад; нишон

I هَدَمَ (и) هَدْمٌ - бузмоқ,

синдирмоқ, йўқ қилмоқ;

II هَدَمَ - буткул вайрон қилмоқ

IV أَهْدَى - юбормоқ, жўнатмоқ;

совға қилмоқ, ҳадя этмоқ;

VIII اهْتَدَى - йўл топиб олмоқ

- هَدِيَّةٌ кўп. هَدَايَا - совға

II هَدَّبَ - таълим бермоқ, одобга

ўргатмоқ

- مُهَدَّبٌ - одобли, маданиятли

I هَدَى (и) هَدْيَانٌ - алаҳсирамоқ,

алжирамоқ

I هَرَبَ (y) هُرُوبٌ - қочмоқ

- هَرَبٌ - қочиш

I هَرَعَ (a) هَرَعٌ - шошилмоқ

IV أَهْرَقَ - оқмоқ, тўкилмоқ

هَرَمَ кўп. أَهْرَامٌ - эҳром, пирамида

هَرُوزٌ - шошилмоқ; югурмоқ

I هَزَّ (y) - силкитмоқ, силкимоқ;

~ رَأْسُهُ - бош силкитмоқ;

VIII اهتَزَّ - силкинмоқ

I هَشِمَ (и) هَشِمَ - синдирмоқ,
ёрмоқ

I هَضَمَ (и) هَضَمَ - ҳазм қилмоқ,
сингдирмоқ

I هَطُولَ (и) هَطُولَ - ёғмоқ, куймоқ
(ёмғир)

V تَهَلَّلَ - хурсандликдан яшнаб
кетмоқ (юз ҳақида)

- هَلَالٌ - ярим ой, ҳилол

هَلْمٌ - келинг!, бу ёққа!

I هَمَّ (у) هَمَّ - ният қилмоқ, хоҳ-
ламоқ; IV اَهَمَّ - қизиқтирмоқ;

VIII اهْتَمَّ - қизиқмоқ, қизиқиб
қарамоқ

- اهْتِمَامٌ - диққат-эътибор;
хавотирлик

- اَهْمٌ - энг муҳим

- اَهْمِيَّةٌ - аҳамият

- مِهْمٌ - муҳим; اَلْ ~ اُنَّ... - муҳи-
ми шуки,...

- مِهْمَةٌ كُنْ. مِهْمًا - вазифа,
топширик

- هَامٌ - муҳим

- هَمَّ كُنْ. هُمُومٌ - ташвиш

- هِمَّةٌ - ҳиммат

I هَمُوذَ (у) هَمُوذَ - бўшашмоқ,
ҳолсизланмоқ

VII اَنْهَمَرَ - оқмоқ, куйилмоқ

IV اَهْمَلَ - эътибордан четда қол-
моқ, сурилиб қолмоқ

- مِهْمَلٌ - ишлатилмай ётган,
эски

هَنْ - нарса

هَنَا - бу ерда

هُنَاكَ - у ерда

I هِنَى (а) هِنَاءٌ - қониқиш ҳосил

қилмоқ; II هِنَأٌ - табрикламоқ

مُهَنْدِسٌ - муҳандис

هَنْيَهَةٌ - лаҳза, бир зум вақт

I هَوَى (и) هَوَى - севмоқ

هَيْلٌ - қум

هَوَيْنَا - секин; مَشَى ~ - секин
юрмоқ

هَوِيَّةٌ - шахс, шахсият

هَوَادَةٌ - муроса; لَا ~ - аямасдан

هَائِلٌ - улкан, кучли

- هَوَلٌ - ваҳшат

هَوَايَةٌ - чуқурлик, тубсизлик

II هَبَأٌ - тайёрламоқ, тахт қилмоқ

– هَيْئَة - ҳайъат

V تَهَيَّب - ийманмоқ, тортинмоқ

هَانِج - ғазаб

VII اِنْهَارَ - ўзини ташламоқ

هَيْفٌ III - иссиқ шамол

هَيْكَنَارٌ - гектар

VII اِنْهَالَ - ташланмоқ, ёгилмоқ,
гувиллаб тўкилмоқ

هَيْنٌ - осон, енгил

هَيَّا ~ بِنَا: қани кетдик!

و

وَبَيْدٌ - эхтиёткор

I وَآل (и) - паноҳ сўрамоқ

I وَآى (и) - ваъда бермоқ

وَبَاءٌ - вабо

V تَوَوَّرَ - таранглашмоқ

– وَتَرٌ кўп. أَوْتَارٌ - тор (*чоғу асбоби*)

– وَتِيرَةٌ - тарз

III وَآئِي - мос келмоқ

I وَتَبٌ (и) - сакрамоқ

– وَتُوبٌ - сакраш, кўтарилиш

I وَتَقٌ (и) – ишонмоқ; V تَوَتَّقُ -
кучаймоқ, мустаҳкам бўлмоқ

– وَتَقَةٌ - ишонч

– وَآئِقٌ - ишончли

– وَتَائِقٌ кўп. وَتَيْقَةٌ - хужжат

VI أَوْجَبَ - (*ниманингдир*)

сабабчиси бўлмоқ

– مُوجِبٌ - сабабчи; ... بٌ - ...га
биноан

– وَآجِبٌ кўп. آتٌ – – вазифа

I وَجَدَ (и) – топмоқ; وَوَهَا جَمِيلَةٌ –

уни чиройли ҳолатда
кўрдилар; кўрдиларки, у чи-
ройли экан; IV أَوْجَدَ – келти-
риб чиқармоқ, пайдо қилмоқ

– إِيْجَادٌ - топиш

– مَوْجُودٌ - мавжуд

IV أَوْجَرَ - қисқартирмоқ

I وَجَعَ (يُوجَعُ) - оғриқ сезмоқ;

II وَجَعٌ - оғритмоқ, азоб бермоқ;

V تَوَجَّعَ - оғриқ тортмоқ, азоб-
ланмоқ

– وَجَعٌ - оғриқ

I وَجَلَ (а) - кўркмоқ

– وَجَلٌ кўп. أَوْجَالَ - кўркув

I وَجْهٌ (y) - номдор бўлмок;

III وَاجَةٌ - рўпара бўлмок, юзма-

юз бўлмок; V تَوَجَّهَ - юзланмок,

йўланмок; VIII اتَّجَهَ - йўлан-

мок, йўл олмок

- اتَّجَاهٌ - томон, тараф; йўналиш

- تَوْجِيهَةٌ - йўлланма, кўрсатма

- جِهَةٌ - томон, тараф: مِنْ ~ إِلَى

أخْرَى - айрим жойларда

- وَجْهٌ кўп. وَجُوهٌ - юз, бет

- وَجْهَةٌ - томон, тараф

VIII اتَّجَدَ - бирлашмок

- اتَّحَادٌ - иттифок, бирлашма;

~ أَدْبَاءُ أُوزْبَكِيْسْتَانِ - Ўзбекистон

ёзувчилари уюшмаси

- وَاحِدٌ - бир, битта

- وَحْدٌ - яккалик; لِلْ ~ - якка

ҳолда

- وَحْدَةٌ - ёлғизлик

- وَحِيدٌ - ягона

مُنَوَّحَلٌ - ифлос

IV أَوْحَى - ошкор қилмок, фош

қилмок

I وَدٌّ (a) - хоҳламок, истамок

- مَوَدَّةٌ - меҳр, севги, мойиллик

- وَدٌّ - меҳр

I وَدَعٌ (a) وَدَعٌ - имкон бермок;

~ وَشَأْنُهُ - ўз ҳолига ташлаб

қўймок; III وَادَعٌ - видолашмок

- دَعَةٌ - мулойимлик

- وَدَاعٌ - хайрлашув

- وَدِيْعٌ - юмшок, мулойим

وَادٌ кўп. أَوْدِيَّةٌ - водий

وَرَاءٌ - орқа

ثَرَاتٌ - мерос

- وَارِثٌ кўп. وَرَثَةٌ - меросхўр

X اسْتَوْرَدَ - четдан олмок, импорт
қилмок

- وَرْدَةٌ - атиргул

- وَرُوْدٌ - келиш

وَرَشَةٌ - устахона; цех

وَرِطَةٌ - кийин ҳолат, оғир вазият

V تَوَرَّعَ - хижолат чекмок

وَرَقٌ кўп. أَوْزَاقٌ - қоғоз варағи;

барг, япроқ

وَرْلَاٌ мн. - қовурға

VI تَوَارَى - йўқ бўлмок, ғойиб -
бўлмок

وَزَارَةٌ - вазирлик
 - وَزِيرٌ кўп. وَزَرَاءُ - вазир, министр
 II وَرَعٌ - таркатмоқ, улашмоқ
 VI تَوَازَنَ - мувозанатда бўлмоқ,
 тенг бўлмоқ
 - وَرْتَةٌ - оғирлик
 - وَرْتَنَ - оғирлик, вазн; مِنْ الذَّهَبِ ~
 وَالْفِضَّةِ - маълум оғирликдаги
 олтин ва кумуш; тарозида
 тортиш
 مُتَوَازٍ - параллель
 VIII اتَّسَخَ - ифлос бўлмоқ,
 ифлосланмоқ
 - وَسِخٌ - ифлос
 V تَوَسَّدَ - ёнбошламоқ, бош
 остига (*ниманидир*) кўймоқ
 - وَسَادَةٌ кўп. وَسَائِدٌ - ёстик
 V تَوَسَّطَ - ўртани эгалламоқ,
 ўртага жойлашмоқ
 - مُتَوَسَّطٌ - ўрта
 - بٍ ~ ... - وَسِيطَةٌ - восита;
 ...воситасида
 - وَسَاطَةٌ - воситачилик
 - وَسَطٌ кўп. أَوْسَاطٌ - ўрта
 VIII اتَّسَعَ - кенгаймоқ,
 катталашмоқ

- وَسِعَ - кенг; سَطَاطٌ - кенг
 кўламли
 - وَسِعَ - имконият; فِي سِنَانٍ -
 кўлимиздан келади
 - سَيْلٌ كَثِيفٌ وَسَيْلَةٌ - восита;
 سَيْلٌ - транспорт
 سَيْمَةٌ - хусусият
 مَوْسِمِيٌّ - мавсумий
 وَسَوْسٌ - васваса қилмоқ
 III وَاسَى - ҳамдардлик
 билдирмоқ
 IV أَوْشَكَ - (*ниманингдир*)
 арафасида бўлмоқ
 - وَشَكَ - тезлик; ... -
 арафасида
 IV أَوْصَدَ - тортиб боғламоқ,
 таранг қилиб боғламоқ
 I وَصَفَ (и) وَصَفَ - таърифламоқ,
 тавсифламоқ
 - وَصَفَ - васф, таъриф
 I وَصَلَ (и) - етиб келмоқ; II وَصَلَ -
 етказмоқ; III وَاصَلَ - етиштиш-
 моқ; давом эттирмоқ; V تَوَاصَلَ -
 етиб олмоқ; VI تَوَاصَلَ - бетўх-
 тов бўлмоқ, давом этмоқ;

VIII **أَتَّصَلَ** - боғлиқ бўлмок,
 боғланмок
 - **صِلَاتٌ كُنْ**. **صِلَاتٌ** - алоқа,
 муносабат
 IV **أَوْصَى** - топшириқ бермок
 II **وَضَحَّ** - аниқлик киритмок;
 VIII **أَتَّضَحَّ** - ойдинлашмок,
 равшан бўлмок
 - **وَاضِحٌ** - аниқ, равшан
 - **وَضُوحٌ** - аниқлик, аниқ-равшан
 I **وَضَعُ** (а) - қўймок;
 VI **تَوَاضَعُ** - камтар бўлмок
 - **مَوْضُوعٌ** - мавзу
 - **وَضَعٌ** - вазият
 I **وَطَى** (а) - топтамок
 - **وَطَاةٌ** - босиш, эзиш
مُوطِنٌ - фуқаро, граждн
 - **مُوطِنٌ كُنْ**. **مُوطِنٌ** - ватан
 - **أَوْطَانٌ كُنْ**. **وَطْنٌ** - ватан
 - **وَطْنِيٌّ** - миллий
مُؤَظَّفٌ - хизматчи; **أَلْجَوَازَاتِ** -
 паспортларни текширувчи
 ҳарбий (*чегара пунктида*);
أَلْجَمْرَكِ - божхона ходими
 I **وَعَدَ** (и) - ваъда бермок

- **مَوْعِدٌ** - ваъда;
 ~ **هُوَ عَلَيَّ** - у кўришиши керак.
 унинг учрашуви бор
 - **مِعَادٌ** - (*ниманингдир*) муддати.
 вақти
 - **وَعْدَةٌ** - ваъда
وَعُورَةٌ - паст-баландлик
 I **وَعَى** (и) **وَعَى** - тушунмок
 IV **أَوْغَلَ** - ич-ичига кириб
 кетмок
 IV **أَوْفَدَ** - делегат қилиб
 жўнатмок
 - **وَفُودَةٌ كُنْ**. **وَفْدٌ** - делегация
 V **تَوَفَّرَ** - мўл-кўл бўлмок;
 VI **تَوَافَرَ** - мўл-кўл бўлмок, сероб
 бўлмок
 - **تَوَفَّرٌ** - мўл-кўллик
 - **وَفِيرٌ** - сероб, мўл, кўп
 III **وَأَفَقَ** - у ёки бу фикрга
 қўшилмок; VIII **أَتَّفَقَ** - келиш-
 мок, муроса қилмок
 - **اتِّفَاقَةٌ** - шартнома
 I **وَأَفَى** (и) - вафо қилмок;
 V **تَوَفَّى** - вафот этмок
 - **وَأَفِيٌّ** - вафодор

II وَقْت - вақтни ҳисобламоқ
 – وَقْت كۈن. أَوْقَات - вақт; فِي مُعْظَمِ
 الأَوْقَات – кўпинча
 تَوْقَح - уятсизлик, уяти
 йўқлик
 مَوْقِد - ўчоқ
 وَقَار - виқор
 I وَقَع (а) - йиқилмоқ;
 жойлашмоқ; IV أَوْع - ўртага
 солмоқ (мас. совуқчиликни);
 V تَوْع - кутмоқ
 – مَوْع - ўрин, мавке
 – واقِع - вокелик; жойлашган
 I وَقَف (и) وَقُوف - тўхтамоқ;
 IV أَوْقَف - тўхтатмоқ;
 V تَوْقَف - тўхтамоқ
 – مَوْقِف كۈن. مَوَاقِف - позиция
 – وَقُوف - туриш, тик туриш
 I وَقَى (и) - ҳимоя қилмоқ
 VIII اَتَكَأ - суюнмоқ, энгашмоқ
 مَوَاقِب كۈن. مَوَاقِب - саф-саф
 бўлиб юриш; ~ مِنْ النَّاسِ - саф-
 саф бўлиб келаётган одамлар

I وَلَدَ (и) - туғмоқ; II وَلَدَ – туғ-
 дирмоқ; дунёга келтирмоқ
 – مِيلَاد - туғилиш пайти,
 туғилиш жойи
 – وَالِد - ота; ~ اَن - ота-она
 – وَأَوْلَاد كۈن. وَأَوْلَاد - бола
 وَلَوْل - бакирмоқ, вайсамоқ
 I وَلِيَ (и) - қуйида келмоқ,
 (нимадандир) кейинда бўл-
 моқ; فِيمَا يَلِي - қуйида;
 II وَلى - тайинламоқ (лавозимга);
 V تَوَلَّى - қўлга киритмоқ,
 эгалламоқ; VI تَوَالَى - орқама-
 орқа содир бўлмоқ; X استَوَالَى -
 қўлга киритмоқ (غلى), истило
 қилмоқ (غلى)
 – أوليَاء كۈن. أوليَاء - валий
 IV أَوْمَأ - имо қилмоқ
 – إِيْمَاء - имо, имо-ишора
 VI تَوَالَى - секинламоқ
 مِينَاء - порт, денгиз порти
 I وَهَبَ (а) – бермоқ
 – مَوْهَبَة - талант, истеъдод
 مَوْهوب - талантли

V تَوَهَّم - ўйламоқ, ҳисобламоқ

— مُتَهَّم - айбдор

ي

ياسمين - жасмин

ياقة - ёқа

I يئس (а) умидсизланмоқ

— يئس - умидсизлик

— يئس - умидсиз

I يتم (и) етим бўлмоқ

— يتم кўп. ايتام - етим

يدّ кўп. ايد - қўл

— يدوي - қўлга тегишли

I يسر (а) - қулай бўлмоқ;

II يسر - осонлаштирмоқ;

V تيسر - муяссар бўлмоқ; осон бўлмоқ

— يسار - чап томон

— يسرى - чап томондаги

— يسر - осон, ўнғай

I يَقظ (а) - хушёр турмоқ;

IV ايقظ - уйғотмоқ;

V تَقظ - хушёр бўлмоқ, хушёр бўлиб турмоқ;

X استيقظ - уйғонмоқ

— يَقظة - уйғоқлик

يمنى - ўнг томондаги

— يمن. мн. - касам; ўнг томон

يتبوع кўп. يتابع - булок

يانع - пишган (мева)

يوم кўп. ايام - кун;

— ال - бугун;

~ الأَرْض - Фаластин халқининг миллий байрами;

~ الجمعة - жума куни

— يومئذ - ўша куни

АРАБЧА – ЎЗБЕКЧА ГРАММАТИК ИСТИЛОҲЛАР ЛУҒАТИ

- أَخْتُ كۈن. أَخَوَاتُ - функционал ўхшаш бирлик
- أَخَوَاتُ إِلَّا - йукламаси билан бир хил табиатга эга бўлган юкламалар
- أَخَوَاتُ إِنْ - эгага таъсир этувчи юкламалар
- أَخَوَاتُ حَسَبِ - феъли билан табиатан бир хил феъллар
- أَدَوَاتُ كۈн. أَدَاةٌ - восита
- أَدَاةُ الْمُطْفِئِ - уюшиқ бўлақлар ўртасидаги боғловчи
- أَدَوَاتُ الْإِسْتِفْهَامِ - сўроқ юкламалари ва сўроқ олмошлари
- إِذَا الْمَفْجَأَةُ - тўсатдан амалга ошган иш-ҳаракатни ифодаловчи إِذَا юкламаси
- أَصْلٌ - ўзак
- أَصْلٌ ثَلَاثِيٌّ - уч ундош товушли ўзак
- أَصْلٌ ثَنَائِيٌّ - икки ундош товушли ўзак
- أَصْلٌ خَمَّاسِيٌّ - беш ундош товушли ўзак
- أَصْلٌ رُبَاعِيٌّ - тўрт ундош товушли ўзак
- تَأْكِيدُ نَفْيِ الْإِسْتِقْبَالِ - келаси замон феълида қатъий инкорни ифодаловчи نِ ي юкламаси
- أَلِ التَّعْرِيفِ - аликлик артикли
- إِلَّا الْإِسْتِثْنَائِيَّةُ - истисноликни билдирувчи إِلَّا юкламаси
- أَلِفُ التَّأْنِيثِ - муаннас жинсни билдирувчи ва «ā» ўқилувчи
- أَلِفُ الْمَقْصُورَةِ - ҳарфи
- أَلِفُ الْقَطْعِ - қатъий ҳамза

ألف مقصورة	-алиф мақсура, «ā» ўқилувчи ى ҳарфи
ألف الوصل	-васлалли ҳамза
ألف و الألام	- ال аниқлик артикли
أمر	-фeyлнинг буйрук майли
أمر بغير الألام	- юкламасисиз ҳосил бўлувчи буйрук майли
الأمر بالألام	- юкламаси ёрдамида ҳосил бўладиган буйрук майли
إن للشرط و الجزاء	- шарт эргаш гапни бош гапга бириктирувчи юкламаси
إن التأسيس للمضارع	-истак майли олдида келувчи юкламаси
أنت	-сўзни муаннас жинсга айлантирмоқ
مؤنث	-муаннас жинс, женский род
أى الاستفهامية	- أى сўроқ олмоши
ب	
باء الأجر	- ب предлоги
باء للتعدية	-ўтимсиз фeyлни ўтимликка айлантитувчи — предлоги
باء للسببية	-иш-ҳаракатнинг бажарилиш сабабини билдирувчи — предлоги; мас. ضربه بالسوء
باء للظرفية	-иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрнини ёки пайтини билдирувчи — предлоги
باء للقسم	-қасамни билдирувчи — предлоги
مبتدا	-от кесимли гапнинг эгаси
بذل	-бирор сўз ўрнида ишлатилувчи изоҳловчи
مبالغة	-иш-ҳаракат маъносининг кучайиши

بُنِيَ عَلَى السُّكُونِ

-ундош товуш билан тугамоқ (сўз)

بُنِيَ لِلْمَفْعُولِ

-мажхул нисбат ҳосил бўлмоқ

بِنَاءِ

-сўзнинг келишикда турланмаслиги

مَبْنِيٍّ

-келишикда турланмайдиган

ت

تَاءُ التَّائِبِ

-феълларда муаннас жинсни билдирувчи т
товуши

تَاءُ اللَّقْمِ

-қасамни ифодаловчи تاء юкламаси

تَابِعٍ

-мос лашувчи сўз

تَبِعٍ

-мослашувчи сўз

تَبِيعَةٍ

-бир сўзнинг иккинчиси билан жинс, сон ва
келишикда мослашиши

ث

ثَبَاتٍ

-бўлишли шакл

ثُبُوتٍ

-бўлишли маънодаги

مُتَقَلِّ

-иккиланган (ташдидли) ундош

ثَلَاثِيٍّ

-уч ундошли ўзак

مُتَلَفٍّ

-уч нуктали (харф)

تَكْوِينِيٍّ

-иккилик сонни ҳосил қилмоқ

اِسْتِثْنَاءٍ

-истиснолик

تَنْسِيبِيٍّ

-иккилик сон

مُتَايِئَةٍ

-икки ўзак ундошли

مُتَشَبِّهِيٍّ

-иккилик сондаги (сўз)

حَدَّ	-инкор
حَدَّ مُطْلَقٌ	-мутлақ инкор (масалан: نَمَّ юкламаси ёрдамидаги)
حَرَّ	-сўзни қаратқич келишигида бошқармоқ
أَحْرَّ	-қаратқич келишигида келмоқ
جَارٌ	-қаратқич келишигида бошқарувчи ёрдамчи сўз
حَرَّ	-қаратқич келишиги
حَرَّ بِالتَّبَعِيَّةِ	-мослашув асосидаги қаратқич келишиги
حَرَّ بِالْحَرْفِ	-предлог асосидаги қаратқич келишиги
مَحْرُورٌ	-қаратқич келишигидаги сўз
مُحَرَّدٌ	-I боб феъли
حَزَمَ	-феълнинг шарт майлини ҳосил қилмоқ
أَلْحَزَمَ	-шарт майлида келмоқ (феъл)
حَوَازِمٌ كُؤْپ. حَوَازِمٌ	-феълни шарт майлида бошқарувчи юклама
حَزَمَ	-шарт майли (феълларда)
مَحْزُومٌ	-шарт майлидаги феъл
حَزَاءُ الشَّرْطِ	-шарт эргаш гапли кўшма гапдаги бош гапнинг феъли
حَامِدٌ الصَّيِّمَةِ	-фақат бир хил вазнда ишлатиладиган сўз
حَمَّعَ	-(сўзни) кўпликка айлантирмоқ
حَمَّعَ	-кўплик
حَمَّعَ التَّصْحِيحِ	-тўғри кўплик
حَمَّعَ التَّكْسِيرِ	-синик кўплик

جَمَعَ الحَمْعَ	-кўпликдан ҳосил бўлган кўплик (أَيَّامٌ → أَيَّامٌ → يَوْمٌ)
جَمَعَ سَلَامٌ	-тўғри кўплик
جَمَعَ السَّلَامَةَ	-тўғри кўплик
جَمَعَ صَحِيحٌ	-тўғри кўплик
جَمَعَ مُكْسَرٌ	-синиқ кўплик
جُمْلَةٌ	-гап
جُمْلَةٌ إِنْجَارِيَّةٌ	-дарак гап
جُمْلَةٌ أَسْمِيَّةٌ	-от кесимли гап
جُمْلَةٌ تَعْجِيْبِيَّةٌ	-таажжубни ифодаловчи гап
جُمْلَةٌ حَالِيَّةٌ	-ҳолатни билдирувчи гап
جُمْلَةٌ اَلصَّلَاةُ	-аниқловчи эргаш гап
جُمْلَةٌ ظَرْفِيَّةٌ	-ҳол эргаш гап
جُمْلَةٌ فِعْلِيَّةٌ	-феъл кесимли гап
جُمْلَةٌ مُصَدَّرَةٌ بِاسْتِفْهَامٍ	-сўроқ юкламаси билан бошланувчи сўроқ гап
جُمْلَةٌ مَنْفِيَّةٌ	-инкор (бўлишсиз маънодаги) гап
مَجْهُولٌ	-мажхул нисбатдаги (сўз)
جَوَابُ الشَّرْطِ	-шарт эргаш гапли кўшма гапдаги бош гапнинг феъли
مَجَاوِزٌ	-ўтимли (феъл)
أَجْوَفٌ	-ажваф (иккинчи ўзак ундоши харфи иллатдан иборат) феъл

ح

حَدَّثَ	-иш-ҳаракат
حَذَفَ	-тушиб қолмоқ

حَرْفٌ	-харф, товуш; ёрдамчи сўз туркуми
حَرْفُ الْأَسْتِنَاءِ	-истисноликни ифодаловчи кўмакчи
حَرْفُ الْأَسْتِعْلَاءِ	-каттиқ талаффуз қилинадиган ундош товушлар (خ، ض، ص، غ، ط، ظ، ق)
حَرْفُ الْأَسْتِفَالَةِ	-юмшоқ талаффуз қилинадиган ундош товушлар (ش، ر، ح، د، ي، ث، ع، ل، م، ك، س، و، ف، ت، ج، ه، ز، ب، ذ، ا، ء، ن)
حَرْفُ الْأَسْتِفْهَامِ	-сўроқ олмоши, сўроқ юкламаси
حَرْفُ الْأَسْتِقْبَالِ	-келаси замонни билдирувчи юкламалари
حَرْفُ الْأَصْلِيّ	-ўзак ундош
حَرْفُ إِغْرَابٍ	-сўзнинг келишик ва майлини ифодаловчи қўшимча
حَرْفُ تَنْفِيْسٍ	-келаси замонни билдирувчи юкламалари
حَرْفُ الْحَرِّ	-предлог
حَرْفُ جَزْمٍ	-феълни шарт майлида бошқарувчи юклама
حَرْفُ حَلْقِيّ	-бўғиз ундош товуши
حَرْفُ شَجْرِيّ	-тил ундош товуши
حَرْفُ شَفْوِيّ	-лаб товуши
حَرْفُ الْأَلْعَاطِفِ	-бириктирувчи боғловчи
حَرْفُ الْأَلْغَنَةِ	-бурун товуши
حَرْفُ اللَّيْنِ	-унли товуш
حَرْفُ مَجْهُورٍ	-жарангли товуш
حَرْفُ مَدٍّ	-чўзиқ унли товуш; чўзиқ унлини ифодаловчи ҳарф
حَرْفُ مُدْغَمٍ	-иккиланган (ташдидли) ундош

حَرْفُ الْمَضَارَعَةِ	-фeълнинг ҳозирги-келаси замон префикси
حَرْفُ مُعْتَلٍّ	-ҳарфи иллат
حَرْفُ نَاسِخٍ	-гапнинг эгасини тушум келишигида бошқарувчи юклама
حَرْفُ نَاصِبٍ	-фeълни истак майлида бошқарувчи юклама
حَرْفُ نَفْيٍ	-фeълнинг бўлишсиз шаклини ҳосил қилувчи юклама
تَحْرِيْكَ بِالضَّمِّ	-дамма ҳаракатини қабул қилмоқ
حَرَكَةٌ	-қисқа унли товуш
حَرَكَةٌ إِعْرَابِيَّةٌ	-отнинг келишигини ва фeълнинг майлини билдирувчи унли
حَشْوٌ	-ўрта ўзак ундош
حَاضِرٌ	-фeълнинг ҳозирги замони
حَنْجَرَةٌ	-бўғиз
حَالٌ	-1) ҳозирги замон; 2) равиш ҳоли
خ	
خَيْرٌ	-1) от кесимли гапнинг кесими; 2) қўшма фeълнинг маъноли қисми
خَيْرٌ إِنْ	- <i>إِنْ</i> билан бошланадиган от кесимли гапнинг кесими
خَيْرٌ كَأَنَّ	- <i>كَأَنَّ</i> ёрдамчи фeъли иштирок этган гапнинг кесими
مُخَيَّرٌ عَنِ نَفْسِهِ	-фeълнинг I шахси
مُخْرِجٌ حَرْفٍ	-товушнинг ҳосил бўлиш ўрни
مُخَاطَبٌ	-фeъл ва олмошнинг II шахси
خَفْضٌ	-қаратқич келишиги
خُمَاسِيٌّ	-беш ўзак ундошли (сўз)

د	
أذغم	-ассимиляцияга учрамоқ, ассимиляциялаш- моқ, идғом бўлмоқ
مذغم	-иккиланган (ташдидли) ундош
ذ	
ذكر	-музаккар жинсни ҳосил қилмоқ
مذكر	-музаккар (мужской) жинс
ر	
رباعي	-тўрт ўзак ундошли (сўз)
ترادف	-синонимия
رفع	-бош келишиқ, феълнинг аниқлик майли
مرفوع	-1) бош келишиқдаги от; 2) аниқлик майли- даги феъл
ترکیب	-1) бирикма; 2) қўшма сўз
ز	
زمن حالي	-феълнинг ҳозирги замони
زمن ماض	- феълнинг ўтган замони
زمن مستقبل	- феълнинг келаси замони
س	
مستتر	-яширинган, тушиб қолган
اسم	-1) от; 2) феълдан бошқа мустақил сўз тур- куми
اسم الاستفهام	-сўрок олмоши
اسم الإشارة	-кўрсатиш олмоши
اسم الآلة	-қурол номи

اسْمُ اِنْ	- юкламаси билан бошланган гапнинг эгаси
اسْمُ التَّصْغِيرِ	-кичрайтма от
اسْمُ التَّفْضِيلِ	-қиёсий ва орттирма даража сифат
اسْمُ الْجَمْعِ	-жамловчи от
اسْمُ الْجِنْسِ	-турдош от
اسْمُ الْحَدَثِ	-ҳаракат номи
اسْمُ الزَّمَانِ	-иш-ҳаракатнинг бажарилиш пайтини билдирувчи от
اسْمُ الصَّنَاعَةِ	-касб-хунар номи
اسْمُ الْعَدَدِ	-сон
اسْمُ عِلْمٍ	-атоқли от
اسْمُ عَيْنٍ	-конкрет от
اسْمُ الْفَاعِلِ	-аниқ нисбат сифатдоши
اسْمُ الْفِعْلِ	-1) ҳаракат номи; 2) шаклан от маъносига кўра феъл бўлган сўз (масалан: صَدَّ)
اسْمُ كَانٍ	كَانَ ёрдамчи феъли иштирок этган гапнинг эгаси
اسْمُ الْكَثْرَةِ	-предмеднинг кўп эканлигини билдирувчи от
اسْمُ اللَّوْنِ	-рангни билдирувчи сифат
اسْمُ مَبْنِيٍّ	-келишикда турланмайдиган от
اسْمُ مثنًى	-иккилик сондаги от
اسْمُ مَجْمُوعٍ	-кўпликдаги от
اسْمُ الْمَرْءِ	-бир марталикни билдирувчи от
اسْمُ مَرْفُوعٍ	-бош келишикдаги от
اسْمُ مُرَكَّبٍ	-кўшма от

أَسْمٌ مُشْتَقٌّ	-ҳосила сўз, ясама сўз
أَسْمٌ مُضَمَّرٌ	-кишилиқ олмоши
أَسْمٌ مُعْرَبٌ	-уч келишиқда турланадиган от
أَسْمٌ مَعْنَوِيٌّ	-абстракт от
أَسْمٌ الْمَفْعُولِ	-мажхул нисбат сифатдоши
أَسْمٌ الْمَكَانِ	-иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрнини билди- рувчи от
أَسْمٌ الْمَنْسُوبِ	-нисбий сифат
أَسْمٌ مُنْصَرَفٌ	- уч келишиқда турланадиган от
أَسْمٌ مُتَوْنٌ	-танвин билан тугаган от
أَسْمٌ مَوْصُولٌ	-нисбий олмош
أَسْمٌ النَّسْبَةِ	-нисбий сифат
أَسْمٌ الْوَحْدَةِ	-дона от
إِسْنَادٌ	-эга-кесимлик муносабати
مُسْنَدٌ	-кесим
مُسْنَدٌ إِلَيْهِ	-эга

ش

شَيْءٌ جَمَلَةٌ	-1) ўрин ва пайт ҳоли; 2) предлог + от
أَشْتَقُّ	-сўздан сўз ясамоқ

ص

صَدْرٌ	- <u>каранг</u> : مُضَافٌ
مَصْدَرٌ	-ҳаракат номи
صَرْفٌ	-1) морфология; 2) сўз охиридаги қўшимча- нинг ўзгариши; 3) турланиш; 4) тусланиш
مُنْصَرَفٌ	-уч келишиқда турланувчи

صِيغَةٌ

-грамматик вазн

ض

مُضَارِعٌ

-ҳозирги-келаси замон

مُضَارِعٌ مَحْزُومٌ

-феълнинг шарт майли

مُضَارِعٌ مُتَّصِبٌ

-феълнинг истак майли

مُضَاعَفٌ

-1) иккиланган феъл; 2) ундошнинг такрорланишидан ҳосил бўлган тўрт ўзак ундошли феъл

ضَمِيرٌ

-олмош; кишилик олмоши

ضَمِيرُ الْمَتَكَلِّمِ

-I шахс олмоши

ضَمِيرُ حُضُورٍ

-I ёки II шахс олмоши

ضَمِيرُ الْخَطَابِ

-II шахс олмоши

ضَمِيرٌ عَائِدٌ

-қайтувчи олмош

ضَمِيرُ الْغَائِبِ

-III шахс олмоши

ضَمِيرُ الْفَصْلِ

-ажратувчи олмош

ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ

-1) бирикма олмош; 2) феълнинг шахс кўрсаткичи

ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ

-яширинган олмош

ضَمِيرٌ مُنْفَصِلٌ

-алоҳида ёзиладиган олмош

مُضَمَّرٌ

-қаранг: ضَمِيرٌ

أَضَافَ

-қаратқич-қаралмиш муносабатли бирикма тузмок

إِضَافَةٌ

-мослашмаган аниқловчи (изофа)

مُضَافٌ

-мослашмаган аниқловчили бирикманинг аниқланмиши

مُضَافٌ إِلَيْهِ

-мослашмаган аниқловчи

ط

طَابِقَ

-мослашмоқ (жинсда ва сонда)

ظ

ظَرْفٌ

-1) ўрин, пайт равиши; 2) от-предлог; 3) ҳолатни билдирувчи сўз; 4) пайт, ўрин холи

ظَرْفِيَّةٌ

-ҳолат гап

ع

عَابِرٌ

-ўтган замон

عُجْرٌ

-каранг: مُضَافٌ إِلَيْهِ

مُعْجَمٌ

-нуктали (ҳарф)

مُعْجَمٌ مُتْلَكٌ

-уч нуктали ҳарф

عَدَدٌ

-сон

عَدَدٌ جَمْعٌ

-кўплик

عَدَدٌ مُتَشَى

-иккилик сон

عَدَدٌ مُرَكَّبٌ

-11 дан 19 гача бўлган санок сон

عَدَدٌ مَعْطُوفٌ

-ўзаро وَ боғловчиси билан бириккан мураккаб сон

عَدَدٌ مُفْرَدٌ

-бирлик сон

مَعْدُودٌ

-саналмиш от

عَدَى

-1) ўтимсиз феълни ўтимлига айлантирмоқ;
2) феълга тўлдирувчини кўшмоқ

تَعَدَى

-ўтимли бўлмоқ

مُتَعَدٍ

-ўтимли (феъл)

إِعْرَابٌ

-тусланиш, турланиш

مُعْرَبٌ

-келишиқларда турланадиган сўз

عَرَفَ	-отни аниқ ҳолатга ўтказмоқ
مَعْرِفَةٌ	-аниқлик категорияси
مَعْرُوفٌ	-аниқ нисбат
عُطِفَ	-уюшиб келмоқ
عَاطَفٌ	-бириктирувчи боғловчи
مَغْطُوفٌ	-уюшиқ бўлак
مَغْطُوفٌ عَلَيْهِ	-уюшиқ бўлакларнинг биринчи қисми
عَقْدٌ	-20 дан 90 гача бўлган яхлит сон
مُعْتَلٌ	-заиф (ўзак ёки феъл)
مُعْتَلٌ أَلْعَيْنِ	-иккинчи ўзак ундоши ҳарфи иллатдан иборат сўз
مُعْتَلٌ أَلْفَاءِ	-биринчи ўзак ундоши ҳарфи иллатдан иборат сўз
مُعْتَلٌ أَللَامِ	-учинчи ўзак ундоши ҳарфи иллатдан иборат сўз
عَلَامَةٌ	-белги
عَلَمٌ	-атоқли от
عَلَمٌ مُرَكَّبٌ	-икки ёки ундан ортиқ сўздан иборат атоқли от
مَغْلُومٌ	-аниқ нисбат
عَمِلَ	-бошқармоқ
عَوَامِلُ كُؤِ. عَامِلٌ	-сўзларнинг ўзаро бошқарилиш сабаби
عَيْنُ أَلْفِعْلِ	-феълнинг иккинчи ўзак ундоши

ع

غَابِرٌ

-келаси замон

عُنَّةٌ	-бурун товуши
غَائِبٌ	-III шахс
غَيْبَةٌ	-III шахс олмоши
غَيْرٌ مُنْصَرِفٌ	-икки келишикли (от)
ف	
فَاءُ الْحَرَاءِ	-шарт эргаш гапли кўшма гапнинг бош гапига кўшилиувчи — юкламаси
فَاءُ الْفِعْلِ	-феълнинг биринчи ўзак ундоши
فَتْحُ الْحَرْفِ	-харф устига «фатҳа» ҳаракатини қўймоқ
تَفْحِيمٌ	-«л» ва «р» товушларининг қаттиқ талаффуз қилиниши
مُفْرَدٌ	-бирлик
فَضْلَةٌ	-иккинчи даражали бўлак
أَفْعَلُ التَّفْضِيلِ	-қиёсий ва орттирма даража сифати
فَاعِلٌ	-1) феъл кесимли гапнинг эгаси; 2) иш-ҳаракатнинг субъекти
فِعْلٌ	-1) феъл; 2) феъл кесим
فِعْلٌ أَحْوَفٌ	-ажваф феъл
فِعْلٌ أَمْرٌ	-феълнинг буйруқ майли
فِعْلٌ التَّعَجُّبِ	-таажжубни ифодаловчи феъл
فِعْلٌ ثَلَاثِيٌّ	-уч ўзак ундошли феъл
فِعْلٌ ثَلَاثِيٌّ مُحَرَّدٌ	-уч ўзак ундошли феълнинг I боби
فِعْلٌ ثَلَاثِيٌّ مَزِيدٌ	-уч ўзак ундошли феълнинг ҳосила боби
فِعْلٌ جَامِدٌ	-замонда тусланмайдиган ва бир хил шаклга эга бўлган феъллар (масалан: نَعِمٌ، هَاتِ)
فِعْلٌ الذَّمِّ	-тахқир феъли

فِعْلٌ رُبَاعِيٌّ	-тўрт ўзак ундошли феъл
فِعْلٌ سَالِمٌ	-солим феъл
فِعْلٌ شَرْطِيٌّ	-шарт майлидаги феъл
فِعْلٌ الشَّرْوَءُ	-бошлаш феъли
فِعْلٌ صَحِيحٌ	-солим феъл
فِعْلٌ عَيْنُهُ مَهْمُوزَةٌ	-иккинчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феъл
فِعْلٌ غَيْرٌ سَالِمٌ	-нотўғри феъл
فِعْلٌ فَاوَّءُهُ مَهْمُوزَةٌ	-биринчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феъл
فِعْلٌ لَازِمٌ	-ўтимсиз феъл
فِعْلٌ لَامُهُ مَهْمُوزَةٌ	-учинчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феъл
فِعْلٌ لَفِيْفٌ	-иккинчи ва учинчи ўзак ундошлари ҳарфи иллатдан иборат бўлган феъл
فِعْلٌ مَاضِيٌّ	-ўтган замон феъли
فِعْلٌ مَبْنِيٌّ لِلْمَجْهُوْلِ	-феълнинг мажхул нисбати
فِعْلٌ مَبْنِيٌّ لِلْمَفْعُوْلِ	-феълнинг мажхул нисбати
فِعْلٌ مِثَالِيٌّ	-солимсифат феъл
فِعْلٌ مُجَاوِزٌ	-ўтимли феъл
فِعْلٌ الْمَدْحِ	-мақтов феъли
فِعْلٌ مَرْفُوعٌ	-феълнинг аниқлик нисбати
فِعْلٌ مُضَاعَفٌ	-иккиланган феъл
فِعْلٌ مُعْتَلٌ	-заиф феъл
فِعْلٌ الْمُقَارَبَةِ	-иш-ҳаракатнинг бажарилишига оз қолганлигини билдирувчи феъл
فِعْلٌ مُتَلَوٍّ	-биринчи ва учинчи ўзак ундошлари ҳарфи иллатдан иборат бўлган феъл

فِعْلٌ مِّنصُوبٌ	-истак майли феъли
فِعْلٌ مَّهْمُوزٌ	-ҳамзали феъл
فِعْلٌ نَاقِصٌ	-1) ноқис феъл; 2) кўмакчи феъл
فِعْلٌ اَلْيَقِيْنُ	-«билиш» маъносида ишлатилувчи феъл
مَفْعُوْلٌ	-1) тўлдирувчи; 2) иш-ҳаракатнинг объекти
مَفْعُوْلٌ بِهٖ	-воситасиз тўлдирувчи
مَفْعُوْلٌ فِيْهٖ	-ўрин ёки пайтни билдирувчи тушум келишиги
مَفْعُوْلٌ لَهٗ	-сабабни билдирувчи тушум келишиги
مَفْعُوْلٌ مَعَهٗ	-биргаликни ифодаловчи тушум келишиги
فَكَ اَلْاِذْعَامِ	-ташдиднинг йўқолиши
ق	
اَقْتَبَسَ	-бошқа тилдан сўз кириши
مُسْتَقْبَلٌ	-келаси замон
قَسَمٌ	-қасам
ك	
مُكْتَرٍ	-кўплик
كَلَامٌ مُّبْتَدٍ	-бўлишли маънодаги гап
مَتَكَلَّمٌ	-биринчи шахс
مَتَكَلَّمٌ مَعَ اَلْغَيْرِ	-биринчи шахс кўплик
كُنْيَةٌ	-ота ёки ўгилга боғлиқ атоқли от
ل	
لَامٌ اَلْاَمْرِ	-буйруқ майлини ҳосил қилувчи ل юкламаси
لَامٌ اَلْتَاكِيْدِ	-қучайтирув юкламаси

لَا مَ الْآخِرِ	-от кесим олдига қўйиладиган لَا кучайтирув юкламаси
لَا مَ الْفِعْلِ	-фeълнинг учинчи ўзак ундоши
لَا النَّافِيَةَ	-ҳозирги-келаси замоннинг бўлишсиз формасини ҳосил қилувчи لَا юкламаси
لَا النَّاهِيَةَ	-буйруқ майлининг бўлишсиз формасини ҳосил қилувчи لَا юкламаси
لَقَبٌ	-лақаб (киши номларининг таркибий қисми)
م	
مَا أَلَسْتَفْهَامِيَّةٌ	- مَا сўроқ юкламаси
مَا أَلْتَعَجُّبِيَّةٌ	-таажжубни ифодалаовчи مَا юкламаси
مَاضٍ	-ўтган замон
مَتَمَكِّنٌ	-турланувчи, тусланувчи
تَمْيِيزٌ	-чеклов
ن	
نَحْوٌ	-синтаксис
مُنَادَاةٌ	-ундалма
بِدَاءٌ	-ундалма
نَصَبٌ	-1) фeълни истак майлига солмоқ; 2) отни тушум келишигида бошқармоқ
مَنْعُوتٌ	-сифатланмиш от
نَعْتٌ	-сифат
نَكْرٌ	-ноаниқ ҳолатга келтирмоқ (отни)
نَكْرَةٌ	-ноаниқ ҳолатдаги сўз
نَائِبٌ عَنِ الْفَاعِلِ	-мажхул нисбат фeъли кесим бўлган гапнинг эгаси

نُونُ التَّوَكِيدِ
نُونُ الْوَقَايَةِ

-кучайтирма майлда ишлатилувчи ن харфи

-I шахс бирикма олмошидаги ن харфи

ه

هَمْزَةُ الْقَطْعِ
هَمْزَةُ التَّنْقِيلِ
هَمْزَةُ الْوَصْلِ

-катъий ҳамза

-IV боб феъли олдидаги катъий ҳамза

-васлали ҳамза

و

وَاوُ الْمَعْيَةِ
صَفَةٍ
مَوْصُوفٍ
وَصْفٍ
صَلَةٍ
مَوْصُولٍ
وَقْفٍ

-биргаликни билдирувчи و юкламаси

-сифат

-сифатланмиш от

-сифат билан от ўртасидаги муносабат

-аниқловчи эргаш гап

-нисбий олмош

-пауза, тўхташ

ي

يَاءُ الْمُتَكَلِّمِ

-I шахс бирлик кўшилувчи олмоши

ЎЗБЕКЧА – АРАБЧА ГРАММАТИК ИСТИЛОҲЛАР ЛУҒАТИ

А

аниқланмиш:	
- мослашмаган аниқловчининг аниқланмиши	- مُضَافٌ
аниқлик артикли	أَلِ الْمَعْرِفَةِ، أَلِ الْإِلْفِ وَ أَلِ الْإِلْمِ
аниқлик категорияси	- مَعْرِفَةٌ
аниқловчи:	
- мослашмаган аниқловчи	- مُضَافٌ إِلَيْهِ
артикуляция ўрни	- مَخْرَجُ حَرْفٍ

Б

бирикма	- تَرْكِيْبٌ
бошқармок	- عَمَلٌ
боғловчи:	
- бириктирувчи боғловчи	- حَرْفُ الْعَطْفِ، عَاطِفٌ
- уюшиқ бўлақлар орасидаги боғловчи	- أَدَاةُ الْعَطْفِ
бўғиз	- حَنْجَرَةٌ
бўлишли(маънодаги)	- مُثَبِّتٌ
бўлишли форма	- إِبْتِاتٌ

В

вазн(грамматик)	- صِيغَةٌ
восита	- أَدْوَاتُ كُؤِپ. أَدَاةٌ

гап:

- аниқловчи эргаш гап
- бўлишли гап
- дарак гап
- инкор (бўлишсиз маънодаги)

гап

- от кесимли гап
- сўроқ юкламаси билан бошланадиган гап
- таажжубни ифодаловчи гап
- феъл кесимли гап
- ҳол эргаш гап
- ҳолат гап
- ҳолатни бидирадиган гап

- جُمْلَةٌ
- صِلَةٌ، جُمْلَةٌ أَلْصَلَّةُ
- كَلَامٌ مُنْبِتٌ
- جُمْلَةٌ إِجْبَارِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ مَنْفِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ أَسْمِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ مُصَدَّرَةٌ بِاسْتِفْهَامٍ
- جُمْلَةٌ تَعْجِيبِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ فَعْلِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ ظَرْفِيَّةٌ
- ظَرْفِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ حَالِيَّةٌ

3

заиф (феъл ёки ўзак)

замон:

- феълнинг келаси замони
- феълнинг ўтган замони
- феълнинг ҳозирги замони
- ўтган замон
- ҳозирги-келаси замон

- مُعْتَلٌ
- زَمَنٌ مُسْتَقْبَلٌ، غَابِرٌ، مُسْتَقْبَلٌ
- فِعْلٌ مَاضٍ، زَمَنٌ مَاضٍ
- زَمَنٌ حَالِيٌّ، حَاضِرٌ، حَالٌ
- غَابِرٌ
- مُضَارِعٌ

И

изофа

- إِضَافَةٌ

изоҳловчи:

- бошқа сўз ўрнида ишлатиладиган изоҳловчи

- بَدَلٌ

иккинчи даражали бўлак

- فَضْلَةٌ

инкор:

- جَحْدٌ

- мутлақ инкор

- جَحْدٌ مُطْلَقٌ

иетиснолик

- اِسْتِثْنَاءٌ

иш-ҳаракат

- حَدَثٌ

К

келишик:

- биргаликни билдирувчи тушум келишиги

- مَفْعُولٌ مَعَهُ

- бош келишик

- رَفَعٌ

- икки келишикли

- غَيْرٌ مُنْصَرِفٍ

- сабабни билдирувчи тушум келишиги

- مَفْعُولٌ لَهُ

- тушум келишиги

- نَصْبٌ

- ўрин ёки пайтни билдирувчи тушум келишиги

- مَفْعُولٌ فِيهِ

- қаратқич келишиги

- حَفْضٌ ، جَرٌّ

кесим:

- от кесим

- خَبَرٌ

- феъл кесим

- فِعْلٌ

- кўплик:

- عَدَدٌ جَمْعٌ ، جَمْعٌ

- кўпликдан ҳосил бўлган

- جَمْعُ الْجَمْعِ

кўплик

- синик кўплик

тўғри кўплик

جَمَعَ مُكَسَّرًا، جَمَعَ تَكْسِيرًا -
جَمَعَ التَّصْحِيحَ، جَمَعَ صَحِيحًا،
جَمَعَ السَّلَامَةَ، جَمَعَ سَالِمًا -

кўмакчи:

- истисноликни ифодаловчи

кўмакчи

кўрсатгич:

- шахс кўрсатгичи (фeълда)

حُرْفُ الْأِسْتِنَاءِ -

ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ -

Л

лақаб

لَقَبٌ -

М

майл:

- фeълнинг аниқлик майли

- фeълнинг буйруқ майли

- фeълнинг истак майли

- фeълнинг шарт майли

морфология

мослашмоқ (жинс ва сонда)

мослашув

мослашувчи

муаннас (женский) жинс

فِعْلٌ مَرْفُوعٌ -
فِعْلٌ أَمْرٌ، أَمْرٌ -
نَصَبٌ، فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ، مَنْصُوبٌ
حَزْمٌ، مُضَارِعٌ مَحْزُومٌ -
صَرَفٌ -
طَابَقٌ -
تَبَعِيَّةٌ -
تَبَعٌ، تَابِعٌ -
مُؤَنَّثٌ -

Н

нисбат:

- аниқ нисбат

مَعْرُوفٌ، مَعْلُومٌ -

- феълнинг мажхул нисбати

فَعْلٌ مِّنِّي لِلْمَخْهُولِ،
فَعْلٌ مِّنِّي لِلْمَفْعُولِ

О

олмош:

ажратиб ёзилувчи олмош

- ضَمِيرٌ مُّفْصِلٌ

- ажратувчи олмош

- ضَمِيرٌ أَفْصَلِ

- биринчи ва иккинчи шахс олмошлари

- ضَمِيرٌ حُضُورِ

- биринчи шахс олмоши

- ضَمِيرُ الْمُتَكَلِّمِ

- иккинчи шахс олмоши

- ضَمِيرُ الْمُخَاطَبِ، مُخَاطَبٌ

- кишилик олмоши

- اِسْمٌ مُضَمَّرٌ، ضَمِيرٌ

- кўрсатиш олмоши

- اِسْمٌ اِلْتِزَامِي

- нисбий олмош

- اِسْمٌ مُؤَوَّلٌ، اِسْمٌ مُؤَوَّلٌ

- сўроқ олмоши

- حَرْفٌ اِسْتِفْهَامِ، اِسْمٌ اِسْتِفْهَامِ

- учинчи шахс олмоши

- ضَمِيرٌ اَلْغَائِبِ

- яширинган олмош

- ضَمِيرٌ مُسْتَرٌّ

- қайтувчи олмош

- ضَمِيرٌ عَائِدٌ

- бирикма олмош

- ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ

от:

- اِسْمٌ

- абстракт от

- اِسْمٌ مَعْنَوِيٌّ

- атоқли от

- اِسْمٌ عَلَمٌ، عَلَمٌ

- бош келишикдаги от

- اِسْمٌ مَرْفُوعٌ

- дона от

- اِسْمٌ اَلْوَحْدَةِ

- жамловчи от

- اِسْمٌ اَلْجَمْعِ

- иккилик сондаги от
- иш-ҳаракатнинг бажарилиш пайтини билдирувчи от
- иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрнини билдирувчи от
- касб-ҳунар оти
- келишиқда турланмайдиган от
- кичрайтма от
- конкрет от
- кўплик от
- мураккаб атоқли от
- предметнинг кўп эканлигини билдирувчи от
- саналмиш от
- сифатланмиш от
- танвинли от
- турдош от
- уч келишиқда турланадиган от
- қурол оти
- қўшма от

- اِسْمٌ مُثْنِيٌّ
- اِسْمٌ الزَّمَانِ
- اِسْمٌ الْمَكَانِ
- اِسْمٌ الصَّنَاعَةِ
- اِسْمٌ مَبْنِيٌّ
- اِسْمٌ مُصَغَّرٌ، اِسْمٌ التَّصْغِيرِ
- اِسْمٌ عَيْنٍ
- اِسْمٌ مَجْمُوعٌ
- عَلَمٌ مُرَكَّبٌ
- اِسْمٌ الْكَثْرَةِ
- مَعْدُودٌ
- مَنَعُوتٌ، مَوْصُوفٌ
- اِسْمٌ مُتَوْنٌ
- اِسْمٌ الْجِنْسِ
- اِسْمٌ مُنْصَرَفٌ، اِسْمٌ مُعْرَبٌ
- اِسْمٌ الْآلَةِ
- اِسْمٌ مُرَكَّبٌ

П

- пауза
- предикативлик
- предлог:
- от предлог

- وَقْفٌ
- اِسْتِنَادٌ
- حَرْفُ الْجَرِّ
- ظَرْفٌ

равиш:

- ўрин ва пайт равиши - ظَرْفٌ

жинс:

- музаккар (мужской) жинс - مُذَكَّرٌ

- муаннас(женский) жинс - مَوْثٌ

синонимия

- تَرَادُفٌ

синтаксис

- نَحْوٌ

сифат:

- نَعْتٌ، صِفَةٌ

- нисбий сифат

- اِسْمٌ اَلنَّسْبِيَّةِ، اِسْمٌ مِّنْسُوبٍ

- орттирма даража сифати

- اَفْعَلُ اَلتَّفْضِيلِ

- рангни билдирувчи сифат

- اِسْمٌ اَللَّوْنِ

- қиёсий даража сифати

- اَفْعَلُ اَلتَّفْضِيلِ، اِسْمٌ اَلتَّفْضِيلِ

сифатдош:

- аниқ нисбат сифатдоши

- اِسْمٌ اَلفَاعِلِ

- мажхул нисбат сифатдоши

- اِسْمٌ اَلْمَفْعُولِ

сон:

- اِسْمٌ اَلْعَدَدِ، عَدَدٌ

- бирлик сон

- مُفْرَدٌ، عَدَدٌ مُفْرَدٌ

- иккилик сон

- نَهْيَةٌ، عَدَدٌ مُثْنِيٌّ

субъект (иш-ҳаракатники)

- فَاعِلٌ

сўз:

- бир хил вазнда ишлатиладиган

сўз

- كَلِمَةٌ جَامِدَةٌ اَلصَّوْمَةُ

- ёрдамчи сўз
- иккилик сондаги сўз
- келишиқларда турланувчи сўз
- мажхул нисбатдаги сўз
- ноаниқ ҳолатдаги сўз
- шаклан от, мазмунан феъл бўлган сўз
- ясама сўз
- қаратқич келишиғида бошқарувчи ёрдамчи сўз
- қаратқич келишиғидаги сўз
- қўшма сўз

- حَرْفٌ
- مَثْبُوتٌ
- مُغْرَبٌ
- مَحْهُوْلٌ
- نَكْرَةٌ
- اِسْمُ الْفِعْلِ
- اِسْمٌ مُشْتَقٌّ
- جَارٌ
- مَحْرُورٌ
- تَرْكِيْبٌ

T

товуш:

- бурун товуши
- жарангли товуш
- лаб товуши
- унли товуш
- чўзиқ унли товуш
- қисқа унли товуш

турланиш

турланувчи (келишиқда)

турланувчи

тусланиш

тусланувчи

- حَرْفٌ
- حَرْفُ اَلْعُنْتَةِ
- حَرْفٌ مَحْهُوْرٌ
- حَرْفٌ شَفَوِيٌّ
- حَرْفُ اَللِّينِ
- حَرْفٌ مَدٌّ
- حَرَكَةٌ
- اِغْرَابٌ، صَرْفٌ
- مُنْصَرَفٌ
- مُتَمَكِّنٌ
- اِغْرَابٌ، صَرْفٌ
- مُتَمَكِّنٌ

тушиб қолмоқ

- حَذَفَ

тўлдирувчи

- مَفْعُولٌ

- воситасиз тўлдирувчи

- مَفْعُولٌ بِهٖ

У

ундалма

- مُنَادَاةٌ، نِدَاءٌ

ундош:

- бўғиз ундош

- حَرْفٌ حَلْقِيٌّ

- иккиланган ундош

- مُنْقَلٌ، مُدْغَمٌ، حَرْفٌ مُدْغَمٌ

- келаси замонни билдирувчи ундош

- حَرْفٌ تَنْفِيسٍ

- ташдидли ундош

- مُدْغَمٌ

- тил ундоши

- حَرْفٌ شَحْرِيٌّ

- феълнинг биринчи ўзак

- فَاءُ الْفِعْلِ

ундоши

- феълнинг иккинчи ўзак

- عَيْنُ الْفِعْلِ

ундоши

- феълнинг учинчи ўзак ундоши

- لَامُ الْفِعْلِ

- ўзак ундош

- حَرْفٌ أَصْلِيٌّ

-ўрта ўзак ундош

- حَشْوٌ

ундошли:

- икки ўзак ундошли

- ثَنَائِيٌّ

- тўрт ўзак ундошли

- رُبَاعِيٌّ

- уч ўзак ундошли

- ثَلَاثِيٌّ

уюшиб келмоқ

- عَطْفٌ

уюшиқ бўлак (биринчиси)

- مَعْطُوفٌ عَلَيْهِ

уюшиқ бўлак (биринчисидан ташқари)

- مَعْطُوفٌ

фeъл:

- ажваф фeъл
- аниклик майлидаги фeъл
- бешинчи боб фeъли
- биринчи боб фeъли
- бошлаш фeъли
- еттинчи боб фeъли
- заиф фeъл
- иккиланган фeъл
- иккинчи боб фeъли
- кўмакчи фeъл
- мақтов фeъли
- ногўгри фeъл
- ноқис фeъл
- олтинчи боб фeъли
- саккизинчи боб фeъли
- солим фeъл
- солимсифат фeъл
- таажжуб фeъли
- таҳкир фeъли
- тўрт ўзак ундошли фeъл
- тўртинчи боб фeъли
- тўккизинчи боб фeъли
- уч ўзак ундошли биринчи боб

- فَعْلٌ
- فَعْلٌ أَحْوَفٌ
- فَعْلٌ مَرْفُوعٌ
- بَابُ التَّفْعُلِ
- فَعْلٌ مُحَرَّرٌ
- فَعْلٌ الشَّرُوعِ
- بَابُ الْأَفْعَالِ
- فَعْلٌ مُعْتَلٌ
- فَعْلٌ مُضَاعَفٌ
- بَابُ التَّفْعِيلِ
- فَعْلٌ نَاقِصٌ
- فَعْلٌ الْمَدْحِ
- فَعْلٌ غَيْرٌ سَالِمٍ
- فَعْلٌ نَاقِصٌ
- بَابُ التَّفَاعُلِ
- بَابُ الْإِفْعَالِ
- فَعْلٌ صَحِيحٌ، فَعْلٌ سَالِمٌ
- فَعْلٌ مِثَالٌ
- فَعْلٌ اتَّعَجَبَ
- فَعْلٌ الدَّمِ
- فَعْلٌ رُبَاعِيٌّ
- بَابُ الْإِفْعَالِ
- بَابُ الْإِفْعَالِ
- فَعْلٌ ثَلَاثِيٌّ مُحَرَّرٌ

фёъли

- уч ўзак ундошли фёъл
- учинчи боб фёъли
- шарт майлидаги фёъл
- шарт эргаш гапли кўшма гапдаги бош гапнинг фёъли
- ўнинчи боб фёъи
- ўтимли фёъл
- ўтимсиз фёъл
- ҳамзали фёъл

- فِعْلٌ ثَلَاثِيٌّ
- بَابُ الْمُفَاعَلَةِ، بَابُ الْفِعَالِ
- فِعْلٌ مَحْزُومٌ، فِعْلٌ شَرْطٍ
- جَزَاءُ الشَّرْطِ، جَوَابُ -الشَّرْطِ
- بَابُ الْأِسْتِفْعَالِ
- فِعْلٌ مُتَعَدٌّ، فِعْلٌ مُخَاوِرٌ
- فِعْلٌ لَازِمٌ
- فِعْلٌ مَهْمُوزٌ

Ч

чеклов

- تَمْيِيزٌ

Ш

шахс:

- биринчи шахс
- кўплик биринчи шахс
- учинчи шахс
- фёълнинг биринчи шахси
- фёълнинг иккинчи шахси

- مُتَكَلِّمٌ
- مُتَكَلِّمٌ مَعَ الْغَيْرِ
- غَيْبَةٌ، غَائِبٌ
- مُخْبِرٌ عَنِ نَفْسِهِ
- مُخَاطَبٌ

Э

эга:

- мажхул нисбат фёъли кесим бўлган гапнинг эгаси
- от кесимли гапнинг эгаси
- фёъл кесимли гапнинг эгаси

- مُسْتَدٌّ إِلَيْهِ
- نَائِبٌ عَنِ الْفَاعِلِ
- مُبْتَدَأٌ
- فَاعِلٌ

юклама:

- истак майли олдидан келувчи юклама
- истак майлида бошқарувчи юклама(фёълни)
- истиснолик юкламаси
- келаси замон фёълнинг катъий инкор юкламаси
- келаси замонни билдирувчи юклама
- сўроқ юкламаси
- тасодифий иш-ҳаракатни ифодаловчи юклама
- фёълни истак майлида бошқарувчи юклама
- фёълни шарт майлида бошқарувчи юклама
- фёълнинг бўлишсиз формасини ҳосил қилувчи юклама
- шарт эргаш гапни бош гап билан бириктирувчи юклама
- эгага таъсир қилувчи юклама
- эгани тушум келишигида бошқарувчи юклама
- қасам юкламаси

- أَنْ النَّاصِبَةُ لِلْمُضَارِعِ
- نَاصِبٌ
- إِلَّا الْإِسْتِنَائِيَّةُ
- تَأْكِيدُ نَفْيِ الْإِسْتِقْبَالِ
- حَرْفُ الْإِسْتِقْبَالِ
- حَرْفُ الْإِسْتِفْهَامِ، أَدَاءُ الْإِسْتِفْهَامِ
- إِذَا الْمُفَاجَاةِ
- حَرْفُ نَاصِبٌ
- حَرْفُ حَزْمٍ
- حَرْفُ نَفْيٍ
- أَنْ لِلشَّرْطِ وَالْجَزَاءِ
- أَخْوَاتُ إِنْ
- حَرْفُ نَاسِخٍ
- حَرْفُ الْقَسَمِ

ў

ўзак:

- беш ундош товушли ўзак
- икки ундош товушли ўзак
- тўрт ундош товушли ўзак
- уч ундош товушли ўзак
- أَصْلُ خَمَاسِيٍّ
- أَصْلُ ثَنَائِيٍّ
- أَصْلُ رُبَاعِيٍّ
- أَصْلُ ثَلَاثِيٍّ

Қ

қасам

قَسَمَ -

қўшма феълнинг етакчи қисми

قَسَمَ -

Х

ҳамза:

- васлали ҳамза

هَمْزَةُ الْوَصْلِ، أَلْفُ الْوَصْلِ -

- қатъий ҳамза

هَمْزَةُ الْقَطْعِ، أَلْفُ الْقَطْعِ -

ҳаракат номи

مَصْدَرٌ، اسْمُ الْفِعْلِ، اسْمُ الْحَدِيثِ -

ҳарф:

حَرْفٌ -

- нуктали ҳарф

حَرْفٌ مُعْجَمٌ -

- уч нуктали ҳарф

حَرْفٌ مُعْجَمٌ مُنْتَلِثٌ، حَرْفٌ مُنْتَلِثٌ

- ҳарфи иллат

حَرْفٌ مُعْتَلٌ، حَرْفٌ عَلِيٌّ -

ҳол:

- равиш ҳоли

حَالٌ -

- ўрин ва пайт ҳоли

شِبْهُ حَالَةٍ، ظَرْفٌ -

Фойдаланилган адабиётлар

1. Акбаров М. ва бошқалар. Ўзбек тили. – Т.: Ўқитувчи, 1967.
2. Баранов Х.К. Арабско-русский словарь. – М.: Русский язык, 1977.
3. Гранде Б.М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. – М.: Наука, 1963.
4. Икромов Р., Қосимова К. Ўзбек тилидан машқлар тўплами. – Т.: Ўқитувчи, 1988.
5. Ковалев А.А., Шарбатов Г.Ш. Учебник арабского языка. – М.: Наука, 1969.
6. Образцы деловой переписки на арабском языке: Методические разработки. Сост.: У.М. Уватов, М.В. Абдуллаев. – Т.: Изд-во ТашГУ, 1990.
7. Русча-ўзбекча лугат. 5 томли. – Т.: ЎзССР ФА нашриёти, 1950-1955.
8. Талабов Э. Араб тили дарслиги. Т.: Ўзбекистон, 1992.
9. Талабов Э. Учебное пособие по разговорной практике арабского языка. – Т.: Изд-во ТашГУ, 1988.
10. Усмонова М. ва бошқалар. Ўзбек тили. – Т.: Ўқитувчи, 1981.
11. Фролова О.Б. Мы говорим по-арабски. – М.: Наука, 1972.
12. Халидов Б.З. Учебник арабского языка. Т.: Ўқитувчи, 1981.
13. Щагаль В.Э. и др. Учебник арабского языка. – М.: Военное изд-во, 1983.
14. Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка. – М.: Наука, 1985.

МУНДАРИЖА

<i>ЎН ЕТТИНЧИ ҚИСМ</i>	3
Янги сўзлар	3
§ 110. VI боб феъли	12
§ 111. VI боб нотўғри феълларининг ўтган замони	20
§ 112. VI боб нотўғри феълларининг ҳозирги-келаси замони.....	26
§ 113. VI боб феълнинг шарт майли	33
§ 114. VI боб феълнинг буйруқ майли	36
§ 115. VI боб феълнинг истак майли	44
§ 116. VI боб феълнинг масдари	49
§ 117. VI боб феълнинг сифатдошлари	53
Ўн еттинчи матн: <i>متر و طشفتد</i>	59
 <i>ЎН САККИЗИНЧИ ҚИСМ</i>	 62
Янги сўзлар	62
§ 118. VII боб феъли	67
§ 119. VII боб нотўғри феълларининг ўтган замони	69
§ 120. VII боб нотўғри феълларининг ҳозирги-келаси замони	72
§ 121. VII боб феълнинг шарт майли	77
§ 122. VII боб феълнинг буйруқ майли	80
§ 123. VII боб феълнинг истак майли	82

§ 124. VII боб феълининг масдари	92
§ 125. VII боб феълининг сифатдошлари	93
Ўн саккизинчи матн: <i>في المخزن العام المركزي</i>	98
ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ ҚИСМ	101
Янги сўзлар	101
§ 126. VIII боб феъли	106
§ 127. VIII боб нотўғри феълларининг ўтган замони	111
§ 128. VIII боб нотўғри феълларининг ҳозирги-келаси замони	116
§ 129. VIII боб феълининг шарт майли	125
§ 130. VIII боб феълининг буйруқ майли	128
§ 131. VIII боб феълининг истак майли	130
§ 132. VIII боб феълининг масдари	139
§ 133. VIII боб феълининг сифатдошлари	140
Ўн тўққизинчи матн: <i>طشقىد</i>	148
ЙИГИРМАНЧИ ҚИСМ	151
Янги сўзлар	151
§ 134. IX боб феъли	156
§ 135. X боб феъли	164
§ 136. X боб нотўғри феълларининг ўтган замони	167
§ 137. X боб нотўғри феълларининг ҳозирги-келаси замони	171

§ 138. X боб феълининг шарт майли	176
§ 139. X боб феълининг буйруқ майли	179
§ 140. X боб феълининг истак майли	181
§ 141. X боб феълининг масдари	188
§ 142. X боб феълининг сифатдошлари	190
§ 143. XI-XV боб феъллари	196
Йигирманчи матн: سمرقند	197

ЙИГИРМА БИРИНЧИ ҚИСМ..... 200

Янги сўзлар	200
§ 144. Тўрт ўзак ундошли феъллар	205
§ 145. I боб феъли	205
§ 146. II боб феъли	220
§ 147. Тўрт ўзак ундошли феълларнинг III ва IV боблари	222
Йигирма биринчи матн: أوزبكستان المستقلة	227

ЙИГИРМА ИККИНЧИ ҚИСМ 230

Янги иборалар	230
§ 148. Эгага таъсир қилувчи юкламалар	231
§ 149. Мутлақ инкор	236
§ 150. عى ёрдамчи феъл сифатида	239
§ 151. Ёрдамчи феъллар	243
§ 152. Изоҳловчи	247

§ 169. Киши номлари	319
§ 170. Икки томонлама мослашувчи аниқловчи	324
Йигирма тўртинчи матн: طه حسين	325
<i>ЙИГИРМА БЕШИНЧИ ҚИСМ</i>	329
Янги иборалар	329
§ 171. Таажжубнинг ифодаланиши	329
§ 172. Қасамнинг ифодаланиши	333
§ 173. Ажратилган изоҳловчи	338
§ 174. Фейллар билан боғлиқ бўлган тушум келишиги ..	338
§ 175. Биргаликни ифодаловчи тушум келишиги	340
§ 176. Мақтов ва таҳқир феъллари	344
§ 177. Содда гапнинг махсус тури	346
Йигирма бешинчи матн: بخارى	349
<i>ЙИГИРМА ОЛТИНЧИ ҚИСМ</i>	352
Янги иборалар	352
§ 178. Қўшма гап ва унинг турлари	352
§ 179. Аниқловчи эргаш гапли қўшма гап	353
§ 180. Эга эргаш гапли қўшма гап	359
§ 181. Кесим эргаш гапли қўшма гап	364
§ 182. Тўлдирувчи эргаш гапли қўшма гап	366
§ 183. Шахси номаълум гап	372
§ 184. Шарт эргаш гапли қўшма гап	374
Йигирма олтинчи матн: وادي فرغانة	381

<i>ЙИГИРМА ЕТТИНЧИ ҚИСМ</i>	384
Янги иборалар	384
§ 185. Тўсиксиз эргаш гапли қўшма гап	385
§ 186. Пайт эргаш гапли қўшма гап	388
§ 187. Ҳол эргаш гапли қўшма гап	392
§ 188. Ўрин эргаш гапли қўшма гап	398
§ 189. Сабаб эргаш гапли қўшма гап	400
§ 190. Мақсад эргаш гапли қўшма гап	404
§ 191. Ўхшатиш эргаш гапли қўшма гап	408
§ 192. Истисно эргаш гапли қўшма гап	411
§ 193. Ҳозирги замон араб тили талаффуз нормалари ...	413
§ 194. Адабий тилга мос бўлган орфоэпик услуб	414
Йигирма еттинчи матн: <i>من الصرف العربي</i>	418
Арабча - ўзбекча луғат	420
Арабча - ўзбекча грамматик истилоҳлар луғати	526
Ўзбекча - арабча грамматик истилоҳлар луғати	544
Фойдаланилган адабиётлар	557
Мундарижа	558

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Неъматулло ИБРОҲИМОВ
Муҳаммад ЮСУПОВ

АРАБ ТИЛИ

ГРАММАТИКАСИ

Икки жилдлик
II жилд

Тўлдирилган ва тузатилган
иккинчи нашр

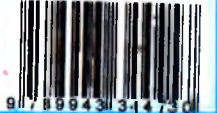
25.02.09 йилда теришга берилди. 21.04.09 йилда босишга рухсат этилди. Бичими 60x84, А-5. 35,25 босма табоқ. Адади 1000 нусха. Буюртма-822. Баҳоси шартнома асосида.

“Наманган” нашриёти
(Наманган шаҳри, Навоий кўчаси, 36)

“Ибрат номли босмахона” ОАЖда
(Наманган шаҳри, Навоий кўчаси, 36.)
чоп этилди.

ISBN 978-9943-344-73-0

9 789943 344730